วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

Journal of Social Science and Cultural

P-ISSN: 2697-6269 ปีที่ 10 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2569)

E-ISSN: 2730-1362 Vol.10 No.11 (November 2026)

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู โดยเน้นสาขาวิชาในด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารการศึกษา การศึกษาการสอนเชิงประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐมิติและการเงิน บริหารธุรกิจ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาล

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

เจ้าของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

572 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทร. 061-5262919 โทรสาร. 075-340-042 E-mail : suriya.sur@mcu.ac.th

บรรณาธิการบริหาร

ดร.ปุญญาดา จงละเอียด

ผู้อำนวยการส่วนงานสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายธีรวัฒน์ ทองบุญชู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

กองบรรณาธิการ

พระวัชรพุทธิบัณฑิต, รศ., ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พระสาโรจน์ ธมฺมสโร, ดร.

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา

นักวิชาการอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ บุญโท

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

รองศาสตราจารย์ ฟื้น ดอกบัว

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณิศ์ภาพรรณ คูวิเศษแสง
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิศร ยืนยง
มหาวิทยาลัยปทุมธานี
ดร.มะลิวัลย์ โยธารักษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ สมเขาใหญ่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระศิลป์ บุญทอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ดร.มุกดาวรรณ พลเดช
วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้
ดร.อุทัย เอกสะพัง
มหาวิทยาลัยทักษิณ
ดร.รื่นฤทัย รอดสุวรรณ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
ดร.วงษ์สิริ เรืองศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
นางอำภาพันธ์ พรหมรา
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
นายเอกพร เอียดจุ้ย
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายอนุชิต ปราบพาล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายศักดิ์ดา หารเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายอภินันท์ คำหารพล
โรงเรียนนาจานซับสมบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี

วัดศาลามีชัย

นายบุญญฤทธิ์ ชูราศี

ฝ่ายกฎหมาย

อาจารย์ จรวยพร เหมรังสี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ออกแบบปก

นายวินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา

จัดรูปเล่ม

นางสาวศุภิสรา ณ สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรีนโซน อินเตอร์ 2001

155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทรศัพท์. 075-466-031 โทรสาร. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ **11** ประจำปีพุทธศักราช **2569** บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จำนวน 30 เรื่อง ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 28 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง เล่มนี้เป็นปีที่ **10** ของการปรับปรุงรูปแบบ และประเด็นหลักเพื่อเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI เพื่อรองรับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index - TCI) และเพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปตามเงื่อนไข และกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา คณาจารย์ ครูอาจารย์ ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการ เชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน บรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

นางสาวปุญญาดา จงละเอียด

บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการ (ก)

บทบรรณาธิการ (จ)

การใช้ประโยชน์จากกัญชาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดมหาสารคาม 1

UTILIZATION OF CANNABIS IN THE DEVELOPMENT OF COMMERCIAL HEALTH PRODUCTS FOR COMMUNITY ENTERPRISES, MAHA SARAKHAM PROVINCE

ชมนาถ แปลงมาลย์, นุชนาถ มีนาสันติรักษ์ และกวินนาถ แปลงมาลย์

กระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย 17

WATER MANAGEMENT PROCESS BASED ON LOCAL WISDOM OF COMMUNITIES HUEANG BASIN IN LOEI PROVINCE

เอกลักษณ์ คงทิพย์, อาทิตย์ แวงโส และเพ็ญประภา เหล่าทะนนท์

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น 33

THE DEVELOPING AN INTEGRATED BUDDHIST PSYCHOLOGY CURRICULUM TO PREVENT DEPRESSION FOR HIGH SCHOOL STUDENTS, THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE KHON KAEN

พระครูปลัดสุรวุฒิ แสงมะโน, อานันท์ กรมน้อย, แสงอาทิตย์ ไทยมิตร, พระทวี ข่ายมณี และพระณัฐวุฒิ พันทะลี

การสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริง: พลวัตของสื่อดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และพุทธปัญญาเพื่อประชาธิปไตยไทย 49

POLITICAL COMMUNICATION IN THE POST-TRUTH ERA: THE DYNAMICS OF DIGITAL MEDIA, ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AND BUDDHIST WISDOM FOR THAI DEMOCRACY

ภมรรัตน์ ชุมภูประวิโร

การพัฒนาแอปพลิเคชันความจริงเสริมเพื่อการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสื่อสารเรื่องราวชุมชนริมน้ำคลองแดน 67

DEVELOPMENT OF AN AUGMENTED REALITY APPLICATION FOR EXPERIENTIAL LEARNING AND COMMUNITY STORYTELLING IN THE KHLONG DAN RIVERSIDE COMMUNITY

ศศิพัชร บุญขวัญ, นิภารัตน์ นักตรีพงศ์ และวิชิต สุขทร

“พื้นที่เล่น” ในบริบทป่าธรรมชาติของเด็กชาวมานิ: มิติทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ และพัฒนาการเด็ก 85

“PLAY SPACES” IN THE NATURAL FOREST CONTEXT OF MANI CHILDREN: CULTURAL DIMENSIONS, LEARNING, AND CHILD DEVELOPMENT

พิพัฒน์ จรัสเพ็ชร และสุปราณี ชมจุมจัง

สารบัญ (ต่อ)

สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับวาระสุดท้ายของชีวิต: ศึกษาการตายตามธรรมชาติ การุณยฆาต และกฎหมายไทยเปรียบเทียบต่างประเทศ 100

DECISION-MAKING RIGHTS AT THE END OF LIFE: A COMPARATIVE STUDY OF NATURAL DEATH, EUTHANASIA, AND THAI LAW

จิรพงศ์ สุวรรณบุญฤทธิ์ และณัฐดนัย สุภัทรากุล

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล: การศึกษาเชิงคุณภาพจากมุมมองผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน 110

GUIDELINES FOR DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN THE BACHELOR OF HOME ECONOMICS PROGRAM, FOOD AND NUTRITION MAJOR, RAJAMANGALA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY: A QUALITATIVE STUDY FROM THE PERSPECTIVES OF ADMINISTRATORS AND LECTURERS

สรัช ทองงาม, ชญาภัทร์ กี่อาริโย, ธนภพ โสตรโยม และเปรมระพี อุยมาวีรหิรัญ

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี 128

DEVELOPMENT OF A BLENDED LEARNING MODEL THROUGH THE THAI MOOC PLATFORM INTEGRATING PROJECT-BASED LEARNING AND SELF-DIRECTED LEARNING TO ENHANCE UNDERGRADUATE STUDENTS' ANALYTICAL THINKING AND PROBLEM-SOLVING SKILLS

กอปรกุล หนูเลี่ยง, รัฐพล ประดับเวทย์ และนิพาดา ไตรรัตน์

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่องสนามแม่เหล็ก สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาฟิสิกส์ 145

THE DEVELOPMENT OF LEARNING ACTIVITIES USING INTERACTIVE DEMONSTRATION BASED LECTURE INSTRUCTION ON THE TOPIC OF MAGNETIC FIELDS FOR PHYSICS STUDENTS

มัลลิกา หล้าพันธ์, อุดม ทิพราช และกานต์ตะรัตน์ วุฒิเสลา

รูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง 161

THE EDUCATIONAL MODEL FOR DEVELOPING THE CIVIC CONSCIOUSNESS OF VOCATIONAL STUDENTS IN THE ERA OF VULNERABILITY

วรานนท์ คลังสีดา วรนรากุล, อัจฉรา ศรีพันธ์ และณัฐเชษฐ์ พูลเจริญ

รูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง 178

AN ADMINISTRATIVE MODEL USING PROFESSIONAL LEARNING COMMUNITIES TO ENHANCE LEARNING MANAGEMENT COMPETENCY IN SMALL SCHOOLS IN THE LOWER NORTHERN REGION

จุรีพร ทาพวง และขวัญชัย ขัวนา

สารบัญ (ต่อ)

การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา 194

THE DEVELOPMENT OF A GEO-LITERACY-BASED GEOGRAPHY LEARNING ACTIVITY PACKAGE TO ENHANCE SYSTEMS THINKING SKILLS AMONG UPPER PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN CHACHOENGSAO PROVINCE

สุทธิษา สมนา และศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา

การพัฒนาพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร 208

DEVELOPMENT OF A BUDDHIST INNOVATION BASED ON THE FOURFOLD DEVELOPMENT TO ENHANCE THE HAPPINESS OF PARENTS OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN BANGKOK

ณัฐธชา บุญศรี, ประยูร สุยะใจ และประสิทธิ์ แก้วศรี

รูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง 220

THE EFFECTIVE RESULTS-BASED ACADEMIC ADMINISTRATION MODEL OF SECONDARY SCHOOLS IN THE LOWER NORTHERN REGION

ศิริลักษณ์ คชสิทธิ์ และปาริชาต เตชะ

การสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาเชิงคุณภาพแบบเปรียบเทียบ 234

THE CONSTRUCTION OF AUTHENTIC SELF-ESTEEM AMONG SEXUAL AND GENDER DIVERSE INDIVIDUALS IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF THAILAND: A COMPARATIVE QUALITATIVE CASE STUDY

สุนทรี ศรัณย์กร, ธรรมรัตนพงศ์ และฮันเวเดส ดาววิสันต์

การประเมินความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดนในบริบทของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 250

RISK ASSESSMENT OF THE KHLONG DAN RIVERSIDE COMMUNITY IN THE CONTEXT OF ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL CHANGES

นิภารัตน์ นักตรีพงศ์, ศศิพัชร บุญขวัญ และพัชรินทร์ โสมปาน

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) เพื่อยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษ สำหรับสามเณรโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 266

THE DEVELOPMENT OF ENGLISH TRAINING CURRICULUM BASED ON ACTIVE LEARNING TO PROMOTE ENGLISH SPEAKING SKILLS FOR BUDDHIST NOVICES AT MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY DEMONSTRATION SCHOOL

แสงอาทิตย์ ไทยมิตร, อานันท์ กรมน้อย และทิพย์วรรณ วิเศษดี

ความเป็นแม่กับการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านไทย 282

MOTHERHOOD AND THE PRESERVATION OF THAI FOLK MUSIC

รัชนีกร แซ่วัง

สารบัญ (ต่อ)

อิทธิพลของการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย 296

THE INFLUENCE OF CORPORATE GOVERNANCE ON FINANCIAL DISTRESS OF LISTED COMPANIES ON THE STOCK EXCHANGE OF THAILAND

บุญญารัตน์ ยรรยงพาณิชย์, ณัฐวงศ์ พูนพล และคมกริช วงศ์แข

นวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย 309

MANAGEMENT INNOVATION TO ENHANCE THE EFFECTIVENESS OF BEVERAGEFRANCHISE BUSINESSES IN THAILAND

อุษารัตน์ ศรียา, พินิจ แกล้วเกษตรกรณ์ และเกียรติชัย วีระญาณนนท์

เครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด: กรณีศึกษาตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 325

POWER NETWORKS AND COMMUNITY PARTICIPATION IN DRUG PREVENTION AND CONTROL: A CASE STUDY OF BANG SAWAN SUBDISTRICT, PHRASAENG DISTRICT, SURAT THANI PROVINCE

จิรวรรณ โสมมนัส, ธุวพล ทองอินทราช และอมร หวังอัครางกูร

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอาราม ในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก 336

FACTORS INFLUENCING THE DECISION TO PURCHASE BEVERAGES AT ARAMCOFFEE SHOP WAT PHRASIRATTANA MAHATHAT WORAMAHAWIHAN, PHITSANULOK PROVINCE

วุฒิไกร เชื้อบุญจันทร์, ตระกูล จิตวัฒนากร และณฐา โคตรโสภา

ความสัมพันธ์ระหว่างสมดุลชีวิตการทำงาน ความผูกพันต่อองค์กร และผลการปฏิบัติงานของพนักงานโรงแรมในเมืองเป่าโถว สาธารณรัฐประชาชนจีน 350

A STUDY IN BAOTOU CITY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN HOTEL EMPLOYEES' WORK-LIFE BALANCE, ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND WORK PERFORMANCE

เซียวเฟย จ้าว

การพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 364

THE DEVELOPMENT OF AN ACTIVE LEARNING CURRICULUM FOR PRIMARY SCHOOL TEACHERS AT THE BASIC EDUCATION LEVEL

มนสิช สิทธิสมบูรณ์

การยกระดับภูเก็ตให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ 376

UPGRADING PHUKET TO BE A WELLNESS TOURISM CENTER

พุทธพร บุญณะ, ณารีญา วีระกิจ, ชัยนันต์ ไชยเสน และอุไรวรรณ ไกรนรา มูรานิชิ

สารบัญ (ต่อ)

การพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา 390

THE DEVELOPMENT OF A SUPERVISION MODEL USING THE PEIED PROCESS WITH COACHING AND MENTORING TO ENHANCE TEACHERS' COMPETENCIES IN COMMUNICATIVE ENGLISH LANGUAGE TEACHING UNDER THE NAKHON RATCHASIMA PROVINCIAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATION

วารุณี จินาพร

การปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาค เพื่อยกระดับกระบวนการยุติธรรม 404

REFORMING THE FORENSIC MEDICINE SYSTEM OF THE ROYAL THAI POLICE TOWARD A REGIONAL SERVICE MODEL TO ENHANCE THE JUSTICE SYSTEM

น้ำทิพย์ สรรพสุข และนิตยา สินเธาว์

การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตด้านวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย 418

A STUDY OF CURRENT CONDITIONS AND DESIRABLE CONDITIONS IN THE PRODUCTION OF SEMICONDUCTOR ENGINEERING GRADUATES UNDER THAILAND'S HIGHER EDUCATION SANDBOX INITIATIVE

ประวีณา หอมตา, กุสุมา แย้มเกตุ และจักรกฤษณ์ โปณะทอง

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี 435

DEVELOPMENT OF A BORDER COMMUNITY WELL-BEING PROMOTION MODEL FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT IN SUAN PHUENG DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และนริศรา กรุดนาค

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 452

บทความวิจัย

การใช้ประโยชน์จากกัญชาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดมหาสารคาม*

UTILIZATION OF CANNABIS IN THE DEVELOPMENT OF COMMERCIAL HEALTH PRODUCTS FOR COMMUNITY ENTERPRISES, MAHA SARAKHAM PROVINCE

ชมนาถ แปลงมาลย์[1*], นุชนาถ มีนาสันติรักษ์[2], กวินนาถ แปลงมาลย์[3]

Chommanat Plangmal[1*], Nuchanat Meenasuntirak[2], Kawinnat Plangmal[3]

[1]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาสารคาม ประเทศไทย

[1]Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Mahasarakham University, Maha Sarakham, Thailand

[2]คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาสารคาม ประเทศไทย

[2]Faculty of Management Science, Rajabhat Mahasarakham University, Maha Sarakham, Thailand

[3]เภสัชกรชำนาญการ โรงพยาบาลองค์การบริหารส่วนจังหวัดภูเก็ต ภูเก็ต ประเทศไทย

[3]Pharmacist, Professional Level, Phuket Provincial Administration Organization Hospital, Phuket, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: chommanat2511@gmail.com

[*]Tel: 095-194-9596

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการใช้ประโยชน์จากกัญชาที่เหมาะสมและปลอดภัยโดยไม่ส่งผลเป็นพิษต่อร่างกาย 2) พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพจากกัญชาต้นแบบสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ 3) ถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีในการนำผลิตภัณฑ์ไปต่อยอดเชิงพาณิชย์ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประชากร คือ บุคลากรทางการแพทย์ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน และประชาชนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงรวม 74 คน แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ 34 คน และกลุ่มตัวอย่างเพื่อประเมินเชิงปริมาณและเชิงปฏิบัติการ 40 คน เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (IOC = 0.67 - 1.00) แบบประเมินการยอมรับและความพึงพอใจ (Cronbach's Alpha = 0.85 - 0.88) และแบบทดสอบ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) การใช้ประโยชน์จากกัญชา พบว่า ชุมชนให้คุณค่าในฐานะยาสมุนไพรพื้นบ้าน โดยใบกัญชาแห้งสายพันธุ์หางกระรอกภูพานมีปริมาณสาร Δ9-THC ร้อยละ 0.52 และ CBD ร้อยละ 0.13 ซึ่งปลอดภัยต่อร่างกายนำไปสู่การเลือกพัฒนาน้ำปลาร้าผสมกัญชา 2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า ได้ผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าต้มสุกผสมกัญชาที่มีปริมาณ Δ9-THC 0.22 กรัมต่อ 1 หน่วยบริโภค ซึ่งผ่านเกณฑ์ของกระทรวงสาธารณสุข และได้รับการยอมรับทางประสาทสัมผัสด้านรสชาติในระดับดีมาก พร้อมทั้งพัฒนาบรรจุภัณฑ์เชิงพาณิชย์เพื่อลบภาพลักษณ์ยาเสพติด และ 3) การถ่ายทอดเทคโนโลยี พบว่า การประยุกต์ใช้แบบจำลองธุรกิจช่วยให้ชุมชนมีแผนการตลาดที่ชัดเจน มีต้นทุนการผลิต 62.50 บาทต่อขวด

[*] Received 29 August 2026; Revised 2 October 2026; Accepted 24 October 2026

และระดับความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นจากค่าเฉลี่ย 2.55 เป็น 4.90 สะท้อนความสำเร็จการยกระดับวิสาหกิจชุมชนสู่เชิงพาณิชย์

คำสำคัญ: การใช้ประโยชน์จากกัญชา, ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ, วิสาหกิจชุมชน, วัฒนธรรมสุขภาพ, สุขภาพเชิงพาณิชย์

Abstract

The objectives of this research were to: 1) Study the appropriate and safe utilization of cannabis without causing toxicity to the body; 2) Develop a prototype of a cannabis-based health product for community enterprises; and 3) Transfer knowledge and technology for the commercialization of the product. This study employed a mixed-methods research design. The population consisted of medical personnel, community enterprise entrepreneurs, and local residents in Maha Sarakham Province. A sample group of 74 individuals was selected using purposive sampling, divided into 34 qualitative key informants and 40 participants for quantitative and action research evaluation. The research instruments included in-depth interview forms (IOC = 0.67 - 1.00), acceptance and satisfaction evaluation forms (Cronbach's Alpha = 0.85 - 0.88), and knowledge tests. Data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis. The research findings revealed that: 1) Regarding cannabis utilization, the community valued it as a traditional herbal medicine. Dried cannabis leaves of the Hang Krarok Phu Phan variety contained 0.52% Δ9-THC and 0.13% CBD, which are safe for the body, leading to the decision to develop cannabis-infused fermented fish sauce. 2) In terms of product development, a boiled cannabis-infused fermented fish sauce was formulated containing 0.22 grams of Δ9-THC per serving, which passed the safety criteria of the Ministry of Public Health. It received a very good level of sensory acceptance in terms of taste. Furthermore, commercial packaging was developed to eliminate the negative image associated with narcotics. 3) Concerning technology transfer, it was found that the application of a business model helped the community establish a clear marketing plan with a production cost of 62.50 baht per bottle. Additionally, the level of knowledge and understanding increased from a mean of 2.55 to 4.90, reflecting the success in elevating the community enterprise towards commercialization.

Keywords: Cannabis Utilization, Health Products, Community Enterprise, Health Culture, Commercial Health

บทนำ

กัญชา (Cannabis) เป็นพืชที่มีประวัติศาสตร์การใช้ประโยชน์ควบคู่กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมสุขภาพของมนุษย์มายาวนานกว่า 4,000 ปี ทั้งในมิติของการเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยาสมุนไพร (Li, H. L., 1974); (Russo, E. B., 2007) โดยเฉพาะส่วนดอกตัวเมียที่มีสารสำคัญกลุ่มแคนนาบินอยด์ (Cannabinoids) ได้แก่ เตตระไฮโดรแคนนาบินอล

(Tetrahydrocannabinol: Δ9-THC) ซึ่งมีฤทธิ์ต่อจิตประสาท และแคนนาบิไดออล (Cannabidiol: CBD) ซึ่งมีฤทธิ์ทางยาและส่งผลต่อจิตประสาทน้อย (Atakan, Z., 2012); (Radhakrishnan, R. et al., 2014) ในปัจจุบันกัญชาได้รับการยอมรับในทางการแพทย์อย่างกว้างขวาง เช่น การรักษาโรคปลอกประสาทเสื่อมแข็ง โรคลมชัก และการบรรเทาผลข้างเคียงจากยาแผนปัจจุบัน ส่งผลให้ตลาดกัญชาโลกเติบโตอย่างก้าวกระโดด (Carlini, E. A., 2004)

สำหรับประเทศไทย ภาครัฐได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายและแก้ไขพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 และ 2563 เพื่อปลดล็อกกัญชาและกัญชงให้สามารถใช้ประโยชน์ทางการแพทย์และการวิจัยได้ (กระทรวงสาธารณสุข, 2563); (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562) โดยมุ่งเป้าให้เป็นสินค้าส่งออกสำคัญ (Product Champion) เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจในกลุ่มยาแผนไทย ผลิตภัณฑ์สุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (กรุงเทพธุรกิจ, 2564) โดยภาครัฐได้กำหนดมาตรการควบคุมความปลอดภัยอย่างรัดกุมผ่านประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 438) พ.ศ. 2565 ซึ่งเปิดโอกาสให้สามารถนำส่วนประกอบของกัญชามาประยุกต์ใช้ในผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องปรุงรสเชิงพาณิชย์ได้ ภายใต้การควบคุมปริมาณสารเตตระไฮโดรแคนนาบินอล (Δ9-THC) และการแสดงฉลากคำเตือนที่ชัดเจน เพื่อสร้างความมั่นใจและคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2565) จังหวัดมหาสารคามได้ตอบรับนโยบายดังกล่าวโดยมีการเปิดคลินิกกัญชาทางการแพทย์และส่งเสริมการปลูกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (Small and Micro Community Enterprise: SMCE) ครอบคลุม 9 อำเภอ อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่ พบว่า กลุ่ม SMCE ยังประสบปัญหาสำคัญหลายประการ ได้แก่ ปัญหาโรคพืช (เพลี้ย) ความไม่แน่นอนของการตลาดและราคา รวมถึงขาดองค์ความรู้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานทั้งด้านรสชาติและสรรพคุณ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม, 2565)

การวิจัยนี้เป็นการบูรณาการพหุวิทยาการเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพจากกัญชาเชิงพาณิชย์ โดยวางรากฐานจากความเข้าใจด้านพฤกษศาสตร์และสารสำคัญของกัญชา (Δ9-THC และ CBD) ควบคู่กับการสกัดที่ปลอดภัย (ฟารีดา เจะเอาะ และอัตนันท์ เตโชพิศาลวงศ์, 2564); (สาวิตรี อัษณางค์กรชัย และคณะ, 2563) รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยในปัจจุบันที่ระบุว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกัญชาเชิงพาณิชย์สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้บริโภคหากมีการควบคุมมาตรฐานความปลอดภัยอย่างรัดกุม องค์ความรู้นี้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิด SMCE และเศรษฐกิจชุมชน เพื่อใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ผสานทฤษฎีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เข้ากับกระบวนการต่อยอดผลงานวิจัยสู่เชิงพาณิชย์ตั้งแต่การคิดค้นจนถึงการทดสอบตลาด (พัชรกร สินสมบูรณ์ และอัญญิฐา ดิษฐานนท์, 2563) พร้อมทั้งประยุกต์ใช้เครื่องมือแบบจำลองธุรกิจ (Business Model Canvas: BMC) และหลักการพัฒนาผู้ประกอบการ (เกวลิน สมบูรณ์, 2563) เพื่อวางแผนธุรกิจอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การทบทวนบริบทการส่งเสริมปลูกกัญชาในจังหวัดมหาสารคามและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยังช่วยยืนยันถึงความเป็นไปได้ในการนำกัญชาสายพันธุ์ไทยมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพ เช่น ชายาหม่อง (อัญชลี โกกะนุช และคณะ, 2564) และน้ำปลาร้า (จันทิมา เนียมมณี และพิพัฒน์ นนทนาธรณ์, 2566) ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น จึงได้ร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองแวง และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองเจริญ หมู่ที่ 11 ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ดำเนินการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องในการสกัดและใช้ประโยชน์

จากกัญชาสายพันธุ์หางกระรอกภูพานนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพต้นแบบที่ปลอดภัยและสามารถต่อยอดเชิงพาณิชย์ได้จริง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ระบบเศรษฐกิจฐานรากและยกระดับวัฒนธรรมสุขภาพของชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากกัญชาที่เหมาะสมและปลอดภัย โดยไม่ส่งผลเป็นพิษต่อร่างกายในบริบทของพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพจากกัญชาต้นแบบ สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หมู่ที่ 11 บ้านหนองเจริญ ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

3. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีในการนำผลิตภัณฑ์ไปใช้ประโยชน์และต่อยอดเชิงพาณิชย์แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและประชาชนที่สนใจในพื้นที่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed-Method Research) เหตุผลที่เลือกใช้รูปแบบการวิจัยนี้ เนื่องจากประเด็นการใช้ประโยชน์จากกัญชาเกี่ยวพันกับมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมพื้นบ้าน จึงจำเป็นต้องใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจบริบทเชิงลึกเบื้องต้นเสียก่อน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาบูรณาการเข้ากับการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อทดสอบความปลอดภัย พัฒนาผลิตภัณฑ์ และทดสอบความเป็นไปได้ทางการตลาดเชิงพาณิชย์อย่างเป็นระบบ

การพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ร่วมวิจัย โครงการวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาและได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ประจำสาขาวิชาคณะที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รหัสหมายเลขรับรอง (IRB No.) HE000003 (รับรอง ณ วันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2567) โดยผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ สิทธิในการเข้าร่วม และขอความยินยอม (Informed Consent) จากผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่างทุกท่านก่อนการเก็บข้อมูล รวมถึงมีการเก็บรักษาข้อมูลส่วนบุคคลเป็นความลับอย่างเคร่งครัดโดยมีขั้นตอนการวิจัย การคัดกรองกลุ่มตัวอย่าง และการใช้เครื่องมือแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาการใช้ประโยชน์จากกัญชาที่เหมาะสมและปลอดภัย

1. ขั้นตอนนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ควบคู่กับการทดสอบทางห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 34 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดกรอง (Inclusion Criteria) คือ ต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงหรือเป็นบุคลากรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับกัญชาและยินดีเข้าร่วมโครงการ ประกอบด้วย 1) เภสัชกรและแพทย์แผนไทย 20 คน 2) สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกัญชา 10 คน และ 3) ประชาชนผู้ใช้กัญชา 4 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม โดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 และผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation)

4. การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนการวิเคราะห์สารสำคัญ นำตัวอย่างใบกัญชาแห้งจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองเจริญ ส่งตรวจปริมาณสาร Δ9-THC และ CBD ด้วยวิธี GC-FID ณ ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ 7 ขอนแก่น เพื่อประเมินความปลอดภัยเบื้องต้น

ระยะที่ 2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพจากกัญชาเชิงพาณิชย์

1. เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative) ในการประเมินผลิตภัณฑ์ ควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ในการสนทนากลุ่ม

2. กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดกรอง คือ ต้องเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพ หรือเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนผู้มีส่วนร่วมผลิต ประกอบด้วย นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านอาหาร โภชนาการ เภสัชศาสตร์ และตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพ

3.1. แบบประเมินการยอมรับทางประสาทสัมผัส (9-point Hedonic Scale) และแบบประเมินความพึงพอใจต่อบรรจุภัณฑ์ (Rating Scale 5 ระดับ) ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน (ค่า IOC = 0.80 - 1.00) จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.85 ซึ่งถือว่าเครื่องมือมีความน่าเชื่อถือสูง

3.2. แนวคำถามการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion): ตรวจสอบคุณภาพด้วยผู้เชี่ยวชาญชุดเดียวกัน (ค่า IOC = 1.00 ทุกข้อ)

4. การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล จัดสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างทดสอบชิมน้ำปลาร้าผสมกัญชาต้นแบบ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ระยะที่ 3 การถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อต่อยอดเชิงพาณิชย์

1. เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative)

2. กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดกรอง คือ เป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองเจริญ หมู่ที่ 11 หรือประชาชนในพื้นที่ที่สนใจต่อยอดธุรกิจ และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมได้ตลอดหลักสูตร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพ

3.1. แบบประเมินความพึงพอใจต่อการถ่ายทอดเทคโนโลยี (Rating Scale 5 ระดับ) ผ่านการตรวจสอบ IOC จากผู้เชี่ยวชาญ และหาค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าเท่ากับ 0.88

3.2. แบบฟอร์มแผนธุรกิจ (Business Model Canvas: BMC) ใช้เป็นเครื่องมือเชิงปฏิบัติการในการจัดการเรียนรู้

4. การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตและการทำแผนธุรกิจ (BMC) ทำการทดสอบก่อน - หลังอบรม และเก็บแบบประเมินความพึงพอใจ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และประเมินผลสัมฤทธิ์ของแผนธุรกิจเชิงพาณิชย์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. การใช้ประโยชน์จากกัญชาที่เหมาะสมและปลอดภัย โดยไม่ส่งผลเป็นพิษต่อร่างกายในบริบทของพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

จากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการตรวจวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการ สามารถนำเสนอผลการศึกษาการใช้ประโยชน์จากกัญชาในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1.1. รูปแบบและวัตถุประสงค์การใช้ประโยชน์จากกัญชาในระดับชุมชน ผลการศึกษาพบว่าประชาชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม มีการใช้ประโยชน์จากกัญชาในรูปแบบของยาสมุนไพรพื้นบ้านมากกว่าการมองว่าเป็นยาเสพติด โดยนำส่วนใบและช่อดอกมาใช้เพื่อบรรเทาอาการปวด คลายความเครียด และประกอบอาหารเพื่อช่วยให้เจริญอาหาร ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ใช้กัญชาในพื้นที่ ระบุถึงผลลัพธ์ด้านสุขภาพและการใช้ชีวิตประจำวันว่า

“เห็นเพื่อนที่ทำงานสูบแล้วเขาสนุกกัน อารมณ์ดี สนุกสนาน เลยลองเบิ้งครั้งแรกอารมณ์ดีอีหลี หัวเราะทั้งวัน กินข้าวกะได้หลายขึ้น นอนกะหลับดี ตื่นขึ้นกะทำงานสบาย” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4, 2567)

นอกจากนี้ ผู้ใช้บางรายยังสะท้อนถึงข้อดีเมื่อเทียบกับสารเสพติดอื่นว่า

“สูบแล้วกะทำงานได้ทั้งวัน ดีกว่ากินเหล้าบ่เสียเวลา บ่มั่วสุมทะเลาะกัน เพราะถ้าเมาแล้วกะทำงานบ่ได้ ถ้าสูบกัญชากะสูบคนเดียวทั้งวัน บ่ต้องไปสุงสิงกับใคร” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3, 2567)

ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการนำกัญชามาใช้เพื่อการดูแลสุขภาพเบื้องต้นและส่งเสริมการทำงานในวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน

1.2. ผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณสารสำคัญของกัญชาสายพันธุ์ท้องถิ่น ผลการตรวจวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการ จากศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ 7 ขอนแก่น เพื่อประเมินความปลอดภัยของวัตถุดิบที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนใช้ พบว่า ตัวอย่างใบกัญชาแห้งสายพันธุ์หางกระรอกภูพาน มีปริมาณสารสำคัญ ได้แก่ สารเตตระไฮโดรแคนนาบินอล (Δ9-THC) ร้อยละ 0.52 โดยน้ำหนักแห้ง และสารแคนนาบิไดออล (CBD) ร้อยละ 0.13 โดยน้ำหนักแห้ง ซึ่งผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ใบกัญชาแห้งสายพันธุ์ดังกล่าวมีปริมาณสารสำคัญในระดับที่ปลอดภัย ไม่ก่อให้เกิดความเป็นพิษต่อร่างกาย และมีศักยภาพเพียงพอที่จะนำไปใช้เป็นสารตั้งต้นในการพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพได้อย่างเหมาะสม

1.3. แนวทางการเลือกผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าเพื่อการพัฒนาต่อยอด จากการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อหาแนวทางการนำกัญชาไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ผลการวิจัยพบว่า ที่ประชุมมีมติเลือกน้ำปลาร้าเป็นผลิตภัณฑ์หลักในการต่อยอด สาเหตุสำคัญเนื่องจากน้ำปลาร้าเป็นเครื่องปรุงรสพื้นฐานที่อยู่ในวิถีโภชนาการหลักของชาวอีสาน ได้รับการขึ้นทะเบียน อย. และมีโรงงานรับผลิตที่ได้มาตรฐานรองรับ ประกอบกับคุณสมบัติของใบกัญชาที่ช่วยชูรสชาติและกระตุ้นความอยากอาหาร จึงสามารถนำมาต้มผสมกับน้ำปลาร้าเพื่อแทรกซึมคุณสมบัติทางยาลงไปในมื้ออาหารประจำวันได้ง่าย ซึ่งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนาน้ำปลาร้าผสมกัญชาให้มีรสชาติคงที่และปลอดภัย เพื่อสร้างจุดเด่นให้เป็นสินค้าเชิงพาณิชย์ที่ตอบโจทย์ผู้บริโภคในวงกว้าง

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพจากกัญชาต้นแบบสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หมู่ที่ 11 บ้านหนองเจริญ

จากการศึกษาและพัฒนากระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพจากกัญชาต้นแบบสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการค้นพบในมิติของการพัฒนาสูตร ความปลอดภัย และการประเมินผลิตภัณฑ์ ดังนี้

2.1. การพัฒนาสูตรผลิตภัณฑ์และมาตรฐานความปลอดภัยทางโภชนาการ ผู้วิจัยและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าต้มสุกผสมกัญชา โดยมีเหตุผลสำคัญในการเลือกน้ำปลาร้า เนื่องจากเป็นเครื่องปรุงรสที่เป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมอาหารของภูมิภาค สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้ง่าย การนำใบกัญชาสายพันธุ์หางกระรอกภูพานมาเป็นส่วนผสมหลัก มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์จากสารออกฤทธิ์ทางยา ได้แก่ Δ9-THC และ CBD ในระดับที่ปลอดภัย ซึ่งมีสรรพคุณในการกระตุ้นความอยากอาหารและช่วยให้ร่างกายผ่อนคลาย

จุดเด่นสำคัญที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบนี้มีความแตกต่างและเหนือกว่าการที่ผู้บริโภคต้มใบกัญชาผสมน้ำปลาร้าบริโภคเอง คือ การควบคุมมาตรฐานความปลอดภัยและสุขลักษณะ กระบวนการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใช้น้ำปลาร้าต้มสุกพาสเจอไรซ์จากโรงงานที่ได้รับมาตรฐาน เพื่อป้องกันการปนเปื้อนทางจุลชีววิทยา ควบคู่กับการใช้เทคนิคการสกัดสารสำคัญด้วยการต้มใบกัญชาแห้งในน้ำเดือดที่อุณหภูมิและเวลาที่ควบคุมอย่างเคร่งครัด (5 นาที) ในอัตราส่วน ใบกัญชาแห้ง 500 กรัม ต่อน้ำปลาร้า 5 กิโลกรัม ผสมผสานกับใบหม่อนเพื่อเพิ่มรสชาติกลมกล่อมตามธรรมชาติ ผลลัพธ์จากการควบคุมสูตรการผลิตนี้ ทำให้ผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าผสมกัญชา 1 หน่วยบรรจุ (450 มิลลิลิตร) มีปริมาณสาร Δ9-THC อยู่ที่ 0.22 กรัม ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ควบคุมมาตรฐานความปลอดภัยสูงสุดของกระทรวงสาธารณสุขที่กำหนดไว้ไม่เกิน 1.6 กรัมต่อ 1 หน่วยบรรจุ ทำให้ผู้บริโภคมั่นใจได้ว่าผลิตภัณฑ์มีความปลอดภัยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบประสาทหากบริโภคในปริมาณปกติ

2.2. ผลการประเมินความพึงพอใจทางประสาทสัมผัส การทดสอบการยอมรับของผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าต้มสุกผสมกัญชาต้นแบบ ได้ดำเนินการทดสอบทางประสาทสัมผัสกับกลุ่มเป้าหมาย โดยประเมินใน 5 คุณลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่ปรากฏ สี ลักษณะเนื้อสัมผัส รสชาติ และกลิ่น ผลการประเมินความพึงพอใจทางประสาทสัมผัส พบว่าผลิตภัณฑ์ได้รับการยอมรับในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก (ค่าเฉลี่ย 7.52) โดยคุณลักษณะด้านรสชาติได้รับคะแนนประเมินสูงสุด ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานผลการประเมินความพึงพอใจทางประสาทสัมผัสของผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าผสมกัญชาต้นแบบ

คุณลักษณะทางประสาทสัมผัส	ค่าเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	ระดับการยอมรับ
1. รสชาติ	8.14 (0.65)	ดีมาก
2. กลิ่น	7.85 (0.15)	ดีมาก
3. ลักษณะที่ปรากฏ	7.56 (0.35)	ดีมาก
4. ลักษณะเนื้อสัมผัส	7.25 (0.78)	ดี
5. สี	6.80 (0.65)	ดี
การยอมรับรวม	**7.52 (0.51)**	**ดีมาก**

(หมายเหตุ: เกณฑ์การประเมินแบบ 9-Point Hedonic Scale)

2.3. การพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เชิงพาณิชย์ เพื่อลบภาพลักษณ์เชิงลบที่ผูกติดกับยาเสพติดและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ ผู้วิจัยได้พัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ต้นแบบ ดังนี้ 1) ตราสินค้าและฉลากปรับเปลี่ยนโทนสีหลักจากสีเขียวเป็นสีแดง เพื่อใช้หลักจิตวิทยาในการกระตุ้นความอยากอาหาร และปรับภาพสัญลักษณ์จากใบกัญชาขนาดใหญ่มาเป็นภาพกราฟิกวิถีชุมชน เช่น ภาพปลาและอุปกรณ์ทำส้มตำ พร้อมทั้งระบุข้อความแจ้งเตือนปริมาณส่วนผสมกัญชาบนฉลากอย่างชัดเจนตามข้อกำหนดของกฎหมาย และ 2) กล่องบรรจุภัณฑ์ออกแบบกล่องบรรจุภัณฑ์จากวัสดุกระดาษรูปทรงทันสมัย สำหรับบรรจุผลิตภัณฑ์ชุดละ 2 - 4 ขวด เพื่อยกระดับให้เป็นสินค้าของฝากประจำท้องถิ่น

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เชิงพาณิชย์จากผู้เชี่ยวชาญและผู้บริโภคเป้าหมาย พบว่า ความพึงพอใจด้านรูปแบบบรรจุภัณฑ์ขวดมีค่าเฉลี่ย 4.74 (S.D. = 0.57) ด้านฉลากบรรจุภัณฑ์มีค่าเฉลี่ย 4.74 (S.D. = 0.51) ด้านการสื่อสารของตราสินค้ามีค่าเฉลี่ย 4.73 (S.D. = 0.51) และด้านต้นแบบกล่องบรรจุภัณฑ์ของฝากมีค่าเฉลี่ย 4.07 (S.D. = 0.38) ซึ่งอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมของผลิตภัณฑ์ในการนำไปต่อยอดเข้าสู่ตลาดเชิงพาณิชย์

3. การถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีในการนำผลิตภัณฑ์ไปใช้ประโยชน์และต่อยอดเชิงพาณิชย์แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและประชาชนที่สนใจในพื้นที่

ผลการดำเนินงานในระยะการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการต่อยอดเชิงพาณิชย์ มีเป้าหมายเพื่อยกระดับศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองเจริญให้สามารถนำนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ไปสร้างรายได้จริง โดยกระบวนการถ่ายทอดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยสามารถสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

3.1. การวิเคราะห์ตลาดและการวางกลยุทธ์ผ่านแบบจำลองธุรกิจ (Business Model Canvas: BMC) ก่อนการจัดทำแผนธุรกิจ ผู้วิจัยและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ร่วมกันสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการของตลาด พบว่าผู้บริโภคในปัจจุบันให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์เครื่องปรุงรสที่สะอาด ปลอดภัย และมีส่วนผสมของสมุนไพรเพื่อสุขภาพ กลุ่มจึงได้กำหนดจุดเด่นและคุณค่าของผลิตภัณฑ์ เพื่อขยายขีดความสามารถในการแข่งขันจากระดับจังหวัดสู่ระดับภูมิภาคและระดับประเทศ โดยชูจุดแข็งในการเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องปรุงรสอัตลักษณ์ถิ่นอีสานระดับพรีเมียม ที่ใช้วัตถุดิบกัญชาอินทรีย์และมีกระบวนการผลิตที่ควบคุมความปลอดภัยตามมาตรฐานสากล ซึ่งเหนือกว่าการผลิตบริโภคเองในครัวเรือนทั่วไป โดยมีรายละเอียดของแผนธุรกิจทั้ง 9 องค์ประกอบ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แบบจำลองธุรกิจ (BMC) 9 องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าผสมกัญชาเพื่อการต่อยอดเชิงพาณิชย์

องค์ประกอบ BMC	รายละเอียดการดำเนินงาน
1. กลุ่มลูกค้า	• ผู้ประกอบการร้านอาหารอีสานและร้านส้มตำ • ร้านขายส่งสินค้าโชห่วยและร้านของฝากประจำจังหวัด • กลุ่มแม่บ้านและประชาชนทั่วไปที่ใส่ใจสุขภาพ
2. คุณค่าที่ส่งมอบ	• ผลิตภัณฑ์เครื่องปรุงรสระดับพรีเมียมที่ใช้วัตถุดิบกัญชาปลอดสารเคมี • ได้รับการควบคุมมาตรฐานความปลอดภัย (ปริมาณสาร Δ9-THC อยู่ในเกณฑ์กำหนด) • ยกระดับบรรจุภัณฑ์เป็นสินค้าของฝาก (OTOP) ประจำภูมิภาค
3. ช่องทาง	• การจำหน่ายปลีกผ่านสมาชิกวิสาหกิจชุมชน • การออกบูธมหกรรมสินค้า OTOP และงานประจำปี • ช่องทางตลาดออนไลน์
4. ความสัมพันธ์กับลูกค้า	• การแจกสินค้าขนาดทดลองให้ชิมและทดสอบคุณภาพ • การรับประกันความสะอาดและให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับกัญชา
5. รูปแบบรายได้	• รายได้หลักจากการขายปลีกและขายส่งผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าผสมกัญชา • งบประมาณอุดหนุนและสนับสนุนจากโครงการของภาครัฐ
6. ทรัพยากรหลัก	• สูตรการผลิตผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าผสมกัญชาที่ได้มาตรฐาน • สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีความรู้และทักษะที่ได้รับการอบรมแล้ว
7. กิจกรรมหลัก	• การควบคุมการผลิตและรักษามาตรฐานคุณภาพน้ำปลาร้าผสมกัญชา • การทำการตลาดและการจัดจำหน่าย
8. พันธมิตรหลัก	• เครือข่ายผู้ปลูกกัญชาทางการแพทย์ในจังหวัดมหาสารคาม • โรงงานผู้ผลิตและพาสเจอไรซ์น้ำปลาร้าที่ได้มาตรฐาน • ตัวแทนจำหน่ายและเครือข่ายผู้ประกอบการร้านอาหาร
9. โครงสร้างต้นทุน	• กำลังการผลิต 5 กก./รอบผลิต ได้น้ำปลาร้า 12 ขวด (ขนาด 450 มล.) • ต้นทุนค่าแรง 350 บาท (1 คน/วัน) • ต้นทุนวัสดุ น้ำปลาร้า 50 บาท, น้ำตาลปึก 55 บาท, ผงชูรส 50 บาท, กะปิ 15 บาท, ผงปรุงรส 25 บาท, ผงช็อกโกแลต 5 บาท, ใบกัญชาแห้ง (500 กรัม) 200 บาท • สรุปต้นทุนรวม 750 บาท/รอบผลิต คิดเป็นต้นทุนสุทธิ 62.50 บาท/ขวด ซึ่งเป็นระดับต้นทุนที่สามารถแข่งขันในตลาดของฝากระดับพรีเมียมได้จริง

3.2. ผลสัมฤทธิ์ด้านการพัฒนาทุนมนุษย์และการถ่ายทอดเทคโนโลยี การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้และการนำไปประยุกต์ใช้ พบว่า กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง ช่วยให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีทักษะทางธุรกิจและมีองค์ความรู้ด้านความปลอดภัยเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด โดยผลการเปรียบเทียบระดับความรู้ความเข้าใจก่อนและหลังการอบรม ตลอดจนความพึงพอใจต่อการนำไปใช้ประโยชน์ล้วนอยู่ในระดับคะแนนที่สูงมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมในการเป็นผู้ประกอบการสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรม ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้และความพึงพอใจต่อการถ่ายทอดเทคโนโลยี

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	ระดับผลการประเมิน
1. ผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ความเข้าใจ		
1.1 ความรู้ความเข้าใจ ก่อน การอบรม	2.55 (0.76)	ปานกลาง
1.2 ความรู้ความเข้าใจ หลัง การอบรม	4.90 (0.31)	มากที่สุด
2. ความพึงพอใจต่อการนำไปใช้ประโยชน์		
2.1 สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้	4.90 (0.31)	มากที่สุด
2.2 มีความมั่นใจและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปต่อยอดได้	4.90 (0.31)	มากที่สุด
2.3 สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่และถ่ายทอดต่อได้	4.90 (0.31)	มากที่สุด

(หมายเหตุ: เกณฑ์การประเมินแบบ Rating Scale 5 ระดับ, N = 20)

อภิปรายผล

1. การใช้ประโยชน์จากกัญชาที่เหมาะสมและปลอดภัย โดยไม่ส่งผลเป็นพิษต่อร่างกายในบริบทของพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

จากข้อค้นพบในมิติการใช้ประโยชน์จากกัญชาของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม สามารถนำมาอภิปรายผล โดยแบ่งการอภิปรายผลออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1.1. รูปแบบและวัตถุประสงค์การใช้ประโยชน์จากกัญชาในระดับชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ให้คุณค่ากัญชาในฐานะยาสมุนไพรพื้นบ้านที่ช่วยบรรเทาอาการปวด คลายความเครียด และช่วยให้เจริญอาหาร มากกว่าการผลิตซ้ำวาทกรรมยาเสพติดให้โทษ ปรากฏการณ์นี้สามารถอภิปรายได้ว่า เป็นกลไกทางวัฒนธรรมสุขภาพในการประกอบสร้างความหมายและรื้อฟื้นภูมิปัญญา เพื่อนำพืชท้องถิ่นกลับมาเป็นเครื่องมือในการดูแลสุขภาพพึ่งพาตนเอง ซึ่งสอดรับกับระบบความเชื่อดั้งเดิมที่มองว่าความเจ็บป่วยสามารถเยียวยาได้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ วิถีปฏิบัตินี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฟารีดา เจะเอาะ และอัตนันท์ เตโชพิศาลวงศ์ ที่ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยมีพัฒนาการในการปรับใช้องค์ความรู้ด้านกัญชาเข้าสู่วิถีชีวิตประจำวันด้วยวิธีการที่เรียบง่าย เพื่อตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานในการมีสุขภาวะที่ดีทั้งทางกายและจิตใจ (ฟารีดา เจะเอาะ และอัตนันท์ เตโชพิศาลวงศ์, 2564)

1.2. ผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณสารสำคัญของกัญชาสายพันธุ์ท้องถิ่น ผลการตรวจวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการ พบว่า ใบกัญชาแห้งสายพันธุ์หางกระรอกภูพานมีปริมาณสารสำคัญ ได้แก่ Δ9-THC ร้อยละ 0.52 และ CBD ร้อยละ 0.13 ซึ่งอยู่ในระดับที่ปลอดภัยและไม่ส่งผลเป็นพิษต่อร่างกาย จากข้อค้นพบนี้อภิปรายได้ว่า วัฒนธรรมสุขภาพเป็นสิ่งที่มีพลวัต การนำวิถีปฏิบัติพื้นบ้าน เช่น การต้ม หรือการปรุงผสมอาหาร มาผ่านกระบวนการทดสอบทางห้องปฏิบัติการ ถือเป็นการนำวิทยาศาสตร์มาช่วยทำหน้าที่สอบทานและยกระดับความเชื่อดั้งเดิมให้เกิดความปลอดภัยสูงสุด แสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถอยู่ร่วมกับมาตรฐานสากลได้อย่างกลมกลืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญชลี โกกะนุช และคณะ ที่พบว่า ใบกัญชาสายพันธุ์ไทยมีปริมาณสาร Δ9-THC ในระดับที่ปลอดภัยต่อการบริโภค (อัญชลี โกกะนุช และคณะ, 2564) และสอดคล้องกับประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 438) พ.ศ. 2565 ที่กำหนดมาตรฐานความปลอดภัยสำหรับผลิตภัณฑ์กลุ่มเครื่องปรุงรสจำหน่ายตรงต่อผู้บริโภค โดยต้องมีสาร Δ9-THC ไม่เกินร้อยละ 0.0032 โดยน้ำหนัก หรือไม่เกิน 1.6 มิลลิกรัมต่อหน่วยบรรจุ ซึ่งการที่ผลิตภัณฑ์ต้นแบบมีปริมาณ Δ9-THC เพียง 0.22 กรัมต่อหน่วยบรรจุ จึงเป็นการบูรณาการที่ช่วยปกป้องชุมชนจากภาวะความเป็นพิษ และสร้างความชอบธรรมทางกฎหมายให้แก่วัฒนธรรมสุขภาพท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2565)

1.3. แนวทางการเลือกผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าเพื่อการพัฒนาต่อยอด ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีมติเลือกน้ำปลาร้าเป็นผลิตภัณฑ์หลักในการนำกัญชามาผสมเพื่อพัฒนาต่อยอด ประเด็นนี้สามารถอภิปรายได้ว่า เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของพลวัตทางวัฒนธรรมอาหารเชิงสุขภาพ น้ำปลาร้าเปรียบเสมือนจิตวิญญาณและเครื่องปรุงรสหลักที่สะท้อนรากฐานทางวัฒนธรรมอาหารของชาวอีสาน ซึ่งผู้บริโภคมีความคุ้นเคยและให้ความนิยมในระดับสูง การนำกัญชาซึ่งมีคุณสมบัติทางเภสัชวิทยาในการกระตุ้นความอยากอาหารมาเป็นสมุนไพรชูรสในน้ำปลาร้าจึงไม่ใช่เพียงการสร้างความแปลกใหม่ทางธุรกิจ แต่เป็นการแทรกซึมการดูแลสุขภาพลงไปในมื้ออาหารประจำวันอย่างไร้รอยต่อ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทิมา เนียมมณี และพิพัฒน์ นนทนาธรณ์ ที่ผลการศึกษาพบว่าผู้บริโภคให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านรสชาติของผลิตภัณฑ์เครื่องปรุงรสที่มีส่วนผสมกัญชามาเป็นอันดับแรกในการตัดสินใจเลือกซื้อ แสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดในการปรับตัวและสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่บนรากฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมให้คงอยู่ท่ามกลางกระแสสังคมสมัยใหม่ (จันทิมา เนียมมณี และพิพัฒน์ นนทนาธรณ์, 2566)

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพจากกัญชาต้นแบบ สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หมู่ที่ 11 บ้านหนองเจริญ

จากการศึกษาและพัฒนากระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าต้มสุกผสมกัญชาต้นแบบ เพื่อยกระดับสู่ผลิตภัณฑ์สุขภาพเชิงพาณิชย์ ผู้วิจัยสามารถนำผลการศึกษามาอภิปรายผลได้ 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

2.1. การพัฒนาสูตรผลิตภัณฑ์และมาตรฐานความปลอดภัยทางโภชนาการ ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาน้ำปลาร้าผสมกัญชาต้นแบบด้วยการควบคุมกระบวนการผลิต โดยใช้เบสน้ำปลาร้าพาสเจอไรซ์ ควบคู่กับเทคนิคการต้มใบกัญชาแห้งในน้ำเดือด 5 นาที ในอัตราส่วนใบกัญชา 500 กรัม ต่อน้ำปลาร้า 5 กิโลกรัม ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ 1 หน่วยบรรจุ (450 มิลลิลิตร) มีปริมาณสาร Δ9-THC 0.22 กรัม ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ควบคุมสูงสุดและปลอดภัยตามมาตรฐานกระทรวงสาธารณสุข จากข้อค้นพบนี้สามารถอภิปรายได้ว่า การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ในระดับชุมชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องยกระดับกระบวนการผลิตให้เหนือกว่าการปรุงเพื่อบริโภคเองในครัวเรือน

การบูรณาการมาตรฐานความปลอดภัยเชิงวิทยาศาสตร์และการควบคุมสุขลักษณะเข้าสู่กระบวนการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยลบข้อจำกัดของสินค้าชุมชนแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับแนวคิดของ พัชรกร สินสมบูรณ์ และอัญณิฐา ดิษฐานนท์ ที่ระบุว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบในกระบวนการต่อยอดงานวิจัยสู่เชิงพาณิชย์ จะต้องผ่านการทดสอบความปลอดภัยและได้มาตรฐานทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรม จึงจะสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคและก้าวข้ามขีดจำกัดของการเป็นเพียงสินค้าท้องถิ่นได้ (พัชรกร สินสมบูรณ์ และอัญณิฐา ดิษฐานนท์, 2563)

2.2. ผลการประเมินความพึงพอใจทางประสาทสัมผัส ผลการประเมินความพึงพอใจทางประสาทสัมผัส พบว่า ผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าผสมกัญชาต้นแบบได้รับการยอมรับในภาพรวมระดับดีมาก โดยเฉพาะคุณลักษณะด้านรสชาติที่ได้รับคะแนนประเมินค่าเฉลี่ยสูงสุด (8.14) รองลงมา คือ กลิ่น (7.85) ประเด็นนี้สามารถอภิปรายได้ว่าการผสานใบกัญชาลงในน้ำปลาร้าไม่ได้ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอาหารเดิม แต่กลับทำหน้าที่เป็นสมุนไพรที่ช่วยเสริมความกลมกล่อมตามธรรมชาติ ซึ่งรสชาติถือเป็นปัจจัยชี้ขาดในการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารของผู้บริโภค สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทิมา เนียมมณี และพิพัฒน์ นนทนาธรณ์ ที่ศึกษาคุณลักษณะผลิตภัณฑ์เครื่องปรุงรสที่มีส่วนผสมกัญชาในเขตกรุงเทพมหานคร และพบว่า กลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านรสชาติของผลิตภัณฑ์มาเป็นอันดับแรกสุดในการตัดสินใจเลือกซื้อ การที่ผลิตภัณฑ์ต้นแบบได้รับคะแนนด้านรสชาติสูง (จันทิมา เนียมมณี และพิพัฒน์ นนทนาธรณ์, 2566) จึงเป็นตัวชี้วัดสำคัญที่ยืนยันถึงศักยภาพในการแข่งขันและโอกาสในการเติบโตในตลาดจริง

2.3. การพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เชิงพาณิชย์ ผลการวิจัยด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า พบว่า การเปลี่ยนกลยุทธ์การออกแบบโดยเปลี่ยนสีฉลากจากสีเขียวเป็นสีแดงเพื่อกระตุ้นความอยากอาหารและปรับเปลี่ยนภาพสัญลักษณ์จากใบกัญชาขนาดใหญ่มาเป็นภาพกราฟิกวิถีชีวิต เช่น ปลาและอุปกรณ์ทำส้มตำรวมถึงการออกแบบกล่องของฝาก ได้รับความพึงพอใจจากกลุ่มตัวอย่างในระดับมากถึงมากที่สุด ข้อค้นพบนี้อภิปรายได้ว่าการปรับภาพลักษณ์และการสื่อสารของตราสินค้า เป็นกลยุทธ์สำคัญในการลบล้างอคติและภาพจำเชิงลบของกัญชาในสังคมไทย การลดทอนสัญลักษณ์ที่สื่อถึงพืชเสพติด และทดแทนด้วยภาพจำของความสุนทรีย์ทางวัฒนธรรมอาหารและของฝากเพื่อสุขภาพ จะช่วยลดแรงเสียดทานทางความเชื่อได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฟารีดา เจะเอาะ และอัตนันท์ เตโชพิศาลวงศ์ ที่ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยบางส่วนยังมีมายาคติที่ผูกติดกัญชาเข้ากับยาเสพติด การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการสื่อสารให้เข้าใจง่ายและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตประจำวัน จึงช่วยให้ผลิตภัณฑ์สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ฟารีดา เจะเอาะ และอัตนันท์ เตโชพิศาลวงศ์, 2564)

3. การถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีในการนำผลิตภัณฑ์ไปใช้ประโยชน์และต่อยอดเชิงพาณิชย์แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและประชาชนที่สนใจในพื้นที่

จากการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีการผลิตผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าผสมกัญชาเชิงพาณิชย์ ผู้วิจัยสามารถนำผลการศึกษามาอภิปรายผลได้ 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

3.1. การวิเคราะห์ตลาดและการวางกลยุทธ์ผ่านแบบจำลองธุรกิจ (Business Model Canvas: BMC) ผลการวิจัยพบว่า การใช้เครื่องมือ BMC ช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถกำหนดจุดเด่นและคุณค่าของผลิตภัณฑ์ในการเป็นเครื่องปรุงรสระดับพรีเมียมที่ใช้วัตถุดิบอินทรีย์และมีกระบวนการผลิตที่ควบคุมความปลอดภัยตามมาตรฐานสากล ซึ่งแตกต่างจากการผลิตบริโภคเองในครัวเรือน ประเด็นนี้สามารถอภิปรายได้ว่า การประยุกต์ใช้เครื่องมือ BMC

ในการอบรมเชิงปฏิบัติการ ช่วยให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สามารถมองเห็นภาพรวมของระบบนิเวศทางธุรกิจและเข้าใจความต้องการของตลาดได้อย่างเป็นรูปธรรม การสร้างจุดเด่นที่ชัดเจนนี้เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผลิตภัณฑ์สามารถยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันจากระดับชุมชนสู่ตลาดของฝากระดับภูมิภาคและระดับประเทศได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ พัชรกร สินสมบูรณ์ และอัญณิฐา ดิษฐานนท์ ที่ระบุว่าการต่อยอดผลงานวิจัยสู่เชิงพาณิชย์ให้ประสบความสำเร็จ จะต้องมีการประเมินศักยภาพทางธุรกิจและสร้างคุณค่าที่แตกต่างเพื่อตอบโจทย์ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน (พัชรกร สินสมบูรณ์ และอัญณิฐา ดิษฐานนท์, 2563)

ผลการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุน พบว่า การผลิตมีต้นทุนสุทธิอยู่ที่ 62.50 บาทต่อขวด ซึ่งเป็นระดับต้นทุนที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถนำไปตั้งราคาเพื่อแข่งขันในตลาดของฝากระดับพรีเมียมได้จริง โดยอาศัยความร่วมมือจากพันธมิตรหลัก คือ เครือข่ายผู้ปลูกกัญชาและโรงงานผู้ผลิตน้ำปลาร้า ข้อค้นพบนี้อภิปรายได้ว่าความสำเร็จในการผลักดันงานวิจัยสู่ตลาดจริงนั้น ไม่ได้อาศัยเพียงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ แต่ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการทรัพยากรและเครือข่ายพันธมิตรที่เอื้อต่อการลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อผลกำไรและความคุ้มค่าของธุรกิจในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรกร สินสมบูรณ์ และอัญณิฐา ดิษฐานนท์ ที่ให้ความสำคัญกับการบูรณาการความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก เพื่อยกระดับความพร้อมของนวัตกรรมชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ (พัชรกร สินสมบูรณ์ และอัญณิฐา ดิษฐานนท์, 2563)

3.2. ผลสัมฤทธิ์ด้านการพัฒนาทุนมนุษย์และการถ่ายทอดเทคโนโลยี ผลการประเมินพบว่า ระดับความรู้ความเข้าใจของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจากค่าเฉลี่ย 2.55 เป็น 4.90 ภายหลังการอบรม และสมาชิกมีความพึงพอใจต่อการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติงานจริงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.90) ประเด็นนี้อภิปรายได้ว่า กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ออกแบบมาอย่างเหมาะสม เน้นการลงมือปฏิบัติจริงควบคู่กับการมีเครื่องมือสนับสนุนที่ชัดเจนอย่างแผนธุรกิจ BMC สามารถช่วยทลายกำแพงข้อจำกัดด้านช่วงวัยของเกษตรกรได้ ทำให้สมาชิกเกิดความมั่นใจและเกิดการเปลี่ยนผ่านจากการเป็นเพียงเกษตรกรผู้ปลูกวัตถุดิบสู่การเป็นผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์สุขภาพย่างเต็มตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญชลี โกกะนุช และคณะ ซึ่งศึกษากระบวนการยกระดับผลิตภัณฑ์กัญชาในชุมชน และพบว่า การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการลงมือทำจริงช่วยให้สมาชิกมีความพึงพอใจสูง มีความมั่นใจ และสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด (อัญชลี โกกะนุช และคณะ, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

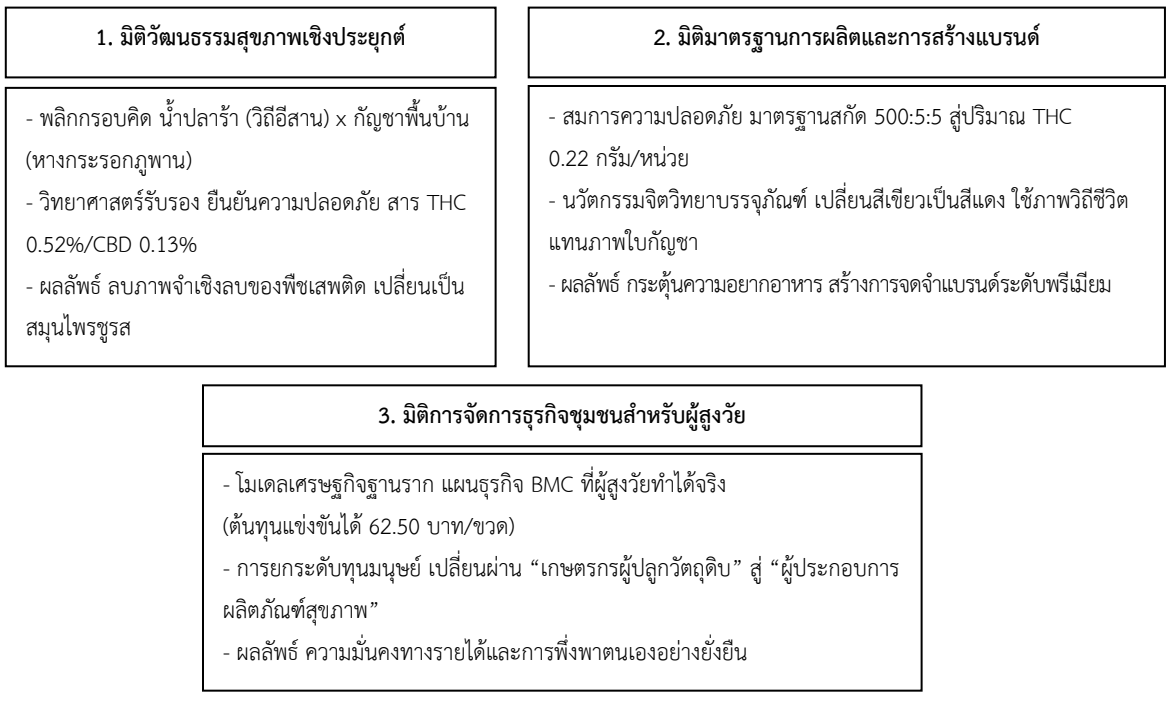
ผลจากการดำเนินงานวิจัยแบบผสานวิธีทั้ง 3 ระยะ ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาและวัฒนธรรมสุขภาพพื้นบ้านเข้ากับวิทยาศาสตร์และมาตรฐานเชิงพาณิชย์อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถสังเคราะห์และยกระดับเป็นโมเดลการพัฒนานวัตกรรมสุขภาพชุมชนสู่เชิงพาณิชย์ (Community Health Innovation to Commercialization Model) โดยมีโครงสร้างองค์ความรู้ที่สำคัญ 3 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านวัฒนธรรมสุขภาพเชิงประยุกต์ การสร้างจุดเชื่อมต่อทางวัฒนธรรมสู่นวัตกรรม โดยใช้น้ำปลาร้า ซึ่งเป็นจิตวิญญาณและเครื่องปรุงหลักในวัฒนธรรมอาหารอีสาน เป็นกลไกในการลดภาพจำเชิงลบของกัญชา ควบคู่กับการใช้การพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ยืนยันความปลอดภัยของกัญชาสายพันธุ์หางกระรอกภูพาน มีสาร Δ9-THC ร้อยละ 0.52 และ CBD ร้อยละ 0.13 ซึ่งทำให้เหมาะสมในการนำมาใช้เป็นสมุนไพรชูรสและเสริมสุขภาพในระดับชุมชน

2. มิติด้านมาตรฐานการผลิตและการสร้างแบรนด์ การค้นพบสมการการผลิตที่ปลอดภัยและทำซ้ำได้จริงสำหรับวิสาหกิจชุมชน คือ สัดส่วนใบกัญชาแห้ง 500 กรัม ต่อการต้ม 5 นาที ต่อน้ำปลาร้า 5 กิโลกรัม ซึ่งควบคุมให้ผลิตภัณฑ์ 1 หน่วยบริโภคมีปริมาณ Δ9-THC เพียง 0.22 กรัม (ต่ำกว่าเกณฑ์ควบคุมของ อย. ที่กำหนดไว้ไม่เกิน 1.6 กรัม) รวมถึงนวัตกรรมการสื่อสารตราสินค้าที่ใช้จิตวิทยาการออกแบบ โดยเปลี่ยนการใช้สีเขียวหรือภาพใบกัญชาขนาดใหญ่มาเป็นการใช้สีแดงและภาพวิถีชีวิตเพื่อกระตุ้นความอยากอาหาร สร้างการจดจำแบรนด์ และลดอคติของผู้บริโภค

3. มิติด้านการจัดการธุรกิจชุมชนเชิงประยุกต์ การสร้างโมเดลเศรษฐกิจฐานรากที่จับต้องได้ ผ่านการประยุกต์ใช้แบบจำลองธุรกิจ (BMC) ที่เหมาะสมกับข้อจำกัดของกลุ่มผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดโครงสร้างต้นทุนที่ชัดเจน (ต้นทุนการผลิต 62.50 บาทต่อขวด) ทำให้ชุมชนสามารถตั้งราคาเพื่อแข่งขันในตลาดของฝากระดับพรีเมียมได้ ตลอดจนสามารถยกระดับทุนมนุษย์ เปลี่ยนผ่านจากเกษตรกรผู้ปลูกวัตถุดิบสู่การเป็น ผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์สุขภาพอย่างเต็มตัว

องค์ความรู้ใหม่หรือโมเดลดังกล่าวนี้ เปรียบเสมือนคู่มือต้นแบบสำหรับการนำพืชเศรษฐกิจที่มีความละเอียดอ่อนทางกฎหมายและสังคม มายกระดับผ่านกระบวนการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และการตลาด จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ (OTOP) ที่ถูกต้องตามกฎหมาย ปลอดภัยต่อผู้บริโภค และสามารถสร้างความมั่นคงทางรายได้ให้แก่เศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังสรุปแผนผังองค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยในภาพที่ 3

ภาพที่ 1 โมเดลการพัฒนานวัตกรรมสุขภาพชุมชนสู่เชิงพาณิชย์

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับวิทยาศาสตร์และมาตรฐานเชิงพาณิชย์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าชุมชนสามารถนำกัญชาสายพันธุ์หางกระรอกภูพานมาประยุกต์ใช้เป็นสมุนไพรชูรสในผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าได้อย่างปลอดภัยและสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมสุขภาพ ผลิตภัณฑ์น้ำปลาร้าต้มสุกผสมกัญชาต้นแบบที่พัฒนาขึ้น ผ่านเกณฑ์มาตรฐานความปลอดภัยของกระทรวงสาธารณสุขและได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคในระดับดีมากโดยเฉพาะด้านรสชาติ ตลอดจนมีการยกระดับตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อลบภาพลักษณ์เชิงลบของยาเสพติด นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้แบบจำลองธุรกิจ (BMC) ในกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยี ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยพลิกโฉมศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน ทำให้สมาชิกกลุ่มเกิดความเข้าใจด้านโครงสร้างต้นทุน มีแผนการตลาดที่ชัดเจน และมีความพร้อมในการขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ได้อย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะมีดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1.1) การขยายผลระดับปฏิบัติการ ควรนำสูตรการผลิตและแผนธุรกิจที่ได้จากงานวิจัยนี้ จัดทำเป็นคู่มือมาตรฐานนวัตกรรมสุขภาพชุมชน เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการอบรมและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่วิสาหกิจชุมชนกลุ่มอื่น คือ ที่สนใจนำพืชเศรษฐกิจมาสร้างรายได้ และ 1.2) การบูรณาการความร่วมมือกับภาครัฐ ควรนำเสนอผลการวิจัยเชิงประจักษ์ด้านความปลอดภัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น สำนักงานสาธารณสุข ฝ่ายปกครอง และหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมสุขภาพของชุมชน และลดช่องว่างความตึงตระหนกทางกฎหมาย และ 2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 2.1) การวิจัยด้านมาตรฐานการผลิต ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบและสภาพแวดล้อมของโรงเรือน รวมถึงกระบวนการผลิตของวิสาหกิจชุมชนให้ได้รับการรับรองมาตรฐานสากล เช่น มาตรฐาน GMP และการขอขึ้นทะเบียน อย. อย่างเต็มรูปแบบเพื่อรองรับการขยายตลาดในอนาคต และ 2.2) การวิจัยด้านการตลาดเชิงรุก ควรมีการศึกษาวิจัยต่อยอดด้านกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล (Digital Marketing) และพฤติกรรมผู้บริโภคกลุ่มคนรุ่นใหม่ เพื่อเจาะตลาดกลุ่มเป้าหมายใหม่ ๆ ที่รักสุขภาพ ซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นคงทางรายได้ให้แก่วิสาหกิจชุมชนท่ามกลางการแข่งขันและข้อจำกัดทางกฎหมาย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์จากกัญชาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดมหาสารคาม ได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ประจำปีงบประมาณ 2567 การดำเนินงานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความร่วมมือจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงโคกระบือและปลูกพืชสมุนไพร หมู่ที่ 11 บ้านหนองเจริญ ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่ม ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2563). ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ระบุชื่อยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 พ.ศ. 2563. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 137 ตอนพิเศษ 290 ง หน้า 33-34 (14 ธันวาคม 2563).

กรุงเทพธุรกิจ. (2564). กัญชง-กัญชา' โอกาสใหม่ฟื้นฟูเศรษฐกิจไทย. เรียกใช้เมื่อ 6 มิถุนายน 2565 จาก https://www.bangkokbiznews.com/business/957979

เกวลิน สมบูรณ์. (2563). ศศ 101 เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวันและการประกอบการ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้ประกอบการ. เรียกใช้เมื่อ 6 มิถุนายน 2565 จาก https://linsomboon.wordpress.com/teaching

จันทิมา เนียมมณี และพิพัฒน์ นนทนาธรณ์. (2566). คุณลักษณะผลิตภัณฑ์ของเครื่องปรุงรสที่มีส่วนผสมกัญชาที่ผู้บริโภคเลือกซื้อในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารสมาคมนักวิจัย, 28(3), 45-60.

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3. (30 ม.ค. 2567). ความหมายและการใช้ประโยชน์จากกัญชา. (อิษรา ไชยโยชน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4. (30 ม.ค. 2567). ความหมายและการใช้ประโยชน์จากกัญชา. (อิษรา ไชยโยชน์, ผู้สัมภาษณ์)

พัชรกร สินสมบูรณ์ และอัญณิฐา ดิษฐานนท์. (2563). กระบวนการต่อยอดผลงานวิจัยสู่เชิงพาณิชย์ กรณีศึกษามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งหนึ่งในประเทศไทย. เรียกใช้เมื่อ 6 มิถุนายน 2565 จาก https://explore.nrct.go.th/search_detail/result/9256

ฟารีดา เจะเอาะ และอัตนันท์ เตโชพิศาลวงศ์. (2564). มายาคติกัญชา การสื่อสาร ความรู้ และความเชื่อของสังคมไทย: กรณีศึกษาผู้ใช้และผู้เกี่ยวข้องในจังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

สาวิตรี อัษณางค์กรชัย และคณะ. (2563). โครงการศึกษาสถานการณ์การใช้กัญชาทางการแพทย์ในประเทศไทย. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) และศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.).

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2562). พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2562. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 19 ก หน้า 1-16 (18 กุมภาพันธ์ 2562).

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. (2565). ออกประกาศปรับปรุงข้อกำหนดผลิตภัณฑ์อาหารที่มีส่วนผสมของกัญชา กัญชง. ข่าวแจก 15 / ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม. (2565). รายงานผลการดำเนินงานกัญชาทางการแพทย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดมหาสารคาม ประจำปี 2565. มหาสารคาม: สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม.

อัญชลี โกกะนุช และคณะ. (2564). การสร้างสรรค์และยกระดับผลิตภัณฑ์จากกัญชาในพื้นที่อำเภอทาลี่ จังหวัดเลย. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

Atakan, Z. (2012). Cannabis, a complex plant: different compounds and different effects on individuals. Therapeutic Advances in Psychopharmacology, 2(6), 241-254. https://doi.org/10.1177/2045125312457586.

Carlini, E. A. (2004). The good and the bad effects of (-) trans-delta-9-tetrahydrocannabinol (Δ9-THC) on humans. Toxicon, 44(4), 461-467. https://doi.org/10.1016/j.toxicon.2004.05.009.

Li, H. L. (1974). An archaeological and historical account of cannabis in China. Economic Botany, 28(4), 437-448.

Radhakrishnan, R. et al. (2014). Gone to pot–a review of the association between cannabis and psychosis. Frontiers in Psychiatry, 5(54), 1-24. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2014.00054.

Russo, E. B. (2007). History of cannabis and its preparations in saga, science, and sobriquet. Chemistry & Biodiversity, 4(8), 1614-1648. https://doi.org/10.1002/cbdv.200790144.

บทความวิจัย

กระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย*

WATER MANAGEMENT PROCESS BASED ON LOCAL WISDOM OF COMMUNITIES HUEANG BASIN IN LOEI PROVINCE

เอกลักษณ์ คงทิพย์*, อาทิตย์ แวงโส, เพ็ญประภา เหล่าทะนนท์

Akekalak Kongthip*, Arthit Weangso, Penprapa Laotanon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลย ประเทศไทย

Mahachulalongkorn Buddhist University, Loei Buddhist College, Loei, Thailand

*Corresponding author E-mail: k.akekalak@gmail.com

*Tel: 095-189-2498

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการบริหารจัดการน้ำ การสร้างและประเมินแผนยุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณโดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามกับประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง แบ่งเป็นชุมชนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้แก่ ชุมชนบ้านเหมืองแพร่ อำเภอนาแห้ว ชุมชนบ้านนาข่า อำเภอด่านซ้าย และชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จำนวน 45 รูป/คน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป/คน ประกอบด้วย ตัวแทนพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ท้องถิ่น ตัวแทนเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผลการวิจัยพบว่า 1) วิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำของชุมชนลุ่มน้ำเหืองมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความเชื่อของชุมชน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาเรื่องเล่าท้องถิ่น ฝายน้ำล้น ประปาภูเขา ระหัดวิดน้ำ และการเลี้ยงผีเจ้าน้ำเจ้าท่า ซึ่งสะท้อนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นและการปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ 2) กระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาพรวมประชาชนมีความคิดเห็นต่อกระบวนการดังกล่าวในระดับมากทุกด้าน ($\bar{X}$ = 4.41, S.D. = 0.50) และ 3) การสร้างและประเมินแผนยุทธศาสตร์ พบว่าการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนควรยึดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง ควบคู่กับการบูรณาการความร่วมมือของภาครัฐ ชุมชน องค์กรท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความยั่งยืนของทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเหือง

คำสำคัญ: กระบวนการบริหารจัดการน้ำ, ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น, พื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง

* Received 28 August 2026; Revised 1 October 2026; Accepted 22 October 2026

Abstract

This research aimed to investigate local wisdom practices, water management processes, and the development and evaluation of a strategic plan for water management based on local wisdom in communities within the Hueang River Basin, Loei Province. Mixed-methods research aimed to study local wisdom practices, water management processes, and the formulation and evaluation of a strategic plan for water management based on local wisdom in the Heuang River Basin communities, Loei Province. Quantitative data were collected via questionnaires from 45 monks and residents across upstream, midstream, and downstream areas, including Ban Mueang Phrae (Na Haeo District), Ban Na Kha (Dan Sai District), and Ban Tha Di Mi (Chiang Khan District). Qualitative data were gathered through semi-structured interviews with 15 key informants, including monks, community leaders, local sages, youth representatives, volunteers, and public and private sector officials. The findings revealed that: 1) Local wisdom practices in water management in the Heuang River Basin are deeply intertwined with nature, the environment, and community beliefs. These include local folklore, spillway weirs, mountain water supply systems, waterwheels, and the ritual of feeding water spirits, reflecting the intergenerational transmission of knowledge adapted to the local context. 2) Regarding the water management process based on local wisdom, the residents' overall opinion was at a high level across all dimensions ($\bar{x}$ = 4.41, S.D. = 0.50). and 3) The formulation and evaluation of the strategic plan indicated that sustainable water management must center on local wisdom. This approach should be integrated with collaboration among the government, communities, local organizations, and relevant stakeholders to enhance management efficiency, mitigate conflicts, and foster water resource sustainability in the Heuang River Basin.

Keywords: Water Management Process, Local Wisdom Base, Hueang Basin Community

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นทุนทางสังคมและองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของคนในพื้นที่ที่ได้การสังเกตและเรียนรู้ แล้วนำมาพัฒนาเป็นวิธีการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง เช่นเดียวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการเข้าถึงและจัดสรรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งน้ำให้เกิดความยั่งยืน กล่าวคือ เป็นการผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตที่ได้สืบทอดต่อกันมาและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยเหตุผลที่ว่าระบบการจัดการของชาวบ้านที่อยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นการจัดการแบบพื้นบ้าน ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของความรู้และเทคโนโลยีพื้นบ้านหรือที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นมาภายใต้ระบบนิเวศและวัฒนธรรมที่หลากหลาย ภูมิปัญญาความรู้เหล่านี้ถูกทดลองใช้ ดัดแปลง และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง ระบบจัดการของชาวบ้านจึงไม่ต้องมีการลงทุนสูง อาศัยความรู้และทักษะความชำนาญ

ที่มีในท้องถิ่นเป็นหลัก (พนิต ใหม่ประสิทธิกุล และคณะ, 2559) ในบริบทดังกล่าวการนำเอาองค์ความรู้ในเชิงภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้บริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ จึงถือเป็นเครื่องมือหรือกลไกอย่างหนึ่งที่ชุมชนท้องถิ่นเลือกที่จะนำมาใช้โดยเฉพาะการแก้ปัญหาที่กำลังเกิดผลกระทบขึ้น /ด้วยเหตุนี้ การบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น คนในชุมชนจึงถือว่ามีบทบาทความสำคัญ เพราะเป็นผู้ที่เข้าใจสภาพแวดล้อม ปัญหา และความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง ดังนั้น กระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงควรมองน้ำในฐานะทรัพยากรร่วมของชุมชน และมองภูมิปัญญาในฐานะกลไกที่ช่วยสร้างความรู้ ความร่วมมือ และความสามารถในการจัดการทรัพยากรให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ดังตัวอย่างของ ว่าที่ร้อยตรีสุริยะ หาญพิชัย ที่สรุปว่า แม้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะช่วยให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่การจัดการทรัพยากรน้ำในปัจจุบันที่ต่างมุ่งเน้นที่ผลประโยชน์ส่วนตัวจึงทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งและการแย่งชิงน้ำกันเอง ก่อให้เกิดความแตกแยกและความเสียหายต่อสังคมโดยรวม การจัดการทรัพยากรน้ำบนฐานของภูมิปัญญาเป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว (ว่าที่ร้อยตรีสุริยะ หาญพิชัย, 2560) จึงอาจกล่าวได้ว่า ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิผลมิได้เกิดจากรูปแบบสำเร็จรูป แต่ควรพัฒนาจากทุน ภูมิปัญญา ศักยภาพ และบทเรียนของชุมชน แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นแนวทางที่เหมาะสมกับระบบนิเวศและวิถีชีวิตของแต่ละพื้นที่

จังหวัดเลยเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นที่มีแม่น้ำและแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีความสำคัญอยู่หลายสาย ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำโขง แม่น้ำเลย แม่น้ำหมาน รวมถึงแม่น้ำเหืองซึ่งมีต้นน้ำอยู่ในพื้นที่อำเภอนาแห้ว และไหลผ่านพื้นที่อำเภอท่าลี่และเชื่อมต่อไปยังแม่น้ำโขงในพื้นที่อำเภอเชียงคาน มีลำห้วยสาขาจำนวนมากที่หล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชนตลอดแนวลุ่มน้ำ ขณะเดียวกันแม่น้ำเหืองยังมีลักษณะเป็นลำน้ำที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนไทย - สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งลักษณะภูมินิเวศและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ชุมชนริมแม่น้ำเหือง แบ่งออกเป็น 1) พื้นที่ต้นน้ำ ชุมชนบ้านเหมืองแพร่ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว ซึ่งภูมิประเทศส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นพื้นที่สูงและหุบเขา วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนแห่งนี้มีความผูกพันและพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติทั้งในแง่การทำมาหากิน การตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมประเพณีที่สอดคล้องความเชื่อและวิถีชีวิตของผู้คนริมน้ำนี้ 2) พื้นที่กลางน้ำ ชุมชนบ้านนาข่า ตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย โดยพื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มหุบเขา ซึ่งผู้คนที่อาศัยในชุมชนแห่งนี้มีวิถีชีวิตและพึ่งพาสายน้ำแห่งนี้ในการทำเกษตรกรรมริมน้ำ ตลอดจนการติดต่อค้าขายระหว่างพี่น้องชาวไทยและลาว และ 3) พื้นที่ปลายน้ำ ชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน โดยเป็นพื้นที่ที่แม่น้ำเหืองไหลบรรจบกับแม่น้ำโขง หรือที่ชาวบ้านเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า “ปากเหือง” และถือเป็นสถานที่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย รวมถึงเป็นแหล่งประมงพื้นบ้านที่ผู้คนในพื้นที่ใช้ทำมาหากิน ลักษณะดังกล่าวทำให้ลุ่มน้ำเหืองเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทั้งในมิติทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลเป็นเบื้องต้น พบว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นชุมชนลุ่มแม่น้ำเหืองส่วนใหญ่ยังมีการประยุกต์ใช้วิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานคิดในการบริหารจัดการแหล่งทรัพยากรน้ำ ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้คนในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย

เพื่อให้เห็นถึงองค์ความรู้ที่เป็นวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่น และปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตวัฒนธรรมผู้คนที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหืองแห่งนี้ ซึ่งจะนำมาเป็นฐานคิดในการสังเคราะห์เป็นแผนพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนลุ่มน้ำเหือง อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วม สามารถพึ่งพาตนเอง และรักษาความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย
2. เพื่อออกแบบกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย
3. เพื่อสร้างและประเมินแผนการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Mixed Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งกำหนดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยเอาไว้ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ซึ่งแบ่งเป็นชุมชนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้แก่ ชุมชนบ้านเหมืองแพร่ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว ชุมชนบ้านนาข่า ตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย และชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จำนวน 45 รูป/คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้แบบสอบถามโดยมีประเด็นเนื้อหาของข้อคำถาม ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และประเด็นกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ทั้งในด้านความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการน้ำ ด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบริหารจัดการ ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ในการบริหารจัดการน้ำ ด้านการเผยแพร่องความรู้ในการบริหารจัดการน้ำที่เป็นวิถีภูมิปัญญาของชาวบ้าน และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

1.3 ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ลงพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นทั้งในด้านการพึ่งพาแหล่งน้ำในวิถีการดำรงชีวิต ความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนวิถีปฏิบัติในเชิงความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ได้วิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในประเด็นกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย เพื่อประกอบการอภิปรายผลการวิจัย และนำเสนอผลจำแนกตามพื้นที่ชุมชนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ตัวแทนพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้การยอมรับจากคนในชุมชนว่าเป็นปราชญ์ผู้รู้และผู้นำทางจิตวิญญาณ จำนวน 15 รูป/คน ตัวแทนเยาวชนและชาวบ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มจิตอาสาพื้นที่ชุมชน จำนวน 5 คน ตัวแทนหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในพื้นที่ชุมชน จำนวน 5 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างโดยมีประเด็นเนื้อหาในการสัมภาษณ์ที่สำคัญ ได้แก่ ข้อมูลทางด้านบริบทชุมชนและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลทางด้านสถานการณ์และการใช้ประโยชน์ด้านทรัพยากรน้ำ ข้อมูลทางด้านสภาพปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ ข้อมูลทางด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ข้อมูลทางด้านรายละเอียดภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลทางด้านข้อคิดเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านทรัพยากรน้ำ

2.3 ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมในวิถีการปฏิบัติเชิงความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้านที่จัดขึ้นในพื้นที่ชุมชน

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและการมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนมาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นที่กำหนด และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อสะท้อนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน

ผลการวิจัย

1. วิถีชีวิตที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำของผู้คนในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย

จากการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นวิถีชีวิตที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำของผู้คนในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ทั้งชุมชนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ชุมชนต้นน้ำ คือ บ้านเหมืองแพร่ ในตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว พื้นที่ชุมชนกลางน้ำ คือ บ้านนาข่า ในตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย พื้นที่ชุมชนปลายน้ำ คือ บ้านท่าดีหมี ในตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน สะท้อนให้เห็นการใช้ความรู้และประสบการณ์ของชุมชนที่มีมาแต่โบราณในการบริหารจัดการแหล่งน้ำ เพื่อให้เกิดการใช้น้ำอย่างยั่งยืนและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ชุมชนมีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนและส่งเสริมความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว โดยที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำ สามารถแบ่งออกมาได้ 5 ลักษณะ ดังนี้

1.1 ภูมิปัญญาเรื่องเล่าท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนผ่านเรื่องเล่าซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญหรือกุศโลบายอันชาญฉลาดของผู้คนในอดีตในการสร้างความยำเกรง การเคารพธรรมชาติ และการจัดสรรทรัพยากรน้ำร่วมกันในชุมชน รวมถึงการบันทึกความเป็นมาของการตั้งชุมชนถิ่นฐาน ภูมิปัญญาการเล่าขานในอดีตได้รับการสืบทอดผ่านเรื่องเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านประสบการณ์เท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงคุณค่าและความเชื่อในวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การจัดสรรน้ำตามฤดูกาลและการรักษาแหล่งน้ำในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ได้บอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่นไว้ว่า

“เดิมทีชุมชนแห่งนี้มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งบ้านท่าดีหมีเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งในอำเภอเชียงคาน มีอายุกว่า 200 ปี ตั้งอยู่ใกล้กับบริเวณปากเหืองซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำเหืองไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขง ดังที่มีการบันทึกว่ามีชนกลุ่มหนึ่งได้อพยพมาจากแขวงไชยะบุรีมาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเหืองตรงบริเวณปากห้วยตม ต่อมาเกิดโรคระบาดผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก จึงได้อพยพมาตามลำน้ำเหืองโดยมีนายฮ้อยสุขะ นายทองสี นายทิศแสงเป็นผู้นำเดินบุกป่าลงมาทางใต้ประมาณ 3 กิโลเมตร จึงได้ลงหลักปักฐานและตั้งหมู่บ้านขึ้น มีการสร้างทางลงไปแม่น้ำเหืองเพื่อทำเป็นท่าน้ำโดยบริเวณท่าน้ำนั้น มีต้นดีหมีกระจายอยู่ทั่วบริเวณ ชาวบ้านเห็นว่าเป็นสมุนไพรจึงเก็บเปลือกต้นดีหมีไปต้มกินเป็นยารักษาโรค” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 5, 2567)

ชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน เป็นชุมชนปลายน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเหือง ซึ่งมีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเรื่องเล่าท้องถิ่นมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำ โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนและการรักษาความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ การเล่าขานเรื่องราวต่าง ๆ เป็นวิธีที่สำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญานี้จากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงการที่ชุมชนสามารถปรับตัวและพัฒนาแนวทางการจัดการน้ำให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

1.2 ภูมิปัญญาฝายน้ำล้น จากการศึกษาพบว่า มีการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับฝายน้ำล้นมาใช้ในการจัดการน้ำเพื่อรองรับการใช้งานในชีวิตประจำวัน รวมถึงการป้องกันน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนและการกระจายน้ำในช่วงฤดูแล้ง โดยการใช้ฝายน้ำล้นเป็นเครื่องมือหลักในการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ยังพบว่า ฝายน้ำล้นที่ชาวบ้านในพื้นที่สร้างขึ้นมานั้นมีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของชุมชน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านนาข่า ตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย ได้เล่าถึงข้อดีของฝายน้ำล้นที่ทำจากโครงสร้างไม้และหินว่า

“ในอดีตการทำฝายจะใช้โครงสร้างไม้และหินในธรรมชาติเป็นหลัก ฝายในอดีตจะสอดคล้องไปกับธรรมชาติมากกว่า เพราะยังพอมีรูปหรือช่องให้ดินตะกอน ทราย หรือ ปลา สามารถว่ายทวนกระแสน้ำออกไปได้ อีกทั้งยังระบายน้ำช่วงลึกของฝาย ยังหมุนระบายออกได้ แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนเป็นฝายคอนกรีต เข้ามาแทนที่ฝายท้องถิ่นแบบเดิม” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 1, 2566)

ชุมชนบ้านนาข่า ตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย เป็นชุมชนกลางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเหือง ซึ่งมีการสร้างฝายน้ำล้นในลำน้ำเหืองเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง และเป็นการขยายพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิดเป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับผลิตน้ำประปา ทั้งยั้งช่วยชะลอการไหลของน้ำเมื่อถึงคราวน้ำหลาก ซึ่งการทำฝายน้ำล้นจัดภูมิปัญญาในการกักเก็บน้ำไว้เพื่อเป็นแหล่งน้ำสำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภคของคนในชุมชนแห่งนี้ อีกทั้งภูมิปัญญาฝายน้ำล้น (ฝายน้ำไหล) เป็นแนวทางที่สำคัญในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเหือง ที่ช่วยเก็บกักน้ำในช่วงฤดูฝน และสามารถปล่อยน้ำออกมาได้ในช่วงที่แหล่งน้ำแห้ง เพื่อรองรับการใช้น้ำในช่วงฤดูแล้ง ฝายน้ำล้นนี้เป็นเทคนิคที่ใช้ได้ดีในพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา

1.3 ภูมิปัญญาประปาภูเขา จากการศึกษาพบว่า มีการใช้ภูมิปัญญาประปาภูเขาในการบริหารจัดการน้ำในเชิงการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนในบริบทของพื้นที่ที่มีภูมิประเทศเป็นภูเขา และการพึ่งพาแหล่งน้ำจากลำธารและแหล่งน้ำธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ภูมิปัญญาประปาภูเขาไม่ได้เป็นแค่การใช้เทคโนโลยีพื้นฐานในการจัดการน้ำเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงวิธีการรักษาสมดุลของธรรมชาติและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านนาข่า ตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย ได้เล่าถึงจุดเริ่มต้นและความเป็นมาของประปาภูเขาไว้ว่า

“อดีตเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำในหมู่บ้าน นายวิเศษ สาระคำ เล่าว่าคนที่คิดริเริ่มสร้างระบบประปาภูเขาขึ้นมา คือ นายบัว สนธิ ซึ่งนายบัวได้ไปเห็นระบบประปาภูเขาของหมู่บ้านอื่น จึงได้รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อปรึกษาหารือเพื่อช่วยกันก่อสร้างระบบประปาภูเขาที่จะได้แก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคภายในหมู่บ้าน และการก่อสร้างระบบประปานี้เสมือนเป็นการลงทุนที่คุ้มค่า ชาวบ้านจึงเห็นด้วย ได้ก่อสร้างระบบประปาภูเขา โดยได้งบประมาณมาจาก สส.มาสนับสนุนส่วนหนึ่ง การสร้างระบบท่อที่จะส่งน้ำที่ไหลมาจากน้ำเหืองไปเก็บยังถังเก็บน้ำใหญ่ซึ่งได้งบประมาณการสร้างจาก SML แล้วค่อยปล่อยน้ำไปขึ้นหอสูงที่ตั้งอยู่ที่หอกระจายข่าวของหมู่บ้าน แล้วค่อยแจกจ่ายน้ำไปตามครัวเรือนภายในหมู่บ้านต่อไป เมื่อมีประปาภูเขาแล้วทำให้หมู่บ้านไม่มีปัญหาการขาดแคลนน้ำใช้อีกต่อไป” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 3, 2567)

ชุมชนบ้านเหมืองแพร่ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว เป็นชุมชนต้นน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเหือง ซึ่งมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ โดยใช้ “ระบบประปาภูเขา” เกิดจากการจะแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคในชุมชนหมู่บ้าน การทำระบบประปาภูเขาจัดเป็นภูมิปัญญาในการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคของคนในชุมชนแห่งนี้

1.4 ภูมิปัญญาระหัดวิดน้ำ

จากการศึกษาพบว่า มีการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เป็นระหัดวิดน้ำในการบริหารจัดการน้ำของชุมชน ซึ่งมีความสำคัญในการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ภูมิปัญญาระหัดวิดน้ำจึงเป็นหนึ่งในวิธีการที่ชุมชนใช้ในการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านนาข่า ตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย ได้เล่าความเป็นมาและการใช้ประโยชน์จากระหัดวิดน้ำไว้ว่า

“ระหัดวิดน้ำมีการสร้างและใช้มานานประมาณ 200 - 250 ปีมาแล้ว หรือประมาณ 3 ชั่วอายุของคน) โดยมีนายแดง ลีพิลา เป็นคนแรกที่ริเริ่มสร้างระหัดวิดน้ำแต่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า ได้เอาภูมิปัญญาความรู้นี้มาจากแหล่งใด การสร้างระหัดวิดน้ำมาจากแนวคิดที่จะนำน้ำจากลำน้ำขึ้นมาใช้ในการเพาะปลูกข้าว ซึ่งมีพื้นที่นาอยู่ใกล้ลำน้ำ อีกทั้งสภาพของลำน้ำเหืองมีลักษณะเป็นลำน้ำแคบ ๆ มีน้ำลึกและไหลแรง ไม่เหมาะแก่การสร้างฝายดิน ประกอบกับวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างระหัดวิดน้ำหาได้ง่ายจากพื้นที่ชุมชน โดยใช้กระบอกไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาตินำมาสร้างเป็น

กงล้อเป็นช่วง ๆ เมื่อกระแสน้ำพัดผ่านจะช่วงผลักดันให้กงล้อมหมุน ทำให้กระบอกไม้ไผ่ซึ่งผูกติดไว้ที่ริมกงล้อตักน้ำขึ้นมาแล้วในที่สุดก็จะเทลงบนรางไม้ไผ่ ซึ่งรองรับน้ำต่อกันเป็นทอด ๆ เข้าไปสู่ที่นา" (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 2, 2567)

ชุมชนบ้านนาข่า ตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย เป็นชุมชนกลางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเหือง ซึ่งมีการเพาะปลูกพืช/ข้าว และมีพื้นที่ไร่นาอยู่ติดกับลุ่มน้ำเหือง จึงนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ โดยใช้ระหัดวิดน้ำซึ่งเกิดจากการจะนำน้ำจากลำน้ำขึ้นมาใช้ในการเพาะปลูกข้าว การทำระหัดวิดน้ำจัดเป็นภูมิปัญญาในการจัดสรรน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรมของคนในชุมชนแห่งนี้

1.5 ภูมิปัญญาเลี้ยงผีเจ้าน้ำเจ้าท่า จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำในชุมชนลุ่มน้ำเหืองมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับการนับถือผีเจ้าน้ำเจ้าท่า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อและประเพณีที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และยังคงมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรน้ำในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน ได้เล่าถึงประเพณีและพิธีกรรมในขั้นตอนของการเลี้ยงผีเจ้าน้ำเจ้าท่าตามคติความเชื่อของชาวบ้านว่า

"ในรอบปีหนึ่ง ๆ ชาวบ้านจะจัดพิธีเลี้ยงถวายบูชาเจ้าพ่อปากเหือง ได้แก่ พิธีบายศรีเจ้าพ่อปากเหือง จะทำพิธีในช่วงวันข้างขึ้น เดือน 6 ของทุกปี และพิธีเลี้ยงปีจะมีการทำพิธีในช่วงวันข้างขึ้นเดือน 7 ของทุกปี และพิธีเลี้ยงปีเจ้าพ่อปากเหืองเป็นงานประเพณีสำคัญของชาวบ้านท่าดีหมีและชุมชนใกล้เคียงที่มีความเคารพศรัทธาต่อเจ้าพ่อปากเหือง โดยการฆ่าสัตว์ ซึ่งจะมีควาย หมูและไก่ โดยการเลี้ยงปีเจ้าพ่อปากเหืองเดิมนั้นจะมีการปิดหมู่บ้าน คนในห้ามออก คนนอกห้ามเข้า และชาวบ้านทุกคนต้องปฏิบัติตามข้อคะลำหรือข้อห้ามต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ปีไหนที่เลี้ยงควายต้องหยุดทำงาน 3 วัน เลี้ยงหมูหยุดการทำงาน 2 วัน เลี้ยงไก่หยุดทำงาน 1 วัน" (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 4, 2567)

ชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นการพึ่งพิงธรรมชาติและความเชื่อในผีเจ้าน้ำเจ้าท่าในการดูแลแหล่งน้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ ช่วยให้เกิดการบริหารจัดการน้ำที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ และพิธีกรรมการเลี้ยงผีเจ้าน้ำเจ้าท่าจึงสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องของวิญญาณและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นั้น ๆ เป็นการแสดงออกถึงการเคารพและการรักษาสมดุลในชีวิตของชาวบ้านที่พึ่งพาแหล่งน้ำเป็นหลักในการดำรงชีวิต

2. การออกแบบกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นต่อกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการน้ำ 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ 3) การสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ในการบริหารจัดการน้ำ และ 4) การเผยแพร่องค์ความรู้ในการบริหารจัดการน้ำที่เป็นวิถีภูมิปัญญาของชาวบ้าน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย โดยภาพรวม

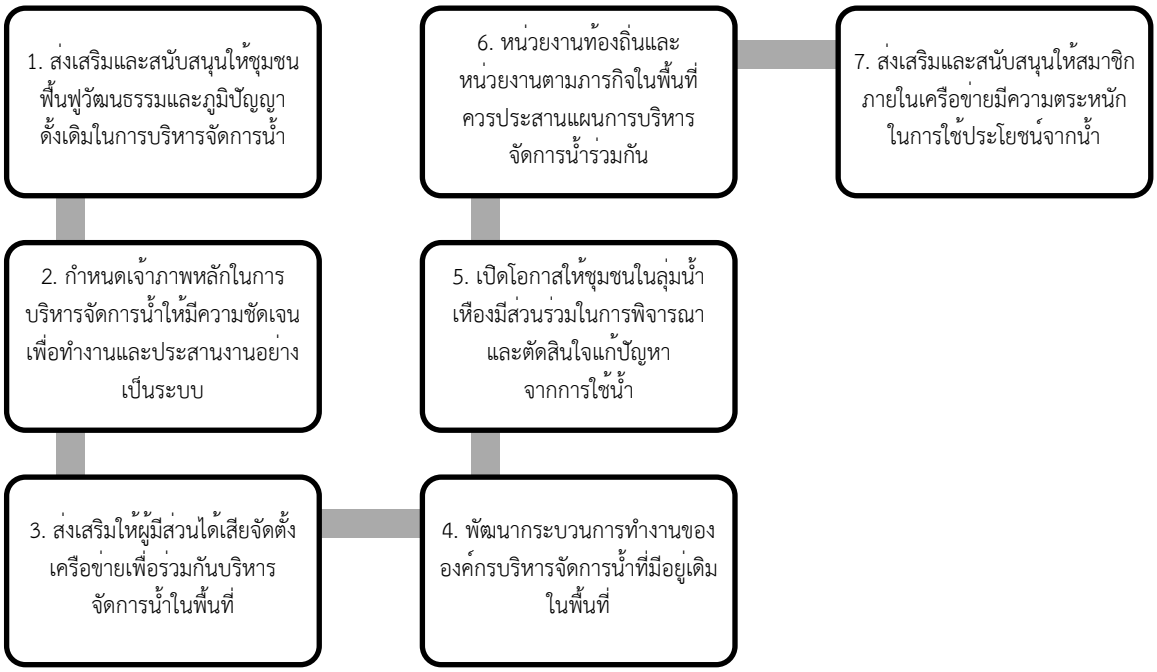
(n = 45)

ความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการน้ำ	4.44	0.48	มาก
2. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ	4.40	0.49	มาก
3. การสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ในการบริหารจัดการน้ำ	4.47	0.49	มาก
4. การเผยแพร่องความรู้ในการบริหารจัดการน้ำที่เป็นวิถีภูมิปัญญาของชาวบ้าน	4.34	0.55	มาก
รวม	**4.41**	**0.50**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ทุกข้อ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 4.41, S.D. = 0.50) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น มากที่สุด คือ ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ในการบริหารจัดการน้ำ ($\bar{x}$ = 4.47) รองลงมา คือ ด้านความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการน้ำ ($\bar{x}$ = 4.44) ด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ ($\bar{x}$ = 4.40) และด้านการเผยแพร่องความรู้ในการบริหารจัดการน้ำที่เป็นวิถีภูมิปัญญาของชาวบ้าน ($\bar{x}$ = 4.34) ตามลำดับ

3. การสร้างและประเมินแผนการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย การสร้างและประเมินแผนการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย เป็นกระบวนการที่สำคัญเพื่อให้การจัดการน้ำเป็นไปอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของชุมชน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ และการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ จะช่วยให้การจัดการน้ำประสบความสำเร็จและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากประเด็นในการสนทนากลุ่ม ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ปัจจัยที่นำไปสู่การพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยที่นำไปสู่การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการในพื้นที่ลุ่มน้ำเหือง ได้มาจากกระบวนการวิเคราะห์ปัจจัย ซึ่งเริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ ได้แก่ ชุมชน หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาและภาคธุรกิจ โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ คือ

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัจจัยที่นำไปสู่การพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 การพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ทุกกลุ่มมีข้อเสนอแนะที่สอดคล้องกัน โดยแบ่งเป็นขั้นตอนและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถอธิบายได้คือ 1) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันรับรู้ วิเคราะห์สถานการณ์ สภาพปัญหา สาเหตุ และการจัดการน้ำที่ผ่านมา 2) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดความตระหนักเกี่ยวกับสถานการณ์ สภาพปัญหาที่เกิดจากการบริหารจัดการน้ำที่ผ่านมา 3) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันคิดแนวทางการแก้ปัญหา บนพื้นฐานความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและใช้ภูมิปัญญาในการจัดการ และ 4) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันกำหนดปัจจัยและจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัจจัยที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนโยบายการจัดการน้ำของจังหวัดเลย รวมทั้งพันธกิจของจังหวัด ผู้วิจัยจึงได้นำมาจัดทำเป็นวิสัยทัศน์และพันธกิจของการจัดทำแผนพัฒนาและบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนี้

3.2.1 วิสัยทัศน์ การจัดการลุ่มน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย

3.2.1.1 ฐานทรัพยากรอาหารยั่งยืน มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มีการอนุรักษ์พร้อมทั้งชุมชนมีความเสี่ยงที่ลดลง อันเนื่องมาจากภัยอันเกิดจากการจัดการทรัพยากรน้ำ

3.2.1.2 ชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีส่วนร่วมให้ข้อมูล วางแผน และแก้ปัญหา

3.2.1.3 บูรณาการข้อมูล มีความร่วมมือกับทุกภาคส่วน

3.2.1.4 สนับสนุนองค์ความรู้ โดยพัฒนาและใช้ระบบฐานข้อมูล

3.2.2 พันธกิจ “จังหวัดเลย พัฒนาและจัดการลุ่มน้ำเหืองเชิงบูรณาการ โดยยึดเครือข่ายทางสังคมของชุมชนเป็นศูนย์กลางอยางมีส่วนร่วมให้ข้อมูล วางแผน และแก้ปัญหา โดยสนับสนุนองค์ความรู้และข้อมูลต่อชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรอาหารดิน น้ำ และป่าจนนำไปสู่การจัดการลุ่มน้ำเหืองอย่างยั่งยืนและเกิดภาวะอยู่ดีมีสุขแก่คนท้องถิ่น”

3.2.3 เป้าหมาย ฟื้นฟูและจัดการฐานทรัพยากรอาหาร (ดิน น้ำ และป่า)

3.2.4 ยุทธศาสตร์

3.2.4.1 การวิจัยพื้นฐานและการจัดการความรู้ เพื่อค้นหาองค์ความรู้ การจัดการป่า การจัดการน้ำ การจัดการดินเพื่อการเกษตร

3.2.4.2 การบริหารจัดการน้ำ ข้อมูลเป็นภูมิปัญญา ข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์ ความรู้ในการจัดการน้ำ การมีส่วนร่วมของชุมชน การกัดเซาะตลิ่ง

3.2.4.3 การแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำ (ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสานกับวิทยาศาสตร์)

3.2.4.4 การจัดการป่า การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ

3.3 ผลการประเมินแผนการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย โดยภาพรวม พบว่า ผู้มีส่วนได้เสียเห็นว่าแผนการพัฒนายุทธศาสตร์มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง หากได้รับความร่วมมืออย่างต่อเนื่องจากชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผล เพื่อให้การบริหารจัดการน้ำเป็นไปตามความต้องการและสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน

ตารางที่ 2 สรุปผลการประเมินแผนการพัฒนายุทธศาสตร์

ประเด็นการประเมิน	ผลการประเมินจากผู้มีส่วนได้เสีย	ข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงาน
การมีส่วนร่วม	เห็นว่าควรให้ผู้ใช้น้ำทุกกลุ่มเข้าร่วมตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาจนถึงการติดตามประเมินผล	จัดเวทีประชาคมและกำหนดกติกาการใช้น้ำร่วมกัน
ความเหมาะสมของแผน	แผนสอดคล้องกับบริบทภูมิศาสตร์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น	ส่งเสริมการใช้เหมืองฝาย ฝายมีชีวิต การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และแหล่งเรียนรู้ชุมชน
ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ	มีความเป็นไปได้สูง หากได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	สนับสนุนงบประมาณ บุคลากร องค์ความรู้ และการประสานงาน
ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น	ช่วยลดปัญหาน้ำแล้ง น้ำหลาก และความขัดแย้งจากการใช้น้ำ	วางแผนจัดสรรน้ำตามฤดูกาลและติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ
ความยั่งยืนของแผน	มีความยั่งยืนเมื่อชุมชนเป็นเจ้าของแผนและมีระบบติดตามต่อเนื่อง	จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

โดยสรุป ผลการประเมินแผนการพัฒนายุทธศาสตร์สะท้อนว่า แผนดังกล่าวมีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อการแก้ไขปัญหาน้ำ และมีแนวโน้มเกิดความยั่งยืน หากยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน และได้รับการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง กระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย 2) ออกแบบกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง และ 3) สร้างและประเมินแผนการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. วิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญของการบริหารจัดการน้ำในชุมชนลุ่มน้ำเหือง โดยปรากฏทั้งในรูปแบบการดูแลรักษาแหล่งน้ำ การจัดสรรการใช้ประโยชน์ การสร้างฝาย ประปาภูเขา ระหัดวิดน้ำ เรื่องเล่าท้องถิ่น และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำ องค์ความรู้ดังกล่าวเกิดจากประสบการณ์ที่สั่งสมและถ่ายทอดระหว่างรุ่น พร้อมทั้งปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบททางนิเวศ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ จึงมีบทบาททั้งในด้านการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน และการรักษาสมดุลระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ เบญจภัคค์ เจริญมหาวิทย์ ที่พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อและการสร้างฝายชะลอน้ำเป็นกลไกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเสริมสร้างความมั่นคงของชุมชน (เบญจภัคค์ เจริญมหาวิทย์, 2566) รวมทั้งสอดคล้องกับ ฐิติวัฒน์ ว่องวรรณกุล ที่ชี้ว่า การจัดการน้ำโดยภูมิปัญญาล้านนาอาศัยกติกาชุมชน วัฒนธรรมความเชื่อ และการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ทำให้เกิดระบบจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและเอื้อต่อการพึ่งตนเอง (ฐิติวัฒน์ ว่องวรรณกุล, 2567) นอกจากนี้ ยังสอดรับกับ พิมภัสสร เด็ดขาด และคณะ ที่เสนอว่าการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนควรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักธรรม หลักเศรษฐกิจพอเพียง การมีส่วนร่วม และเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม ดังนั้น วิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำเหืองจึงมิใช่เพียงองค์ความรู้ดั้งเดิม หากเป็นทุนทางสังคมที่สามารถพัฒนาเป็นกลไกการจัดการน้ำเชิงพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน (พิมภัสสร เด็ดขาด และคณะ, 2568)

2. กระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ผลจากการศึกษากระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย พบมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละบริบทพื้นที่ชุมชน แต่อย่างไรก็ดีรูปแบบการบริหารจัดการน้ำสื่อให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทั้งของคนในพื้นที่และภายนอกด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ว่าที่ร้อยตรีสุริยะ หาญพิชัย ที่ชี้ให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการน้ำร่วมกันของชุมชนบ้านหนองเขื่องตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ว่าภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนบ้านหนองเขื่อง มีรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกันโดยใช้การปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนที่ต้องไม่เบียดเบียนทำลายทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม ด้วยการนำเอาความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นเข้ามาผสมผสานกับการบริหารจัดการน้ำในชุมชน เป็นการปลูกฝังความเชื่อและความเคารพต่อแหล่งน้ำในชุมชนผ่านทางตัวแทนความเชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลปกป้องแหล่งน้ำ คือ “เจ้าหนอง” โดยมีการบูชาร่วมกับ “ปู่ตา”

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องหมู่บ้านเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้านราวปี พ.ศ. 2489 ทำให้คนในชุมชนต่างรักและหวงแหนแหล่งน้ำ (ว่าที่ร้อยตรีสุริยะ หาญพิชัย, 2560) นอกจากนี้ กระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังสะท้อนให้เห็นการกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐเข้าอีกทางหนึ่งด้วย ดังที่ อรัญญา ภูโคกค้อย และวิษณุ สุมิตสวรรค์ กล่าวให้เห็นถึงการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านโต้น อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น สำหรับแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำให้เกิดความยั่งยืน คือ ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินงานและดำรงชีวิต ใช้ทรัพยากรน้ำให้เหมาะสม เกิดประโยชน์ คุ้มค่า มีเหตุผล ตามหลักวิชาการ และส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชเกษตรอินทรีย์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งวิธีการบริหารจัดการน้ำของท้องถิ่น เป็นการนำทรัพยากรน้ำในพื้นที่มาบริหารจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ใช้การบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม ให้ความสำคัญในการจัดการน้ำทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ มีการจัดหาและจัดสรรน้ำเพื่อการบริโภค อุปโภค และการเกษตร ได้เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน (อรัญญา ภูโคกค้อย และวิษณุ สุมิตสวรรค์, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ฐกร กาญจน์จิรเดช และคณะ ที่ชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนของทุกภาคส่วนว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืนนั้น ต้องพัฒนาขีดความสามารถทักษะและเทคนิคในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาพลังคนและพลังแห่งการเรียนรู้ การพัฒนาพลังคนเพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพ มีคุณธรรม และคนในชุมชนมีความสุข โดยต้องให้ความสำคัญกับการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่จำเป็นต่าง ๆ ให้กับชุมชนในลักษณะพลังแห่งการเรียนรู้ ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการในการคิดการวิเคราะห์และการแก้ปัญหา และนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการน้ำ สู่ความสมดุล พอเพียง และยั่งยืน (ฐกร กาญจน์จิรเดช และคณะ, 2561)

3. การสร้างและประเมินแผนการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แผนการพัฒนายุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นมิได้มีลักษณะเป็นเพียงกรอบแนวทางเชิงนโยบาย หากแต่เป็นผลผลิตจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ ผลการประเมินแผนใน 4 มิติ ได้แก่ ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น และความยั่งยืน สะท้อนว่าแผนดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบริบทภูมินิเวศ วิถีชีวิต และฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำเหือง อีกทั้งมีศักยภาพในการนำไปสู่การปฏิบัติภายใต้เงื่อนไขของการสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร องค์ความรู้ และกลไกการประสานงานอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำตั้งแต่ขั้นการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การกำหนดกติกา การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการลดปัญหาน้ำแล้ง น้ำหลาก และความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรน้ำ ตลอดจนเสริมสร้างความเป็นเจ้าของแผนในระดับชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ ฐิติวัฒน์ ว่องวรรณกุล ซึ่งเสนอว่า การบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิผลควรตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น กฎกติกาชุมชน และการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ควบคู่กับการประยุกต์ใช้ข้อมูลและองค์ความรู้สมัยใหม่ในการวางแผน (ฐิติวัฒน์ ว่องวรรณกุล, 2567) นอกจากนี้ ยังสอดรับกับ พิมภัสสร เด็ดขาด และคณะ ที่ชี้ให้เห็นว่าการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักเศรษฐกิจพอเพียง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

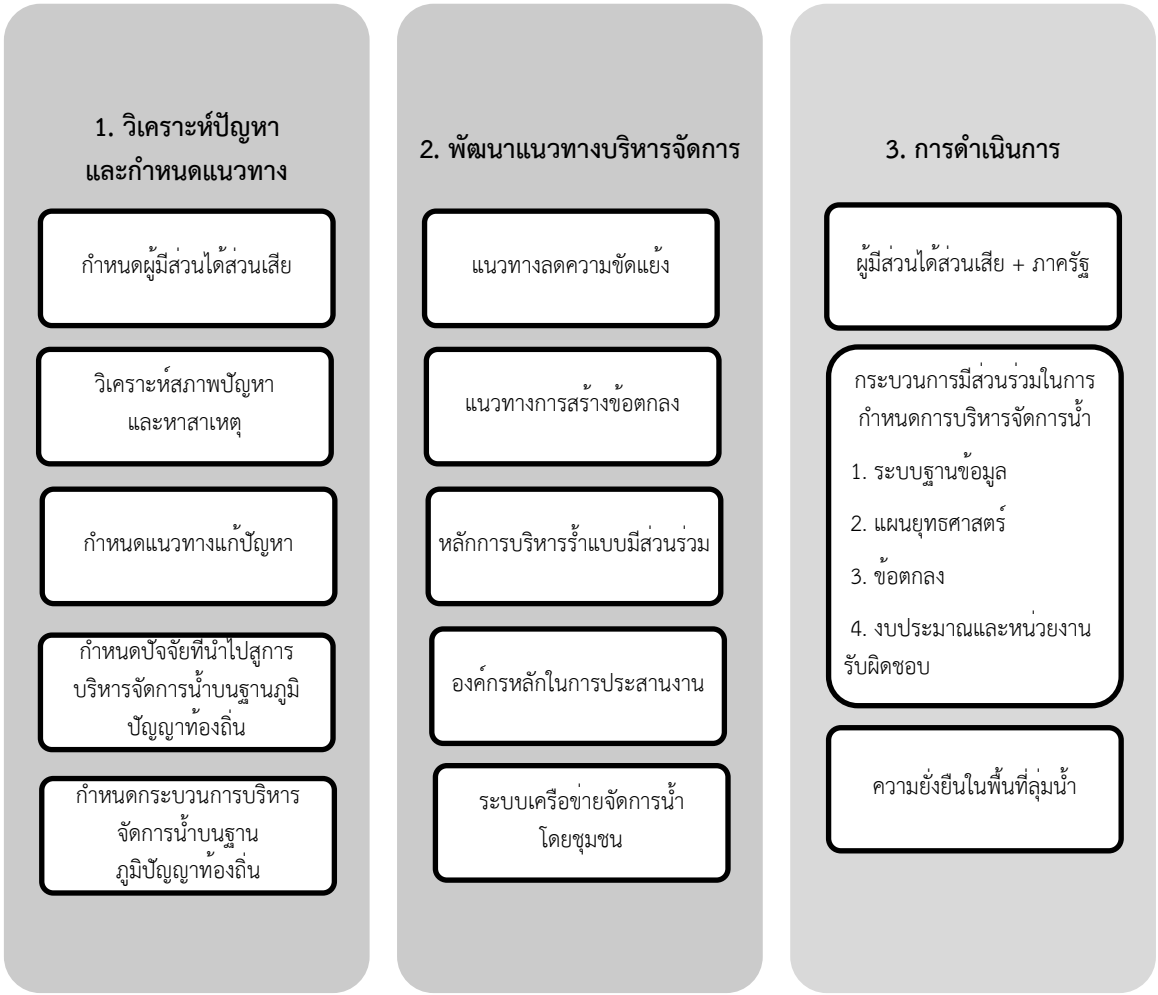
และเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้จึงยืนยันว่า ประสิทธิผลของแผนยุทธศาสตร์มิได้ขึ้นอยู่กับสาระของแผนเพียงประการเดียว หากขึ้นอยู่กับระดับการมีส่วนร่วม ความเป็นเจ้าของของชุมชน และความต่อเนื่องของการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายในพื้นที่ (พิมภัสสร เด็ดขาด และคณะ, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

1. วิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการน้ำของชุมชนลุ่มน้ำเหืองมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยเป็นองค์ความรู้ที่สั่งสม ถ่ายทอด และปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน เพื่อสนับสนุนการใช้น้ำอย่างเหมาะสมและยั่งยืน องค์ความรู้ดังกล่าว ประกอบด้วย 5 รูปแบบสำคัญ ได้แก่ 1) เรื่องเล่าท้องถิ่นและพิธีกรรมเกี่ยวกับแหล่งน้ำ ซึ่งช่วยสร้างจิตสำนึกในการใช้น้ำอย่างรับผิดชอบ 2) ฝายน้ำล้นหรือฝายน้ำไหลสำหรับกักเก็บและกระจายน้ำในฤดูแล้ง 3) ประปาภูเขา ที่นำน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติบนพื้นที่สูงมาใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค และเกษตรกรรม 4) ระหัดวิดน้ำ สำหรับยกระดับน้ำจากลำน้ำไปใช้ในพื้นที่เกษตร และ 5) การเลี้ยงผีเจ้าน้ำเจ้าท่า ซึ่งสะท้อนความเชื่อเรื่องการเคารพธรรมชาติ การรักษาสมดุล และการขอความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำ ดังนั้น ภูมิปัญญาเหล่านี้จึงมิใช่เพียงแนวปฏิบัติดั้งเดิม หากเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการจัดการน้ำเชิงพื้นที่และการพัฒนาความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำเหือง

2. การออกแบบกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า กระบวนการดังกล่าว ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) ความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการน้ำจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ฝายดั้งเดิม บ่อน้ำตื้น และการลำเลียงน้ำด้วยวัสดุธรรมชาติ 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการน้ำและถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น 3) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านงบประมาณ เทคโนโลยี และการพัฒนาโครงการ และ 4) การเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้งนี้ แม้กระบวนการดังกล่าวสะท้อนศักยภาพของชุมชนในการจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม แต่ยังพบข้อจำกัดด้านความต่อเนื่องของการสนับสนุน การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่คนรุ่นใหม่และหน่วยงานภายนอกอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การออกแบบกระบวนการบริหารจัดการน้ำจึงควรยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง ควบคู่กับการเสริมกลไกสนับสนุนและการจัดการความรู้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และนำไปสู่ความยั่งยืน

3. การสร้างและประเมินแผนการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง พร้อมทั้งมีการบูรณาการการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและลดความขัดแย้งในพื้นที่ ดังภาพ

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่: การพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำเหืองจังหวัดเลย

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำเหือง จังหวัดเลย พบว่า วิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำของชุมชนลุ่มน้ำเหืองมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความเชื่อของชุมชน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาเรื่องเล่าท้องถิ่น ฝายน้ำล้น ประปาภูเขา ระหัดวิดน้ำ และการเลี้ยงผีเจ้าน้ำเจ้าท่า ซึ่งสะท้อนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นและการปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ รวมถึงกระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ ความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการน้ำ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ และการเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยภาพรวมประชาชนมีความคิดเห็นต่อกระบวนการดังกล่าวในระดับมาก และการสร้างและประเมินแผนยุทธศาสตร์ พบว่า การจัดการน้ำอย่างยั่งยืนควรยึดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง ควบคู่กับการบูรณาการความร่วมมือของภาครัฐ ชุมชน องค์กรท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ ลดความขัดแย้ง

และเสริมสร้างความยั่งยืนของทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเหือง ผลจากการศึกษาวิจัย มีข้อเสนอแนะเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปปรับใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน ควรให้ความสำคัญและสนับสนุนงบประมาณ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อส่งเสริมให้กระบวนการบริหารจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง 2) ข้อเสนอแนะต่อชุมชน/สังคม ควรมีการสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในเรื่องการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน เพื่อให้ทุกคนรู้และเข้าใจทั้งสิทธิในการใช้ประโยชน์และหน้าที่ในการดูแลรักษาทรัพยากรน้ำร่วมกันในท้องถิ่น 3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรมีการดำเนินการวิจัยและพัฒนาในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและสามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน และ 4) ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาปัญหาหรือข้อจำกัดบางประการของแต่ละภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ชุมชน เพื่อนำมากำหนดเป็นแนวทางในการบริหารจัดการแหล่งทรัพยากรของชุมชนไปยังพื้นที่อื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

ฐกร กาญจน์จิรเดช และคณะ. (2561). รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6(2), 537-552.

ฐิติวัฒน์ ว่องวรรณกุล. (2567). การบริหารจัดการน้ำของชุมชนเพื่อการเกษตรโดยภูมิปัญญาล้านนา. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(8), 383-393.

เบญจภัคค์ เจริญมหาวิทย์. (2566). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. วารสารนิสิตวัง, 25(2), 54-63.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 1. (14 ธ.ค. 2566). ภูมิปัญญาฝายน้ำล้น. (เอกลักษณ์ คงทิพย์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 2. (5 มี.ค. 2567). ภูมิปัญญาระหัดวิดน้ำ. (เพ็ญประภา เหล่าทะนนท์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 3. (7 มี.ค. 2567). ภูมิปัญญาประปาภูเขา. (เอกลักษณ์ คงทิพย์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 4. (17 มิ.ย. 2567). ภูมิปัญญาเลี้ยงผีเจ้าน้ำเจ้าท่า. (อาทิตย์ แวงโส, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 5. (18 มิ.ย. 2567). ภูมิปัญญาเรื่องเล่าท้องถิ่น. (อาทิตย์ แวงโส, ผู้สัมภาษณ์)

พนิต ใหม่ประสิทธิกุล และคณะ. (2559). รูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ, 9(3), 51-68.

พิมภัสสร เด็ดขาด และคณะ. (2568). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่. วารสารพุทธจิตวิทยา, 10(2), 198-209.

ว่าที่ร้อยตรีสุริยะ หาญพิชัย. (2560). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนบ้านหนองเขื่อง อำเภอเมืองจังหวัดชัยภูมิ. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 9(1), 241-254.

อรัญญา ภูโคกค้อย และวิษณุ สุมิตสวรรค์. (2562). การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านโต้น อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6(10), 5067-5078.

บทความวิจัย

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น*

THE DEVELOPING AN INTEGRATED BUDDHIST PSYCHOLOGY CURRICULUM TO PREVENT DEPRESSION FOR HIGH SCHOOL STUDENTS, THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE KHON KAEN

พระครูปลัดสุรวุฒิ แสงมะโน*, อานันท์ กรมน้อย, แสงอาทิตย์ ไทยมิตร, พระทวี ข่ายมณี, พระณัฐวุฒิ พันทะลี

Phrakhrupalud Surawut Sangmano*, Anan Kom-noi, Saengatit Thaimit, Phra Thawee Khaimanee, Phra Natthawut Phanthali

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ขอนแก่น ประเทศไทย

Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Khon Kaen, Thailand

*Corresponding author E-mail: surawut.sea@mbu.ac.th

*Tel: 084-604-3313

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทาง 2) เพื่อพัฒนาหลักสูตร 3) เพื่อทดลองใช้หลักสูตร และ 4) เพื่อประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธ-จิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า โดยเป็นการวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วย ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัญหาจากกลุ่มตัวอย่างครูผู้สอนและนักเรียนมัธยมตอนปราย จำนวน 757 คน และสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 รูป/คน ระยะที่ 2 พัฒนาร่างหลักสูตรและให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป/คน ประเมินความเหมาะสม ระยะที่ 3 ทดลองใช้หลักสูตรกับนักเรียนอาสาสมัคร จำนวน 50 คน ตามแบบแผนการวิจัยกึ่งทดลองกลุ่มเดียว และระยะที่ 4 ประเมินและปรับปรุงหลักสูตรโดยผู้เข้าร่วมและผู้ทรงคุณวุฒิ รวม 55 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามสภาพปัญหา แบบทดสอบความรู้ แบบสังเกตพฤติกรรม แบบสอบถามความพึงพอใจ และแบบประเมินคุณภาพหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนมีแนวโน้มภาวะซึมเศร้า จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 27.16 โดยสภาพปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับมาก และผู้เชี่ยวชาญชี้แนวทางว่าควรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยากับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก 2) หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ โครงสร้างเนื้อหา กิจกรรมฝึกอบรม และการวัดประเมินผล ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า 3.1) คะแนนความรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 3.2) นักเรียนที่มีแนวโน้มภาวะซึมเศร้าลดลงจาก 26 คน (ร้อยละ 52.00) เหลือ 8 คน (ร้อยละ 16.00) และ 3.3) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมากที่สุด และ 4) ผู้เข้าร่วมและผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพหลักสูตรโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทั้งสองกลุ่ม

* Received 8 August 2026; Revised 18 September 2026; Accepted 2 October 2026

คำสำคัญ: หลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยา, การป้องกันภาวะซึมเศร้า, นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

Abstract

This research aimed to 1) Investigate the problems and guidelines for developing an integrated Buddhist psychology curriculum for depression prevention among upper secondary school students, 2) Develop the curriculum, 3) Pilot-test the curriculum, and 4) Evaluate and improve the curriculum. A research and development design was conducted in four phases. Phase 1 examined problem conditions using data from 757 teachers and students and a focus group with nine experts. Phase 2 developed the curriculum and assessed its appropriateness through five experts. Phase 3 pilot-tested the curriculum with 50 student volunteers using a one-group pretest-posttest quasi-experimental design. Phase 4 evaluated and improved the curriculum based on participant and expert feedback. The sample included 363 teachers and 394 students in Phase 1, while Phase 4 involved 50 participants and five experts in the final overall evaluation process. The research instruments included a problem-condition questionnaire, the CES-D depression screening scale, a semi-structured focus group questionnaire, a knowledge test, a satisfaction questionnaire, and a curriculum quality evaluation form. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, paired-samples t-test, and content analysis. The findings revealed that 1) 107 students, representing 27.16%, exhibited a tendency toward depression. The overall problem condition was at a high level, and the experts recommended integrating Buddhist psychology principles with active learning activities. 2) The developed curriculum consisted of five components: principles, objectives, content structure, training activities, and measurement and evaluation. The experts rated the curriculum's appropriateness at the highest level. 3) The curriculum implementation results showed that 3.1) The students' post-test knowledge scores were significantly higher than their pre-test scores at the .001 level; 3.2) The number of students exhibiting a tendency toward depression decreased from 26 students, or 52.00%, to eight students, or 16.00%; and 3.3) The students' satisfaction with the curriculum was at the highest level. and 4) Both the participants and experts rated the overall curriculum quality at the highest level in both groups. These findings demonstrate that the developed curriculum was appropriate for supporting learning and preventing depression among upper secondary school students through the integration of Buddhist psychology principles and active learning.

Keywords: Buddhist Psychology-Integrated Curriculum, Depression Prevention, Upper Secondary School Students

บทนำ

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรายงานสถานการณ์ทางสังคมในไตรมาส 4 และภาพรวม พ.ศ. 2565 ว่าปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะโรคซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย ยังคงเป็นประเด็นที่ควรเฝ้าระวัง โดยข้อมูลของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข พบว่า จำนวนผู้ป่วยโรคซึมเศร้าเพิ่มจาก 355,537 คน ในปี 2563 เป็น 358,267 คน ในปี 2564 ขณะที่อัตราการฆ่าตัวตายในปี 2564 อยู่ที่ 7.38 รายต่อประชากรแสนคน สูงกว่าช่วงปี 2547 - 2563 ซึ่งอยู่ที่ประมาณ 5 - 6 รายต่อประชากรแสนคน ทั้งนี้ กลุ่มอายุ 15 - 34 ปี ซึ่งครอบคลุมวัยเรียนและวัยทำงานตอนต้น เป็นกลุ่มที่มีอัตราการฆ่าตัวตายสูง โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว สถานศึกษาและสถานที่ทำงาน ภาวะเจ็บป่วยทางกายและจิตใจ การใช้สุราและสารเสพติด ตลอดจนความเครียดจากภาวะเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ในปี 2564 สายด่วนสุขภาพจิต 1323 มีผู้รับบริการ จำนวน 120,510 สาย ขณะที่การประเมินสุขภาพจิตผ่านระบบ Mental Health Check-In จำนวนประมาณ 1.4 ล้านราย พบความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากที่สุด รองลงมา คือ ภาวะเครียดสูงและความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดขอนแก่นได้จัดทำ แผนยุทธศาสตร์สุขภาพจังหวัดขอนแก่น ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาระบบสุขภาพของจังหวัดให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี ซึ่งมุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยในด้านสาธารณสุขได้กำหนดเป้าหมายสำคัญ คือ “ประชาชนสุขภาพดี เจ้าหน้าที่มีความสุข และระบบสุขภาพยั่งยืน” พร้อมกำหนดยุทธศาสตร์สู่ความเป็นเลิศ 4 ด้าน ได้แก่ 1) การส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกกลุ่มวัย 2) การเสริมสร้างความเป็นเลิศด้านการแพทย์และการพัฒนาคุณภาพบริการสุขภาพให้ได้มาตรฐาน 3) การพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนในการจัดการสุขภาพตนเองอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน และ 4) การพัฒนาองค์กรสาธารณสุขให้มีสมรรถนะสูง บุคลากรมีความเป็นมืออาชีพ และบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล (องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น, 2566) จากการพิจารณาแนวทางการดูแลสุขภาพจิตของนักเรียนในสถานศึกษา พบว่า การดำเนินงานส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการคัดกรอง การดูแลช่วยเหลือนักเรียน การให้คำปรึกษา และกิจกรรมส่งเสริมทักษะชีวิต ขณะที่การพัฒนาเป็นหลักสูตรที่เชื่อมโยงตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลอย่างเป็นระบบยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะการนำหลักพุทธจิตวิทยามาประยุกต์ใช้เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหา รู้เท่าทันอารมณ์และความคิด พัฒนาวิธีคิดอย่างแยบคาย และมีเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ การบูรณาการอริยสัจ 4 สติปัฏฐาน โยนิโสมนสิการ และพรหมวิหาร 4 เข้ากับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นแนวทางที่ควรนำมาศึกษาและพัฒนาเพื่อใช้ในการป้องกันภาวะซึมเศร้าของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างเป็นระบบ

แนวคิดพุทธจิตวิทยาเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจและพัฒนากระบวนการทางจิตของบุคคล โดยมุ่งให้เกิดการรู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม ตลอดจนสามารถปรับวิธีคิดและการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยนำหลักอริยสัจ 4 มาใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหา หลักสติปัฏฐานใช้ส่งเสริมการตระหนักรู้และรู้เท่าทันอารมณ์และความคิด

หลักโยนิโสมนสิการใช้พัฒนาการคิดอย่างแยบคายและการพิจารณาสถานการณ์อย่างมีเหตุผล และหลักพรหมวิหาร 4 ใช้ส่งเสริมเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานเชิงประจักษ์ ที่พบว่า การฝึกสติมีส่วนช่วยลดอาการซึมเศร้าในวัยรุ่นได้ในระดับหนึ่ง (Reangsing, C. et al., 2021) ขณะเดียวกัน การนำหลักพุทธจิตวิทยามาพัฒนาเป็นหลักสูตรจำเป็นต้องกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างจุดมุ่งหมาย เนื้อหา ประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดย Tyler, R. W. เสนอว่าการพัฒนาหลักสูตรควรเริ่มจากการกำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผลให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้การจัดการเรียนรู้สามารถนำผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่กำหนดไว้ได้อย่างชัดเจน (Tyler, R. W., 1949) นอกจากนี้ การทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับโปรแกรมป้องกันภาวะซึมเศร้าและความวิตกกังวลในโรงเรียน พบว่า โปรแกรมที่ดำเนินการในสถานศึกษาสามารถช่วยลดอาการได้ แม้ผลโดยรวมจะอยู่ในระดับเล็ก และยังจำเป็นต้องพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องในสถานศึกษา (Werner-Seidler, A. et al., 2021) จากแนวคิดและผลการศึกษาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาที่เชื่อมโยงการวิเคราะห์สภาพปัญหา จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลเข้าด้วยกัน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตและป้องกันภาวะซึมเศร้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น
2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น
3. เพื่อทดลองใช้หลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น
4. เพื่อประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่นครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา รหัสจริยธรรมการวิจัย SCPHYLIRB-2568/442 มีรายละเอียดแต่ละระยะดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรพุทธจิตวิทยา

1. ประชากร ครูผู้สอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น จำนวน 3,051 คน และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น จำนวน 27,811 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane, T. ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ดังสมการ $n = N / (1 + Ne^2)$ เมื่อ n คือ ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ N คือ ขนาดประชากร และ e คือ ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (.05) แทนค่าสำหรับกลุ่มครูผู้สอนจากประชากร 3,051 คน ได้ $n = 3,051 / (1 + 3,051(0.05)^2) \approx 354$ คน และแทนค่าสำหรับกลุ่มนักเรียนจากประชากร 27,811 คน ได้ $n = 27,811 / (1 + 27,811(0.05)^2) \approx 394$ คน เนื่องจากประชากรครูผู้สอนและนักเรียนกระจายอยู่ในโรงเรียนหลายแห่งที่มีขนาดแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีสัดส่วนใกล้เคียงกับประชากรจริงในแต่ละโรงเรียน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 แบ่งชั้น (Stratification) โดยใช้โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น จำนวน 86 โรงเรียน เป็นหน่วยแบ่งชั้น (strata) ขั้นตอนที่ 2 สุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportionate Stratified Random Sampling) โดยจัดสรรโควตากลุ่มตัวอย่างครูและนักเรียนของแต่ละโรงเรียนตามสัดส่วนจำนวนประชากรของโรงเรียนนั้นต่อจำนวนประชากรรวม และปัดเศษโควตาของแต่ละโรงเรียนขึ้นเป็นจำนวนเต็มเพื่อให้ทุกโรงเรียนมีตัวแทนอยู่ในกลุ่มตัวอย่างอย่างครบถ้วน เมื่อรวมโควตาที่ปัดเศษแล้วของทุกโรงเรียน จึงได้กลุ่มตัวอย่างสุดท้ายเป็นครูผู้สอน จำนวน 363 คน และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 ประจำปีการศึกษา 2567 จำนวน 394 คน (Yamane, T., 1973)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถามสภาพปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

3.2 แบบวัด CES-D เพื่อประเมินภาวะซึมเศร้าของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นเครื่องมือวัดอาการซึมเศร้าในวัยรุ่นประเภท self-report เครื่องมือนี้พัฒนาขึ้นมาโดยนักวิจัยแห่ง Center for Epidemiologic Studies ที่ National Institute of Mental Health ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ความเที่ยงตรงของ CES-D วัดโดย Cronbach Coefficient Alpha มีค่าเท่ากับ 0.86 โดยศาสตราจารย์แพทย์หญิงอุมาพร ตรังคสมบัติ และคณะ ได้นำ CES-D มาแปลเป็นภาษาไทย โดยผู้วิจัยนำมาใช้ครบทั้ง 20 ข้อตามต้นฉบับที่แปล (สำหรับนักเรียน) (อุมาพร ตรังคสมบัติ และคณะ, 2540)

3.3 แบบสอบถามกึ่งโครงสร้างเพื่อใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 รูป/คน เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

ระยะที่ 2 การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

1. การออกแบบหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า คณะผู้วิจัยได้ทำการออกแบบโดยการสังเคราะห์เอกสาร และการระดมสมองจากผู้เชี่ยวชาญ และทำการประเมินร่างหลักสูตรโดยผู้ทรงคุณวุฒิโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญเพื่อทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย พระวิปัสสนาจารย์และผู้มีความรู้ทางด้านพระไตรปิฎก จำนวน 2 รูป ผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตเวช จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสังคมสงเคราะห์ จำนวน 2 คน ผู้เชี่ยวชาญทางหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน จำนวน 2 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล 2 คน รวมจำนวน 9 รูป/คน กลุ่มที่ 2 ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประเมินร่างหลักสูตร ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป/คน ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน 2 คน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวัดและประเมินผล 1 คน รวมจำนวน 5 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสอบถามกึ่งโครงสร้างเพื่อใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรจากการระดมสมองจากผู้เชี่ยวชาญ

2.2 (ร่าง) หลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยา

เครื่องมือทั้ง 3 รายการข้างต้นผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน โดยแบบสอบถามกึ่งโครงสร้างเพื่อใช้ในการสนทนากลุ่ม (ข้อ 2.1 และ 2.3) มีค่า IOC รายข้ออยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00

ระยะที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

1. ประชากร คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น จำนวน 84 โรงเรียน

2. กลุ่มตัวอย่าง คือ ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น จำนวน 84 โรงเรียน โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบอาสาสมัคร (Voluntary Selection) ได้กลุ่มตัวอย่างที่เต็มใจเข้าร่วมหลักสูตร จำนวน 50 คน ซึ่งมีกระบวนการอบรมตามหลักสูตร 4 ระยะ คือ 1) ระยะเตรียมอบรม 2) ระยะการอบรมให้ความรู้ และ 3) ระยะการฝึกตามหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

2.1 เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion criteria) 1) เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึง 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น 2) มีอายุระหว่าง 16 - 18 ปี 3) แสดงความสมัครใจเข้าร่วมโครงการโดยให้ความยินยอมจากผู้เรียน และหากยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องมีหนังสือยินยอมจากผู้ปกครอง 4) สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ครบทั้ง 4 ระยะ ไม่มีอุปสรรคด้านเวลาหรือภาระอื่นที่รบกวนการเรียนรู้ 5) มีสภาพร่างกายและจิตใจที่พร้อมเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มและการฝึกตามแนวพุทธจิตวิทยา และ 6) มีระดับภาวะซึมเศร้าในเกณฑ์เล็กน้อยถึงปานกลาง

2.2 เกณฑ์การคัดออก (Exclusion criteria) 1) มีภาวะซึมเศร้ารุนแรงหรือเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย ซึ่งควรส่งต่อผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวชหรือครูแนะแนวโดยเร่งด่วน 2) มีปัญหาทางจิตเวชที่ได้รับการวินิจฉัยแล้ว เช่น โรคไบโพลาร์หรือโรคจิตเภท 3) อยู่ระหว่างการรักษาหรือรับยาทางจิตเวช 4) ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตลอดหลักสูตรด้วยเหตุผลด้านสุขภาพหรือข้อจำกัดด้านเวลา 5) ปฏิเสธความยินยอมเข้าร่วมกิจกรรม หรือผู้ปกครองไม่ยินยอม และ 6) มีพฤติกรรมรุนแรงที่อาจส่งผลต่อการเรียนรู้กลุ่ม ซึ่งพิจารณาจากครูประจำชั้นหรือข้อมูลจากโรงเรียน

2.3 การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง (Access to invite participants) ผู้วิจัยประสานงานผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น เพื่อขออนุญาตดำเนินการวิจัยในโรงเรียนสังกัด ทั้งหมด 84 แห่ง พร้อมชี้แจงวัตถุประสงค์ กระบวนการอบรม และวิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแก่ผู้บริหารและครูแนะแนวของแต่ละโรงเรียน จากนั้นประชาสัมพันธ์โครงการแก่นักเรียนผ่านครูแนะแนว และเปิดรับสมัครนักเรียนที่สนใจเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ (Voluntary Selection) โดยกรอกแบบแสดงความประสงค์พร้อมหนังสือยินยอมจากผู้ปกครอง ก่อนคัดกรองตามเกณฑ์การคัดเข้า/คัดออก แล้วยืนยันรายชื่อกลุ่มตัวอย่างพร้อมจัดตารางกิจกรรมและเตรียมสื่อ อุปกรณ์ และแหล่งฝึกตามแนวพุทธจิตวิทยา

3. แบบแผนการทดลอง การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยประยุกต์ใช้แบบแผนการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) เป็นการทดลองแบบกลุ่มตัวอย่างเดียว มีการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน (one group pre-test- post-test design)

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) หลักสูตรพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น 2) เครื่องมือประกอบการใช้หลักสูตร ได้แก่ คู่มือการใช้หลักสูตร และ 3) เครื่องมือประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร ได้แก่ 3.1) แบบวัด CES-D เพื่อประเมินภาวะซึมเศร้าของนักเรียน 3.2) แบบทดสอบวัดความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า และ 3.3) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรม

ระยะที่ 4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตรพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

1. การประเมินและปรับปรุง หลักสูตรพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น คณะผู้วิจัยใช้กลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 50 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างชุดเดิมจากระยะที่ 3 เพื่อประเมินจากมุมมองผู้ใช้จริงด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจ และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน จากผู้เข้ารับการอบรมทั้งหมด เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพิ่มเติมผ่านการสัมภาษณ์และการสะท้อนผลหลังเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มที่ 2 ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาประเมินหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป/คน ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน 2 คน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวัดและประเมินผล 1 คน รวมจำนวน 5 รูป/คน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น 55 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) แบบประเมินความพึงพอใจต่อการใช้หลักสูตร และ 2) แบบประเมินหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าสำหรับผู้เชี่ยวชาญประเมิน เครื่องมือทั้งสองฉบับสร้างขึ้นโดยคณะผู้วิจัย และผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยแบบประเมินความพึงพอใจต่อการใช้หลักสูตรมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) รายข้ออยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 และแบบประเมินหลักสูตรสำหรับผู้เชี่ยวชาญมีค่า IOC รายข้ออยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 ซึ่งมีค่ามากกว่าเกณฑ์ 0.50 ทุกข้อ จึงมีความเหมาะสมสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้ และแบบประเมินความพึงพอใจต่อการใช้หลักสูตรมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) เท่ากับ 0.89

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น โดยสรุปผลการวิจัยในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านภาวะซึมเศร้าและสุขภาพจิตของนักเรียน

รายการ	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	แปลผล
ด้านอารมณ์และความรู้สึก	3.89	0.66	มาก
ด้านความคิดและทัศนคติต่อตนเอง	4.07	0.58	มาก
ด้านพฤติกรรมที่สังเกตได้ในห้องเรียน	3.95	0.61	มาก
ด้านร่างกายและสุขภาพ	3.72	0.69	มาก
ด้านความสัมพันธ์และสังคม	4.18	0.63	มาก
รวมทุกด้าน	**3.96**	**0.54**	**มาก**

สภาพปัญหาด้านภาวะซึมเศร้าและสุขภาพจิตของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากมุมมองครูผู้สอน จำนวน 363 คน พบว่า โดยภาพรวมสภาพปัญหาอยู่ในระดับมาก (M = 3.96, S.D. = 0.54)

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ภาวะซึมเศร้าของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (f)	คิดเป็นร้อนละ (%)
นักเรียนชาย	168	42.64
นักเรียนหญิง	226	57.36
ไม่เข้าเกณฑ์ภาวะซึมเศร้า (ต่ำกว่า 22 คะแนน)	287	72.84
มีแนวโน้มภาวะซึมเศร้า (22 คะแนนขึ้นไป)	107	27.16
รวม	**394**	**100.00**

นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 394 คน ส่วนใหญ่ไม่เข้าเกณฑ์ภาวะซึมเศร้า โดยมีคะแนนต่ำกว่า 22 คะแนน จำนวน 287 คน คิดเป็นร้อยละ 72.84 ขณะที่นักเรียนที่มีคะแนนตั้งแต่ 22 คะแนนขึ้นไป ซึ่งถือว่ามีแนวโน้มภาวะซึมเศร้า มีจำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 27.16

ผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 รูป/คน เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่าหลักสูตรควรเป็นหลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจ การรู้เท่าทันตนเอง และการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจของนักเรียน โดยไม่ใช้ลักษณะของการบำบัดรักษาทางจิตเวชโดยตรง ควรมีฐานคิดจากหลักพุทธจิตวิทยา ได้แก่ อริยสัจ 4 สติปัฏฐาน โยนิโสมนสิการ และพรหมวิหาร 4 ซึ่งเชื่อมโยงกับทักษะทางจิตวิทยาสมัยใหม่ ได้แก่ การรู้เท่าทันอารมณ์ การปรับความคิดเชิงลบ ความเมตตาต่อตนเอง และความยืดหยุ่นทางจิต ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญเสนอให้จัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) โดยเน้นรูปแบบกิจกรรมกลุ่ม การฝึกปฏิบัติ การสะท้อนคิด และการนำไปใช้จริง ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของวัยรุ่น พร้อมทั้งมีมาตรการดูแลและส่งต่อนักเรียนที่มีความเสี่ยงสูงระหว่างการอบรม

2. ผลการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

2.1 ผลหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น ซึ่งประกอบด้วย 1) หลักการของหลักสูตร 2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 3) โครงสร้างเนื้อหาและโครงสร้างเวลา ประกอบด้วย รายวิชาอริยสัจ 4 เข้าใจตนเอง เข้าใจชีวิต รายวิชาสติปัฏฐาน รู้ทันใจก่อนใจทำร้ายตัวเอง รายวิชาโยนิโสมนสิการ ปรับวิธีคิด พิชิตความทุกข์ และรายวิชาพรหมวิหาร เมตตาตน เมตตาคน พ้นซึมเศร้า 4) กิจกรรมฝึกอบรมของหลักสูตร และ 5) การวัดและประเมินผลของหลักสูตร

2.2 ผลการประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของร่างหลักสูตรโดยผู้ทรงคุณวุฒิ หลังจากพัฒนาร่างหลักสูตร ผู้วิจัยได้นำร่างหลักสูตรเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป/คน ประกอบด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป/คน 2) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน 2 คน และ 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวัดและประเมินผล 1 คน เพื่อประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตร โดยใช้แบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ความเหมาะสมและความสอดคล้องของร่างหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป/คน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.64, S.D. = 0.51)

3. ผลการทดลองใช้หลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

การทดลองใช้หลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นในระยะที่ 2 และผ่านการประเมินความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ซึ่งจะอธิบายผลการวิจัยดังต่อไปนี้

3.1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนความรู้ก่อนและหลังเรียน ผู้วิจัยใช้แบบทดสอบความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 20 ข้อ คะแนนเต็ม 20 คะแนน เพื่อประเมินความรู้เกี่ยวกับภาวะซึมเศร้า สัญญาณเตือน อริยสัจ 4 สติปัฏฐาน โยนิโสมนสิการ พรหมวิหาร 4 และแนวทางการดูแลสุขภาพจิตตามหลักสูตร จากนั้นวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังเรียนด้วยการทดสอบค่าทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่สัมพันธ์กัน (Paired-Samples t-test) โดยใช้ระบบ STAT LAB: วิเคราะห์สถิติเพื่องานวิจัยในชั้นเรียน เป็นเครื่องมือในการประมวลผลทางสถิติ

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนความรู้ก่อนและหลังเรียน (n = 50)

การทดสอบ	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	t	Sig.
ก่อนเรียน	20	10.86	2.74	15.28	.000***
หลังเรียน	20	17.42	1.86		

*** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ p < .001

คะแนนความรู้ของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ (M = 10.86, S.D. = 2.74) คะแนน และหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น (M = 17.42, S.D. = 1.86)

3.2 การเปรียบเทียบคะแนนภาวะซึมเศร้าก่อนและหลังเข้าร่วมหลักสูตร

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบคะแนนภาวะซึมเศร้าก่อนและหลังเข้าร่วมหลักสูตร

ระดับผลการคัดกรอง	เกณฑ์คะแนน	ก่อนเรียนจำนวน (f)	คิดเป็นร้อยละ (%)	หลังเรียนจำนวน (f)	คิดเป็นร้อยละ (%)
ไม่เข้าเกณฑ์ภาวะซึมเศร้า	ต่ำกว่า 22 คะแนน	24	48.00	42	84.00
มีแนวโน้มภาวะซึมเศร้า	22 คะแนนขึ้นไป	26	52.00	8	16.00
รวม		**50**	**100.00**	**50**	**100.00**

นักเรียนที่เข้าเกณฑ์มีแนวโน้มภาวะซึมเศร้า จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 52.00 และไม่เข้าเกณฑ์ภาวะซึมเศร้า จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 48.00 หลังเข้าร่วมหลักสูตร พบว่า นักเรียนที่เข้าเกณฑ์มีแนวโน้มภาวะซึมเศร้าลดลงเหลือ 8 คน คิดเป็นร้อยละ 16.00 ขณะที่นักเรียนที่ไม่เข้าเกณฑ์ภาวะซึมเศร้าเพิ่มขึ้นเป็น 42 คน คิดเป็นร้อยละ 84.00

3.3 การประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตร

ตารางที่ 5 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตร

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	แปลผล
ด้านเนื้อหาของหลักสูตร	4.67	0.47	มากที่สุด
ด้านกิจกรรมการฝึกสมาธิ	4.72	0.44	มากที่สุด
ด้านกิจกรรมกลุ่มและการเรียนรู้ร่วมกัน	4.64	0.48	มากที่สุด
ด้านวิทยากร	4.79	0.41	มากที่สุด
ด้านสื่อและวัสดุอุปกรณ์	4.56	0.51	มากที่สุด
ความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับ	4.79	0.41	มากที่สุด
รวมทุกด้าน	**4.69**	**0.45**	**มากที่สุด**

นักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.69, S.D. = 0.45)

4. ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้า

การประเมินผลหลักสูตร (Evaluation: E) ภายหลังการทดลองใช้หลักสูตรกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

4.1 การประเมินหลักสูตรจากผู้ใช้หลักสูตร

ตารางที่ 6 ผลการประเมินความพึงพอใจของหลักสูตรจากผู้ใช้หลักสูตร

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	แปลผล
หลักการและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	4.78	0.42	มากที่สุด
เนื้อหาของหลักสูตร	4.74	0.43	มากที่สุด
กระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้	4.71	0.45	มากที่สุด
คู่มือประกอบหลักสูตร	4.67	0.47	มากที่สุด
ประโยชน์ที่ได้รับจากหลักสูตร	4.82	0.38	มากที่สุด
รวมทุกด้าน	**4.74**	**0.43**	**มากที่สุด**

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าจากมุมมองผู้ใช้จริงโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.74, S.D. = 0.43)

4.2 ผลการประเมินหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ตารางที่ 7 ประเมินคุณภาพของหลักสูตรจากผู้ทรงคุณวุฒิ

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	แปลผล
ความเหมาะสม (Appropriateness)	4.82	0.31	มากที่สุด
ความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ (Feasibility)	4.68	0.39	มากที่สุด
ความเป็นประโยชน์ของหลักสูตร (Utility)	4.68	0.27	มากที่สุด
ความถูกต้องตามหลักวิชาการของหลักสูตร (Accuracy)	4.68	0.27	มากที่สุด
รวมทุกด้าน	**4.82**	**0.30**	**มากที่สุด**

ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.82, S.D. = 0.30)

อภิปรายผล

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น

1. สภาพปัญหาและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่านักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น ร้อยละ 27.16 มีคะแนนแบบคัดกรอง CES-D ตั้งแต่ 22 คะแนนขึ้นไป ซึ่งบ่งชี้ว่ามีแนวโน้มภาวะซึมเศร้าและควรได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม สำหรับแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอไว้ว่าควรพัฒนาหลักสูตรในลักษณะการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการที่มุ่งเสริมสร้างสุขภาวะทางจิต การรู้เท่าทันตนเอง และการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ มากกว่าการบำบัดรักษาทางจิตเวชโดยตรง โดยบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยา ได้แก่ อริยสัจ 4 สติปัฏฐาน โยนิโสมนสิการ และพรหมวิหาร 4 เข้ากับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผ่านกิจกรรมกลุ่ม การฝึกปฏิบัติ การสะท้อนคิด และการเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงของผู้เรียน รวมทั้งควรกำหนดระบบดูแลและส่งต่อนักเรียนที่มีความเสี่ยงสูงอย่างเหมาะสม แนวทางดังกล่าวสะท้อนถึงการพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งป้องกันปัญหาเชิงรุก โดยเสริมสร้างทักษะภายในและความสามารถในการจัดการอารมณ์ ความคิด และปัญหาของตนเองก่อนที่ภาวะซึมเศร้าจะพัฒนาไปสู่ระดับที่รุนแรงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการสนทนากลุ่มที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอให้ใช้หลักอริยสัจ 4 สติปัฏฐาน โยนิโสมนสิการ และพรหมวิหาร 4 ควบคู่กับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก การฝึกปฏิบัติ และการสะท้อนคิด ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่นเป็นประเด็นที่ควรให้ความสำคัญ เนื่องจากอาจเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายด้าน ทั้งแรงกดดันจากการเรียน ความสัมพันธ์ในครอบครัว ตลอดจนการใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยแนวคิดการเปรียบเทียบทางสังคมอธิบายว่า มนุษย์มีแนวโน้มประเมินตนเองผ่านการเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น ซึ่งการเปรียบเทียบดังกล่าวอาจมีผลต่อการรับรู้และการประเมินคุณค่าของตนเอง (Festinger, L., 1954) ในบริบทของสื่อสังคมออนไลน์

นักเรียนอาจเผชิญกับการนำเสนอภาพชีวิตด้านบวกหรือภาพความสำเร็จของผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจนำไปสู่การเปรียบเทียบตนเองและความรู้สึกด้อยคุณค่าได้ ขณะเดียวกัน ข้อมูลสถานการณ์สุขภาพจิตของประเทศไทยสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาภาวะซึมเศร้ายังคงเป็นประเด็นสำคัญ โดยจำนวนผู้ป่วยโรคซึมเศร้ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและกลุ่มอายุ 15 - 34 ปี เป็นกลุ่มที่มีอัตราการฆ่าตัวตายสูง โดยมีปัจจัยสำคัญเกี่ยวข้องกับปัญหาความสัมพันธ์และปัจจัยด้านจิตใจ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) การพัฒนาหลักสูตร ผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรควรมีลักษณะเป็นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจมากกว่าการบำบัดรักษาทางจิตเวชโดยตรง ซึ่งการป้องกันเชิงรุกที่มุ่งเสริมทักษะการรับมือปัญหาให้แก่กลุ่มเสี่ยงก่อนที่ปัญหาจะรุนแรงขึ้น มากกว่าการรอให้เกิดอาการแล้วจึงเข้ารับการรักษา ทั้งนี้ ข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญที่ให้ใช้ฐานคิดจากหลักพุทธจิตวิทยา ได้แก่ อริยสัจ 4 สติปัฏฐาน โยนิโสมนสิการ และพรหมวิหาร 4 สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่พบในระยะที่ 1 ซึ่งนักเรียนมีปัญหาด้านความคิดและทัศนคติต่อตนเองอยู่ในระดับสูง (M = 4.07) กล่าวคือ หลักธรรมดังกล่าวล้วนมุ่งพัฒนาทักษะภายในที่เชื่อมโยงโดยตรงกับมิติความคิดและอารมณ์ ได้แก่ การรู้เท่าทันอารมณ์ การปรับความคิดเชิงลบ และการมีเมตตาต่อตนเอง จึงเป็นแนวทางที่มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาที่ตรวจพบ นอกจากนี้ ข้อเสนอแนะให้จัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผ่านกิจกรรมกลุ่ม การฝึกปฏิบัติ และการสะท้อนคิด ยังสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของวัยรุ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเชื่อมโยงเนื้อหากับประสบการณ์จริง มากกว่าการรับฟังเนื้อหาเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว

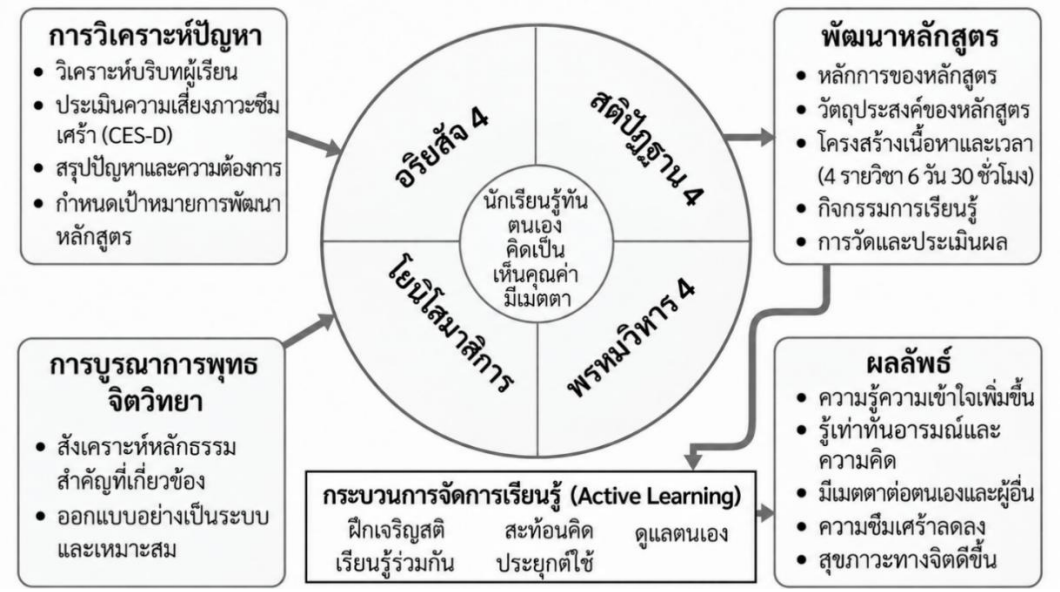
2. การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการของหลักสูตร 2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 3) โครงสร้างเนื้อหาและโครงสร้างเวลา ซึ่งประกอบด้วย 4 รายวิชา จัดกิจกรรมต่อเนื่องเป็นเวลา 6 วัน รวม 30 ชั่วโมง ได้แก่ รายวิชาอริยสัจ 4 “เข้าใจตนเอง เข้าใจชีวิต” รายวิชาสติปัฏฐาน “ทักษะสติเพื่อชีวิตที่สมดุล” รายวิชาโยนิโสมนสิการ “คิดอย่างแยบคาย ชีวิตเปลี่ยน” และรายวิชาพรหมวิหาร 4 “เมตตาตน เมตตาคน พ้นซึมเศร้า” 4) กิจกรรมฝึกอบรมของหลักสูตร และ 5) การวัดและประเมินผลของหลักสูตร โดยหลักสูตรได้รับการประเมินความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป/คน อยู่ในระดับมากที่สุด ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรมีความเป็นระบบ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งให้ส่วนประกอบต่าง ๆ เชื่อมโยงไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ (Tyler, R. W., 1949) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพบว่า องค์ประกอบของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิในระดับมากถึงมากที่สุด (สุจินตนินท หนูชูสีห์สกุล, 2563) และสอดคล้องกับการพัฒนารูปแบบการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการ ซึ่งนำหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ ขันธ์ 5 อริยสัจ 4 และไตรสิกขา มาบูรณาการกับกระบวนการให้การปรึกษาทางจิตวิทยาสมัยใหม่ และพบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ (วิชชุดา ฐิติโชติรัตนา และคณะ, 2560)

3. การทดลองใช้หลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น ผลการทดลองใช้หลักสูตรกับนักเรียน จำนวน 50 คน พบว่า คะแนนความรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาที่พัฒนาขึ้นมีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผสมผสานการบรรยาย การอภิปรายกลุ่ม การฝึกปฏิบัติสมาธิ และการสะท้อนคิด ซึ่งช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และสามารถเชื่อมโยงเนื้อหากับประสบการณ์ของตนเองได้ นอกจากนี้ ภายหลังการเข้าร่วมหลักสูตร ยังพบว่า สัดส่วนนักเรียนที่มีแนวโน้มภาวะซึมเศร้าลดลงจาก 26 คน (ร้อยละ 52.00) เหลือ 8 คน (ร้อยละ 16.00) ทั้งนี้ เป็นเพราะหลักอริยสัจ 4 ช่วยให้นักเรียนเข้าใจปัญหาของตนเองอย่างเป็นเหตุเป็นผลและมองเห็นทางออก จึงลดการคิดวนซ้ำอยู่กับปัญหา หลักสติปัฏฐานช่วยให้นักเรียนรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองได้ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นก่อนที่จะทวีความรุนแรง หลักโยนิโสมนสิการช่วยปรับมุมมองที่มีต่อปัญหาให้รอบด้านมากขึ้นแทนการมองในแง่ร้ายเกินจริง และหลักพรหมวิหาร 4 ช่วยให้นักเรียนมีเมตตาต่อตนเองมากขึ้นและลดการตำหนิตนเองลง กระบวนการดังกล่าวมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนสามารถรู้เท่าทันอารมณ์และความคิดเชิงลบ ตลอดจนมีแนวทางในการดูแลสุขภาวะทางจิตของตนเอง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับผู้ดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้า ซึ่งพบว่า ภายหลังการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ เจตคติ และความสามารถเพิ่มขึ้นจากก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (วิรมณ กาสีวงศ์ และคณะ, 2558)

4. การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาในการป้องกันภาวะซึมเศร้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น ผลการประเมินหลักสูตรในระยะที่ 4 จากผู้ใช้หลักสูตร จำนวน 50 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป/คน พบว่า ผลการประเมินคุณภาพหลักสูตรโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ การประเมินหลักสูตรจากผู้ใช้จริงและผู้ทรงคุณวุฒิสามารถสะท้อนคุณภาพของหลักสูตรในมิติที่แตกต่างกัน โดยผู้ทรงคุณวุฒิให้ความสำคัญกับความถูกต้องของเนื้อหา หลักวิชาการ และความเหมาะสมขององค์ประกอบหลักสูตร ขณะที่ผู้ใช้หลักสูตรให้ความสำคัญกับความเข้าใจง่าย ความเหมาะสมของกิจกรรม และประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมหลักสูตร ซึ่งการประเมินจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายกลุ่มช่วยให้ได้สารสนเทศที่ครอบคลุมสำหรับการตัดสินคุณค่าและการปรับปรุงหลักสูตร (Stufflebeam, D. L. & Coryn, C. L. S., 2014) ผลการประเมินจากทั้งสองกลุ่มที่อยู่ในระดับมากที่สุดสะท้อนให้เห็นว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมทั้งในเชิงวิชาการและการนำไปใช้กับผู้เรียน โดยองค์ประกอบของหลักสูตรมีความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผล ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งให้กระบวนการจัดการเรียนรู้เชื่อมโยงกับผลลัพธ์ที่กำหนดไว้ (Tyler, R. W., 1949) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับพระนวกะเพื่อพัฒนาคุณลักษณะการดำเนินชีวิตความเป็นพระภิกษุที่ดีในเบื้องต้น ซึ่งพบว่า ภายหลังการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีคะแนนพัฒนาการเพิ่มขึ้นและมีค่าพัฒนาการอยู่ในระดับสูงขึ้นไป (พระเอกลักษณ์ สังข์ศิลป์ชัย และคณะ, 2567)

องค์ความรู้ใหม่

หลักพุทธจิตวิทยา ได้แก่ อริยสัจ 4 สติปัฏฐาน โยนิโสมนสิการ และพรหมวิหาร 4 มาบูรณาการเข้ากับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ Active Learning ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพจิต สามารถรู้เท่าทันอารมณ์ คิดอย่างมีเหตุผล มีเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น และลดความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะซึมเศร้าได้อย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 1 รูปแบบการบูรณาการพุทธจิตวิทยาและการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตและป้องกันภาวะซึมเศร้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (BPAL-DP Model)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการพุทธจิตวิทยาเพื่อป้องกันภาวะซึมเศร้าให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น โดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) ดำเนินการ 4 ระยะอย่างเป็นระบบ ผลการศึกษาสภาพปัญหาในระยะแรก พบว่า นักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มภาวะซึมเศร้าในสัดส่วนที่มีนัยสำคัญ (ร้อยละ 27.16) และสภาพปัญหาโดยรวมจากมุมมองครูผู้สอนอยู่ในระดับมาก ซึ่งยืนยันความจำเป็นในการพัฒนามาตรการเชิงป้องกันในระดับโรงเรียน ดังนั้น คณะผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตร ที่ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ โครงสร้างเนื้อหา กิจกรรมฝึกอบรม และการวัดประเมินผล โดยบูรณาการหลักธรรม 4 หมวด คือ อริยสัจ 4 สติปัฏฐาน โยนิโสมนสิการ และพรหมวิหาร 4 เข้ากับกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิในระดับมากที่สุด เมื่อนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนอาสาสมัคร ผลปรากฏว่าคะแนนความรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 สัดส่วนนักเรียนที่มีแนวโน้มภาวะซึมเศร้าลดลงจากร้อยละ 52.00 เหลือเพียงร้อยละ 16.00 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมากที่สุด ส่วนผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรในระยะสุดท้าย พบว่า ทั้งผู้ใช้จริงและผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพหลักสูตรโดยรวมสอดคล้องกันในระดับมากที่สุด

สะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถบูรณาการเข้ากับกระบวนการทางจิตวิทยาสมัยใหม่ได้อย่างเป็นระบบ และใช้เป็นเครื่องมือเชิงป้องกัน (Preventive Intervention) ที่มีประสิทธิผลสำหรับกลุ่มวัยรุ่นซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงสำคัญ จากผลการวิจัยดังกล่าว มีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ว่าสถานศึกษาควรทบทวนนโยบายและแนวปฏิบัติที่อาจเป็นแหล่งสร้างความเครียดให้กับนักเรียน เช่น ลดการประกาศผลการสอบต่อหน้าสาธารณะ ส่งเสริมการประเมินที่เน้นพัฒนาการมากกว่าการจัดอันดับ และจัดพื้นที่ผ่อนคลายในโรงเรียน เช่น สวนสมาธิหรือห้องพักจิตใจที่นักเรียนเข้าใช้ได้อย่างอิสระ ในระดับนโยบาย กระทรวงศึกษาธิการควรพิจารณาบรรจุทักษะสุขภาพจิตและทักษะสติเป็นสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือหลักสูตรฉบับใหม่ที่กำลังพัฒนา โดยบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษาหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้นักเรียนทุกคนได้รับการพัฒนาทักษะสุขภาพจิตอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรพัฒนาสื่อและรูปแบบดิจิทัลเพื่อตอบสนองความต้องการของวัยรุ่นในยุคดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันฝึกสมาธิ บันทึกเสียงนำการฝึกอานาปานสติ Body Scan และเมตตาภาวนาที่นักเรียนใช้ฝึกต่อเนื่องได้หลังจบหลักสูตร วิดีโอสั้นอธิบายหลักธรรมแต่ละหมวดด้วยภาษาที่วัยรุ่นเข้าใจง่าย ความยาวไม่เกิน 3 - 5 นาทีต่อคลิป และแพลตฟอร์มสนับสนุนออนไลน์ในรูปแบบกลุ่มสนทนาที่ปลอดภัยสำหรับนักเรียนที่ผ่านหลักสูตรแล้ว โดยมีวิทยากรหรือนักจิตวิทยาดูแล

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) และได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวชิรญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับการสนับสนุนทุนวิจัยและทรัพยากรที่เอื้อให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

พระเอกลักษณ์ สังข์ศิลป์ชัย และคณะ. (2567). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับพระนวกะเพื่อพัฒนาคุณลักษณะการดำเนินชีวิตความเป็นพระภิกษุที่ดีในเบื้องต้น ของคณะสงฆ์อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 9(2), 435-448.

วิชชุดา ฐิติโชติรัตนา และคณะ. (2560). การพัฒนารูปแบบการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการของพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้การปรึกษา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 5(1), 103-115.

วิรมณ กาสีวงศ์ และคณะ. (2558). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมผู้ดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้า. วารสารวิจัย และพัฒนาระบบสุขภาพ, 8(2), 189-195.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). รายงานภาวะสังคมไทยไตรมาส 4/2565. เรียกใช้เมื่อ 8 สิงหาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/jADo0

สุจินตนินท หนูชูสีห์สกุล. (2563). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมความสามารถในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสำหรับพระภิกษุนวกะ. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น. (2566). แผนพัฒนาสุขภาพระดับพื้นที่ (พ.ศ. 2566-2570) ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น. เรียกใช้เมื่อ 8 สิงหาคม 2569 จาก http://1.179.155.19/kkpao/index.php?r=content/view&id=19683

อุมาพร ตรังคสมบัติ และคณะ. (2540). การใช้ CES-D ในการคัดกรองภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่น. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 42(1), 2-13.

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. Human Relations, 7(2), 117-140.

Reangsing, C. et al. (2021). Effects of mindfulness interventions on depressive symptoms in adolescents: A meta-analysis. International Journal of Nursing Studies, 115. https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2020.103848.

Stufflebeam, D. L. & Coryn, C. L. S. (2014). Evaluation Theory, Models, and Applications. (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Tyler, R. W. (1949). Basic Principles of Curriculum and Instruction. Chicago: University of Chicago Press.

Werner-Seidler, A. et al. (2021). School-based depression and anxiety prevention programs: An updated systematic review and meta-analysis. Clinical Psychology Review, 89. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2021.102079.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิชาการ

การสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริง: พลวัตของสื่อดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และพุทธปัญญาเพื่อประชาธิปไตยไทย*

POLITICAL COMMUNICATION IN THE POST-TRUTH ERA: THE DYNAMICS OF DIGITAL MEDIA, ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AND BUDDHIST WISDOM FOR THAI DEMOCRACY

ภมรรัตน์ ชุมภูประวิโร
Pamonrat Chumpoopraviro
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัตตานี ประเทศไทย
Pattani Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Pattani, Thailand
Corresponding author E-mail: pamonrat.chu@mcu.ac.th
Tel: 062-052-6661

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของการสื่อสารทางการเมืองภายใต้บริบทสื่อดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และระบบอัลกอริทึม และ 2) เสนอกรอบแนวคิดพุทธปัญญาเพื่อส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองอย่างรับผิดชอบ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสารและการวิเคราะห์เชิงแนวคิดจากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การสื่อสารทางการเมืองได้เปลี่ยนผ่านจากรูปแบบเชิงเส้นที่สื่อมวลชนเป็นศูนย์กลางไปสู่ระบบเครือข่าย ซึ่งประชาชน แพลตฟอร์มดิจิทัล อัลกอริทึม และปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาทร่วมในการผลิต เผยแพร่ คัดกรอง และกำหนดความหมายของข้อมูลทางการเมือง ส่งผลให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ขณะเดียวกันก่อให้เกิดความท้าทายสำคัญ ได้แก่ ข้อมูลไม่น่าเชื่อถือ ข่าวปลอม ข้อมูลบิดเบือน การแบ่งขั้วทางการเมือง พื้นที่ข้อมูลเฉพาะกลุ่ม การใช้ถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง และเนื้อหาที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ อาจส่งผลต่อการรับรู้ การตัดสินใจ และคุณภาพของประชาธิปไตยดิจิทัล บทความจึงเสนอ “กรอบพุทธปัญญาเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริงสำหรับประชาธิปไตยไทย” (Buddhist Wisdom Framework for Political Communication in the Post-truth Era toward Thai Digital Democracy) โดยบูรณาการหลักพุทธปัญญา ประกอบด้วย กาลามสูตร โยนิโสมนสิการ สัมมาวาจา อัปปมาท และพรหมวิหาร เพื่อพัฒนาพลเมืองให้มีความสามารถในการตรวจสอบข้อมูล คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล สื่อสารด้วยความรับผิดชอบ มีสติ และเคารพความแตกต่างทางการเมือง องค์ความรู้ใหม่ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาประชาธิปไตยดิจิทัลไม่อาจพึ่งพาเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องพัฒนาปัญญา คุณธรรม และความรับผิดชอบของพลเมือง

* Received 26 August 2026; Revised 19 October 2026; Accepted 25 October 2026

ควบคู่กัน เพื่อสร้างระบบการสื่อสารทางการเมืองที่มีคุณภาพ ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างประชาธิปไตยไทยให้มีความเข้มแข็งและมีคุณภาพ

คำสำคัญ: การสื่อสารทางการเมือง, ยุคหลังความจริง, ปัญญาประดิษฐ์, พุทธปัญญา, ประชาธิปไตยไทย

Abstract

This academic article aimed to 1) Examine and analyze the transformation of political communication in the context of digital media, artificial intelligence, and algorithmic systems, and 2) Propose a Buddhist wisdom framework for promoting responsible political communication. The study employed documentary research and conceptual analysis based on academic literature, concepts, theories, and relevant research. The findings revealed that political communication had transformed from a linear, mass media-centered model into a networked communication system in which citizens, digital platforms, algorithms, and artificial intelligence played interconnected roles in producing, disseminating, filtering, and shaping the meanings of political information. This transformation had increased opportunities for citizens to access information and participate in political processes while simultaneously generating significant challenges, including unreliable information, fake news, disinformation, political polarization, information silos, hate speech, and artificial intelligence-generated content, which could affect public perceptions, decision-making, and the quality of digital democracy. Accordingly, the article proposed the “Buddhist Wisdom Framework for Political Communication in the Post-truth Era toward Thai Digital Democracy,” which integrated Buddhist wisdom principles, namely the Kalama Sutta, Yoniso Manasikāra, Right Speech, Appamāda, and the Four Brahmavihāras. The framework was designed to develop citizens’ abilities to verify information, engage in rational and critical thinking, communicate responsibly, exercise mindfulness, and respect political differences. The new body of knowledge indicated that the development of digital democracy could not rely solely on technological advancement but required the concurrent development of citizens’ wisdom, morality, and responsibility. Such an integrated approach could contribute to higher-quality political communication, reduce political conflict, and strengthen the quality and resilience of Thai democracy.

Keywords: Political Communication, Post-Truth Politics, Artificial Intelligence, Buddhist Wisdom, Thai Democracy

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 การสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงรัฐ พรรคการเมือง สื่อมวลชน และประชาชน โดยมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร แต่ยังเกี่ยวข้องกับการสร้างความหมาย การกำหนดวาระสาธารณะ การหล่อหลอมความคิดเห็น การตรวจสอบการใช้อำนาจ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประชาธิปไตย การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการขยายตัวของสื่อดิจิทัลทำให้โครงสร้างการสื่อสารเปลี่ยนจากระบบที่สื่อมวลชนมีบทบาทเป็นผู้คัดกรองข้อมูลไปสู่ ระบบสื่อผสม (Hybrid Media System) ซึ่งสื่อดั้งเดิมและสื่อดิจิทัลมีปฏิสัมพันธ์กัน ขณะที่ประชาชนสามารถเป็นทั้งผู้รับสาร ผู้ผลิตสาร และผู้เผยแพร่สารผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลได้พร้อมกัน ส่งผลให้การกำหนดวาระสาธารณะและการก่อรูปความคิดเห็นทางการเมืองมีความรวดเร็วและซับซ้อนยิ่งขึ้น (Chadwick, A., 2017) สอดคล้องกับรายงาน Digital News Report 2024 ของ Reuters Institute ที่สะท้อนแนวโน้มการรับข่าวสารผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ที่เพิ่มขึ้น และบทบาทของแพลตฟอร์มต่อการคัดเลือกและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (Newman, N. et al., 2024)

การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวทำให้ระบบการสื่อสารมีลักษณะเป็นเครือข่ายมากขึ้น เปิดโอกาสให้ประชาชนสร้างแลกเปลี่ยน และเผยแพร่ข้อมูลได้อย่างกว้างขวาง (Castells, M., 2015) ขณะเดียวกัน การขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลและการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตทั่วโลกได้สนับสนุนให้แพลตฟอร์มออนไลน์มีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสารสาธารณะและการมีส่วนร่วมทางการเมือง (International Telecommunication Union, 2023) การพัฒนาของปัญญาประดิษฐ์ โดยเฉพาะ Generative AI ได้เพิ่มศักยภาพในการสร้าง วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลอย่างรวดเร็ว ซึ่งแม้จะช่วยยกระดับประสิทธิภาพของการสื่อสาร แต่ก็ก่อให้เกิดความท้าทายด้านความถูกต้องของข้อมูล ความโปร่งใส และจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี (Miao, F. & Holmes, W., 2023) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเชื่อมโยงกับการเกิดขึ้นของยุคหลังความจริง (Post-truth Era) ซึ่งอารมณ์ ความเชื่อ และอัตลักษณ์ทางการเมืองเข้ามามีบทบาทต่อการรับรู้ข้อมูลของประชาชนมากขึ้น ขณะที่ข้อมูลคลาดเคลื่อน (Misinformation) และข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) สามารถแพร่กระจายผ่านสื่อสังคมออนไลน์และระบบอัลกอริทึมของแพลตฟอร์มดิจิทัลได้อย่างรวดเร็ว (Wardle, C. & Derakhshan, H., 2017) สถานการณ์ดังกล่าวจึงกลายเป็นความท้าทายต่อความไว้วางใจของประชาชน การตัดสินใจทางการเมือง และคุณภาพของกระบวนการประชาธิปไตยในหลายประเทศ (World Economic Forum, 2024)

สำหรับประเทศไทย สื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญของการรับข่าวสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2565) อย่างไรก็ตาม สภาพแวดล้อมดังกล่าวยังเผชิญปัญหาด้านคุณภาพและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนข้อท้าทายเกี่ยวกับเสรีภาพสื่อและการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง (Freedom House, 2024) จึงจำเป็นต้องพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) การรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) และความสามารถในการใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณควบคู่กันไป ทั้งนี้ แม้มีงานศึกษาจำนวนมากเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง สื่อดิจิทัล ยุคหลังความจริง และปัญญาประดิษฐ์ แต่ส่วนใหญ่ยังศึกษาในลักษณะแยกส่วน ขณะที่การบูรณาการประเด็นดังกล่าวเข้ากับคุณภาพของประชาธิปไตยภายใต้กรอบการวิเคราะห์เดียวกัน โดยเฉพาะในบริบทไทย ยังมีข้อจำกัด นอกจากนี้ งานด้านพุทธศาสตร์

แม้มีการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการบริหาร การศึกษา และการพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่อง แต่การเชื่อมโยงพุทธปัญญา (Buddhist Wisdom) กับการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริงและการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างเป็นระบบยังมีไม่มากนัก ทั้งที่หลักธรรม เช่น กาลามสูตร โยนิโสมนสิการ และสัมมาวาจา สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบด้านการใช้เหตุผล การตรวจสอบข้อมูล และการสื่อสารอย่างรับผิดชอบได้

จากช่องว่างขององค์ความรู้ดังกล่าว บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริง โดยบูรณาการแนวคิดด้านการสื่อสารทางการเมือง สื่อดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และพุทธปัญญา เพื่อเสนอกรอบแนวคิด “พุทธปัญญาเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริงสำหรับประชาธิปไตยไทย” ในฐานะข้อเสนอเชิงแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีดิจิทัล กระบวนการรับรู้ข้อมูลของประชาชน การสื่อสารทางการเมือง และคุณภาพของประชาธิปไตยไทย พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการพัฒนาพลเมืองดิจิทัลให้สามารถใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ สื่อสารอย่างรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมทางการเมืองบนพื้นฐานของเหตุผล คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม

แนวคิดการสื่อสารทางการเมืองในบริบทสังคมดิจิทัล

การสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง การแลกเปลี่ยน การตีความ และการต่อรองความหมายทางการเมืองระหว่างผู้มีบทบาททางการเมือง ได้แก่ สถาบันของรัฐ พรรคการเมือง นักการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ สื่อมวลชน องค์กรภาคประชาสังคม และประชาชน โดยมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจร่วมทางการเมือง การกำหนดทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมือง การระดมการสนับสนุน ตลอดจนการสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจและการดำเนินนโยบายของรัฐ ทั้งนี้ การสื่อสารทางการเมืองในสังคมร่วมสมัยมิได้เป็นเพียงกระบวนการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารเท่านั้น หากแต่เป็นพื้นที่ของการสร้างและแข่งขันทางความหมาย ซึ่งผู้แสดงทางการเมืองแต่ละกลุ่มพยายามกำหนดกรอบการรับรู้ (Framing) และการตีความต่อประเด็นสาธารณะให้สอดคล้องกับจุดยืนและเป้าหมายทางการเมืองของตนเอง (Gurevitch, M. et al., 2009) ขณะเดียวกัน พัฒนาการของการสื่อสารทางการเมืองมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสื่อ โดยเริ่มจากยุคสื่อมวลชน (Mass Media Era) ซึ่งองค์กรสื่อทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการคัดเลือก กลั่นกรอง และกำหนดวาระของข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ก่อนเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสื่อดิจิทัล (Digital Media Era) ที่ประชาชนสามารถเข้าถึง ผลิต และเผยแพร่ข้อมูลทางการเมืองได้ด้วยตนเอง ส่งผลให้โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ สื่อ และประชาชนเปลี่ยนจากรูปแบบการสื่อสารแบบรวมศูนย์ไปสู่ระบบเครือข่ายที่มีผู้แสดงหลากหลายระดับเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น (Bennett, W. L. & Pfetsch, B., 2018)

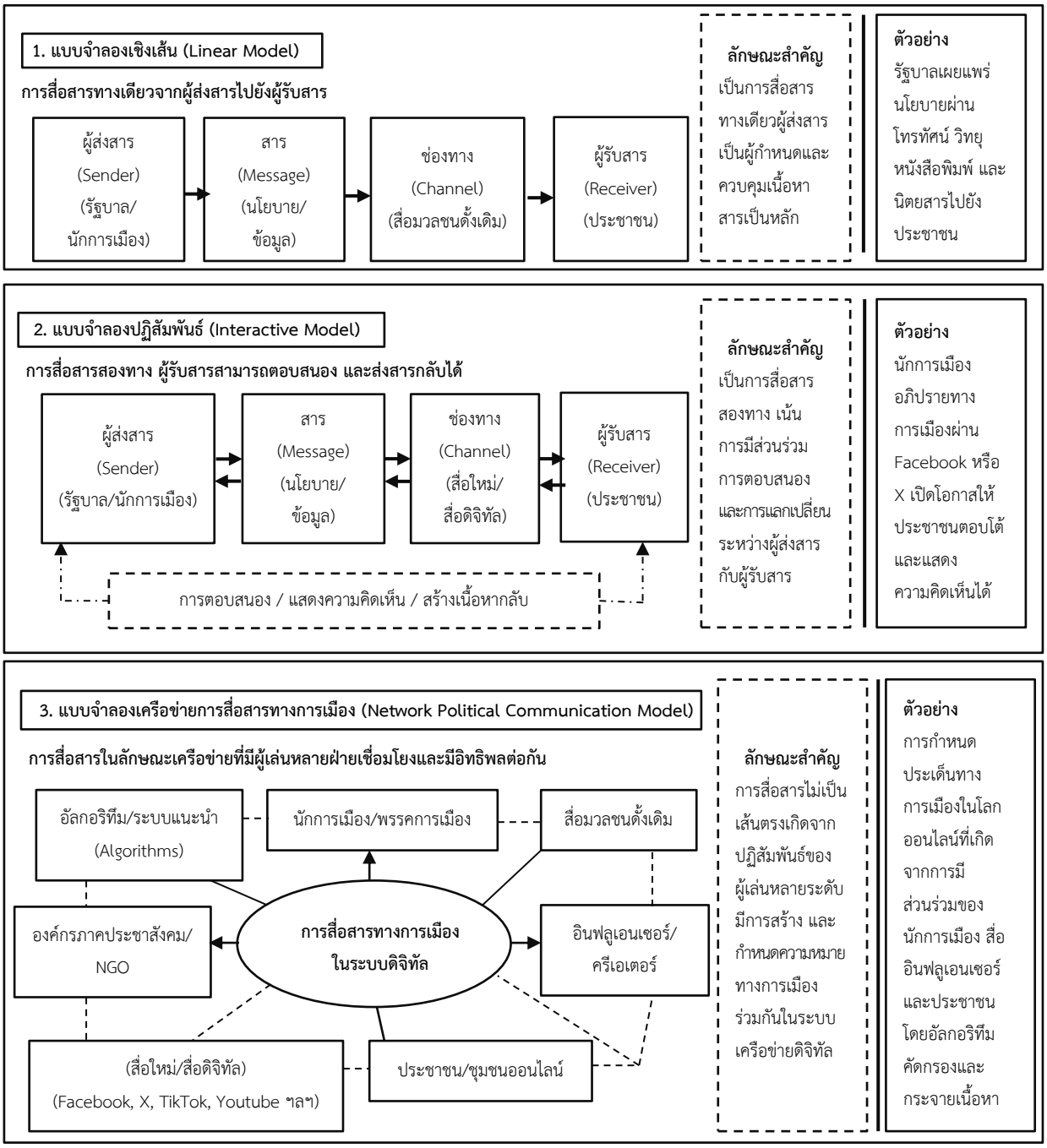
ในบริบทของประเทศไทย การขยายตัวของสื่อสังคมออนไลน์ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการสื่อสารทางการเมืองในหลายมิติ โดย คันธิรา ฉายาวงศ์ ชี้ให้เห็นว่า สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทต่อการรณรงค์หาเสียง การสร้างคะแนนนิยม การสื่อสารระหว่างนักการเมืองกับประชาชน ตลอดจนการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ และมีส่วนร่วมทางการเมือง (คันธิรา ฉายาวงศ์, 2564) ขณะเดียวกันยังมีความท้าทายจากการสื่อสารที่ก่อให้เกิดความเกลียดชังและการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทางการเมือง ด้าน มัลลิกา บุญมีตระกูล มหาสุข พบว่า การสื่อสารทางการเมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคมและเทคโนโลยี เกิดการหลอมรวมระหว่างสื่อดั้งเดิมกับสื่อใหม่

และสื่อสังคมออนไลน์มีส่วนในการขยายพื้นที่สาธารณะและสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางสังคม (มัลลิกา บุญมีตระกูล มหาสุข, 2565) ขณะที่ พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ อธิบายว่า สื่อดิจิทัลช่วยเพิ่มความรวดเร็วในการเข้าถึงข้อมูล และการปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง รวมทั้งเอื้อต่อการนำเสนอข้อเรียกร้อง การประสานผลประโยชน์ และการสร้างเครือข่ายทางการเมือง (พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ, 2565) ส่วน สุเมธ ตั้งประเสริฐ พบว่า การสื่อสารของพรรคการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูล การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การเลือกช่องทาง และการออกแบบเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้รับสาร (สุเมธ ตั้งประเสริฐ, 2565)

จากการศึกษา พบว่า การสื่อสารทางการเมืองในสังคมดิจิทัลมีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งด้านผู้แสดง กระบวนการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยประชาชนสามารถเป็นทั้งผู้รับสาร ผู้ผลิตสาร และผู้เผยแพร่สาร ขณะที่นักการเมืองและองค์กรทางการเมืองต้องปรับกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมดิจิทัล ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ ความหลากหลายของผู้แสดง การหลอมรวมสื่อ การสื่อสารผ่านเครือข่าย และบทบาทของแพลตฟอร์มดิจิทัลในการเผยแพร่ข้อมูล การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างผู้แสดงทางการเมือง ประชาชน สื่อ และเทคโนโลยี ซึ่งล้วนมีส่วนกำหนดทิศทาง รูปแบบ และพลวัตของการสื่อสารทางการเมืองในสังคมดิจิทัล

กรอบแบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองเชิงบูรณาการในสังคมดิจิทัล

จากการสังเคราะห์แนวคิดและพัฒนาการของการสื่อสารทางการเมือง ผู้เขียนนำเสนอ “กรอบแบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองเชิงบูรณาการในสังคมดิจิทัล” โดยผสมผสานแนวคิดแบบจำลองเชิงเส้น (Linear Model) แบบจำลองปฏิสัมพันธ์ (Interactive Model) และแบบจำลองเครือข่ายการสื่อสารทางการเมือง (Network Political Communication Model) เพื่ออธิบายการเปลี่ยนผ่านของโครงสร้างการสื่อสารทางการเมืองจากระบบการสื่อสารแบบรวมศูนย์ไปสู่ระบบเครือข่ายที่มีผู้แสดงหลากหลาย ซึ่งประกอบด้วยรัฐ นักการเมือง สื่อ ประชาชน แพลตฟอร์มดิจิทัล และกลไกอัลกอริทึม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองเชิงบูรณาการในสังคมดิจิทัล

กรอบแบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองเชิงบูรณาการในสังคมดิจิทัลเป็นผลจากการสังเคราะห์พัฒนาการของการสื่อสารทางการเมืองจากรูปแบบการสื่อสารเชิงเส้น (Linear Communication Model) ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ไปสู่รูปแบบการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive Communication Model) และรูปแบบเครือข่ายการสื่อสารทางการเมือง (Network Political Communication Model) ซึ่งสะท้อนบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล แพลตฟอร์มออนไลน์ และผู้แสดงทางการเมืองที่มีความหลากหลายมากขึ้น โดยแบบจำลองดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารทางการเมืองในยุคปัจจุบันมิได้เป็นเพียงกระบวนการถ่ายทอดข้อมูล

จากศูนย์กลางไปยังประชาชน หากแต่เป็นกระบวนการสร้างและแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างรัฐ นักการเมือง สื่อมวลชน ประชาชน แพลตฟอร์มดิจิทัล และเครือข่ายทางสังคมออนไลน์ ซึ่งแต่ละฝ่ายสามารถมีบทบาททั้งในฐานะผู้ผลิต ผู้เผยแพร่ ผู้รับ และผู้ตีความข้อมูลทางการเมือง

ในบริบทประเทศไทย การขยายตัวของสื่อสังคมออนไลน์ได้ส่งผลให้รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเปลี่ยนแปลงไป โดยประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนมุมมอง และเข้าร่วมการอภิปรายประเด็นสาธารณะผ่านพื้นที่ดิจิทัลได้มากขึ้น ส่งผลให้สื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นพื้นที่สำคัญของการสื่อสารทางการเมืองและการก่อรูปความคิดเห็นสาธารณะ (Public Opinion Formation) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้สร้างเพียงโอกาสในการขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังทำให้โครงสร้างการผลิตและเผยแพร่ข้อมูลทางการเมืองมีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากข้อมูลสามารถถูกสร้าง เผยแพร่ และส่งต่อโดยผู้ใช้งานจำนวนมากผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล (วรลักษณ์ กล้าสุคนธ์ และศักดิ์สิทธิ์ ทวีกุล, 2566) ภายใต้บริบทดังกล่าว การสื่อสารทางการเมืองจึงต้องพิจารณาผ่านแนวคิดระบบนิเวศสื่อดิจิทัล (Digital Media Ecosystem) ซึ่งอธิบายว่าการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารมิได้เกิดขึ้นจากองค์กรสื่อแบบดั้งเดิมเพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างแพลตฟอร์มดิจิทัล ผู้ผลิตเนื้อหา ผู้ใช้งาน เครือข่ายสังคมออนไลน์ และระบบอัลกอริทึมที่ทำหน้าที่คัดเลือก จัดลำดับ และนำเสนอข้อมูลให้แก่ผู้ใช้ การเปลี่ยนผ่านจากสื่อมวลชน (Mass Media) ไปสู่สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของอำนาจในการผลิตและเผยแพร่ข้อมูลทางการเมือง จากระบบที่สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดประตูข่าวสาร (Gatekeeper) ไปสู่ระบบที่ประชาชนสามารถเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ผลิตสาร (Prosumer) ได้พร้อมกัน ส่งผลให้กระบวนการสื่อสารทางการเมืองมีลักษณะเป็นเครือข่ายมากขึ้น และเกิดการสร้างความหมายทางการเมืองผ่านการปฏิสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องหลายระดับ (Flew, T., 2021) การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศสื่อดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อกระบวนการก่อรูปความคิดเห็นสาธารณะ (Public Opinion Formation) เนื่องจากความคิดเห็นทางการเมืองของประชาชนในยุคดิจิทัลไม่ได้เกิดจากการรับข้อมูลจากสื่อหลักเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการผสมผสานระหว่างข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ส่วนบุคคล การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในเครือข่ายออนไลน์ และกลไกการคัดเลือกเนื้อหาของแพลตฟอร์มดิจิทัล แม้ว่าสื่อดิจิทัลจะช่วยขยายพื้นที่สาธารณะและเพิ่มโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ในขณะเดียวกันก็อาจก่อให้เกิดปรากฏการณ์การแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) พื้นที่ข้อมูลเฉพาะกลุ่ม (Echo Chamber) และการจำกัดมุมมองที่แตกต่าง ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของการอภิปรายสาธารณะและกระบวนการประชาธิปไตย (Cinelli, M. et al., 2021)

ดังนั้น การก่อรูปความคิดเห็นทางการเมืองในยุคดิจิทัลเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ส่วนบุคคล เครือข่ายออนไลน์ และการคัดเลือกเนื้อหาของแพลตฟอร์ม ส่งผลให้การสื่อสารทางการเมืองมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องศึกษาพลวัตของสื่อดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และการเมืองในยุคหลังความจริง เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

พลวัตของสื่อดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และการเมืองในยุคหลังความจริง

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลและการขยายตัวของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ได้ส่งผลให้การสื่อสารทางการเมืองเข้าสู่บริบทใหม่ที่เรียกว่า “การเมืองยุคหลังความจริง” (Post-truth Politics) ซึ่งกระบวนการรับรู้และตัดสินใจทางการเมืองของประชาชนมิได้ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบได้เพียงอย่างเดียว หากแต่ได้รับอิทธิพลจากอารมณ์ ความเชื่อ อัตลักษณ์ทางการเมือง และการนำเสนอข้อมูลผ่านระบบสื่อดิจิทัลมากขึ้น ในบริบทดังกล่าว สื่อดิจิทัลมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร หากแต่กลายเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่มีการผลิต ต่อรอง และแข่งขันเพื่อสร้างความหมายทางสังคม โดยมีแพลตฟอร์มดิจิทัล อัลกอริทึม และข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เข้ามามีบทบาทในการกำหนดรูปแบบการมองเห็นและการรับรู้ข้อมูลของประชาชน (Klinger, U. & Svensson, J., 2018) ปรากฏการณ์สำคัญประการหนึ่งของการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริง คือ การเกิดขึ้นของความผิดปกติของข้อมูลในระบบสารสนเทศ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นข้อมูลผิดพลาดโดยไม่มีเจตนาหลอกลวง (Misinformation) ข้อมูลบิดเบือนที่ถูกสร้างหรือเผยแพร่โดยมีเจตนาเพื่อหลอกลวงหรือสร้างผลกระทบต่อการรับรู้ของสาธารณะ และข้อมูลที่มีพื้นฐานจากข้อเท็จจริงแต่ถูกนำไปใช้ในบริบทที่ก่อให้เกิดความเสียหาย (Wardle, C. & Derakhshan, H., 2017) แม้ว่าคำว่า “ข่าวปลอม” (Fake News) จะถูกใช้อย่างแพร่หลายในสังคม แต่ในทางวิชาการควรแยกความแตกต่างระหว่าง Fake News กับ Information Disorder เนื่องจากแต่ละแนวคิดมีขอบเขตและระดับการอธิบายที่แตกต่างกัน โดย Post-truth หมายถึง บริบทที่ข้อเท็จจริงเชิงวัตถุมีอิทธิพลต่อการกำหนดความคิดเห็นสาธารณะน้อยกว่าการอุทธรณ์ต่ออารมณ์และความเชื่อส่วนบุคคล ขณะที่ Fake News เป็นคำที่ใช้เรียกเนื้อหาที่มีลักษณะคล้ายข่าวแต่มีปัญหาด้านความจริงหรือความถูกต้อง ส่วน Information Disorder เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้จำแนกลักษณะของปัญหาข้อมูลออกเป็น 3 รูปแบบดังกล่าว

นอกจากนี้ ระบบอัลกอริทึม (Algorithm) ของแพลตฟอร์มดิจิทัลได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดลำดับและคัดเลือกข้อมูลทางการเมืองที่ประชาชนได้รับ โดยระบบดังกล่าวสามารถวิเคราะห์พฤติกรรม ความสนใจ และประวัติการใช้งานของผู้ใช้ เพื่อสร้างประสบการณ์การรับข้อมูลที่สอดคล้องกับความสนใจของแต่ละบุคคล แม้กระบวนการดังกล่าวจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงข้อมูล แต่ก็อาจนำไปสู่ข้อจำกัดด้านความหลากหลายของข้อมูลผ่านปรากฏการณ์ “ฟองสบู่ตัวกรอง” (Filter Bubble) และ “พื้นที่เสียงสะท้อน” (Echo Chamber) ซึ่งผู้ใช้งานมีแนวโน้มได้รับข้อมูลที่สอดคล้องกับความเชื่อเดิมของตนเอง ส่งผลให้เกิดการแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) และลดโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับมุมมองที่แตกต่าง การศึกษาของ Cinelli, M. et al. พบว่า การจัดโครงสร้างของเครือข่ายสังคมออนไลน์มีส่วนทำให้ผู้ใช้งานรวมกลุ่มกับบุคคลที่มีความสนใจหรือความคิดเห็นคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจำกัดการเข้าถึงมุมมองที่แตกต่างและส่งผลต่อความหลากหลายของข้อมูลที่ผู้ใช้งานได้รับ (Cinelli, M. et al., 2021) ขณะเดียวกัน การพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI) ได้เพิ่มศักยภาพและความซับซ้อนของการสื่อสารทางการเมือง เนื่องจากสามารถช่วยในการสร้าง วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น ChatGPT และระบบสร้างเนื้อหาอัตโนมัติสามารถนำมาใช้ในการจัดทำข้อความ วิเคราะห์ความคิดเห็นสาธารณะ หรือช่วยออกแบบเนื้อหาทางการเมืองให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีดังกล่าวก่อให้เกิดความท้าทายใหม่ต่อระบบประชาธิปไตย เนื่องจากอาจถูกนำไปใช้เพื่อสร้างเนื้อหาที่มีลักษณะหลอกลวง

เช่น ภาพ เสียง หรือวิดีโอปลอมจากเทคโนโลยี Deepfake รวมถึงการใช้ Political Bots หรือบัญชีอัตโนมัติในการขยายกระแสความคิดเห็น สร้างความนิยมเทียม และส่งผลต่อการรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ออนไลน์ (Keller, T. R. & Klinger, U., 2019) นอกจากนี้ การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และการสื่อสารแบบกำหนดเป้าหมายเฉพาะบุคคล (Micro-targeting) ในการเมืองร่วมสมัยยังเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองและนักการเมืองสามารถวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรม ความสนใจ และลักษณะทางสังคมของประชาชน เพื่อนำเสนอข้อความทางการเมืองที่แตกต่างกันตามกลุ่มเป้าหมาย กระบวนการดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและการระดมการสนับสนุนทางการเมือง แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจก่อให้เกิดคำถามด้านความโปร่งใส ความเป็นส่วนตัว และความเท่าเทียมของพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากประชาชนแต่ละกลุ่มอาจได้รับข้อมูลทางการเมืองที่แตกต่างกันโดยไม่สามารถมองเห็นภาพรวมของการสื่อสารทั้งหมดได้

อีกประเด็นหนึ่งที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริง คือ ความไว้วางใจต่อข้อมูลข่าวสารและสถาบันสาธารณะ เนื่องจากประชาชนต้องเผชิญกับข้อมูลที่มีทั้งความถูกต้อง ข้อมูลผิดพลาด ข้อมูลบิดเบือน ตลอดจนเนื้อหาที่มีลักษณะสร้างความแบ่งขั้วทางสังคมและการเมือง สภาพแวดล้อมดังกล่าวทำให้การประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลและแหล่งข้อมูลมีความซับซ้อนมากขึ้น OECD ชี้ให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมข้อมูลที่ประชาชนได้รับมีความสัมพันธ์กับการรับรู้และความไว้วางใจต่อสถาบันสาธารณะ โดยระบบนิเวศข้อมูลที่มีข้อมูลคุณภาพถูกต้อง อิงหลักฐาน และมีความหลากหลายของแหล่งข้อมูล มีส่วนช่วยให้ประชาชนสามารถประเมินการดำเนินงานของรัฐบาลและตัดสินใจได้อย่างมีข้อมูลประกอบ ขณะที่การแพร่กระจายของข้อมูลผิดพลาดและข้อมูลบิดเบือน เนื้อหาที่สร้างความแบ่งขั้ว และพื้นที่เสียงสะท้อนทางข้อมูล อาจทำให้สภาพแวดล้อมข้อมูลอ่อนแอลง (OECD, 2024)

ในบริบทประเทศไทย ประเด็นความไว้วางใจควรพิจารณาร่วมกับรูปแบบการบริโภคข่าวและการเปลี่ยนแปลงของแพลตฟอร์มดิจิทัล โดย Digital News Report 2024 ของ Reuters Institute แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างในประเทศไทยที่มีการศึกษาและอาศัยอยู่ในเขตเมืองพึ่งพาแหล่งข่าวออนไลน์และสื่อสังคมในระดับสูง โดย Facebook YouTube Line และ TikTok เป็นแพลตฟอร์มสำคัญสำหรับการรับข่าวสาร ขณะที่ร้อยละ 39 ของผู้ตอบแบบสำรวจในประเทศไทยระบุว่าใช้ TikTok เพื่อรับข่าวสารในช่วงสัปดาห์ที่ผ่านมา เพิ่มขึ้น 9 จุดเปอร์เซ็นต์จากปี 2023 (Kheokao, J. & Kheokao, D., 2024) ขณะเดียวกัน การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2566 สะท้อนบทบาทของ Facebook X TikTok และ YouTube ในการหาเสียงและสร้างปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง โดยประชาชน Content Creator และ Political Influencer มีส่วนร่วมในการสร้างและขยายประเด็นสาธารณะมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่ข่าวลวงและข้อมูลบิดเบือนอาจส่งผลต่อการรับรู้และการตัดสินใจของประชาชน จึงจำเป็นต้องส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ การตรวจสอบข้อมูล การคิดเชิงวิพากษ์ และจริยธรรมการสื่อสาร ควบคู่กับการประยุกต์พุทธปัญญา เพื่อสนับสนุนการสื่อสารทางการเมืองที่รับผิดชอบและประชาธิปไตยดิจิทัล

ความท้าทายของการสื่อสารทางการเมืองในประชาธิปไตยไทยยุคดิจิทัลและการประยุกต์พุทธปัญญา

การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมดิจิทัลได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญต่อกระบวนการสื่อสารทางการเมืองและคุณภาพของประชาธิปไตยไทย โดยเฉพาะบทบาทของสื่อดิจิทัลที่ได้ขยายพื้นที่สาธารณะทางการเมืองให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนมุมมอง และมีส่วนร่วมต่อกระบวนการทางการเมืองได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้เทคโนโลยีดิจิทัลจะเพิ่มโอกาสในการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ได้สร้างความท้าทายใหม่

ต่อระบบประชาธิปไตย ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางการเมือง การแพร่กระจายของข่าวปลอม (Fake News) ข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) การแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) และการลดลงของพื้นที่การสนทนาที่ตั้งอยู่บนเหตุผลร่วมกัน (อุเทณร์ วัชรชิโนรส, 2567) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาของประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลมิได้อยู่ที่การเข้าถึงข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับความสามารถของประชาชนในการประเมิน วิเคราะห์ และใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ ประเด็นสำคัญประการแรก คือ ความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางการเมือง เนื่องจากโครงสร้างของสื่อออนไลน์เปิดโอกาสให้ข้อมูลจำนวนมหาศาลสามารถผลิตและเผยแพร่ได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องผ่านกระบวนการกลั่นกรอง เช่นเดียวกับ สื่อมวลชนแบบดั้งเดิม ส่งผลให้ประชาชนต้องเผชิญกับข้อมูลหลากหลายรูปแบบ ทั้งข้อมูลที่ถูกต้อง ข้อมูลคลาดเคลื่อน และ ข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อชักจูงหรือสร้างผลประโยชน์ทางการเมือง ปัญหาดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งในช่วงการเลือกตั้ง เนื่องจากข้อมูลข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของประชาชนต่อพรรคการเมือง นโยบาย และผู้สมัครรับเลือกตั้ง ดังนั้น ประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลจึงจำเป็นต้องพัฒนาพลเมืองจาก “ผู้รับข้อมูล” ไปสู่ “พลเมืองดิจิทัล” (Digital Citizen) ที่สามารถเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างข้อมูลอย่างรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อที่มุ่งส่งเสริมความสามารถในการใช้ข้อมูลอย่างมีเหตุผลและมีจริยธรรม (ปวรนันท์ ธัมมัญญุตานันท์, 2568)

นอกจากปัญหาด้านข้อมูลแล้ว ความขัดแย้งและการแบ่งขั้วทางการเมืองยังเป็นอีกหนึ่งความท้าทายสำคัญของประชาธิปไตยดิจิทัล เนื่องจากโครงสร้างของสื่อสังคมออนไลน์เปิดโอกาสให้บุคคลรวมกลุ่มกับผู้ที่มีความเชื่อหรือทัศนคติทางการเมืองคล้ายคลึงกัน ส่งผลให้เกิดพื้นที่ข้อมูลเฉพาะกลุ่ม (Echo Chamber) และกลไกการคัดกรองข้อมูล (Filter Bubble) ที่ทำให้บุคคลได้รับข้อมูลเพียงบางมิติ และอาจนำไปสู่การยืนยันความเชื่อเดิมมากกว่าการเปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่าง กระบวนการดังกล่าวส่งผลต่อคุณภาพของการอภิปรายสาธารณะ เนื่องจากประชาธิปไตยมิได้หมายถึงการมีความคิดเห็นเหมือนกันทั้งหมด แต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสามารถในการรับฟังการเคารพความแตกต่าง และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยเหตุผล ขณะเดียวกัน การเลือกตั้งในยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการแข่งขันทางการเมืองจากระบบที่พรรคการเมืองและสื่อมวลชนเป็นผู้กำหนดวาระหลักไปสู่ระบบที่ประชาชน ผู้ผลิตเนื้อหาออนไลน์ และผู้มีอิทธิพลทางความคิด (Political Influencers) สามารถเข้ามามีบทบาทในการสร้างกระแสและกำหนดประเด็นทางการเมืองได้มากขึ้น แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะช่วยเพิ่มช่องทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความท้าทายเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลเพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการเมือง การชักจูงความคิดเห็น และการเผยแพร่เนื้อหาที่มุ่งโจมตีฝ่ายตรงข้าม ทั้งนี้มีการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าการบิดเบือนข้อมูลทางออนไลน์สามารถส่งผลกระทบต่อกระบวนการเลือกตั้ง และข่าวปลอม (Fake News) อาจถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำลายความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ โดยอาจอาศัยการกล่าวอ้างถึงหลักสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองและเสรีภาพในการแสดงออกหรือการพูด (Freedom of Expression/Speech) เป็นกรอบในการนำเสนอหรือเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าว (สุมาลี วงษ์วิฑิต, 2565)

การสื่อสารทางการเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยและกรอบกฎหมาย

การสื่อสารทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตยจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กันทั้งในมิติของเสรีภาพและความรับผิดชอบ กล่าวคือ ประชาชนควรมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมทางการเมือง ขณะเดียวกันการใช้เสรีภาพดังกล่าวย่อมอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายและหลักการคุ้มครองสิทธิของบุคคลอื่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 34 รับรองเสรีภาพของบุคคลในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น ขณะเดียวกันสิทธิดังกล่าวสามารถอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดเพื่อคุ้มครองความมั่นคงของรัฐ สิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น ตลอดจนความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หลักดังกล่าวมีความสำคัญต่อการสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัล เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์ทำให้ประชาชนสามารถเป็นทั้งผู้รับสาร ผู้ผลิตสาร และผู้เผยแพร่สารทางการเมืองได้ในเวลาเดียวกัน การใช้เสรีภาพในการสื่อสารจึงมิได้พิจารณาเฉพาะสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเท่านั้น แต่ควรพิจารณาควบคู่กับความรับผิดชอบต่อข้อมูลที่เผยแพร่ ผลกระทบต่อบุคคลอื่น และผลกระทบต่อพื้นที่สาธารณะทางการเมือง นอกจากรัฐธรรมนูญแล้ว การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อดิจิทัลยังเกี่ยวข้องกับกฎหมายและกลไกกำกับดูแลหลายประการ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์และการดำเนินการต่อข้อมูลคอมพิวเตอร์ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด นอกจากนี้ การสื่อสารทางการเมืองในช่วงการเลือกตั้งยังอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายเลือกตั้งและหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง โดยมาตรา 70 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการหาเสียงโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงให้อำนาจคณะกรรมการการเลือกตั้งดำเนินการกับข้อมูลที่ไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด

ผู้เขียนสังเคราะห์ว่า การมีกฎหมายและกลไกกำกับดูแลเพียงอย่างเดียวอาจไม่ครอบคลุมการตัดสินใจเชื่อ การตีความ และการส่งต่อข้อมูลของประชาชนในสังคมดิจิทัลได้ทั้งหมด เนื่องจากปัญหาการสื่อสารทางการเมืองมิได้เกิดจากการกระทำที่ผิดกฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพฤติกรรมที่อาจไม่ผิดกฎหมายโดยตรงแต่ส่งผลต่อคุณภาพของการสนทนาสาธารณะและความสัมพันธ์ทางสังคม ตัวอย่างเช่น การเผยแพร่ข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบ การใช้ถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง การตัดบริบทของข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลที่อาจก่อให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน ดังนั้น การส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองอย่างรับผิดชอบจึงควรดำเนินการอย่างบูรณาการทั้งในระดับโครงสร้างและระดับบุคคล ประกอบด้วย กลไกทางกฎหมาย กลไกทางสถาบัน การรู้เท่าทันสื่อ ตลอดจนกลไกด้านจริยธรรมและปัญญาของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

ในต่างประเทศ สหภาพยุโรปได้พัฒนากรอบ Digital Services Act (DSA) เพื่อกำกับดูแลแพลตฟอร์มออนไลน์ขนาดใหญ่และลดความเสี่ยงเชิงระบบจากการเผยแพร่และขยายข้อมูลที่ทำให้เข้าใจผิดและข้อมูลบิดเบือน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับความโปร่งใสและการกำกับดูแลระบบโฆษณาออนไลน์ (European Parliament & Council of the European Union, 2022) ขณะเดียวกัน สหภาพยุโรปได้พัฒนา Code of Practice on Disinformation และปรับปรุงในปี ค.ศ. 2022 ก่อนบูรณาการเข้าสู่กรอบ DSA ในฐานะ Code of Conduct on Disinformation ในปี ค.ศ. 2025 โดยมุ่งลดแรงจูงใจในการเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือน เพิ่มความโปร่งใสของโฆษณาทางการเมือง ส่งเสริมการตรวจสอบข้อเท็จจริง และเสริมศักยภาพของผู้ใช้ (European Commission, 2025) เมื่อพิจารณากลไกดังกล่าว

ร่วมกับรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และมาตรการกำกับดูแลทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผู้เขียนเห็นว่าการสื่อสารทางการเมืองอย่างรับผิดชอบควรตั้งอยู่บนความสมดุลระหว่างเสรีภาพในการสื่อสารกับการคุ้มครองสิทธิของผู้อื่น รวมทั้งต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความโปร่งใสของข้อมูล และความรับผิดชอบต่อสังคม กฎหมายและกลไกกำกับดูแลจึงทำหน้าที่เป็นกรอบเชิงสถาบันในการกำหนดมาตรฐานและขอบเขตของการสื่อสาร ขณะที่การรู้เท่าทันสื่อช่วยเสริมความสามารถของประชาชนในการตรวจสอบและประเมินข้อมูลก่อนเชื่อหรือเผยแพร่ส่วนจริยธรรมและปัญญาทำหน้าที่กำกับการตัดสินใจและพฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์ที่กฎหมายอาจไม่สามารถกำหนดได้อย่างครอบคลุม

ด้วยเหตุนี้ การสร้างระบบการสื่อสารทางการเมืองที่มีความรับผิดชอบจึงมิใช่ภารกิจของกฎหมายหรือเทคโนโลยีเพียงลำพัง แต่ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างกลไกเชิงโครงสร้างกับกลไกภายในของบุคคล กลไกเชิงโครงสร้างทำหน้าที่กำหนดกติกาและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสื่อสารที่มีคุณภาพ ขณะที่กลไกภายในช่วยให้บุคคลสามารถใช้สติ ปัญญา และจริยธรรมในการรับรู้ วิเคราะห์ และตัดสินใจเกี่ยวกับข้อมูลทางการเมือง ดังนั้น การพัฒนาการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริงจึงจำเป็นต้องพิจารณาทั้งมิติของโครงสร้างและมิติภายในของบุคคลควบคู่กัน ซึ่งนำไปสู่การพิจารณา “พุทธปัญญา” ในฐานะกรอบแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างการรับรู้ การคิดวิเคราะห์ และการสื่อสารทางการเมืองอย่างมีสติและรับผิดชอบ

พุทธปัญญาเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริงสำหรับประชาธิปไตยไทย

เมื่อพิจารณาความท้าทายของการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริง ทั้งข้อมูลบิดเบือน ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล การแบ่งขั้วทางการเมือง และความไว้วางใจต่อสถาบันสาธารณะ พบว่า การกำกับดูแลด้วยกฎหมายและเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องพัฒนากลไกภายในของบุคคล ได้แก่ การใช้เหตุผล การพิจารณาข้อมูลอย่างรอบคอบ และความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสังคม บทความนี้จึงสังเคราะห์แนวคิด “พุทธปัญญาเพื่อการสื่อสารทางการเมือง” หมายถึง การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาการคิด การตัดสินใจและการสื่อสารให้เป็นไปอย่างมีสติ รอบคอบ และรับผิดชอบ

หลักกาลามสูตรเน้นการไม่ด่วนเชื่อข้อมูลเพียงเพราะได้ยินต่อกันมา หรือเพราะเป็นคำกล่าวของครูบาอาจารย์ แต่ควรพิจารณาด้วยเหตุผลและคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้น ดังพระพุทธดำรัสว่า อย่าเพิ่งเชื่อ เพราะได้ยินมานาน อย่าเพิ่งเชื่อเพราะสืบต่อกันมา อย่าเพิ่งเชื่อ เพราะเป็นคำพูดของครูบาอาจารย์ เมื่อใดท่านรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นกุศล ไม่มีโทษ ควรสรรเสริญ เมื่อนำมาแล้วและปฏิบัติแล้วเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข เมื่อนั้นท่านจึงควรยึดไว้และประพฤติตาม (อง.ติก. 20/66/255 - 263) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักการนี้สามารถประยุกต์ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลทางการเมืองในสื่อดิจิทัล โดยพิจารณาแหล่งที่มา หลักฐาน เหตุผล และบริบทก่อนเชื่อหรือนำข้อมูลไปเผยแพร่ต่อ

ขณะเดียวกัน โยนิโสมนสิการเป็นหลักการคิด หมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย หรือการพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบและถี่ถ้วน การพิจารณาสภาวะตามเหตุปัจจัย เป็นเหตุให้เกิดปัญญา (ที.สี. 10/57/31) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นอกจากนี้ พระไตรปิฎกยังกล่าวถึง การคำนึงถึงอย่างเข้าใจถูกต้อง เพื่อการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข เช่น ไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรหวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง สิ่งที่ล่วงไปแล้วให้ละ สิ่งที่ยังมาไม่ถึงก็เป็นสิ่งที่มาไม่ถึง ไม่ต้องนำมาคิดคำนึง (ม.อุ. 14/272/319) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักธรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง

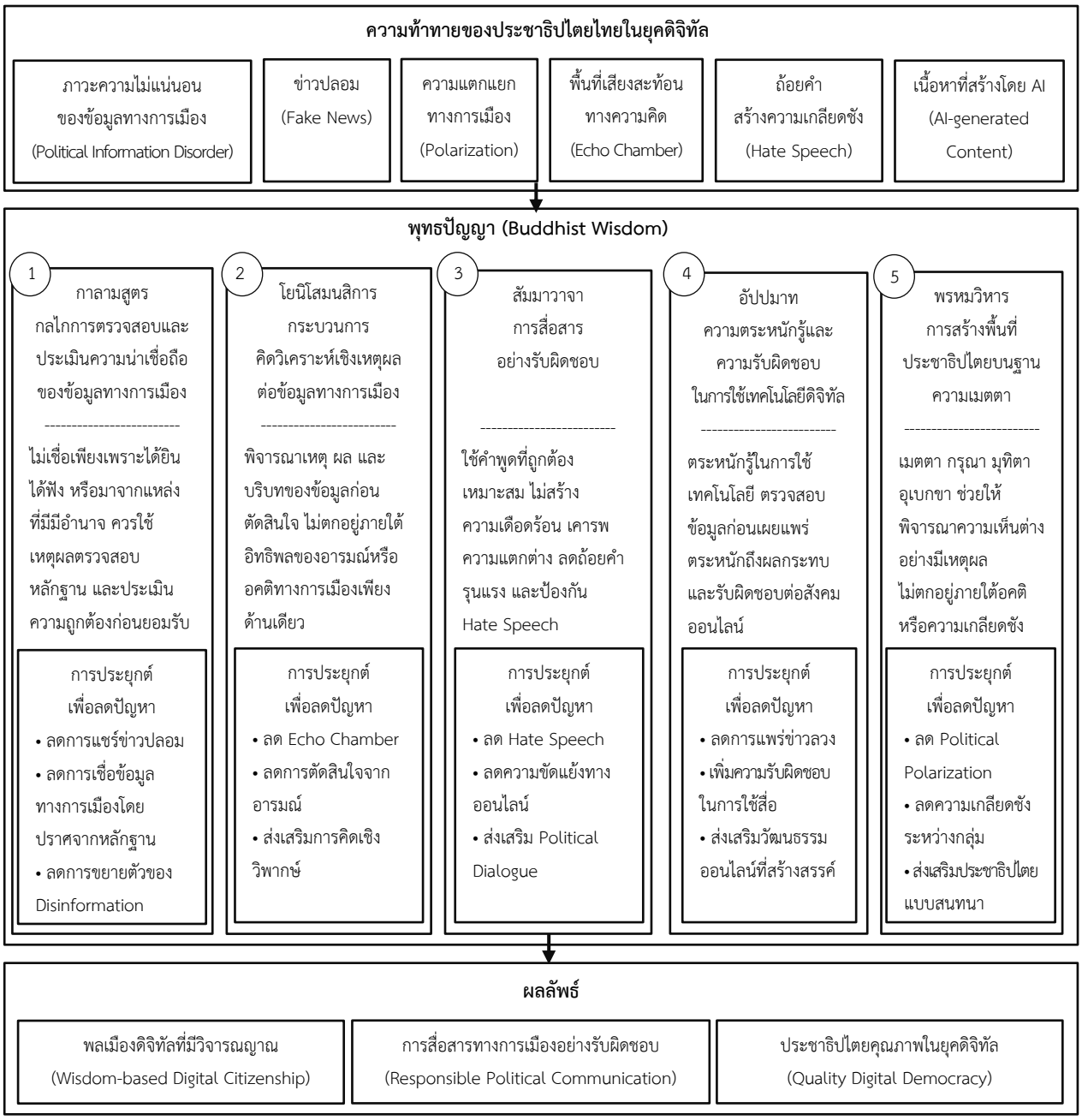
ความสำคัญของการคิดอย่างมีเหตุผล การพิจารณาข้อมูลตามสภาพความเป็นจริง และการไตร่ตรองก่อนตัดสินใจ ในบริบทของการสื่อสารทางการเมือง ผู้เขียนจึงนำหลักโยนิโสมนสิการมาสังเคราะห์เป็นแนวทางในการส่งเสริมให้ผู้รับสารพิจารณาข้อมูลอย่างรอบด้าน โดยคำนึงถึงแหล่งที่มา บริบท เหตุผล ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล ตลอดจนผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ก่อนตีความ ตัดสินใจ หรือเผยแพร่ข้อมูลต่อไป ในด้านจริยธรรมการสื่อสาร สัมมาวาจา เป็นองค์ประกอบหนึ่งของอริยมรรคมีองค์ 8 โดยการพิจารณาการใช้วาจาเพื่อการสื่อสารในสังคมตามหลักพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับวาจาสุภาษิต 5 ประการ ได้แก่ การพูดถูกกาล การพูดคำจริง การพูดคำอ่อนหวาน การพูดคำ ที่ประกอบด้วย ประโยชน์ และการพูดด้วยเมตตาจิต (องฺ.ปญฺจก. 22/198/338) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักสัมมาวาจาสามารถนำมาประยุกต์เป็นกรอบจริยธรรมสำหรับการสื่อสารทางการเมืองในสื่อดิจิทัล โดยเฉพาะการหลีกเลี่ยงการเผยแพร่ข้อมูลอันเป็นเท็จหรือทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิด การไม่ใช้ถ้อยคำที่มุ่งสร้างความแตกแยก การหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่มุ่งทำร้ายหรือดูหมิ่นผู้อื่น และการไม่เผยแพร่เนื้อหาที่ขาดความรับผิดชอบหรืออาจก่อให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน

หลัก อัปปมาท หรือความไม่ประมาท เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่เน้นการดำรงตนด้วยสติ ความรอบคอบ และความเพียรในการดำเนินชีวิต โดยพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความไม่ประมาทในฐานะหลักธรรมที่เอื้อต่อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้า มีอยู่หรือ พระพุทธเจ้าข้า” (สํ.ส. 15/128/151) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการสื่อสารทางการเมืองในสื่อดิจิทัล จึงหมายถึง การมีสติและความรอบคอบในการรับข้อมูล การตรวจสอบข้อเท็จจริง การพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และการไตร่ตรองผลกระทบก่อนเผยแพร่หรือส่งต่อข้อมูล เพื่อส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองอย่างมีความรับผิดชอบ ส่วนพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ใช้กำกับการปฏิบัติต่อผู้อื่นและการดำรงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ในคัมภีร์ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส ได้กล่าวถึงการแผ่จิตประกอบด้วย พรหมวิหาร 4 ของพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลายทั่วทุกทิศ โดยปราศจากเวรและความเบียดเบียน ดังข้อความที่ว่า “พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้นมีใจ ประกอบด้วย กรุณา มีใจ ประกอบด้วย มุทิตา มีใจประกอบด้วย อุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศที่หนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจ ประกอบด้วย อุเบกขาอันไพบูลย์ ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่” (ขุ.จู. 30/811/327 - 328) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักธรรมดังกล่าวสามารถประยุกต์เป็นฐานจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างทางการเมือง โดยเน้นการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่มุ่งร้ายหรือด้อยค่าผู้เห็นต่าง และสื่อสารโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น ทั้งนี้ พรหมวิหาร 4 มิได้ทดแทนกฎหมายหรือกลไกกำกับดูแลสื่อ แต่ช่วยเสริมสร้างจริยธรรมภายในของพลเมืองให้ใช้เสรีภาพในการสื่อสารอย่างมีสติ ใช้ปัญญา และรับผิดชอบต่อสังคม

จากการสังเคราะห์ดังกล่าว ผู้เขียนจึงเสนอว่า พุทธปัญญาสามารถประยุกต์ใช้กับการสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัล ทำหน้าที่เป็นกลไกภายในที่เชื่อมโยง การตรวจสอบข้อมูล การคิดวิเคราะห์ จริยธรรมการสื่อสาร ความไม่ประมาท และการเคารพความแตกต่าง เข้าด้วยกัน อันนำไปสู่การพัฒนาพลเมืองที่มิใช่เพียงสามารถเข้าถึงและบริโภคข้อมูลทางการเมือง แต่สามารถใช้ปัญญาในการพิจารณา ตัดสินใจ และสื่อสารอย่างรับผิดชอบ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการสื่อสารทางการเมืองที่มีคุณภาพในระบอบประชาธิปไตยดิจิทัล

การประยุกต์พุทธปัญญากับการสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัล

จากความท้าทายของการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริง บทความนี้เสนอว่า พุทธปัญญา (Buddhist Wisdom) สามารถประยุกต์เป็นกรอบทางจริยธรรมและกลไกพัฒนากระบวนการคิดของพลเมือง โดยมิได้มุ่งทดแทนกฎหมาย เทคโนโลยี หรือสถาบันประชาธิปไตย แต่ทำหน้าที่เสริมสร้างศักยภาพภายในของบุคคล ให้สามารถรับรู้ วิเคราะห์ ตัดสินใจ และสื่อสารข้อมูลทางการเมืองอย่างมีสติ รอบคอบ และรับผิดชอบ การประยุกต์ดังกล่าวเชื่อมโยงกลไกเชิงโครงสร้าง ได้แก่ กฎหมาย สถาบันทางการเมือง และแพลตฟอร์มดิจิทัล กับกลไกภายในของบุคคล ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อมูล ความรับผิดชอบ และจริยธรรมในการสื่อสาร ผู้เขียนจึงสังเคราะห์หลักพุทธธรรม 5 ประการ ได้แก่ กาลามสูตร โยนิโสมนสิการ สัมมาวาจา อัปปมาท และพรหมวิหาร 4 เป็นกระบวนการ 3 ระยะ ได้แก่ 1) การรับรู้และตรวจสอบข้อมูล โดยอาศัยกาลามสูตรและอัปปมาท เพื่อไม่ด่วนเชื่อและไม่ด่วนส่งต่อข้อมูล 2) การคิดและพิจารณา โดยอาศัยโยนิโสมนสิการ เพื่อพิจารณาที่มา บริบท เหตุผล และผลกระทบของข้อมูล และ 3) การสื่อสารและการอยู่ร่วมกับความแตกต่าง โดยอาศัยสัมมาวาจาและพรหมวิหาร 4 เพื่อส่งเสริมการสื่อสารอย่างมีจริยธรรมและเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาพลเมืองดิจิทัลที่สามารถใช้เสรีภาพในการสื่อสารควบคู่กับความรับผิดชอบ และสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีคุณภาพในระบอบประชาธิปไตยดิจิทัล ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กรอบพุทธปัญญาเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริงสำหรับประชาธิปไตยไทย

จากการสังเคราะห์แนวคิดการสื่อสารทางการเมืองในสังคมดิจิทัล ยุคหลังความจริง และหลักพุทธธรรม ผู้เขียนเสนอ “กรอบพุทธปัญญาเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริงสำหรับประชาธิปไตยไทย” ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความท้าทายของข้อมูลทางการเมือง เช่น ข่าวปลอม ข้อมูลบิดเบือน และความแบ่งขั้วทางการเมือง 2) พุทธปัญญาและพุทธจริยธรรมการสื่อสาร โดยใช้กาลามสูตรตรวจสอบข้อมูล โยนิโสมนสิการคิดวิเคราะห์ สัมมาวาจาสื่อสารอย่างมีจริยธรรม อัปปมาทสร้างความไม่ประมาท และพรหมวิหาร 4

ส่งเสริมการเคารพความแตกต่าง 3) กระบวนการ 3 ขั้น ได้แก่ การรับรู้และตรวจสอบข้อมูล การคิดและพิจารณา และการสื่อสารอย่างรับผิดชอบ 4) กลไกสนับสนุนเชิงโครงสร้าง ได้แก่ กฎหมาย การกำกับดูแลแพลตฟอร์ม และการรู้เท่าทันสื่อ และ 5) ผลลัพธ์ที่มุ่งหมาย ได้แก่ พลเมืองดิจิทัลที่ใช้ปัญญา การสื่อสารทางการเมืองอย่างรับผิดชอบ และประชาธิปไตยดิจิทัลที่มีคุณภาพ ตัวอย่างพฤติกรรมที่สะท้อนกรอบแนวคิด ได้แก่ การตรวจสอบแหล่งข่าวก่อนแชร์ เปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ใช้หลักฐานในการแสดงความคิดเห็น และเคารพผู้เห็นต่าง กรอบนี้มุ่งบูรณาการปัญญา จริยธรรม และกลไกเชิงโครงสร้างเพื่อส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์

สรุป

การสื่อสารทางการเมืองในยุคหลังความจริงมิได้เผชิญความท้าทายจากเทคโนโลยีและปริมาณข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสื่อ แพลตฟอร์มดิจิทัล อัลกอริทึม และพฤติกรรมของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้และการประเมินข้อมูลทางการเมือง ผู้เขียนเสนอแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับรัฐและหน่วยงานภาครัฐ ควรพัฒนากลไกการสื่อสารทางการเมืองที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเคารพเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสังคม โดยส่งเสริมการเปิดเผยข้อมูลที่เข้าถึงง่ายและตรวจสอบได้ พัฒนาระบบสื่อสารข้อมูลภาครัฐที่ถูกต้องและทันเวลา สนับสนุนกลไกตรวจสอบข้อเท็จจริงที่มีความเป็นอิสระและโปร่งใส ตลอดจนส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและดิจิทัล รวมถึงกำหนดแนวทางการใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสารทางการเมืองโดยคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ ความเป็นส่วนตัว และความรับผิดชอบต่อสังคม 2) ระดับสถาบันการศึกษา ควรบูรณาการการรู้เท่าทันสื่อ การรู้เท่าทันดิจิทัล การคิดเชิงวิพากษ์ และจริยธรรมการสื่อสารเข้ากับการเรียนรู้ด้านพลเมืองและประชาธิปไตย โดยประยุกต์กรอบพุทธปัญญาผ่านกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนฝึกตรวจสอบแหล่งที่มาและเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง วิเคราะห์บริบทและเหตุผล แยกข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น และพิจารณาผลกระทบก่อนเผยแพร่หรือส่งต่อข้อมูล และ 3) ระดับประชาชนและพลเมืองดิจิทัล ควรตระหนักว่าการสื่อสารทางการเมืองมิได้เป็นเพียงสิทธิในการแสดงความคิดเห็น แต่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อข้อมูลและผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคม ดังนั้น ก่อนเชื่อหรือส่งต่อข้อมูลควรตรวจสอบแหล่งที่มาและหลักฐาน พิจารณาความน่าเชื่อถือและบริบทของสาร เปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง และใช้หลักพุทธปัญญาในการกำกับการรับรู้ การคิด และการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างอย่างสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

คันธิรา ฉายาวงศ์. (2564). แนวโน้มการเมืองไทยกับสื่อสังคมออนไลน์ในศตวรรษที่ 21. วารสารเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มทร.พระนคร, 6(1), 97-107.

ปวรนันท์ ธัมมัญญุตานันท์. (2568). ความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ในยุคข้อมูลข่าวสารท่วมท้น. วารสารสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยชินวัตร, 2(2), 50-67.

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ. (2565). การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัล. วารสารการบริหารการปกครอง และนวัตกรรมท้องถิ่น, 6(1), 109-120.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มัลลิกา บุญมีตระกูล มหาสุข. (2565). การสื่อสารทางการเมืองไทยผ่านสื่อสังคมออนไลน์. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 27(2), 63-81.

วรลักษณ์ กล้าสุคนธ์ และศักดิ์สิทธิ์ ทวีกุล. (2566). สื่อสังคมออนไลน์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนไทยในต่างประเทศ. วารสารการสื่อสารและสื่อบูรณาการ, 11(1), 33-57.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2565). การสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย Thailand Internet User Behavior 2565. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอ นิกส์.

สุมาลี วงษ์วิฑิต. (2565). มาตรการทางกฎหมายและการรู้เท่าทันสื่อเพื่อต่อสู้กับข่าวปลอม. วารสารกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์, 1(3), 1-28.

สุเมธ ตั้งประเสริฐ. (2565). กลยุทธ์และวิธีการสื่อสารของพรรคการเมืองไทยผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 5(1), 25-38.

อุเทณร์ วัชรชิโนรส. (2567). ความท้าทายของประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล: การวิเคราะห์ผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ต่อกระบวนการทางการเมือง. วารสารวิชาการจินตาสิทธิ์, 2(1), 40-53.

Bennett, W. L. & Pfetsch, B. (2018). Rethinking Political Communication in a Time of Disrupted Public Spheres. Journal of Communication, 68(2), 243-253.

Castells, M. (2015). Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age. (2nd ed.). Cambridge: Polity Press.

Chadwick, A. (2017). The Hybrid Media System: Politics and Power. (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.

Cinelli, M. et al. (2021). The echo chamber effect on social media. Proceedings of the National Academy of Sciences, 118(9). https://doi.org/10.1073/pnas.2023301118.

European Commission. (2025). The Code of Conduct on Disinformation. Brussels: European Commission.

European Parliament & Council of the European Union. (2022). Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). Official Journal of the European Union, 277(2022), 1-102.

Flew, T. (2021). Regulating Platforms. Cambridge: Polity Press.

Freedom House. (2024). Freedom in the World 2024: The Mounting Damage of Flawed Elections and Armed Conflict. Washington: Freedom House.

Gurevitch, M. et al. (2009). Political Communication-Old and New Media Relationships. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 625(1). https://doi.org/10.1177/0002716209339345.

International Telecommunication Union. (2023). Measuring digital development: Facts and Figures 2023. Geneva: International Telecommunication Union.

Keller, T. R. & Klinger, U. (2019). Social Bots in Election Campaigns: Theoretical, Empirical, and Methodological Implications. Political Communication, 36(1), 171-189.

Kheokao, J. & Kheokao, D. (2024). Thailand. Retrieved September 18, 2026, from https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2024/thailand

Klinger, U. & Svensson, J. (2018). The end of media logics? On algorithms and agency. New Media & Society, 20(12). https://doi.org/10.1177/1461444818779750.

Miao, F. & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. Paris: UNESCO.

Newman, N. et al. (2024). Reuters Institute digital news report 2024. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.

OECD. (2024). OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions - 2024 Results: Building Trust in a Complex Policy Environment. Paris: OECD Publishing.

Wardle, C. & Derakhshan, H. (2017). Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Strasbourg: Council of Europe.

World Economic Forum. (2024). The Global Risks Report 2024. Cologny: World Economic Forum.

บทความวิจัย

การพัฒนาแอปพลิเคชันความจริงเสริมเพื่อการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสื่อสารเรื่องราวชุมชนริมน้ำคลองแดน*

DEVELOPMENT OF AN AUGMENTED REALITY APPLICATION FOR EXPERIENTIAL LEARNING AND COMMUNITY STORYTELLING IN THE KHLONG DAN RIVERSIDE COMMUNITY

ศศิพัชร บุญขวัญ[1*], นิภารัตน์ นักตรีพงศ์[1], วิชิต สุขทร[2]

Sasipat Boonkwan[1*], Niparat Naktreepong[1], Wichit Sookkhathon[2]

[1]คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[1]Faculty of Management Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[2]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[2]Faculty of Science and Technology, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: sasipat_boo@nstru.ac.th

[*]Tel: 092-197-9885

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาฐานข้อมูลสินค้า วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำคลองแดน 2) พัฒนาแอปพลิเคชันความจริงเสริมเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสื่อสารเรื่องราวชุมชน และ 3) ประเมินประสิทธิภาพรวมทั้งความพึงพอใจของผู้ใช้ เป็นการวิจัยและพัฒนาแบบผสานวิธีเชิงลำดับเพื่อการสำรวจ (Exploratory Sequential Mixed Methods) โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อออกแบบฐานข้อมูลเนื้อหา และแอปพลิเคชัน แล้วเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อประเมินระบบตามกรอบ ADDIE Model 5 ขั้นตอน กลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 20 คน ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน และนักท่องเที่ยวและเยาวชน 40 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และอัตราความสำเร็จของภาระงาน ผลการวิจัยพบว่า 1) ฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวชุมชน สินค้า สถานที่ และสื่อมัลติมีเดียอย่างเป็นระบบ 2) แอปพลิเคชันวิถีคลองแดน (Khlong Dan AR Story) นำเสนอแบบจำลองสามมิติและข้อมูลวัฒนธรรมผ่านมาร์กเกอร์ 10 จุด และเข้าถึงสารสนเทศหลักภายใน 3 ขั้นตอน และ 3) ประสิทธิภาพการใช้งานโดยรวมมี ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.53) โดยด้านการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.47) รองลงมา คือ ด้านเนื้อหา ($\bar{X}$ = 4.62, S.D. = 0.51) ด้านการใช้งาน ($\bar{X}$ = 4.55, S.D. = 0.54) และด้านการทำงาน ($\bar{X}$ = 4.41, S.D. = 0.58) ผู้ใช้สแกนมาร์กเกอร์และเรียกดูข้อมูลสำเร็จร้อยละ 92.50 ความพึงพอใจโดยรวม ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.51) โดยด้านประโยชน์

[*] Received 25 August 2026; Revised 30 September 2026; Accepted 16 October 2026

ในการเรียนรู้เรื่องราวชุมชนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.45) ผลการศึกษาชี้ว่าแอปพลิเคชันความจริงเสริมมีศักยภาพในการสนับสนุนการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ที่เชื่อมโยงพื้นที่จริงกับสารสนเทศดิจิทัล

คำสำคัญ: เทคโนโลยีความจริงเสริม, สารสนเทศสามมิติ, การเรียนรู้เชิงประสบการณ์, การสื่อสารเรื่องราวชุมชน, ชุมชนริมน้ำคลองแดน

Abstract

This study aimed to 1) Develop a database of products, ways of life, and arts and culture of the Khlong Dan riverside community; 2) Develop an augmented reality application to support experiential learning and community storytelling; and 3) Evaluate the system's overall performance and user satisfaction. The study employed a research and development approach using an exploratory sequential mixed-methods design. Qualitative data were first collected from key informants to inform the design of the database, content, and application, followed by quantitative data collection to evaluate the developed system within the five-stage ADDIE Model. The target groups consisted of 20 key informants, 5 experts, and 40 tourists and local youth. Qualitative data were analyzed using content analysis, while quantitative data were analyzed using the mean, standard deviation, and task success rate. The findings revealed that: 1) The developed relational database systematically linked community stories, products, locations, and multimedia content; 2) The Khlong Dan AR Story application presented 3D models and cultural information through 10 markers, allowing users to access key information within three steps; and 3) The overall system performance was high ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.53). The learning dimension had the highest mean score ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.47), followed by content ($\bar{X}$ = 4.62, S.D. = 0.51), usability ($\bar{X}$ = 4.55, S.D. = 0.54), and functionality ($\bar{X}$ = 4.41, S.D. = 0.58). The task success rate for scanning markers and retrieving information was 92.50%. Overall user satisfaction was also high ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.51), with the learning benefits related to community stories receiving the highest mean score ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.45). The findings indicate that augmented reality applications have the potential to support cultural heritage learning through experiences that connect physical places with digital information.

Keywords: Augmented Reality, 3D Information, Experiential Learning, Community Storytelling, Khlong Dan Riverside Community

บทนำ

ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว การเรียนรู้ และการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรม และเป้าหมาย

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป้าหมายที่ 11 ที่มุ่งส่งเสริมความยั่งยืนของเมืองและชุมชนควบคู่กับการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม เทคโนโลยีความจริงเสริม (Augmented Reality: AR) เป็นเทคโนโลยีที่สามารถผสานวัตถุเสมือนเข้ากับสภาพแวดล้อมจริงและแสดงผลแบบเรียลไทม์ ทำให้ผู้ใช้สามารถรับรู้ข้อมูลผ่านภาพ เสียง และการโต้ตอบกับสภาพแวดล้อมจริงได้พร้อมกัน (พนิดา ตันศิริ, 2553); (Azuma, R. T., 1997); (Craig, A. B., 2013) คุณลักษณะดังกล่าวทำให้ AR มีศักยภาพในการนำมาใช้เป็นสื่อสำหรับถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบที่ผู้ใช้สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาได้มากกว่าสื่อแบบดั้งเดิม

การประยุกต์ใช้ AR ในบริบทดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิด การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ซึ่งให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์โดยตรง การสังเกตและสะท้อนประสบการณ์ การสร้างความเข้าใจ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (Kolb, D. A., 1984) เมื่อนำมาใช้ในพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชน เทคโนโลยี AR จึงสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่จริงกับสารสนเทศดิจิทัล โดยผู้ใช้สามารถเรียนรู้เรื่องราวของสถานที่ สินค้า ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชนผ่านการสำรวจและปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาในบริบทจริง แนวคิดดังกล่าวจึงแตกต่างจากการตลาดเชิงประสบการณ์ (Experiential Marketing) ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์เพื่อคุณค่าและพฤติกรรมทางการตลาด โดยงานวิจัยนี้มุ่งเน้น การเรียนรู้จากประสบการณ์และการสื่อสารเรื่องราวชุมชน เป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม การสื่อสารเรื่องราวของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยยังคงพึ่งพาสื่อแบบดั้งเดิม เช่น ป้ายบรรยาย แผ่นพับ และการบอกเล่าปากต่อปาก ซึ่งมีข้อจำกัดในการนำเสนอรายละเอียดของกระบวนการ เรื่องราว และบริบททางวัฒนธรรม นอกจากนี้ องค์ความรู้ของชุมชนส่วนหนึ่งยังกระจัดกระจายอยู่กับปราชญ์ชุมชน ผู้สูงอายุ หรือบุคคลในพื้นที่ และไม่ได้รับการจัดเก็บในรูปแบบที่สามารถเรียกใช้และปรับปรุงได้อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้องค์ความรู้บางส่วนมีความเสี่ยงต่อการสูญหายเมื่อขาดการถ่ายทอดระหว่างรุ่น (ชุติสันต์ เกิดวิบูลย์เวช, 2560); (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003) การจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมในรูปดิจิทัลจึงมีบทบาทสำคัญต่อการรวบรวม จัดระบบ และสนับสนุนการเข้าถึงองค์ความรู้ของชุมชนเมื่อพิจารณางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการท่องเที่ยวและมรดกวัฒนธรรมในช่วงที่ผ่านมาแบ่งออกได้เป็นหลายแนวทาง แนวทางแรก มุ่งประยุกต์ใช้ AR เพื่อการท่องเที่ยว โดยนำเสนอข้อมูลสถานที่ ประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมผ่านสื่อดิจิทัลซ้อนทับกับสภาพแวดล้อมจริง ซึ่งช่วยเพิ่มความน่าสนใจและการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้ เช่น การประยุกต์ใช้ AR เพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาหาร (กนกกาญจน์ เสน่ห์ นมะหุต และคณะ, 2568); (Weking, A. N. et al., 2020) แนวทางที่สอง มุ่งเน้นการอนุรักษ์และสื่อสารมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบดิจิทัล โดยให้ความสำคัญกับการแปลงข้อมูลวัฒนธรรมเป็นสื่อดิจิทัลและการออกแบบวิธีเข้าถึงเนื้อหาเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003); (Tom Dieck, M. C. & Jung, T. H., 2017) ขณะที่ แนวทางที่สาม มุ่งเน้นการรวบรวมและจัดระบบองค์ความรู้ของชุมชนไว้ในฐานข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลที่เดิมกระจัดกระจายสามารถจัดเก็บ ค้นคืน ปรับปรุง และนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นระบบ

งานวิจัยที่ผ่านมามักแยกศึกษาระหว่าง AR การจัดการมรดกวัฒนธรรมดิจิทัล และการจัดเก็บความรู้ชุมชน โดยยังขาดการเชื่อมโยงเป็นกระบวนการเดียวกันตั้งแต่ระบบฐานข้อมูล แบบจำลอง 3 มิติ เทคโนโลยี AR การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ไปจนถึงการประเมินผลผู้ใช้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งอุดช่องว่างดังกล่าวด้วยการบูรณาการจัดการองค์ความรู้แบบครบวงจร (ต้นน้ำถึงปลายน้ำ) ในพื้นที่ชุมชนริมน้ำคลองแดน (รอยต่อสงขลา - นครศรีธรรมราช) ซึ่งมีมรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น แต่กำลังเผชิญปัญหาการสืบทอดความรู้ระหว่างรุ่น และการขาดสื่อดิจิทัลถ่ายทอดเรื่องราว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวรับรู้ชุมชนเพียงมิติของการค้าขายมากกว่าการเรียนรู้วัฒนธรรม คณะผู้วิจัยจึงพัฒนาระบบฐานข้อมูลควบคู่กับแอปพลิเคชัน AR เพื่อเปลี่ยนข้อมูลวิถีชีวิตและสินค้าให้เป็นแบบจำลอง 3 มิติที่ฉายทับพื้นที่จริง ช่วยยกระดับประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้มาเยือน โดยผลการศึกษาเน้นประเมินประสิทธิภาพระบบและความพึงพอใจ เพื่อเป็นระบบต้นแบบและแนวทางประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น ซึ่งยังไม่ได้ครอบคลุมถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจหรือการอนุรักษ์ระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลสำหรับรวบรวมสินค้าตลาดริมน้ำ วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำคลองแดน
2. เพื่อออกแบบและพัฒนาสารสนเทศสามมิติด้วยเทคโนโลยีความจริงเสริมในการเรียนรู้ตลาดเชิงประสบการณ์สำหรับการสื่อสารเรื่องราวชุมชนริมน้ำคลองแดน
3. เพื่อประเมินประสิทธิภาพการใช้งานของแอปพลิเคชันความจริงเสริมและประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธีเชิงลำดับเพื่อการสำรวจ (Exploratory Sequential Mixed Methods) ตามแนวคิดของ Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. โดยดำเนินการจาก ระยะเชิงคุณภาพ (QUAL) → การออกแบบและพัฒนานวัตกรรม → ระยะเชิงปริมาณ (QUAN) (Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L., 2018) กล่าวคือ ในระยะแรกผู้วิจัยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต สินค้า ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน แล้วนำผลการวิเคราะห์มาใช้กำหนดโครงสร้างฐานข้อมูล เนื้อหา แบบจำลองสามมิติ และการออกแบบแอปพลิเคชันความจริงเสริม จากนั้นจึงเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้ใช้เพื่อประเมินประสิทธิภาพการใช้งานและความพึงพอใจต่อระบบที่พัฒนาขึ้น

การบูรณาการข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเกิดขึ้น 2 ระยะ ได้แก่ การเชื่อมต่อข้อมูลในขั้นออกแบบและพัฒนา โดยนำผลจากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เนื้อหาไปกำหนดองค์ประกอบของฐานข้อมูลและเนื้อหาในแอปพลิเคชัน และ การบูรณาการในขั้นตีความผล (Integration at Interpretation) โดยนำผลการประเมินประสิทธิภาพและความพึงพอใจของผู้ใช้มาพิจารณาร่วมกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาที่ได้จากระยะเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายว่าระบบที่พัฒนาขึ้นสามารถสนับสนุนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสื่อสารเรื่องราวชุมชนได้ในระดับใด ทั้งนี้ กระบวนการวิจัยและพัฒนาดำเนินการตามกรอบ ADDIE Model (Branch, R. M., 2009)

ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ (Analysis) การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Development) การนำไปใช้ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) โดยแต่ละขั้นตอนเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างชัดเจน มีรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับตลาดริมน้ำคลองแดน ประกอบด้วยสมาชิกชุมชน ผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชน นักท่องเที่ยว และเยาวชนในพื้นที่ เนื่องจากประชากรบางกลุ่ม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในพื้นที่มีจำนวนไม่แน่นอน ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มผู้เข้าร่วมการวิจัยตามบทบาทและวัตถุประสงค์ของแต่ละระยะ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบการร้านค้าในตลาด และผู้นำชุมชน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ เป็นผู้มีถิ่นพำนักหรือประกอบกิจการในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม หรือกระบวนการผลิตสินค้าท้องถิ่น กลุ่มดังกล่าวใช้สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับองค์ความรู้และเรื่องราวของชุมชน เพื่อนำไปออกแบบโครงสร้างฐานข้อมูล เนื้อหา และการนำเสนอสารสนเทศผ่านแอปพลิเคชันความจริงเสริม

1.2 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสื่อมัลติมีเดียและเทคโนโลยีความจริงเสริม จำนวน 2 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเนื้อหาชุมชน จำนวน 2 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูล จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญมีบทบาท 2 ส่วน ได้แก่ การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือวิจัย และการประเมินความเหมาะสมของระบบต้นแบบด้านความถูกต้องของเนื้อหา การออกแบบ และการทำงานของระบบ โดยดำเนินการแยกเป็นคนละขั้นตอนอย่างชัดเจน

1.3 กลุ่มผู้ใช้งาน จำนวน 40 คน ประกอบด้วย นักท่องเที่ยวและเยาวชนในพื้นที่ที่สมัครใจเข้าร่วมทดลองใช้แอปพลิเคชัน ได้มาโดยการเลือกแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) ใช้สำหรับการทดลองภาคสนามและประเมินประสิทธิภาพการใช้งานของแอปพลิเคชัน รวมทั้งความพึงพอใจของผู้ใช้ การใช้กลุ่มผู้ใช้งานจำนวนดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินระบบต้นแบบในเชิงพรรณนา มิได้มุ่งประมาณค่าหรืออนุมานผลไปยังประชากรนักท่องเที่ยวทั้งหมด ดังนั้น การตีความผลจึงจำกัดอยู่ภายใต้บริบทของระบบและกลุ่มผู้เข้าร่วมการศึกษาครั้งนี้

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาระบบและเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 เครื่องมือสำหรับพัฒนาระบบ ประกอบด้วย ฮาร์ดแวร์ ได้แก่ คอมพิวเตอร์สำหรับสร้างและประมวลผลแบบจำลองสามมิติ สมาร์ตโฟนและแท็บเล็ตระบบปฏิบัติการ iOS และ Android สำหรับทดสอบการทำงานของระบบ และกล้องดิจิทัลสำหรับบันทึกภาพประกอบการสร้างแบบจำลองสามมิติ ส่วนซอฟต์แวร์ประกอบด้วย Blender สำหรับสร้างแบบจำลองสามมิติ MySQL สำหรับจัดการฐานข้อมูล Unity Engine สำหรับพัฒนาแอปพลิเคชัน และ Vuforia Engine สำหรับการรู้จำมาร์กเกอร์

2.2 แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (Structured Interview) ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า วิถีชีวิต ประเพณี สินค้า วัตถุดิบ กระบวนการผลิต และองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน ข้อมูลที่ได้ถูกนำไปวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อกำหนดหมวดหมู่ข้อมูล โครงสร้างฐานข้อมูล และเนื้อหาที่นำเสนอผ่านแอปพลิเคชัน

2.3 แบบประเมินความเหมาะสมของระบบสำหรับผู้เชี่ยวชาญ เป็นแบบตรวจสอบรายการร่วมกับมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ครอบคลุมประเด็นด้านความถูกต้องของเนื้อหา ความเหมาะสมของการออกแบบ และการทำงานของระบบ ใช้สำหรับประเมินระบบต้นแบบหลังจากการพัฒนา ก่อนนำระบบไปทดลองกับผู้ใช้งาน

สำหรับการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์และแบบประเมินที่พัฒนาขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ตามแนวทางของ Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. กำหนดเกณฑ์ยอมรับมากกว่า 0.50 ผลการตรวจสอบพบว่าค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 แสดงว่าเครื่องมือมีความตรงเชิงเนื้อหาอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977) ทั้งนี้ ค่า IOC ใช้สำหรับตรวจสอบคุณภาพของ เครื่องมือวิจัย ไม่ใช่ค่าที่ใช้ประเมินประสิทธิภาพของระบบ

2.4 แบบประเมินประสิทธิภาพการใช้งานและความพึงพอใจของผู้ใช้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบประเมินประสิทธิภาพการใช้งานของแอปพลิเคชัน ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา (Content) ด้านการทำงาน (Functionality) ด้านการใช้งาน (Usability) และด้านการสนับสนุนการเรียนรู้ (Learning) ร่วมกับการประเมินจากภาระงานที่กำหนด (Task-based Evaluation) โดยให้ผู้ใช้ปฏิบัติภารกิจการสแกนมาร์กเกอร์และเรียกดูสารสนเทศ และตอนที่ 3 แบบประเมินความพึงพอใจ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านการออกแบบกราฟิกและแบบจำลองสามมิติ ด้านความง่ายในการใช้งาน และด้านประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องราวชุมชน แบบประเมินตอนที่ 2 และตอนที่ 3 เป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ

ผู้วิจัยนำแบบประเมินไปทดลองใช้ (Try-out) กับผู้ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มผู้ใช้งาน จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ผลการตรวจสอบพบว่า แบบประเมิน ทั้งฉบับ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.94 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.70 (Nunnally, J. C., 1978) จึงถือว่าเครื่องมือมีความเชื่อมั่นเหมาะสมสำหรับนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล

3. รูปแบบและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธีเชิงลำดับเพื่อการสำรวจ (Exploratory Sequential Mixed Methods) (Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L., 2018) มีลำดับการดำเนินการจาก การวิจัยเชิงคุณภาพ (QUAL) ⟶ การออกแบบและพัฒนานวัตกรรม ⟶ การวิจัยเชิงปริมาณ (QUAN) และใช้กรอบ ADDIE Model ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ (Analysis) การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Development) การนำไปใช้ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) (Branch, R. M., 2009)

3.1 การวิเคราะห์ (Analysis) สำรวจพื้นที่คลองแดน สัมภาษณ์เชิงโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 20 คน และวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจัดหมวดหมู่องค์ความรู้ชุมชน

3.2 การออกแบบ (Design) เชื่อมโยงข้อมูลเชิงคุณภาพมากำหนดโครงสร้างฐานข้อมูล เนื้อหา ส่วนต่อประสาน (UI) ตำแหน่งมาร์กเกอร์ และโมเดล 3D

3.3 การพัฒนา (Development) พัฒนาฐานข้อมูลและแอปพลิเคชัน Khlong Dan AR Story ให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คนประเมินความเหมาะสม แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุง

3.4 การนำไปใช้ (Implementation) ทดลองนำร่องกลุ่มเล็ก ก่อนนำไปทดสอบภาคสนามในพื้นที่จริงกับผู้ใช้งาน 40 คน

3.5 การประเมินผล (Evaluation) ผู้ใช้ 40 คน ปฏิบัติภารกิจและทำแบบประเมินประสิทธิภาพ/ความพึงพอใจ (ตอบกลับครบ 100%) เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพ

จุดผสานข้อมูล (Integration) เกิดขึ้น 2 จุด คือ การเชื่อมต่อข้อมูล (Connecting) ในขั้นนำผลคุณภาพไปออกแบบระบบ และการบูรณาการตีความผล (Integration at Interpretation) ในขั้นประเมินประสิทธิภาพและความพึงพอใจเชิงปริมาณร่วมกับบริบทชุมชนเพื่อสรุปผลวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูล สังเคราะห์ประเด็น และนำผลไปกำหนดโครงสร้างฐานข้อมูลและเนื้อหาของแอปพลิเคชัน

ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบประเมินวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สำหรับการแปลความหมายค่าเฉลี่ยของแบบประเมินมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การแปลผลตามแนวทางของ Best ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด 3.51 - 4.50 หมายถึง ระดับมาก 2.51 - 3.50 หมายถึง ระดับปานกลาง 1.51 - 2.50 หมายถึง ระดับน้อย และ 1.00 - 1.50 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด (Best, J. W., 1981) โดยใช้เกณฑ์ดังกล่าวสำหรับอธิบายระดับความคิดเห็นของผู้ใช้ต่อประสิทธิภาพการใช้งานและความพึงพอใจของผู้ใช้

ในการวิจัยนี้กำหนด ประสิทธิภาพการใช้งานของแอปพลิเคชัน ในเชิงปฏิบัติการจากตัวชี้วัด 2 ส่วน ได้แก่ 1) ผลการประเมินความคิดเห็นของผู้ใช้ใน 4 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา (Content) ด้านการทำงาน (Functionality) ด้านการใช้งาน (Usability) และด้านการสนับสนุนการเรียนรู้ (Learning) และ 2) ผลการปฏิบัติภาระงาน (Task-based Performance) โดยพิจารณาความสามารถของผู้ใช้ในการสแกนมาร์กเกอร์และเรียกดูสารสนเทศตามภารกิจที่กำหนด และคำนวณอัตราความสำเร็จของภาระงาน (Task Success Rate) จากสูตร

อัตราความสำเร็จของภาระงาน (%) = (จำนวนผู้ใช้ที่ปฏิบัติภารกิจสำเร็จ ÷ จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด) × 100 ผลจากตัวชี้วัดทั้งสองส่วนถูกนำมาพิจารณาร่วมกันในการอธิบายประสิทธิภาพการใช้งานของระบบ ส่วนความพึงพอใจของผู้ใช้วิเคราะห์แยกต่างหากจากประสิทธิภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และลักษณะของเครื่องมือวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย 1) ผลการพัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชนริมน้ำคลองแดน 2) ผลการพัฒนาแอปพลิเคชันความจริงเสริม และ 3) ผลการประเมินประสิทธิภาพการใช้งานและความพึงพอใจของผู้ใช้ ดังนี้

1. ผลการพัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชนริมน้ำคลองแดน

จากการสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่ ก่อนพัฒนาเป็นฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์ (Relational Database) ด้วยระบบจัดการฐานข้อมูล MySQL ฐานข้อมูลที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย โครงสร้างหลัก 4 ตารางที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่

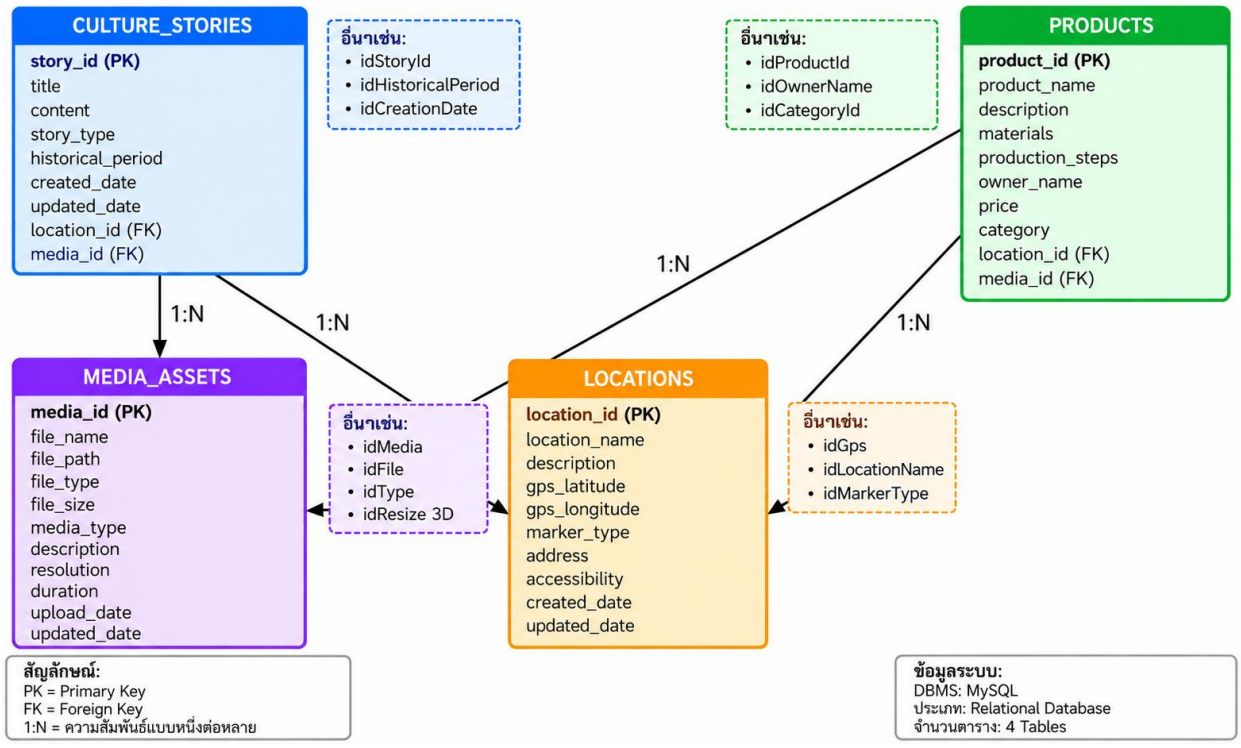
1.1. CULTURE_STORIES สำหรับจัดเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ ตำนาน ประเพณี และเรื่องราวของชุมชน

1.2. PRODUCTS สำหรับจัดเก็บข้อมูลสินค้า วัตถุดิบ ขั้นตอนการผลิต และเจ้าของผลิตภัณฑ์

1.3. LOCATIONS สำหรับจัดเก็บพิกัดภูมิศาสตร์ รายละเอียดสถานที่ และตำแหน่งติดตั้งมาร์กเกอร์

1.4. MEDIA_ASSETS สำหรับจัดเก็บข้อมูลสื่อมัลติมีเดีย ได้แก่ ภาพนิ่ง วิดีทัศน์ เสียงบรรยาย และไฟล์แบบจำลองสามมิติ

ฐานข้อมูลได้รับการออกแบบให้ข้อมูลเรื่องราวชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับสินค้า สถานที่ และสื่อมัลติมีเดียได้ โดยผลการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและตัวแทนชุมชน จำนวน 3 คน พบว่า เนื้อหาและความสัมพันธ์ของข้อมูลสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาแอปพลิเคชันในขั้นต่อไปได้

ภาพที่ 1 แผนภาพความสัมพันธ์เชิงเอนทิตีของระบบฐานข้อมูลชุมชนริมน้ำคลองแดน

2. ผลการออกแบบและพัฒนาสารสนเทศสามมิติด้วยเทคโนโลยีความจริงเสริม ผู้วิจัยนำข้อมูลจากฐานข้อมูลมาพัฒนาเป็นแอปพลิเคชันบนอุปกรณ์เคลื่อนที่ ชื่อว่าวิถีคลองแดน: Khlong Dan AR Story ตามกระบวนการ ADDIE Model โดยขั้นการวิเคราะห์ได้ข้อสรุปว่า ผู้ใช้ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่มีเวลาจำกัดและไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยี AR การออกแบบจึงต้องเรียบง่ายที่สุด ขั้นการออกแบบ กำหนดเส้นทางการใช้งาน (User Flow) ให้ผู้ใช้เข้าถึงข้อมูลได้ภายใน 3 ขั้นตอน คือ เปิดแอปพลิเคชัน สแกนมาร์กเกอร์ และแสดงผลโมเดลสามมิติ ส่วนต่อประสานผู้ใช้ใช้โทนสีที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ สีน้ำตาลของเรือนไม้และสีครามของสายน้ำ พร้อมออกแบบปฏิสัมพันธ์ให้โมเดลสามมิติปรากฏบนระนาบของมาร์กเกอร์ร่วมกับปุ่มเรียกดูข้อมูลเพิ่มเติมและเสียงบรรยาย ขั้นการพัฒนาใช้ชุดเทคโนโลยี (Technology Stack) ประกอบด้วย Unity Engine เป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาแอปพลิเคชัน Vuforia Engine สำหรับการรู้จำมาร์กเกอร์ และ Blender สำหรับการสร้างแบบจำลองสามมิติของสินค้าและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผลลัพธ์ที่ได้ คือ แอปพลิเคชันที่สมบูรณ์พร้อมมาร์กเกอร์ที่ออกแบบให้มีเอกลักษณ์สอดคล้องกับบริบทของตลาดจำนวน 10 จุด ติดตั้ง ณ สถานที่จริงตามเส้นทางเดินชมตลาด ครอบคลุมเนื้อหาทั้งด้านประวัติศาสตร์ชุมชน สถาปัตยกรรมเรือนไม้ และขนมพื้นถิ่น เช่น ขนมเจาะหูและขนมกรวย ดังแสดงในภาพที่ 2 และภาพที่ 3

ภาพที่ 2 ภาพขนมพื้นถิ่น ขนมเจาะหูและขนมกรวย

ภาพที่ 3 ภาพบรรยากาศในตลาดน้ำคลองแดน

3. ผลการประเมินประสิทธิภาพและความพึงพอใจของผู้ใช้งาน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ใช้งาน จำนวน 40 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 62.50 มีอายุระหว่าง 21 - 30 ปี จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 45.00 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 และที่สำคัญ คือ ส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์ใช้เทคโนโลยีความจริงเสริมมาก่อน จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 77.50 ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญต่อการตีความผลการประเมิน รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ใช้งาน

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	15	37.50
หญิง	25	62.50
อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	8	20.00
21 - 30 ปี	18	45.00
31 - 40 ปี	9	22.50
41 ปีขึ้นไป	5	12.50
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	11	27.50
ปริญญาตรี	24	60.00
สูงกว่าปริญญาตรี	5	12.50
ประสบการณ์การใช้เทคโนโลยีความจริงเสริม		
ไม่เคยใช้	31	77.50
เคยใช้	9	22.50

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มผู้ใช้งาน จำนวน 40 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 62.50 และเพศชาย จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 37.50 ด้านอายุ พบว่า ช่วงอายุ 21 - 30 ปี มีจำนวนมากที่สุด 18 คน คิดเป็นร้อยละ 45.00 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 31 - 40 ปี จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 22.50 ช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 และช่วงอายุ 41 ปีขึ้นไป จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50 ตามลำดับ ด้านระดับการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 รองลงมา คือ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 27.50 และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50 และด้านประสบการณ์การใช้เทคโนโลยีความจริงเสริม พบว่า ส่วนใหญ่ไม่เคยใช้งานมาก่อน จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 77.50 ขณะที่เคยใช้งานมาก่อนเพียง 9 คน คิดเป็นร้อยละ 22.50 ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนว่ากลุ่มผู้ใช้งานส่วนใหญ่เป็นผู้ใช้มือใหม่ (Novice User) ที่ไม่มีพื้นฐานการใช้เทคโนโลยีความจริงเสริมมาก่อน ผลการประเมินประสิทธิภาพและความพึงพอใจในลำดับถัดไป จึงเป็นการสะท้อนความสามารถของสารสนเทศที่พัฒนาขึ้นในการรองรับผู้ใช้กลุ่มที่ไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีเป็นสำคัญ

ผลการประเมินประสิทธิภาพของสารสนเทศวิถีคลองแดน ทั้ง 4 ด้าน พบว่า ประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.57, S.D. = 0.53) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านเนื้อหาและด้านการใช้งาน ส่วนด้านการทำงานมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อีกทั้งผลการวัดจากภาระงานที่กำหนด (Task-based) พบว่า ผู้ใช้สามารถปฏิบัติภารกิจการสแกนมาร์กเกอร์และเรียกดูข้อมูลได้สำเร็จ คิดเป็นอัตราความสำเร็จร้อยละ 92.50 รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินประสิทธิภาพการใช้งานของแอปพลิเคชันวิถีคลองแดน

รายการประเมินประสิทธิภาพ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับประสิทธิภาพ
1. ด้านเนื้อหา (Content): ความถูกต้อง ครบถ้วน	4.62	0.51	มากที่สุด
2. ด้านการทำงาน (Functionality): ความเสถียร ความเร็ว	4.41	0.58	มาก
3. ด้านการใช้งาน (Usability): ความง่าย ความชัดเจน	4.55	0.54	มากที่สุด
4. ด้านการเรียนรู้ (Learning): การส่งเสริมความเข้าใจ	4.68	0.47	มากที่สุด
เฉลี่ยรวม	**4.57**	**0.53**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 พบว่า ประสิทธิภาพของสารสนเทศวิถีคลองแดนในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.53) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการเรียนรู้ (Learning) ซึ่งประเมินการส่งเสริมความเข้าใจ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.47) รองลงมา คือ ด้านเนื้อหา (Content) ในประเด็นความถูกต้องครบถ้วนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.62, S.D. = 0.51) และด้านการใช้งาน (Usability) ในประเด็นความง่ายและความชัดเจนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.55, S.D. = 0.54) ส่วนด้านการทำงาน (Functionality) ในประเด็นความเสถียรและความเร็ว มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.41, S.D. = 0.58) ทั้งนี้ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของทุกด้านอยู่ระหว่าง 0.47 - 0.58 ซึ่งมีค่าน้อยกว่า 1.00 แสดงว่าความคิดเห็นของผู้ประเมินมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าจุดแข็งของสารสนเทศที่พัฒนาขึ้น อยู่ที่คุณค่าเชิงการเรียนรู้และความถูกต้องของเนื้อหาที่ผ่านการตรวจสอบร่วมกับชุมชน ขณะที่ด้านการทำงานซึ่งเกี่ยวข้องกับความเสถียรของการรู้จำมาร์กเกอร์ในสภาพแวดล้อมจริงเป็นประเด็นที่ควรพัฒนาต่อไป

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานที่มีต่อสารสนเทศสามมิติ พบว่า ความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.51) โดยด้านประโยชน์ในการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการออกแบบกราฟิกและด้านเนื้อหา ส่วนด้านความง่ายในการใช้งานมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แต่ยังคงอยู่ในระดับมากที่สุด รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานที่มีต่อสารสนเทศวิถีคลองแดน

รายการประเมินความพึงพอใจ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านเนื้อหา	4.59	0.52	มากที่สุด
2. ด้านการออกแบบกราฟิกและโมเดลสามมิติ	4.65	0.49	มากที่สุด
3. ด้านความง่ายในการใช้งาน	4.47	0.57	มาก
4. ด้านประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องราวชุมชน	4.71	0.45	มากที่สุด
เฉลี่ยรวม	**4.61**	**0.51**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 พบว่า ความพึงพอใจของผู้ใช้งานที่มีต่อสารสนเทศวิถีคลองแดนในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.51) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องราวชุมชนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.45) รองลงมา คือ ด้านการออกแบบกราฟิกและโมเดลสามมิติ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.65, S.D. = 0.49) และด้านเนื้อหา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59, S.D. = 0.52) ส่วนด้านความง่ายในการใช้งานมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.47, S.D. = 0.57) โดยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของทุกด้านอยู่ระหว่าง 0.45 - 0.57 แสดงถึงการกระจายของความคิดเห็นที่ค่อนข้างน้อย ผลการประเมินความพึงพอใจสอดคล้องกับผลการประเมินประสิทธิภาพในตารางที่ 2 กล่าวคือ ผู้ใช้งานให้คุณค่ากับมิติการเรียนรู้เรื่องราวชุมชนและการนำเสนอด้วยโมเดลสามมิติมากที่สุด ขณะที่ด้านความง่ายในการใช้งานมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดทั้งสองการประเมิน ซึ่งอธิบายได้จากลักษณะของกลุ่มผู้ใช้งานตามตารางที่ 1 ที่ส่วนใหญ่ไม่เคยใช้เทคโนโลยีความจริงเสริมมาก่อน จึงต้องใช้เวลาในการทำความคุ้นเคยกับขั้นตอนการสแกนมาร์กเกอร์ในช่วงแรกของการใช้งาน

นอกจากนี้ ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสังเกตและการสอบถามความคิดเห็นเพิ่มเติม พบว่า ผู้ใช้ให้ความสนใจกับโมเดลสามมิติของขนมพื้นถิ่นเป็นพิเศษ และระบุว่าการเห็นขั้นตอนการผลิตในรูปแบบสามมิติทำให้เข้าใจภูมิปัญญาการทำขนมได้ชัดเจนกว่าการอ่านป้ายบรรยาย ขณะที่ข้อจำกัดที่พบส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสภาพแสงกลางแจ้งที่ส่งผลต่อการรู้จำมาร์กเกอร์ และความเร็วของสัญญาณอินเทอร์เน็ตในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินด้านการทำงานที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในบรรดาทั้ง 4 ด้าน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาแอปพลิเคชันความจริงเสริมเพื่อการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสื่อสารเรื่องราวชุมชนริมน้ำคลองแดน สามารถอภิปรายตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

1. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชนริมน้ำคลองแดน ผลการวิจัยพบว่า ฐานข้อมูลที่พัฒนาขึ้นเป็นฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์ ประกอบด้วย ตารางหลัก 4 ตาราง ได้แก่ CULTURE_STORIES, PRODUCTS, LOCATIONS และ MEDIA_ASSETS ซึ่งสามารถเชื่อมโยงข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ เรื่องราวชุมชน สินค้า สถานที่ และสื่อมัลติมีเดียเข้าด้วยกัน การออกแบบดังกล่าวทำให้ข้อมูลที่เดิมกระจัดกระจายสามารถจัดเก็บในโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กัน และรองรับการนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาเนื้อหาดิจิทัลและแอปพลิเคชันความจริงเสริมในขั้นต่อไป ผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า การจัดโครงสร้างข้อมูลอย่างเป็นระบบเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการพัฒนาระบบสารสนเทศ เนื่องจากช่วยลดความซ้ำซ้อนของข้อมูลและสนับสนุนการเรียกใช้ข้อมูลจากหลายส่วนที่มีความสัมพันธ์กัน (Connolly, T. M. & Begg, C. E., 2015) นอกจากนี้ กระบวนการรวบรวมข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบการ และผู้นำชุมชน แล้วนำข้อมูลเข้าสู่โครงสร้างฐานข้อมูล ยังสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการมรดกวัฒนธรรมดิจิทัลที่ให้ความสำคัญกับการจัดเก็บองค์ความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงและนำกลับมาใช้ได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของเจ้าของวัฒนธรรมในการให้ข้อมูลและตรวจสอบเนื้อหา (Tom Dieck, M. C. & Jung, T. H., 2017) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนเฉพาะความสามารถในการจัดระบบและนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาแอปพลิเคชัน ยังไม่สามารถสรุปถึงผลต่อการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในระยะยาวได้

2. การพัฒนาแอปพลิเคชันความจริงเสริม ผลการวิจัยพบว่า แอปพลิเคชันวิถีคลองแดน (Khlong Dan AR Story) ที่พัฒนาด้วย Unity Engine ร่วมกับ Vuforia Engine และ Blender สามารถนำเสนอแบบจำลองสามมิติและข้อมูลวัฒนธรรมผ่านมาร์กเกอร์ จำนวน 10 จุด ที่ติดตั้งในพื้นที่จริง โดยกำหนดกระบวนการใช้งานหลัก 3 ขั้นตอน ได้แก่ การเปิดแอปพลิเคชัน การสแกนมาร์กเกอร์ และการเรียกดูสารสนเทศและแบบจำลองสามมิติ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับคุณสมบัติของเทคโนโลยีความจริงเสริมที่ผสานวัตถุเสมือนเข้ากับสภาพแวดล้อมจริงและแสดงผลแบบเรียลไทม์ (Azuma, R. T., 1997); (Craig, A. B., 2013) ผลการพัฒนายังมีความสอดคล้องกับ Weking, A. N. et al. ซึ่งประยุกต์ใช้ AR เพื่อนำเสนอข้อมูลอาหารพื้นเมืองและกระบวนการประกอบอาหาร (Weking, A. N. et al., 2020) และสอดคล้องกับ กนกกาญจน์ เสน่ห์ นมะหุต และคณะ ที่ประยุกต์แบบจำลองสามมิติและ AR ในบริบทการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (กนกกาญจน์ เสน่ห์ นมะหุต และคณะ, 2568) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้แตกต่างในด้านการเชื่อมโยงฐานข้อมูลชุมชนกับแบบจำลองสามมิติและการนำเสนอผ่าน AR ภายในระบบเดียวกัน โดยข้อมูลที่นำเสนอครอบคลุมทั้งประวัติศาสตร์ชุมชน สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น จึงเป็นการเชื่อมกระบวนการจัดการข้อมูลกับการนำเสนอเนื้อหาในพื้นที่จริง มากกว่าการพัฒนา AR เป็นสื่อแสดงผลเพียงส่วนเดียว

3. การประเมินประสิทธิภาพการใช้งานและความพึงพอใจของผู้ใช้ ผลการประเมินพบว่า ประสิทธิภาพการใช้งานโดยรวมมีค่าเฉลี่ย 4.57 (S.D. = 0.53) โดยด้านการสนับสนุนการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.68 (S.D. = 0.47) รองลงมา คือ ด้านเนื้อหา 4.62 (S.D. = 0.51) ด้านการใช้งาน 4.55 (S.D. = 0.54) และด้านการทำงานมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 4.41 (S.D. = 0.58) นอกจากนี้ ผู้ใช้สามารถปฏิบัติภารกิจการสแกนมาร์กเกอร์และเรียกดูสารสนเทศได้สำเร็จร้อยละ 92.50 ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในกลุ่มผู้เข้าร่วมการศึกษาครั้งนี้ แอปพลิเคชันสามารถใช้งานตามภารกิจที่กำหนดได้ และผู้ใช้ประเมินด้านการสนับสนุนการเรียนรู้สูงกว่าด้านอื่น เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎี ผลด้านการสนับสนุนการเรียนรู้สามารถอธิบายได้ว่าสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb, D. A. ในระดับหนึ่ง เนื่องจากผู้ใช้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสถานที่หรือวัตถุในบริบทจริงและได้รับข้อมูลดิจิทัลประกอบประสบการณ์ดังกล่าว ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับการได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) และการสังเกตหรือพิจารณาประสบการณ์ที่เกิดขึ้น (Reflective Observation) อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ ไม่ได้วัดกระบวนการเรียนรู้ครบทั้ง 4 ขั้นของ Kolb, D. A. โดยตรง และไม่ได้ประเมินการสร้างความคิดรวบยอด (Abstract Conceptualization) หรือการทดลองปฏิบัติ (Active Experimentation) ด้วยเครื่องมือเฉพาะ ดังนั้น ผลการวิจัยจึงควรตีความเพียงว่า AR มีศักยภาพในการสนับสนุนประสบการณ์การเรียนรู้ มากกว่าการสรุปว่าผู้ใช้เกิดวงจรการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Kolb, D. A. อย่างสมบูรณ์ (Kolb, D. A., 1984) ผลการประเมินความพึงพอใจ พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวม 4.61 (S.D. = 0.51) โดยด้านประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องราวชุมชนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.71 (S.D. = 0.45) รองลงมา คือ ด้านการออกแบบกราฟิกและแบบจำลองสามมิติ 4.65 (S.D. = 0.49) ด้านเนื้อหา 4.59 (S.D. = 0.52) และด้านความง่ายในการใช้งานมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 4.47 (S.D. = 0.57) ผลในส่วนนี้สอดคล้องกับผลด้านประสิทธิภาพ ที่พบว่า มิติที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ได้รับคะแนนสูง ขณะที่มิติด้านการใช้งานและการทำงานมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น สำหรับด้านความง่ายในการใช้งาน สามารถนำแนวคิดการยอมรับเทคโนโลยีของ Davis, F. D. มาใช้เป็น กรอบประกอบการอธิบายได้ในประเด็นการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use) (Davis, F. D., 1989) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้ไม่ได้ใช้แบบวัด Technology Acceptance Model (TAM) โดยตรง และไม่ได้วัด Perceived Usefulness,

Perceived Ease of Use หรือ Behavioral Intention ตามโครงสร้างของ TAM ดังนั้น ไม่สามารถสรุปได้ว่าผลการวิจัยยืนยันแบบจำลอง TAM แต่กล่าวได้เพียงว่าผลด้านความง่ายในการใช้งานมีความสอดคล้องในเชิงแนวคิดกับองค์ประกอบบางส่วนของ TAM เท่านั้น นอกจากนี้ ด้านการทำงาน (Functionality) มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในบรรดาการประเมินประสิทธิภาพทั้ง 4 ด้าน ซึ่งสามารถพิจารณาร่วมกับข้อมูลจากการสังเกตระหว่างการทดลองที่พบข้อจำกัดด้านสภาพแสงกลางแจ้งซึ่งมีผลต่อการรู้จำมาร์กเกอร์ รวมทั้งความเร็วของสัญญาณอินเทอร์เน็ตในพื้นที่ ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นประเด็นที่ควรนำไปปรับปรุงในระยะต่อไป เช่น การเพิ่มความเสถียรของการรู้จำภาพในสภาพแสงที่แตกต่างกัน การออกแบบระบบให้รองรับการใช้งานแบบออฟไลน์หรือเตรียมข้อมูลล่วงหน้า และการลดขั้นตอนที่อาจเป็นอุปสรรคต่อผู้ใช้ที่ไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยี AR

โดยสรุป ผลการวิจัยสนับสนุนว่า การเชื่อมโยงฐานข้อมูลชุมชน แบบจำลองสามมิติ และเทคโนโลยีความจริงเสริมสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อสำหรับการเรียนรู้และการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนได้ โดยเฉพาะผลการประเมินด้านการสนับสนุนการเรียนรู้และประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องราวชุมชนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ประเมินผลในระดับ ประสิทธิภาพการใช้งาน ความสำเร็จของภาระงาน และความพึงพอใจของผู้ใช้ จึงยังไม่สามารถยืนยันผลต่อการจดจำในระยะยาว การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความตั้งใจซื้อ การบอกต่อ หรือการกลับมาเยี่ยมชมซ้ำได้ ประเด็นดังกล่าวควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติมด้วยตัวแปรและรูปแบบการวิจัยที่เหมาะสมในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการพัฒนาระบบและผลการประเมินผู้ใช้ ผู้วิจัยเสนอ กรอบ DAES (DAES Framework) สำหรับการเชื่อมโยงการจัดการองค์ความรู้ชุมชนกับเทคโนโลยีความจริงเสริมเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสื่อสารเรื่องราวชุมชน กรอบดังกล่าวมิได้เสนอว่าฐานข้อมูล เทคโนโลยี AR หรือการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เป็นองค์ความรู้ใหม่ เนื่องจากองค์ประกอบเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในงานวิจัยและแนวคิดเดิมแล้ว แต่ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้อยู่ที่การสังเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระหว่างการจัดการข้อมูลเบื้องหลังระบบกับประสบการณ์ของผู้ใช้เบื้องหน้าให้เป็นลำดับต่อเนื่องภายในระบบเดียว ตั้งแต่การจัดโครงสร้างองค์ความรู้ของชุมชน การแปลงข้อมูลเป็นเนื้อหาดิจิทัลและแบบจำลองสามมิติ การนำเสนอผ่าน AR ในบริบทจริง การสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้ใช้ และการนำผลประเมินกลับไปปรับปรุงข้อมูลและระบบ

กรอบ DAES ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกัน ดังนี้

1. D - Data Foundation ฐานข้อมูลและองค์ความรู้ชุมชน เป็นขั้นพื้นฐานของระบบ โดยรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เรื่องราวชุมชน สินค้า สถานที่ และสื่อมัลติมีเดียให้อยู่ในฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับการพัฒนาเนื้อหาในระบบ AR

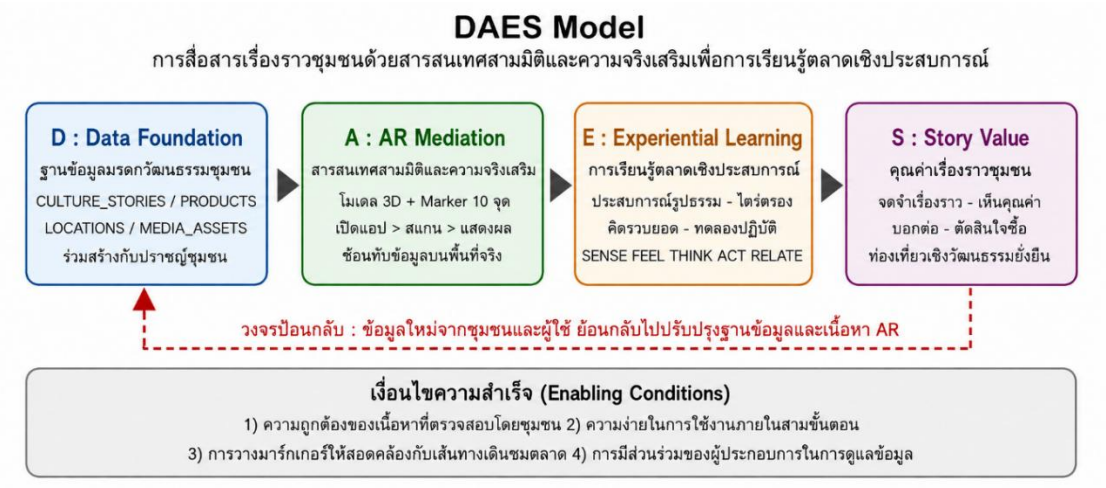
2. A - AR Mediation การใช้ความจริงเสริมเป็นสื่อกลาง เป็นกระบวนการแปลงองค์ความรู้จากฐานข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ในพื้นที่จริง โดยเชื่อมข้อมูล ข้อความ เสียง และแบบจำลองสามมิติกับมาร์กเกอร์ที่ติดตั้งในสถานที่จริง แอปพลิเคชันวิถีคลองแดนกำหนดเส้นทางการใช้งานหลัก 3 ขั้นตอน คือ เปิดแอปพลิเคชันสแกนมาร์กเกอร์ และเรียกดูสารสนเทศหรือแบบจำลองสามมิติ ทำให้ AR ทำหน้าที่เป็น ตัวกลางระหว่างข้อมูลดิจิทัลกับบริบทของสถานที่จริง มากกว่าการเป็นเพียงเทคโนโลยีสำหรับแสดงภาพสามมิติ

3. E - Experiential Learning Support การสนับสนุนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นขั้นที่ผู้ใช้มีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาดิจิทัลในบริบทของพื้นที่จริง ทำให้ AR มีศักยภาพในการ สนับสนุน การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ในพื้นที่จริง อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ไม่ได้วัดวงจรการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Kolb, D. A. ครบทุกขั้น

4. S - Story Communication and Potential Value การสื่อสารเรื่องราวและคุณค่าที่มีศักยภาพ เป็นขั้นที่เนื้อหาจากฐานข้อมูลถูกถ่ายทอดสู่ผู้ใช้ในรูปแบบเรื่องราวที่เชื่อมโยงกับสินค้า สถานที่ วิถีชีวิต และมรดกวัฒนธรรมของชุมชน ผลที่ได้รับการยืนยันจากการศึกษาครั้งนี้ คือ ผลการประเมินประสิทธิภาพการใช้งาน ความสำเร็จของภาระงาน และความพึงพอใจของผู้ใช้ โดยเฉพาะด้านการเรียนรู้และประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องราวชุมชน ส่วนผลลัพธ์ในระยะต่อไป เช่น การจดจำเรื่องราว การเห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม การบอกต่อ การกลับมาเยี่ยมชม หรือการสนับสนุนสินค้าท้องถิ่น

องค์ประกอบทั้ง 4 เชื่อมโยงกันเป็นลำดับ Data Foundation → AR Mediation → Experiential Learning Support → Story Communication and Potential Value และมีวงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) จากผลการใช้งานและข้อเสนอแนะของผู้ใช้กลับไปสู่การปรับปรุงฐานข้อมูล เนื้อหา และรูปแบบการนำเสนอผ่าน AR อย่างต่อเนื่อง วงจรดังกล่าวทำให้กรอบ DAES แตกต่างจากการพัฒนา AR ที่มุ่งเน้นเพียงการแสดงผลดิจิทัล เนื่องจากให้ความสำคัญทั้งกับการจัดการองค์ความรู้ต้นทาง การออกแบบสื่อกลาง และการประเมินประสบการณ์ผู้ใช้ปลายทาง ภายในกระบวนการเดียวกัน ความใหม่ของกรอบ DAES จึงอยู่ที่การเชื่อมโยง ระบบหลังบ้าน ซึ่งประกอบด้วยการจัดเก็บและบริหารองค์ความรู้ของชุมชน เข้ากับระบบหน้าบ้าน ซึ่งประกอบด้วยการนำเสนอแบบจำลองสามมิติผ่าน AR และการสนับสนุนการเรียนรู้ในบริบทจริง พร้อมใช้ผลการประเมินผู้ใช้เป็นข้อมูลย้อนกลับสำหรับการพัฒนาระบบต่อเนื่อง กล่าวอีกนัยหนึ่ง กรอบนี้ไม่ได้เสนอเทคโนโลยีใหม่ แต่เสนอโครงสร้างเชิงกระบวนการสำหรับการบูรณาการองค์ความรู้ชุมชน เทคโนโลยี AR และการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ให้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

ทั้งนี้ DAES Framework เป็น กรอบสังเคราะห์จากกรณีศึกษาชุมชนริมน้ำคลองแดน มิใช่แบบจำลองเชิงสาเหตุที่ผ่านการทดสอบทางสถิติ ดังนั้น การนำไปใช้ในบริบทอื่นควรได้รับการตรวจสอบและประเมินเพิ่มเติม และการศึกษาครั้งต่อไปอาจทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์การใช้ AR การเรียนรู้ การจดจำเรื่องราว การรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม และพฤติกรรมหลังการใช้งานด้วยรูปแบบการวิจัยที่เหมาะสม

ภาพที่ 4 DAES Model โมเดลการสื่อสารเรื่องราวชุมชนด้วยสารสนเทศสามมิติและความจริงเสริม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งพัฒนาฐานข้อมูลและแอปพลิเคชันความจริงเสริมเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนริมน้ำคลองแดน ผลการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ 3 ประการประการแรก การพัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชนริมน้ำคลองแดนได้ฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ เรื่องราวชุมชน สินค้า สถานที่ และสื่อมัลติมีเดีย โดยประกอบด้วยตารางหลัก 4 ตาราง ได้แก่ CULTURE_STORIES, PRODUCTS, LOCATIONS และ MEDIA_ASSETS ซึ่งใช้เป็นโครงสร้างพื้นฐานสำหรับจัดเก็บและนำข้อมูลชุมชนไปใช้ในการพัฒนาเนื้อหาดิจิทัลและแอปพลิเคชันความจริงเสริม ประการที่สอง การพัฒนาแอปพลิเคชันความจริงเสริมได้แอปพลิเคชัน วิถีคลองแดน (Khlong Dan AR Story) ซึ่งนำเสนอสารสนเทศและแบบจำลองสามมิติของสินค้า สถานที่ และองค์ประกอบทางวัฒนธรรมผ่านมาร์กเกอร์ จำนวน 10 จุดในพื้นที่จริง โดยผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศผ่านกระบวนการหลัก 3 ขั้นตอน ได้แก่ การเปิดแอปพลิเคชัน การสแกนมาร์กเกอร์ และการเรียกดูสารสนเทศหรือแบบจำลองสามมิติ ประการที่สาม ผลการประเมินประสิทธิภาพการใช้งานและความพึงพอใจของผู้ใช้ พบว่า ประสิทธิภาพการใช้งานของแอปพลิเคชันโดยรวมมีค่าเฉลี่ย 4.57 (S.D. = 0.53) โดยด้านการสนับสนุนการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.68 (S.D. = 0.47) รองลงมา คือ ด้านเนื้อหา 4.62 (S.D. = 0.51) ด้านการใช้งาน 4.55 (S.D. = 0.54) และด้านการทำงานมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 4.41 (S.D. = 0.58) ขณะที่ผลการประเมินจากภาระงาน พบว่า ผู้ใช้สามารถสแกนมาร์กเกอร์และเรียกดูสารสนเทศตามภารกิจที่กำหนดได้สำเร็จร้อยละ 92.50 ด้านความพึงพอใจของผู้ใช้มีค่าเฉลี่ยรวม 4.61 (S.D. = 0.51) โดยด้านประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องราวชุมชนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.71 (S.D. = 0.45) รองลงมา คือ ด้านการออกแบบกราฟิกและแบบจำลองสามมิติ 4.65 (S.D. = 0.49) ด้านเนื้อหา 4.59 (S.D. = 0.52) และด้านความง่ายในการใช้งานมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 4.47 (S.D. = 0.57) ผลการวิจัยจึงแสดงให้เห็นว่า การบูรณาการฐานข้อมูลชุมชน แบบจำลองสามมิติ และเทคโนโลยีความจริงเสริมสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อสำหรับสนับสนุนการเรียนรู้และการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนได้ ทั้งนี้ ผลที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้จำกัดอยู่ที่การประเมินประสิทธิภาพการใช้งาน ความสำเร็จในการปฏิบัติภาระงาน และความพึงพอใจของผู้ใช้ จึงยังไม่สามารถสรุปผลโดยตรงถึงการจดจำในระยะยาว การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การบอกต่อ ความตั้งใจกลับมาเยือน หรือความตั้งใจซื้อสินค้าท้องถิ่นได้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยนำไปสู่การสังเคราะห์ DAES Framework เพื่ออธิบายการเชื่อมโยงระหว่างฐานข้อมูลชุมชน การใช้ AR เป็นสื่อกลาง การสนับสนุนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และการสื่อสารเรื่องราวชุมชน โดยรายละเอียดของกรอบดังกล่าวนำเสนอไว้ในหัวข้อองค์ความรู้ใหม่ จึงไม่กล่าวซ้ำในส่วนสรุปผล ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาระบบ ควรปรับปรุงด้านการทำงานของแอปพลิเคชันเป็นลำดับสำคัญ เนื่องจากด้าน Functionality มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดใน 4 ด้าน และข้อมูลจากการใช้งานภาคสนามพบข้อจำกัดเกี่ยวกับสภาพแสงกลางแจ้งที่มีผลต่อการรู้จำมาร์กเกอร์และความเร็วของสัญญาณอินเทอร์เน็ต ดังนั้น ควรปรับปรุงการรู้จำภาพให้รองรับสภาพแสงที่หลากหลาย ปรับขนาดและตำแหน่งของมาร์กเกอร์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และพิจารณาเทคโนโลยี AR ที่ลดการพึ่งพามาร์กเกอร์ เช่น Image Tracking ที่มีความเสถียรมากขึ้น หรือ Markerless AR ตามความเหมาะสมของอุปกรณ์และพื้นที่ นอกจากนี้ ควรพัฒนาระบบให้รองรับการดาวน์โหลดข้อมูลล่วงหน้า (Pre-download) หรือการใช้งานบางส่วนแบบ Offline เพื่อลดผลกระทบจากความไม่เสถียรของเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ตลอดจนปรับส่วนติดต่อผู้ใช้

และคำแนะนำการใช้งานให้เข้าใจง่ายสำหรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ใช้ที่ไม่เคยใช้เทคโนโลยี AR มาก่อน ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำแนวทางการเชื่อมโยงฐานข้อมูลกับ AR ไปประยุกต์ใช้ในการจัดระบบและนำเสนอองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต สินค้าท้องถิ่น และมรดกวัฒนธรรม โดยควรกำหนดผู้รับผิดชอบในการตรวจสอบและปรับปรุงข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เนื้อหาที่นำเสนอมีความถูกต้องและสอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป การนำระบบไปใช้ในพื้นที่อื่นควรปรับรูปแบบเนื้อหา แบบจำลองสามมิติ และวิธีการปฏิสัมพันธ์ให้เหมาะสมกับอัตลักษณ์ ลักษณะพื้นที่ และกลุ่มผู้ใช้งานของแต่ละชุมชน ไม่ควรนำรูปแบบจากกรณีคลองแดนไปใช้โดยตรงโดยไม่มีการศึกษาบริบทเพิ่มเติม ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาผลของการใช้ AR ในระดับผลลัพธ์ด้านการเรียนรู้ให้ชัดเจนมากขึ้น เช่น ความรู้ก่อนและหลังการใช้งาน ความสามารถในการจดจำเรื่องราว และการคงอยู่ของความรู้ในระยะยาว รวมทั้งอาจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ประสบการณ์จากการใช้ AR → การเรียนรู้และการจดจำ → การรับรู้คุณค่าของมรดกวัฒนธรรมชุมชน → ความตั้งใจกลับมาเยือน/การบอกต่อ/การสนับสนุนสินค้าท้องถิ่น เพื่อทดสอบกลไกที่ DAES Framework เสนอไว้ในเชิงแนวคิด

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ 2568 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชที่สนับสนุนการดำเนินงานวิจัย และขอขอบคุณผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบการ และประชาชนชุมชนริมน้ำคลองแดน ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

กนกกาญจน์ เสน่ห์ นมะหุต และคณะ. (2568). การพัฒนาเว็บแอปพลิเคชันความจริงเสริม (AR) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. วารสารการจัดการธุรกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, 14(1), 1-23.

ชุติสันต์ เกิดวิบูลย์เวช. (2560). สื่อดิจิทัลใหม่...สื่อแห่งอนาคต (ฉบับปรับปรุง). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พนิดา ตันศิริ. (2553). โลกเสมือนผสานโลกจริง (Augmented Reality). วารสารนักบริหาร, 30(2), 169-175.

Azuma, R. T. (1997). A survey of augmented reality. Presence: Teleoperators and Virtual Environments, 6(4), 355-385.

Best, J. W. (1981). Research in education. (4th ed.). Englewood: Prentice-Hall.

Branch, R. M. (2009). Instructional design: The ADDIE approach. New York: Springer.

Connolly, T. M. & Begg, C. E. (2015). Database systems: A practical approach to design, implementation, and management. (6th ed., Global ed.). Harlow: Pearson Education Limited.

Craig, A. B. (2013). Understanding augmented reality: Concepts and applications. Waltham: Morgan Kaufmann.

Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2018). Designing and conducting mixed methods research. (3rd ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. MIS Quarterly, 13(3), 319-340. https://doi.org/10.2307/249008.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood: Prentice-Hall.

Nunnally, J. C. (1978). Psychometric theory. (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity. Tijdschrift voor Onderwijsresearch, 2(2), 49-60.

Tom Dieck, M. C. & Jung, T. H. (2017). Value of augmented reality at cultural heritage sites: A stakeholder approach. Journal of Destination Marketing & Management, 6(2), 110-117.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2003). Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage. Retrieved January 24, 2026, from https://ich.unesco.org/en/convention

Weking, A. N. et al. (2020). A development of augmented reality mobile application to promote the traditional Indonesian food. International Journal of Interactive Mobile Technologies (iJIM), 14(9), 248-257.

บทความวิจัย

“พื้นที่เล่น” ในบริบทป่าธรรมชาติของเด็กชาวมานิ: มิติทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ และพัฒนาการเด็ก*

“PLAY SPACES” IN THE NATURAL FOREST CONTEXT OF MANI CHILDREN: CULTURAL DIMENSIONS, LEARNING, AND CHILD DEVELOPMENT

พิพัฒน์ จรัสเพ็ชร[1], สุปราณี ชมจุมจัง[2*]

Phiphat Jaratphet[1], Supranee Chomjumjang[2*]

[1]คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[1]Faculty of Architecture and Design, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon, Bangkok, Thailand

[2]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เพชรบุรี ประเทศไทย

[2]Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchaburi Rajabhat University, Phetchaburi, Thailand

*Corresponding author E-mail: nickyjumjang@gmail.com

*Tel: 063-839-9241

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิในบริบทป่าธรรมชาติ และเพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมการเล่นของเด็กชาวมานิที่สะท้อนวิถีวัฒนธรรม การเรียนรู้ และการใช้ชีวิตของชุมชน โดยวิเคราะห์ในมิติสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยในป่า การมีปฏิสัมพันธ์ และกิจกรรมการเล่นที่สัมพันธ์กับพัฒนาการ อันจะช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อแวดวงด้านพัฒนาการเด็กในบริบทที่แตกต่างจากกระแสหลัก และความเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรม วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวมานิ ดังนั้น งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวชาติพันธุ์วรรณนา ข้อมูลเชิงพรรณนาจากแบบสังเกตพฤติกรรมเป็นข้อมูลประกอบการตีความเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาพื้นที่เล่น พฤติกรรมการเล่น และกระบวนการเรียนรู้ของเด็กชาวมานิในบริบททางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการบันทึกพฤติกรรมเด็กตามสภาพแวดล้อมอยู่อาศัยในป่าปัจจุบัน พบว่า พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนมีลักษณะเป็นพื้นที่เปิดตามธรรมชาติที่กระจายอยู่รอบพื้นที่อยู่อาศัยและชุมชน ไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ถูกออกแบบหรือจัดแยกไว้เป็นสนามเด็กเล่นโดยเฉพาะ ได้แก่ ลานหน้าบ้าน ชานบ้าน บริเวณหลังบ้านหรือข้างบ้าน ลำธาร น้ำตก ต้นไม้ ป่ารอบชุมชน และพื้นที่ดินเหนียว และพบว่า รูปแบบกิจกรรมการเล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน เด็กไม่ได้ใช้ของเล่นสำเร็จรูปเป็นหลัก แต่ใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้จากพื้นที่รอบตัวมาดัดแปลงเป็นของเล่นและประกอบการเล่น เช่น ใบกล้วยป่า กิ่งไม้ ใบไม้ ดินเหนียว หิน สมุนไพร และวัสดุป่า

คำสำคัญ: พื้นที่เล่น, เด็กชาวมานิ, มิติทางวัฒนธรรม

* Received 5 August 2026; Revised 2 October 2026; Accepted 25 October 2026

Abstract

This research aimed to investigate the characteristics of play spaces used by Mani children within a natural forest environment and to study patterns of play activities that reflect their culture, learning processes, and way of life. The study examined dimensions of forest-based living environments, social interactions, and play activities related to child development. It seeks to provide new perspectives on child development in contexts that differ from mainstream settings, while enhancing understanding of the cultural context and traditional lifestyle of the Mani people. This study employed a qualitative ethnographic research approach. Descriptive data obtained through behavioral observation forms were used to support qualitative interpretation. The research explored play spaces, play behaviors, and learning processes of Mani children within their cultural and natural environmental contexts through fieldwork, participant observation, in-depth interviews, and behavioral recording in their current forest-based living environment. The findings revealed that: the play spaces of Mani children in the Pa Bon group consist of naturally occurring open areas scattered around residential and community spaces rather than specially designed playgrounds. These include front yards, house verandas, areas beside and behind houses, streams, waterfalls, trees, forests surrounding the community, and clay-soil areas. The play activities of Mani children in the Pa Bon group are closely connected to their community's way of life and cultural practices. Rather than relying on manufactured toys, children creatively use natural materials available in their surroundings as toys and play equipment, such as wild banana leaves, branches, leaves, clay, stones, medicinal plants, and other forest materials.

Keywords: Play Spaces, Maniq Children, Cultural Dimensions

บทนำ

ชาวมานิ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าดิบชื้นบริเวณเทือกเขาบรรทัดภาคใต้ของประเทศไทย พื้นที่ธรรมชาตินี้ไม่ได้เป็นเพียงที่อยู่อาศัย แต่เป็นโลกแห่งการเรียนรู้ที่ซ้อนทับด้วยมิติทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และประสบการณ์ชีวิตที่สั่งสมมาแต่โบราณ ชาวมานิมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันที่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มที่ยังคงวิถีชีวิตดั้งเดิม กลุ่มกึ่งสังคมชุมชน และกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานถาวร ส่งผลให้เด็กชาวมานิแต่ละกลุ่มมีประสบการณ์การเล่น การเรียนรู้ และโอกาสทางพัฒนาการที่แตกต่างกันซึ่งนำไปสู่ข้อสงสัยสำคัญของเด็กชาวมานิมีลักษณะการเล่นและพื้นที่เล่นในบริบททางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติถึงเด็กชาวมานิซึ่งมักเรียนรู้ผ่านการเล่นในป่าโดยตรง การเล่นมักผูกโยงอยู่กับธรรมชาติและการใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย การเล่นในบริบทนี้จึงไม่ได้จำกัดอยู่ในสนามเด็กเล่นหรือของเล่นสำเร็จรูปเชิงพาณิชย์ เปรียบเสมือนพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตที่เปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้ทั้งในมิติทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมถึงการเชื่อมโยงกับระบบทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกระบวนการเติบโตเป็นสมาชิกของชุมชนตามบริบททางวัฒนธรรม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองด้าน

“การเรียนรู้เชิงสังคมวัฒนธรรม” (Sociocultural Learning) ที่มองว่าการเล่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบททางวัฒนธรรมและประสบการณ์ชีวิตของเด็ก (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2564) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรพิมล รัตนกุล ที่กล่าวว่า ชาวมานิมีวิถีชีวิตที่สอดประสานอย่างแนบแน่นกับธรรมชาติ โดยการดำรงชีวิตขึ้นอยู่กับทรัพยากรป่าไม้ การล่าสัตว์ การเก็บของป่า และการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานตามฤดูกาล แม้ปัจจุบันบางกลุ่มเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานถาวร แต่โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนยังคงดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเฉพาะที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและการใช้ชีวิตร่วมกันภายในชุมชนอย่างใกล้ชิด ภายใต้บริบทดังกล่าว เด็กชาวมานิจึงเติบโตผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Learning) ที่เกิดจากการเฝ้าสังเกต การเลียนแบบ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมจริงของผู้ใหญ่ในชุมชน ซึ่งถือเป็นระบบการถ่ายทอดความรู้แบบไม่เป็นทางการที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในช่วงวัยเด็ก เด็กชาวมานิไม่ได้เรียนรู้ผ่านระบบห้องเรียนหรือสื่อการเรียนรู้สมัยใหม่เป็นหลัก หากแต่เรียนรู้ผ่านการเล่น การเคลื่อนไหว และการมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ธรรมชาติรอบตัวอย่างอิสระ พื้นที่เล่นในมุมมองของชาวมานิจึงแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากสนามเด็กเล่นแบบสมัยใหม่ ในขณะที่สนามเด็กเล่นสำหรับคนเมืองเป็นพื้นที่จำกัด กำกับด้วยกฎระเบียบและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิกลับมีลักษณะ “ไร้รั้ว” และแปรเปลี่ยนตามธรรมชาติ เป็นทั้งพื้นที่เล่น เรียนรู้ และการหล่อหลอมประสบการณ์ชีวิตอย่างกลมกลืน ป่าทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่เรียนรู้ และพื้นที่สร้างประสบการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็ก พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นทั้งเวทีของจินตนาการ การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และฐานสำคัญของพัฒนาการหลายด้าน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและนโยบายการพัฒนา พื้นที่ธรรมชาติของเด็กชาวมานิจำนวนมากเริ่มถูกจำกัดทั้งจากการใช้ทรัพยากร การโยกย้ายถิ่นฐาน และการเข้าสู่ระบบการศึกษากระแสหลัก เด็กจำนวนไม่น้อยจึงหลุดจากบริบทการเล่นแบบพื้นถิ่น และสูญเสียโอกาสในการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมของตนเอง งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษา “พื้นที่เล่นในป่าธรรมชาติ” ต่อพัฒนาการเด็กกลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน แม้งานวิจัยด้านพัฒนาการเด็กและการเล่นจะให้ความสำคัญกับบทบาทของพื้นที่ธรรมชาติต่อการเรียนรู้ของเด็กอย่างต่อเนื่อง แต่การศึกษาส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นเด็กในบริบทเมืองหรือสังคมกระแสหลัก ขณะที่งานศึกษาด้านกลุ่มชาติพันธุ์มักเน้นประเด็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม หรือสิทธิชุมชน มากกว่าการศึกษาพื้นที่เล่นในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อพัฒนาการเด็ก โดยเฉพาะในกลุ่มชาวมานิซึ่งยังปรากฏข้อจำกัดขององค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ธรรมชาติ การเล่น และกระบวนการเรียนรู้ของเด็กในบริบทวิถีชีวิตดั้งเดิม (พรพิมล รัตนกุล, 2565)

การศึกษาครั้งนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจพื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชนในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการเรียนรู้ พฤติกรรม และพัฒนาการของเด็ก โดยการวิเคราะห์ในมิติสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยในป่า การมีปฏิสัมพันธ์ และกิจกรรมการเล่นที่สัมพันธ์กับพัฒนาการ อันจะช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อแวดวงด้านพัฒนาการเด็กในบริบทที่แตกต่างจากกระแสหลัก และความเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรม วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวมานิ ดังนั้น งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Qualitative Research) โดยใช้ข้อมูลเชิงพรรณนาจากแบบสังเกตพฤติกรรมเป็นข้อมูลประกอบการตีความเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาพื้นที่เล่น พฤติกรรมการเล่น และกระบวนการเรียนรู้ของเด็กชาวมานิในบริบททางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ผ่านการเก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการบันทึกพฤติกรรมเด็กตามสภาพแวดล้อมอยู่อาศัยในป่าปัจจุบัน

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่เล่นในเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยของเด็กชาวมานิ โดยมุ่งเน้นกลุ่มที่ยังคงดำรงวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมและกิจกรรมการเล่นของเด็กในบริบทธรรมชาติที่พวกเขาเติบโต การวิจัยมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นในพื้นที่ธรรมชาติกับพัฒนาการเด็กในมิติต่าง ๆ ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิในบริบทป่าธรรมชาติ
2. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมการเล่นของเด็กชาวมานิที่สะท้อนวิถีวัฒนธรรม การเรียนรู้ และการใช้ชีวิตของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนเอกสาร วรรณกรรม บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเล่น พัฒนาการเด็ก วัฒนธรรม และบริบทสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยของชาวมานิ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิภายใต้บริบททางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Qualitative Research) ร่วมกับการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ทั้งด้านวิธีวิจัย แหล่งข้อมูล และกรอบแนวคิดทฤษฎี เพื่อศึกษาพื้นที่เล่น พฤติกรรมการเล่น และกระบวนการเรียนรู้ของเด็กชาวมานิในบริบททางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เล่น วัฒนธรรม และพัฒนาการเด็ก โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research) จากเอกสาร งานวิจัย บทความทางวิชาการและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหางานวิจัย

ขั้นที่ 2 การศึกษานำร่อง (Pilot Study) เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัย พื้นที่ศึกษา ประชากร วิถีชีวิต กิจกรรมการเล่น และลักษณะพื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิ เพื่อทำความเข้าใจบริบทของชุมชนและใช้ประกอบการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำหรับการศึกษาภาคสนามจริง รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาและปรับปรุงเครื่องมือวิจัยให้เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมก่อนดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขั้นที่ 3 การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลภายในชุมชนชาวมานิ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับพัฒนาการเด็ก เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเล่น ลักษณะพื้นที่เล่น การมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ตลอดจนกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กในบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

ขั้นที่ 4 นำข้อมูลจากภาคสนามมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) โดยทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูลด้านบริบททางวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมการอยู่อาศัย ลักษณะพื้นที่เล่น พฤติกรรมและกิจกรรมการเล่น ตลอดจนข้อมูลด้านพัฒนาการเด็กจากแบบสังเกตพฤติกรรม เพื่ออภิปรายความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เล่น การเรียนรู้ และพัฒนาการของเด็กชาวมานิภายใต้บริบททางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษานี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา

ปัจจุบันชาวมานิมีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่บริเวณเทือกเขาบรรทัดในจังหวัดตรัง สตูล พัทลุง และสงขลา ซึ่งมีรูปแบบวิถีชีวิตและการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมุ่งศึกษากลุ่มชาวมานิวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชนในจังหวัดพัทลุง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ยังคงมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ขณะเดียวกันเริ่มมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกและระบบบริการของรัฐบางส่วน จึงมีความเหมาะสมต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เล่น การเรียนรู้ และพัฒนาการเด็กในบริบททางวัฒนธรรม

ทั้งนี้ การกำหนดพื้นที่ศึกษาจะพิจารณาจากพื้นที่ที่มีกลุ่มชาวมานิวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชนอาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาบรรทัดในจังหวัดพัทลุง โดยใช้วิธีการคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจง และต้องเป็นพื้นที่ที่สามารถประสานงานกับชุมชนได้ มีความเหมาะสมต่อการเก็บข้อมูลภาคสนาม สอดคล้องกับหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อเด็ก ผู้ปกครอง ผู้ดูแล ชุมชน และผู้วิจัย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาพื้นที่เล่น กิจกรรมการเล่น และพฤติกรรมการเล่นของเด็กชาวมานิในบริบททางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ โดยครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับลักษณะและรูปแบบของการเล่น ขอบเขตและลักษณะพื้นที่เล่น การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ รวมถึงการรับรู้ของเด็กและผู้ปกครองต่อการเล่นในชีวิตประจำวัน ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นกับพัฒนาการเด็กในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ภายใต้บริบทวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของชาวมานิที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ผ่านการเล่นอิสระ (Free Play) ตามบริบททางวัฒนธรรมท้องถิ่น

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้ปกครองและเด็กชาวมานิในช่วงปฐมวัยถึงประถมศึกษาตอนต้น อายุระหว่าง 3 - 8 ปี จำนวน 15 คน ที่อาศัยอยู่ในกลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชนบริเวณพื้นที่ป่าของเทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นกลุ่มที่เริ่มเข้าสู่ระบบการศึกษาและยังคงมีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับธรรมชาติและวัฒนธรรมดั้งเดิม

การเลือกช่วงอายุดังกล่าวมีความเหมาะสม เนื่องจากเป็นช่วงวัยรอยต่อระหว่างปฐมวัยและประถมศึกษาตอนต้น ซึ่งยังคงมีพฤติกรรมการเล่น การสำรวจสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเด่นชัด จึงเหมาะสมต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เล่น กิจกรรมการเล่น และพัฒนาการเด็กในบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนชาวมานิ โดยเฉพาะการเล่นซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัส การเคลื่อนไหว และการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมรอบตัว อันเป็นพื้นฐานสำคัญของพัฒนาการในระยะยาว (กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2558)

ผู้วิจัยกำหนดผู้เข้าร่วมการวิจัยให้ครอบคลุมกลุ่มเด็กชาวมานิและผู้ปกครองหรือผู้ดูแลที่สามารถเข้าถึงได้ภายใต้บริบทของพื้นที่ศึกษา บริเวณอ่างเก็บน้ำป่าบอน อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง โดยแบ่งกลุ่มเด็กตามช่วงอายุด้านพัฒนาการออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ช่วงอายุ 3 - 8 ปี จำนวน 15 คน เนื่องจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่าเด็กในแต่ละช่วงวัยมีลักษณะพัฒนาการ รูปแบบการเล่น ระดับการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และความสามารถในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ดังภาพที่ 1

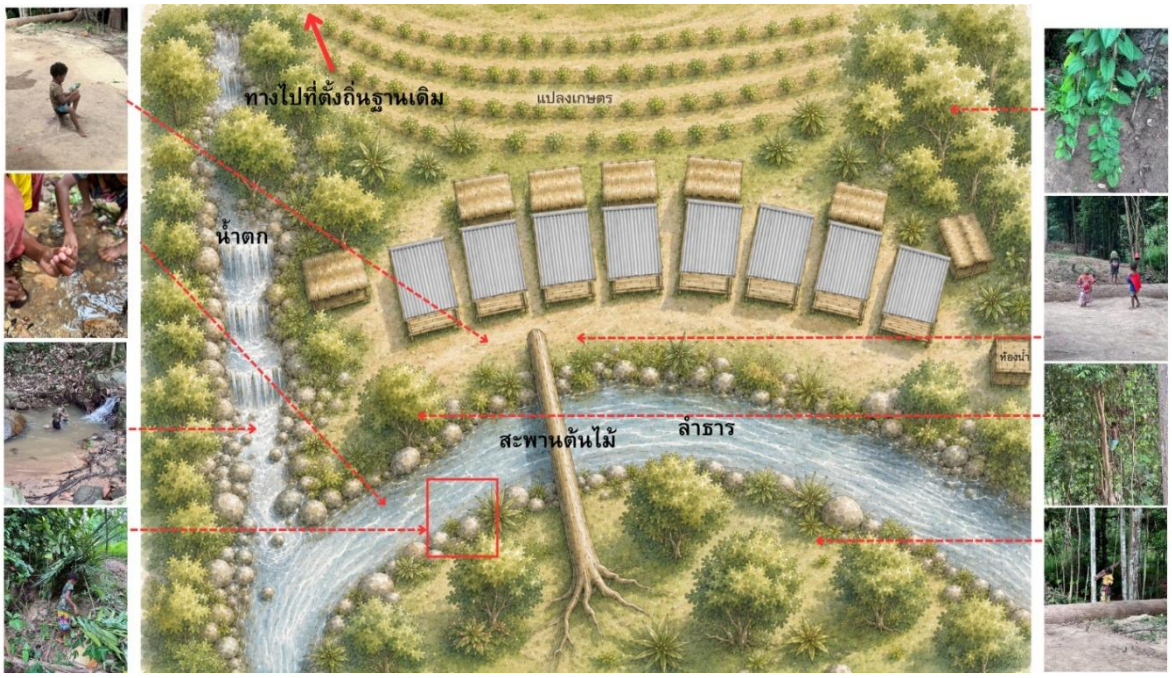
ภาพที่ 1 องค์ความรู้และแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์ และแบบสังเกตพฤติกรรมการเล่นของเด็ก สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. ลักษณะพื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิในบริบทป่าธรรมชาติ พบว่า พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนมีลักษณะเป็นพื้นที่เปิดตามธรรมชาติที่กระจายอยู่รอบพื้นที่อยู่อาศัยและชุมชน ไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ถูกออกแบบหรือจัดแยกไว้เป็นสนามเด็กเล่นโดยเฉพาะ หากแต่เป็นพื้นที่ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวันของเด็กและครอบครัว ได้แก่ ลานหน้าบ้าน ชานบ้าน บริเวณหลังบ้านหรือข้างบ้าน ลำธาร น้ำตก ต้นไม้ ป่ารอบชุมชน และพื้นที่ดินเหนียว พื้นที่เหล่านี้มีลักษณะหลากหลายทั้งพื้นที่เปิดโล่ง พื้นที่กึ่งปิดล้อม พื้นที่น้ำ พื้นที่ร่มเงา พื้นที่ป่า และพื้นที่ที่มีวัสดุธรรมชาติให้เด็กหยิบใช้ในการเล่น เช่น ดิน หิน กิ่งไม้ ใบไม้ ใบกล้วยป่า ดินเหนียว และพืชธรรมชาติรอบตัว ลักษณะดังกล่าวทำให้พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิไม่ใช่เพียงสถานที่สำหรับทำกิจกรรมยามว่าง แต่เป็นระบบพื้นที่ชีวิตที่เชื่อมโยงบ้าน ชุมชน แหล่งน้ำ และป่าเข้าด้วยกัน ดังนั้น พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิในบริบทป่าธรรมชาติมีลักษณะเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่ยืดหยุ่น ไม่ตายตัว และสัมพันธ์กับพื้นที่อยู่อาศัยและการดำรงชีวิตของชุมชน พื้นที่เล่นดังกล่าวทำหน้าที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหว การสำรวจ การสังเกต และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของเด็ก

นอกจากนี้ ลานหน้าบ้านและชานบ้านยังเป็นพื้นที่เล่นและพักผ่อนที่สำคัญของเด็ก โดยลานหน้าบ้านมักถูกใช้สำหรับการวิ่งเล่น เล่นดิน เล่นกับวัสดุธรรมชาติ ประดิษฐ์สิ่งของ หรือมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กคนอื่น ๆ ในชุมชน ส่วนชานบ้านเป็นพื้นที่สำหรับนั่งเล่น พักผ่อน พูดคุย ทำการบ้าน และสังเกตกิจกรรมของผู้ใหญ่ในชีวิตประจำวัน ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิไม่ได้แยกออกจากพื้นที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่ดำรงชีวิต แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่น การสังเกต และการมีส่วนร่วมกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว กล่าวได้ว่า พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนเป็นพื้นที่เรียนรู้ตามธรรมชาติที่เชื่อมโยงระหว่างบ้าน ชุมชน แหล่งน้ำ และป่าโดยรอบ การเล่นจึงไม่ใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้วิถีชีวิต ทักษะการดำรงชีพในป่า และความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ภาพเขียนผังบริเวณหมู่บ้านชุมชนมานิ กลุ่มป่าบอน

2. รูปแบบกิจกรรมการเล่นที่สะท้อนวิถีวัฒนธรรม การเรียนรู้ และการใช้ชีวิตของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบกิจกรรมการเล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน เด็กไม่ได้ใช้ของเล่นสำเร็จรูปเป็นหลัก แต่ใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้จากพื้นที่รอบตัวมาดัดแปลงเป็นของเล่นและอุปกรณ์ประกอบการเล่น เช่น ใบกล้วยป่า กิ่งไม้ ใบไม้ ดินเหนียว หิน สมุนไพร และวัสดุป่าอื่น ๆ กิจกรรมการเล่นที่พบ ได้แก่ การนำใบกล้วยป่ามาทำเป็นผมหรือวิกผมของตุ๊กตา การใช้กิ่งไม้เป็นลำตัวของตุ๊กตา การปั้นดินเหนียวเป็นรูปสัตว์หรือตุ๊กตา การปั้นลูกดินสำหรับใช้กับ “บอเลา” การนำใบไม้มาสานเป็นตะกร้าขนาดเล็กที่เรียกว่า “กระจ้อง” และการนำหินสีขาวที่มีรูพรุนมาเสียบด้วยกิ่งไม้เล็กเพื่อสร้างลักษณะคล้ายสิ่งมีชีวิตที่มีขน กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และการใช้วัสดุธรรมชาติในการสร้างความหมายใหม่ผ่านการเล่น

นอกจากนี้ ยังพบว่า การเล่นของเด็กจำนวนมากเป็นการเลียนแบบกิจกรรมของผู้ใหญ่ในชีวิตประจำวัน เช่น การเล่นสร้างบ้านแบบดั้งเดิม การใช้ไม้ปลายแหลมจำลองการขุดหัวมัน การจำลองการต้มสมุนไพร การก่อกองไฟเพื่อจำลองการทำอาหาร การเผาหัวมันเพื่อรับประทาน การหาปลา การจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก และการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติรอบชุมชน กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การเล่นของเด็กเป็นกระบวนการเรียนรู้วิถีชีวิต การหาอาหาร การใช้เครื่องมือ การใช้สมุนไพร และการดำรงชีพในบริบทป่าธรรมชาติ รูปแบบกิจกรรมการเล่นของเด็กชาวมานิไม่ได้แยกออกจากชีวิตประจำวันของชุมชน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ฝังอยู่ในวิถีวัฒนธรรม เด็กเรียนรู้ผ่านการสังเกต การเลียนแบบ การลงมือปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของครอบครัวและชุมชน การเล่นจึงทำหน้าที่เป็นกลไกในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ทักษะการดำรงชีพ ภาษา และวัฒนธรรมจากผู้ใหญ่สู่เด็ก

ภาพที่ 3 ภาพกิจกรรมการเล่น

จากภาพที่ 3 รูปแบบกิจกรรมการเล่นและการใช้วัสดุธรรมชาติ และจากการสังเกตภาคสนาม พบว่า เด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนมีรูปแบบกิจกรรมการเล่นที่สัมพันธ์กับการใช้วัสดุธรรมชาติและการเลียนแบบวิถีชีวิตของผู้ใหญ่ในชุมชน เด็กมักนำวัสดุที่หาได้จากบริเวณโดยรอบ เช่น ใบกล้วยป่า กิ่งไม้ ดินเหนียว สมุนไพร ใบไม้ หิน และวัสดุธรรมชาติอื่น ๆ มาดัดแปลงเป็นของเล่นหรืออุปกรณ์ประกอบการเล่นตามจินตนาการของตนเอง กิจกรรมที่พบ ได้แก่ การนำใบกล้วยป่ามาฉีกหรือจัดวางให้มีลักษณะคล้ายเส้นผมหรือวิกผมของตุ๊กตา และใช้กิ่งไม้เป็นลำตัว จากนั้นเด็กจะสร้างจินตนาการให้ตุ๊กตาเป็นตัวละครหรือเพื่อนเล่น นอกจากนี้ ยังพบการนำสมุนไพรมาใส่ขวดน้ำและเติมน้ำลงไป เพื่อจำลองการต้มสมุนไพร การก่อกองไฟเพื่อจำลองการทำอาหาร หรือการนำหัวมันที่ขุดได้มาเผาเพื่อรับประทาน รวมถึงการนำไม้ปลายแหลมมาใช้จำลองการขุดหัวมัน ซึ่งสะท้อนการเลียนแบบทักษะการหาอาหารและการใช้เครื่องมือพื้นฐานในชีวิตประจำวันของผู้ใหญ่

นอกจากนี้ เด็กยังมีกิจกรรมการเล่นที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจธรรมชาติและการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตรอบตัว เช่น การช่วยกันจับสัตว์ขนาดเล็ก ได้แก่ กิ้งก่า หนู หรือนก เพื่อนำมาดูเล่นร่วมกันเป็นกลุ่ม รวมถึงการเล่นสวมเสื้อผ้าหรือเครื่องนุ่งห่ม การใช้วัสดุธรรมชาติเพื่อสร้างบ้านแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นวัสดุประเภทเดียวกับที่พ่อแม่ใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัยจริง ในบางกรณี พบว่า เด็กนำมีดของพ่อแม่มาใช้ตัดกิ่งไม้เพื่อนำไปประกอบเป็นโครงสร้างบ้านจำลอง กิจกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบกระบวนการสร้างที่อยู่อาศัยของผู้ใหญ่ ทั้งการเลือกวัสดุ การตัดแต่งกิ่งไม้ และการนำวัสดุมาประกอบเป็นรูปทรงของบ้านแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม การใช้เครื่องมือมีคมดังกล่าวยังสะท้อนมิติของการเรียนรู้เรื่องความระมัดระวังและขอบเขตความปลอดภัยภายใต้การเฝ้าดูของผู้ใหญ่ในชีวิตประจำวัน

เด็กยังมีการนำกิ่งไม้มาปาแข่งกันให้สูงที่สุด และการนำ “บอเลา” ซึ่งเป็นอุปกรณ์ล่าสัตว์สำหรับเด็กมาเป่าเล่น โดยใช้ดินเหนียวปั้นเป็นลูกกลม ๆ สำหรับใช้เป็นลูกเป่า อีกทั้งยังมีการนำใบไม้มาสานเป็นตะกร้าขนาดเล็กที่เรียกว่า “กระจ้อง” รวมถึงการนำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปสัตว์หรือตุ๊กตา นอกจากนี้ ยังพบว่า เด็กนำหินสีขาวที่มีลักษณะเป็นรูพรุนมาใช้ประกอบการเล่น โดยนำกิ่งไม้ขนาดเล็กจำนวนมากเสียบลงไปตามรูของหิน เพื่อสร้างลักษณะให้คล้ายวัตถุหรือสิ่งมีชีวิตที่มีขน กิจกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการสังเกตคุณลักษณะเฉพาะของวัสดุธรรมชาติ และการใช้จินตนาการในการเปลี่ยนวัตถุธรรมดาให้กลายเป็นของเล่นที่มีความหมายในโลกของเด็ก กล่าวได้ว่า รูปแบบกิจกรรมการเล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนมิได้เป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ การเลียนแบบวิถีชีวิตของผู้ใหญ่ และการใช้วัสดุรอบตัวให้เกิดความหมายใหม่ในการเล่น วัสดุธรรมชาติจึงทำหน้าที่เป็นทั้งของเล่น สื่อการเรียนรู้ และเครื่องมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการดำรงชีวิตของชาวมานิจากรุ่นสู่รุ่น พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่กระจายอยู่ในระบบพื้นที่ชีวิตประจำวัน ได้แก่ บ้าน ลานหน้าบ้าน ชานบ้าน ลำธาร น้ำตก ต้นไม้ และป่ารอบชุมชน กิจกรรมการเล่นของเด็กมีลักษณะสัมพันธ์กับคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏในบริเวณนั้นอย่างชัดเจน เช่น พื้นที่น้ำสัมพันธ์กับการจับปลา กุ้ง และปู พื้นที่ป่าสัมพันธ์กับการขุดมัน หาสมุนไพร เก็บฟืน และสร้างบ้านจำลอง ส่วนพื้นที่ใกล้บ้านสัมพันธ์กับการเล่นบทบาทสมมติ การประดิษฐ์ของเล่น และการสังเกตกิจกรรมของผู้ใหญ่ ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเล่นของเด็กชาวมานิเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน เด็กไม่ได้เรียนรู้จากของเล่นสำเร็จรูปหรือพื้นที่เล่นที่ถูกออกแบบไว้ล่วงหน้าเท่านั้น แต่เรียนรู้ผ่านการใช้ร่างกาย การใช้ประสาทสัมผัส การเลียนแบบผู้ใหญ่ การใช้วัสดุธรรมชาติ และการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมรอบตัว พื้นที่เล่นจึงทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่พัฒนาการ พื้นที่เรียนรู้ทักษะการดำรงชีพ และพื้นที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมของชาวมานิจากรุ่นสู่รุ่น

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ว่า การเล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ผู้ใหญ่ เพื่อน วัสดุรอบตัว และกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชุมชน พื้นที่ที่เด็กใช้เล่น เช่น ลานหน้าบ้าน ชานบ้าน ลำธาร น้ำตก ต้นไม้ และป่ารอบชุมชน จึงไม่ได้มีความหมายเพียงในเชิงกายภาพ แต่ทำหน้าที่เป็นบริบทที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การสังเกต การเลียนแบบ และการสร้างประสบการณ์ด้วยตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิในบริบทป่าธรรมชาติ พบว่า การเล่นของเด็กชาวมานิในบริบทธรรมชาติ และสะท้อนให้เห็นพัฒนาการที่ปรากฏผ่านการเล่นอย่างเป็นธรรมชาติ โดยมุ่งประเมินความสามารถของเด็กใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งเป็นมิติสำคัญในการเติบโตอย่างสมดุลของเด็กปฐมวัย

พื้นที่เล่นในฐานะสภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิกลุ่มป่าบอนมีลักษณะเป็นพื้นที่เปิดและยืดหยุ่น ไม่ได้ถูกกำหนดขอบเขตไว้อย่างตายตัวเหมือนสนามเด็กเล่นในสังคมเมือง พื้นที่เล่นของเด็กเกิดขึ้นจากพื้นที่ชีวิตจริง ได้แก่ ลานหน้าบ้าน ชานบ้าน ลำธาร น้ำตก ต้นไม้ ป่ารอบชุมชน และพื้นที่ดินเหนียว ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่เล่นในบริบทชาวมานิเป็น “สภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้” ที่เด็กสามารถสำรวจ ทดลอง และสร้างประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้โดยตรง ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการเล่นอิสระ (Free Play) ของ Dankiw, K. A. et al. ที่มองว่าการเล่นที่เกิดจากความสนใจของเด็กเอง เปิดโอกาสให้เด็กเลือกกิจกรรม ทดลองใช้ร่างกาย ใช้จินตนาการ และเรียนรู้จากสถานการณ์จริง พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิจึงไม่ได้ต้องการเครื่องเล่นหรืออุปกรณ์สำเร็จรูปเป็นหลัก แต่ต้องการพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน หิน ต้นไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ และสิ่งมีชีวิตรอบตัว การที่เด็กเล่นน้ำ จับปลา จับกุ้ง จับปู ปีนต้นไม้ เก็บผลไม้ ขุดมัน เล่นดิน และใช้วัสดุธรรมชาติสร้างของเล่น แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ธรรมชาติมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง เด็กไม่ได้เรียนรู้ธรรมชาติในฐานะเนื้อหาที่ถูกสอนแยกออกมา แต่เรียนรู้ธรรมชาติในฐานะส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน การเล่นจึงทำหน้าที่เป็นกลไกที่เชื่อมโยงเด็กกับสภาพแวดล้อมอย่างเป็นธรรมชาติ (Dankiw, K. A. et al., 2020)

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานด้านพัฒนาการเด็กปฐมวัย พบว่า พัฒนาการของเด็กมิได้เป็นเพียงกระบวนการทางชีวภาพ แต่เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงมิติด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Piaget, J., Vygotsky, L. S. อธิบายว่า การเล่นและสภาพแวดล้อมมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ การพัฒนาความคิด การสร้างความมั่นใจ และการเติบโตภายใต้บริบททางสังคมที่แตกต่างกัน (Piaget, J., 1952); (Vygotsky, L. S., 1978) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ginsburg, K. R. พบว่า เนื่องจากชาวมานิมีลักษณะการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานระหว่างกลุ่มอยู่เป็นระยะ จึงไม่สามารถกำหนดจำนวนประชากรที่แน่นอนได้ ผู้วิจัยจึงกำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมการวิจัย ได้แก่ เด็กชาวมานิอายุ 3 - 8 ปี จำนวน 15 คน และผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ปกครอง ผู้ดูแล ผู้นำกลุ่ม หรือสมาชิกชุมชนที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กจำนวนประมาณ 15 - 30 คน หรือจนกว่าข้อมูลจะถึงภาวะอิ่มตัว ทั้งนี้ จำนวนดังกล่าวสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของบริบทภาคสนาม การเข้าถึงกลุ่มผู้เข้าร่วมการวิจัย และความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้รับ (Ginsburg, K. R., 2007)

การเก็บข้อมูลจะดำเนินต่อไปจนกระทั่งข้อมูลเกิดความอิ่มตัว (Data Saturation) กล่าวคือ ข้อมูลที่ได้รับเริ่มมีลักษณะซ้ำ ไม่พบประเด็นใหม่เพิ่มเติม และสามารถอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับพื้นที่เล่น พฤติกรรมการเล่น การเรียนรู้ และพัฒนาการของเด็กชาวมานิได้อย่างเพียงพอ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญกับความลึกซึ้ง ความหลากหลาย และความสมบูรณ์ของข้อมูล มากกว่าการกำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมการวิจัยตามหลักการคำนวณทางสถิติ (Guest, G. et al., 2006)

2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกิจกรรมการเล่นของเด็กชาวมานิที่สะท้อนวิถีวัฒนธรรม การเรียนรู้ และการใช้ชีวิตของชุมชน พบว่า การเล่นในสภาพแวดล้อมธรรมชาติของเด็กชาวมานิมีบทบาทต่อพฤติกรรม การเรียนรู้ และพัฒนาการของเด็กอย่างลึกซึ้ง เด็กใช้การเล่นเป็นวิธีทำความเข้าใจโลก ฝึกทักษะชีวิต สร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น และซึมซับภูมิปัญญาของชุมชน การเล่นจึงเป็นกลไกสำคัญของการเติบโตที่เชื่อมโยงเด็กเข้ากับครอบครัว ชุมชน และธรรมชาติ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมร่วมสมัย

2.1 การเล่นในฐานะกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า เด็กชาวมานิเรียนรู้ผ่านการสังเกต การเลียนแบบ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้ใหญ่ เช่น การสร้างบ้านแบบดั้งเดิม การขุดหัวมัน การหาปลา การใช้สมุนไพร การก่อกองไฟ การทำอาหาร และการใช้วัสดุธรรมชาติประกอบการเล่น การเล่นในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่า การเรียนรู้ของเด็กไม่ได้เกิดขึ้นจากการสอนโดยตรงเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการเข้าไปอยู่ในบริบทของกิจกรรมจริงในชีวิตประจำวันของชุมชน ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Learning) ที่มองว่า เด็กเรียนรู้ผ่านความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ เพื่อน และบริบททางวัฒนธรรมรอบตัว การที่เด็กนำสิ่งที่เห็นจากพ่อแม่มาจำลองในการเล่น เช่น การสร้างบ้าน การขุดมัน การต้มสมุนไพร หรือการทำอาหาร แสดงให้เห็นว่า การเล่นเป็นพื้นที่ที่เด็กใช้ทดลองบทบาทและทำความเข้าใจวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ การเล่นของเด็กชาวมานิยังสะท้อนระบบการถ่ายทอดความรู้แบบฝังตัวอยู่ในวิถีชีวิต กล่าวคือ ผู้ใหญ่ไม่ได้แยก “การสอน” ออกจาก “การใช้ชีวิต” อย่างชัดเจน แต่เด็กเรียนรู้จากการเฝ้าดู ทำตาม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมจริง การเล่นจึงเป็นช่องทางสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ความรู้เรื่องพืชอาหาร พืชสมุนไพร วัสดุธรรมชาติ เครื่องมือ เครื่องสาน และการดำรงชีวิตในป่า

2.2 การใช้วัสดุธรรมชาติกับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า เด็กชาวมานิใช้วัสดุธรรมชาติรอบตัวเป็นของเล่นและสื่อการเรียนรู้อย่างหลากหลาย เช่น ใบกล้วยป่า กิ่งไม้ ใบไม้ ดินเหนียว หิน สมุนไพร และวัสดุป่าอื่น ๆ เด็กนำใบกล้วยป่ามาทำเป็นผมหรือวิกผมของตุ๊กตา ใช้กิ่งไม้เป็นลำตัว ปั้นดินเหนียวเป็นสัตว์หรือตุ๊กตา ใช้ดินเหนียวเป็นลูกเป่าของ “บอเลา” สานใบไม้เป็น “กระจ้อง” และนำหินสีขาวที่มีรูพรุนมาเสียบกิ่งไม้เล็ก ๆ เพื่อสร้างลักษณะคล้ายสิ่งมีชีวิตที่มีขน ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เด็กสามารถเปลี่ยนวัสดุธรรมชาติธรรมดาให้กลายเป็นของเล่นที่มีความหมายผ่านจินตนาการ การใช้วัสดุธรรมชาติจึงไม่ได้เป็นเพียงการใช้สิ่งของใกล้ตัวเพราะไม่มีของเล่นสำเร็จรูป แต่เป็นกระบวนการคิดเชิงสัญลักษณ์ที่เด็กใช้วัตถุหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง เช่น ใบกล้วยแทนเส้นผม กิ่งไม้แทนร่างกาย ดินเหนียวแทนสัตว์ หรือหินแทนสิ่งมีชีวิต ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดพัฒนาการทางสติปัญญาที่มองว่า การเล่นสมมติและการใช้วัตถุแทนความหมายเป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้ในวัยเด็ก เด็กชาวมานิไม่ได้เพียงเล่นกับวัสดุธรรมชาติ แต่กำลังสร้างโลกความหมายของตนเองผ่านการสังเกต การเลือกวัสดุ การจัดองค์ประกอบ และการจินตนาการ การเล่นจึงช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การใช้ประสาทสัมผัส และการพัฒนาความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว

2.3 พื้นที่เล่นกับพัฒนาการเด็กแบบองค์รวม ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการเด็กทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างเชื่อมโยงกัน ไม่สามารถแยกพัฒนาการแต่ละด้านออกจากกันอย่างเด็ดขาดได้ เนื่องจากกิจกรรมการเล่นหนึ่งกิจกรรมมักส่งเสริมพัฒนาการหลายด้านพร้อมกันตัวอย่างเช่น การเล่นในลำธารช่วยพัฒนาการทรงตัว การเคลื่อนไหว และการใช้ประสาทสัมผัส

ขณะเดียวกันยังส่งเสริมการสังเกตสิ่งมีชีวิตในน้ำ การทำงานร่วมกับเพื่อน และการเรียนรู้แหล่งอาหารตามธรรมชาติ การปีนต้นไม้ช่วยพัฒนาความแข็งแรง ความกล้า ความมั่นใจ และการประเมินความเสี่ยง ส่วนการเล่นสร้างบ้านแบบดั้งเดิมช่วยพัฒนาทักษะมือ การเลือกวัสดุ การวางแผน การเลียนแบบผู้ใหญ่ และการเข้าใจรูปแบบที่อยู่อาศัยของชุมชน กล่าวได้ว่า พื้นที่เล่นของเด็กชาวมานิเป็นสถานที่ส่งเสริมของพัฒนาการแบบองค์รวม เด็กได้พัฒนาร่างกายผ่านการเคลื่อนไหวในพื้นที่ธรรมชาติ พัฒนาอารมณ์ผ่านการเผชิญความท้าทายและการทดลอง พัฒนาสังคมผ่านการเล่นร่วมกับผู้อื่น และพัฒนาสติปัญญาผ่านการคิด แก้ปัญหา และสร้างความหมายจากวัสดุธรรมชาติ การเล่นจึงเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงพัฒนาการหลายมิติเข้าด้วยกันอย่างเป็นธรรมชาติ ดังนั้น การศึกษาบทบาทของการเล่นในบริบทของเด็กชาวมานิจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงกรอบพัฒนาการแบบตะวันตกหรือการประเมินพฤติกรรมเชิงกลไกเท่านั้น แต่ควรมองการเล่นในฐานะกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน การเล่นของเด็กชาวมานิจึงสะท้อนทั้งพัฒนาการรายด้านและการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นผ่านประสบการณ์จริงในชีวิตประจำวัน การเล่นมีความสำคัญต่อพัฒนาการเด็กในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพ แนวคิดของ Piaget, J., Vygotsky, L. S. ต่างสนับสนุนว่า การเล่นเป็นกลไกพื้นฐานของการเรียนรู้ การสร้างจินตนาการ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการพัฒนาอัตลักษณ์ของเด็ก (Piaget, J., 1952); (Vygotsky, L. S., 1978) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Frost, J. L. et al. ช่วยชี้ให้เห็นว่า การเล่นเชื่อมโยงพัฒนาการหลายด้านเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม เมื่อเชื่อมโยงกับบริบทของเด็กชาวมานิ จะเห็นได้ว่า การเล่นมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมที่หลอมรวมอยู่ในวิถีชีวิตธรรมชาติ และภูมิปัญญาของชุมชน (Frost, J. L. et al., 2012) สอดคล้องกับงาน Fyfe-Johnson, A. et al. ได้ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์หลักฐานจากงานวิจัยจำนวนมากเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับสุขภาวะเด็ก และพบว่า การใช้เวลาในพื้นที่ธรรมชาติสัมพันธ์กับสุขภาวะของเด็กในหลายด้าน เช่น สมาธิ การควบคุมอารมณ์ สุขภาพจิต และคุณภาพชีวิตโดยรวม งานวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ธรรมชาติไม่ได้ส่งผลต่อพัฒนาการทางกายเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอารมณ์ ความสามารถในการจัดการตนเอง และความพร้อมต่อการเรียนรู้ของเด็กในระยะยาว เมื่อเชื่อมโยงกับบริบทของเด็กชาวมานิ จะเห็นได้ว่า พื้นที่ป่าธรรมชาติไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นพื้นที่ทางกายภาพสำหรับการเล่น แต่เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่เด็กใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิต การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง เด็กเรียนรู้ผ่านการเดินป่า การปีนต้นไม้ การเล่นเลียนแบบกิจกรรมของผู้ใหญ่ และการใช้วัสดุธรรมชาติสร้างของเล่นหรือเครื่องมือจำลอง กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การเล่นในพื้นที่ธรรมชาติมีบทบาทต่อพัฒนาการของเด็กในระดับที่ลึกกว่าการพัฒนาทางร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่ยังเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและการสร้างอัตลักษณ์ของเด็กในชุมชน (Fyfe-Johnson, A. et al., 2021) การเล่นในพื้นที่ธรรมชาติส่งเสริมพัฒนาการเด็กในหลายมิติ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และความสามารถในการเรียนรู้ งานวิจัยของ Brussoni, M. et al. สนับสนุนว่า การเล่นกลางแจ้งที่เปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจ เคลื่อนไหว และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทักษะชีวิต การควบคุมตนเอง และสุขภาวะของเด็ก เมื่อพิจารณาในบริบทของเด็กชาวมานิ จะเห็นได้ว่า การเล่นในพื้นที่ป่าธรรมชาติเป็นทั้งกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะ และการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างใกล้ชิด (Brussoni, M. et al., 2015) ดังนั้น พื้นที่ธรรมชาติ

ในบริบทของชุมชนชาติพันธุ์จึงควรถูกมองในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต ไม่ใช่เพียงพื้นที่ทางกายภาพหรือพื้นที่สำหรับกิจกรรมของเด็กเท่านั้น พื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งสะสมความรู้ประสบการณ์ ความทรงจำ และความสัมพันธ์ของชุมชน การเล่นของเด็กในพื้นที่ธรรมชาติจึงมีความหมายมากกว่าการเคลื่อนไหวหรือความบันเทิง แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยให้เด็กเข้าใจโลกของตนเอง เข้าใจบทบาทในชุมชน และค่อย ๆ ก่อรูปอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ตรง

องค์ความรู้ใหม่

การเล่นกลางแจ้งในป่าธรรมชาติที่มีความเสี่ยงเชิงบวกอย่างเหมาะสม (Risky Play) ส่งเสริมพัฒนาการ 4 ด้านอย่างเป็นรูปธรรม: ด้านร่างกาย: พัฒนาการเคลื่อนไหวผ่านภูมิประเทศขรุขระ การทรงตัว และทักษะกล้ามเนื้อมัดใหญ่ - มัดเล็ก จากการปีนป่าย ต้นไม้ และหิน ด้านอารมณ์และจิตวิทยา: การสัมผัสธรรมชาติช่วยสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ (Ecopsychological Well-being) ถ่ายทอดความผูกพันต่อถิ่นฐาน (Sense of Place) และลดความเครียด ด้านสังคม: ก่อให้เกิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน (Collective Learning) ผ่านการดูแลกันระหว่างกลุ่มวัย (พี่ดูแลน้อง/เพื่อนช่วยเพื่อน) โดยไม่มีโครงสร้างอำนาจจากผู้ใหญ่มากำหนด ด้านสติปัญญา: การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Thought) โดยนำวัสดุรอบตัว เช่น กิ่งไม้ ใบไม้ ดินเหนียว มาแทนค่าวัตถุในจินตนาการ ดังภาพวิถีแห่งป่า: การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการของเด็กชาวมานิ

ภาพที่ 4 วิถีแห่งป่า: การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการของเด็กชาวมานิ

สรุปและข้อเสนอแนะ

บริบทชาติพันธุ์จึงควรถูกมองว่าเป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนทั้งวิถีชีวิต ระบบความรู้ อัตลักษณ์ และกระบวนการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการของชุมชน การศึกษาการเล่นของเด็กในพื้นที่ทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจพฤติกรรมการเล่นของเด็กในมิติที่ลึกกว่าระดับกิจกรรมภายนอก เพราะช่วยให้การมีปฏิสัมพันธ์ความหมายทางสังคม วัฒนธรรม และเข้าใจระหว่างเด็กกับชุมชนที่แฝงอยู่ภายใต้กิจกรรมการเล่น พบว่า การเล่นของเด็กมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมของชุมชน มากกว่าการเป็นกิจกรรมเชิงกลไกหรือการเรียนรู้ตามโครงสร้างแบบสมัยใหม่ การเล่นจึงทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้เด็กเรียนรู้ สร้างอัตลักษณ์ และพัฒนาทักษะชีวิตผ่านประสบการณ์จริง เมื่อเชื่อมโยงกับบริบทของเด็กชาวมานิ จะเห็นได้ว่าการเล่นเกิดขึ้นผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การใช้วัสดุธรรมชาติ และการเรียนรู้ผ่านพื้นที่ป่าธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม การนำแนวคิดการเล่นในบริบทชาติพันธุ์มาใช้ในการศึกษาครั้งนี้จึงช่วยให้สามารถทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการเล่น พัฒนาการเด็ก และวัฒนธรรมของชุมชนชาวมานิได้อย่างลึกซึ้งและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ศึกษา การใช้แนวทางการสังเกตพฤติกรรมในสถานการณ์จริงจึงเป็นวิธีสำคัญที่ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจการเล่น การเรียนรู้ และพัฒนาการของเด็กได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกรณีของเด็กชาวมานิ ซึ่งการเรียนรู้มักปรากฏผ่านกิจกรรมที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การปีนต้นไม้ การเดินป่า การใช้วัสดุธรรมชาติ และการเลียนแบบกิจกรรมของผู้ใหญ่ แนวทางดังกล่าวจึงช่วยให้การประเมินพัฒนาการเด็กมีความเหมาะสมกับบริบทและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย. นนทบุรี: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.

พรพิมล รัตนกุล. (2565). ชาวมานิ: วิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาคใต้ของประเทศไทย. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2564). คู่มือการเล่นอิสระ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

Brussoni, M. et al. (2015). What is the relationship between risky outdoor play and health in children? A systematic review. International Journal of Environmental Research and Public Health, 12(6), 6423-6454.

Dankiw, K. A. et al. (2020). The impacts of unstructured nature play on health in early childhood development: A systematic review. PLOS ONE, 15(2), e0229006. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229006.

Frost, J. L. et al. (2012). Play and child development. (4th ed.). Texas: Pearson.

Fyfe-Johnson, A. et al. (2021). Nature and children’s health: A systematic review. Pediatrics, 148(4), e2020049155. https://doi.org/10.1542/peds.2020-049155.

Ginsburg, K. R. (2007). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. Pediatrics, 119(1), 182-191.

Guest, G. et al. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. Field Methods, 18(1), 59-82.

Piaget, J. (1952). The origins of intelligence in children. New York: International Universities Press.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge: Harvard University Press.

บทความวิชาการ

สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับวาระสุดท้ายของชีวิต: ศึกษาการตายตามธรรมชาติ การุณยฆาต และกฎหมายไทยเปรียบเทียบต่างประเทศ*

DECISION-MAKING RIGHTS AT THE END OF LIFE: A COMPARATIVE STUDY OF NATURAL DEATH, EUTHANASIA, AND THAI LAW

จิรพงศ์ สุวรรณบุญฤทธิ์[1*], ณัฐดนัย สุภัทรากุล[2]

Jiraphong Suwanbunyarit[1*], Nutdanai Supatrakul[2]

[1]โรงพยาบาลเจ้าพระยายมราช สุพรรณบุรี ประเทศไทย

[1]Chaophrayayommarat Hospital, Suphan Buri, Thailand

[2]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: jijitool@gmail.com

*Tel: 063-146-5658

บทคัดย่อ

ปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการแพทย์ทั้งในด้านการตรวจวินิจฉัยและการรักษา ทำให้ผู้ป่วยจำนวนมากได้รับการบำบัดรักษาจนหายขาดจากโรคหรือภาวะต่าง ๆ ซึ่งในอดีตไม่อาจรักษาได้ อย่างไรก็ดี มีโรคอีกหลายชนิดที่อยู่ในระยะลุกลาม อาทิ โรคมะเร็ง ผู้ป่วยจะมีความทุกข์ทรมานจากการรักษา เช่น การฉายแสง ยาเคมีบำบัด หรือยามุ่งเป้า ซึ่งเป็นผลข้างเคียงที่มิอาจปฏิเสธได้ ทำให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่แย่ลง และนำมาซึ่งปัญหาที่หนักหน่วงทั้งผู้ป่วย ครอบครัว และสถานะทางการเงิน การตัดสินใจเกี่ยวกับวาระสุดท้ายของชีวิตเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนและเกี่ยวข้องกับกฎหมาย จริยธรรมทางการแพทย์ สิทธิมนุษยชน ศาสนา และค่านิยมของสังคม แม้ว่าหลายประเทศจะพัฒนากฎหมายรองรับการุณยฆาตหรือการช่วยเหลือการฆ่าตัวตายภายใต้เงื่อนไขที่เข้มงวด แต่ประเทศไทยยังคงเลือกใช้แนวทางรับรองสิทธิในการปฏิเสธการรักษาและการเสียชีวิตตามธรรมชาติผ่านมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามในการสร้างดุลยภาพระหว่างการเคารพเจตจำนงของผู้ป่วยกับหลักการคุ้มครองชีวิตตามระบบกฎหมายไทย ผู้เขียนเห็นว่าในปัจจุบันไม่จำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายให้มีการการุณยฆาตเชิงรุก แต่ควรทำให้สิทธิที่กฎหมายได้รับรองและมุ่งคุ้มครองที่บัญญัติไว้แล้ว สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำให้เกิดผลได้จริงในทางปฏิบัติ เช่น การพัฒนาระบบการดูแลแบบประคับประคอง การให้ความรู้แก่ประชาชนในการจัดทำหนังสือแสดงเจตนาและการวางแผนดูแลล่วงหน้า ทั้งนี้ เพื่อให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยในวาระสุดท้ายเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้บริบทของสังคมและกฎหมายไทย

คำสำคัญ: การุณยฆาต, การดูแลแบบประคับประคอง, สิทธิผู้ป่วย, หนังสือแสดงเจตนา

* Received 30 August 2026; Revised 6 October 2026; Accepted 25 October 2026

Abstract

Advances in medical technology, both in diagnosis and treatment, have led to numerous patients being cured of diseases or conditions that were previously untreatable. However, many diseases, such as cancer, remain in advanced stages, causing patients immense suffering from treatments like radiation therapy, chemotherapy, or targeted therapy, which inevitably result in side effects. This significantly reduces their quality of life and creates substantial problems for patients, their families, and their financial well-being. Decisions regarding end-of-life care are sensitive issues involving law, medical ethics, human rights, religion, and societal values. While many countries have developed laws supporting euthanasia or assisted suicide under strict conditions, Thailand continues to prioritize the right to refuse treatment and to die naturally through Section 12 of the National Health Act B.E. 2550 (2007). This reflects an attempt to strike a balance between respecting the patient's will and the principle of life protection within the Thai legal system. The author believes that, at present, there is no need to amend the law to active euthanasia. Instead, the focus should be on ensuring that the rights already recognized and protected by law are effectively enforced and implemented in practice. This includes developing palliative care systems and educating the public on preparing will documents and advance care planning. The aim is to concretely protect the human dignity and quality of life of terminally ill patients within the context of Thai society and law.

Keywords: Euthanasia, Palliative Care, Patients' Rights, Living Will

บทนำ

หลักการด้านสิทธิผู้ป่วยได้รับการรับรองในระดับสากลมาเป็นเวลานาน โดยองค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) ให้ความสำคัญกับการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของผู้ป่วย ทั้งนี้ ที่ประชุมสมัชชาอนามัยโลก (World Health Assembly) เมื่อ ค.ศ. 1970 ได้วางหลักการว่าผู้ป่วยทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับบริการด้านสุขภาพในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐาน รวมทั้งมีสิทธิได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโรค การวินิจฉัย การพยากรณ์โรค และทางเลือกในการรักษาอย่างครบถ้วนและเข้าใจได้ เพื่อประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลบนพื้นฐานของความยินยอมโดยได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอ (Informed Consent) ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญของจริยธรรมและกฎหมายทางการแพทย์ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ องค์การอนามัยโลกยังให้ความสำคัญกับการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) ซึ่งเป็นแนวทางการดูแลผู้ป่วยและครอบครัวที่กำลังเผชิญกับโรคคุกคามต่อชีวิต โดยมุ่งบรรเทาความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและครอบครัว ทั้งนี้ ในแต่ละปีมีประชาชนทั่วโลกประมาณ 56.8 ล้านคนที่ต้องการการดูแลแบบประคับประคอง โดยประมาณ 25.7 ล้านคนเป็นผู้ป่วยในช่วงปีสุดท้ายของชีวิต อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมีผู้ที่สามารถเข้าถึงบริการดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมเพียงประมาณร้อยละ 14 เท่านั้น อีกทั้งข้อจำกัดทางกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการใช้มอร์ฟีน

และยาควบคุมที่จำเป็น ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบรรเทาความทุกข์ทรมานของผู้ป่วยจำนวนมาก (World Health Organization, 2020)

สถานการณ์ในประเทศไทย ปัจจุบันกำลังเผชิญความท้าทายครั้งใหญ่ในการเข้าถึงบริการรักษาแบบประคับประคอง (Palliative Care) แม้ว่ากระทรวงสาธารณสุขจะบรรจุการดูแลแบบประคับประคองไว้ในแผนพัฒนาระบบบริการ (Service Plan) แต่การเข้าถึงจริงยังคงมีช่องว่าง และการที่ไทยได้เข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ทำให้ตัวเลขผู้ป่วยโรคเรื้อรังระยะสุดท้ายเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในปี 2567 พบว่า มีผู้ป่วยมะเร็งรายใหม่มากกว่า 140,000 คนต่อปี เสียชีวิต 84,000 คนต่อปี ซึ่งมีผู้ป่วยมะเร็งที่ได้รับการวินิจฉัยในระยะประคับประคอง เพียง 68,000 รายทั่วประเทศ (สถาบันมะเร็งแห่งชาติ, 2567)

สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับวาระสุดท้ายของชีวิต

ในปัจจุบันหลายประเทศทั่วโลกมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น อายุยืนยาวขึ้น เป็นที่ทราบกันดีว่าผู้สูงอายุมักมีโรคเรื้อรัง นำไปสู่ภาวะติดเตียง ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ (ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย, 2564) และโรคมะเร็งอันเป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับต้น อีกทั้งนำไปสู่ภาวะเจ็บป่วยระยะท้ายของชีวิต การดูแลผู้ป่วยระยะท้ายและการดูแลบรรเทาทุกข์ทรมานทั้งผู้ป่วยโรคเรื้อรังและผู้ป่วยมะเร็งระยะท้ายกลายเป็นส่วนสำคัญของระบบสุขภาพที่มุ่งลดความเจ็บปวด เพิ่มคุณภาพชีวิต และเคารพความต้องการของผู้ป่วยและครอบครัว

การรักษาแบบประคับประคอง (Palliative care) และการบริบาลผู้ป่วยระยะท้าย (Hospice Care) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการเพิ่มคุณภาพชีวิตและบรรเทาความทุกข์ทรมานเหมือนกัน หากแต่มีจุดต่างสำคัญที่การรักษาแบบประคับประคอง เป็นการดูแลเชิงองค์รวมเพื่อลดความทุกข์และปรับปรุงคุณภาพชีวิต ผู้ป่วยทุกระยะของโรคคุกคามชีวิต ส่วนการบริบาลผู้ป่วยระยะท้ายเป็นการดูแลบรรเทาทุกข์มุ่งผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่ยุติการรักษาเพื่อหวังหายให้ความสบายสูงสุด รองรับการจากไปอย่างสงบและสนับสนุนครอบครัว (กรมการแพทย์, 2568)

ประเด็นสำคัญของการรักษาแบบประคับประคอง (Palliative care) และการบริบาลระยะท้าย (Hospice care) นั้นมุ่งบรรเทาทุกข์ ปรับปรุงคุณภาพชีวิต และเคารพความต้องการผู้ป่วย โดย “ไม่เร่ง” และ “ไม่ยืด” การตาย ในขณะที่การุณยฆาต (Euthanasia) มีแนวทางที่ต่างจากการรักษาแบบประคับประคอง โดยสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับวาระสุดท้ายของชีวิต หรือการุณยฆาต (Euthanasia) มักแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. การตายตามธรรมชาติ หรือการตายอย่างสงบในเชิงรับ (Passive Euthanasia)

การตายตามธรรมชาติ หรือการตายอย่างสงบในเชิงรับ (Passive Euthanasia) หมายถึง การงดเว้นหรือยุติการรักษาที่มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อยืดระยะเวลาการตายของผู้ป่วย โดยปล่อยให้ผู้ป่วยเสียชีวิตตามกระบวนการของโรคหรือธรรมชาติ จะไม่มีกระบวนการทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิตเร็วขึ้น เช่น การไม่ใส่เครื่องช่วยหายใจ การถอนเครื่องช่วยหายใจ การไม่ทำการกู้ชีพ (CPR) หรือการงดการรักษาที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ป่วย (Futile Treatment) (วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, 2558) ทั้งนี้ ผู้ป่วยยังคงได้รับการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) เพื่อบรรเทาความเจ็บปวด ลดความทุกข์ทรมาน และคงไว้ซึ่งคุณภาพชีวิตจนถึงวาระสุดท้าย

ในประเทศไทย แนวคิดดังกล่าวได้รับการรับรองตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และกฎหมายลำดับรองที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถจัดทำหนังสือแสดงเจตนา (Living Will) เพื่อปฏิเสธการรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต อันเป็นการรับรองสิทธิของบุคคลในการเลือกเสียชีวิตตามธรรมชาติอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยมิใช่การกระทำเพื่อเร่งให้เกิดความตาย

2. การุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia)

การุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) หมายถึง การที่แพทย์หรือบุคคลอื่นกระทำการโดยตรงเพื่อให้ผู้ป่วยถึงแก่ความตาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยุติความทุกข์ทรมานจากโรคหรือภาวะที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ เช่น การฉีดยาหรือให้สารที่มีผลทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิต ซึ่งแตกต่างจากการุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) ที่เป็นเพียงการงดเว้นหรือยุติการรักษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อยืดระยะเวลาการตาย และปล่อยให้ผู้ป่วยเสียชีวิตตามกระบวนการของโรค

ข้อสังเกต การุณยฆาตเชิงรุกเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดข้อถกเถียงอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านกฎหมาย จริยธรรม ศาสนา และสิทธิมนุษยชน เนื่องจากเป็นการชั่งน้ำหนักระหว่างหลักการคุ้มครองชีวิตกับการเคารพสิทธิในการกำหนดชะตาชีวิตของบุคคล แม้ว่าบางประเทศจะรับรองการกระทำดังกล่าวภายใต้เงื่อนไขที่เข้มงวด แต่ประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติรองรับ และการกระทำดังกล่าวอาจเข้าลักษณะความผิดฐานฆ่าผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา ปัจจุบันจึงได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เพื่อผลักดันให้ประชาชนเข้าถึงการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care)ในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐาน (ไทยพีบีเอส, 2569) และศึกษาความเป็นไปได้ของการเปิดทางเลือกเกี่ยวกับการยุติชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด สาระสำคัญของร่างกฎหมายดังกล่าวแบ่งออกเป็น 2 ประการ

ประการแรก กำหนดให้การดูแลแบบประคับประคองเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ป่วยระยะสุดท้าย โดยไม่จำเป็นต้องจัดทำหนังสือแสดงเจตนา (Living Will) ล่วงหน้าเช่นเดียวกับ กฎหมายปัจจุบัน ทั้งนี้ เมื่อผู้ป่วยเข้าสู่ระยะท้ายของชีวิต ย่อมมีสิทธิได้รับการระงับความปวดและการดูแลแบบประคับประคองอย่างเหมาะสม เพื่อลดความทุกข์ทรมานและคงไว้ซึ่งคุณภาพชีวิต

ประการที่สอง เสนอให้มีการศึกษาและเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางการแพทย์ในการยุติชีวิต สำหรับผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ และแม้ได้รับการดูแลแบบประคับประคองอย่างเต็มที่แล้ว แต่ยังคงได้รับความทุกข์ทรมานอย่างรุนแรง ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายสาธารณะและการพัฒนากฎหมายในอนาคต

หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับวาระสุดท้ายของชีวิต

หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายสิทธิมนุษยชนได้รับการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights: UDHR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ซึ่งประเทศไทยเป็นรัฐภาคี ซึ่งได้รับการยอมรับทั้งในระดับระหว่างประเทศและกฎหมายภายในของหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย หลักการดังกล่าวตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีคุณค่าในตนเอง สมควรได้รับการเคารพ และไม่อาจถูกปฏิบัติเป็นเพียงวัตถุแห่งการใช้อำนาจของรัฐหรือบุคคลอื่น (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2564)

อย่างไรก็ตาม การนำหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาอธิบายประเด็นการุณยฆาตยังคงเป็นข้อถกเถียงในทาง วิชาการ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 2 แนวคิดสำคัญ

แนวคิดแรก เห็นว่า การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมครอบคลุมถึงการเคารพสิทธิในการกำหนดชะตาชีวิตของบุคคล หากผู้ป่วยมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโรคและทางเลือกในการรักษาอย่างเพียงพอ และแสดงเจตนาโดยสมัครใจปราศจากการบังคับ รัฐไม่ควรแทรกแซงการตัดสินใจดังกล่าวโดยปราศจากเหตุอันสมควร

อีกแนวคิดหนึ่ง เห็นว่า กฎหมายอาญามีหน้าที่คุ้มครองคุณค่าพื้นฐานของสังคม โดยเฉพาะชีวิตของมนุษย์ การกำหนดข้อยกเว้นความรับผิดทางอาญาจึงต้องตีความโดยเคร่งครัด และต้องมีเหตุผลรองรับอย่างเพียงพอ มิฉะนั้นอาจกระทบต่อหลักความเสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมายและความเชื่อมั่นของสังคมต่อกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มิได้หมายถึง สิทธิในการยุติชีวิตของตนเอง หากแต่หมายถึง หน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองชีวิตของบุคคลทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในภาวะอ่อนแอหรือเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ป่วยระยะสุดท้าย เพื่อป้องกันมิให้บุคคลเหล่านี้ถูกกดดันให้เลือกยุติชีวิตจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม หรือครอบครัว (คณิต ณ นคร, 2559)

สอดคล้องกับความเห็นของ แสวง บุญเฉลิมวิภาส อธิบายว่า สิทธิของผู้ป่วยในวาระสุดท้ายควรได้รับการพิจารณาภายใต้กรอบของสิทธิในการรักษาพยาบาลและสิทธิในการปฏิเสธการรักษา มากกว่าการขยายความไปสู่สิทธิในการทำให้ตนเองถึงแก่ความตาย เนื่องจากแนวทางดังกล่าวยังคงสามารถคุ้มครองศักดิ์ศรีของผู้ป่วยได้ขณะเดียวกันก็ไม่กระทบต่อหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญา (แสวง บุญเฉลิมวิภาส, 2563) ทั้งนี้ ประเทศที่รับรองการุณยฆาตส่วนใหญ่ก็มิได้อธิบายว่าเป็นการสร้าง “สิทธิใหม่” หากแต่ถือว่าเป็นข้อยกเว้นทางกฎหมายภายใต้เงื่อนไขที่เข้มงวด เพื่อให้ผู้ป่วยที่อยู่ในภาวะเจ็บป่วยร้ายแรงและไม่อาจรักษาให้หายขาด สามารถใช้สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (สุริยาพร นพกรเศรษฐกุล, 2561) ทั้งนี้ การใช้สิทธิดังกล่าวยังอยู่ภายใต้การกำกับดูแลและการตรวจสอบของรัฐอย่างเข้มงวด ซึ่งประเทศไทยได้เลือกใช้แนวทางรับรองสิทธิในการปฏิเสธการรักษา มากกว่าการรับรองสิทธิในการร้องขอให้บุคลากรทางการแพทย์กระทำการเพื่อยุติชีวิต แนวทางดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามของกฎหมายไทยในการสร้างดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยกับหลักการคุ้มครองชีวิตตามระบบกฎหมายไทย

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับสิทธิในการตายภายใต้หลักสิทธิมนุษยชน

ประเด็นเรื่องสิทธิในการตายตามธรรมชาติ (Right to Natural Death) มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักจริยธรรมทางการแพทย์ (Medical Ethics) ซึ่งโดยทั่วไปยึดหลักจริยธรรมพื้นฐาน 4 ประการ (วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, 2558) Four Principles of Biomedical Ethics ได้แก่ หลักการเคารพในความเป็นอิสระของบุคคล (Respect for Autonomy) หลักการไม่ก่ออันตราย (Non-maleficence) หลักการกระทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้ป่วย (Beneficence) และหลักความยุติธรรม (Justice) หลักการทั้งสี่ประการดังกล่าวเป็นกรอบสำคัญในการพิจารณาความชอบธรรมของการงดเว้นหรือยุติการรักษาผู้ป่วยระยะสุดท้าย (Beauchamp, T. L. & Childress, J. F., 2009)

1. หลักการเคารพในความเป็นอิสระของบุคคล (Respect for Autonomy)

หลักการนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่าบุคคลทุกคนมีสิทธิในการกำหนดวิถีชีวิตและตัดสินใจเกี่ยวกับร่างกายของตนเอง ตราบเท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์จึงมีหน้าที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโรค การพยากรณ์โรค ทางเลือกในการรักษา รวมทั้งผลดีและผลเสียของแต่ละแนวทางอย่างครบถ้วน เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถให้ความยินยอมหรือปฏิเสธการรักษาโดยอาศัยข้อมูลที่เพียงพอ (Informed Consent) พร้อมทั้งรักษาความลับของผู้ป่วยตามหลักจริยธรรมและกฎหมาย

2. หลักการไม่ก่ออันตราย (Non-maleficence)

หลักการนี้สะท้อนคติพื้นฐานของวิชาชีพแพทย์ คือ Primum non nocere หรือ “ประการแรก อย่าก่ออันตราย” การรักษาพยาบาลทุกประเภทจึงต้องมุ่งลดความเสี่ยงและหลีกเลี่ยงการก่ออันตรายแก่ผู้ป่วยโดยไม่จำเป็น แม้ว่าการรักษาบางวิธีจะมีความเสี่ยง แต่ต้องเป็นความเสี่ยงที่สมเหตุสมผลเมื่อเปรียบเทียบกับประโยชน์ที่ผู้ป่วยจะได้รับ และต้องเป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพที่ยอมรับ

3. หลักการกระทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้ป่วย (Beneficence)

หลักการนี้กำหนดให้แพทย์และบุคลากรทางการแพทย์ดำเนินการเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วย โดยมุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิต บรรเทาความทุกข์ทรมาน ป้องกันอันตราย และเลือกวิธีรักษาที่ให้ประโยชน์มากกว่าผลเสีย โดยเฉพาะในผู้ป่วยระยะสุดท้าย หลักการดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญของการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care)

4. หลักความยุติธรรม (Justice)

หลักความยุติธรรมเรียกร้องให้ผู้ป่วยทุกคนได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาค เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ ทั้งในด้านการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ การจัดสรรทรัพยากรด้านสาธารณสุข และการคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วย โดยการตัดสินใจทางการแพทย์ต้องตั้งอยู่บนหลักเหตุผล ความจำเป็นทางการแพทย์ และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มิใช่อาศัยฐานะทางเศรษฐกิจ ความเชื่อ หรือปัจจัยส่วนบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องกับการรักษา

เมื่อพิจารณาประเด็นสิทธิในการตายตามธรรมชาติภายใต้หลักจริยธรรมทั้งสี่ประการ จะเห็นได้ว่าหลักการเหล่านี้อาจเกิดความขัดแย้งกันในทางปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น การเคารพการตัดสินใจของผู้ป่วยตามหลักความเป็นอิสระ (Autonomy) อาจขัดแย้งกับหน้าที่ของแพทย์ในการรักษาชีวิตตามหลักการกระทำเพื่อประโยชน์ (Beneficence) หรือหลักไม่ก่ออันตราย (Non-maleficence) ดังนั้น การพิจารณางดเว้นหรือยุติการรักษาผู้ป่วยระยะสุดท้ายจึงต้องอาศัยการชั่งน้ำหนักระหว่างหลักจริยธรรมหลายประการควบคู่กัน

นอกจากนี้ แม้ว่าสิทธิในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองจะได้รับการยอมรับในฐานะสิทธิมนุษยชนและสิทธิส่วนบุคคล แต่สิทธิในการตายมิใช่สิทธิที่สามารถใช้ได้โดยปราศจากข้อจำกัด หากแต่ต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย จริยธรรมทางการแพทย์ มาตรฐานวิชาชีพ และประโยชน์สาธารณะ เพื่อป้องกันมิให้การใช้สิทธิดังกล่าวกระทบต่อคุณค่าของชีวิตมนุษย์หรือถูกนำไปใช้ในทางที่มิชอบ

สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการุณยฆาตในต่างประเทศเปรียบเทียบกับประเทศไทย

ในระดับนานาชาติ หลายประเทศได้พัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการุณยฆาตแตกต่างกันออกไป บางประเทศ เช่น ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ ราชอาณาจักรเบลเยียม และประเทศแคนาดา รับรองการุณยฆาตเชิงรุกภายใต้เงื่อนไขที่เข้มงวด ขณะที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ยอมรับเฉพาะการช่วยเหลือการฆ่าตัวตาย (Physician-Assisted Suicide) ส่วนประเทศส่วนใหญ่ของโลกยังคงถือว่าการเร่งการเสียชีวิตของผู้ป่วยเป็นความผิดทางอาญา ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน จริยธรรมทางการแพทย์ ศาสนา และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ

1. ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์

ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์เป็นประเทศแรกของโลกที่รับรองการุณยฆาตเชิงรุกและการช่วยเหลือการฆ่าตัวตายอย่างเป็นระบบ โดยพระราชบัญญัติว่าด้วยการยุติชีวิตตามคำร้องขอและการช่วยเหลือการฆ่าตัวตาย ค.ศ. 2001 (Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedures) Act 2001) ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 2002 กฎหมายดังกล่าวมิได้ทำให้การุณยฆาตเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายโดยทั่วไป หากแต่กำหนดให้แพทย์ไม่ต้องรับผิดเมื่อปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ Due Care Criteria อย่างครบถ้วน ได้แก่ ผู้ป่วยต้องร้องขอโดยสมัครใจและผ่านการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ อยู่ในภาวะทุกข์ทรมานอย่างต่อเนื่องและไม่อาจรักษาให้หาย ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโรคและทางเลือกในการรักษาอย่างเพียงพอ ไม่มีทางเลือกอื่นที่สมเหตุสมผลในการบรรเทาความทุกข์ แพทย์ต้องปรึกษาแพทย์อิสระอย่างน้อยหนึ่งคน และการยุติชีวิตต้องดำเนินการตามมาตรฐานวิชาชีพทางการแพทย์อย่างเคร่งครัด

2. ราชอาณาจักรเบลเยียม

ราชอาณาจักรเบลเยียมได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการุณยฆาต (Belgian Act on Euthanasia 2002) เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 2002 โดยมีหลักการใกล้เคียงกับกฎหมายของราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ กล่าวคือ อนุญาตให้แพทย์สามารถดำเนินการการุณยฆาตได้ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดอย่างเคร่งครัด อาทิ ผู้ป่วยต้องเป็นผู้บรรลุนิติภาวะหรือเป็นผู้มีความสามารถตามกฎหมาย มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ และแสดงเจตนาร้องขอโดยสมัครใจ ปราศจากการบังคับหรืออิทธิพลจากบุคคลอื่น อีกทั้งต้องอยู่ในภาวะเจ็บป่วยร้ายแรง ไม่อาจรักษาให้หาย และได้รับความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายหรือจิตใจอย่างต่อเนื่องจนไม่อาจทนได้ ก่อนดำเนินการ แพทย์มีหน้าที่อธิบายข้อมูลเกี่ยวกับโรค การพยากรณ์โรค แนวทางการรักษา และทางเลือกอื่นให้ผู้ป่วยทราบ พร้อมทั้งต้องปรึกษาแพทย์อิสระอย่างน้อยหนึ่งคน และเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยทบทวนการตัดสินใจของตนอย่างเพียงพอ

นอกจากนี้ หากผู้ป่วยไม่สามารถแสดงเจตนาได้ กฎหมายยังรับรองการใช้หนังสือแสดงเจตนาล่วงหน้า (Advance Directive) ภายใต้หลักเกณฑ์ที่กำหนด และภายหลังการดำเนินการทุกกรณี จะต้องรายงานต่อ Federal Control and Evaluation Commission for Euthanasia เพื่อตรวจสอบว่าการปฏิบัติเป็นไปตามกฎหมายหรือไม่ หากพบว่า ฝ่าฝืนกฎหมาย คณะกรรมการมีอำนาจส่งเรื่องให้พนักงานอัยการดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป นอกจากนี้ กฎหมายยังรับรองสิทธิของแพทย์ในการปฏิเสธการดำเนินการด้วยเหตุผลด้านมโนธรรมหรือความเชื่อส่วนบุคคล (Conscientious Objection) โดยแพทย์สามารถปฏิเสธได้ แต่ต้องแจ้งให้ผู้ป่วยทราบและส่งต่อผู้ป่วยไปยังแพทย์รายอื่น เพื่อมิให้กระทบต่อสิทธิในการรักษาพยาบาลของผู้ป่วย

เมื่อเปรียบเทียบกับราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ จะเห็นได้ว่าทั้งสองประเทศต่างกำหนดหลักเกณฑ์สำคัญร่วมกัน ได้แก่ การร้องขอโดยสมัครใจ การได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอ การประเมินโดยแพทย์อิสระ และการกำกับดูแลโดยหน่วยงานของรัฐ ทั้งนี้ มิได้ถือว่าการุณยฆาตเป็น “สิทธิที่จะตาย” โดยปราศจากข้อจำกัด หากแต่เป็นข้อยกเว้นที่กฎหมายยอมรับภายใต้กระบวนการควบคุมอย่างเข้มงวด เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองชีวิตกับการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

3. ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

ประเทศสวิตเซอร์แลนด์มิได้รับรองการุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) แต่ยอมรับการช่วยเหลือการฆ่าตัวตาย (Physician-Assisted Suicide) ภายใต้มาตรา 115 แห่งประมวลกฎหมายอาญาสวิส (Swiss Criminal Code section 115) ซึ่งกำหนดว่าการช่วยเหลือให้บุคคลฆ่าตัวตายจะเป็นความผิดเฉพาะกรณีที่ผู้ช่วยเหลือกระทำไปด้วยแรงจูงใจเพื่อประโยชน์ส่วนตน (Selfish Motive) หลักเกณฑ์ดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินงานขององค์กร Dignitas ซึ่งจัดให้มีการให้คำปรึกษา การประเมินโดยแพทย์ และการตรวจสอบสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ป่วยตามขั้นตอนของกฎหมาย อย่างไรก็ตาม บุคลากรขององค์กรมิได้เป็นผู้กระทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิตโดยตรง หากแต่ผู้ป่วยจะต้องเป็นผู้ดำเนินการขั้นตอนสุดท้ายด้วยตนเอง จึงถือเป็นการช่วยเหลือการฆ่าตัวตายอันมิใช่การุณยฆาตเชิงรุก กรณีของประเทศสวิตเซอร์แลนด์จึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้จะมิได้รับรองการุณยฆาตเชิงรุก แต่ก็ยังคงกำหนดกลไกการตรวจสอบและการควบคุมอย่างเข้มงวด เพื่อป้องกันการแสวงหาประโยชน์จากผู้ป่วย รวมทั้งคุ้มครองบุคคลที่อยู่ในภาวะเปราะบางจากแรงกดดันของบุคคลรอบข้าง

สำหรับประเทศไทย แม้ยังไม่รับรองการุณยฆาตเชิงรุก (active euthanasia) หรือการช่วยเหลือการฆ่าตัวตาย จากข้อมูลในปี 2567 ของประเทศไทยยังไม่มีการเก็บสถิติตัวเลขผู้รับบริการ “การุณยฆาตเชิงรุก” (Active Euthanasia) เนื่องจากกฎหมายไทยในปัจจุบันยังไม่รองรับและถือเป็นความผิดทางอาญา แต่กฎหมายไทยรองรับการสละสิทธิยื้อชีวิตตาม พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 ซึ่งมีแนวโน้มได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ขณะเดียวกันในมิติทางสังคมและภาคประชาชนเองก็มีความตื่นตัว แตกต่างจากในอดีตที่คนในสังคมยังมองว่าเป็นเรื่องไกลตัว ประชาชนเริ่มให้ความสนใจและแสดงออกถึงความต้องการดูแลชีวิตระยะท้ายอย่างมีประสิทธิภาพ แนวโน้มสังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดตามสภาพเศรษฐกิจ สภาพความเป็นอยู่ สัดส่วนจำนวนประชากรที่ต่างไปจากในอดีต สังคมไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยขั้นสุดยอด (Super-Aged Society) ครอบครัวไทยมีขนาดเล็กลง แนวโน้มคนรุ่นใหม่จึงสนับสนุนแนวคิดนี้เนื่องจากคนในสังคมมีความวิกตกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายในการรักษาและการยื้อชีวิตที่สูงขึ้นอย่างมากและไม่อยากเป็นภาระแก่ผู้ดูแล

จากรายงานของ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) กล่าวถึงค่าใช้จ่ายในการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) ในสังคมไทย พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างการรักษาในโรงพยาบาลกับการดูแลที่บ้าน นอกจากนั้นผลงานวิจัยของ TDRI หัวข้อ “พร้อมรับสังคมสูงวัย: วางระบบดูแลผู้ป่วยระยะยาว กับทางเลือกระยะท้ายของชีวิต” (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2561) ในปี พ.ศ. 2559 ให้ข้อมูลที่สามารถใช้คาดการณ์แนวโน้มของผู้สูงวัยในอนาคตที่ต้องได้รับการดูแลในช่วงระยะท้ายของชีวิตได้มากขึ้น และมีการเปรียบเทียบตัวเลขการประเมินจากในปี พ.ศ. 2560 ที่มีจำนวน “ผู้สูงอายุติดบ้าน - ติดเตียง” อยู่ 1.3 - 1.7 แสนคน ซึ่งจะมีแนวโน้มสูงขึ้นเป็น 3.1 - 5.2 แสนคนในปี พ.ศ. 2580 ในขณะที่จำนวน “ผู้ดูแลผู้สูงอายุ” ในปี พ.ศ. 2560 ที่มีอยู่ 1.3 แสนคน

ก็จะเพิ่มขึ้นไปถึง 2.6 - 3 แสนคนในปี พ.ศ. 2580 ได้มีการคาดการณ์ตัวเลขค่าใช้จ่ายด้านการดูแลในระบบสุขภาพจากปี พ.ศ. 2560 ซึ่งอยู่ที่ 5.9 หมื่นล้านบาท มีแนวโน้มว่าอาจจะเพิ่มขึ้นถึง 1.9 แสนล้านบาท ในปี พ.ศ. 2580 (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2566) ข้อมูลของ TDRI ยังระบุว่าค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นนั้นเนื่องจากการเสียชีวิตส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่ป่วยด้วยโรคมะเร็ง จำเป็นจะต้องได้รับการดูแลรักษา แม้จะไม่สามารถรักษาให้มะเร็งหายขาดได้ก็ตาม จึงเป็นค่าใช้จ่ายจำนวนมากตามมา และค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลจะเพิ่มมากถึง 4.5 หมื่นบาทต่อคน หรือบางรายอาจสูงถึง 3.4 แสนบาท ใน เดือนสุดท้ายก่อนที่ผู้ป่วยจะเสียชีวิต ในขณะที่การเข้าสู่กระบวนการประคับประคองที่บ้านอย่างเป็นระบบจะช่วยลดค่าใช้จ่ายลงได้เกินครึ่ง ซึ่ง อาจจะลดลงได้เหลือเพียงราว 2.4 - 4 หมื่นบาทเท่านั้น

จึงเห็นได้ว่า ปัจจุบัน ประเทศไทยเริ่มมีพัฒนาการเคารพสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับวาระสุดท้ายของชีวิตหรือการการุณยฆาตเชิงรับมากขึ้น ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 ที่บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลในการจัดทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับบริการสาธารณสุขที่เป็นเพียงการยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต อันเป็นการคุ้มครองสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลบนพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิดังกล่าวยังมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติ ทั้งในด้านการรับรู้ของประชาชน ความเข้าใจของบุคลากรทางการแพทย์ และระบบรองรับภายในสถานพยาบาล ส่งผลให้การจัดทำหนังสือแสดงเจตนาล่วงหน้ายังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

สรุป

กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิในการตัดสินใจวาระสุดท้ายของชีวิตเมื่อศึกษาจากต่างประเทศเทียบกับประเทศไทย สิ่งที่ประเทศไทยควรตระหนัก มิใช่การแก้ไขบทบัญญัติให้เกิดการการุณยฆาตเชิงรุก หากแต่ควรมุ่งพัฒนาระบบการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) ส่งเสริมการจัดทำหนังสือแสดงเจตนาล่วงหน้า และผลักดันกระบวนการวางแผนการดูแลล่วงหน้า (Advance Care Planning) ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากมาตรการดังกล่าวสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยระยะสุดท้ายได้ โดยไม่กระทบต่อหลักการคุ้มครองชีวิตตามระบบกฎหมายไทย นอกจากนี้ งานวิจัยทางการแพทย์จำนวนมากยังชี้ให้เห็นว่า การเข้าถึงบริการการดูแลแบบประคับประคอง การระงับความเจ็บปวด การดูแลด้านจิตใจ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างองค์กรวิชาชีพด้านการรักษา ผู้ป่วย และครอบครัว สามารถลดได้ทั้งความทุกข์ทรมาน ลดปัญหาด้านค่าใช้จ่ายและลดความต้องการยุติชีวิตของผู้ป่วยระยะสุดท้ายได้อย่างมีนัยสำคัญ ประเด็นสำคัญของประเทศไทยในปัจจุบันจึงมิใช่การตัดสินใจว่าจะรับรองการุณยฆาตเชิงรุกหรือไม่ หากแต่เป็นการทำให้สิทธิที่กฎหมายรับรองไว้แล้วสามารถใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิของผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้บริบทของสังคมและระบบกฎหมายไทย

เอกสารอ้างอิง

กรมการแพทย์. (2568). คู่มือการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองและระยะท้าย. นนทบุรี: สินทวีการพิมพ์.

คณิต ณ นคร. (2559). กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ไทยพีบีเอส. (2569). ‘พ.ร.บ.ตายดี’ สิทธิขอจบชีวิตตนเอง เพื่อคนไทยเข้าถึงสิทธิการดูแลระยะท้ายถ้วนหน้า. เรียกใช้เมื่อ 5 กรกฎาคม 2569 จาก https://theactive.thaipbs.or.th/news/public-policy-20260419-2

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2564). กฎหมายมหาชน เล่ม 3 : ที่มาและนิติวิธี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย. (2564). แนวทางเวชปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย.

วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. (2558). สิทธิผู้ป่วยและความยินยอมในการรักษาพยาบาล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

สถาบันมะเร็งแห่งชาติ. (2567). ทะเบียนมะเร็งระดับโรงพยาบาล พ.ศ. 2566 (กลุ่มผู้ป่วยหลักของ Palliative Care). กรุงเทพมหานคร: พรทรัพย์การพิมพ์.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2561). ระบบประกันการดูแลระยะยาว: ระบบที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย. เรียกใช้เมื่อ 2 กรกฎาคม 2569 จาก https://tdri.or.th/2017/12/old-age-insure-system/

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2566). ค่าใช้จ่าย’ เดือนสุดท้ายของชีวิต ‘สังคมสูงวัย ละลาย ‘งบ’ ระบบสุขภาพ ชูทางออก ‘การดูแลแบบประคับประคอง’. เรียกใช้เมื่อ 2 กรกฎาคม 2569 จาก https://healthstation.in.th/news/show/924

สุริยาพร นพกรเศรษฐกุล. (2561). สิทธิในการตายอย่างสงบกับการแสดงเจตนาล่วงหน้าตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550. วารสารนิติศาสตร์, 47(3), 95-128.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2563). กฎหมายการแพทย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

Beauchamp, T. L. & Childress, J. F. (2009). Principles of Biomedical Ethics. (6th ed.). New York: Oxford University Press.

World Health Organization. (2020). Palliative care. Geneva: World Health Organization.

บทความวิจัย

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล: การศึกษาเชิงคุณภาพจากมุมมองผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน*

GUIDELINES FOR DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN THE BACHELOR OF HOME ECONOMICS PROGRAM, FOOD AND NUTRITION MAJOR, RAJAMANGALA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY: A QUALITATIVE STUDY FROM THE PERSPECTIVES OF ADMINISTRATORS AND LECTURERS

สรัช ทองงาม, ชญาภัทร์ กี่อาริโย, ธนภพ โสตรโยม, เปรมระพี อุยมาวีรหิรัญ*

Sarat Thongngam, Chayapat Kee-ariyo, Thanapop Soteyome, Premraphi Ooaymaweerahirun*

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Home Economics Technology, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: Premraphi.o@rmutp.ac.th

*Tel: 064-323-4949

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสมรรถนะวิชาชีพและเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 15 คน ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยสร้างขึ้นตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา ร่วมกับทฤษฎีสมรรถนะ KSA เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย 1) สมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1.1) ด้านความรู้ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องและมีมาตรฐาน 1.2) ด้านทักษะ ซึ่งเป็นความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้สู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และ 1.3) ด้านคุณลักษณะ ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนภายในที่หล่อหลอมพฤติกรรมการปฏิบัติงานให้เหมาะสม โดยแต่ละด้าน ประกอบด้วย องค์ประกอบรอง 5 ด้าน ครอบคลุมตั้งแต่พื้นฐานและความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง การบริหารธุรกิจ การสื่อสาร การวิเคราะห์ข้อมูลและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ควบคู่กับจริยธรรม บุคลิกภาพ จิตบริการ ภาวะผู้นำ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความคิดสร้างสรรค์ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต อันเป็นรากฐานสำคัญของการประกอบวิชาชีพอย่างมีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ และ 2) แนวทางการพัฒนาควรยกระดับสมรรถนะวิชาชีพอย่างบูรณาการทั้งสามด้าน ผ่านการปรับปรุงหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมอาหารและโภชนาการ โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้

* Received 20 August 2026; Revised 25 September 2026; Accepted 7 October 2026

จากประสบการณ์จริง การประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีดิจิทัล นวัตกรรม และการเป็นผู้ประกอบการ ควบคู่กับการหล่อหลอมคุณธรรม จริยธรรม จิตบริการ และภาวะผู้นำ เพื่อเตรียมนักศึกษาให้มีศักยภาพรอบด้าน พร้อมปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และรองรับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและตลาดแรงงานได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป
คำสำคัญ: สมรรถนะวิชาชีพ, นักศึกษา, คหกรรมศาสตร์, อาหารและโภชนาการ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

Abstract

This article aimed to examine the professional competencies and propose guidelines for developing the professional competencies of students in the Bachelor of Home Economics Program, Food and Nutrition major, at Rajamangala University of Technology. A qualitative research methodology was employed. The key informants consisted of 15 administrators and lecturers, selected through purposive sampling. The research instrument was a structured interview form, developed based on higher education qualification standards in conjunction with the Knowledge, Skills, and Attributes (KSA) competency theory. Data were collected through in-depth interviews and analyzed using content analysis. The findings revealed that: 1) Students' professional competencies consisted of three main components: 1.1) Knowledge, which serves as an essential foundation for accurate and standardized professional practice; 1.2) Skills, which represent the ability to effectively apply knowledge to professional practice; and 1.3) Attributes, which serve as an internal driving force shaping appropriate professional behavior. Each component comprised five subcomponents, covering professional foundations and specialization, business management, communication, data analysis, and digital technology utilization, together with ethics, professional personality, service-mindedness, leadership, teamwork, creativity, and lifelong learning-forming an essential foundation for standardized and effective professional practice. and 2) The development guidelines should enhance students' professional competencies in an integrated manner across all three components through curriculum improvement and learning processes aligned with changes in the food and nutrition industry. Emphasis should be placed on experiential learning, the application of science, digital technology, innovation, and entrepreneurship, together with the cultivation of morality, ethics, service-mindedness, and leadership-preparing students with well-rounded capabilities, adaptability to change, and readiness to effectively meet the needs of the industry and labor market.
Keywords: Professional Competencies, Students, Home Economics, Food and Nutrition, Rajamangala University of Technology

บทนำ

คหกรรมศาสตร์มีเกี่ยวข้องกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ โดยมุ่งพัฒนาครอบครัวด้วยการจัดการทรัพยากรบุคคล วัสดุและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาอาชีพและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ความมั่นคงของสถาบันครอบครัวและสังคม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554) โดยหนึ่งในองค์ความรู้หลัก คือ ด้านอาหารและโภชนาการ ซึ่งเป็นปัจจัยสี่ที่เป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในบริบทของการศึกษาระดับอุดมศึกษา มาตรฐานคุณวุฒิวิชาชีพระดับปริญญาตรี สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ พ.ศ. 2565 ได้กำหนดให้บัณฑิตต้องมีความรู้และทักษะวิชาชีพควบคู่กับคุณธรรมจริยธรรม เพื่อนำไปประกอบอาชีพในหลากหลายสาขาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ชุมชน และสังคมอย่างยั่งยืน โดยแนวคิดสมรรถนะ (Competency) อธิบายว่าความสำเร็จในการทำงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลรวมของความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่บุคคลสามารถประยุกต์ใช้จนเกิดผลการ ปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (McClelland, D. C., 1973) การพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาสาขาอาหารและโภชนาการจึงเป็นรากฐานสำคัญที่จะกำหนดคุณภาพของบัณฑิตในการก้าวสู่โลกแห่งการทำงานในอนาคต

ในสภาพปัจจุบัน อุตสาหกรรมอาหารและโภชนาการกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี พฤติกรรมผู้บริโภค และมาตรฐานวิชาชีพ ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างสมรรถนะของบัณฑิตกับความต้องการของสถานประกอบการอยู่เสมอ (Zaitseva, N. A. et al., 2017) ขณะเดียวกัน พรรณี รุ่งรักษ์ ชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาด้านคหกรรมศาสตร์ยังเผชิญความท้าทายหลายประการ ทั้งการปรับหลักสูตรให้ทันสมัย การพัฒนาทักษะเทคโนโลยีของนักศึกษา และการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิชาชีพนี้ต่อสังคม (พรรณี รุ่งรักษ์, 2566) สถาบันอุดมศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับสู่มาตรฐานสากล สอดคล้องกับ ธนัญพร ด้วงกลัด และวทัญญู ฟักทอง ที่เสนอว่าการเรียนการสอนในปัจจุบันควรมุ่งพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ผ่านการเรียนรู้แบบโครงงาน การฝึกปฏิบัติจริง และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อเพิ่มโอกาสในการทำงานหลังสำเร็จการศึกษา (ธนัญพร ด้วงกลัด และวทัญญู ฟักทอง, 2564)

สำหรับหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ (คศ.บ.) มีการจัดการเรียนการสอนใน 4 สถาบัน ได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ซึ่งแต่ละแห่งมีจุดเน้นเฉพาะทางที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ของตน แต่ยังไม่ปรากฏสมรรถนะวิชาชีพแกนกลางที่ชัดเจนและเป็นเอกภาพ ซึ่งสะท้อนความคิดเห็นร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตบัณฑิต โดยเฉพาะกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน ซึ่งเป็นผู้กำหนดทิศทาง การจัดการเรียนการสอนโดยตรง การขาดแนวทางที่ชัดเจนดังกล่าวอาจส่งผลให้การพัฒนานักศึกษาขาดความสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของภาคอุตสาหกรรมและสังคม ดังที่ สุรินทร์ สำลี พบว่าการพัฒนาสมรรถนะทางสาขาวิชาชีพจำเป็นต้องอาศัยแนวทางที่ชัดเจนและครอบคลุมทั้งด้านคุณธ รรมจริยธรรม การคิดวิเคราะห์ ทักษะวิชาชีพ และการสื่อสาร จึงจะสามารถเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนก้าวเข้าสู่ตลาดแรงงานได้อย่างมีคุณภาพ (สุรินทร์ สำลี, 2562)

จากความเป็นมาและสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการศึกษาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล โดยรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากมุมมองของกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพที่มีความเป็นระบบและสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการและสังคมในปัจจุบัน ผลการวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงหลักสูตร การออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ และการวางแผนพัฒนานักศึกษาให้มีสมรรถนะที่พร้อมสำหรับการประกอบวิชาชีพด้านอาหารและโภชนาการอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล (In-depth Interview)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลเกี่ยวกับสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา ผู้ให้ข้อมูลหลัก มีจำนวน 2 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 15 คน ได้แก่ 1) กลุ่มผู้บริหาร จำนวน 8 คน ประกอบด้วย คณบดี รองคณบดี หัวหน้าสาขา และประธานหลักสูตร และ 2) กลุ่มอาจารย์ผู้สอน จำนวน 7 คน ประกอบด้วย ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และอาจารย์ประจำหลักสูตร จาก 4 สถาบัน

ขั้นตอนการเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Sampling Procedure)

1. รวบรวมรายชื่อผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนในหลักสูตรจากทั้ง 4 สถาบัน รวม 77 คน เป็นกรอบกำหนดจำนวน
2. กำหนดคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูล (Selection Criteria) โดยเลือกผู้ที่มีตำแหน่งทางวิชาการ หรือคุณวุฒิปริญญาเอก หรือประสบการณ์ด้านบริหารหรือการสอนในหลักสูตรไม่ต่ำกว่า 3 ปี
3. ประสานงานกับแต่ละสถาบัน เพื่อขอรายชื่อผู้ที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์
4. คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามสัดส่วนประชากรของแต่ละสถาบัน ให้ครอบคลุมทั้งกลุ่มผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลาย
5. ดำเนินการสัมภาษณ์ควบคู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น จนข้อมูลอิ่มตัว (Data Saturation) ไม่ปรากฏประเด็นใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากแนวคิดสมรรถนะ KSA (Knowledge, Skills, and Attributes) ของ McClelland, D. C. เพื่อใช้ศึกษาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) สมรรถนะวิชาชีพที่นักศึกษาควรมีใน 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะ 2) จุดเด่นของสมรรถนะวิชาชีพของแต่ละสถาบัน 3) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพ และ 4) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (McClelland, D. C., 1973)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา 2) สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและเชี่ยวชาญเพื่อปรับปรุงแก้ไข 4) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล และ 5) รวบรวมข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเพื่อสรุปผลการศึกษาและเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลจากการบันทึกเสียงมาถอดความเป็นข้อความลายลักษณ์อักษร (Verbatim Transcription) แล้วจัดกลุ่มข้อมูลที่มีความหมายใกล้เคียงกันเข้าด้วยกัน เรียบเรียงและจัดลำดับความสำคัญของประเด็นตามวัตถุประสงค์ จากนั้นวิเคราะห์โดยการสังเคราะห์เนื้อหาเพื่อค้นหาแบบแผน (Pattern) และความสัมพันธ์ระหว่างประเด็น ตรวจสอบความถูกต้องด้วยการสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน โดยดำเนินการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่กันไปจนกระทั่งข้อมูลเกิดความอิ่มตัว (Data Saturation) ไม่พบข้อมูลหรือประเด็นใหม่

การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามหลักจริยธรรม โดยคุ้มครองสิทธิ ความสมัครใจ และการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร รหัสโครงการเลขที่ IRB-019-2026

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ 1 ผลการศึกษาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า สมรรถนะวิชาชีพที่นักศึกษาควรมีสามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะ (Skills) และด้านคุณลักษณะ (Attributes) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านความรู้ (Knowledge) กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน ให้สัมภาษณ์โดยภาพรวมว่า องค์ความรู้เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพ โดยนักศึกษาควรมีความรู้ภาคทฤษฎีที่ครอบคลุมศาสตร์ด้านอาหารและโภชนาการ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง มีมาตรฐาน และสอดคล้องกับความต้องการของวิชาชีพ ทั้งนี้ องค์ความรู้สามารถจำแนกออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

K1 ความรู้พื้นฐานวิชาชีพ การมีองค์ความรู้ที่ครอบคลุมในหลักการขั้นพื้นฐานสู่การปฏิบัติ และการจัดการที่เกี่ยวข้องกับอาหาร โภชนาการ รวมถึงกระบวนการทางวิทยาศาตร์และความปลอดภัยในอาหาร ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความรอบรู้ในทุกด้านของวิชาชีพอาหารและโภชนาการ ตั้งแต่หลักการประกอบอาหารขั้นพื้นฐาน หลักโภชนศาสตร์ ความปลอดภัยและมาตรฐานอาหาร ไปจนถึงความรู้เชิงวิทยาศาสตร์และการประยุกต์ใช้หลักการคหกรรมศาสตร์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ความรู้เหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้นักศึกษาสามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง มีมาตรฐาน และตอบสนองต่อความต้องการของอุตสาหกรรมอาหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

K2 ความรู้เฉพาะทางวิชาชีพ การมีองค์ความรู้เชิงลึกและเชี่ยวชาญในศาสตร์เฉพาะทางที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพอาหารและโภชนาการอย่างครอบคลุมและหลากหลายมิติ ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความสามารถในการบูรณาการความรู้จากหลายสาขาวิชา ตั้งแต่การประกอบอาหารและการผลิต การออกแบบและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ โภชนาการและโภชนบำบัด ไปจนถึงเทคโนโลยีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารและการวิจัยทางวิชาการ ความรู้เหล่านี้เป็นสิ่งที่ยกระดับนักศึกษาจากการมีความรู้พื้นฐานสู่การเป็นผู้เชี่ยวชาญที่สามารถสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมด้านอาหารและโภชนาการได้อย่างมีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและสังคมในยุคปัจจุบัน

K3 ความรู้ด้านการบริหารจัดการธุรกิจอาหาร การมีองค์ความรู้ที่ครอบคลุมด้านการบริหารจัดการและการประกอบธุรกิจในอุตสาหกรรมอาหารอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความเข้าใจในหลักการบริหารจัดการองค์กรและบุคลากร กลยุทธ์การตลาด และแนวทางการสร้างความเป็นผู้ประกอบการในธุรกิจอาหาร ความรู้เหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาสามารถก้าวสู่บทบาทของนักบริหารและผู้ประกอบการที่มีศักยภาพ สามารถวางแผนและดำเนินธุรกิจอาหารได้อย่างมืออาชีพ ตลอดจนสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และบริการด้านอาหารในบริบทของเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันสูง

K4 ความรู้ด้านภาษาและการนำเสนอ การมีองค์ความรู้ด้านภาษา การสื่อสาร และการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพในบริบทของวิชาชีพอาหารและโภชนาการ ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความเข้าใจในหลักการใช้คำศัพท์และภาษาเฉพาะทางวิชาชีพ การสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนหลักการนำเสนอ ถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงพาณิชย์ ความรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้นักศึกษาสามารถสื่อสารได้อย่างชัดเจน ถูกต้อง และเหมาะสมกับบริบท ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอผลงานวิชาการ การให้คำปรึกษาทางโภชนาการ หรือการสื่อสารเพื่อส่งเสริมธุรกิจอาหารในระดับชาติและนานาชาติ

K5 ความรู้ด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตัวเลขและดิจิทัล การมีองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตัวเลขที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิชาชีพอาหารและโภชนาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความเข้าใจในหลักการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร การจัดการข้อมูล และการดำเนินธุรกิจอาหาร ควบคู่ไปกับความสามารถในการวิเคราะห์และแปลผลข้อมูลเชิงตัวเลขทั้งในงานโภชนาการและงานวิจัย ความรู้เหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคที่การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมอาหารอย่างกว้างขวาง และการตัดสินใจเชิงวิชาชีพจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่แม่นยำและเชื่อถือได้เป็นพื้นฐาน

ตารางที่ 1 ผลสรุปมุมมองของกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน ด้านความรู้

ด้านความรู้	กลุ่มผู้บริหาร	กลุ่มอาจารย์ผู้สอน
K1 ความรู้พื้นฐานวิชาชีพ	ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้พื้นฐานด้านการประกอบอาหาร โภชนาการ และมาตรฐานวิชาชีพ เพื่อเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องและปลอดภัย	ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้พื้นฐานที่สามารถนำไปจัดการเรียนการสอนและฝึกปฏิบัติได้จริง เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการประกอบวิชาชีพ
K2 ความรู้เฉพาะทางวิชาชีพ	ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้เฉพาะทางด้านอาหาร โภชนาการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการวิจัยเพื่อรองรับการสร้างนวัตกรรมและการพัฒนาวิชาชีพ	ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้เฉพาะทางที่จำเป็นต่อการเรียนการสอนและการปฏิบัติงาน โดยเน้นการประยุกต์ใช้มากกว่าความรู้เชิงเทคนิคขั้นสูง
K3 ความรู้ด้านการบริหารจัดการธุรกิจอาหาร	ให้ความสำคัญกับความรู้ด้านการบริหารธุรกิจอาหารและการเป็นผู้ประกอบการ เพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการธุรกิจอย่างเป็นระบบ	ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ด้านธุรกิจอาหารแบบบูรณาการ ทั้งการจัดการ การตลาด และการดำเนินงานที่สามารถนำไปใช้ได้จริง
K4 ความรู้ด้านภาษาและการนำเสนอ	ให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาเฉพาะทางและการนำเสนอผลงาน เพื่อสนับสนุนการสื่อสารและการดำเนินธุรกิจอาหาร	ให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาและการนำเสนอที่สามารถประยุกต์ใช้ในการเรียน การสื่อสารและการปฏิบัติงานวิชาชีพ
K5 ความรู้ด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตัวเลขและดิจิทัล	ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการ การวิเคราะห์ข้อมูล และการตัดสินใจ	ให้ความสำคัญกับการใช้เครื่องมือดิจิทัลในการวิเคราะห์ข้อมูลและสนับสนุนการเรียนการสอนและการปฏิบัติงาน

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนมีความเห็นสอดคล้องกันในด้านความรู้ โดยทั้งสองกลุ่มเน้นความรู้แกนกลางด้านการประกอบอาหาร โภชนศาสตร์ ธุรกิจอาหาร ภาษา และดิจิทัลเป็นหลัก แต่มีจุดต่างที่ผู้บริหารให้น้ำหนักสูงกว่าในความรู้เชิงเทคนิคเฉพาะทางที่ซับซ้อน เช่น การจัดบริการอาหาร การแปรรูปด้วยเทคโนโลยี และการให้คำปรึกษาทางโภชนาการเชิงลึก สะท้อนมุมมองเชิงบริหารธุรกิจที่มุ่งความพร้อมรอบด้าน ขณะที่อาจารย์เน้นความรู้แกนกลางที่นำไปสอนและฝึกปฏิบัติได้จริงในชั้นเรียนมากกว่า

2. ด้านทักษะ (Skills) กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน ให้สัมภาษณ์โดยภาพรวมว่าทักษะเป็นความสามารถในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้สู่การปฏิบัติงานจริงอย่างมีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมทั้งทักษะวิชาชีพ การคิดวิเคราะห์ การลงมือปฏิบัติ และการบูรณาการความรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์การทำงาน ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

S1 ทักษะพื้นฐานวิชาชีพ การมีความสามารถในการปฏิบัติงานด้านอาหารและโภชนาการในระดับพื้นฐานอย่างถูกต้อง ปลอดภัย และได้มาตรฐานวิชาชีพ ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความชำนาญในการจัดการวัตถุดิบและการประกอบอาหารขั้นพื้นฐาน การรักษาสุขาภิบาลและความปลอดภัยในกระบวนการผลิตอาหาร การประยุกต์ใช้ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ในการควบคุมคุณภาพอาหาร ตลอดจนการนำหลักการคหกรรมศาสตร์มาใช้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ทักษะเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้นักศึกษาสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพที่เป็นที่ยอมรับในอุตสาหกรรมอาหารทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

S2 ทักษะเทคนิคเฉพาะทางวิชาชีพ การมีความสามารถเชิงเทคนิคในการปฏิบัติงานด้านอาหารและโภชนาการในระดับเชี่ยวชาญอย่างครอบคลุมและหลากหลายด้าน ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความชำนาญในการประกอบอาหารและการผลิตในระดับสูง การออกแบบและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์อาหารเชิงนวัตกรรม การประยุกต์ใช้ความรู้ด้านโภชนาการและโภชนบำบัดในการปฏิบัติงานจริง ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารและการดำเนินงานวิจัยทางวิชาการ ทักษะเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยกระดับนักศึกษาจากการมีทักษะพื้นฐานสู่การเป็นผู้เชี่ยวชาญที่สามารถสร้างคุณค่าและความแตกต่างในวิชาชีพได้อย่างเป็นรูปธรรม

S3 ทักษะการประกอบธุรกิจอาหาร การมีความสามารถในการวางแผน บริหารจัดการ และดำเนินธุรกิจอาหารได้อย่างมืออาชีพและมีประสิทธิภาพ ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความชำนาญในการวางแผนเชิงธุรกิจอย่างเป็นระบบ การบริหารจัดการการตลาดและกระบวนการผลิต ตลอดจนการพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการที่มีวิสัยทัศน์และความสามารถในการสร้างธุรกิจอาหารที่มีความยั่งยืน ทักษะเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาสามารถก้าวสู่โลกของการประกอบธุรกิจได้อย่างมั่นใจ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์อาหาร และสามารถแข่งขันได้ในตลาดที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน

S4 ทักษะการสื่อสารและการนำเสนอ การมีความสามารถในการสื่อสารและนำเสนอข้อมูลด้านอาหารและโภชนาการได้อย่างมีประสิทธิภาพในหลากหลายบริบท ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความชำนาญในการสื่อสารเชิงวิชาชีพ การให้คำปรึกษาด้านโภชนาการแก่ผู้รับบริการได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ตลอดจนการนำเสนอผลงานทั้งในเชิงวิชาการและเชิงธุรกิจได้อย่างมีความน่าเชื่อถือและสร้างความประทับใจแก่ผู้รับสาร ทักษะเหล่านี้เป็นสะพานเชื่อมระหว่างองค์ความรู้ที่นักศึกษามีกับการถ่ายทอดสู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจน ตรงประเด็น และเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

S5 ทักษะการคำนวณและเทคโนโลยีดิจิทัล การมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานในวิชาชีพอาหารและโภชนาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีความชำนาญในการสร้างและนำเสนอสื่อดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับอาหารและโภชนาการ ตลอดจนการคำนวณ วิเคราะห์ และแปลผลข้อมูลเชิงตัวเลขทั้งในงานโภชนาการและงานวิจัยได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ ทักษะเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกด้านของอุตสาหกรรมอาหาร ตั้งแต่การจัดการข้อมูลอาหาร โภชนาการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ไปจนถึงการบริหารจัดการธุรกิจอาหารในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล

ตารางที่ 2 ผลสรุปมุมมองของกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน ด้านทักษะ

ด้านทักษะ	กลุ่มผู้บริหาร	กลุ่มอาจารย์ผู้สอน
S1 ทักษะพื้นฐานวิชาชีพ	ให้ความสำคัญกับทักษะการประกอบอาหารสุขาภิบาล และความปลอดภัย เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ตามมาตรฐานวิชาชีพ	ให้ความสำคัญกับทักษะพื้นฐานที่สามารถฝึกปฏิบัติได้จริง ควบคู่กับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการทำงานอย่างปลอดภัย
S2 ทักษะเทคนิคเฉพาะทางวิชาชีพ	ให้ความสำคัญกับทักษะการประกอบอาหารโภชนาการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการสร้างนวัตกรรม	ให้ความสำคัญกับทักษะวิชาชีพหลักที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริงและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

ตารางที่ 2 ผลสรุปมุมมองของกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน ด้านทักษะ (ต่อ)

ด้านทักษะ	กลุ่มผู้บริหาร	กลุ่มอาจารย์ผู้สอน
S3 ทักษะการประกอบธุรกิจอาหาร	ให้ความสำคัญกับทักษะการวางแผน การบริหารจัดการ และการดำเนินธุรกิจอาหารอย่างเป็นระบบ	ให้ความสำคัญกับทักษะการจัดการธุรกิจและการผลิตอาหารที่สามารถนำไปใช้ในสถานประกอบการได้จริง
S4 ทักษะการสื่อสารและการนำเสนอ	ให้ความสำคัญกับทักษะภาษาอังกฤษและการนำเสนอเพื่อการสื่อสารและการดำเนินธุรกิจอาหาร	ให้ความสำคัญกับการสื่อสารและการนำเสนอที่สามารถประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานและการให้บริการ
S5 ทักษะการคำนวณและเทคโนโลยีดิจิทัล	ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การสร้างสื่อ และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการทำงาน	ให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการวิเคราะห์ข้อมูลในการเรียนรู้และการปฏิบัติงาน

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนมีความเห็นสอดคล้องกันในด้านทักษะ โดยทั้งสองกลุ่มเน้นทักษะแกนกลางด้านการประกอบอาหาร สุขาภิบาล การวางแผนธุรกิจ และทักษะดิจิทัลเป็นหลัก แต่มีจุดต่างที่ผู้บริหารให้น้ำหนักสูงกว่าในทักษะเชิงเทคนิคขั้นสูงหรือเฉพาะทาง เช่น การควบคุมความเสี่ยงตามกฎหมาย การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ และการให้คำปรึกษาทางโภชนาการเชิงลึก สะท้อนมุมมองที่ต้องการบัณฑิตพร้อมทั้งด้านปฏิบัติการและบริหารธุรกิจ ขณะที่อาจารย์เน้นทักษะพื้นฐานที่ฝึกปฏิบัติได้จริงในชั้นเรียน และให้ความสำคัญกับทักษะด้านคหกรรมศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิตสูงกว่าผู้บริหาร

3. ด้านคุณลักษณะ (Attributes) กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน ให้สัมภาษณ์โดยภาพรวมว่าคุณลักษณะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนความเป็นมืออาชีพของนักศึกษา ครอบคลุมคุณธรรม จริยธรรม เจตคติ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือในการประกอบวิชาชีพ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

A1 ด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ การมีคุณลักษณะภายในที่สะท้อนถึงความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และการยึดมั่นในหลักจรรยาบรรณของวิชาชีพด้านอาหารและโภชนาการอย่างมั่นคง ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีค่านิยมและเจตคติที่ดีในการปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใสและตรงไปตรงมา มีความตระหนักในบทบาทหน้าที่ที่มีต่อผู้รับบริการและสังคม ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดจากการปฏิบัติงานทั้งในมิติของสิ่งแวดล้อมและชุมชน คุณลักษณะเหล่านี้เป็นแรงขับเคลื่อนภายในที่หล่อหลอมให้นักศึกษาประพฤติตนและปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม แม้ในสถานการณ์ที่ไม่มีการควบคุมหรือตรวจสอบจากภายนอก

A2 ด้านบุคลิกลักษณะวิชาชีพ การมีคุณลักษณะภายในที่สะท้อนถึงความเป็นมืออาชีพในทุกด้านของการปฏิบัติงาน ทั้งในด้านวินัย ภาพลักษณ์ และการสื่อสาร ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีอุปนิสัยและบุคลิกภาพที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การรักษาภาพลักษณ์ที่ดีในการปฏิบัติงาน และความมั่นใจในการสื่อสารในวิชาชีพ คุณลักษณะเหล่านี้มิได้เป็นเพียงสิ่งที่แสดงออกภายนอก หากแต่เป็นแรงขับเคลื่อนภายในที่หล่อหลอมให้นักศึกษามีความพร้อมในการเผชิญกับสถานการณ์การทำงานที่หลากหลาย และสามารถสร้างความประทับใจและความน่าเชื่อถือให้กับผู้รับบริการและองค์กรได้อย่างสม่ำเสมอ

A3 ด้านจิตบริการและมนุษยสัมพันธ์ การมีคุณลักษณะภายในที่สะท้อนถึงความเต็มใจในการให้บริการ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในสภาพแวดล้อมการทำงาน ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีเจตคติเชิงบวกต่อการให้บริการ มีความละเอียดอ่อนในการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ ตลอดจนมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์และบุคคลที่หลากหลายได้อย่างเป็นธรรมชาติ คุณลักษณะเหล่านี้เป็นแรงขับเคลื่อนภายในที่ทำให้นักศึกษาสามารถสร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับผู้รับบริการและรักษาความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนร่วมงานได้อย่างยั่งยืนในสายวิชาชีพด้านอาหารและโภชนาการ

A4 ด้านความเป็นผู้นำและการทำงานร่วมกับผู้อื่น การมีคุณลักษณะภายในที่สะท้อนถึงความสามารถในการนำและการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของวิชาชีพด้านอาหารและโภชนาการ ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีภาวะผู้นำที่สามารถจูงใจและขับเคลื่อนทีมงานไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีทิศทาง ควบคู่กับการมีน้ำใจและความเปิดกว้างในการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ตลอดจนความสามารถในการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์และมีเหตุผล คุณลักษณะเหล่านี้เป็นแรงขับเคลื่อนภายในที่ช่วยให้นักศึกษาสามารถสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี และนำพาทีมงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิผลในทุกสถานการณ์

A5 ด้านความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ตลอดชีวิต การมีคุณลักษณะภายในที่สะท้อนถึงความกระตือรือร้นในการคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหาอย่างมีสติ และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดเส้นทางของการประกอบวิชาชีพ ลักษณะของสมรรถนะนี้ คือ การที่นักศึกษาต้องมีแรงจูงใจภายในที่ผลักดันให้กล้าคิดนอกกรอบ กล้าทดลองสิ่งใหม่ และสามารถรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการมีนิสัยใฝ่เรียนรู้และติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการและนวัตกรรมด้านอาหารและโภชนาการอยู่เสมอ คุณลักษณะเหล่านี้เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้นักศึกษาสามารถปรับตัวและเติบโตได้อย่างต่อเนื่องในสภาพแวดล้อมของวิชาชีพที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา

ตารางที่ 3 ผลสรุปมุมมองของกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ผู้สอน ด้านคุณลักษณะ

ด้านคุณลักษณะ	กลุ่มผู้บริหาร	กลุ่มอาจารย์ผู้สอน
A1 ด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ	ให้ความสำคัญกับคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบต่อวิชาชีพและสังคม	ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังจริยธรรมและความรับผิดชอบ เพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือในวิชาชีพ
A2 ด้านบุคลิกลักษณะวิชาชีพ	ให้ความสำคัญกับวินัย ความรับผิดชอบ และบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับการประกอบวิชาชีพ	ให้ความสำคัญกับการพัฒนาวินัย ความรับผิดชอบ และพฤติกรรมที่สะท้อนความเป็นมืออาชีพ
A3 ด้านจิตบริการและมนุษยสัมพันธ์	ให้ความสำคัญกับจิตบริการ การเอาใจใส่ผู้รับบริการ และการปรับตัวในการทำงาน	ให้ความสำคัญกับจิตบริการ มนุษยสัมพันธ์ และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ
A4 ด้านความเป็นผู้นำและการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำ การตัดสินใจ และการบริหารทีมเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน	ให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีม การยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลาย และการสร้างความร่วมมือ
A5 ด้านความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ตลอดชีวิต	ให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และการพัฒนาตนเองเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง	ให้ความสำคัญกับการใฝ่เรียนรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนมีความเห็นสอดคล้องกันในด้านคุณลักษณะ โดยทั้งสองกลุ่มเน้นจริยธรรมจรรยาบรรณ วินัยความรับผิดชอบ และความคิดสร้างสรรค์เป็นแกนหลัก แต่มีจุดต่างที่ผู้บริหารให้น้ำหนักสูงกว่าในคุณลักษณะเชิงภาวะผู้นำและความมั่นใจในตนเอง สะท้อนภาพบัณฑิตที่พร้อมก้าวสู่การเป็นผู้นำองค์กร ขณะที่อาจารย์เน้นพฤติกรรมพื้นฐานที่ฝึกฝนได้จริงในชั้นเรียน และให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีมมากกว่าการเป็นผู้นำโดดเด่นคนเดียว

จากผลการศึกษาวัตถุประสงค์ 1 พบว่า สมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 3 ด้านที่มีความเชื่อมโยงกัน โดยด้านความรู้เป็นรากฐานสำคัญของการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องตามมาตรฐาน ด้านทักษะเป็นความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้สู่การปฏิบัติจริงอย่างมีประสิทธิภาพ และด้านคุณลักษณะเป็นปัจจัยที่สะท้อนความเป็นมืออาชีพและส่งเสริมคุณภาพการปฏิบัติงาน แม้มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลแต่ละแห่งจะจุดเน้นเฉพาะทางที่แตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่ แต่ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนต่างมีความเห็นสอดคล้องกันในสมรรถนะแกนหลักทั้ง 3 ด้าน จึงนำไปสู่ประเด็นสำคัญในการศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาให้สอดคล้องกับจุดเด่นเฉพาะของแต่ละสถาบัน ควบคู่กับการตอบสนองความต้องการร่วมของภาคอุตสาหกรรมและตลาดแรงงาน

วัตถุประสงค์ 2 ผลการศึกษาและเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา พบประเด็นสำคัญเกี่ยวกับจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ และแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา ดังนี้

1. จุดเด่นของสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลทั้ง 4 แห่ง พบว่า นักศึกษามีจุดเด่นด้านสมรรถนะวิชาชีพที่สอดคล้องกันใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะ ซึ่งเป็นผลจากการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาให้นักศึกษาเป็นบัณฑิตนักปฏิบัติให้สามารถบูรณาการองค์ความรู้กับการปฏิบัติงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้แต่ละมหาวิทยาลัยจะมีอัตลักษณ์และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านแตกต่างกัน แต่ล้วนมุ่งพัฒนานักศึกษาให้มีความพร้อมในการประกอบวิชาชีพและตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและสังคม โดยมีรายละเอียดของประเด็นสำคัญ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลสรุปมุมมองจุดเด่นของสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล	ประเด็นสำคัญของจุดเด่นของสมรรถนะวิชาชีพ
ธัญบุรี	ด้านความรู้ นักศึกษามีพื้นฐานความรู้ด้านอาหาร โภชนาการ และวิทยาศาสตร์อาหารที่เข้มแข็ง สามารถบูรณาการเทคโนโลยีและต่อยอดสู่นวัตกรรมอาหารได้
	ด้านทักษะ นักศึกษามีทักษะปฏิบัติที่ดี สามารถประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และเครื่องมือดิจิทัล ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร
	ด้านคุณลักษณะ นักศึกษามีจริยธรรม ความรับผิดชอบ ความคิดสร้างสรรค์ และใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สะท้อนความเป็นมืออาชีพ
กรุงเทพ	ด้านความรู้ นักศึกษามีความรู้เชิงลึกด้านการประกอบอาหารเชิงสร้างสรรค์ ผสานวิทยาศาสตร์อาหารและเทคนิคสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
	ด้านทักษะ นักศึกษามีความสามารถในการประกอบอาหารเชิงสร้างสรรค์ ควบคุมคุณภาพ และสร้างสรรค์เมนูที่ตอบโจทย์อุตสาหกรรมอาหารระดับสูง
	ด้านคุณลักษณะ นักศึกษามีบุคลิกภาพวิชาชีพที่ดี จิตบริการ และทักษะการสื่อสาร สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 4 ผลสรุปมุมมองจุดเด่นของสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา (ต่อ)

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล	ประเด็นสำคัญของจุดเด่นของสมรรถนะวิชาชีพ
พระนคร	ด้านความรู้ นักศึกษามีความรู้เชิงลึกด้านอาหารไทยดั้งเดิม และสามารถประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคนิคสมัยใหม่ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอาหารไทย
	ด้านทักษะ นักศึกษามีความเชี่ยวชาญในการประกอบอาหารไทย พร้อมพัฒนาและนำเสนออาหารไทยร่วมสมัย โดยคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม
	ด้านคุณลักษณะ นักศึกษามีจิตสาธารณะ จิตบริการ ภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบต่อสังคม ยึดมั่นในจริยธรรมวิชาชีพ
ศรีวิชัย	ด้านความรู้ นักศึกษามีความรู้ด้านอาหารท้องถิ่น โภชนาการ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสุขภาพ
	ด้านทักษะ นักศึกษามีทักษะด้านอาหารท้องถิ่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารสุขภาพ และการต่อยอดเชิงพาณิชย์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชน
	ด้านคุณลักษณะ นักศึกษามีจิตบริการ มนุษยสัมพันธ์ที่ดี เคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสามารถประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม

จากตารางที่ 4 พบว่า นักศึกษามีจุดเด่นด้านสมรรถนะวิชาชีพที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะ โดยแต่ละมหาวิทยาลัยมีอัตลักษณ์เฉพาะที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของพื้นที่ ทั้งในด้านนวัตกรรมอาหาร อาหารเชิงสร้างสรรค์ อาหารไทย และอาหารเพื่อการท่องเที่ยวและสุขภาพ ตลอดจนการพัฒนาทักษะวิชาชีพและคุณลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น จริยธรรม จิตบริการ ภาวะผู้นำ และความคิดสร้างสรรค์ สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาบัณฑิตนักปฏิบัติที่มีความพร้อมทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานและภาคอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา พบว่า ควรมุ่งพัฒนานักศึกษาให้มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอย่างสมดุล เพื่อให้ปรับตัวและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทวิชาชีพที่เปลี่ยนแปลงต่อเนื่อง แม้แต่ละมหาวิทยาลัยจะมีอัตลักษณ์เฉพาะตามบริบทพื้นที่ แต่ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นสอดคล้องกันว่าควรเสริมสร้างองค์ความรู้ที่ทันสมัย ทักษะที่ประยุกต์ใช้ได้จริง และคุณลักษณะที่สะท้อนความรับผิดชอบต่อวิชาชีพและสังคม เพื่อผลิตบัณฑิตนักปฏิบัติที่มีคุณภาพและตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรมได้อย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลสรุปมุมมองแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล	ประเด็นสำคัญของแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา
ธัญบุรี	ด้านความรู้ พัฒนาองค์ความรู้แบบบูรณาการ โดยเน้นวิทยาศาสตร์อาหาร นวัตกรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ธุรกิจอาหาร ภาษา และทักษะดิจิทัล
	ด้านทักษะ ส่งเสริมการฝึกปฏิบัติในสภาพแวดล้อมเสมือนจริง ควบคู่การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ การเป็นผู้ประกอบการ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล
	ด้านคุณลักษณะ มุ่งพัฒนาจริยธรรม ความรับผิดชอบ ภาวะผู้นำ จิตบริการ และความคิดสร้างสรรค์ผ่านการทำโครงงานนวัตกรรม

ตารางที่ 5 ผลสรุปมุมมองแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา (ต่อ)

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล	ประเด็นสำคัญของแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา
กรุงเทพ	ด้านความรู้ พัฒนาองค์ความรู้ด้านการประกอบอาหารเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ควบคู่ธุรกิจอาหาร ภาษา และเทคโนโลยีดิจิทัล
	ด้านทักษะ เน้นการฝึกปฏิบัติ การประกอบอาหารสมัยใหม่ การฝึกงานในสถานประกอบการชั้นนำ และการบริหารธุรกิจอาหารยุคดิจิทัล
	ด้านคุณลักษณะ ส่งเสริมจริยธรรม บุคลิกภาพวิชาชีพ จิตบริการ ภาวะผู้นำ และความคิดสร้างสรรค์ผ่านการฝึกปฏิบัติและการแข่งขันวิชาชีพ
พระนคร	ด้านความรู้ พัฒนาองค์ความรู้ด้านอาหารไทยควบคู่กับอาหารนานาชาติ ธุรกิจอาหาร ภาษา และการใช้ดิจิทัล เพื่อยกระดับอาหารไทยสู่สากล
	ด้านทักษะ มุ่งพัฒนาทักษะการประกอบอาหารไทย การประยุกต์เทคนิคสมัยใหม่ การสื่อสาร และการสร้างแบรนด์อาหารไทยในระดับนานาชาติ
	ด้านคุณลักษณะ ปลูกฝังจริยธรรม จิตสาธารณะ จิตบริการ ภาวะผู้นำ และความคิดสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์และพัฒนาอาหาร
ศรีวิชัย	ด้านความรู้ พัฒนาองค์ความรู้ด้านอาหารท้องถิ่น อาหารฮาลาล ผลิตภัณฑ์สุขภาพ ธุรกิจอาหาร ภาษา และดิจิทัลที่สอดคล้องกับบริบทภาคใต้
	ด้านทักษะ เน้นการพัฒนาทักษะจากวัตถุดิบท้องถิ่น การแปรรูปอาหาร การเป็นผู้ประกอบการ และการตลาดออนไลน์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชน
	ด้านคุณลักษณะ ส่งเสริมจริยธรรมในบริบทพหุวัฒนธรรม จิตบริการ ภาวะผู้นำ และความคิดสร้างสรรค์ ในการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากตารางที่ 5 พบว่า แต่ละสถาบันมีแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของสถาบัน โดยครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีมุ่งเน้นนวัตกรรมและเทคโนโลยีอาหาร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพเน้นการพัฒนาวิชาชีพด้านการประกอบอาหารเชิงสร้างสรรค์และมาตรฐานวิชาชีพ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครมุ่งพัฒนาอาหารไทยสู่ระดับสากล และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยเน้นการพัฒนาอาหารท้องถิ่นและเศรษฐกิจชุมชน โดยทุกสถาบันมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาบัณฑิตให้มีองค์ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการของวิชาชีพและตลาดแรงงาน

จากผลการศึกษาวัตถุประสงค์ 2 พบว่า แนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาควรมุ่งพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะไปพร้อมกัน โดยเน้นองค์ความรู้ที่ทันสมัย การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงร่วมกับสถานประกอบการ และการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จิตบริการ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต แม้แต่ละมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลจะมีอัตลักษณ์เฉพาะทางแตกต่างกัน แต่ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนมีความเห็นสอดคล้องกันในทิศทางการพัฒนาดังกล่าว เพื่อผลิตบัณฑิตนักปฏิบัติที่มีคุณภาพ พร้อมปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและตลาดแรงงานได้อย่างยั่งยืน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล โดยมุ่งพัฒนาแบบบูรณาการทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะ โดยพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมอาหารและโภชนาการ เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

การบูรณาการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีดิจิทัล นวัตกรรม และการเป็นผู้ประกอบการ ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสถานประกอบการและชุมชน เพื่อพัฒนาประสบการณ์วิชาชีพ พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จิตบริการ ภาวะผู้นำ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต อันจะนำไปสู่การผลิตบัณฑิตที่มีสมรรถนะวิชาชีพครบถ้วน สามารถสร้างนวัตกรรม ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนสืบไป

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ 1 พบว่า สมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ โดยแต่ละด้านมีองค์ประกอบย่อย 5 ด้าน ครอบคลุมตั้งแต่พื้นฐานวิชาชีพและความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง การบริหารธุรกิจอาหาร การสื่อสารและภาษา ไปจนถึงการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตัวเลขและเทคโนโลยีดิจิทัล ควบคู่กับจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ บุคลิกลักษณะวิชาชีพ จิตบริการและมนุษยสัมพันธ์ ภาวะผู้นำ ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งกลุ่มผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนต่างให้ความสำคัญกับความรู้และทักษะเชิงปฏิบัติการเป็นแกนหลัก เนื่องจากเป็นสมรรถนะที่สามารถจัดการเรียนการสอนและฝึกฝนให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมภายในระยะเวลาของหลักสูตร ทั้งนี้ ผู้บริหารมีแนวโน้มให้น้ำหนักกับความรู้และทักษะเชิงเทคนิคขั้นสูงที่ซับซ้อน เช่น การแปรรูปด้วยเทคโนโลยี การให้คำปรึกษาทางโภชนาการเชิงลึก และการบริหารธุรกิจอย่างมืออาชีพ ซึ่งสะท้อนมุมมองเชิงบริหารที่มุ่งความพร้อมรอบด้าน ขณะที่อาจารย์ผู้สอนเน้นความรู้และทักษะแกนกลางที่สามารถนำไปจัดการเรียนการสอนและฝึกปฏิบัติได้จริงในชั้นเรียนมากกว่า ในขณะเดียวกัน คุณลักษณะด้านจริยธรรมและเจตคติ แม้จะเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ยากกว่าความรู้และทักษะ แต่กลับได้รับความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันจากทั้งสองกลุ่ม โดยผู้บริหารให้น้ำหนักกับภาวะผู้นำและความมั่นใจในตนเองที่สะท้อนความพร้อมสู่การเป็นผู้นำองค์กร ส่วนอาจารย์ผู้สอนเน้นพฤติกรรมพื้นฐานที่ฝึกฝนได้จริงและการทำงานเป็นทีม ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรมุ่งหล่อหลอมคุณลักษณะควบคู่ไปกับการพัฒนาความสามารถเชิงเทคนิคของนักศึกษาอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของ McClelland, D. C. ที่เสนอว่าสมรรถนะเป็นผลรวมของความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการทำงานให้บรรลุผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (McClelland, D. C., 1973) และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Spencer and Spencer ตามโมเดลภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model) ที่อธิบายว่าความรู้และทักษะซึ่งอยู่เหนือระดับน้ำสามารถพัฒนาได้ไม่ยากผ่านการศึกษาและฝึกฝน จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ทั้งสองกลุ่มให้น้ำหนักกับสมรรถนะด้านนี้เป็นพิเศษ ในขณะที่คุณลักษณะซึ่งอยู่ใต้ระดับน้ำแม้จะพัฒนาได้ยากกว่าแต่ก็ยังคงเป็นรากฐานสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้เช่นกัน (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993)

วัตถุประสงค์ 2 พบว่า แนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาควรยกระดับอย่างบูรณาการทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะไปพร้อมกัน เนื่องจากสมรรถนะทั้งสามด้านมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ การพัฒนาเพียงด้านใดด้านหนึ่งจึงไม่เพียงพอต่อการผลิตบัณฑิตให้พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของภาคอุตสาหกรรมได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ แม้แต่ละมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลจะมีอัตลักษณ์และแนวทางการพัฒนาเฉพาะที่สอดคล้องกับบริบทของตน เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีมุ่งเน้นนวัตกรรมและเทคโนโลยีอาหาร

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพเน้นการประกอบอาหารเชิงสร้างสรรค์และมาตรฐานวิชาชีพ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครมุ่งยกระดับอาหารไทยสู่สากล และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยเน้นอาหารท้องถิ่นและเศรษฐกิจชุมชน แต่ทุกสถาบันมีเป้าหมายร่วมกันในการเสริมสร้างองค์ความรู้ที่ทันสมัย ทักษะที่ประยุกต์ใช้ได้จริง และคุณลักษณะที่สะท้อนความรับผิดชอบต่อวิชาชีพและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ นิอร ดาวเจริญพร ที่เสนอกรอบการพัฒนาผู้เรียนคหกรรมศาสตร์แบบองค์รวม ทั้งด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นและใช้เทคโนโลยี ผู้สอนที่มีสมรรถนะด้านการวิจัย และผู้เรียนที่เป็นนักปฏิบัติเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งชี้ให้เห็นตรงกันว่าการพัฒนาสมรรถนะต้องอาศัยการปรับตัวพร้อมกันทั้งระบบ (นิอร ดาวเจริญพร, 2565) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ เผด็จ บุญเป็ง และคณะ ที่พบว่า การพัฒนานักศึกษาด้านสมรรถนะวิชาชีพในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ สมรรถนะด้านทักษะชีวิต สมรรถนะด้านทักษะ สมรรถนะด้านความรู้ และสมรรถนะด้านการคิด ซึ่งควรพัฒนาให้ตรงต่อความต้องการของสถานประกอบการและหน่วยงานภาครัฐ (เผด็จ บุญเป็ง และคณะ, 2567) สอดคล้องกับ จิรศักดิ์ จันกัน และคณะ ที่พบว่า การพัฒนาสมรรถนะควรดำเนินการเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การวางแผน การดำเนินการ จนถึงการประเมินผล โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย อันเป็นแนวทางเดียวกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและการฝึกปฏิบัติในสถานประกอบการเป็นสำคัญ (จิรศักดิ์ จันกัน และคณะ, 2567) และยังสอดคล้องกับ Cajander, A. et al. ที่พบว่า การพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพควรใช้แนวทางแบบองค์รวมตั้งแต่เริ่มต้นหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนได้สะท้อนความก้าวหน้าของตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการศึกษา (Cajander, A. et al., 2011)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จนสามารถพัฒนาเป็นแนวทางการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล โดยมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างบูรณาการใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะ (Skills) และด้านคุณลักษณะ (Attributes) มีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 1 สมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

1. ด้านความรู้ (Knowledge) ครอบคลุม ความรู้พื้นฐานวิชาชีพ ความรู้เฉพาะทางวิชาชีพ ความรู้ด้านการบริหารจัดการธุรกิจอาหาร ความรู้ด้านภาษาและการนำเสนอ ความรู้ด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตัวเลขและดิจิทัล ควรมุ่งพัฒนาองค์ความรู้ที่มีความทันสมัยและบูรณาการระหว่างศาสตร์ด้านอาหารและโภชนาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอาหาร นวัตกรรม การบริหารจัดการธุรกิจอาหาร ภาษา และเทคโนโลยีดิจิทัล โดยส่งเสริมการเชื่อมโยงองค์ความรู้พื้นฐานกับองค์ความรู้เฉพาะทาง เพื่อให้นักศึกษาสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการวิจัย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างนวัตกรรม และการเป็นผู้ประกอบการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ด้านทักษะ (Skills) ครอบคลุม ทักษะพื้นฐานวิชาชีพ ทักษะเทคนิคเฉพาะทางวิชาชีพ ทักษะการประกอบธุรกิจอาหาร ทักษะการสื่อสารและการนำเสนอ ทักษะการคำนวณและเทคโนโลยีดิจิทัล ควรส่งเสริมการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับสถานประกอบการ ห้องปฏิบัติการ และสถานการณ์จริง เพื่อพัฒนาทักษะวิชาชีพควบคู่กับการบูรณาการอัตลักษณ์ของแต่ละมหาวิทยาลัย เช่น นวัตกรรมอาหาร อาหารเชิงสร้างสรรค์ อาหารไทย และอาหารท้องถิ่น เข้ากับการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ

3. ด้านคุณลักษณะ (Attributes) ครอบคลุม ด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ ด้านบุคลิกลักษณะวิชาชีพ ด้านจิตบริการและมนุษยสัมพันธ์ ด้านความเป็นผู้นำและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ด้านความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ควรมุ่งปลูกฝังคุณลักษณะของความเป็นนักวิชาชีพ ได้แก่ คุณธรรมและจริยธรรม ความรับผิดชอบ จิตบริการ ภาวะผู้นำ ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติ การบริการวิชาการ และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เพื่อหล่อหลอมให้นักศึกษามีบุคลิกภาพที่เหมาะสม มีจิตสำนึกต่อวิชาชีพและสังคม สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทที่มีความหลากหลาย

สรุปและข้อเสนอแนะ

สมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ซึ่งเป็นรากฐานของการคิดวิเคราะห์และการสร้างนวัตกรรม ครอบคลุมตั้งแต่พื้นฐานวิชาชีพ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง การบริหารธุรกิจอาหาร การสื่อสารและการวิเคราะห์ข้อมูลดิจิทัล ด้านทักษะ ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ความรู้สู่การปฏิบัติงานจริงในลักษณะเดียวกัน และด้านคุณลักษณะ ซึ่งสะท้อนความเป็นมืออาชีพ ครอบคลุมจริยธรรม บุคลิกภาพ จิตบริการ ภาวะผู้นำ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ แม้แต่ละสถาบันจะมีอัตลักษณ์เฉพาะแตกต่างกัน แต่ล้วนมีเป้าหมายร่วมในการพัฒนาสมรรถนะทุกด้านอย่างบูรณาการ เพื่อผลิตบัณฑิตที่พร้อมประกอบวิชาชีพและตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ได้ทั้งเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ โดยผู้บริหารควรนำกรอบสมรรถนะไปใช้เป็นมาตรฐานร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ควบคู่กับการส่งเสริมอัตลักษณ์เฉพาะสถาบัน ส่วนผู้รับผิดชอบหลักสูตรและอาจารย์ควรนำไปออกแบบผลลัพธ์การเรียนรู้และกิจกรรมฝึกปฏิบัติจริงร่วมกับสถานประกอบการ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรตรวจสอบกรอบสมรรถนะด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณหรือแบบผสมผสาน และขยายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลไปยังผู้ใช้บัณฑิตและศิษย์เก่า เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครที่ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ สิ่งอำนวยความสะดวกและทรัพยากรที่เกี่ยวข้องจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

จิรศักดิ์ จันกัน และคณะ. (2567). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะความเป็นผู้ประกอบการของนักศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 12(2), 567-581.

ธนัญพร ด้วงกลัด และวทัญญู ฟักทอง. (2564). การจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์การศึกษา.

นิอร ดาวเจริญพร. (2565). คหกรรมศาสตรศึกษาและการสร้างสมรรถนะผู้เรียนในอนาคต. Journal of Modern Learning Development, 7(7), 386-402.

เผด็จ บุญเป็ง และคณะ. (2567). กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ เพื่อพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาประเภทวิชาอุตสาหกรรมในสถานศึกษา สังกัดสถาบันการอาชีวศึกษา ภาคเหนือ 2. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (สพบท.), 6(3), 334-350.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554). ความหมายของคหกรรมศาสตร์. เรียกใช้เมื่อ 1 ตุลาคม 2568 จาก https://dictionary.orst.go.th/

พรรณี รุ่งรักษ์. (2566). ความท้าทายในการจัดการศึกษาด้านคหกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์การศึกษา.

สุรินทร์ สำลี. (2562). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะทางสาขาวิชาชีพของนักเรียนมัธยมศึกษา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Cajander, A. et al. (2011). Development of professional competencies in engineering education. In Proceedings of the 41st ASEE/IEEE Frontiers in Education Conference. (pp. S1C-1-S1C-5). Piscataway: IEEE.

McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for intelligence. American Psychologist, 28(1), 1-14.

Spencer, L. M. & Spencer, S. M. (1993). Competence at work: Models for superior performance. New York: John Wiley & Sons.

Zaitseva, N. A. et al. (2017). Development of a strategic model for the formation of professional competencies of university students. Eurasian Journal of Analytical Chemistry, 12(7), 1541-1548.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี*

DEVELOPMENT OF A BLENDED LEARNING MODEL THROUGH THE THAI MOOC PLATFORM INTEGRATING PROJECT-BASED LEARNING AND SELF-DIRECTED LEARNING TO ENHANCE UNDERGRADUATE STUDENTS' ANALYTICAL THINKING AND PROBLEM-SOLVING SKILLS

กอปรกุล หนูเลี่ยง*, รัฐพล ประดับเวทย์, นิพาดา ไตรรัตน์
Kopkul Nooliang*, Rathapol Pradubwate, Nipada Trairut
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: kopkul.nick@g.swu.ac.th
*Tel: 087-010-1911

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online 2) พัฒนารูปแบบการเรียนการสอน และ 3) ศึกษาผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สอนวิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ จำนวน 12 คน นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ จำนวน 12 คน และนักศึกษาปริญญาตรีชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยนาฏศิลปพัทลุง จำนวน 32 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แผนการสอน แบบทดสอบ แบบประเมินโครงงาน แบบประเมินทักษะ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการเรียนการสอนแบบ Online ที่เหมาะสม ควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การใช้เทคโนโลยี รูปแบบการสอนและการประเมินผลควรมีการผสมผสานทั้งรูปแบบ Online และแบบชั้นเรียนปกติ ผู้สอนควรให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนผู้เรียนให้สามารถทำได้ด้วยตนเอง 2) รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น มีแกนหลักเป็นการเรียนรู้แบบโครงงาน 5 ขั้นตอน คือ การกำหนดปัญหา การศึกษาและกำหนดขอบเขตของปัญหา การวางแผน การดำเนินงาน และการสรุปผลและการเผยแพร่ โดยผสมผสานการเรียนรู้ด้วยตนเองในทุกกระบวนการ มี 5 องค์ประกอบ คือ เปิดโอกาสในการเรียนรู้ กำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ วางแผนการเรียนรู้ แสวงหาแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ และประเมินการเรียนรู้ สำหรับผลการประเมินรูปแบบการเรียนการสอน มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก

* Received 27 August 2026; Revised 20 October 2026; Accepted 25 October 2026

($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.50) และ 3) ผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยสถิติ Dependent Samples t-test พบว่า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t = 21.48, p < .001)

คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบผสมผสาน, การเรียนการสอนออนไลน์แบบเปิด, การเรียนรู้ด้วยตนเอง, การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน, ทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา

Abstract

This research aimed to 1) Study the current situation and guidelines for online instructional, 2) Development a blended learning model, and 3) Investigate the effects of implementing the developed instructional model. The target group consisted of 12 instructors and 12 students from College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute, selected through purposive sampling based on specified criteria, and 32 third-year undergraduate students from Phatthalung College of Dramatic Arts, selected through purposive sampling. The research instruments comprised structured interview forms for instructors and students, the instructional model, lesson plans, achievement tests, project assessment forms, and skills assessment forms. Data were analyzed using mean, percentage, standard deviation, and content analysis. The findings revealed the following: 1) The conditions and appropriate approach to organizing online instruction should emphasize learner participation, the use of technology, instructional formats, and assessment. The instructional design should integrate both online and conventional classroom formats, with instructors providing guidance and support to learners, offering recommendations, and structuring steps that gradually enable learners to work independently. 2) The developed blended learning model employed Project-Based Learning served as the core instructional approach, consisting of five stages: problem identification, problem study and scope definition, planning, implementation, and conclusion and dissemination. Self-Directed Learning was integrated throughout every stage of the learning process, comprising five components: providing learning opportunities, setting learning goals, planning learning activities, seeking learning resources, and evaluating learning outcomes. The overall appropriateness of the instructional model was rated at a high level ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.50). and 3) The results of implementing the instructional model that comparison of the pretest and posttest scores using a dependent-samples t-test revealed that the posttest scores were significantly higher than the pretest scores at the .05 significance level (t = 21.48, p < .001).

Keywords: Blended Learning, Moocs, Self-Directed Learning, Project-Based Learning, Analytical Thinking and Problem-Solving Skills

บทนำ

สถานการณ์โลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยจึงได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) โดยมีเป้าหมายในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ผ่านการออกแบบระบบการเรียนรู้ใหม่ การเปลี่ยนบทบาทครู และการวางพื้นฐานระบบรองรับการเรียนรู้โดยใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม (ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 - 2580) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 มาตรา 22 ที่กำหนดไว้ว่าการจัดการศึกษาต้องยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญและส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องพัฒนาให้ผู้เรียนมีความสามารถในการตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ออกแบบระบบการเรียนรู้ใหม่ที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคตในปี 2040 ซึ่งมีหลากหลายด้าน สำหรับด้านผลลัพธ์การเรียนรู้หลัก (Core Learning Outcomes) ด้านคุณภาพทั่วไป (General Qualities) จะเน้นไปที่ผู้เรียนเป็นผู้เชี่ยวชาญการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Expert Learner) และด้านตัวชี้วัดผลลัพธ์การเรียนรู้ยังเน้นถึงผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีผลลัพธ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์สำหรับการเป็นพลเมืองที่ตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงในอนาคต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) จึงเห็นได้ว่า ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed) มีความสำคัญอย่างมากในการแสวงหาความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning)

ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้สถาบันการศึกษาต้องปรับตัวสู่การเรียนการสอนออนไลน์ และนำไปสู่ความปกติใหม่ (New Normal) (วรรณรัตน์ มหาธาราทอง, 2564) อนาคตของการศึกษาจะมิใช่รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเผชิญหน้าในห้องเรียนปกติอย่างเดียวอีกต่อไป แต่จะดำเนินควบคู่ไปกับการเรียนการสอนออนไลน์ สถาบันอุดมศึกษาจึงควรใช้เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยผสานระหว่าง การสอนออนไลน์กับการสอนแบบดั้งเดิมเข้าด้วยกันเพื่อเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา (เทพยพงษ์ เศษคืมบง, 2565) การจัดการเรียนการสอนออนไลน์จึงต้องคำนึงถึงการผสมผสานวิธีการเรียนการสอน (Blended Learning) ให้เหมาะสม โดยเฉพาะการเรียนออนไลน์แบบผสานเวลา (Synchronous) เช่น การสอนออนไลน์ผ่านเทคโนโลยีการประชุมทางไกลด้วยเสียงและภาพ (Video Teleconference) ผู้เรียน ผู้สอนสามารถโต้ตอบมีปฏิสัมพันธ์กันได้ทันที และแบบไม่ผสานเวลา (Asynchronous) เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านระบบ e-Learning หรือแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ที่เป็นสื่อเสริมหรือสื่อเติม (ชัชวาล ชุมรักษา และคณะ, 2565) สำหรับการเรียนการสอนออนไลน์อีกทางเลือกหนึ่ง คือ การใช้รูปแบบของการสอนหรือฝึกอบรมผ่านแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ออนไลน์ในระบบเปิดหรือที่เรียกกันว่า หลักสูตรออนไลน์แบบเปิดสำหรับมหาชน หรือ Massive Open Online Course หรือ MOOC เป็นรูปแบบการเรียนการสอนออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย รองรับกลุ่มผู้เรียนขนาดใหญ่ ผู้เรียน และแหล่งทรัพยากรเป็นรูปแบบเปิด กิจกรรมและการประเมินผลเน้นในเรื่องของความท้าทายให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถควบคุมการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีอิสระในการเลือกเนื้อหาที่ต้องการเรียนรู้ได้เท่าที่ตนเองต้องการ เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ตามสภาพจริงในบริบทการเรียนรู้ร่วมกัน

จากความเป็นมาและความสำคัญข้างต้น พบว่า แนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องในระดับอุดมศึกษา เนื่องจากเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ผสานข้อดีของการเรียนแบบเผชิญหน้าและการเรียนออนไลน์เข้าด้วยกัน ซึ่งช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ความยืดหยุ่นในการเรียน และการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Rima, R. et al., 2025) นอกจากนี้ งานวิจัยจำนวนมากยังชี้ให้เห็นว่า MOOCs เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขยายโอกาสทางการศึกษา สนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียนในยุคดิจิทัล (ใจทิพย์ ณ สงขลา, 2561); (ชโรชีนีย์ ชัยมินทร์, 2565) อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับ Blended Learning และ MOOCs มีจำนวนมาก แต่การศึกษาส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความพึงพอใจมากกว่าการออกแบบรูปแบบการเรียนการสอนที่มีการบูรณาการแนวคิดสำคัญหลายด้านร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการเรียนการสอนแบบผสานระหว่าง MOOCs แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning) และการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project based Learning) เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา อีกทั้ง งานวิจัยเกี่ยวกับ MOOCs ส่วนใหญ่ยังพบข้อจำกัดการกำกับติดตามตนเองของผู้เรียน และการคงอยู่ของแรงจูงใจในการเรียน ส่งผลให้ผู้เรียนจำนวนมากไม่สามารถเรียนจบหลักสูตรหรือนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน งานวิจัยด้าน Self-directed Learning จะเป็นการศึกษาด้านพฤติกรรมหรือความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง แต่ยังขาดการเชื่อมโยงกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา ในด้านการจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานเป็นฐาน จะเป็นการเน้นการเรียนรู้แบบจัดกิจกรรมในห้องเรียน ยังขาดการบูรณาการร่วมกับระบบ MOOCs และการเรียนรู้แบบผสมผสานอย่างชัดเจน โดยเฉพาะทางด้านการผลิตนักศึกษาวิชาชีพครู ด้านศิลปศึกษา หรือ ด้านนาฏศิลป์ศึกษา ซึ่งต้องอาศัยทั้งความคิดสร้างสรรค์ การลงมือปฏิบัติจริง และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม

ผู้วิจัยในฐานะเป็นครูผู้สอนวิทยาลัยนาฏศิลปพัทลุง จึงมีความสนใจพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยมีการบูรณาการรูปแบบการสอนแบบดั้งเดิมและการสอนผสาน MOOCs เข้ามาใช้ร่วมกับการสอนในชั้นเรียน เพื่อให้มีแหล่งทรัพยากรในการเรียนรู้ที่หลากหลาย ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง และจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานเป็นการจัดสภาพของการเรียนการสอนให้เกี่ยวข้องกับปัญหา หรือข้อสงสัย ที่ผู้เรียนกำลังประสบ หรือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว เกิดความสนใจต้องการแก้ไข โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ เพื่อค้นหาคำตอบ มีการทำงานเป็นกลุ่ม อาจจะเป็นกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่ก็ได้ แล้วร่วมมือกันทำงาน จนประสบความสำเร็จ แสดงผลงานแห่งความสำเร็จด้วยการนำเสนอ สามารถทำให้ผู้เรียนมีการพัฒนาด้านทักษะการเรียนรู้หลาย ๆ ด้านสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนและเพิ่มคุณภาพให้กับการเรียนการสอน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

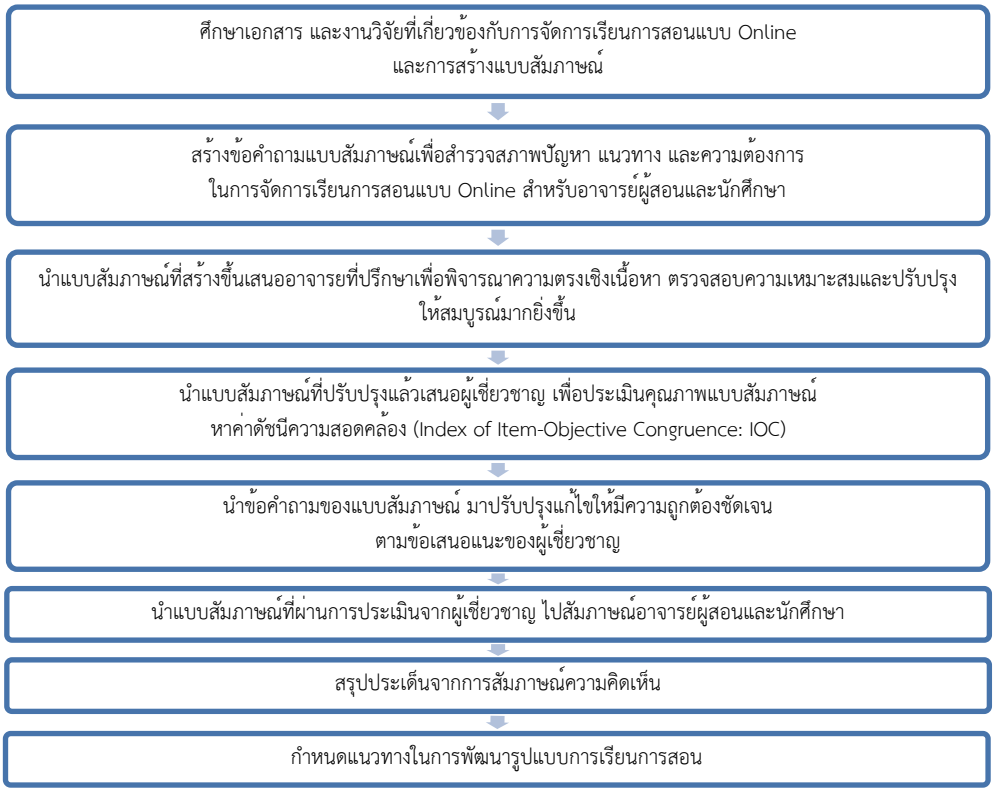
1. เพื่อศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online

2. เพื่อการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

3. เพื่อศึกษาผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online กลุ่มเป้าหมาย คือ อาจารย์ผู้สอนวิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ จำนวน 12 คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้ 1) เป็นผู้มีคุณวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอก สาขาเทคโนโลยีการศึกษาหรือที่เกี่ยวข้อง มีประสบการณ์การสอนในสถาบันอุดมศึกษาหรือเกี่ยวข้องกับการศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี มีประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ ไม่น้อยกว่า 3 ปี และ 2) นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ จำนวน 12 คน ที่มีประสบการณ์การเรียน Online จำนวน 12 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์อาจารย์และนักศึกษาแบบมีโครงสร้าง มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ของข้อคำถามแบบสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอน ทุกข้อมีค่าเท่ากับ 1.00 ทั้งหมด สำหรับข้อคำถามแบบสัมภาษณ์นักศึกษา ค่าดัชนีความสอดคล้อง มีจำนวน 1 ข้อ เท่ากับ 0.67 และอีก 3 ข้อ เท่ากับ 1 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์การยอมรับที่กำหนดไว้ (IOC ≥ 0.50) แสดงว่าข้อคำถามของแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์สามารถนำไปใช้ได้

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online

1. การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online โดยสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอน จำนวน 12 คน ซึ่งปฏิบัติงานอยู่สังกัดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้ให้สัมภาษณ์มีประสบการณ์การสอนทางด้านเทคโนโลยีการศึกษา ตั้งแต่ 5 - 15 ปี และมีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ 6 - 8 ปี และนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ที่มีประสบการณ์การเรียน Online จำนวน 12 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นคำถาม นำเสนอผลดังรายละเอียดต่อไปนี้ ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online

ประเด็น	ความคิดเห็นอาจารย์ผู้สอน	ความคิดเห็นนักศึกษา	ความสอดคล้อง
ทัศนคติต่อการจัดการเรียนการสอน Online/ผสมผสาน	- ความพร้อมเทคโนโลยี - วินัยผู้เรียน - การปฏิสัมพันธ์ - การสนับสนุนจากสถาบัน	- ชอบความยืดหยุ่น สะดวกของออนไลน์ - แต่การเรียนแบบผสมผสานหรือในห้องเรียนรู้สึกมีส่วนร่วมและเรียนรู้ได้เข้าใจดีกว่า	ร่วมกัน ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (Blended) เหมาะสมที่สุด
ด้านเทคโนโลยี	- ความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี - การบูรณาการหลายแพลตฟอร์ม	- สัญญาณอินเทอร์เน็ตไม่เสถียร/อุปกรณ์ไม่รองรับ - ใช้งานหลายระบบเกิดความสับสน - สภาพแวดล้อมที่บ้านไม่เอื้ออำนวย	ร่วมกัน ทั้งสองฝ่ายเห็นสอดคล้องกันว่าเป็นอุปสรรคหลัก
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม	- ผู้เรียนมีส่วนร่วมน้อย - ต้องมีการวางแผนกระบวนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ - การออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่การบรรยายทางเดียว	- เบื่อ/ไม่กล้าแสดงออก - รูปแบบการสอน - บุคลิกภาพของอาจารย์ - สื่อและกิจกรรม	ร่วมกัน ควรมีการวางแผนกระบวนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ ไม่น่าเบื่อ
การออกแบบเนื้อหา	- แบ่งเนื้อหาเป็นหน่วยย่อยสั้น ๆ (30 - 50 นาที) โดยเรียงจากง่ายไปหายาก - ใช้สื่อหลากหลาย (วิดีโอ อินโฟกราฟิก เกม) - ออกแบบการสอนตาม Backward Design - ปรับให้เหมาะกับบริบทเฉพาะ เช่น วิดีโอสาธิตท่ารำในวิชานาฏศิลป์ - เนื้อหาควรสอดคล้องกับรูปแบบการประเมิน	ชอบสื่อสั้น ๆ กระชับ วิดีโอ อินโฟกราฟิก และเกม (Kahoot, Quizizz, Blooket)	ร่วมกัน ตรงกันด้านสื่อการสอนควรสั้น กระชับ และมีสื่อการสอนหลากหลายรูปแบบ

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online (ต่อ)

ประเด็น	ความคิดเห็นอาจารย์ผู้สอน	ความคิดเห็นนักศึกษา	ความสอดคล้อง
วิธีการ/กิจกรรมการสอน	Flipped Classroom, Active Learning, Project based /Problem-based Learning, Gamification, Collaborative Learning, Breakout Rooms	ชอบกิจกรรมแบบ Active Learning งานกลุ่ม เกม ไม่ชอบการสอนแบบบรรยายทางเดียวหรือภาระงานเกินจำเป็น	ร่วมกัน สอดคล้องกันด้านการจัดกิจกรรม Active Learning/ Project based learning/ เกมมิฟิเคชัน
การใช้ MOOCs	- ยืดหยุ่นด้านเวลา/สถานที่ - เข้าถึงความรู้คุณภาพสูง - ใช้แบบ Flipped (เรียนทฤษฎีล่วงหน้า) หรือเสริม/ทบทวน - เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ตามต้องการ	แบบผสมผสานช่วยให้เข้าใจดีกว่า เพราะได้ทั้งคำอธิบายและทบทวนซ้ำผ่านออนไลน์	ร่วมกัน เห็นตรงกันว่า MOOCs เหมาะเป็นแหล่งเรียนรู้เสริม/ทบทวน
ทักษะที่ได้รับการพัฒนาผ่านการเรียน Online	ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการคิดวิเคราะห์ ความรับผิดชอบและวางแผนการเรียนของตนเอง	ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองและทักษะดิจิทัลการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาการบริหารเวลา	ร่วมกัน เห็นตรงกันว่าเกิดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง การคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาและการบริหารเวลา
การประเมินผล	- เน้นการประเมินผลจากสภาพจริง - เกณฑ์ Rubric ควรชัดเจน - หลากหลายวิธี	- ไม่มั่นใจคะแนน - ควรเก็บคะแนนหลายวิธี	ร่วมกัน เห็นตรงกันว่าการประเมินผลควรชัดเจนและมีวิธีที่หลากหลาย

ตารางที่ 2 การสังเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการออกแบบกระบวนการเรียนรู้

ทฤษฎี	อาจารย์ผู้สอน	นักศึกษา	การเชื่อมโยง	การออกแบบ
SDL (การเรียนรู้ด้วยตนเอง)	ต้องพัฒนาให้ผู้เรียน	ยังขาดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง	Self-Directed Learning	กระตุ้นและให้คำแนะนำ
PBL (การจัดการเรียนรู้ด้วยโครงงาน)	ควรใช้ในการจัดการเรียนการสอน	ชอบทำกิจกรรม	Project-Based Learning	ใช้กิจกรรมโครงงาน
MOOCs (หลักสูตรการเรียนการสอนออนไลน์แบบเปิด)	ควรใช้ในการจัดการเรียนการสอน	เข้าถึงง่าย	Massive Open Online Course	ใช้เป็นแหล่งทรัพยากรเรียนรู้

การเรียนรู้ด้วยตนเองแม้ว่าจะเป็นสิ่งสำคัญ แต่จากข้อมูลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง พบว่า นักศึกษายังไม่ค่อยมีความพร้อมเท่าที่ควร แต่ชอบการเรียนแบบการทำกิจกรรมมากกว่าการฟังการบรรยายเพียงอย่างเดียว ดังนั้น การออกแบบการเรียนการสอนจึงต้องมีการผสมผสาน มีการสนับสนุน ผู้สอนคอยให้ความช่วยเหลือผู้เรียน แนะนำ และออกแบบขั้นตอนให้ผู้เรียนค่อย ๆ ทำได้ด้วยตนเอง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างเป็นลำดับขั้น

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยีการศึกษา จำนวน 3 คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้ เป็นผู้มีคุณวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอก สาขาเทคโนโลยีการศึกษาหรือที่เกี่ยวข้อง มีประสบการณ์การสอนในสถาบันอุดมศึกษาหรือเกี่ยวข้องกับการศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี มีประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ไม่น้อยกว่า 5 ปี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังต่อไปนี้ 1) รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา 2) แบบประเมินรูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี 3) แผนการจัดการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา 4) แบบประเมินแผนการจัดการเรียนการสอน 5) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน 6) แบบประเมินโครงงาน/ชิ้นงาน 7) แบบวัดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง 8) แบบประเมินแบบวัดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง และ 9) แบบประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการคิดแก้ปัญหา มีวิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning) แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) ทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา

2. กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ให้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาองค์ประกอบรูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปองค์ประกอบที่สำคัญของรูปแบบการเรียนการสอน ประกอบด้วย 4 ประกอบหลัก คือ 1) หลักการแนวคิด ทฤษฎี จากการศึกษาเรียนรู้ 2) วัตถุประสงค์ เป็นเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน 3) กิจกรรม ขั้นตอนกระบวนการและเทคนิควิธีการสอน ที่สอดคล้องกับหลักการ และ 4) การวัดประเมินผล (ประทวน คล้ายศรี, 2560); (สุธิดา ทองคำ และอุบลวรรณ ส่งเสริม, 2565); (ไพรัช เจริญตรีเพชร, 2566) และมีการจัดระบบการเรียนการสอนโดยการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนโดยทั้งหมดต้องสอดคล้องกับการทำงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ตัวป้อน (Input) กระบวนการกลไกควบคุม (Process) ผลผลิต (Output) และ ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) (ทิศนา แขมมณี, 2564); (ชัชวาล ชุมรักษา และคณะ, 2565) ซึ่งผู้วิจัยกำหนดองค์ประกอบเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ความพร้อมของผู้เรียนและเทคโนโลยี (Input) กระบวนการเรียนจัดการเรียนการสอน (Process) ทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา (Output) และ การประเมินผลตามสภาพจริง (Feedback)

3. นำร่างรูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษาตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

จำนวน 3 ท่าน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง โดยประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอน แบบประเมินเป็นแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญสำหรับรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71) และค่า S.D. = 0.50 มีความเหมาะสมรายข้ออยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.67 - 5.00 จากนั้นนำข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

ระยะที่ 3 การศึกษาผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี กลุ่มเป้าหมาย คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 3 ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา การสร้างสื่อนวัตกรรมในยุคดิจิทัลเพื่อการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ ปีการศึกษา 2569 วิทยาลัยนาฏศิลปพัทลุง จำนวน 32 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้ 1) แผนการจัดการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะการแก้ปัญหา 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน 3) แบบประเมินโครงงาน/ชิ้นงาน และเกณฑ์การประเมิน และ 4) แบบประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการคิดแก้ปัญหา ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลา 7 สัปดาห์ จากการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งหมด 16 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 คาบ

เก็บรวบรวมข้อมูลโดย ก่อนการทดลอง ผู้วิจัยได้ชี้แจงให้ผู้เรียนได้ทราบเกี่ยวกับสิทธิของกลุ่มตัวอย่าง/กลุ่มเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของการวิจัยและการดำเนินการวิจัยโดยสรุป จากนั้นผู้วิจัยจัดเรียนการเรียนสอนตามแผนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะการแก้ปัญหา และการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติเป็นร้อยละ 70 และการเรียนการสอนออนไลน์ระบบเปิด (MOOCs) เป็นร้อยละ 30 โดยมีแนวคิดของการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) บูรณาการในทุกขั้นตอน ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 5 องค์ประกอบ คือ 1) เปิดโอกาสในการเรียนรู้ 2) กำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ 3) วางแผนการเรียนรู้ 4) แสวงหาแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ และ 5) ประเมินการเรียนรู้ และการจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) มี 5 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดปัญหา 2) การศึกษาและกำหนดขอบเขตของปัญหา 3) การวางแผน 4) การดำเนินงาน และ 5) การสรุปผลและการเผยแพร่ เมื่อเสร็จสิ้นการทดลอง ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน แบบประเมินโครงงาน/ชิ้นงาน และแบบประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้รับจากผู้เรียนมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ผลและดำเนินการปรับปรุงและแก้ไขรูปแบบการเรียนการสอนต่อไป

ผลการวิจัย

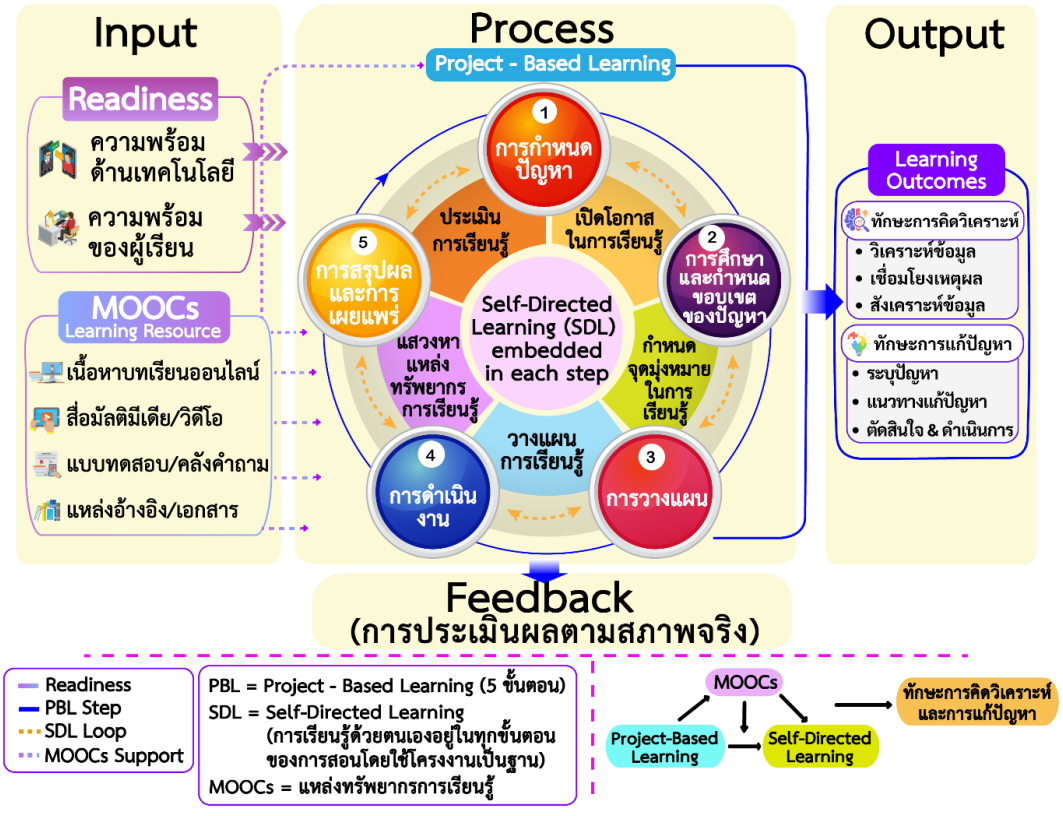
1. การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนและนักศึกษา พบว่า มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในหลายประเด็น โดยเฉพาะด้านการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การใช้เทคโนโลยี รูปแบบการสอน และการประเมินผล ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้นจริงในการจัดการเรียนการสอน อย่างไรก็ตาม ยังพบประเด็นที่มีความแตกต่าง

ในเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยอาจารย์ผู้สอนเห็นว่าผู้เรียนควรมีทักษะดังกล่าว ในขณะที่นักศึกษายังไม่ค่อยมีความพร้อมเท่าที่ควร ดังนั้น การออกแบบการเรียนการสอนจึงต้องมีการผสมผสาน มีการสนับสนุน ช่วยเหลือ แนะนำ และออกแบบขั้นตอนให้ผู้เรียนค่อย ๆ ทำได้ด้วยตนเองหรือ จัดการเรียนการสอนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำภารกิจที่ยากเกินความสามารถของตนเองได้สำเร็จ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างเป็นลำดับขั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่มีการสนับสนุนและการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

2. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐาน มีการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning) เป็นแกนหลัก มี 5 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดปัญหา 2) การศึกษาและกำหนดขอบเขตของปัญหา 3) การวางแผน 4) การดำเนินงาน และ 5) การสรุปผลและการเผยแพร่ โดยผสมผสานการเรียนรู้ด้วยตนเองในทุกขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ มี 5 องค์ประกอบ คือ 1) เปิดโอกาสในการเรียนรู้ 2) กำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ 3) วางแผนการเรียนรู้ 4) แสวงหาแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ และ 5) ประเมินการเรียนรู้ และผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอน มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71), S.D. = 0.50) ดังแสดงรายละเอียดในภาพ

ภาพที่ 2 รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

3. การศึกษาผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

3.1 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของผู้เรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการคิดแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ด้วยแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 30 ข้อ (30 คะแนน) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐาน โดยใช้ Paired Samples t-test dependent

คะแนนทดสอบ	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย	เฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	t	sig
ก่อนเรียน	32	30	17.63	58.75	2.99	21.48	0.000
หลังเรียน	32	30	24.38	81.25	2.06		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง พบว่า นักศึกษา จำนวน 32 คน มีคะแนนก่อนเรียนเฉลี่ยเท่ากับ 17.63 คะแนน (S.D. = 2.99) คิดเป็นร้อยละ 58.75 และมีคะแนนหลังเรียนเฉลี่ยเท่ากับ 24.38 คะแนน (S.D. = 2.06) คิดเป็นร้อยละ 81.25 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยสถิติ Dependent Samples t-test พบว่า คะแนนหลังเรียนสูงกว่าคะแนนก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 21.48$, $p < .001$) แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3.2 ผลการประเมินโครงงาน/ชิ้นงาน และเกณฑ์การประเมิน

ผลการประเมินโครงงาน/ชิ้นงาน และเกณฑ์การประเมินโดยภาพรวม ผู้เรียนทั้ง 4 กลุ่มมีผลการประเมินโครงงานเฉลี่ย 16.75 คะแนน จากคะแนนเต็ม 20 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 83.75 โดยผลงานส่วนใหญ่อยู่ในระดับดีขึ้นไป สะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนสามารถนำความรู้และเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ ออกแบบ และสร้างสื่อเพื่อการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด

3.3 ผลการประเมินแบบวัดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ผลการประเมินแบบวัดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.89) โดยด้านการแสวงหาแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 3.99) แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนสามารถสืบค้นและเลือกใช้แหล่งเรียนรู้ออนไลน์เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของตนเองได้ดี อย่างไรก็ตาม การขอคำแนะนำจากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อประสบปัญหา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}$ = 3.47) ซึ่งเป็นด้านที่ควรได้รับการส่งเสริมเพิ่มเติม

3.4 ผลการประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการคิดแก้ปัญหา

ผลการประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการคิดแก้ปัญหา พบว่า โดยภาพรวม ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดแก้ปัญหาอยู่ในระดับมาก โดยด้านการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 3.67) รองลงมา คือ ด้านการสืบค้นและวิเคราะห์ข้อมูล ($\bar{X}$ = 3.62) แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ปัญหา สืบค้นและคัดเลือกข้อมูล รวมทั้งเชื่อมโยงความรู้เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินโครงงานได้ ขณะที่ด้านการสะท้อนผลและพัฒนาต่อยอดมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}$ = 3.20) อยู่ในระดับปานกลาง จึงเป็นด้านที่ควรได้รับการส่งเสริมเพื่อให้ผู้เรียนสามารถประเมินผลการดำเนินงานและนำผลจากการเรียนรู้ไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนางานได้อย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online พบว่า การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมควรเป็นการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning) ร่วมกับการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน โดยเตรียมความพร้อมของผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาความรู้ด้วยตนเองก่อนเข้าสู่กิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ ในการจัดกิจกรรมควรเน้นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การจัดกิจกรรมแบบโครงงานเป็นฐาน และการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว สามารถเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ฝึกการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์และประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างผลงานหรือแก้ไขปัญหา มีการใช้สื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลาย และการประเมินผลตามสภาพจริง สอดคล้องกับ วรวรรณ องค์ครุฑรักษา ที่ได้กล่าวว่า MOOC ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนได้ตลอดเวลา ซึ่งถือว่าเป็นนวัตกรรมการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงวิธีการสอนที่มีอยู่เดิม และการเรียนการสอนแบบผสมผสานทำให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียน ทำให้การเรียนการสอนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในภาพรวม พบว่า ข้อค้นพบจากการศึกษาระยะที่ 1 ไม่ได้เป็นเพียงการแสดงให้เห็นถึงสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์เท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นองค์ประกอบสำคัญที่ควรนำมาใช้ในการออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน การใช้แพลตฟอร์ม MOOCs เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน และการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดมีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกันในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหาของผู้เรียน ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนควรนำทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและแนวคิดทางทฤษฎีมาบูรณาการร่วมกัน โดยการใช้แพลตฟอร์ม MOOCs เป็นแหล่งเรียนรู้สนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ขณะที่การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและการทำงานร่วมกัน ส่งผลให้การจัดการเรียนการเรียนการสอนสอดคล้องกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (วรวรรณ องค์ครุฑรักษา, 2564)

2. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Online มาใช้ประกอบกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานเป็น

เพื่อให้มีความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้เรียน ซึ่งรูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ความพร้อมของผู้เรียนและเทคโนโลยี (Input) กระบวนการเรียนจัดการเรียนการสอน (Process) ทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา (Output) และ การประเมินผลตามสภาพจริง (Feedback) ทั้งนี้ รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น สอดคล้องกับแนวความคิดการพัฒนารูปแบบการสอนของ ทิศนา แขมมณี, ชัชวาล ชุมรักษา และคณะ ที่กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอน ควรมีพัฒนาอย่างเป็นระบบ (ทิศนา แขมมณี, 2550); (ชัชวาล ชุมรักษา และคณะ, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับ Tracey, M. W. & Richey, R. C. ที่กล่าวว่า การออกแบบและพัฒนาวิธีการเรียนการสอนตามวิธีระบบ (System Approach) ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) และมีการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับปรุง (Feedback) (Tracey, M. W. & Richey, R. C., 2007) และสอดคล้องกับ Joyce, R. B. et al. ที่กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนควรเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนการสอน แล้วนำแนวคิดสำคัญของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มากำหนดหลักการและรายละเอียดขององค์ประกอบ ในการดำเนินวิจัยครั้งนี้ รูปแบบมีกระบวนการและขั้นตอนที่สัมพันธ์และสอดคล้องกันโดยมีการบูรณาการแนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน หลักสูตรการเรียนการสอนออนไลน์แบบเปิด แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและการจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานเป็นฐาน สำหรับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้เป็นหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากการศึกษาเรียนรู้ วัตถุประสงค์ กิจกรรม ขั้นตอน กระบวนการและเทคนิควิธีการสอนที่สอดคล้องกับหลักการและการวัดประเมินผล โดยมีองค์ประกอบการจัดการเรียนการสอนเป็นขั้นตอนตามลำดับเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบ ได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ นำมาปรับปรุงแก้ไข ข้อบกพร่องต่าง ๆ ตามคำแนะนำ ทำให้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถใช้เป็นแบบแผนในการจัดกิจกรรมให้บรรลุจุดมุ่งหมายจริง (Joyce, R. B. et al., 2015)

3. ผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะรูปแบบการจัดการเรียนการสอนได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ โดยในภาพรวมองค์ประกอบของรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.71) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) มีค่าเท่ากับ 0.50 แสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีโครงสร้างที่ชัดเจน เป็นระบบ และสามารถเชื่อมโยงแนวคิดทางทฤษฎีกับการปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม เมื่อนำรูปแบบการเรียนการสอนไปทดลองใช้ พบว่า ผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบมีทักษะการวิเคราะห์และการแก้ปัญหา หลังเรียนโดยใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มีการโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน ผู้เรียนมีการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มร่วมกัน รับผิดชอบตามหน้าที่ของตนเอง เน้นให้ผู้เรียนได้เป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ทำการอภิปรายความรู้ร่วมกันในกลุ่มและนำเสนอผลงาน ส่งผลต่อทักษะการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาของผู้เรียนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียน ทั้งนี้ การจัดการเรียนการสอนได้ผสมผสานการใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลแพลตฟอร์ม MOOCs

ซึ่งเป็นสื่อที่มีคุณภาพสูง ประกอบด้วย ส่วนของการเรียนรู้เนื้อหาและส่วนของกิจกรรมงานมอบหมายและการประเมิน สำหรับการเรียนรู้เนื้อหานั้น จะเป็นการใช้วีดิทัศน์ขนาดสั้นและสื่อสนับสนุนการเรียนรู้ ส่วนของกิจกรรมงานมอบหมายและการประเมินเป็นสองส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกัน งานมอบหมายประจำหน่วยการเรียนหรือประจำรายสัปดาห์จะครอบคลุมถึงการประเมินระหว่างเรียน (Formative Assessment) ที่มีไว้ท้ายเนื้อหาซึ่งเป็นคำถามที่ส่งเสริมและขยายความคิดรวบยอดและการประเมินรวบยอดประจำสัปดาห์ กรณีมีการกำหนดให้ส่งผลงาน กิจกรรมให้เพื่อนตรวจทานผลงาน (Peer Review) โดยใช้เกณฑ์รูบริกส์ที่ผู้สอนกำหนดขึ้นเป็นกลยุทธ์สำคัญของการประเมินผลการเรียนรู้ (ปราวีณยา สุวรรณณัฐโชติ และเสมอกาญจน์ โสภณหิรัญรักษ์, 2560) ในด้านการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการทดสอบหลังเรียนของผู้เรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐานมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้ เป็นเพราะผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองในทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรม สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมทั้งในด้านหลักการ แนวคิด และทฤษฎี ด้านวัตถุประสงค์ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านการวัดและประเมินผล เนื่องจากองค์ประกอบทั้งหมดได้รับการออกแบบให้มีความสอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน และการเรียนการสอนแบบผสมผสานผ่านแพลตฟอร์ม MOOCs ส่งผลให้รูปแบบสามารถตอบสนองต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีศักยภาพในการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาภายใต้บริบทของการศึกษาในยุคดิจิทัล

องค์ความรู้ใหม่

การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย พบว่า กระบวนการเรียนรู้แบบผสมผสานที่เชื่อมโยงการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และแหล่งทรัพยากรในการเรียนรู้ Thai MOOC เข้าด้วยกัน โดยนำปัญหาจากประสบการณ์จริงที่ผู้เรียนได้พบเจอ นำมาเป็นภาระงานของโครงงานซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความต้องการเรียนรู้ และใช้กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองในการกำหนดเป้าหมาย วางแผน แสวงหาความรู้และประเมินการเรียนรู้ของตนเอง ขณะที่ Thai MOOC ทำหน้าที่เป็นแหล่งทรัพยากรที่ผู้เรียนสามารถเลือกใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการและปัญหาของโครงงาน ก่อนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการลงมือปฏิบัติ แก้ปัญหาและสร้างผลงาน เมื่อผู้เรียนมีการตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงาน นำไปสู่การค้นพบปัญหาเพื่อปรับปรุงงาน เกิดความต้องการเรียนรู้ใหม่ ทำให้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นเป็นวงจรอย่างต่อเนื่อง สาระสำคัญขององค์ความรู้นี้จึงอยู่ที่ การใช้ปัญหาเป็นตัวขับเคลื่อนการเรียนรู้ ใช้แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นกลไกกำกับการเรียนรู้ และใช้ Thai MOOC เป็นแหล่งทรัพยากรตามความต้องการของผู้เรียน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหาผ่านการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ดังแสดงรายละเอียดในภาพ

ภาพที่ 3 การเรียนรู้จากปัญหาสู่การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา

สรุปและข้อเสนอแนะ

การจัดการเรียนการสอนแบบ Online ที่เหมาะสม ควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การเลือกใช้เทคโนโลยี รูปแบบการสอนและการประเมินผล ควรมีการผสมผสานทั้งรูปแบบ Online และแบบชั้นเรียนปกติ (Face-to-Face) ผู้สอนควรให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ผู้เรียน แนะนำ และออกแบบขั้นตอนให้ผู้เรียนค่อย ๆ ทำได้ด้วยตนเอง สำหรับรูปแบบการเรียนการสอนแบบผสาน MOOCs ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและโครงงานเป็นฐาน มีการบูรณาการการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) เป็นแกนหลัก มี 5 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดปัญหา 2) การศึกษาและกำหนดขอบเขตของปัญหา 3) การวางแผน 4) การดำเนินงาน และ 5) การสรุปผลและการเผยแพร่ โดยผสมผสานการเรียนรู้ด้วยตนเองในทุกขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ มี 5 องค์ประกอบ คือ 1) เปิดโอกาสในการเรียนรู้ 2) กำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ 3) วางแผนการเรียนรู้ 4) แสวงหาแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ และ 5) ประเมินการเรียนรู้ ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอน พบว่า มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า คะแนนหลังเรียนสูงกว่าคะแนนก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการประเมินแบบวัดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยรวมอยู่ในระดับมาก และผลการประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะการคิดแก้ปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ในการจัดการเรียนการสอนเป็นการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติร่วมกับการเรียนการสอนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Thai MOOC ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรในการเรียนรู้ โดยคิดสัดส่วนการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติเป็นร้อยละ 70 และการเรียนการสอนออนไลน์ระบบเปิด (MOOCs) เป็นร้อยละ 30 ซึ่งสามารถปรับสัดส่วนให้เหมาะสมกับบริบทของรายวิชา ผู้เรียน และสถานศึกษา โดยผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี โดยเฉพาะรายวิชาที่เน้นพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ ผู้สอนควรเตรียมความพร้อมด้านแพลตฟอร์ม MOOCs เครื่องมือดิจิทัล การออกแบบกิจกรรมโครงงานที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง และควรมีการประเมินตามสภาพจริงร่วมกับเกณฑ์การประเมินแบบรูบริก เพื่อสะท้อนสมรรถนะของผู้เรียนได้อย่างครอบคลุม และสามารถนำรูปแบบสัดส่วนการเรียนในชั้นเรียนปกติ

และการเรียนออนไลน์ ไปประยุกต์ใช้ในรายวิชาอื่นที่เน้นการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล โดยปรับสัดส่วนให้เหมาะสมกับธรรมชาติของแต่ละรายวิชา ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการศึกษาการประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวกับผู้เรียนในสาขาวิชาและบริบทที่แตกต่างกัน รวมทั้งศึกษาผลเพื่อส่งเสริมทักษะต่าง ๆ ในศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม สมรรถนะดิจิทัล หรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ ควรมีบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลสมัยใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เทคโนโลยี R (Reality Technology) เป็นต้น เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของรูปแบบและศึกษากระบวนการที่ส่งผลต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ในระยะยาว และ 2) ควรศึกษาความคงทนของทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาในระยะยาว รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ใจทิพย์ ณ สงขลา. (2561). การออกแบบการเรียนแนวดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชโรชีนีย์ ชัยมินทร์. (2565). การประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในยุคการศึกษา 4.0. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ชัชวาล ชุมรักษา และคณะ. (2565). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างทักษะ การใช้ Google Application และการเรียนรู้แบบร่วมมือสำหรับนิสิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. วารสารครุพิบูล, 9(2), 274-291.

ทิศนา แขมมณี. (2550). รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2564). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 25). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เทพยพงษ์ เศษคีมบง. (2565). การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาสู่ความปกติในสถานการณ์วิกฤติโควิด. วารสารรัชต์ภาคย์, 15(44), 1-13.

ประทวน คล้ายศรี. (2560). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสานร่วมกับแนวคิดอภิปัญญา สำหรับนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออก เฉียงเหนือ. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ปราวีณยา สุวรรณณัฐโชติ และเสมอกาญจน์ โสภณหิรัญรักษ์. (2560). มาตรฐานและแนวปฏิบัติการเรียนการสอน MOOC ที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ. กรุงเทพมหานคร: โครงการมหาวิทยาลัยไซเบอร์ไทย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

ไพรัช เจริญตรีเพชร. (2566). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษาและการจัดการเรียนรู้มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วรรณรัตณ์ มหาธาราทอง. (2564). การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนภาษาจีนในยุค Next Normal. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 23(2), 189-196.

วรวรรณ องค์ครุฑรักษา. (2564). แนวทางการใช้ MOOC ในการเรียนการสอนแบบผสมผสาน รายวิชาการโฆษณาและการสื่อสารการตลาดระหว่างประเทศ. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต, 16(1), 50-64.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). ข้อเสนอระบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคตในปี 2040. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สุธิดา ทองคำ และอุบลวรรณ ส่งเสริม. (2565). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบ ผสมผสานร่วมกับแนวคิดการสืบเสาะหาความรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาและทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นบูรณาการสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี. ใน วิทยานิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน (กลุ่มหลักสูตรและการนิเทศ). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Joyce, R. B. et al. (2015). Models of Teaching. Retrieved April 6, 2026, from https://pubhtml5.com/kvtpa/etwh/Models_of_Teaching

Rima, R. et al. (2025). A Grounded Theory Analysis of Blended Learning as a Dual Stimulus for Critical Thinking and Self-Regulated Learning. PPSDP International Journal of Education, 4(2), 199-210.

Tracey, M. W. & Richey, R. C. (2007). ID model construction and validation: a multiple intelligences case. Education Tech Research, 55(4), 369-390.

บทความวิจัย

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์เรื่องสนามแม่เหล็ก สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาฟิสิกส์*

THE DEVELOPMENT OF LEARNING ACTIVITIES USING INTERACTIVE DEMONSTRATION BASED LECTURE INSTRUCTION ON THE TOPIC OF MAGNETIC FIELDS FOR PHYSICS STUDENTS

มัลลิกา หล้าพันธ์, อุดม ทิพราช, กานต์ตะรัตน์ วุฒิเสลา*

Mallika Lapunt, Udom Tipparach, Karntarat Wuttisela*

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อุบลราชธานี ประเทศไทย

Faculty of Science, Ubon Ratchathani University, Ubon Ratchathani, Thailand

*Corresponding author E-mail: karntarat.w@ubu.ac.th

*Tel: 089-719-1940

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองขั้นต้นแบบกลุ่มเดียว วัดผลก่อนและหลังการทดลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องสนามแม่เหล็ก ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactive Lecture Demonstrations: ILDs) 2) วิเคราะห์ดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียน และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษา ผู้ร่วมวิจัย คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาฟิสิกส์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ทั้งหมดที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 และยินยอมเข้าร่วมการวิจัย จำนวน 14 คน เครื่องมือที่ใช้ ประกอบด้วย ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ILDs เรื่องสนามแม่เหล็ก ชุดทดลองวัดสนามแม่เหล็กราคาประหยัดด้วยบอร์ดไมโครคอนโทรลเลอร์ (Arduino-based) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบประเมินความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ Wilcoxon Signed-Rank Test ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนเชิงสัมพัทธ์ (Normalized Gain) ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษามีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($Z = -3.308$, $p = .001$) โดยมีขนาดอิทธิพล (Effect Size) อยู่ในระดับสูงมาก (Cohen's $d = 3.15$) 2) ดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนของนักศึกษาทั้งชั้นอยู่ในระดับสูง (Normalized Gain = 0.76) และ 3) นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.83, S.D. = 0.39) ผลการวิจัยยืนยันว่าการบูรณาการเทคโนโลยีเซนเซอร์วัดค่าทางฟิสิกส์ราคาประหยัดเข้ากับกิจกรรม ILDs สามารถช่วยลดข้อจำกัดด้านความเข้าใจแนวคิดที่เป็นนามธรรม แก้ไขความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของผู้เรียน และเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาฟิสิกส์ได้อย่างชัดเจน จึงเป็นแนวทางจัดการเรียนการสอนที่สถานศึกษาที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

* Received 26 August 2026; Revised 5 October 2026; Accepted 25 October 2026

คำสำคัญ: ความเข้าใจคลาดเคลื่อน, บรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์, สนามแม่เหล็ก, เทคโนโลยีเซนเซอร์ราคาประหยัด

Abstract

This study was pre-experimental research employing a one-group pretest-posttest design. The objectives were to 1) Compare students' learning achievement on magnetic fields before and after learning management using Interactive Lecture Demonstrations (ILDs), 2) Analyze the learning progress index, and 3) Study students' satisfaction. The participants were all 14 second-year physics students at Loei Rajabhat University who enrolled in the Electromagnetism course in the second semester of the 2024 academic year and consented to participate. The research instruments included ILDs learning activity packages on magnetic fields, a low-cost Arduino-based magnetic field measurement kit built on a microcontroller board, a learning achievement test, and a satisfaction assessment form. Statistics used for data analysis were the Wilcoxon Signed-Rank Test, mean, standard deviation, and Normalized Gain. The research results revealed that 1) Students' post-learning achievement scores were significantly higher than their pre-learning scores at the .05 level (Z = -3.308, p = .001), with a very large Effect Size (Cohen's d = 3.15); 2) The students' overall learning progress index was at a high level (Normalized Gain = 0.76); and 3) Students' overall satisfaction with the learning management was at the highest level ($\bar{x}$ = 4.83, S.D. = 0.39). The research results confirm that integrating low-cost physics sensor technology with ILDs activities can effectively help reduce the limitations in understanding abstract concepts, correct learners' misconceptions, and clearly improve physics learning achievement, offering a practical instructional approach for institutions with limited budgets for advanced scientific measuring equipment.

Keywords: Misconceptions, Interactive Lecture Demonstrations, Magnetic Fields, Low-Cost Sensor Technology

บทนำ

ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์มักประสบปัญหาความเข้าใจคลาดเคลื่อน (Misconception) ของผู้เรียนในเนื้อหาต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องได้รับการแก้ไข เนื่องจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเหล่านี้อาจหยั่งรากลึก ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางฟิสิกส์ผิดพลาดและเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้เนื้อหาในระดับสูง โดยเฉพาะหัวข้อ “สนามแม่เหล็ก” ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีความเป็นนามธรรมสูง ผู้เรียนมักเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน ทั้งในเรื่องทิศทางของเส้นสนามแม่เหล็ก ความเข้มของสนามแม่เหล็ก และไดโพลโมเมนต์แม่เหล็ก อีกทั้งยังขาดทักษะในการแยกแยะระหว่างแรงแม่เหล็กและแรงไฟฟ้า (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2561) สำหรับกลุ่มที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยพบหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันว่านักศึกษามีความเข้าใจ

คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับสนามแม่เหล็กจริงจาก 3 แหล่งข้อมูล ได้แก่ 1) ผลการเรียนรายวิชาแม่เหล็กไฟฟ้าในปีการศึกษา 2566 ซึ่งพบนักศึกษาร้อยละ 66.67 ตอบข้อสอบในหัวข้อแม่เหล็กไฟฟ้าได้ต่ำกว่าเกณฑ์ร้อยละ 50 โดยเฉพาะข้อคำถามเกี่ยวกับทิศทางของเส้นสนามแม่เหล็กและไดโพลโมเมนต์แม่เหล็ก 2) ผลสำรวจความเข้าใจก่อนเรียนด้วยคำถามปลายเปิดในสัปดาห์แรกของภาคเรียน ซึ่งพบว่า นักศึกษา 9 คน จาก 14 คน อธิบายว่า เส้นสนามแม่เหล็กมีทิศพุ่งเข้าหาขั้วเหนือของสนามแม่เหล็ก และเข้าใจว่าความเข้มสนามแม่เหล็กลดลงแบบเชิงเส้นตามระยะห่าง และ 3) คะแนนทดสอบก่อนเรียนในงานวิจัยนี้ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเพียง 6.21 คะแนน จากคะแนนเต็ม 20 คะแนน (ร้อยละ 31.05) โดยประเด็นที่มีสัดส่วนการตอบถูกต่ำที่สุด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มของสนามแม่เหล็กกับระยะห่าง และการเปลี่ยนแปลงฟลักซ์แม่เหล็กจากขดลวดไฟฟ้า (ร้อยละ 21.43) ข้อมูลทั้งสามแหล่งจึงเป็นเหตุผลสนับสนุนความจำเป็นในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มนี้

แม้จะมีการพัฒนารูปแบบการสอนที่เน้นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่การจัดการเรียนรู้แบบดั้งเดิมที่เน้นการบรรยายเพียงอย่างเดียวก็ยังคงถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายและไม่สามารถช่วยให้ผู้เรียนส่วนใหญ่เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องได้ (Sokoloff, D. R. & Thornton, R. K., 1997); (Prince, M., 2004) ในขณะเดียวกัน งานวิจัยในปัจจุบันมักมุ่งเน้นการแก้ปัญหาด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น การใช้ระบบความจริงเสริม (Augmented Reality: AR) ของ Cai, S. et al., Dori, Y. J. & Belcher, J. หรือโครงการ TEAL ของ MIT ที่ใช้ภาพจำลองแบบ 2 มิติและ 3 มิติ (Cai, S. et al., 2017); (Dori, Y. J. & Belcher, J., 2004) แม้เทคโนโลยีเหล่านี้จะมีประสิทธิภาพสูง แต่จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์ราคาสูงและห้องปฏิบัติการเฉพาะทาง ทำให้สถานศึกษาในท้องถิ่นที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์เหล่านี้ได้

จากการทบทวนวรรณกรรม พบช่องว่างสำคัญทางวิชาการ (Research Gap) กล่าวคือ งานวิจัยส่วนใหญ่มักศึกษาในกลุ่มเป้าหมายนักเรียนระดับมัธยมศึกษา (วรวุฒิ บ่อคำ และคงศักดิ์ ธาตุทอง, 2555) ในขณะที่การศึกษาในกลุ่มนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชาฟิสิกส์ ซึ่งถือเป็นบุคลากรที่ต้องมีความเชี่ยวชาญในเนื้อหาอย่างลึกซึ้งยังมีอยู่จำกัด ยิ่งไปกว่านั้น แม้รูปแบบการสอนแบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactive Lecture Demonstrations: ILDs) จะได้รับการยอมรับว่าช่วยพัฒนาความเข้าใจเชิงฟิสิกส์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Sokoloff, D. R. & Thornton, R. K., 1997); (Sokoloff, D. R., 2016) แต่การบูรณาการ ILDs ร่วมกับชุดทดลองที่สร้างขึ้นเอง (Low-cost sensor technology) เพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านงบประมาณในระดับอุดมศึกษายังคงเป็นประเด็นที่ต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม จึงกล่าวได้ว่ายังไม่มีการศึกษาที่บูรณาการรูปแบบ ILDs เข้ากับชุดทดลองราคาประหยัดสำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษาสาขาฟิสิกส์อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นช่องว่างสำคัญที่งานวิจัยนี้มุ่งศึกษา

ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นการพัฒนาชุดทดลองวัดสนามแม่เหล็กราคาประหยัด (Arduino-based) เข้ามาบูรณาการร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ILDs เพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่มีความคุ้มค่าเชิงงบประมาณสำหรับสถานศึกษาที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ การวิจัยครั้งนี้ไม่เพียงแต่มีจุดประสงค์เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและส่งเสริมให้ผู้เรียนปรับความเข้าใจให้ใกล้เคียงกับมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น แต่ยังเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการผ่านการบูรณาการเทคโนโลยีเซนเซอร์เข้ากับกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อพัฒนานักศึกษาฟิสิกส์

ให้มีความเข้าใจในมโนมติทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน (Lapunt, M. et al., 2026) โดยอาศัยกระบวนการทำนายผลและอภิปรายเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะช่วยเปลี่ยนบทบาทผู้เรียนจากผู้รับสารมาเป็นผู้ตรวจสอบความจริงเชิงวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้เรื่อง สนามแม่เหล็ก ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์โดยวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย และช่วงความเชื่อมั่นของความแตกต่างนั้น

2. เพื่อวิเคราะห์ดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนของนักศึกษา ทั้งในระดับรายชั้นเรียน รายบุคคล และรายข้อคำถาม

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ตามแบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังทดลอง (One Group Pretest-Posttest Design) เพื่อศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactive Lecture Demonstrations: ILDs) ร่วมกับชุดทดลองวัดสนามแม่เหล็กราคาประหยัดที่พัฒนาจากบอร์ดไมโครคอนโทรลเลอร์ Arduino ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียน และความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์เรื่องสนามแม่เหล็ก ในครั้งนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี หมายเลขใบรับรอง UBU-REC-31/2568 โดยดำเนินการตามหลักจริยธรรมอย่างเคร่งครัด และได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างถูกต้องตามหลักการที่เคารพในสิทธิของบุคคล ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างและขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้เข้าร่วมวิจัย ได้แก่ นักศึกษาชั้นปี 2 สาขาวิชาฟิสิกส์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ทั้งหมดที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 และสมัครใจยินยอมเข้าร่วมการวิจัย จำนวน 14 คน ซึ่งเป็นการศึกษาจากประชากรทั้งหมดของห้องเรียน (total population study) มิใช่การสุ่มหรือการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยนี้กำหนดเนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาเป็นวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า โดยมีสาระสำคัญ คือ สนามแม่เหล็กของแม่เหล็กถาวร สนามแม่เหล็กของแม่เหล็กไฟฟ้า และไดโพลโมเมนต์แม่เหล็ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์เรื่องสนามแม่เหล็ก สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาฟิสิกส์ มีดังนี้

1. กิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก

2. แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องสนามแม่เหล็ก โดยจัดกิจกรรมจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ จำนวน 2 แผน (รวม 8 ชั่วโมง) สำหรับนักศึกษาชั้นปี 2 สาขาวิชาฟิสิกส์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า เรื่องสนามแม่เหล็ก รูปแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ (Multiple-choice) จำนวน 20 ข้อ โดยมีการวัดระดับพฤติกรรมทางสติปัญญาของบลูม ได้แก่ การจำ การเข้าใจ การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ ผลการตรวจสอบคุณภาพ พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์การเรียนรู้ (IOC) รายข้ออยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00

4. แบบประเมินความพึงพอใจต่อการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ จำนวน 15 ข้อ ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านการนำไปใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่องสนามแม่เหล็ก

1. ศึกษารูปแบบ ลักษณะสำคัญและองค์ประกอบของชุดกิจกรรมการเรียนรู้และวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องสนามแม่เหล็ก ในรายวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า ให้สอดคล้องกับโครงสร้างหลักสูตร และคำอธิบายรายวิชา

2. ออกแบบและสร้างเครื่องมือวัดสนามแม่เหล็กราคาประหยัดโดยใช้ Arduino (Lapunt, M. et al., 2026)

3. ออกแบบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก โดยแบ่งออกเป็น 2 กิจกรรม กิจกรรมละ 4 ชั่วโมง ดังนี้ กิจกรรมที่ 1 เรื่องสนามแม่เหล็กของแม่เหล็กถาวร จัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจำแนกแม่เหล็กและหาทิศทางของสนามแม่เหล็ก การวัดค่าสนามแม่เหล็ก และความพันธ์ของระยะทางในการวัดสนามแม่เหล็กกับความเข้มสนามแม่เหล็กและไดโพลโมเมนต์แม่เหล็ก และ กิจกรรมที่ 2 สนามแม่เหล็กของแม่เหล็กไฟฟ้า จัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการหาทิศทางของสนามแม่เหล็กในขดลวดที่มีกระแสไฟฟ้า การเกิดสนามแม่เหล็กในขดลวด การวัดค่าสนามแม่เหล็ก และความสัมพันธ์ระหว่างระยะทางในการวัดสนามแม่เหล็กกับความเข้มสนามแม่เหล็ก และไดโพลโมเมนต์แม่เหล็ก

4. สร้างใบกิจกรรมการเรียนรู้แบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก โดยแบ่งออกเป็น 2 กิจกรรม กิจกรรมที่ 1 เป็นสนามแม่เหล็กของแม่เหล็กถาวร และกิจกรรมที่ 2 เป็นสนามแม่เหล็กที่เกิดขึ้นรอบขดลวดที่มีกระแสไฟฟ้าไหลผ่าน

5. นำใบกิจกรรมการเรียนรู้แบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประเมิน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการสอนวิชาฟิสิกส์ ซึ่งมีประสบการณ์สอนไม่ต่ำกว่า 15 ปี

6. นำผลการประเมินใบกิจกรรมจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน มาหาค่าเฉลี่ย โดยใช้เกณฑ์ของ Chueachot, S. et al. ค่าเฉลี่ยคะแนนประเมินของผู้เชี่ยวชาญมีค่าตั้งแต่ 3.67 ขึ้นไป และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานไม่เกิน 1.00 แสดงว่าองค์ประกอบของใบกิจกรรมมีความเหมาะสมสอดคล้องกัน (Chueachot, S. et al., 2013)

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาผลการใช้กิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่องสนามแม่เหล็ก

1. ศึกษาวิธีการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ และการวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบ

2. ออกแบบและสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า เรื่องสนามแม่เหล็ก รูปแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก (Multiple-choice) จำนวน 20 ข้อ โดยมีการวัดระดับพฤติกรรมทางสติปัญญาของบลูม ได้แก่ การจำ การเข้าใจ การประยุกต์ใช้และการวิเคราะห์

3. นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า เรื่องสนามแม่เหล็กเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญทางด้านฟิสิกส์ศึกษาที่มีประสบการณ์ทางด้านการสอนหรือการพัฒนาแบบทดสอบ และเป็นผู้ที่สอนอยู่ในระดับอุดมศึกษามากกว่า 15 ปี จำนวน 3 ท่าน ประเมินความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อสอบ กับจุดประสงค์การเรียนรู้ (เนื่องจากความไม่พร้อมเรื่องกลุ่มทดลองใช้เครื่องมือผู้วิจัยจึงพิจารณาเฉพาะค่า IOC)

4. วิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบ (Item-Objective Congruence Index: IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 คัดเลือกข้อคำถามเพื่อจัดพิมพ์ฉบับสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

2. กำหนดกรอบเนื้อหาและข้อคำถามจะนำมาสร้างแบบประเมินความพึงพอใจ

3. ออกแบบและสร้างแบบประเมินความพึงพอใจต่อการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ จำนวน 15 ข้อ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามวิธีการของลิเคิร์ท (Likert, R., 1932)

4. นำแบบประเมินเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของข้อคำถาม ความถูกต้องด้านภาษา

5. วิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบความพึงพอใจของผู้เรียนกับตัวชี้วัด (Index of Consistency: IOC) ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป คัดเลือกข้อคำถามเพื่อจัดพิมพ์ฉบับสมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้อธิบายชี้แจงทำข้อตกลงการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ เรื่องสนามแม่เหล็กในรายวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 ให้กลุ่มตัวอย่างทราบ

2. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) โดยใช้ข้อสอบปรนัย จำนวน 20 ข้อ ใช้เวลา 30 นาที ในการทำแบบทดสอบ

3. ดำเนินการจัดกิจกรรมการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ เรื่องสนามแม่เหล็ก ใช้เวลาสอน 2 สัปดาห์ (4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) รวมทั้งหมด 8 ชั่วโมง ตามกระบวนการสอนแบบแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์

4. นักศึกษาทำการทดสอบหลังเรียน (Post-test) โดยใช้ข้อสอบปรนัย จำนวน 20 ข้อ ใช้เวลา 30 นาที ในการทำแบบทดสอบ จากนั้นตรวจและบันทึกคะแนน

5. นักศึกษาตอบแบบประเมินความพึงพอใจต่อการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาค้นคว้าทำการวิเคราะห์ ประสิทธิภาพ และคุณภาพชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก และแบบวัดความพึงพอใจมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์หาประสิทธิภาพชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก นำผลการประเมินใบกิจกรรมจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน มาหาค่าเฉลี่ย โดยใช้เกณฑ์ของ Chueachot, S. et al. ค่าเฉลี่ยคะแนนประเมินของผู้เชี่ยวชาญมีค่าตั้งแต่ 3.67 ขึ้นไป และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานไม่เกิน 1.00 (Chueachot, S. et al., 2013)

2. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง สนามแม่เหล็ก ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ โดยใช้สถิติแบบนอนพาราเมตริก (Non-parametric) Wilcoxon Signed-Rank Test เป็นสถิติทดสอบหลักเนื่องจากผลการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้น พบว่า ผลต่างคะแนนไม่มีการแจกแจงแบบปกติ และมีจำนวนผู้เข้าร่วมวิจัยน้อย (N = 14) พร้อมคำนวณขนาดอิทธิพลที่สอดคล้องกับสถิตินอนพาราเมตริก คือ $r = Z/\sqrt{N}$ สำหรับค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (Mean Difference) ช่วงความเชื่อมั่น 95% และค่า Cohen's d ผู้วิจัยรายงานไว้เป็นการวิเคราะห์เสริมเชิงพรรณนาเพื่อแสดงขนาดของการเปลี่ยนแปลงในหน่วยคะแนนและเพื่อตรวจสอบความคงทนของข้อสรุป มิใช่การทดสอบนัยสำคัญซ้ำด้วยสถิติพาราเมตริก การตัดสินนัยสำคัญทางสถิติทั้งหมดในงานวิจัยนี้อ้างอิงจากผลทดสอบ Wilcoxon Signed-Rank Test เท่านั้น

3. วิเคราะห์ดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียน (Gain Score/Normalized Gain) ของนักศึกษา ทั้งในระดับรายชั้นเรียน รายบุคคล และรายข้อคำถาม (Hake, R. R., 1998)

4. วิเคราะห์หาความพึงพอใจของนักศึกษาโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

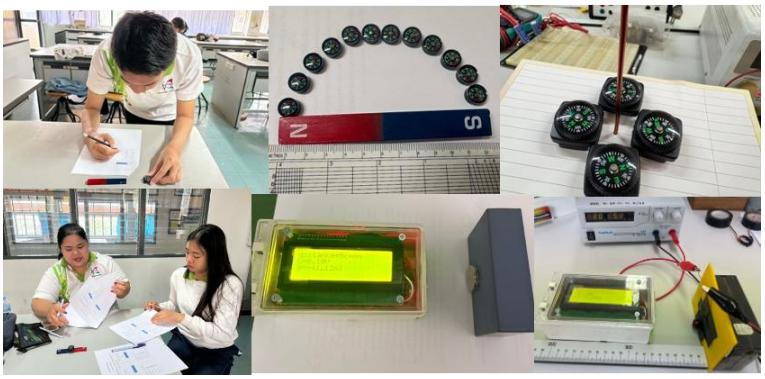
1. ผลการหาประสิทธิภาพชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก พบว่า องค์ประกอบของใบกิจกรรมมีความเหมาะสมสอดคล้องกัน ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.86 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.35 เมื่อเทียบกับเกณฑ์แล้วอยู่ในเกณฑ์ที่มีความเหมาะสมมาก

2. ผลของการจัดกิจกรรมการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก แบ่งเป็น

2.1 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก พบว่า ผลการศึกษาการเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักศึกษา จำนวน 14 คน โดยใช้สถิติทดสอบ Wilcoxon Signed-Rank Test เนื่องจากการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้น พบว่า ข้อมูลไม่มีการแจกแจงแบบปกติ นักศึกษามีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน (Mean = 16.64, S.D. = 1.59) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน (Mean = 6.21, S.D. = 2.33) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($Z = -3.308$, $p = .001$) โดยมีขนาดอิทธิพลของสถิตินอนพาราเมตริกอยู่ในระดับใหญ่ $r = Z/\sqrt{N} = 0.88$ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณารายบุคคล พบว่า นักศึกษาทั้งหมดมีทิศทางคะแนนการประเมินหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นมีแนวโน้มช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังแสดงในตารางที่ 1 และภาพการจัดกิจกรรมการสอนแสดงดังภาพที่ 1

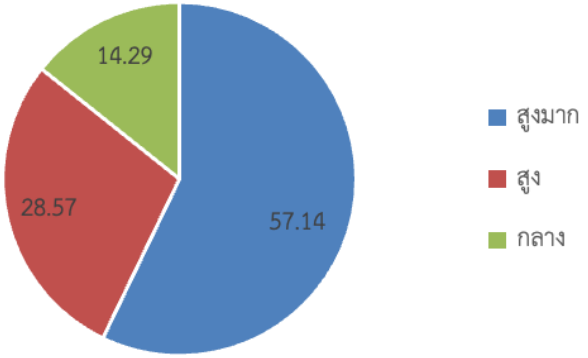
ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติ Wilcoxon Signed-Rank Test

การทดสอบ	N	mean	S.D.	Z	p-value
ก่อนเรียน	14	6.21	2.33	-3.308	0.001
หลังเรียน	14	16.64	1.59		

ภาพที่ 1 การจัดการเรียนรู้แบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ เรื่อง สนามแม่เหล็ก

2.2 ผลการประเมินพัฒนาการสัมพัทธ์ของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องสนามแม่เหล็ก ผู้วิจัยได้นำผลคะแนนจากการทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังมาวิเคราะห์โดยใช้สูตรพัฒนาการสัมพัทธ์และระดับพัฒนาการตามเกณฑ์ประเมินการประเมินพัฒนาการ พบว่า นักศึกษามีระดับพัฒนาการทางการเรียนเรื่องสนามแม่เหล็กอยู่ในระดับพัฒนาการที่สูงมาก จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 57.14 มีพัฒนาการระดับสูง จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 28.57 พัฒนาการระดับกลาง จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 14.29 ดังแสดงในภาพที่ 2 ทั้งนี้เกณฑ์การแปรผลพัฒนาการสัมพัทธ์ในข้อ 2.2 เป็นเกณฑ์ที่แตกต่างจากเกณฑ์ดัชนีความก้าวหน้าเชิงสัมพัทธ์ (Normalized Gain) ของ Hake ในข้อ 3 จำนวนนักศึกษาในแต่ละระดับจึงไม่จำเป็นต้องตรงกัน

ภาพที่ 2 แผนภูมิแสดงร้อยละพัฒนาการสัมพัทธ์ของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง สนามแม่เหล็ก

2.3 ผลการวิเคราะห์เสริมเชิงพรรณนาด้วยความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (Mean Difference) และช่วงความเชื่อมั่น 95% เพื่อแสดงขนาดของการเปลี่ยนแปลงในหน่วยคะแนน (ไม่ใช่การทดสอบนัยสำคัญซ้ำ) พบว่า ผู้เข้าร่วมวิจัย จำนวน 14 คน มีค่าความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่างหลังเรียนกับก่อนเรียน (Mean Difference) เท่ากับ 10.43 คะแนน (16.64 - 6.21) โดยมีช่วงความเชื่อมั่น 95% อยู่ระหว่าง 8.52 ถึง12.34 คะแนน ซึ่งไม่ครอบคลุมค่าศูนย์ และเมื่อพิจารณาขนาดอิทธิพลด้วยค่า Cohen's d พบว่า มีค่าเท่ากับ 3.15 ซึ่งจัดอยู่ในระดับสูงมาก (Large Effect) สอดคล้องกับขนาดอิทธิพลของสถิตินอนพาราเมตริก (r = 0.88) ผลการวิเคราะห์เสริมนี้ให้ข้อสรุปในทิศทางเดียวกับผลทดสอบ Wilcoxon Signed-Rank Test จึงสนับสนุนว่าการเปลี่ยนแปลงที่พบมีขนาดใหญ่และมีความหมายในเชิงปฏิบัติ ดังแสดงในตารางที่ 2

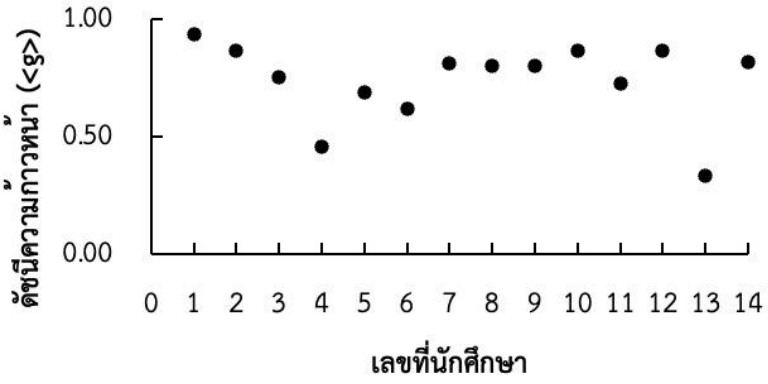
ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (Mean Difference) และช่วงความเชื่อมั่น (95% Confidence Interval)

รายการ	ค่าที่ได้
Mean Difference	10.43
95% Confidence Interval	8.52 ถึง 12.34
Effect Size (d) (สำหรับกลุ่มสัมพันธ์กัน)	3.15 (Very Large)
ขนาดอิทธิพลของสถิตินอนพาราเมตริก $r = Z/\sqrt{N}$	0.88 (Large)

3. ผลการวิเคราะห์ดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียน (Gain Score/Normalized Gain) ของนักศึกษาทั้งในระดับรายชั้นเรียน รายบุคคล และรายข้อคำถาม โดยผลการวิจัย ดังนี้

3.1 ผลการวิเคราะห์ความก้าวหน้าทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายชั้นเรียน จากการวิเคราะห์ความก้าวทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า นักศึกษาทั้งชั้นมีความก้าวหน้าทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยเท่ากับ 0.76 จัดอยู่ในระดับสูง (High Gain) จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่านักศึกษาทั้งชั้นมีความก้าวหน้าทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงถึงร้อยละ 76.00

3.2 ผลการวิเคราะห์ความก้าวหน้าทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายบุคคล เมื่อพิจารณาความก้าวหน้าทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าค่าเฉลี่ย จำนวน 9 คน และต่ำกว่าค่าเฉลี่ย จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 64.29 และ ร้อยละ 35.71 ตามลำดับ จากการพิจารณาคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน เมื่อวิเคราะห์ความก้าวหน้าทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยการหาค่าดัชนีความก้าวหน้า (Normalized Gain: <g>) และแบ่งความก้าวหน้าทางการเรียนออกเป็น 3 ระดับ พบว่า นักศึกษาที่มีความก้าวหน้าทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับสูง จำนวน 10 คน และระดับปานกลาง จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 71.43 และร้อยละ 28.57 ตามลำดับ และมีนักศึกษาที่สอบได้คะแนนความก้าวหน้าทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าค่ามาตรฐาน (0.5) จำนวน 12 คน และต่ำกว่าค่ามาตรฐาน จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 85.71 และร้อยละ 14.29 ตามลำดับ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษารายบุคคล

3.3 ผลการวิเคราะห์ความก้าวหน้าทางการเรียนรายข้อคำถาม ผู้วิจัยรายงานผลรายข้อโดยจัดกลุ่มข้อคำถามทั้ง 20 ข้อ ออกเป็นประเด็นความคิดหลัก 11 ประเด็น ตามเนื้อหา 3 ส่วน ดังรายละเอียดจำนวนข้อในตารางที่ 3 ถึง 5 ในภาพรวม พบว่า นักศึกษามีความก้าวหน้าทางการเรียนรายประเด็นเพิ่มขึ้นในทุกประเด็น โดยมีค่าเฉลี่ยดัชนีความก้าวหน้ารายประเด็นเท่ากับ 0.67 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางค่อนไปทางสูง และทุกประเด็นมีค่าสูงกว่าค่ามาตรฐาน 0.30

เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นของเนื้อหาที่ 1 เรื่องสนามแม่เหล็กถาวร (ตารางที่ 3) พบว่า สัดส่วนนักศึกษาที่ตอบถูกหลังเรียนเพิ่มขึ้นในทุกประเด็น และมีค่าเฉลี่ยดัชนีความก้าวหน้ารายประเด็นเท่ากับ 0.6 0 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง โดยจำแนกเป็นประเด็นที่อยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 4 ประเด็น (<g> = 0.38 - 0.60) และระดับสูง จำนวน 1 ประเด็น (<g> = 0.84) ทุกประเด็นมีค่าสูงกว่าค่ามาตรฐาน 0.30 และมี 4 ประเด็นที่สูงกว่า 0.50 สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นช่วยให้นักศึกษาเข้าใจและวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับสนามแม่เหล็กถาวรได้ดีขึ้น

ตารางที่ 3 จำนวนนักศึกษา (ร้อยละ) ที่ตอบคำถามถูกในแต่ละข้อของการทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน และดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนของเนื้อหา สนามแม่เหล็กถาวร

คำถามที่/ประเด็นความคิดหลัก	จำนวนข้อ	จำนวนนักศึกษาที่ตอบถูก (ร้อยละ)			
		ก่อน	หลัง	<g>	แปลผล
1. ทิศทางของเส้นแรงแม่เหล็ก	1	50.00	78.57	0.57	ปานกลาง
2. คุณสมบัติของแม่เหล็ก	1	64.29	85.71	0.60	ปานกลาง
3. สนามแม่เหล็กโลก	1	42.86	64.29	0.38	ปานกลาง
4. ความสัมพันธ์ของความเข้มสนามแม่เหล็กกับระยะห่าง	1	28.57	71.43	0.60	ปานกลาง
5. การตรวจสอบทิศทางของเส้นแรงแม่เหล็ก	3	23.81	88.10	0.84	สูง
เฉลี่ย		**41.91**	**77.62**	**0.60**	**ปานกลาง**

เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นของเนื้อหาที่ 2 เรื่อง สนามแม่เหล็กที่เกิดขึ้นรอบขดลวดที่มีกระแสไฟฟ้าไหลผ่าน (ตารางที่ 4) พบว่า สัดส่วนนักศึกษาที่ตอบถูกหลังเรียนเพิ่มมากขึ้นในทุกประเด็น และมีค่าเฉลี่ยดัชนีความก้าวหน้ารายประเด็นเท่ากับ 0.75 ซึ่งอยู่ในระดับสูง โดยจำแนกเป็นประเด็นที่อยู่ในระดับสูง จำนวน 2 ประเด็น (<g> = 0.78 และ 0.91) และระดับปานกลาง จำนวน 1 ประเด็น (<g> = 0.56) ทั้งนี้ ทุกประเด็นมีค่าสูงกว่าค่ามาตรฐาน 0.50 สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นช่วยให้นักศึกษาเข้าใจและวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับสนามแม่เหล็กรอบขดลวดที่มีกระแสไฟฟ้าไหลผ่านได้ดีขึ้น

ตารางที่ 4 จำนวนนักศึกษา (ร้อยละ) ที่ตอบคำถามถูกในแต่ละข้อของการทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน และดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนของเนื้อหาสนามแม่เหล็กที่เกิดขึ้นรอบขดลวดที่มีกระแสไฟฟ้าไหลผ่าน

คำถามที่/ประเด็นความคิดหลัก	จำนวนข้อ	จำนวนนักศึกษาที่ตอบถูก (ร้อยละ)			
		ก่อน	หลัง	<g>	แปลผล
1. สนามแม่เหล็กที่เกิดขึ้นรอบเส้นลวดตรง	1	35.71	85.71	0.78	สูง
2. การเปลี่ยนแปลงของฟลักซ์แม่เหล็กจากขดลวดไฟฟ้า	1	21.43	92.86	0.91	สูง
3. สนามแม่เหล็กไฟฟ้าในลวดวงกลม	1	35.71	71.43	0.56	ปานกลาง
เฉลี่ย		**30.95**	**83.33**	**0.75**	**สูง**

เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นของเนื้อหาที่ 3 เรื่องเครื่องมือวัดสนามแม่เหล็กและไดโพลโมเมนต์แม่เหล็ก (ตารางที่ 5) พบว่า สัดส่วนนักศึกษาที่ตอบถูกหลังเรียนเพิ่มขึ้นในทุกประเด็น และมีค่าเฉลี่ยดัชนีความก้าวหน้ารายประเด็นเท่ากับ 0.72 ซึ่งอยู่ในระดับสูง โดยจำแนกเป็นประเด็นที่อยู่ในระดับสูง จำนวน 2 ประเด็น (<g> = 0.72 และ 0.87) และระดับปานกลาง จำนวน 1 ประเด็น (<g> = 0.56) ทั้งนี้ ทุกประเด็นมีค่าสูงกว่าค่ามาตรฐาน 0.50 สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นช่วยให้นักศึกษาเข้าใจและวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับเครื่องมือวัดสนามแม่เหล็กและไดโพลโมเมนต์แม่เหล็กได้ดีขึ้น

ตารางที่ 5 จำนวนนักศึกษา (ร้อยละ) ที่ตอบคำถามถูกในแต่ละข้อของการทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน และดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนของเนื้อหาเครื่องมือวัดสนามแม่เหล็กและไดโพลโมเมนต์แม่เหล็ก

คำถามที่/ประเด็นความคิดหลัก	จำนวนข้อ	จำนวนนักศึกษาที่ตอบถูก (ร้อยละ)			
		ก่อน	หลัง	<g>	แปลผล
1. เครื่องมือวัดสนามแม่เหล็ก	1	35.71	71.43	0.56	ปานกลาง
2. ไดโพลโมเมนต์แม่เหล็ก	5	32.86	81.43	0.72	สูง
3. ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มของสนามแม่เหล็ก (B) กับระยะห่าง (r)	4	16.07	89.28	0.87	สูง
เฉลี่ย		**28.21**	**80.71**	**0.72**	**สูง**

4. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ พบว่า นักศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาแม่เหล็กไฟฟ้า มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.83, S.D. = 0.39)

ตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจต่อการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาฟิสิกส์ จำนวน 14 คน

รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านเนื้อหา	4.83	0.41	มากที่สุด
2. ด้านการนำไปใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน	4.80	0.41	มากที่สุด
3. ด้านการวัดผลและประเมินผล	4.86	0.36	มากที่สุด
เฉลี่ยรวม	**4.83**	**0.39**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 6 พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ เรื่องสนามแม่เหล็กอยู่ในระดับมากที่สุด 4.83 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.39 เมื่อพิจารณา ด้านเนื้อหา พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมคะแนนพึงพอใจของผู้เรียนเท่ากับ 4.83 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.41 ด้านการนำไปใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมคะแนนพึงพอใจของผู้เรียนเท่ากับ 4.80 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.41 และด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมคะแนนพึงพอใจของผู้เรียนเท่ากับ 4.86 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.36

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ (ILDs) เรื่องสนามแม่เหล็ก สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาฟิสิกส์ ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนด้วยกิจกรรม ILDs ผลการศึกษาพบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์หลังเรียนของนักศึกษาสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($Z = -3.308$, $p = .001$) โดยมีขนาดอิทธิพล (Effect Size) อยู่ในระดับใหญ่ ($r = 0.88$) (Cohen's $d = 3.15$) ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ของ Prince, M. และทฤษฎีการสร้างความรู้ของ Piaget, J. ที่เน้นย้ำว่าผู้เรียนจะเข้าใจมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ได้ดีเมื่อมีส่วนร่วมในการคิด ลงมือปฏิบัติ และเผชิญกับสถานการณ์ที่ท้าทายความเข้าใจเดิม กระบวนการของ ILDs ที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ทำนายผลและอภิปรายร่วมกับเพื่อนก่อนการสาธิตจริง ช่วยกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา (Cognitive Conflict) นำไปสู่การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Conceptual Change) ที่ถูกต้อง (Prince, M., 2004); (Piaget, J., 1973) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Rachniyom, S. et al. ที่กล่าวว่ากิจกรรม ILDs ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Rachniyom, S. et al., 2017) ตลอดจนสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาญวิทย์ คำเจริญ และขวัญหทัย กวดนอก, Neo, C. S. & Yap, K. C. ที่พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเชิงรุกและการสอนด้วยการสาธิตเพื่อปรับเปลี่ยนความคิดมโนคติ (PORE) สามารถยกระดับความเข้าใจเรื่องแม่เหล็กไฟฟ้าของนักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ชาญวิทย์ คำเจริญ และขวัญหทัย กวดนอก, 2567); (Neo, C. S. & Yap, K. C., 2009) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สิรภัทร สวัสดิกุล และอัมพร วัจนะ ที่ชี้ให้เห็นว่านวัตกรรมการเรียนรู้เชิงรุกสามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาฟิสิกส์ 5 ของนักเรียนได้อย่างโดดเด่นเมื่อเทียบกับการสอนปกติ (สิรภัทร สวัสดิกุล และอัมพร วัจนะ, 2568)

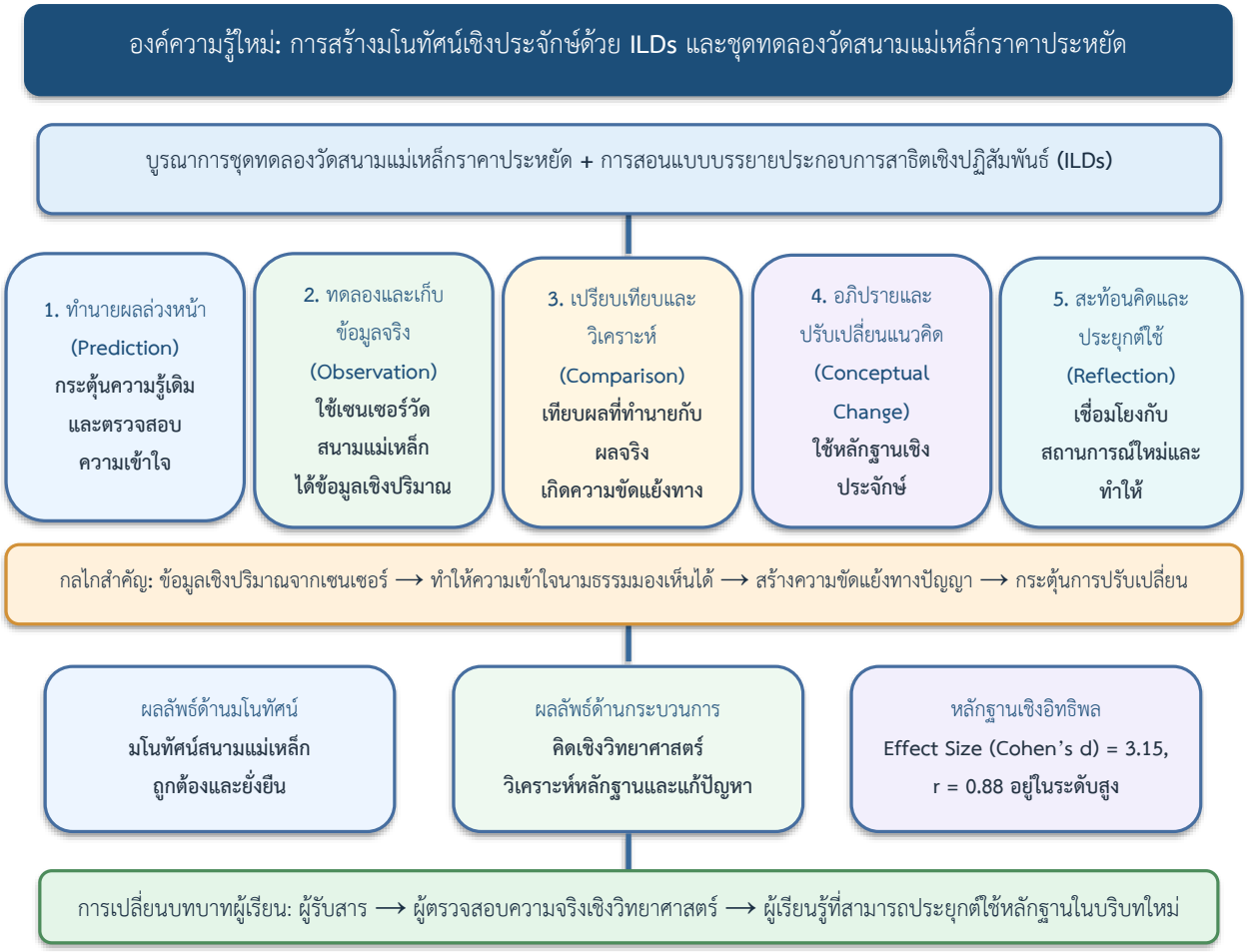
2. ผลการศึกษาดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนของนักศึกษา พบว่า ดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนของนักศึกษาทั้งชั้นอยู่ในระดับสูง (Normalized Gain = 0.76) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักศึกษามีการพัฒนาองค์ความรู้เชิงลึกอย่างเด่นชัด ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hake, R. R., Sokoloff, D. R. ที่ยืนยันว่าการเรียนรู้เชิงรุกช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจปรากฏการณ์ฟิสิกส์ผ่านการลงมือทำจริง (Hake, R. R., 1998); (Sokoloff, D. R., 2016) การที่งานวิจัยนี้เลือกใช้ชุดทดลองวัดสนามแม่เหล็กราคาประหยัดแบบ Arduino-based ทำให้นักศึกษาเห็นตัวเลขและกราฟการเปลี่ยนแปลงของสนามแม่เหล็กในเชิงปริมาณได้อย่างเป็นรูปธรรมและทันที (Real-time data) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Dori, Y. J. & Belcher, J. ที่อธิบายว่า การเชื่อมโยงภาพตัวแทนที่หลากหลาย (Multiple Representations) และการทดลองจำลองที่เห็นผลชัดเจน ช่วยลดอุปสรรคในการทำความเข้าใจเรื่องเวกเตอร์และกฎที่ซับซ้อนของสนามแม่เหล็ก (Dori, Y. J. & Belcher, J., 2004) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังให้ข้อมูลเบื้องต้นว่า ในบริบทที่สถานศึกษามีข้อจำกัดด้านงบประมาณ เทคโนโลยีเซนเซอร์ราคาประหยัดอาจเป็นทางเลือกที่ใช้แทนอุปกรณ์ราคาสูงได้ โดยยังคงให้ผลสัมฤทธิ์ในระดับที่น่าพึงพอใจและสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภูสิทธิ์ จันทนา และสุระ วุฒิพรหม ที่ยืนยันว่าการจัดการเรียนรู้แบบทำนาย - สังเกต - อธิบาย สามารถพัฒนาความเข้าใจแนวคิดวิทยาศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ภูสิทธิ์ จันทนา และสุระ วุฒิพรหม, 2558)

3. ผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ (ILDs) พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการสอนแบบบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์ (ILDs) ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.83, S.D. = 0.39) สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้นี้ไม่เพียงแต่พัฒนาผลสัมฤทธิ์ แต่ยังสร้างสภาพแวดล้อมที่สนุกสนาน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยลดความวิตกกังวลในการเรียนวิชาคำนวณที่ยาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ Prince, M., วรวุฒิ บ่อคำ และคงศักดิ์ ธาตุทอง ที่รายงานว่าเมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และสร้างสรรค์ชิ้นงาน จะทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ มีทักษะกระบวนการและพึงพอใจต่อการเรียนในระดับสูง (Prince, M., 2004); (วรวุฒิ บ่อคำ และคงศักดิ์ ธาตุทอง, 2555) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Ananda, S. R. et al. ที่พบว่า รูปแบบ ILDs สามารถปรับปรุงเจตคติเชิงบวกของนักเรียนที่มีต่อวิชาวิทยาศาสตร์ เนื่องจากการเห็นหลักฐานเชิงประจักษ์จากการทดลองจริงช่วยลดความรู้สึกกลัววิชาที่ซับซ้อนและเพิ่มความมั่นใจในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี (Ananda, S. R. et al., 2019)

ผลการวิจัยทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยกลไกการจัดการเรียนรู้แบบ ILDs ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการทำนายผล การทดลอง การเปรียบเทียบผล การอภิปราย และการสะท้อนคิด ดังแสดงในภาพที่ 4 กระบวนการทำนายผลก่อนการทดลองจริงกระตุ้นให้นักศึกษาต้องดึงความรู้เดิมออกมาใช้และเผชิญกับความขัดแย้งทางปัญญาเมื่อผลการทดลองไม่ตรงกับสิ่งที่คาดการณ์ไว้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Conceptual Change) ในขณะเดียวกัน ชุดทดลองวัดสนามแม่เหล็กราคาประหยัดที่พัฒนาจากบอร์ด Arduino มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแนวคิดสนามแม่เหล็กซึ่งเป็นนามธรรม และไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ให้กลายเป็นข้อมูลตัวเลขและกราฟที่เป็นรูปธรรมและสามารถสังเกตได้แบบทันที (Real-time data) ทำให้นักศึกษาสามารถเปรียบเทียบผลการทำนายกับผลการทดลองจริงได้อย่างชัดเจน และนำไปสู่การอภิปรายร่วมกันเพื่อสะท้อนคิดและปรับความเข้าใจให้ถูกต้อง กระบวนการทั้ง 5 ขั้นตอนนี้จึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างมโนทัศน์เชิงประจักษ์ และส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนของนักศึกษาอยู่ในระดับสูงดังที่ปรากฏ

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ผ่านการบูรณาการเทคโนโลยีชุดทดลองวัดสนามแม่เหล็กราคาประหยัดเข้ากับรูปแบบการสอนแบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ (ILDs) ซึ่งยกระดับกระบวนการเรียนรู้ฟิสิกส์ไปสู่ “การสร้างมโนทัศน์เชิงประจักษ์” อย่างเป็นรูปธรรม ดังแสดงในภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การสร้างมโนทัศน์เชิงประจักษ์ด้วย ILDs และชุดทดลองวัดสนามแม่เหล็กราคาประหยัด

กล่าวคือ งานวิจัยนี้บูรณาการชุดทดลองวัดสนามแม่เหล็กราคาประหยัดร่วมกับการสอนแบบ ILDs เพื่อให้ผู้เรียนสร้างมโนทัศน์จากหลักฐานเชิงประจักษ์ ผ่านกระบวนการทำนาย ทดลอง เก็บข้อมูล วิเคราะห์ และสะท้อนคิด ส่งผลให้ผู้เรียนปรับความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนให้ใกล้เคียงกับมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์มากขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยผลการวิจัยแสดงถึงประสิทธิผลของรูปแบบดังกล่าวด้วยขนาดอิทธิพลระดับใหญ่ ($r = 0.88$ และ Cohen’s $d = 3.15$) และช่วยเปลี่ยนบทบาทผู้เรียนจากผู้รับความรู้สู่ผู้ตรวจสอบข้อมูลเชิงประจักษ์

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องสนามแม่เหล็กของนักศึกษาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Z = -3.308, p = .001) และมีขนาดอิทธิพลอยู่ในระดับสูงมาก (Cohen's d = 3.15) 2) ดัชนีความก้าวหน้าทางการเรียนของนักศึกษาทั้งชั้นอยู่ในระดับสูง (Normalized Gain = 0.76) สะท้อนการพัฒนาความเข้าใจเชิงมโนทัศน์อย่างชัดเจน และ 3) นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายประกอบการสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.83, S.D. = 0.39) แสดงว่ารูปแบบดังกล่าวส่งเสริมทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า 1) สถานศึกษาควรสนับสนุนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่บูรณาการเทคโนโลยีเซนเซอร์ราคาประหยัด เพื่อลดข้อจำกัดด้านงบประมาณและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการทดลองทางวิทยาศาสตร์ที่มีคุณภาพ 2) ผู้สอนสามารถนำกระบวนการทำนาย - ทดลอง - สะท้อนคิด และชุดทดลองที่ออกแบบเองไปประยุกต์ใช้กับเนื้อหาฟิสิกส์ด้านอื่น เช่น ไฟฟ้าและกลศาสตร์ เพื่อส่งเสริมการวิเคราะห์และการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ของผู้เรียน และ 3) การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายกลุ่มเป้าหมายให้ครอบคลุมผู้เรียนที่หลากหลายระดับขึ้น ศึกษากระบวนการเรียนรู้เชิงลึกด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ เช่น การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารภายในกลุ่ม (Discourse Analysis) ตลอดจนพัฒนาชุดทดลองให้เชื่อมต่อกับเทคโนโลยีดิจิทัลที่ทันสมัย เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการในยุคดิจิทัลอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ชาญวิทย์ คำเจริญ และขวัญหทัย กวดนอก. (2567). การบรรยายเชิงสาธิตแบบมีปฏิสัมพันธ์เรื่องกระบวนการความดันคงที่โดยตุ๊กตาฉี่. Journal of Science and Technology Phetchabun Rajabhat University, 4(2), 1-11.

ภูสิทธิ์ จันทนา และสุระ วุฒิพรหม. (2558). การจัดการเรียนรู้แบบทำนาย-สังเกต-อธิบายเพื่อยกระดับความเข้าใจแนวคิดวิทยาศาสตร์เรื่องวงจรไฟฟ้ากระแสตรงอย่างง่ายของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. วารสารหน่วยวิจัยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้, 6(1), 1-13.

วรวุฒิ บ่อคำ และคงศักดิ์ ธาตุทอง. (2555). ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะ 5 ขั้น ร่วมกับคำถามปลายเปิดเรื่อง แม่เหล็กไฟฟ้าเหนี่ยวนำต่อการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์และผลงานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 6(2), 157-167.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2561). คู่มือการใช้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์: ฟิสิกส์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560). กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

สิรภัทร สวัสดิกุล และอัมพร วัจนะ. (2568). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาฟิสิกส์โดยใช้แอปพลิเคชันแชทบอทร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped classroom) ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาฟิสิกส์เพิ่มเติม 5 และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. วารสารวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ศึกษา, 8(1), 32-41.

Ananda, S. R. et al. (2019). Students' attitude toward science in junior high school after follow science learning used ILD model assisted science magic. Journal of Physics: Conference Series, 1157(2), 1-6.

Cai, S. et al. (2017). Applications of augmented reality-based natural interactive learning in magnetic field instruction. Interactive Learning Environments, 25(6), 778-791.

Chueachot, S. et al. (2013). The Development of an Assessment for Learning Model for Elementary Classroom. International Education Studies, 6(9),119-124.

Dori, Y. J. & Belcher, J. (2004). Learning Electromagnetism with Visualizations and Active Learning. Visualization: Technology-mediated progressive pedagogical advancements, 187-216. https://doi.org/10.1007/1-4020-3613-2_11.

Hake, R. R. (1998). Interactive-engagement versus traditional methods: A six-thousand-student survey of mechanics test data for introductory physics courses. American Journal of Physics, 66(1), 64-74.

Lapunt, M. et al. (2026). Development of a low-cost teslameter for study a magnetic dipole moment of permanent neodymium magnets. Physics Education, 61(3), https://doi.org/10.1088/1361-6552/ae5d14.

Likert, R. (1932). A Technique for the Measurement of Attitudes. New York: The Science Press.

Neo, C. S. & Yap, K. C. (2009). The effect of classroom demonstrations based on conceptual change instruction on students' understanding of electromagnetism and electromagnetic induction. Singapore: National Institute of Education.

Piaget, J. (1973). To understand is to invent : the future of education. Glashütte: Grossman.

Prince, M. (2004). Does Active Learning Work? A Review of the Research. Journal of Engineering Education, 93, 223-231. https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2004.tb00809.x.

Rachniyom, S. et al. (2017). Development of the Concept of Energy Conservation using Simple Experiments for Grade 10 Students. Journal of Physics: Conference Series, 901, https://doi.org/10.1088/1742-6596/901/1/012124.

Sokoloff, D. R. & Thornton, R. K. (1997). Using interactive lecture demonstrations to create an active learning environment. The Physics Teacher, 35(6), 340-347.

Sokoloff, D. R. (2016). Active Learning Strategies for Introductory Light and Optics. The Physics Teacher, 54(1), 18-22.

บทความวิจัย

รูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง*

THE EDUCATIONAL MODEL FOR DEVELOPING THE CIVIC CONSCIOUSNESS OF VOCATIONAL STUDENTS IN THE ERA OF VULNERABILITY

วรานนท์ คลังสีดา วรนรากุล*, อัจฉรา ศรีพันธ์, ณัฐเชษฐ์ พูลเจริญ
Varanon Klangseeda Woranarakul*, Atchara Sripan, Nattachet Phoolcharoen
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก ประเทศไทย
Faculty of Education, Naresuan University, Phitsanulok, Thailand
*Corresponding author E-mail: varanonw67@nu.ac.th
*Tel: 085-651-9087

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหามโนทัศน์ความเป็นพลเมือง 2) พัฒนาแนวทางการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมือง และ 3) สร้างรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 ในยุคความเปราะบาง ใช้การวิจัยแบบผสานวิธีเชิงอธิบายตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ จำนวน 368 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วน และผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ จำนวน 83 คน คัดเลือกแบบเจาะจง โดยนำผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณมาใช้เป็นฐานในการกำหนดประเด็นสำหรับการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติก และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาก่อรูปจากประสบการณ์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา มีข้อจำกัดในการเชื่อมโยงประสบการณ์ระดับบุคคลกับปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม โดยโมเดลการวิเคราะห์มีค่า McFadden's R^2 อยู่ระหว่าง .261 - .304 โดยพบว่า ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ประสบการณ์การเรียนรู้ ผลกระทบจากการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมทางสังคม และการคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระดับมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 2) แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความเปราะบางในชีวิตจริง การเรียนรู้จากสถานการณ์จริงเชื่อมโยงกับวิชาชีพ การคิดเชิงวิพากษ์และเชิงระบบ รวมทั้งการประเมินและสะท้อนผลการเรียนรู้ และ 3) รูปแบบที่พัฒนาขึ้น คือ BANI-Vocational Citizenship Learning Model ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ บริบทเชิงโครงสร้าง พื้นฐานผู้เรียน กลไกการจัดการศึกษาเชิงเปลี่ยนผ่าน และมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองเชิงพลวัต

* Received 7 August 2026; Revised 24 September 2026; Accepted 2 October 2026

คำสำคัญ: มโนทัศน์ความเป็นพลเมือง, นักศึกษาอาชีวศึกษา, ยุคความเปราะบาง, พลเมืองวิชาชีพ, โลกที่มีความเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

Abstract

This study aimed to: 1) Investigate the current conditions and problems concerning the concept of citizenship; 2) Develop guidelines for fostering the concept of citizenship; and 3) Develop an educational model for enhancing the concept of citizenship among Higher Vocational Certificate students under the Institute of Vocational Education, Northern Region 3, in the era of vulnerability. An explanatory sequential mixed methods research design was employed. The quantitative sample consisted of 368 students selected through proportional stratified random sampling, while 83 qualitative informants were purposively selected. The quantitative findings were used as a basis for identifying issues to be further explored through qualitative inquiry. The research instruments included a questionnaire and a semi-structured interview form. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, logistic regression analysis, and content analysis. The findings revealed that: 1) The students' concept of citizenship was formed through practical learning experiences and participation in institutional activities; however, they demonstrated limitations in connecting individual experiences with structural social issues. The analytical models yielded McFadden's R^2 values ranging from .261 to .304. The significant factors included learning experiences, learning impact, social engagement, and critical thinking, which were statistically significantly associated with the level of the students' concept of citizenship; 2) The developmental guidelines comprised analyzing real-life problems and vulnerabilities, learning through authentic situations connected to vocational contexts, promoting critical and systems thinking, and incorporating assessment and reflection on learning outcomes; and 3) The developed model, entitled the BANI-Vocational Citizenship Learning Model, consisted of four components: Structural Context, Learner Foundation, Transformative Educational Mechanism, and Dynamic Citizenship Concept.

Keywords: Civic Consciousness, Vocational Students, Era of Vulnerability, Vocational Citizenship, BANI World

บทนำ

สังคมร่วมสมัยกำลังเคลื่อนตัวอยู่ในสภาวะที่ความเปลี่ยนแปลงมิได้ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้น หากแต่ปรากฏขึ้นอย่างฉับพลัน เปราะบาง ซับซ้อน และยากต่อการคาดการณ์มากขึ้นเรื่อย ๆ เงื่อนไขดังกล่าวทำให้ชีวิตของผู้เรียนในปัจจุบันไม่ได้เผชิญเพียงการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีหรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังต้องเผชิญความไม่มั่นคงของอาชีพ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความเปราะบางของชุมชน และแรงกดดันจากข้อมูลข่าวสาร

ที่ไหลเวียนอย่างรวดเร็ว แนวคิด BANI World ซึ่งประกอบด้วย Brittle, Anxious, Nonlinear และ Incomprehensible จึงเป็นกรอบสำคัญในการอธิบายโลกยุคใหม่ที่ระบบต่าง ๆ เปราะแตกง่าย ก่อให้เกิดความวิตกกังวล ผลลัพธ์ไม่เป็นไปตามตรรกะเชิงเส้น และมีความซับซ้อนเกินกว่าจะเข้าใจได้ด้วยกรอบคิดแบบเดิมเพียงลำพัง (Cascio, J., 2020) ในสภาวะเช่นนี้ การศึกษาจึงไม่อาจทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้หรือผลิตกำลังคนเข้าสู่ตลาดแรงงาน หากต้องพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเข้าใจตนเอง เข้าใจสังคม และตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะพลเมืองที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างรับผิดชอบ ความเป็นพลเมืองในโลกปัจจุบันจึงมิได้จำกัดอยู่ที่การรู้สิทธิ หน้าที่ หรือการปฏิบัติตามกฎระเบียบของรัฐเท่านั้น หากหมายถึงความสามารถของบุคคลในการทำความเข้าใจปัญหาสาธารณะ วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง เคารพความแตกต่าง ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและยั่งยืน แนวคิดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองร่วมสมัยได้เคลื่อนจากการสร้างพลเมืองเชิงหน้าที่ไปสู่การสร้างพลเมืองเชิงมีส่วนร่วมและพลเมืองเชิงวิพากษ์ ซึ่งผู้เรียนมิได้เป็นเพียงผู้รับรู้กติกาทางสังคม แต่เป็นผู้มีศักยภาพในการตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์รอบตัว เรียนรู้จากประสบการณ์ และแปลงความเข้าใจไปสู่การกระทำที่มีความหมายต่อส่วนรวม (Banks, J. A., 2008); (Biesta, G. J. J., 2011); (Westheimer, J. & Kahne, J., 2004) ด้วยเหตุนี้ ความเป็นพลเมืองจึงไม่ใช่เพียงเนื้อหาที่ต้องสอน แต่เป็นมโนทัศน์ที่ต้องก่อรูปผ่านประสบการณ์ชีวิต การปฏิสัมพันธ์ และการสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่อง

ในบริบทของอาชีวศึกษาประเด็นดังกล่าวมีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากนักศึกษาอาชีวศึกษาเป็นกลุ่มผู้เรียนที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่านจากสถานศึกษาไปสู่โลกอาชีพจริง ผู้เรียนกลุ่มนี้มิได้ถูกคาดหวังให้เป็นเพียงแรงงานทักษะหรือกำลังคนทางเศรษฐกิจ ยังต้องเป็นพลเมืองวิชาชีพที่สามารถใช้ความรู้ ทักษะ จริยธรรม และความรับผิดชอบทางสังคมในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพอย่างมีคุณค่า การทำงานในโลกยุคใหม่มิได้ต้องการเพียงความสามารถเชิงเทคนิค แต่ต้องการผู้ที่คิดวิเคราะห์เป็น ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เข้าใจผลกระทบของการตัดสินใจทางวิชาชีพ และมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างตนเองกับชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม (OECD, 2018); (UNESCO, 2017) ดังนั้น การศึกษาในระบบอาชีวศึกษาที่มีคุณภาพจึงควรพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้งผู้มีสมรรถนะทางอาชีพและผู้มีมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองที่เหมาะสมกับโลกที่เปราะบาง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองในบริบทอาชีวศึกษายังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและเชิงการเรียนรู้หลายประการ การจัดกิจกรรมจำนวนหนึ่งยังคงเน้นการปลูกฝังคุณลักษณะเชิงพฤติกรรม การสอนหน้าที่พลเมือง หรือการเข้าร่วมกิจกรรมตามรูปแบบ มากกว่าการออกแบบประสบการณ์ที่ทำให้ผู้เรียนได้เผชิญปัญหาจริง วิเคราะห์สถานการณ์ซับซ้อน ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสะท้อนความหมายของบทบาทตนเองในสังคม แม้นักศึกษาอาชีวศึกษาจะสามารถปรับตัวต่อปัญหาเฉพาะหน้าได้ในระดับหนึ่ง แต่การปรับตัวดังกล่าวอาจยังไม่เพียงพอ หากไม่ถูกยกระดับไปสู่ความเข้าใจเชิงโครงสร้าง การมีส่วนร่วมต่อประเด็นสาธารณะ และการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบในฐานะพลเมือง การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในยุคความเปราะบางจึงจำเป็นต้องก้าวข้ามการสอนให้ผู้เรียน “รู้หน้าที่” ไปสู่การจัดประสบการณ์ที่ทำให้ผู้เรียน “เข้าใจความหมายของการเป็นพลเมือง” ผ่านการปฏิบัติ การคิดใคร่ครวญ และการมีส่วนร่วมในบริบทจริง

มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองจึงเป็นประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาอย่างลึกซึ้ง เพราะมโนทัศน์มิใช่เพียงความรู้เชิงนิยามหรือการจดจำคำอธิบายเกี่ยวกับพลเมืองดี แต่เป็นโครงสร้างทางความคิดที่ก่อรูปจากประสบการณ์ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การตีความ และการสะท้อนคิดของผู้เรียน Piaget, J. อธิบายว่าการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับการปรับโครงสร้างทางปัญญา (Piaget, J., 1952) ขณะที่ Vygotsky, L. S ชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจของมนุษย์เกิดขึ้นผ่านภาษา วัฒนธรรม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Vygotsky, L. S., 1978) เมื่อพิจารณาในมิตินี้ การพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองจึงไม่อาจเกิดขึ้นจากการบรรยายหรือการกำหนดคุณลักษณะเชิงนโยบายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เผชิญความจริงทางสังคม ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำของตนกับผลกระทบต่อส่วนรวม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยด้านความเป็นพลเมืองในบริบทไทยจำนวนมากยังมุ่งศึกษาในระดับคุณลักษณะ พฤติกรรม การรับรู้ หรือการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นหลัก ขณะที่การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการก่อรูปมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาภายใต้เงื่อนไขของสังคมยุคความเปราะบางยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะงานที่เชื่อมโยงกรอบ BANI World เข้ากับการออกแบบรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับผู้เรียนสายอาชีพ ช่องว่างดังกล่าวมีนัยสำคัญ เพราะนักศึกษาอาชีวศึกษาเป็นกลุ่มผู้เรียนที่ต้องเผชิญความเปราะบางทั้งในระดับชีวิตส่วนบุคคล เศรษฐกิจครัวเรือน โลกการทำงาน เทคโนโลยี และความคาดหวังทางสังคม หากการศึกษาไม่สามารถแปลงประสบการณ์เหล่านี้ให้เป็นมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองที่มีความลึกซึ้งได้ การอาชีวศึกษาอาจผลิตผู้มีทักษะอาชีพได้ แต่ยังไม่สามารถพัฒนาพลเมืองวิชาชีพที่มีวิจารณญาณ ความรับผิดชอบ และความสามารถในการอยู่ร่วมกับสังคมที่ซับซ้อนได้อย่างเพียงพอ

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยเรื่องรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ ในเชิงวิชาการ งานวิจัยนี้ช่วยขยายองค์ความรู้ด้านการศึกษา เพื่อความเป็นพลเมืองจากบริบทการศึกษาทั่วไปมาสู่บริบทอาชีวศึกษา โดยเน้นการทำความเข้าใจกระบวนการก่อรูปมโนทัศน์ของผู้เรียนภายใต้เงื่อนไขของโลก BANI ในเชิงปฏิบัติ งานวิจัยนี้มุ่งเสนอรูปแบบการศึกษาที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และหลักสูตรที่เชื่อมโยงสมรรถนะทางวิชาชีพกับความรับผิดชอบทางสังคม บทความนี้จึงมิได้มุ่งเพียงอธิบายระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา แต่เสนอกรอบการพัฒนาผู้เรียนจากการปรับตัวเชิงปัจเจกไปสู่การเป็นพลเมืองวิชาชีพที่สามารถคิด วิเคราะห์ มีส่วนร่วม และรับผิดชอบต่อสังคมในยุคความเปราะบางได้อย่างมีความหมาย อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยด้านความเป็นพลเมืองในบริบทไทยส่วนใหญ่ยังมุ่งศึกษาคุณลักษณะ พฤติกรรม การรับรู้ หรือการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นหลัก ขณะที่การศึกษากระบวนการก่อรูปมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาภายใต้เงื่อนไขของ BANI World รวมถึงการพัฒนารูปแบบการศึกษาที่เชื่อมโยงบริบทความเปราะบางกับลักษณะเฉพาะของผู้เรียนสายอาชีพยังมีอยู่อย่างจำกัด ช่องว่างดังกล่าวจึงนำไปสู่ความจำเป็นในการศึกษาสภาพและปัญหา พัฒนาแนวทาง และสร้างรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับนักศึกษาอาชีวศึกษาโดยเฉพาะ ในเชิงประจักษ์ งานวิจัยของ ยุพิน กลมกูล และคณะ พบว่า ที่ศึกษานักศึกษาระดับ ปวช. และ ปวส. จำนวน 632 คน พบว่า จิตสำนึกความเป็นพลเมืองโลกของนักศึกษาอาชีวศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.22, S.D. = 0.36) อย่างไรก็ตาม ด้านการต่อต้านการใช้ความรุนแรงอยู่เพียงระดับปานกลาง สะท้อนว่าการพัฒนาความเป็นพลเมืองของผู้เรียนยังมีความแตกต่างระหว่างมิติ (ยุพิน กลมกูล และคณะ, 2567)

ขณะที่ Knekta, E. et al. พบว่า แม้นักเรียนสายอาชีพมากกว่าร้อยละ 91 คาดว่าจะใช้สิทธิเลือกตั้งในอนาคต แต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมเชิงส่วนรวมหรือการกระทำทางสังคมหลายประเภทมีผู้เรียนไม่ถึงร้อยละ 23 ที่คาดว่าจะเข้าร่วม (Knekta, E. et al., 2025) นอกจากนี้ จันทร์เพ็ญ แสงคุณธรรม และสุรชัย ประจงจิตร ยังพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ไม่เอื้ออำนวยเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการออกกลางคันของผู้เรียนอาชีวศึกษา ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาผู้เรียนอาชีวศึกษาไม่อาจพิจารณาเพียงความรู้เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ในระดับบุคคล แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงความสามารถในการเชื่อมโยงตนเองกับปัญหาสาธารณะ การมีส่วนร่วมทางสังคม และเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่รายล้อมชีวิตของผู้เรียนด้วย (จันทร์เพ็ญ แสงคุณธรรม และสุรชัย ประจงจิตร, 2566)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

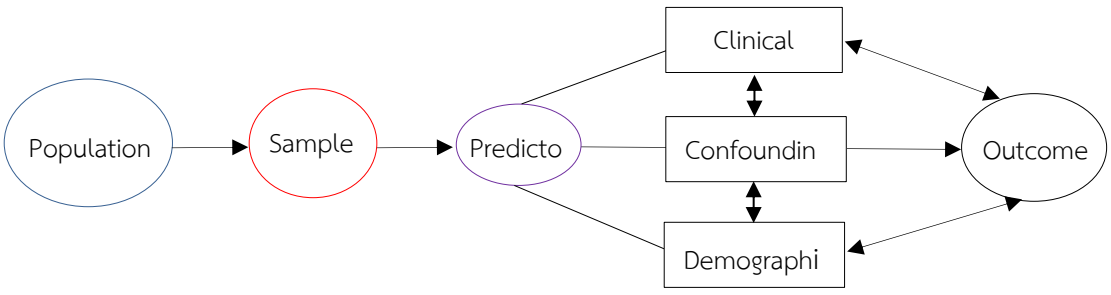
1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 ในยุคความเปราะบาง
2. เพื่อพัฒนาแนวทางการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3
3. เพื่อสร้างรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีเชิงอธิบายตามลำดับ (Explanatory Sequential Mixed Methods Research) โดยดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 วัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 ในยุคความเปราะบาง ประชากร ได้แก่ นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สังกัดสถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 จำนวน 9,456 คน กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ จำนวน 368 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตาราง (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) และใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วนของแต่ละวิทยาลัย ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 จากนั้นใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยกำหนดวิทยาลัยทั้ง 8 แห่งเป็นชั้นภูมิ และจัดสรรจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละวิทยาลัย ผู้วิจัยใช้บัญชีรายชื่อนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงของแต่ละวิทยาลัยเป็นกรอบการสุ่ม ประกอบด้วย วิทยาลัยเทคนิคพิษณุโลก จำนวน 88 คน วิทยาลัยอาชีวศึกษาพิษณุโลก จำนวน 52 คน วิทยาลัยพณิชยการบึงพระพิษณุโลก จำนวน 15 คน วิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์ จำนวน 85 คน วิทยาลัยเทคนิคสุโขทัย จำนวน 31 คน วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุโขทัย จำนวน 27 คน วิทยาลัยเทคนิคอุตรดิตถ์ จำนวน 41 คน และวิทยาลัยอาชีวศึกษาอุตรดิตถ์ จำนวน 29 คน รวมทั้งสิ้น 368 คน การจัดสรรดังกล่าวดำเนินการตามสัดส่วนของจำนวนประชากรในแต่ละวิทยาลัย เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างสะท้อนโครงสร้างของประชากรในพื้นที่ศึกษาได้อย่างเหมาะสม และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จำนวน 83 คน คัดเลือกแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ 1) เป็นนักศึกษา

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สังกัดสถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 และ 2) เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ การรับรู้บทบาทความเป็นพลเมือง และการเผชิญความเปราะบางในชีวิตจริงได้ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลได้รับการคัดเลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมุ่งจำแนกประเด็นเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ ปัญหา และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการก่อรูปมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา เกณฑ์คัดออก ได้แก่ ผู้ที่ไม่สามารถให้ข้อมูลได้ครบถ้วนตามประเด็นการสัมภาษณ์ หรือไม่สามารถเข้าร่วมกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพได้จนเสร็จสมบูรณ์ การดำเนินการวิจัยเชื่อมโยงข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพตามลำดับ โดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง มาใช้เป็นฐานในการกำหนดประเด็นสำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายประสบการณ์ ปัญหา และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการก่อรูปมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาให้มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น จากนั้นจึงสังเคราะห์ผลทั้งสองส่วนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวทางและสร้างรูปแบบการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ 1) แบบสอบถามสภาพปัจจุบันและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ความเป็นพลเมือง และ 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เครื่องมือผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับโดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.94 และค่าความเชื่อมั่นรายด้านอยู่ระหว่าง 0.86 - 0.93 การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 368 คน และสัมภาษณ์กลุ่มนักศึกษา จำนวน 83 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติก เพื่อพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ความเป็นพลเมือง ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อจำแนกประเด็นเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ ปัญหา และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการก่อรูปมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา

ภาพที่ 1 โมเดลโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordinal Logistic Regression)
(Aldrich, J. H. & Nelson, F. D., 1984)

2. การพัฒนาแนวทางการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบางระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 โดยนำผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ที่ 1 มาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์ ความเป็นพลเมือง BANI World การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และบริบทการอาชีวศึกษา เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสังเคราะห์ประเด็น

เพื่อพัฒนาแนวทาง และแบบบันทึกความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากระยะที่ 1 แล้วจัดทำร่างแนวทางการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงมโนทัศน์ โดยพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างผลการวิจัย สภาพปัญหา บริบทผู้เรียน และกรอบแนวคิดทางทฤษฎี เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ประกอบด้วย การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การคิดเชิงวิพากษ์ การสะท้อนคิด ความรับผิดชอบต่อสังคม และการเชื่อมโยงสมรรถนะวิชาชีพกับความเป็นพลเมือง

3. การสร้างรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 โดยใช้ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ที่ 1 และแนวทางจากวัตถุประสงค์ที่ 2 เป็นฐานในการออกแบบรูปแบบการศึกษาเครื่องมือที่ใช้ได้แก่ 1) ร่างรูปแบบการศึกษา 2) แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ และ 3) แบบบันทึกการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ เครื่องมือผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 จากนั้นนำร่างรูปแบบเข้าสู่การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน เพื่อประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และประโยชน์ของรูปแบบต่อบริบทการจัดการศึกษาอาชีวศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยจัดส่งร่างรูปแบบและแบบประเมินให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา แล้วดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อรับข้อเสนอแนะเชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นนำผลการประเมินและข้อเสนอแนะมาปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น รูปแบบการศึกษาที่พัฒนาขึ้นมุ่งเชื่อมโยงการเรียนรู้เชิงวิชาชีพกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยเน้นให้ผู้เรียนสามารถปรับตัว คิดวิเคราะห์ รับผิดชอบต่อสังคม มีส่วนร่วมในชุมชน และเผชิญความเปราะบางของโลกปัจจุบันได้อย่างมีความหมาย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 นำเสนอผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ ดังนี้

1. ผลการศึกษาศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 ในยุคความเปราะบาง พบว่า มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาเกิดขึ้นจากประสบการณ์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การฝึกงาน การทำโครงการ การทำงานร่วมกับเพื่อน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา นักศึกษารับรู้ความเป็นพลเมืองผ่านพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ความรับผิดชอบ วินัย ความอดทน การช่วยเหลือผู้อื่น และการทำงานร่วมกัน อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์ดังกล่าวยังมีข้อจำกัดในด้านการเชื่อมโยงตนเองกับปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำ ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน เทคโนโลยี และปัญหาสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ นักศึกษาสามารถปรับตัวในระดับปัจเจกได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังต้องได้รับการพัฒนาให้เข้าใจบทบาทของตนเอง

ในฐานะพลเมืองภายใต้สังคมที่เปราะบางและซับซ้อนมากขึ้น ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณยืนยันว่า ปัจจัยที่มีผลต่อมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา ได้แก่ ประสบการณ์การเรียนรู้ ผลกระทบจากการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมทางสังคม การคิดเชิงวิพากษ์ และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ โดยโมเดลถดถอยโลจิสติกด้านความเป็นพลเมืองมีความเหมาะสมในระดับที่นำไปอธิบายผลได้ ค่า McFadden's R^2 อยู่ระหว่าง .261 - .304 แสดงว่าโมเดลสามารถอธิบายความแตกต่างของระดับมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองได้อย่างมีนัยสำคัญ ตัวแปรที่มีอิทธิพลสูง ได้แก่ ประสบการณ์การเรียนรู้ (Experience, $p < .001$) ผลกระทบจากการเรียนรู้ (LearningImpact, $p < .001$ และ $p = .007$) การมีส่วนร่วมทางสังคม (SocEngage, $p = .022$ และ $p = .011$) และการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical, $p = .047$) เมื่อพิจารณาขนาดอิทธิพลของตัวแปรจากการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติก

พบว่า ในโมเดล Social1_binary ตัวแปรประสบการณ์การเรียนรู้ มีอิทธิพลสูงที่สุด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ B = 2.6087, Odds Ratio (OR) = 13.582, 95% CI [5.974, 30.875], $p < .001$ แสดงว่า เมื่อปัจจัยด้านประสบการณ์การเรียนรู้เพิ่มขึ้น โอกาสที่นักศึกษาจะอยู่ในกลุ่มที่มีระดับมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองสูงขึ้นเพิ่มขึ้นประมาณ 13.58 เท่า เมื่อควบคุมตัวแปรอื่นในโมเดลไว้คงที่ รองลงมา ได้แก่ ผลกระทบจากการเรียนรู้ ค่า B = 1.0384, OR = 2.825, 95% CI [1.670, 4.776], $p < .001$ และการมีส่วนร่วมทางสังคม (SocEngage) มีค่า B = 0.7092, OR = 2.032, 95% CI [1.109, 3.724], $p = .022$ สะท้อนว่า ปัจจัยด้านประสบการณ์การเรียนรู้ ผลกระทบจากการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมทางสังคมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับโอกาสในการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับโมเดล Social2_binary ผลการวิเคราะห์พบแนวโน้มสอดคล้องกัน โดยประสบการณ์การเรียนรู้ (Experience_binary) มีค่า B = 2.48175, OR = 11.962, 95% CI [5.537, 25.843], $p < .001$ การมีส่วนร่วมทางสังคม (SocEngage) มีค่า B = 0.75124, OR = 2.120, 95% CI [1.191, 3.772], $p = .011$ ผลกระทบจากการเรียนรู้ (LearningImpact) มีค่า B = 0.64163, OR = 1.900, 95% CI [1.187, 3.041], $p = .007$ และการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical) มีค่า B = 0.54454, OR = 1.724, 95% CI [1.008, 2.949], $p = .047$ ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า นอกจากประสบการณ์และผลกระทบจากการเรียนรู้แล้ว การมีส่วนร่วมทางสังคมและการคิดเชิงวิพากษ์ยังเป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มโอกาสในการเกิดมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองในระดับที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสนับสนุนข้อค้นพบเชิงคุณภาพที่ว่า มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษามิได้เกิดขึ้นจากปัจจัยด้านความรู้เพียงอย่างเดียว แต่ก่อรูปผ่านประสบการณ์การเรียนรู้จริง การรับรู้ผลกระทบจากการกระทำของตน การมีส่วนร่วมกับผู้อื่นและสังคม ตลอดจนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนก้าวจากความเป็นพลเมืองในระดับพฤติกรรมส่วนบุคคลไปสู่การทำความเข้าใจบทบาทของตนเองในบริบททางสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาไม่ควรจำกัดอยู่ที่การสอนเนื้อหา แต่ต้องออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ วิเคราะห์ปัญหา และมีส่วนร่วมกับสังคมจริง

2. ผลการพัฒนาแนวทางการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบางระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 พบว่า แนวทางที่เหมาะสมควรประกอบด้วย 5 แนวทาง ได้แก่ 1) การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความเปราะบางในบริบทชีวิตจริงของผู้เรียน 2) การออกแบบการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงหรือปัญหาสังคมที่เชื่อมโยงกับวิชาชีพ 3) การส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์

การคิดเชิงระบบ และการตรวจสอบข้อมูล 4) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคม ความรับผิดชอบ จริยธรรม ความเห็นอกเห็นใจ และความเป็นธรรม และ 5) การประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์กับบทบาทความเป็นพลเมืองของตนเอง แนวทางดังกล่าวสะท้อนว่า การพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองในอาชีวศึกษาควรเปลี่ยนจากการสอนหน้าที่พลเมืองเชิงเนื้อหา ไปสู่การพัฒนาสมรรถนะการอยู่ร่วมกับความไม่แน่นอน กล่าวคือ ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาให้สามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง จัดการอารมณ์ภายใต้ความกังวล วิเคราะห์สถานการณ์ที่ไม่เป็นเส้นตรง คัดกรองข้อมูลในโลกดิจิทัล และตัดสินใจเชิงจริยธรรมในสถานการณ์ที่ซับซ้อน ผลการสังเคราะห์ยังพบว่า แนวทางการพัฒนาควรให้ความสำคัญกับ “พลเมืองเชิงอารมณ์” เนื่องจากความกังวล ความกลัว ความไว้วางใจ ความเห็นใจ ความรู้สึกปลอดภัย และแรงจูงใจในการเรียนรู้ มีผลต่อการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบของผู้เรียน การจัดการศึกษาอาชีวศึกษาจึงควรสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่ปลอดภัย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เผชิญความผิดพลาดอย่างสร้างสรรค์ และสะท้อนคิดต่อความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น นอกจากนี้ แนวทางการพัฒนายังควรตอบสนองต่อภาวะสังคมเร่งรัด ซึ่งผู้เรียนต้องรับข้อมูลอย่างรวดเร็ว เรียนรู้เร็ว ตัดสินใจเร็ว และปรับตัวเร็ว แต่มีความเสี่ยงต่อการคิดแบบตื้นหรือการตอบสนองตามกระแส

3. ผลการสร้างรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้น คือ “BANI-Vocational Citizenship Learning Model” หรือ “รูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพลเมืองวิชาชีพในยุคความเปราะบาง” การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบเกิดจากการสังเคราะห์ผลการศึกษาสภาพและปัญหา ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ความเป็นพลเมือง ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับประสบการณ์และเงื่อนไขของผู้เรียน ตลอดจนแนวทางการพัฒนาจากวัตถุประสงค์ที่ 2 โดยข้อค้นพบเกี่ยวกับสภาวะความเปราะบางและเงื่อนไขของโลก BANI นำไปสู่บริบทเชิงโครงสร้าง ข้อค้นพบเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิต ทักษะ ความพร้อม และต้นทุนของผู้เรียนสะท้อนพื้นฐานผู้เรียน แนวทางด้านการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การคิดเชิงวิพากษ์ การมีส่วนร่วม และการสะท้อนคิดนำไปสู่ ‘กลไกการจัดการศึกษาเชิงเปลี่ยนผ่าน’ และผลลัพธ์ด้านการปรับตัว วิจารณญาณ ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และความเข้าใจปัญหาสังคมเชิงโครงสร้างนำไปสู่ ‘มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองเชิงพลวัต ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) บริบทเชิงโครงสร้าง 2) พื้นฐานผู้เรียน 3) กลไกการจัดการศึกษาเชิงแปลงผ่าน และ 4) มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองเชิงพลวัต องค์ประกอบที่ 1 บริบทเชิงโครงสร้าง หมายถึง เงื่อนไขของสังคมยุค BANI ที่ประกอบด้วย ความเปราะบาง ความกังวล ความไม่เป็นเส้นตรง และความซับซ้อนของข้อมูล ซึ่งส่งผลต่อชีวิต การเรียน การฝึกงาน และการประกอบอาชีพของนักศึกษาอาชีวศึกษา องค์ประกอบนี้ทำหน้าที่อธิบายว่า ความเป็นพลเมืองของผู้เรียนมิได้เกิดขึ้นในห้องเรียนอย่างแยกขาด แต่เกิดขึ้นภายใต้แรงกระทบจากเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี วัฒนธรรมข้อมูล และโลกอาชีพที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์ประกอบที่ 2 พื้นฐานผู้เรียน หมายถึง ประสบการณ์ชีวิต ทักษะวิชาชีพ ความพร้อมทางอารมณ์ ทักษะดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และประสบการณ์การเผชิญปัญหาในชีวิตจริง พื้นฐานเหล่านี้เป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนจากผู้ที่ปรับตัวเฉพาะหน้าไปสู่พลเมืองวิชาชีพที่มีวิจารณญาณและสำนึกเชิงระบบ องค์ประกอบที่ 3 กลไกการจัดการศึกษาเชิงเปลี่ยนผ่าน หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เปลี่ยนประสบการณ์ให้เป็นมโนทัศน์ความเป็นพลเมือง ได้แก่ การเรียนรู้จากปัญหาจริง การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

การคิดเชิงวิพากษ์ การรู้เท่าทันข้อมูลและอัลกอริทึม การมีส่วนร่วมทางสังคม การทำงานร่วมกับชุมชน และการสะท้อนคิด กลไกดังกล่าวเป็นหัวใจของรูปแบบ เพราะทำให้ผู้เรียนสามารถแปลงประสบการณ์การเรียนและวิชาชีพให้เป็นความเข้าใจต่อบทบาทของตนเองในสังคม องค์ประกอบที่ 4 มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองเชิงพลวัต หมายถึง ผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองวิชาชีพที่สามารถปรับตัว มีวิจารณญาณรับผิดชอบ มีส่วนร่วม เคารพความแตกต่าง เข้าใจปัญหาสังคมเชิงโครงสร้าง และสามารถสร้างความหมายจากประสบการณ์ของตนเองในโลกที่ข้อมูลล้นเกิน

โดยสรุป รูปแบบ BANI-Vocational Citizenship Learning Model มีจุดเด่น คือ การเชื่อมโยง “ทักษะอาชีพ” กับ “ความเป็นพลเมือง” เข้าด้วยกัน ทำให้นักศึกษาอาชีวศึกษาไม่ได้ถูกพัฒนาเพียงเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงาน แต่ได้รับการพัฒนาให้เป็นพลเมืองวิชาชีพที่สามารถอยู่ร่วมกับความไม่แน่นอน เข้าใจภูมิทัศน์ความจริงของโลกดิจิทัล มีภูมิคุ้มกันทางประชาธิปไตย มีสำนึกเชิงระบบ และสามารถใช้ความรู้ทางวิชาชีพเพื่อรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างมีความหมาย

อภิปรายผล

จากงานวิจัยรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 ในยุคความเปราะบาง เกิดจากประสบการณ์จริงเป็นสำคัญ ลักษณะดังกล่าวอธิบายได้จากธรรมชาติของการจัดการอาชีวศึกษาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติงาน การฝึกงาน การทำโครงการ และการรับผิดชอบภาระงานจริงอย่างต่อเนื่อง ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของผู้เรียนก่อรูปผ่านการกระทำ ความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์กับผู้อื่น มากกว่าการรับรู้ความเป็นพลเมืองในเชิงนามธรรมเพียงอย่างเดียว ผลดังกล่าวสะท้อนว่าความเป็นพลเมืองของผู้เรียนอาชีวศึกษาไม่ได้เกิดจากการจดจำคำอธิบายเรื่องสิทธิ หน้าที่ หรือคุณลักษณะพลเมืองดีเท่านั้น แต่ก่อรูปผ่านการลงมือทำ การเผชิญปัญหา การรับผิดชอบต่อภาระงาน และการเรียนรู้ผลของการกระทำต่อผู้อื่น สอดคล้องกับ Dewey, J. ที่เห็นว่าการเรียนรู้ที่มีความหมายต้องสัมพันธ์กับประสบการณ์จริง (Dewey, J., 1938) และ Kolb, D. A. ที่อธิบายว่าประสบการณ์จะนำไปสู่การเรียนรู้เมื่อผู้เรียนได้ปฏิบัติ สะท้อนคิด และนำความเข้าใจไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ (Kolb, D. A., 1984) ผลการวิจัยชี้ว่า มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษายังเด่นในระดับพฤติกรรมชีวิตประจำวัน เช่น ความรับผิดชอบ วินัย การช่วยเหลือผู้อื่น และการทำงานร่วมกัน ยังไม่เชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคมอย่างลึกซึ้ง เช่น ความเหลื่อมล้ำ ความไม่มั่นคงของตลาดแรงงาน ผลกระทบจากเทคโนโลยี และความซับซ้อนของข้อมูลข่าวสาร ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนมีลักษณะของ “พลเมืองเชิงปรับตัว” ที่สามารถรับมือกับปัญหาเฉพาะหน้าได้ แต่ยังต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นพลเมืองเชิงวิพากษ์ที่มี “สำนึกเชิงระบบ” สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตนเอง วิชาชีพ

ชุมชน เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และโครงสร้างสังคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ Veugelers, W. เสนอว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองควรพัฒนาผู้เรียนให้ก้าวจากการปรับตัวตามระบบ ไปสู่การมีวิจารณญาณและความรับผิดชอบต่อสังคม เมื่อพิจารณาผ่านกรอบ BANI World ผลการวิจัยสะท้อนว่า นักศึกษาอาชีวศึกษาดำรงอยู่ท่ามกลางโลกที่เปราะบาง กังวล ไม่เป็นเส้นตรง และยากต่อการทำความเข้าใจ ผู้เรียนต้องเผชิญความไม่แน่นอนของครอบครัว เศรษฐกิจ การเรียน การฝึกงาน เทคโนโลยี และอนาคตทางอาชีพอย่างต่อเนื่อง (Veugelers, W., 2021) สอดคล้องกับ Cascio, J. ที่อธิบายว่าโลกยุคใหม่มีลักษณะ Brittle, Anxious, Nonlinear และ Incomprehensible การพัฒนาความเป็นพลเมืองในอาชีวศึกษาจึงไม่ควรจำกัดอยู่ที่การสร้างทักษะอาชีพ แต่ต้องเสริมสมรรถนะการอยู่ร่วมกับความไม่แน่นอน การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจเชิงจริยธรรม การจัดการอารมณ์ และการมีส่วนร่วมทางสังคมควบคู่กัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนว่า ผู้เรียนอาชีวศึกษาอยู่ภายใต้ “ภูมิทัศน์ความจริง” ที่ซับซ้อนมากขึ้น กล่าวคือ ผู้เรียนไม่ได้รับรู้โลกจากห้องเรียนเพียงแห่งเดียว แต่รับรู้ผ่านครู เพื่อน ครอบครัว สื่อสังคมออนไลน์ สถานประกอบการ ข่าวสารดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และระบบอัลกอริทึมที่คัดเลือกข้อมูลให้เห็นอยู่ตลอดเวลา ภูมิทัศน์ดังกล่าวทำให้ความเป็นพลเมืองในยุคปัจจุบันต้องเชื่อมโยงกับความสามารถในการตรวจสอบข้อมูล ประเมินความน่าเชื่อถือ เข้าใจอิทธิพลของสื่อและเทคโนโลยี และไม่ถูกชี้นำโดยข่าวลวงหรืออารมณ์สาธารณะอย่างง่ายดาย (Cascio, J., 2020) สอดคล้องกับ Valladares, L. ที่เสนอว่าการศึกษาในยุคหลังความจริงต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความจริง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และความไว้วางใจทางสังคม (Valladares, L., 2022) รวมถึงสอดคล้องกับ Henderson, M. J. et al. ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการรู้เท่าทันอัลกอริทึมในชีวิตดิจิทัลของเยาวชน (Henderson, M. J. et al., 2020)

2. ผลการพัฒนาแนวทางการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบางระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 ควรเน้นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การคิดเชิงวิพากษ์ การมีส่วนร่วมทางสังคม และการสะท้อนผลการเรียนรู้ แนวทางนี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาความเป็นพลเมืองในอาชีวศึกษาควรเปลี่ยนจากการสอนให้ผู้เรียน “รู้หน้าที่” ไปสู่การจัดประสบการณ์ที่ทำให้ผู้เรียน “เข้าใจความหมายของการเป็นพลเมือง” ผ่านการปฏิบัติและการคิดใคร่ครวญ สอดคล้องกับ Freire, P. เสนอว่าการศึกษาควรทำให้ผู้เรียนสามารถอ่านโลก วิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคม และตระหนักถึงศักยภาพของตนเองในการเปลี่ยนแปลงสังคม (Freire, P., 1970) แนวทางดังกล่าวยังสัมพันธ์กับแนวคิด “การเรียนรู้เชิงเปราะบาง” เพราะการพัฒนาพลเมืองในยุค BANI ไม่ควรมองความไม่รู้ ความกลัว ความผิดพลาด หรือความไม่แน่นอนของผู้เรียนเป็นข้อบกพร่อง แต่ควรใช้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เผชิญปัญหาอย่างปลอดภัย สนทนากับความแตกต่าง และสะท้อนตนเองอย่างจริงจัง แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Gilson, E. C. ที่มองว่าความเปราะบางเป็นเงื่อนไขสำคัญของชีวิตมนุษย์และความสัมพันธ์ทางสังคม เมื่อนำมาใช้กับอาชีวศึกษาจึงชี้ให้เห็นว่า ครูควรสร้างห้องเรียนและกิจกรรมที่ผู้เรียนกล้าคิด กล้าถาม กล้าผิดพลาด และกล้าเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตกับประเด็นสาธารณะ (Gilson, E. C., 2014) อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คือ ผลการวิจัยสะท้อนความจำเป็นของ “พลเมืองเชิงอารมณ์” เนื่องจากความกังวล ความกลัว ความไว้วางใจ ความเห็นใจ และความรู้สึกปลอดภัยทางใจมีผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในสถานศึกษา การพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองจึงไม่อาจแยกขาด

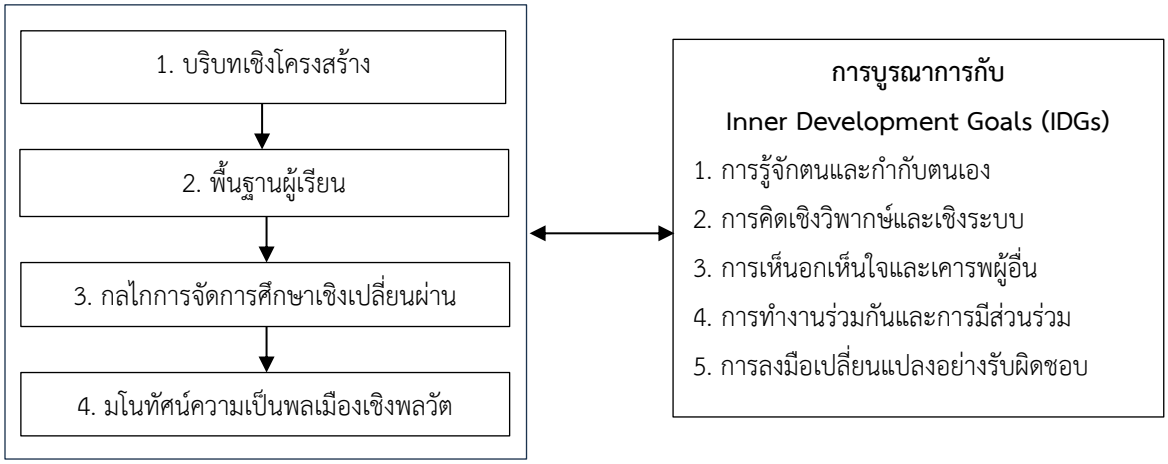
จากมิติอารมณ์ของผู้เรียนได้ สอดคล้องกับ Zembylas, M. ที่เสนอว่าอารมณ์เป็นส่วนหนึ่งของการก่อรูปความเป็นพลเมือง โดยเฉพาะในสังคมที่มีความแตกต่างและความขัดแย้งสูง ดังนั้น การจัดการศึกษาอาชีวศึกษาจึงควรให้ความสำคัญกับบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความคิด รับฟังผู้อื่น และฝึกตัดสินใจภายใต้ความกดดันอย่างมีจริยธรรม (Zembylas, M., 2013) เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิด Affective Citizenship ของ (Zembylas, M., 2013) ผลการวิจัยครั้งนี้ขยายการพิจารณามิติอารมณ์มาสู่บริบทของนักศึกษาอาชีวศึกษาในโลก BANI โดยชี้ให้เห็นว่า ความกังวล ความกลัว ความไว้วางใจ ความเห็นอกเห็นใจ และความรู้สึกปลอดภัยทางใจมิได้เป็นเพียงสภาวะส่วนบุคคล แต่เป็นเงื่อนไขที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม การตัดสินใจ และความรับผิดชอบของผู้เรียนในฐานะพลเมืองวิชาชีพ

3. ผลการสร้างรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เขตพื้นที่สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3 ผู้วิจัยได้โมเดล BANI-Vocational Citizenship Learning Model ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ บริบทเชิงโครงสร้าง พื้นฐานผู้เรียน กลไกการจัดการศึกษาเชิงแปลงผ่าน และมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองเชิงพลวัต รูปแบบนี้มีจุดเด่น คือ การเชื่อมโยง “อาชีพ” กับ “พลเมือง” เข้าด้วยกัน ทำให้นักศึกษาอาชีวศึกษาไม่ได้ถูกมองเพียงในฐานะกำลังคนของตลาดแรงงาน แต่เป็นพลเมืองวิชาชีพที่ต้องใช้ความรู้ ทักษะ จริยธรรม และความรับผิดชอบในการเผชิญปัญหาจริงของสังคม ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ UNESCO, OECD ที่เน้นว่าการศึกษายุคใหม่ต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งความรู้ ทักษะ คุณค่า ทัศนคติ และความสามารถในการสร้างอนาคตที่ยั่งยืน รูปแบบที่พัฒนาขึ้นยังสามารถอธิบายผ่านแนวคิด “ทุนทางความหมาย” ได้ กล่าวคือ การพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองไม่ใช่เพียงการเพิ่มข้อมูลให้ผู้เรียน แต่เป็นการเพิ่มความสามารถในการสร้างความหมายจากประสบการณ์ชีวิต ข้อมูล เทคโนโลยีวิชาชีพ (UNESCO, 2017); (OECD, 2018) และความสัมพันธ์ทางสังคม Floridi, L. อธิบายว่า semantic capital เป็นทรัพยากรทางความหมายที่มนุษย์ใช้สร้างตัวตน ชีวิตทางสังคม และความเข้าใจต่อโลก ดังนั้น การศึกษาอาชีวศึกษาในยุคข้อมูลล้นเกินจึงควรพัฒนาผู้เรียนให้ไม่เพียงรับข้อมูลได้เร็ว แต่ต้องตีความ ตรวจสอบ และใช้ความหมายในการตัดสินใจทางวิชาชีพและสังคมอย่างรับผิดชอบ (Floridi, L., 2018) ความรับผิดชอบทางสังคม การมีส่วนร่วม และการใช้ความรู้ทางวิชาชีพเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบาง ต้องก้าวข้ามการสอนหน้าที่พลเมืองแบบเดิม ไปสู่การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงชีวิตจริง วิชาชีพ ภูมิทัศน์ความจริง สังคมเร่งรัด อารมณ์ ความไม่แน่นอน สำนึกเชิงระบบ และทุนทางความหมายเข้าด้วยกัน กลุ่มมโนทัศน์เหล่านี้ทำให้งานวิจัยเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับสังคมศึกษาและอาชีวศึกษาไทย โดยเฉพาะการวิจัยต่อยอดเรื่องพลเมืองเชิงปรับตัว ภูมิคุ้มกันทางประชาธิปไตย การรู้เท่าทันอัลกอริทึม การเรียนรู้เชิงเปราะบาง และการสร้างทุนทางความหมายของผู้เรียนอาชีวศึกษาในโลก BANI

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ คือ “รูปแบบ BANI-Vocational Citizenship Learning Model” หรือ “รูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพลเมืองวิชาชีพในยุคความเปราะบาง” ซึ่งเป็นโมเดลเชิงบูรณาการที่อธิบายการก่อรูปมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษา โดยเชื่อมโยงระหว่างบริบทโลกยุคความเปราะบางตามกรอบ BANI World พื้นฐานชีวิตและวิชาชีพของผู้เรียน กลไกการจัดการศึกษาเชิงแปลงผ่าน และผลลัพธ์ความเป็นพลเมืองเชิงพลวัต เข้ากับกรอบ Inner Development Goals (IDGs) ซึ่งประกอบด้วย 5 มิติสำคัญ ได้แก่ Being, Thinking, Relating, Collaborating และ Acting อันเป็นกรอบสมรรถนะภายในสำหรับการพัฒนามนุษย์ให้สามารถรับมือกับความท้าทายของโลกสมัยใหม่และการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างมีคุณภาพ ดังภาพ

ภาพที่ 2 รูปแบบ BANI-Vocational Citizenship Learning Model

รูปแบบนี้เสนอว่า การพัฒนาพลเมืองวิชาชีพในบริบทอาชีวศึกษาไม่อาจมุ่งเพียงการสร้างทักษะอาชีพหรือสมรรถนะการทำงานเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาสมรรถนะภายในของผู้เรียนควบคู่กัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถรู้เท่าทันตนเอง คิดอย่างมีวิจารณญาณ สัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเคารพ ทำงานร่วมกันอย่างรับผิดชอบ และลงมือเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างมีจริยธรรม ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ของการวิจัยนี้จึงอยู่ที่การยกระดับ “นักศึกษาอาชีวศึกษา” จากฐานะผู้เรียนทักษะวิชาชีพ ไปสู่การเป็น พลเมืองวิชาชีพ ที่มีความสามารถในการดำรงชีวิต ทำงาน และมีส่วนร่วมต่อสังคมท่ามกลางความเปราะบาง ความไม่แน่นอน และความซับซ้อนของโลกปัจจุบัน

โครงสร้างของโมเดล ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. บริบทเชิงโครงสร้าง (Structural Context) หมายถึง เงื่อนไขของสังคมยุค BANI ได้แก่ ความเปราะบาง ความวิตกกังวล ความไม่เป็นเส้นตรง และความซับซ้อนเข้าใจยาก ซึ่งส่งผลต่อชีวิต การเรียน การฝึกงาน และการประกอบอาชีพของนักศึกษาอาชีวศึกษา องค์ประกอบนี้ทำหน้าที่เป็นฐานในการอธิบายว่า การก่อรูปความเป็นพลเมืองของผู้เรียน มิได้เกิดขึ้นในห้องเรียนอย่างแยกขาดจากโลกภายนอก แต่เกิดขึ้นภายใต้แรงกระทบของเศรษฐกิจ เทคโนโลยี วัฒนธรรมข้อมูล ความสัมพันธ์ทางสังคม และโลกอาชีพที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2. พื้นฐานผู้เรียน (Learner Foundation) หมายถึง ต้นทุนภายในและภายนอกของนักศึกษาอาชีวศึกษา ได้แก่ ประสบการณ์ชีวิต ทักษะวิชาชีพ ความพร้อมทางอารมณ์ ทักษะดิจิทัล ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ องค์ประกอบนี้สะท้อนว่า ผู้เรียนอาชีวศึกษามิได้เป็นเพียงผู้รับการถ่ายทอดความรู้ แต่เป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิต มีทุนทางอารมณ์ มีบริบททางสังคม และมีความสามารถในการสร้างความหมายจากประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาไปสู่พลเมืองวิชาชีพ

3. กลไกการจัดการศึกษาเชิงเปลี่ยนผ่าน (Transformative Educational Mechanism) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เปลี่ยนประสบการณ์ของผู้เรียนให้กลายเป็นมโนทัศน์ความเป็นพลเมือง ได้แก่ การเรียนรู้จากปัญหาจริง การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การคิดเชิงวิพากษ์ การทำงานร่วมกับชุมชน และการสะท้อนคิด องค์ประกอบนี้เป็นหัวใจของโมเดล เพราะทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่าง “ประสบการณ์ทางวิชาชีพ” กับ “การตระหนักรู้ทางสังคม” ทำให้ผู้เรียนไม่เพียงเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพ แต่เรียนรู้เพื่อเข้าใจผลกระทบของอาชีพต่อผู้อื่น ชุมชน และสังคมโดยรวม

4. มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองเชิงพลวัต (Dynamic Citizenship Concept) หมายถึง ผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองวิชาชีพที่สามารถปรับตัวได้ มีวิจารณญาณ รับผิดชอบ มีส่วนร่วม เคารพความแตกต่าง และเข้าใจปัญหาสังคมเชิงโครงสร้าง องค์ประกอบนี้สะท้อนความเป็นพลเมืองที่ไม่หยุดอยู่ที่การปฏิบัติตามหน้าที่ แต่เป็นความสามารถในการอ่านโลก วิเคราะห์ความซับซ้อนของสังคม ตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม และใช้ความรู้ทางวิชาชีพเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม

องค์ประกอบทั้ง 4 มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง กล่าวคือ บริบทเชิงโครงสร้างของโลก BANI เป็นเงื่อนไขแวดล้อมที่ส่งผลต่อพื้นฐานและประสบการณ์ของผู้เรียน พื้นฐานผู้เรียนเป็นต้นทุนเริ่มต้นที่ได้รับการพัฒนาผ่านกลไกการจัดการศึกษาเชิงเปลี่ยนผ่าน ซึ่งทำหน้าที่แปลงประสบการณ์ทางวิชาชีพและประสบการณ์ชีวิตให้เป็นความเข้าใจทางสังคม และนำไปสู่มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองเชิงพลวัตในฐานะผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้ เมื่อบูรณาการกับกรอบ Inner Development Goals (IDGs) โมเดลนี้สามารถอธิบายมิติสมรรถนะภายในของพลเมืองวิชาชีพได้ 5 ด้าน ได้แก่ 1) การดำรงอยู่และความสัมพันธ์กับตนเอง (Being) 2) การคิดเชิงวิพากษ์ (Thinking) 3) การเห็นอกเห็นใจและใส่ใจผู้อื่นและโลก (Relating) 4) การทำงานร่วมกันและทักษะทางสังคม (Collaborating) และ 5) การลงมือขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง (Acting) (Jordan, T., 2021) มิติทั้ง 5 นี้ช่วยทำให้การพัฒนาความเป็นพลเมืองในอาชีวศึกษาไม่จำกัดอยู่เพียงพฤติกรรมภายนอก แต่ขยายสู่การพัฒนาความสามารถภายในของผู้เรียน อันเป็นฐานของการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกที่ไม่แน่นอน กล่าวโดยสรุป BANI-Vocational Citizenship Learning Model เชื่อมกับ IDGs เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เสนอว่า การพัฒนานักศึกษาอาชีวศึกษาในยุคความเปราะบางต้องก้าวข้ามกระบวนทัศน์การผลิตกำลังคนทางอาชีพ ไปสู่การสร้าง พลเมืองวิชาชีพที่มีสมรรถนะภายใน กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความรู้ทางวิชาชีพ มีความสามารถในการปรับตัว มีสำนึกเชิงระบบ มีความรับผิดชอบทางสังคม มีความไวต่อความแตกต่าง และสามารถลงมือสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจริยธรรม โมเดลนี้จึงมีคุณูปการเชิงวิชาการในการเชื่อมโยงการศึกษาอาชีวศึกษา การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โลกยุค BANI

และกรอบการพัฒนาภายในของมนุษย์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยรูปแบบมิได้อยู่เพียงการนำกรอบ BANI World มาใช้อธิบายบริบทของผู้เรียน แต่อยู่ที่การเชื่อมโยง BANI World กับพื้นฐานและประสบการณ์เฉพาะของนักศึกษาอาชีวศึกษา กลไกการจัดการศึกษาเชิงเปลี่ยนผ่าน แนวคิดพลเมืองวิชาชีพ และกรอบ Inner Development Goals (IDGs) เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทำให้การพัฒนานักศึกษาอาชีวศึกษาไม่ได้มุ่งเพียงสมรรถนะการประกอบอาชีพ แต่ครอบคลุมการพัฒนาสมรรถนะภายใน การคิดเชิงวิพากษ์ ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานร่วมกัน และการลงมือสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างรับผิดชอบ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ 3 ประการ 1) มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาก่อรูปจากประสบการณ์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การฝึกงาน การทำโครงการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา แต่ยังมีข้อจำกัดในการเชื่อมโยงประสบการณ์ระดับบุคคลกับปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม โดยโมเดลการวิเคราะห์มีค่า McFadden's R^2 อยู่ระหว่าง .261 - .304 2) แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความเปราะบางในบริบทชีวิตจริง การเรียนรู้จากสถานการณ์จริงหรือปัญหาสังคมที่เชื่อมโยงกับวิชาชีพ การคิดเชิงวิพากษ์และเชิงระบบ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบทางสังคม และการประเมินพร้อมสะท้อนผลการเรียนรู้ และ 3) การวิจัยนำไปสู่ BANI-Vocational Citizenship Learning Model ซึ่งประกอบด้วยบริบทเชิงโครงสร้าง พื้นฐานผู้เรียน กลไกการจัดการศึกษาเชิงเปลี่ยนผ่าน และมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองเชิงพลวัต โดยบูรณาการกับ Inner Development Goals เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนจากผู้มีสมรรถนะทางวิชาชีพไปสู่พลเมืองวิชาชีพที่สามารถปรับตัว คิดอย่างมีวิจารณญาณ รับผิดชอบ และมีส่วนร่วมต่อสังคม ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) สถานศึกษาอาชีวศึกษาควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงปัญหาจริงของชุมชนสังคม และโลกอาชีพกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง 2) ครูผู้สอนควรใช้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน และการสะท้อนคิดเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมือง 3) สถานศึกษาควรพัฒนากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่เน้นการมีส่วนร่วมทางสังคม จริยธรรม ความเป็นธรรม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และ 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบหลักสูตรหรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรสำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษา และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรทดลองใช้รูปแบบการศึกษาในสถานศึกษาอาชีวศึกษาหลายพื้นที่เพื่อเปรียบเทียบผลในบริบทที่แตกต่างกัน 2) ควรศึกษาผลของรูปแบบต่อการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของผู้เรียนในระยะยาว และ 3) ควรพัฒนาเครื่องมือวัดมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอาชีวศึกษาที่สะท้อนทั้งมิติพฤติกรรมมิติวิพากษ์ มิติวิชาชีพ และมิติการมีส่วนร่วมทางสังคม

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่สนับสนุนทุนวิจัยนิสิตศักยภาพสูง และขอขอบคุณคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่สนับสนุนทุนวิจัยร่วมในงานนี้

เอกสารอ้างอิง

จันทร์เพ็ญ แสงคุณธรรม และสุรชัย ประจงจิตร. (2566). แนวทางการแก้ไขปัญหาการออกกลางคันของผู้เรียนสถานศึกษาอาชีวศึกษาของรัฐในจังหวัดชลบุรี. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 17(1), 65-80.

ยุพิน กลมกูล และคณะ. (2567). การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองโลกของนักศึกษาระดับอาชีวศึกษา. วารสารการวัด ประเมินผล สถิติ และการวิจัยทางสังคมศาสตร์, 5(1), 74-90.

Aldrich, J. H. & Nelson, F. D. (1984). Linear probability, logit, and probit models (Sage University Paper Series on Quantitative Applications in the Social Sciences, No. 45). Beverly Hills: SAGE Publications.

Banks, J. A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. Educational Researcher, 37(3), 129-139. https://doi.org/10.3102/0013189X08317501.

Biesta, G. J. J. (2011). Learning democracy in school and society: Education, lifelong learning, and the politics of citizenship. Rotterdam: Sense Publishers.

Cascio, J. (2020). Facing the age of chaos. Medium: Facing the Age of Chaos.

Dewey, J. (1938). Experience and education. New York: Macmillan.

Floridi, L. (2018). Semantic capital: Its nature, value, and curation. Philosophy & Technology, 31(2018), 481-497. https://doi.org/10.1007/s13347-018-0335-1.

Freire, P. (1970). Pedagogy of the oppressed. New York: Herder and Herder.

Gilson, E. C. (2014). The ethics of vulnerability: A feminist analysis of social life and practice. New York: Routledge.

Henderson, M. J. et al. (2020). Every click you make: Algorithmic literacy and the digital lives of young adults. AoIR Selected Papers of Internet Research, (2020), 27-31. https://doi.org/10.5210/spir.v2020i0.11233.

Jordan, T. (2021). Inner Development Goals: Background, method and the IDG framework. Stockholm: Growth that Matters AB.

Knekta, E. et al. (2025). Not willing to participate in society? Vocational students' perspectives on citizenship education. Nordic Journal of Vocational Education and Training, 15(3), 55-81. https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458X.2515355.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308.

OECD. (2018). The future of education and skills: Education 2030. Paris: OECD Publishing.

Piaget, J. (1952). The origins of intelligence in children. (2nd ed.). New York: International Universities Press.

UNESCO. (2017). Education for sustainable development goals: Learning objectives. Paris: UNESCO.

Valladares, L. (2022). Post-truth and education: STS vaccines to re-establish science in the public sphere. Science & Education, 31(2022), 1311-1337. https://doi.org/10.1007/s11191-021-00293-0.

Veugelers, W. (2021). A moral perspective on citizenship education and on IEA's International Civic and Citizenship Education Studies. In Malak-Minkiewicz, B. & Torney-Purta, J. (Eds.), Influences of the IEA Civic and Citizenship Education Studies: Practice, policy, and research across countries and regions. (pp. 291-301). Cham: Springer.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge: Harvard University Press.

Westheimer, J. & Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. American Educational Research Journal, 41(2), 237-269. https://doi.org/10.3102/00028312041002237.

Zembylas, M. (2013). Affective citizenship in multicultural societies: Implications for critical citizenship education. Citizenship Teaching & Learning, 9(1), 5-18. https://doi.org/10.1386/ctl.9.1.5_1.

บทความวิจัย

รูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง*

AN ADMINISTRATIVE MODEL USING PROFESSIONAL LEARNING COMMUNITIES TO ENHANCE LEARNING MANAGEMENT COMPETENCY IN SMALL SCHOOLS IN THE LOWER NORTHERN REGION

จุรีพร ทาพวง*, ขวัญชัย ขัวนา
Jureephon Tapoung*, Khwanchai Khuana
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร กำแพงเพชร ประเทศไทย
Faculty of Education, Kamphaeng Phet Rajabhat University, Kamphaengphet, Thailand
*Corresponding author E-mail: Jureephontapoung@gmail.com
*Tel: 083-124-4791

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยรูปแบบการวิจัยและพัฒนามีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบ สภาพ ปัญหา และแนวทางการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ดังนี้ 1.1) การสังเคราะห์องค์ประกอบจากเอกสาร 30 แหล่ง และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับผู้ให้ข้อมูล 426 คน 1.2) การศึกษาสภาพและปัญหาโดยใช้แบบสอบถาม และ 1.3) การศึกษาแนวทางจากการศึกษาสถานศึกษาที่มีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ 3 แห่ง ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 คน และ 2) เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง 2.1) การร่างรูปแบบโดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการ และ 2.2) การตรวจสอบร่างรูปแบบโดยกระบวนการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ 7 องค์ประกอบ คือ 1.1) วิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน 1.2) กำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน 1.3) ร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน 1.4) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน 1.5) การสร้างเครือข่ายทางดิจิทัล 1.6) การประเมินเชิงดิจิทัล และ 1.7) สะท้อนผลการปฏิบัติงาน การบริหารอยู่ในระดับมาก และปัญหาของการบริหารอยู่ในระดับน้อย และ 2) รูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง ผ่านความเห็นชอบจากการประชุมเชิงปฏิบัติการและผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมจากการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ มีผลการประเมินความถูกต้องและความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ, สมรรถนะการจัดการเรียนรู้, โรงเรียนขนาดเล็ก

* Received 6 September 2026; Revised 27 September 2026; Accepted 24 October 2026

Abstract

This study was conducted using a Research and Development (R&D) design. The objectives were: 1) To investigate the components, conditions, problems, and administrative guidelines for utilizing a Professional Learning Community (PLC) to enhance learning management competencies in small schools within the lower northern region. Confirmatory Factor Analysis (CFA) was employed as follows: 1.1) The components were synthesized from 30 documentary sources, and data were collected via questionnaires administered to 426 respondents. 1.2) The conditions and problems were investigated utilizing a questionnaire. and 1.3) The guidelines were explored through a study of 3 schools with best practices, coupled with interviews conducted with 3 key informants. and 2) An administrative model utilizing a Professional Learning Community was constructed to enhance learning management competencies in small schools within the lower northern region. 2.1) The model was drafted through a workshop. and 2.2) The draft model was verified through an expert-based seminar process. The data were analyzed utilizing Confirmatory Factor Analysis (CFA), frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis. The research findings revealed that: 1) Seven administrative components utilizing a Professional Learning Community were identified, which were: 1.1) Shared vision and values; 1.2) Setting common goals for student development; 1.3) Collaborative teamwork; 1.4) Collaborative dialogue; 1.5) Digital network building; 1.6) Digital assessment; and 1.7) Reflective practice. Overall, the administration was found to be at a high level, whereas the problems concerning administration were found to be at a low level. and 2) The administrative model utilizing a Professional Learning Community to enhance learning management competencies in small schools within the lower northern region was approved through a workshop, verified for accuracy and appropriateness through an expert-based seminar, and evaluated as having both overall accuracy and appropriateness at the highest level.

Keywords: Professional Learning Communities, Learning Management Competency, Small Schools

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคนและขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวหน้าทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการสอนแบบเดิมไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะ ทักษะ เจตคติ และความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ธราญา จิตรชญาวณิช, 2560) การเปลี่ยนแปลงบริบทโลกส่งผลให้ระดับนโยบายของประเทศต้องหันมาให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพครูอย่างยิ่งยวด ดังที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาและคุรุสภาได้กำหนดมาตรฐานและสมรรถนะทางวิชาชีพครู โดยมุ่งเน้นไปที่สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ การโค้ช และการวัดและประเมินผล

ซึ่งเป็นหัวใจหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียนและการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562); (ประกาศคณะกรรมการคุรุสภา, 2566)

อย่างไรก็ตาม สภาพการจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันยังเผชิญกับปัญหาวิกฤตด้านคุณภาพและมาตรฐานสะท้อนให้เห็นจากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติ (O-NET) และระดับนานาชาติ (PISA) ที่ยังคงอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับประเทศที่มีการพัฒนาใกล้เคียงกัน ปัญหาดังกล่าวมีรากฐานมาจากระบบการสอนที่เน้นความจำมากกว่าการสร้างสมรรถนะ รวมถึงความเหลื่อมล้ำในการกระจายทรัพยากรและครูที่มีคุณภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) นักวิชาการทางการบริหารการศึกษาต่างเห็นพ้องว่า การแก้ปัญหาคุณภาพการศึกษาต้องอาศัยสมรรถนะและภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกขับเคลื่อนหลัก (Leithwood, K. et al., 2020); (Papadakis, S. et al., 2024) โดยการนำแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) มาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการรวมพลังบุคลากร เพื่อร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ สะท้อนผล และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การพัฒนาวิชาชีพครูและยกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง (มนสิช สิทธิสมบูรณ์, 2561)

เมื่อพิจารณาเจาะจงในบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า ประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่รุนแรงและซับซ้อนยิ่งขึ้น โรงเรียนเหล่านี้ต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลนทรัพยากรและงบประมาณ ครูมีภาระงานล้นมือและต้องสอนควบชั้นหรือสอนในรายวิชาที่ไม่ตรงเอก ประกอบกับปัญหาโครงสร้างการบริหารที่ขาดความเป็นเอกภาพและการสั่งการที่ซ้ำซ้อนจากส่วนกลาง ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มด้อยโอกาสอยู่ในเกณฑ์ต่ำ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565) การแก้ปัญหาด้วยการบริหารแบบสั่งการหรือการอบรมระยะสั้นจึงไม่ประสบผลสำเร็จ งานวิจัยหลายชิ้นยืนยันว่า โรงเรียนขนาดเล็กจำเป็นต้องใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นกลไกสำคัญเพื่อดึงครูออกจากความโดดเดี่ยวในการทำงาน สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการเปิดห้องเรียน ซึ่งเป็นวิธีที่ตอบโจทย์การแก้ปัญหาครูไม่ครบชั้นและช่วยพัฒนาการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อิสระ ดีครัน, 2566); (อุษณีย์ ศรีเจริญ และสุนทรี วรรณไพเราะ, 2568)

จากสภาพปัญหาและแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวมา ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่โรงเรียนขนาดเล็กจะต้องมีรูปแบบการบริหารเฉพาะที่สอดคล้องกับบริบทของตนเอง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการบริหารชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยมุ่งเน้นการพัฒนารูปแบบที่ส่งเสริมให้ผู้บริหารใช้ภาวะผู้นำทางวิชาการในการขับเคลื่อนทีมครู ใช้ข้อมูลเป็นฐาน และเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอก การวิจัยครั้งนี้จะช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการบริหาร ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพในบริบทโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งผลการวิจัยจะเป็นแนวทางสำคัญให้กับผู้บริหาร ครู ศึกษานิเทศก์ และหน่วยงานต้นสังกัด นำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาสมรรถนะครู ยกระดับคุณภาพผู้เรียน และลดความเหลื่อมล้ำ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเท่าเทียมและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบ สภาพ ปัญหา และแนวทางการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง

2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบ และสภาพปัญหาการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้โรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือ จำนวน 9 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก ตาก เพชรบูรณ์ สุโขทัย อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี กำแพงเพชร และพิจิตร มีโรงเรียน จำนวน 1,925 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด จำนวน 322 คน โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางเครซี่และมอร์แกน Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ผู้บริหาร หรือครูฝ่ายวิชาการโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 426 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ แบบสอบถามสภาพและปัญหา เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าแบบตัวเลข (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) (Numerical Rating Scale) 5 ระดับของลิเคิอร์ท (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2554) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของการใช้ภาษา และนำไปทดลองใช้ พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มีค่าเท่ากับ 0.985 แสดงว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามในรูปแบบ Google Form ส่งให้สถานศึกษา ผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตามสมการโครงสร้างตามทฤษฎีกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ตอนที่ 2 การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยใช้แบบสอบถาม ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือ จำนวน 9 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก ตาก เพชรบูรณ์ สุโขทัย อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี กำแพงเพชร และพิจิตร มีโรงเรียน จำนวน 1,925 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด จำนวน 322 คน โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางเครซี่และมอร์แกน Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถาม

ได้แก่ ผู้บริหาร หรือครูฝ่ายวิชาการโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 322 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยใน ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ แบบสอบถามสภาพและปัญหา เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าแบบตัวเลข (Numerical Rating Scale) (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) 5 ระดับ (ชูศรี วงศ์รัตนะ, 2553) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของการใช้ภาษา และการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามในรูปแบบ Google Form ส่งให้สถานศึกษาผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์

ตอนที่ 3 การศึกษาแนวทางการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง จากการศึกษาสถานศึกษาที่มีการปฏิบัติเป็นเลิศ (Best Practice) และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยกำหนดคุณสมบัติสถานศึกษาต้นแบบจำนวน 3 แห่ง และผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 3 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ดำเนินการขอหนังสือความอนุเคราะห์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชรเพื่อประสานนัดหมาย ก่อนลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สร้างข้อสรุปนำเสนอในรูปความเรียง

2. การสร้างรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การร่างรูปแบบของการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ผู้ทรงคุณวุฒิระดับนโยบาย ผู้ทรงคุณวุฒิจากนักวิชาการ และผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ จำนวน 9 คน โดยผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบบันทึก และตารางวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้ตัวบุคคลของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือตรวจสอบเน้นความน่าเชื่อถือ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับความถูกต้องและความเหมาะสมผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ผู้ทรงคุณวุฒิระดับนโยบาย ผู้ทรงคุณวุฒิจากนักวิชาการ และผู้บริหารที่มีประสบการณ์ จำนวน 9 คน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบ และสภาพ ปัญหาการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้โรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการยืนยัน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน 2) ด้านกำหนดเป้าหมาย

สู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน 3) ด้านร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน 4) ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน และ 5) ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน สรุปผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) (n = 426)

องค์ประกอบ	X^2	df	CFI	GFI	AGFI	NFI	TLI	RMSEA
1. ด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน	26.083	18	.998	.988	.964	.993	.995	.033
2. ด้านกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน	46.086	16	.994	.978	.926	.990	.982	.067
3. ด้านร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน	31.697	18	.997	.985	.955	.993	.992	.042
4. ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน	33.683	17	.995	.985	.950	.989	.986	.048
5. ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน	27.576	14	.997	.999	.948	.993	.989	.048

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดทั้ง 5 องค์ประกอบ พบว่า ดัชนีความกลมกลืนเชิงเปรียบเทียบ CFI ของทั้ง 5 องค์ประกอบ มีค่ามากกว่า 0.90 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ยอมรับได้ เมื่อเรียงลำดับจากค่ามากไปน้อย พบว่า ด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกันมีค่าสูงสุดเท่ากับ .998 รองลงมา คือ ด้านร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน เท่ากับ .997 ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน เท่ากับ .997 ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เท่ากับ .995 และด้านกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน เท่ากับ .994 ตามลำดับ เช่นเดียวกับค่าดัชนี NFI และ TLI ที่ทุกองค์ประกอบมีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 0.90 อย่างสมบูรณ์สำหรับดัชนีความกลมกลืนเชิงสัมบูรณ์ ได้แก่ ดัชนี GFI ซึ่งแสดงถึงปริมาณความแปรปรวนและความแปรปรวนร่วมที่โมเดลสามารถอธิบายได้ พบว่าองค์ประกอบที่มีค่าสูงสุด คือ ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน เท่ากับ .999 รองลงมา คือ ด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน เท่ากับ .988 ด้านร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน เท่ากับ .985 ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เท่ากับ .985 และด้านกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน เท่ากับ .978 ตามลำดับ ส่วนดัชนี AGFI ซึ่งเป็นการปรับแก้ด้วยความซับซ้อนของโมเดล พบว่า ทุกโมเดลผ่านเกณฑ์ 0.90 โดยด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน มีค่าสูงสุดเท่ากับ .964 รองลงมา คือ ด้านร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน เท่ากับ .955 ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เท่ากับ .950 ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน เท่ากับ .948 และด้านกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน เท่ากับ .926 ตามลำดับเมื่อพิจารณาดัชนี RMSEA ซึ่งเกณฑ์ที่เหมาะสมมากที่สุดควรมีค่าน้อยกว่า 0.05 และเกณฑ์ที่ยอมรับได้อยู่ระหว่าง 0.05 ถึง 0.08 พบว่า องค์ประกอบที่มีความเหมาะสมมากที่สุด ได้แก่ ด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน เท่ากับ .033 รองลงมา คือ ด้านร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน เท่ากับ .042 ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เท่ากับ .048 และด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน เท่ากับ .048 ในขณะที่ด้านกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน มีความเหมาะสมในระดับยอมรับได้ โดยมีค่าเท่ากับ .067 นอกจากนี้ ในส่วนของค่าสถิติทดสอบไคสแควร์ (X2) และองศาอิสระ (df) พบว่า องค์ประกอบที่มีค่า df ต่ำที่สุด คือ ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน โดยมีค่า df เท่ากับ 14 และองค์ประกอบที่มีค่า X2 สูงที่สุด คือ ด้านกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน ซึ่งมีค่า X2 เท่ากับ 46.086 และมีค่า df เท่ากับ 16

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง (n = 322)

องค์ประกอบ	สภาพ			ปัญหา		
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ความถี่	ร้อยละ	ลำดับ
1. ด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน	4.19	0.71	มาก	361	86	5
2. ด้านกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน	4.14	0.75	มาก	571	92.6	3
3. ด้านร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน	4.21	0.68	มาก	441	88.8	4
4. ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน	4.24	0.64	มาก	541	92.9	2
5. ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน	4.12	0.73	มาก	542	93.2	1
รวมเฉลี่ย	**4.18**	**0.70**	**มาก**	-	-	-

จากตารางที่ 2 พบว่า สภาพการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.18 S.D. = 0.70) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ($\bar{x}$ = 4.24 S.D. = 0.64) รองลงมา คือ ด้านร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน ($\bar{x}$ = 4.21 S.D. = 0.68) และด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน ($\bar{x}$ = 4.19 S.D. = 0.71) ตามลำดับ และสภาพปัญหาที่พบมากที่สุด ได้แก่ ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน มีค่าร้อยละเท่ากับ 92.6 รองลงมา คือ ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน มีค่าร้อยละเท่ากับ 93.2 และด้านกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน มีค่าร้อยละเท่ากับ 92.9 ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาแนวทางการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง จากการศึกษาสถานศึกษาที่มีการปฏิบัติเป็นเลิศ (Best Practice) และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) สรุปผลการวิเคราะห์การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จากประเด็นคำถามทั้ง 10 ข้อ พบว่า การบริหารโรงเรียนขนาดเล็กให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ควรขับเคลื่อนด้วยกระบวนการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ผ่านการสร้างวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกันเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดด้านทรัพยากร โดยมุ่งเน้น การสร้างเครือข่ายทางดิจิทัล เพื่อเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนนวัตกรรมและองค์ความรู้ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนอย่างไร้รอยต่อ ควบคู่ไปกับการใช้ระบบการประเมินเชิงดิจิทัล เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศและสะท้อนผลสัมฤทธิ์แบบเรียลไทม์ ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะช่วยลดภาระงาน ยกระดับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างเท่าเทียมและยั่งยืน

2. การสร้างรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การร่างรูปแบบของการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

ตารางที่ 3 แสดงผลการร่างรูปแบบบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพฯ

ก่อนการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน	หลังการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน	การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)
1. วิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน	1. วิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน	1. วิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน
2. กำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน	2. กำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน	2. กำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน
3. ร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน	3. ร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน	3. ร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน
4. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน	4. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน	4. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน
5. สะท้อนผลการปฏิบัติงาน	5. สะท้อนผลการปฏิบัติงาน	5. การสร้างเครือข่ายทางดิจิทัล
		6. การตรวจสอบและประเมินเชิงดิจิทัล
		7. สะท้อนผลการปฏิบัติงาน

จากตารางที่ 3 สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของรูปแบบบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) มีองค์ประกอบ 7 องค์ประกอบ คือ 1) วิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน 2) กำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน 3) ร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน 4) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน 5) การสร้างเครือข่ายทางดิจิทัล 6) การตรวจสอบและประเมินเชิงดิจิทัล และ 7) สะท้อนผลการปฏิบัติงาน

ตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship)

ตารางที่ 4 ผลการประเมินความถูกต้องและความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง

รายการประเมิน	ความถูกต้อง			ความเหมาะสม		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. หลักการ	4.67	0.50	มากที่สุด	4.44	0.53	มาก
2. วัตถุประสงค์	4.78	0.44	มากที่สุด	4.89	0.33	มากที่สุด
3. ปัจจัยนำเข้า (Input)	4.56	0.53	มากที่สุด	4.67	0.50	มากที่สุด
4. กระบวนการ (Process)	4.89	0.33	มากที่สุด	4.89	0.33	มากที่สุด
5. ผลผลิต (Output)	4.44	0.88	มาก	4.78	0.44	มากที่สุด
6. ผลลัพธ์ (Outcome)	4.56	0.73	มากที่สุด	4.56	0.73	มากที่สุด
7. ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ (Success Factors)	4.33	0.71	มาก	4.67	0.71	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	**4.60**	**0.61**	**มากที่สุด**	**4.70**	**0.53**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4 ความถูกต้องขององค์ประกอบและความสัมพันธ์ของรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็กเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.60, S.D. = 0.61) ความเหมาะสมขององค์ประกอบและความสัมพันธ์ของรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.70, S.D. = 0.53)

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ การจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลศึกษาองค์ประกอบ สภาพ ปัญหา และแนวทางการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง

1.1 ผลการศึกษาองค์ประกอบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน 2) ด้านกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน 3) ด้านร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน 4) ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน และ 5) ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (บุรีรัตน์ สุพัฒน์ธิมา และคณะ, 2564) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อการนิเทศการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเน้นการมีส่วนร่วมของผู้บริหารและครู การทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสะท้อนผลการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐวัฒน์ ด้วงฉุน ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษา พบว่า กระบวนการสำคัญของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมายร่วม การปฏิบัติการสอน การสังเกตชั้นเรียน การสะท้อนคิด และการประเมินผล ซึ่งส่งผลให้รูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด (ณัฐวัฒน์ ด้วงฉุน, 2565) สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรชุมา วงศ์ช่าง และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนมกุฎเมืองราชวิทยาลัยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง พบว่า องค์ประกอบและแนวทางการบริหารชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนมกุฎเมืองราชวิทยาลัย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารจัดการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในการพัฒนาครู 2) วิธีการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 3) การศึกษาชั้นเรียน และ 4) การวัดและประเมินผลรูปแบบ ที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากในการศึกษาองค์ประกอบและแนวทางการบริหารชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนมกุฎเมืองราชวิทยาลัย โดยศึกษาค้นคว้าหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และแนวคิดในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และแนวทางมาสร้างเป็นรูปแบบ (อรชุมา วงศ์ช่าง และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์, 2567) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มณฑาทิพย์ เสาวคนธ์ และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ของครู พบว่า องค์ประกอบหลักที่บูรณาการร่วมกัน มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารตามวงจรคุณภาพ (PDCA) 2) รูปแบบการบริหารชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ 3) กระบวนการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ และ 4) ทักษะการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ของครู โดยองค์ประกอบทั้งสี่มีความเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกัน อันเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (มณฑาทิพย์ เสาวคนธ์ และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์, 2567)

1.2 ผลการศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า ภาพรวมของด้านสภาพการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพฯ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมากที่สุด คือ ด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน และด้านที่มีการปฏิบัติน้อย คือ ด้านวิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนขนาดเล็กให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการปฏิบัติงานประจำมากกว่าการพัฒนาวิสัยทัศน์และค่านิยมร่วมที่ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมและการขับเคลื่อนเชิงนโยบายอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีรพงษ์ แก้วเพ็ง ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล พบว่า ผู้บริหารควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อให้ครูสามารถแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และพัฒนาการจัดการเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ธีรพงษ์ แก้วเพ็ง, 2565) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ ชลธิชา บุนนาค ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับประสิทธิผลของโรงเรียน พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม และการพัฒนาการดำเนินงานของสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิผล ผลการศึกษาปัญหาการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพฯ พบว่า ด้านสะท้อนผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนขนาดเล็กยังขาดกระบวนการสะท้อนผลการปฏิบัติงานที่เป็นระบบและต่อเนื่อง ส่งผลให้ครูมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำผลการสะท้อนกลับไปปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ได้อย่างจำกัด (ชลธิชา บุนนาค, 2564) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีภาวรรณ ไสโสภา ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพโรงเรียนตะคร้อพิทยา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า กระบวนการสะท้อนผลและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ศรีภาวรรณ ไสโสภา, 2566)

1.3 ผลการศึกษาแนวทางการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า การบริหารโรงเรียนขนาดเล็กให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ควรขับเคลื่อนด้วยกระบวนการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ผ่านการสร้างวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกันเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดด้านทรัพยากร โดยมุ่งเน้น การสร้างเครือข่ายทางดิจิทัล เพื่อเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนนวัตกรรมและองค์ความรู้ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนอย่างไร้รอยต่อ ควบคู่ไปกับการใช้ระบบการประเมินเชิงดิจิทัล เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศและสะท้อนผลสัมฤทธิ์แบบเรียลไทม์ ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะช่วยลดภาระงาน ยกระดับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างเท่าเทียมและยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรณภา นันทะแสง ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก พบว่า การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพมีอิทธิพลต่อการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกอย่างมีนัยสำคัญ โดยการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องส่งผลให้ครูสามารถพัฒนาการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วรรณภา นันทะแสง, 2568) ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณิสรา อภิชาต ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องแสดงบทบาทผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสร้างระบบนิเวศทางเทคโนโลยีให้เข้มแข็ง

ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ผ่านเครือข่ายดิจิทัล อันจะนำไปสู่การยกระดับสมรรถนะครูและพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาในทุกมิติอย่างยั่งยืน (ณิสรา อภิชาต, 2568)

2. ผลสร้างรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง

2.1 ผลการร่างรูปแบบของการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย องค์ประกอบ 7 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ปัจจัยนำเข้า (Input) 4) กระบวนการ (Process) 5) ผลผลิต (Output) 6) ผลลัพธ์ (Outcome) และ 7) ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ (Success Factors) ทั้งนี้เป็นเพราะการพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพจำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การกำหนดหลักการและวัตถุประสงค์ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ผลผลิต ผลลัพธ์ และปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ เพื่อให้การขับเคลื่อนการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถติดตาม ปรับปรุง และพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีภาวรรณ ไสโสภา ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ โรงเรียนตะคร้อพิทยา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นผ่านกระบวนการศึกษาความต้องการ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบ การนำไปใช้ และการประเมินผล ช่วยให้การพัฒนาสมรรถนะครูมีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา (ศรีภาวรรณ ไสโสภา, 2566) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทศพร สมพันธ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูโรงเรียนลานทรายพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุรินทร์ ที่นำเสนอรูปแบบ อันประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก (หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา กระบวนการ และการประเมินผล) ซึ่งขับเคลื่อนผ่านวงจรบริหารคุณภาพ PDSA บูรณาการร่วมกับหลักการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในทุกขั้นตอน โดยผลการประเมินรูปแบบดังกล่าวมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด (ทศพร สมพันธ์, 2568)

2.2 ผลการตรวจสอบรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า มีความถูกต้องและความเหมาะสม อยู่ในระดับดีมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง ถูกพัฒนาขึ้นจากผลการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ของสถานศึกษาต้นแบบและผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับกระบวนการ PLC อย่างเป็นระบบ เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดด้านทรัพยากร ส่งผลให้องค์ประกอบทั้ง 7 ด้านมีความสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก สามารถนำไปปฏิบัติเพื่อลดภาระงานและยกระดับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล ว่องวาณิช ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาและประเมินรูปแบบทางการศึกษา พบว่า รูปแบบที่ผ่านการออกแบบอย่างเป็นระบบและได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจะมีความถูกต้อง ความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุวิมล ว่องวาณิช, 2566) สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรชุมา วงศ์ช่าง และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนมกุฎเมืองราชวิทยาลัยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง พบว่า โดยภาพรวมมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนมกุฎเมืองราชวิทยาลัย ทั้งด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้องครอบคลุม และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด (อรชุมา วงศ์ช่าง และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์, 2567) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลวิทย์ เจียรจิตต์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบทางการศึกษา พบว่า การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบอย่างครบถ้วน ทั้งด้านหลักการ วัตถุประสงค์ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ พร้อมทั้งการประเมินคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ ช่วยให้รูปแบบมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง (ชลวิทย์ เจียรจิตต์, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็น “รูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก” ซึ่งบูรณาการแนวคิดเชิงระบบควบคู่กับวงจรคุณภาพ (PDCA) รูปแบบดังกล่าวขับเคลื่อนด้วยกระบวนการ 7 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ปัจจัยนำเข้า (Input) 4) กระบวนการ (Process) 5) ผลผลิต (Output) 6) ผลลัพธ์ (Outcome) และ 7) ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ (Success Factors) โดยมีจุดเด่น คือ การยกระดับกระบวนการ ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบดั้งเดิม ด้วยการบูรณาการการสร้างเครือข่ายทางดิจิทัล และการตรวจสอบประเมินผลเชิงดิจิทัล เข้าเป็นกลไกสำคัญ เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดด้านทรัพยากรของโรงเรียนขนาดเล็ก และยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างยั่งยืน ดังแสดงรายละเอียดในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ
เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง

จากภาพที่ 1 งานวิจัยนี้ได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยนำเสนอรูปแบบการบริหารที่บูรณาการแนวคิด PLC เข้ากับการบริหารสถานศึกษาในบริบทโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นระบบ ภายใต้กรอบ Input Process Output Outcome พร้อมกำหนดปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Success Factors) ที่สนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จุดเด่นขององค์ความรู้ใหม่นี้ คือ การขยายองค์ประกอบของ PLC จากแนวคิดดั้งเดิมไปสู่การบริหารในยุคดิจิทัล โดยเพิ่มการสร้างเครือข่ายทางดิจิทัล (Digital Networking) และการตรวจสอบและประเมินผลเชิงดิจิทัล (Digital Monitoring and Evaluation) เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงการเรียนรู้ร่วมกัน การใช้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ และการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดด้านทรัพยากรและบุคลากรของโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างเหมาะสมกับบริบท รูปแบบที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย กระบวนการสำคัญ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) วิสัยทัศน์และค่านิยมร่วมกัน 2) การกำหนดเป้าหมายสู่การพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน 3) การร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน 4) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน 5) การสะท้อนผลการปฏิบัติงาน 6) การสร้างเครือข่ายทางดิจิทัล และ 7) การตรวจสอบและประเมินผลเชิงดิจิทัล ซึ่งดำเนินการภายใต้วงจรคุณภาพ PDCA เพื่อเชื่อมโยงการพัฒนาครู การบริหารสถานศึกษา และการยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้เป็นระบบเดียวกัน ผลการวิจัยจึงก่อให้เกิดกรอบแนวคิดการบริหารรูปแบบใหม่ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในโรงเรียนขนาดเล็ก และเป็นต้นแบบเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูในบริบทที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สามารถพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคเหนือตอนล่าง โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การศึกษาองค์ประกอบ สภาพ ปัญหา และแนวทางการบริหาร การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ ตลอดจนการตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ส่งผลให้ได้รูปแบบ ที่ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 7 ส่วน ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต ผลลัพธ์ และปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ โดยมีกระบวนการบริหารที่ขับเคลื่อนภายใต้วงจรคุณภาพ PDCA ผ่าน 7 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การสร้างวิสัยทัศน์และค่านิยมร่วม การกำหนดเป้าหมายร่วมเพื่อพัฒนาผู้เรียน การร่วมมือรวมพลังช่วยเหลือกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน การสร้างเครือข่ายทางดิจิทัล การตรวจสอบและประเมินผลเชิงดิจิทัล และการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน ซึ่งเชื่อมโยงการพัฒนาวิชาชีพครูเข้ากับการบริหารสถานศึกษาอย่างเป็นระบบรูปแบบที่พัฒนาขึ้นสะท้อนให้เห็นการบูรณาการแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเข้ากับการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล โดยเน้นการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกัน การใช้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านเครือข่ายวิชาชีพ ส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ที่ขยายขอบเขตของการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กในศตวรรษที่ 21 ทั้งในมิติของการสร้างเครือข่ายดิจิทัลและการประเมินผลเชิงดิจิทัล ผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า รูปแบบมีความถูกต้องและความเหมาะสมอยู่ในระดับดีมาก แสดงให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือ ความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้ และศักยภาพในการเป็นกรอบการบริหารเพื่อยกระดับสมรรถนะ

การจัดการเรียนรู้ของครู อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ได้แก่ 1) ควรนำรูปแบบการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้ในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีบริบทแตกต่างกัน และศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบที่มีต่อสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และประสิทธิภาพการบริหารสถานศึกษา 2) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เช่น ภาวะผู้นำทางวิชาการ ภาวะผู้นำดิจิทัล วัฒนธรรมองค์การ และการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และข้อเสนอเชิงนโยบายในการยกระดับคุณภาพการบริหารสถานศึกษา 3) ควรศึกษาการพัฒนาระบบหรือแพลตฟอร์มดิจิทัลที่สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการติดตาม ประเมินผล และพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูอย่างต่อเนื่อง และ 4) การนำผลการวิจัยไปใช้ควรบูรณาการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ผ่านเครือข่ายดิจิทัล ควบคู่กับการปรับโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรให้เอื้อต่อการทำงานแบบร่วมมือรวมพลังตลอดจนพัฒนาทักษะดิจิทัลและภาวะผู้นำทางวิชาการของครูตามวงจรคุณภาพ (PDCA) เพื่อยกระดับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ชลธิชา บุนนาค. (2564). ความเป็นผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนในยุค New Normal. วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 15(2), 45-58.

ชลวิทย์ เจียรจิตต์. (2568). การพัฒนาองค์กรและทรัพยากรมนุษย์เพื่ออนาคต. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 36(1), 112-125.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2553). เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: ไทเนรมิตกิจ อินเตอร์โปรเกรสซิฟ. 69.

ณัฐวัฒน์ ด้วงฉุน. (2565). รูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ณิสรา อภิชาต. (2568). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. ใน การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 8. (หน้า 225-233). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ทศพร สมพันธ์. (2568). รูปแบบการบริหารโดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูโรงเรียนลานทรายพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุรินทร์. วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 7(5), 819-834.

ธราญา จิตรชญาวณิช. (2560). การศึกษาและความเป็นครูไทย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีรพงษ์ แก้วเพ็ง. (2565). แนวทางการพัฒนาทักษะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการศึกษา, 4(1), 12-25.

บุรีรัตน์ สุพัฒน์ธิมา และคณะ. (2564). การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อการนิเทศการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในเขตภาคเหนือตอนล่าง. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.

ประกาศคณะกรรมการคุรุสภา. (2566). ประกาศคณะกรรมการคุรุสภา เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการทดสอบและประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพครู พ.ศ. 2566. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 140 ตอนพิเศษ 82 ง หน้า 14 (5 เมษายน 2566).

พิชิต ฤทธิ์จรูญ. (2554). หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เฮ้าส์ ออฟ เคอร์มิสท์.

มณฑาทิพย์ เสาวคนธ์ และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์. (2567). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมกุฎเมืองราชวิทยาลัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 8(11), 62-74.

มนสิช สิทธิสมบูรณ์. (2561). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารการศึกษาและนวัตกรรม, 20(4), 157-165.

วรรณภา นันทะแสง. (2568). ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู เขต 2. วารสารบูรณาการสังคมศาสตร์และการพัฒนา, 5(1), 87-100.

ศรีภาวรรณ ไสโสภา. (2566). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพโรงเรียนตะคร้อพิทยา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, 18(2), 125-138.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2565). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566-2570) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2562). เข้าใจสมรรถนะอย่างง่าย ๆ ฉบับประชาชน และเข้าใจหลักสูตรฐานสมรรถนะอย่างง่าย ๆ ฉบับครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2566). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรชุมา วงศ์ช่าง และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์. (2567). การพัฒนารูปแบบการบริหารชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนมกุฎเมืองราชวิทยาลัยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 8(11), 217-230.

อิสระ ดีครัน. (2566). แนวทางการส่งเสริมการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ของสถานศึกษากลุ่มโรงเรียนพบพระ-วาเล่ย์-รวมไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2. วารสารวิชาการนอร์ทเทิร์น, 8(2), 15-29.

อุษณีย์ ศรีเจริญ และสุนทรี วรรณไพเราะ. (2568). การบริหารโรงเรียนขนาดเล็กตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้. วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์, 2(1), 1-14.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Leithwood, K. et al. (2020). Seven strong claims about successful school leadership revisited. School Leadership & Management, 40(1), 5-22.

Papadakis, S. et al. (2024). Investigating the relationship between leadership for learning and student achievement through the mediation of teacher performance: A meta-analytic structural equation modeling (MASEM) approach. Education Sciences, 14(12), 1320. https://doi.org/10.3390/educsci14121320.

บทความวิจัย

การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา*

THE DEVELOPMENT OF A GEO-LITERACY-BASED GEOGRAPHY LEARNING ACTIVITY PACKAGE TO ENHANCE SYSTEMS THINKING SKILLS AMONG UPPER PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN CHACHOENGSAO PROVINCE

สุทธิษา สมนา*, ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา
Sutthisa Sommana*, Sitaphat Sirichatdaycha
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา ประเทศไทย
Faculty of Education, Rajabhat Rajanagarindra University, Chacheongsao, Thailand
*Corresponding author E-mail: sutthisa.sommana@gmail.com
*Tel: 089-552-1715

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา และ 2) หาประสิทธิผลของชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น การวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา ดำเนินการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ศึกษาความต้องการ ออกแบบและพัฒนาชุดกิจกรรม ทดลองใช้ ประเมินและปรับปรุงชุดกิจกรรม ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ครูสังคมศึกษา จำนวน 3 คน และผู้เชี่ยวชาญชุดกิจกรรม จำนวน 2 คน รวม 5 คน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย 2 โรงเรียน รวม 59 คน เลือกแบบเจาะจง ซึ่งเป็นแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ จำนวน 4 ชุด รวม 8 ชั่วโมง แบบประเมินคุณภาพชุดกิจกรรม แบบวัดทักษะการคิดเชิงระบบ และแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.41) และ 2) ภายใต้กลุ่มที่ศึกษา นักเรียนมีคะแนนทักษะการคิดเชิงระบบหลังเรียน ($\bar{X}$ = 35.19, S.D. = 3.75) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$ = 23.37, S.D. = 4.69) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) และมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.54, S.D. = 0.56) ผลแสดงให้เห็นว่าชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิผลในการส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบผ่านการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับภัยพิบัติในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราได้อย่างเหมาะสมภายใต้กลุ่มที่ศึกษา

คำสำคัญ: ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์, การรู้เรื่องภูมิศาสตร์, การคิดเชิงระบบ

* Received 7 August 2026; Revised 28 September 2026; Accepted 6 October 2026

Abstract

This study aimed to: 1) Develop a geography learning activity package to enhance systems thinking skills through Geo-literacy among upper primary school students in Chachoengsao Province; and 2) Examine the effectiveness of the developed learning activity package. The study employed a research and development (R&D) approach consisting of four phases: needs assessment, design and development, implementation, and evaluation and revision. The informants comprised three social studies teachers and two learning activity package experts, totaling five participants. The sample consisted of 59 upper primary school students from two schools, selected through purposive sampling. A one-group pretest-posttest design was employed. The research instruments included an interview form, four geography learning activity packages implemented over eight hours, a learning activity package quality assessment form, a systems thinking skills test, and a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using mean, standard deviation, t-test, and content analysis. The findings revealed that: 1) The developed learning activity package was rated at the highest level of quality ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.41); and 2) Within the study group, students' posttest systems thinking scores ($\bar{X}$ = 35.19, S.D. = 3.75) were significantly higher than their pretest scores ($\bar{X}$ = 23.37, S.D. = 4.69), $p < .001$. Overall student satisfaction with the learning activity package was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.54, S.D. = 0.56). These findings indicate that, within the study group, the developed learning activity package was effective in enhancing systems thinking skills through geography learning connected to disaster contexts in Chachoengsao Province.

Keywords: Geography Learning Activity Package, Geo-Literacy, Systems Thinking Skills

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้การจัดการศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลและเหตุผล มากกว่าการจดจำองค์ความรู้เพียงอย่างเดียว หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และสาระภูมิศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจระบบธรรมชาติและระบบมนุษย์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ และประยุกต์ใช้ความรู้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551); (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ทั้งนี้ นักวิชาการหลายคนอธิบายว่า Geo-literacy คือ ความสามารถในการทำความเข้าใจโลกผ่านมิติทางภูมิศาสตร์ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และการใช้ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Mhishi, M. et al., 2013); (กนก จันทรา, 2561); (National Geographic Society, 2014)

แนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความเข้าใจระบบของโลก (Interactions) การตระหนักถึงความเชื่อมโยงของระบบ (Interconnections) และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Implications) ซึ่งล้วนเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ภายในระบบและผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของแต่ละองค์ประกอบ (National Geographic Society, 2014) นอกจากนี้ Dolan, A. M. & Burns, R. อธิบายว่า Geo-literacy ช่วยพัฒนาการคิดเชิงพื้นที่ (Spatial Thinking) ผ่านการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับข้อมูลเชิงพื้นที่ (Dolan, A. M. & Burns, R., 2016) ขณะที่ Lukinbeal, C. & Craine, J., Nebraska Department of Education เสนอว่าการใช้สื่อ แผนที่ และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ร่วมกับสถานการณ์จริง จะช่วยให้ผู้เรียนวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์และใช้ข้อมูลในการตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล (Lukinbeal, C. & Craine, J., 2009); (Nebraska Department of Education, 2019) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า Geo-literacy เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบ ซึ่งมุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลวิเคราะห์ผลกระทบ และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์และทักษะการคิดเชิงระบบของนักเรียนระดับประถมศึกษายังเป็นประเด็นที่ควรได้รับความสำคัญ โดย สุภาพร ชนะมาร พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภูมิศาสตร์ค่อนข้างต่ำ การจัดการเรียนรู้มีลักษณะเน้นเนื้อหาตามตำรา ส่งผลให้นักเรียนขาดความสนใจ ไม่เข้าใจเนื้อหาอย่างถ่องแท้ และขาดการคิดเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ (สุภาพร ชนะมาร, 2568) ขณะที่ กิตติมา มุ่งวัฒนา และคณะ ศึกษาทักษะการคิดเชิงระบบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 1,932 คน จาก 403 โรงเรียน พบว่า การคิดแบบองค์รวมมีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{x}$ = 0.86, S.D. = 0.79) (กิตติมา มุ่งวัฒนา และคณะ, 2569) สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในการมองภาพรวมและเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในระบบ ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาจึงควรมุ่งให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้และข้อมูลทางภูมิศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ควบคู่กับการพัฒนาความสามารถในการเชื่อมโยงองค์ประกอบและพิจารณาปัญหาอย่างเป็นระบบ

งานวิจัยที่ผ่านมาได้เสนอแนวทางในการพัฒนาความสามารถดังกล่าว โดย สุภาพร ชนะมาร และกัลยา เทียนวงศ์ นำกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นมาใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า ความฉลาดรู้ทางภูมิศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยการเรียนรู้มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจระบบธรรมชาติและมนุษย์ ให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ และตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (สุภาพร ชนะมาร, 2568) ส่วน กิตติมา มุ่งวัฒนา และคณะ เสนอว่าผลการศึกษาทักษะการคิดเชิงระบบสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา อย่างไรก็ตาม ยังมีการศึกษาจำกัดในการนำการรู้เรื่องภูมิศาสตร์มาบูรณาการกับการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบผ่านชุดกิจกรรมที่ใช้ภัยพิบัติในท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย (กิตติมา มุ่งวัฒนา และคณะ, 2569) ผู้วิจัยจึงพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์โดยใช้บริบทภัยพิบัติในจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อให้ผู้เรียนใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ในการวิเคราะห์องค์ประกอบและความสัมพันธ์ของระบบ พิจารณาผลกระทบ และตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

2. เพื่อหาประสิทธิผลของชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา และหาประสิทธิผลของชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น โดยดำเนินการวิจัย 4 ระยะ ได้แก่ 1) การศึกษาความต้องการและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Research 1: R1) 2) การออกแบบและพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (Development 1: D1) 3) การทดลองใช้ชุดกิจกรรม (Research 2: R2) และ 4) การประเมินผลและปรับปรุงชุดกิจกรรม (Development 2: D2) สำหรับระยะทดลองใช้ชุดกิจกรรม ผู้วิจัยใช้แบบแผนการทดลองแบบ One-Group Pretest-Posttest Design เพื่อเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงระบบของผู้เรียนก่อนและหลังการจัดกิจกรรม ผลจากระยะ R1 นำไปใช้กำหนดเนื้อหาและรูปแบบกิจกรรม ในระยะ D1 ผู้เชี่ยวชาญเสนอให้เพิ่มการสะท้อนผล ใช้แผนที่และภาพถ่ายดาวเทียมของจังหวัดฉะเชิงเทรา ปรับภาษาให้เหมาะสมกับวัย และเพิ่มคำถามที่วัดการคิดเชิงระบบ ส่วนระยะ D2 นำผลการทดลองและความพึงพอใจมาปรับปรุงชุดกิจกรรมเป็นฉบับสมบูรณ์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายของการวิจัย ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ระยะศึกษาความต้องการและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย จำนวน 3 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านชุดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 2 คน เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ ส่วนระยะทดลองใช้ชุดกิจกรรม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 59 คน จากโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ และโรงเรียนวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โรงเรียนทั้งสองแห่งได้รับการเลือกเนื่องจากเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในตำบลหน้าเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้งหมดของทั้งสองโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ 22 คน และโรงเรียนวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ 37 คน รวม 59 คน โดยไม่มีการสุ่มนักเรียนรายบุคคล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ 2) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ จำนวน 4 ชุดกิจกรรม 3) แบบประเมินคุณภาพชุดกิจกรรมการเรียนรู้ 4) แบบวัดทักษะการคิดเชิงระบบ และ 5) แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียน เครื่องมือทุกฉบับได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา

(Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ และตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ก่อนนำไปใช้ในการวิจัย โดยใช้เกณฑ์การยอมรับค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป โดยชุดกิจกรรมได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน มีคุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.79, S.D. = 0.41) แบบประเมินคุณภาพชุดกิจกรรมมี 23 ข้อ แบบวัดทักษะการคิดเชิงระบบเป็นแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ ให้คะแนนตอบถูก 1 คะแนน ตอบผิดหรือไม่ตอบ 0 คะแนน รวม 40 คะแนน และมีค่า IOC ระหว่าง 0.60 - 1.00 ส่วนแบบสอบถามความพึงพอใจเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 15 ข้อ และมีค่า IOC เท่ากับ 1.00

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของครูผู้สอนและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำข้อมูลมาสังเคราะห์ร่วมกับการวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) และแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) สำหรับการออกแบบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ จากนั้นนำชุดกิจกรรมให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ ก่อนนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง โดยดำเนินการทดสอบก่อนเรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่กำหนด และทดสอบหลังเรียน พร้อมทั้งประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนภายหลังการจัดกิจกรรม การเก็บข้อมูลดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม - เมษายน พ.ศ. 2569 โดยครูสาขาสังคมศึกษาเป็นผู้สอนตามชุดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 4 ชุด ชุดละ 2 ชั่วโมง รวม 8 ชั่วโมง โดยดำเนินกิจกรรมตาม 5 ขั้นตอนที่กำหนด นักเรียนเข้าร่วมครบทั้ง 59 คน ไม่มีผู้ขาดหายหรือถอนตัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการประเมินคุณภาพชุดกิจกรรมและความพึงพอใจของผู้เรียน และใช้สถิติ Paired Samples t-test เพื่อเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงระบบของนักเรียนก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรม โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ก่อนวิเคราะห์ ผู้วิจัยตรวจสอบค่าผิดปกติและการแจกแจงของคะแนนผลต่าง พร้อมรายงานค่า t, df = 58, p-value ช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95

การรับรองจริยธรรมการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา รหัสรับรอง SCPHYLIRB-2568/862 ลงวันที่ 12 ธันวาคม 2568 และการรับรองมีผลถึงวันที่ 12 ธันวาคม 2569 การเก็บข้อมูลทุกระยะดำเนินการภายหลังได้รับการรับรองจริยธรรม โดยขอความยินยอมจากผู้ปกครองและการยินยอมจากนักเรียน ชี้แจงสิทธิในการถอนตัวโดยไม่เสียสิทธิ รักษาข้อมูลเป็นความลับ และนำเสนอผลโดยไม่เปิดเผยตัวตน

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนา และตรวจสอบคุณภาพชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการในการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ (R1) พบว่า การจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ในระดับประถมศึกษาตอนปลายมีแนวโน้มใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุก โดยผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนภูมิศาสตร์และสนใจการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนยังมีข้อจำกัดด้านทักษะทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะการอ่านและตีความข้อมูลเชิงพื้นที่ การเชื่อมโยงข้อมูลจากแผนที่กับสถานการณ์จริง รวมทั้งการคิดเชิงระบบในด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลการเชื่อมโยงองค์ประกอบของระบบ และการคาดการณ์ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของระบบ ขณะเดียวกัน ครูผู้สอนและผู้เชี่ยวชาญเสนอว่าชุดกิจกรรมควรเชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่น ใช้แนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรม เน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การสำรวจข้อมูล การทำงานกลุ่ม และการใช้สถานการณ์จริง พร้อมทั้งใช้การประเมินตามสภาพจริง เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบของผู้เรียน ผลการศึกษาดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการออกแบบและพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์สำหรับการวิจัยครั้งนี้

จากผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการ ผู้วิจัยได้พัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (D1) โดยใช้บริบทภัยพิบัติในจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้แก่ น้ำท่วม วาตภัย และแผ่นดินไหว เป็นฐานการเรียนรู้ ชุดกิจกรรมมีลักษณะเป็นสื่อการเรียนรู้ที่จัดกิจกรรมอย่างเป็นลำดับจากการทำความเข้าใจองค์ประกอบของระบบ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล การวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ ไปสู่การตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ โดยบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) แต่ละชุด ประกอบด้วย คำชี้แจงสำหรับครูและนักเรียน แผนการจัดการเรียนรู้ ใบความรู้ ใบกิจกรรม การวัดและประเมินผล และแบบทดสอบก่อน - หลังเรียน ชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น มีจำนวน 4 ชุด รวม 8 ชั่วโมง ได้แก่ ชุดที่ 1 รู้จักพิบัติภัยในบ้านเรา มุ่งให้ผู้เรียนระบุและทำความเข้าใจองค์ประกอบของระบบ ชุดที่ 2 ทำไมพิบัติภัยจึงเกิดขึ้น มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล ชุดที่ 3 เมื่อพิบัติภัยส่งผลต่อชีวิตเรา มุ่งวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ และชุดที่ 4 เราจะรับมือพิบัติภัยอย่างไรดี มุ่งให้ผู้เรียนตัดสินใจและกำหนดแนวทางรับมือบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ ทั้งนี้ กิจกรรมเน้นการใช้แผนที่ ข้อมูลเชิงพื้นที่ และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการสืบค้น วิเคราะห์ และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์ภัยพิบัติของท้องถิ่น ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

ชุดกิจกรรม	ประเด็นการเรียนรู้	องค์ประกอบของการคิดเชิงระบบ
1. รู้จักพิบัติภัยในบ้านเรา	ความรู้พื้นฐานเกี่ยวการเกิดภัยพิบัติและภัยพิบัติในจังหวัดฉะเชิงเทรา	การระบุองค์ประกอบของระบบ
2. ทำไมพิบัติภัยจึงเกิดขึ้น	สาเหตุและปัจจัยของการเกิดภัยพิบัติ	การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุ - ผล
3. เมื่อพิบัติภัยส่งผลต่อชีวิตเรา	ผลกระทบของภัยพิบัติต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม	การวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ
4. เราจะรับมือพิบัติภัยอย่างไรดี	แนวทางการป้องกันและการรับมือภัยพิบัติ	การตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ

ภายหลังการพัฒนาชุดกิจกรรม ผู้วิจัยได้นำชุดกิจกรรมไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา จำนวน 5 คน ประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสมของชุดกิจกรรม ผลการประเมินพบว่าชุดกิจกรรมมีความสอดคล้องและความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.41) โดยด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.95, S.D. = 0.22) รองลงมา ได้แก่ ด้านสาระสำคัญและด้านการวัดและประเมินผล ($\bar{X}$ = 4.90, S.D. = 0.31) ขณะที่ด้านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 4.50, S.D. = 0.53) แต่ยังอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าชุดกิจกรรมมีคุณภาพและมีความเหมาะสมสำหรับนำไปทดลองใช้กับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

2. ผลการศึกษาประสิทธิผลของชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงระบบของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (R2) จำนวน 59 คน ก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ พบว่านักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยทักษะการคิดเชิงระบบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนทุกองค์ประกอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยองค์ประกอบที่มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงที่สุด คือ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุ - ผล ($\bar{X}$ = 9.24, S.D. = 1.12) รองลงมา ได้แก่ การตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ ($\bar{X}$ = 9.00, S.D. = 1.23) การวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ ($\bar{X}$ = 8.54, S.D. = 1.32) และการระบุองค์ประกอบของระบบ ($\bar{X}$ = 8.41, S.D. = 1.65) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังเรียน พบว่า องค์ประกอบด้านการตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ มีการเพิ่มขึ้นของคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ การระบุองค์ประกอบของระบบ และ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุ - ผล แสดงให้เห็นว่าภายหลังการใช้ชุดกิจกรรม นักเรียนมีคะแนนทักษะการคิดเชิงระบบสูงขึ้นในทุกองค์ประกอบที่ศึกษา ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงระบบก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้

ชุดการทดสอบ	องค์ประกอบของการคิดเชิงระบบ	ก่อน		หลัง		t	p
		ค่าเฉลี่ย	S.D.	ค่าเฉลี่ย	S.D.		
1. พิบัติภัยในบ้านเรา	การระบุองค์ประกอบของระบบ	5.92	1.81	8.41	1.65	-12.56	< .001*
2. ทำไมพิบัติภัยจึงเกิดขึ้น	การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุ - ผล	6.78	1.66	9.24	1.12	-15.44	< .001*
3. เมื่อพิบัติภัยส่งผลต่อชีวิตเรา	การวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ	5.66	2.11	8.54	1.32	-12.03	< .001*
4. เราจะรับมือพิบัติภัยอย่างไรดี	การตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ	5.02	2.21	9.00	1.23	-15.89	< .001*
ภาพรวม		**23.37**	**4.69**	**35.19**	**3.75**	**25.63**	**< .001***

ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จำนวน 59 คน ที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.54, S.D. = 0.56) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านผลที่ได้รับจากการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.63, S.D. = 0.51) รองลงมา ได้แก่ ด้านบทบาทของผู้สอน ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.54)

ด้านการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.54, S.D. = 0.56) และ ด้าน เนื้อหาและสื่อการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.51, S.D. = 0.58) ส่วนด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 4.42, S.D. = 0.60) แต่ยังอยู่ในระดับมาก สามารถสรุปได้ว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเฉพาะด้านผลที่ได้รับจากการเรียนรู้ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ขณะที่ทุกองค์ประกอบของการประเมินมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าชุดกิจกรรมการเรียนรู้ได้รับการยอมรับจากผู้เรียนทั้งในด้านเนื้อหา กระบวนการจัดการเรียนรู้ และประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้รับ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้	4.51	0.58	มากที่สุด
ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้	4.42	0.63	มากที่สุด
ด้านครูผู้สอน	4.57	0.55	มากที่สุด
ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรม	4.54	0.54	มากที่สุด
ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	4.63	0.52	มากที่สุด
รวม	**4.54**	**0.56**	**มากที่สุด**

ผลการประเมินและปรับปรุงชุดกิจกรรม (D2) จากผลการทดลองใช้และความพึงพอใจของนักเรียน ผู้วิจัยปรับปรุงชุดกิจกรรมโดยยังคงโครงสร้าง 4 ชุดและลำดับการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบไว้ เนื่องจากคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนในทุกองค์ประกอบ พร้อมทั้งปรับคำถามและภาระงานให้ชัดเจนขึ้นเพื่อส่งเสริมการระบุองค์ประกอบ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล และการเชื่อมโยงผลกระทบของระบบ นอกจากนี้ เนื่องจากด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่ำที่สุด จึงปรับขั้นตอนกิจกรรมให้กระชับและเหมาะสมกับผู้เรียน เพิ่มการใช้สถานการณ์ภัยพิบัติใกล้ตัว แผนที่ ภาพถ่าย และข้อมูลเชิงพื้นที่ ตลอดจนเพิ่มการอภิปราย การทำงานร่วมกัน และการสะท้อนผลการเรียนรู้ ก่อนจัดทำเป็นชุดกิจกรรมฉบับสมบูรณ์

อภิปรายผล

1. การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญว่ามีความสอดคล้องและความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจอธิบายได้ว่า การพัฒนาชุดกิจกรรมดำเนินการบนพื้นฐานของการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของครูผู้สอนและผู้เชี่ยวชาญ ร่วมกับการวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ก่อนนำมาสังเคราะห์เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้บริบทภัยพิบัติในจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นฐานการเรียนรู้ และบูรณาการแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้แผนที่ ข้อมูลเชิงพื้นที่ การตั้งคำถาม การวิเคราะห์สถานการณ์ และการตัดสินใจจากสถานการณ์จริง แต่ละชุด ประกอบด้วย คำชี้แจงสำหรับครูและนักเรียน แผนการจัดการเรียนรู้ ใบความรู้ ใบกิจกรรม การวัดและประเมินผล และแบบทดสอบก่อน - หลังเรียน โดยลักษณะสำคัญของชุดกิจกรรม คือ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างเป็นลำดับผ่านชุดกิจกรรม 4 ชุด โดยเชื่อมโยงแต่ละชุดกับองค์ประกอบของการคิดเชิงระบบ ได้แก่ การระบุองค์ประกอบของระบบ การวิเคราะห์

ความสัมพันธ์เชิงเหตุ - ผล การวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ และการตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบตามลำดับ ทำให้ผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้เนื้อหาภัยพิบัติเป็นเรื่องแยกส่วน แต่ได้ใช้ข้อมูลและเครื่องมือทางภูมิศาสตร์เพื่อค่อย ๆ สร้างความเข้าใจตั้งแต่องค์ประกอบของสถานการณ์ไปจนถึงความสัมพันธ์ ผลกระทบ และแนวทางการรับมือปัญหา กลไกดังกล่าวสอดคล้องกับกระบวนการของชุดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้แผนที่ ภาพถ่าย และข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อสืบค้นและวิเคราะห์ ก่อนนำข้อมูลไปใช้ประกอบการตัดสินใจและสะท้อนผลการเรียนรู้ ส่งผลให้ชุดกิจกรรมมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้และเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Activity Package: LAP) ของ Smith, Jr. J. E. ที่อธิบายว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ควรมีองค์ประกอบที่ชัดเจน ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ กิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และคำแนะนำในการจัดการเรียนรู้ โดยองค์ประกอบทั้งหมดต้องเชื่อมโยงกันเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ (Smith, Jr. J. E., 1972) ทั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ National Geographic Society ที่เสนอว่า การรู้เรื่องภูมิศาสตร์มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจปฏิสัมพันธ์ของระบบ ความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่าง ๆ และผลของการตัดสินใจจากข้อมูลเชิงพื้นที่ (National Geographic Society, 2014) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนว่าการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ ตั้งคำถาม วิเคราะห์ และตีความสถานการณ์จริง ช่วยให้ผู้เรียนสร้างความเข้าใจทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงข้อมูลและการใช้เหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับ Dolan, A. M. & Burns, R. ที่อธิบายว่าการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ควรส่งเสริมการคิดเชิงพื้นที่ การใช้ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ และการสร้างองค์ความรู้จากสถานการณ์จริง (Dolan, A. M. & Burns, R., 2016) รวมทั้งสอดคล้องกับ กนก จันทรา ที่อธิบายว่าการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เป็นความสามารถในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของระบบธรรมชาติและระบบมนุษย์ พร้อมทั้งใช้เหตุผลเชิงภูมิศาสตร์ในการตัดสินใจอย่างเหมาะสม (กนก จันทรา, 2561)

นอกจากนี้ ผลการพัฒนาชุดกิจกรรมยังมีทิศทางสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุภาพร ชนะมาร และกัลยา เทียนวงศ์ ซึ่งจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแหล่งเรียนรู้ในจังหวัดราชบุรีสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และพบว่า ความฉลาดรู้ทางภูมิศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน โดยการเรียนรู้ครอบคลุมความเข้าใจระบบธรรมชาติและมนุษย์ การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (สุภาพร ชนะมาร, 2568) ผลดังกล่าวสนับสนุนแนวทางการใช้สถานการณ์และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นฐานของการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ ขณะที่การศึกษาครั้งนี้ขยายแนวทางดังกล่าวโดยเชื่อม Geo-literacy เข้ากับองค์ประกอบของการคิดเชิงระบบอย่างเป็นลำดับ และใช้ภัยพิบัติในท้องถิ่นเป็นบริบทหลักของกิจกรรม

2. ประสิทธิผลของชุดกิจกรรมต่อการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายที่เรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ มีคะแนนทักษะการคิดเชิงระบบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งในภาพรวมและทุกองค์ประกอบ โดยองค์ประกอบด้านการตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ มีค่าความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนสูงที่สุด ทั้งนี้ อาจอธิบายได้ว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ได้รับการออกแบบบนพื้นฐานของแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) ที่มุ่งให้ผู้เรียนทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ และใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจผ่านสถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจริงในจังหวัดฉะเชิงเทรา

ส่งผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากบริบทที่ใกล้ตัวและสามารถเชื่อมโยงองค์ประกอบของปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ ผลกระทบ และเลือกแนวทางการรับมือกับปัญหาอย่างมีเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ National Geographic Society ที่เสนอว่า การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ประกอบด้วย การเข้าใจระบบของโลก (Interactions) การตระหนักถึงความเชื่อมโยงของระบบ (Interconnections) และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Implications) (National Geographic Society, 2014) รวมทั้งสอดคล้องกับ Dolan, A. M. & Burns, R., ที่เสนอว่าการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ และสร้างความเข้าใจจากสถานการณ์จริง (Dolan, A. M. & Burns, R., 2016)

ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่การระบุองค์ประกอบของระบบ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุ - ผล การวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ จนถึงการตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ ช่วยให้ผู้เรียนค่อย ๆ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับระบบอย่างเป็นขั้นตอน และสามารถนำความเข้าใจดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และตัดสินใจได้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุวิทย์ มูลคำ ที่เน้นการแยกแยะองค์ประกอบ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และผลกระทบจากการกระทำอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหาเชิงซ้อนและออกแบบแนวทางการจัดการได้อย่างเหมาะสม (สุวิทย์ มูลคำ, 2547) นอกจากนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Senge, P. M. ที่อธิบายว่าที่การคิดเชิงระบบเป็นกรอบความคิดที่ช่วยให้มองเห็นภาพรวมของระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ และแบบแผนของการเปลี่ยนแปลงมากกว่าการพิจารณาเหตุการณ์หรือปัญหาแบบแยกส่วน (Senge, P. M., 1990) สอดคล้องกับ Arnold, R. D. & Wade, J. P. ที่มองว่าการคิดเชิงระบบเป็นกระบวนการทำความเข้าใจองค์ประกอบ ความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์ของระบบเพื่อใช้วิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อน (Arnold, R. D. & Wade, J. P., 2015) และสอดคล้องกับ Acaroglu, L. ที่เสนอว่าการพัฒนาการคิดเชิงระบบควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ และใช้ความเข้าใจดังกล่าวในการออกแบบแนวทางแก้ไขปัญหาและการตัดสินใจอย่างเหมาะสม (Acaroglu, L., 2017)

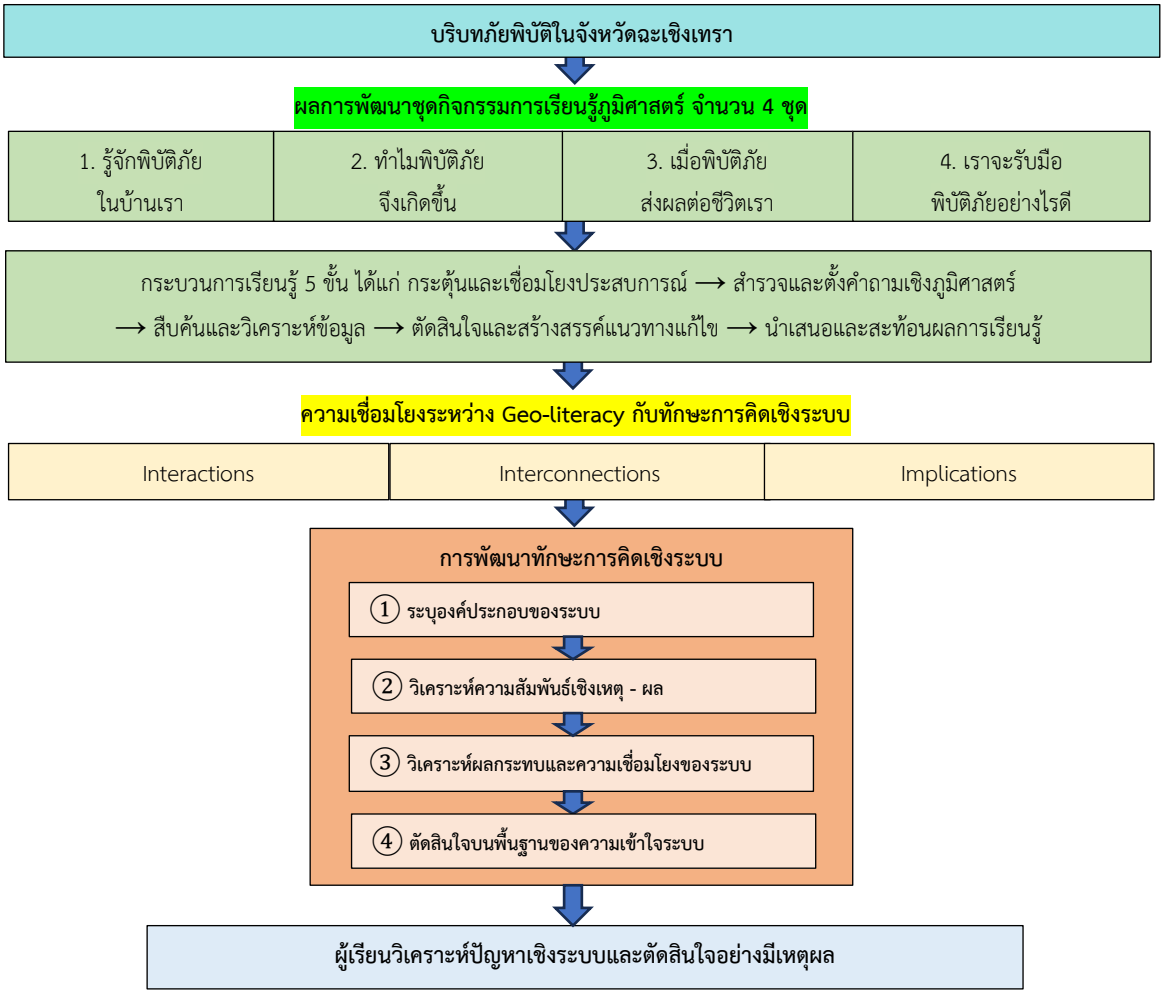
เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของ กิตติมา มุ่งวัฒนา และคณะ ที่ได้ศึกษานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 1,932 คน จาก 403 โรงเรียน พบว่า การคิดแบบองค์รวมมีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด และสะท้อนข้อจำกัดของผู้เรียนในการมองเห็นภาพรวมและความเชื่อมโยงขององค์ประกอบภายในระบบ (กิตติมา มุ่งวัฒนา และคณะ, 2569) ข้อค้นพบดังกล่าวสนับสนุนความจำเป็นของการออกแบบประสบการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนค่อย ๆ เชื่อมองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบและเครื่องมือที่ใช้วัดการคิดเชิงระบบของงานดังกล่าวแตกต่างจากการศึกษาครั้งนี้ จึงควรใช้เปรียบเทียบในเชิงแนวโน้มของความสามารถ ไม่ควรเปรียบเทียบค่าคะแนนโดยตรง อย่างไรก็ตาม การที่คะแนนทักษะการคิดเชิงระบบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนไม่สามารถใช้สรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากชุดกิจกรรมเพียงสาเหตุเดียว

3. ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านผลที่ได้รับจากการเรียนรู้ รองลงมา ได้แก่ ด้านบทบาทของผู้สอน ด้านการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และด้านเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้ ทั้งนี้ อาจอธิบายได้ว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ได้รับการออกแบบโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การสำรวจข้อมูล การใช้แผนที่และข้อมูลเชิงพื้นที่

การอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการทำงานร่วมกันจากสถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจริงในจังหวัดฉะเชิงเทรา ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์กับบริบทใกล้ตัว และมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ การออกแบบชุดกิจกรรมยังสอดคล้องกับแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ และนำความรู้ไปใช้ประกอบการตัดสินใจในสถานการณ์จริง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการเรียนรู้และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน เชื่อมโยงบริบทจริง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนรู้และมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับสูง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 กรอบการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

การวิจัยครั้งนี้นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ด้านการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ โดยเสนอ กรอบการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy-based Systems Thinking Framework) สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงบริบทภัยพิบัติในท้องถิ่นร่วมกับกระบวนการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ สามารถพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบของผู้เรียนได้อย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่ การระบุองค์ประกอบของระบบ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุ - ผล การวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ จนถึงการตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ

องค์ความรู้ดังกล่าวสะท้อนว่า การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการคิดเชิงระบบผ่านการเรียนรู้จากสถานการณ์เชิงพื้นที่และปัญหาในบริบทจริง ทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงข้อมูลทางภูมิศาสตร์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ องค์ความรู้นี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์และการเรียนรู้ฐานพื้นที่ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ประการแรก ด้านการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ พบว่า ชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 4 ชุดกิจกรรม โดยใช้บริบทภัยพิบัติในจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นฐานการเรียนรู้ และบูรณาการการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) กับองค์ประกอบของการคิดเชิงระบบอย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่การระบุองค์ประกอบของระบบ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุ - ผล การวิเคราะห์ผลกระทบและความเชื่อมโยงของระบบ จนถึงการตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจระบบ โดยได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญว่ามีคุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ประการที่สอง ด้านประสิทธิผลของชุดกิจกรรมภายใต้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จำนวน 59 คน พบว่า คะแนนทักษะการคิดเชิงระบบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งในภาพรวมและทุกองค์ประกอบ และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ ผลดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงของคะแนนภายในกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาภายหลังการใช้ชุดกิจกรรม ซึ่งเป็นการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังเรียนโดยไม่มีกลุ่มควบคุม จึงควรจำกัดการสรุปผลเฉพาะกลุ่มตัวอย่างและบริบทของการศึกษาครั้งนี้ สำหรับข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ควรดำเนินกิจกรรมตามลำดับการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบ เลือกใช้สถานการณ์และข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์กับบริบทของผู้เรียน และจัดคำชี้แจง ภาระงาน และระยะเวลาให้เหมาะสมกับระดับของผู้เรียน ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรใช้แบบแผนการวิจัยที่มีกลุ่มเปรียบเทียบหรือกลุ่มควบคุม ขยายการศึกษาไปยังโรงเรียนและบริบทพื้นที่ที่หลากหลาย วิเคราะห์ผลแยกตามระดับชั้น และติดตามผลในระยะยาวเพื่อศึกษาความคงทนของทักษะการคิดเชิงระบบภายหลังการเรียนรู้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบด้วยการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากทุนการพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับคณะประจำปีงบประมาณ 2567 (FRMU) ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณและส่งเสริมการดำเนินงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ตลอดจนผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนจากโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ และโรงเรียนวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ ที่ให้ความอนุเคราะห์และความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดียิ่ง อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์

เอกสารอ้างอิง

กนก จันทรา. (2561). การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ Geo-literacy: Learning for our planet. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. (2560). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560). กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กิตติมา มุ่งวัฒนา และคณะ. (2569). การศึกษาระดับทักษะการคิดเชิงระบบของนักเรียนระดับประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. Journal of Education and Innovation, 28(2), 291342. https://doi.org/10.71185/jeiejournals.v28i2.291342.

สุภาพร ชนะมาร. (2568). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแหล่งเรียนรู้ในจังหวัดราชบุรี เรื่องภูมิศาสตร์กับสีสันแห่งท้องถิ่น ที่มีต่อความฉลาดรู้ทางภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุวิทย์ มูลคำ. (2547). ครบเครื่องเรื่องการคิด. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์.

Acaroglu, L. (2017). Tools for systems thinkers: The 6 fundamental concepts of systems thinking. Retrieved May 3, 2026, from https://shorturl.asia/ixmjpr

Arnold, R. D. & Wade, J. P. (2015). A definition of systems thinking: A systems approach. Procedia Computer Science, 44(2015), 669-678. https://doi.org/10.1016/j.procs.2015.03.050.

Dolan, A. M. & Burns, R. (2016). Making Connections with Geo-literacy. Retrieved May 3, 2026, from https://portal.geography.org.uk/downloads/journals/PG_AUT_2016_DOLAN_BURNS.pdf

Lukinbeal, C. & Craine, J. (2009). Geographic media literacy: An introduction. GeoJournal, 74(2009), 175-185. https://doi.org/10.1007/s10708-008-9216-y.

Mhishi, M. et al. (2013). Geographic Literacy and World Knowledge amongst Open Distance Learning Students in Zimbabwe. Greener Journal of Educational Research, 3(7), 301-309. https://doi.org/10.15580/GJER.2013.7.051413612.

National Geographic Society. (2014). Geo-literacy: Preparing students for far-reaching decisions. Washington: National Geographic Society.

Nebraska Department of Education. (2019). Social studies standards: Geography education framework. Lincoln: Nebraska Department of Education.

Senge, P. M. (1990). The fifth discipline: The art and practice of the learning organization. New York: Doubleday.

Smith, Jr. J. E. (1972). The learning activity package (LAP). Educational Technology, 12(9), 15-17.

บทความวิจัย

การพัฒนาพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร*

DEVELOPMENT OF A BUDDHIST INNOVATION BASED ON THE FOURFOLD DEVELOPMENT TO ENHANCE THE HAPPINESS OF PARENTS OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN BANGKOK

ณัฐธชา บุญศรี*, ประยูร สุยะใจ, ประสิทธิ์ แก้วศรี
Nattacha Boonsri*, Prayoon Suyaja, Prasit Kaewsri
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย
Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Sri Ayutthaya, Thailand
*Corresponding author E-mail: tichanunong@gmail.com
*Tel: 094-453-6452

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจระดับความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร 2) พัฒนาพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ และ 3) ศึกษาผลการใช้พุทธนวัตกรรมภาวนา 4 ต่อความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่าง 214 คน คัดเลือกโดยการสุ่มอย่างง่าย และระยะที่ 2 การวิจัยกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง กลุ่มทดลอง 19 คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามความสุข มีค่าความเชื่อมั่น 0.955 และคู่มือกิจกรรมพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 ซึ่งผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบที เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพระหว่างและหลังการทดลองด้วยแบบสอบถามและการสะท้อนคิด วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้ปกครองมีความสุขโดยรวมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.14, S.D. = 0.900) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การยอมรับภาวะของบุตร รองลงมา คือ ความเข้มแข็งทางจิตใจ ความมั่นใจในการดูแลบุตร และความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) พุทธนวัตกรรมภาวนา 4 ประกอบด้วย กิจกรรมหลัก 7 กิจกรรม ครอบคลุมการพัฒนาด้านกาย ศีล จิต และปัญญา มีความเหมาะสมระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.72) และ 3) หลังเข้าร่วมโปรแกรม ผู้เข้าร่วมมีคะแนนความสุขสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการสะท้อนประสบการณ์ พบว่า ผู้เข้าร่วมมีความมั่นใจในการดูแลบุตรเพิ่มขึ้น ใช้สติจัดการอารมณ์ ยอมรับภาวะของบุตรตามความเป็นจริง มีความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น และมีความสงบทางจิตใจมากขึ้น

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรมภาวนา 4, ความสุข, ผู้ปกครอง, เด็กที่มีความต้องการพิเศษ

* Received 26 August 2026; Revised 6 October 2026; Accepted 24 October 2026

Abstract

This study aimed to 1) Survey the happiness levels of parents of children with special needs in Bangkok, 2) Develop a Buddhist innovation based on the Fourfold Development (Bhāvanā 4) to enhance their happiness, and 3) Examine its effects on their happiness. A mixed-methods design comprised two phases. Phase 1 involved survey research with 214 parents selected through simple random sampling. Phase 2 employed a one-group pretest–posttest quasi-experimental design with 19 participants. Research instruments included a happiness questionnaire with a reliability coefficient of 0.955 and a Bhāvanā 4 activity manual evaluated by five experts. Quantitative data were analyzed using percentages, means, standard deviations, and a t-test. Qualitative data were collected during and after the intervention through questionnaires and reflective activities and analyzed using content analysis. The findings revealed that 1) Parents' overall happiness was high (M = 4.14, S.D. = 0.900). Acceptance of their children's conditions had the highest mean score, followed by psychological resilience, confidence in caring for their children, and family relationships. 2) The Buddhist innovation comprised seven core activities encompassing physical, moral, mental, and wisdom development. Its appropriateness was rated at the highest level (M = 4.72). and 3) Participants' happiness scores after the intervention were significantly higher than their pre-intervention scores at the .05 level. Reflections on their experiences indicated increased confidence in caring for their children, greater use of mindfulness to manage emotions, acceptance of their children's conditions as they were, improved family relationships, and greater inner peace.

Keywords: Bhāvanā 4 Buddhist Innovation, Happiness, Parents, Children with Special Needs

บทนำ

ความสุขเป็นองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิต ครอบคลุมทั้งความพึงพอใจในชีวิต การเห็นคุณค่าในตนเอง สุขภาพกายและจิตที่ดี ความสามารถในการปรับตัว ตลอดจนการดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมายและความหมาย (Zhan, L., 1992); (Diener, E. S. et al., 1997) ในมุมมองพระพุทธศาสนา ความสุขมิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่สามารถพัฒนาได้จากการฝึกฝนตนเองผ่านสติ สมาธิ และปัญญา เพื่อให้บุคคลรู้เท่าทันอารมณ์ เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง และเกิดความสงบภายใน หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าความสุขสามารถพัฒนาได้ผ่านการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ซึ่งช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตได้อย่างสมดุลและมีความสุขอย่างยั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

สำหรับผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ การดูแลบุตรอย่างต่อเนื่องอาจก่อให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวล และความเหนื่อยล้าทางอารมณ์ ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้ปกครอง (ศิริพักตร์ เศวตชัยกุล และคณะ, 2568) เมื่อพิจารณาสถานการณ์ในภาพรวม ข้อมูลทะเบียนกลางคนพิการ พ.ศ. 2566 พบว่า ประเทศไทยมีคนพิการที่จดทะเบียนมากกว่า 2.18 ล้านคน (ศูนย์พัฒนาศักยภาพและอาชีพคนพิการ จังหวัดขอนแก่น, 2566)

ขณะที่ข้อมูลระดับพื้นที่ ณ วันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2567 พบว่า กรุงเทพมหานครมีคนพิการที่มีบัตรประจำตัวคนพิการ จำนวน 104,734 คน แบ่งเป็นเพศชาย 55,681 คน และเพศหญิง 49,053 คน ข้อมูลทั้งในระดับประเทศและระดับกรุงเทพมหานครสะท้อนให้เห็นถึงจำนวนบุคคลและครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและสนับสนุนสมาชิกที่มีความพิการอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเมื่อผู้ปกครองรับรู้ว่าบุตรมีความบกพร่องหรือมีความต้องการพิเศษ อาจเกิดความรู้สึกตกใจ วิตกกังวล และไม่มั่นคงต่ออนาคตของครอบครัว ที่สำคัญการดูแลบุตรในระยะยาวอาจส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ ภาวะเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ดังนั้น การส่งเสริมความสุขและความเข้มแข็งทางจิตใจของผู้ปกครองจึงมีความสำคัญควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของเด็ก เนื่องจากผู้ปกครองที่มีสุขภาวะทางจิตที่ดีย่อมมีความพร้อมในการดูแลบุตร จัดการกับความท้าทาย และดำเนินชีวิตครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพมากขึ้น และควรเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม

หลักภาวนา 4 เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ประกอบด้วย กายภาวนา การพัฒนากายและการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ศีลภาวนา การพัฒนาความประพฤติและความสัมพันธ์กับผู้อื่น จิตตภาวนา การพัฒนาจิตให้สงบ เข้มแข็ง และมีสติ และปัญญาภาวนา การพัฒนาความเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง (ณญาน นลินขวัญ และคณะ, 2567) งานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าการประยุกต์หลักภาวนา 4 สามารถส่งเสริมสุขภาวะ คุณภาพชีวิต ความสงบทางจิตใจ และการรู้เท่าทันอารมณ์ของบุคคลได้ (ปริยากร โมเฟื่อง และคณะ, 2569); (พระครูปทุมภาวนาจารย์ วิ และเสริมศิริ อัครพุฒิพันธ์, 2569); (ณญาน นลินขวัญ และคณะ, 2567)

เมื่อประยุกต์กับผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ กายภาวนาสามารถส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเอง ศีลภาวนาช่วยพัฒนาการสื่อสารและความสัมพันธ์ในครอบครัว จิตตภาวนาช่วยให้รู้เท่าทันอารมณ์และจัดการความเครียด ส่วนปัญญาภาวนาช่วยให้เข้าใจและยอมรับภาวะของบุตรตามความเป็นจริง ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับความสุขในมิติของอารมณ์ทางบวก การมีส่วนร่วมในชีวิต และการมีความหมายในชีวิตตามแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก (Seligman, M. E. P., 2002) หลักภาวนา 4 จึงมีความเหมาะสมในการนำมาประกอบการบูรณาการสร้างเครื่องมือในการวิจัยให้เกิดประสิทธิผล เพื่อการส่งเสริมความสุขให้กับผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัย พบว่า การศึกษาส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษเป็นหลัก ขณะที่การเสริมสร้างความสุขและสุขภาวะทางจิตของผู้ปกครองยังได้รับความสนใจค่อนข้างจำกัด ทั้งที่ผู้ปกครองต้องเผชิญกับภาระการดูแล ความเครียด ความวิตกกังวล การยอมรับภาวะของบุตร และความท้าทายด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างต่อเนื่อง หากปัญหาเหล่านี้ไม่ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม อาจส่งผลต่อสุขภาพกายและจิตของผู้ปกครอง ประสิทธิภาพในการดูแลบุตร ตลอดจนคุณภาพชีวิตของครอบครัวโดยรวม จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องพัฒนากระบวนการที่ช่วยให้ผู้ปกครองสามารถดูแลตนเอง จัดการอารมณ์ ยอมรับความเป็นจริง และดำเนินชีวิตร่วมกับบุตรได้อย่างสมดุลและมีความสุข แม้ที่ผ่านมาได้มีการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของประชากรหลายกลุ่ม แต่ยังขาดการพัฒนาเป็นกระบวนการหรือ “พุทธนวัตกรรม” ที่มีโครงสร้างชัดเจนและออกแบบให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการเฉพาะของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ อีกทั้งยังมีการบูรณาการหลักภาวนา 4 กับแนวคิดความสุขทางจิตวิทยาสมัยใหม่ค่อนข้างน้อย ผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนาพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมุ่งพัฒนาผู้ปกครองอย่างสมดุลทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา คาดว่าจะช่วยให้ผู้ปกครองมีความสามารถ

ในการดูแลตนเองและบุตร จัดการอารมณ์และความเครียด ยอมรับภาวะของบุตร เสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ รักษาความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว และดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายและมีความสุขมากขึ้น องค์ความรู้ใหม่ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย คือ รูปแบบพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 ที่อธิบายองค์ประกอบ กระบวนการ กลไกการเปลี่ยนแปลง และผลลัพธ์ของการเสริมสร้างความสุขในผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษอย่างเป็นระบบ รูปแบบดังกล่าวอาจนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับนักจิตวิทยา นักวิชาชีพ ครูการศึกษาพิเศษ สถานศึกษา ศูนย์บริการเด็กพิเศษ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการส่งเสริมสุขภาวะของผู้ปกครอง ป้องกันปัญหาสุขภาพจิต และสนับสนุนการดูแลเด็กที่มีความต้องการพิเศษอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีและความเข้มแข็งของทั้งผู้ปกครอง เด็ก และครอบครัวในระยะยาวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจระดับความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อพัฒนาพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อประเมินผลการใช้พุทธนวัตกรรมภาวนา 4 ในการเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพแทรกอยู่ระหว่างและหลังการทดลอง เพื่ออธิบายประสบการณ์และการเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมประกอบผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ เหตุผลที่เลือกใช้รูปแบบนี้ คือ ต้องสำรวจระดับความสุขในภาพรวมก่อน และคะแนนความสุขสามารถแสดงระดับและความเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการทดลอง ขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพช่วยให้เข้าใจการนำหลักภาวนา 4 ไปใช้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน แบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อสำรวจระดับความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร

ประชากร ได้แก่ ผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเครือข่ายของสมาคมออทิสติกสามัคคีแห่งประเทศไทย จำนวน 415 ครอบครัว กลุ่มตัวอย่างในการสำรวจคำนวณโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ได้จำนวนขั้นต่ำ 201 คน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีสุ่มอย่างง่าย และได้ข้อมูลสมบูรณ์ จำนวน 214 คน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสอบถามความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ซึ่งผู้วิจัยสร้างผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ประกอบไปด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธจิตวิทยา 2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านจิตวิทยาพัฒนาการและการศึกษาพิเศษ และ 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธธรรม เลือกข้อคำถามที่มีคะแนน 0.6 ขึ้นไป จากนั้นนำไป try out ในกลุ่มที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.955 โดยแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 9 ข้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพครอบครัว สถานภาพการดูแลเด็ก จำนวนบุตร อาชีพในปัจจุบัน สถานภาพรายได้ สถานภาพเครือข่ายผู้ปกครอง

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความสุข จำนวน 50 ข้อ แบ่งเป็น 5 ด้าน 1) ด้านความมั่นใจในการดูแลบุตร จำนวน 10 ข้อ 2) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว จำนวน 10 ข้อ 3) ด้านการยอมรับจากภาวะของบุตร จำนวน 10 ข้อ 4) ด้านความเข้มแข็งทางจิตใจ จำนวน 10 ข้อ และ 5) ด้านความผ่อนคลายสงบใจ จำนวน 10 ข้อ

ในการกำหนดระดับการให้คะแนนของแบบสอบถามตอนที่ 2 นี้ เป็นแบบมาตรประมาณค่า (Likert scale) 5 ระดับ ได้กำหนดระดับการให้คะแนน ดังนี้

1 แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับน้อยที่สุด

2 แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับน้อย

3 แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับปานกลาง

4 แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับมาก

5 แทน การมีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับมากที่สุด

ในระยะที่ 1 นี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ระยะที่ 2 การวิจัยกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง (One-Group Pretest-Posttest Design) เพื่อพัฒนาพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร และประเมินผลการใช้พุทธนวัตกรรมภาวนา 4 ซึ่งพัฒนาขึ้นจากหลักกายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ชุดกิจกรรมผ่านการประเมินคุณภาพและความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา 2 ท่าน ด้านจิตวิทยา 2 ท่าน และผู้ทรงด้านเชี่ยวชาญเด็กที่มีความต้องการพิเศษ 1 ท่าน

กลุ่มทดลองคัดเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ที่กำหนด โดย 1) เป็นผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร 2) เป็นผู้ที่มีความพร้อมด้านสุขภาพ และ 3) เป็นผู้ที่สมัครใจ และยินดีให้ความร่วมมือตลอดการทดลอง จำนวน 19 คน มีการทำแบบประเมินก่อนและหลังการทดลอง

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ สถิติ t-test เพื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการอบรม และใช้ การเก็บข้อมูลภาคสนาม การสะท้อนคิดของกลุ่มทดลองระหว่างทำกิจกรรมและหลังทำกิจกรรม จัดเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ จึงใช้วิธีวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ว.209/2568 โดยผู้วิจัยคำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิและการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย โดยชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย และขั้นตอนการเก็บข้อมูล ซึ่งการตอบรับหรือปฏิเสธในการวิจัยจะไม่มีผลกระทบต่อหน้าที่การงาน การวิจัยครั้งนี้จะนำเสนอในภาพรวมไม่เปิดเผยชื่อและนามสกุลของผู้ให้ข้อมูล

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อสำรวจระดับความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ระดับความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานครอยู่ ระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.14 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.900 เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยจะนำเสนอตามลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ การยอมรับภาวะของบุตร ค่าเฉลี่ย 4.39 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.847 รองลงมา คือ ความเข้มแข็งทางจิตใจ ค่าเฉลี่ย 4.11 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.901 ด้านความมั่นใจในการดูแลบุตร ค่าเฉลี่ย 4.08 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.961 และด้านความสัมพันธ์จากครอบครัว ค่าเฉลี่ย 4.00 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.096

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ได้สร้างพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร โดยกำหนดเป็น กิจกรรมพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ประกอบด้วย 7 กิจกรรม กิจกรรมละ 2 ชั่วโมง รวม 14 ชั่วโมง มุ่งพัฒนาด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ผ่านการฝึกปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสะท้อนบทเรียน ดังนี้

1. ปฐมนิเทศ เมื่อฉันและเธอมาเจอกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์และเตรียมความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม เริ่มด้วยการชี้แจงรายละเอียดและลงนามยินยอม ไหว้พระสวดมนต์ และแนะนำตัวก่อนจะร่วมกันสะท้อนความรู้สึกและถอดบทเรียน ใช้เวลา 2 ชั่วโมง

2. องค์รวมแห่งความสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจหลักภาวนา 4 และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย การบรรยายสั้นและกิจกรรมฝึกกายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา พร้อมระดมสมองและสะท้อนตนเอง เพื่อหาแนวทางเสริมสร้างความสุขในการดูแลตนเองและบุตร ใช้เวลา 2 ชั่วโมง

3. รู้กาย สบายชีวี มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้กายภาวนาลดความเครียดและสร้างสมดุลระหว่างร่างกายกับจิตใจ ผ่านการเดินจงกรม การกำหนดรู้ลมหายใจ และการผ่อนคลายกล้ามเนื้อ จากนั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระดมความคิด และสรุปแนวทางนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้เวลา 2 ชั่วโมง

4. สัมพันธ์ สมดุล สร้างสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสมดุลในความสัมพันธ์ด้วยศีลภาวนา ใช้การเล่าเรื่องละครสร้างสรรค์ และบทบาทสมมติจากสถานการณ์ในครอบครัว เพื่อเรียนรู้มุมมองของผู้อื่น ร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหา และบันทึกพฤติกรรมเชิงบวกสำหรับปรับใช้ในการอยู่ร่วมกัน ใช้เวลา 2 ชั่วโมง

5. จิตภาวนาพาบ่มสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้การเผชิญอารมณ์อย่างมีสติและเข้าใจธรรมชาติของอารมณ์ผ่านการฝึกสมาธิและสติรู้เท่าทันอารมณ์ การบันทึกและสะท้อนความรู้สึก ตลอดจนการแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อย เพื่อพัฒนาแนวทางตอบสนองต่ออารมณ์อย่างเหมาะสม ใช้เวลา 2 ชั่วโมง

6. ปรีชาญาณสร้างสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาปัญญาภาวนาในการเข้าใจชีวิต และเชื่อมโยงอริยสัจ 4 กับจิตวิทยาเชิงบวก ผ่านการวิเคราะห์วงล้อชีวิต การถอดบทเรียนจากธรรมชาติ และละครจากกรณีศึกษา พร้อมระดมสมองและสะท้อนบทเรียน เพื่อเข้าใจปัญหา สาเหตุ และแนวทางสร้างความสุขตามความเป็นจริง ใช้เวลา 2 ชั่วโมง

7. สรุปธรรม นำสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปบทเรียนจากภาวนา 4 และวางแผนปฏิบัติต่อเนื่อง ผู้เข้าร่วมสะท้อนความรู้สึก แบ่งปันประสบการณ์ และถอดบทเรียนร่วมกัน ก่อนตั้งเป้าหมายและวางแผนปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับชีวิตประจำวัน พร้อมกำหนดแนวทางติดตามตนเอง ใช้เวลา 2 ชั่วโมง

ผลการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรม อยู่ในระดับ “มากที่สุด” โดยมีคะแนนเฉลี่ยรวม 4.72 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.490 โดยกระบวนการกิจกรรม เน้นการส่งเสริมแบบองค์รวมด้านกาย จิต สังคม ปัญญา และการมีส่วนร่วมเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของแต่ละกิจกรรม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อประเมินผลการใช้พุทธนวัตกรรมภาวนา 4 ในการเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการเปรียบเทียบคะแนนความสุขก่อนและหลังการทดลอง พบว่า ระดับความสุขของผู้เข้าร่วมหลังการทดลอง สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 1 แสดงผลการทดสอบ t-test เปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการทดลอง (n = 19)

การทดลอง	Mean	S.D.	t	df	p-value
ก่อนการทดลอง	1.79	0.854	16.610	18	.000*
หลังการทดลอง	4.90	0.135			

* อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการสะท้อนประสบการณ์ของผู้เข้าอบรม พบว่า 1) ความมั่นใจในการดูแลบุตร ใช้สติควบคุมอารมณ์และมั่นใจในการดูแลบุตรมากขึ้น 2) ความสัมพันธ์ในครอบครัว สื่อสารด้วยเมตตา เปิดใจรับฟัง และสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น 3) การยอมรับภาวะของบุตร ยอมรับธรรมชาติของบุตรและมองปัญหาอย่างเข้าใจ 4) ความเข้มแข็งทางจิตใจ รู้เท่าทันอารมณ์และเผชิญปัญหาด้วยสติ และ 5) ความผ่อนคลายสงบใจ ลดความเครียด เกิดความสงบและผ่อนคลายใจมากขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า ระดับความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานครอยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะประชากรที่ศึกษาครั้งนี้เป็นสมาชิกสมาคมออทิสติกสามัคคีไทย ซึ่งส่วนใหญ่ได้คุ้นเคยกับการเลี้ยงดูบุตรที่มีความต้องการพิเศษมานานหลายปีแล้ว สอดคล้องกับคะแนนรายด้าน ที่พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ การยอมรับภาวะของบุตร รองลงมา คือ ความเข้มแข็งทางจิตใจ ด้านความมั่นใจในการดูแลบุตร และด้านความสัมพันธ์จากครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ สอดคล้องกับการศึกษาของ สมดี อนันต์ปฏิเวธ ที่ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาแบบประเมินความสุขของผู้ปกครองผู้ป่วยกลุ่มอาการออทิสติก พบว่า องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การได้รับสนับสนุนช่วยเหลือจากครอบครัวในเชิงบวก การมีความหวังเกี่ยวกับการช่วยเหลือตนเองของบุตร การยอมรับความผิดปกติของบุตรในเชิงบวก การมีพลังความเข้มแข็งทางจิตใจ การมีความสามารถในการดูแลบุตรของผู้ปกครอง ความมั่นใจในการช่วยให้เด็กมีพัฒนาการที่ดี การผ่อนคลายทางร่างกายและจิตใจ การได้ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและสังคม และการจัดการความเครียด และองค์ประกอบความสุขเหล่านี้

ถูกนำมาใช้ในการศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมประยุกต์ภายใต้แนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกต่อความสุขและอารมณ์เชิงลบของผู้ปกครองผู้ป่วยกลุ่มอาการออทิสติก โดยผลการศึกษา พบว่า หลังจากเข้าร่วมโปรแกรมฯ คะแนนความสุขของผู้ปกครองกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p< .001) (สมดี อนันต์ปฏิเวธ, 2560) โดยเชื่อว่า หากผู้ปกครองมีความสุขหรือสุขภาพจิตดีแล้วก็จะส่งผลต่อการเลี้ยงดูบุตรหลานได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเด็กที่มีความต้องการพิเศษตลอดจนเด็ก ๆ ทั่วไป ดังปรากฏชัดในการศึกษาของ วันเพ็ญ ฤทธิตา และคณะ ที่ศึกษาพบว่าโปรแกรมการพัฒนาผู้ปกครองนั้นทำให้ทักษะการเลี้ยงลูกสูงขึ้น และเด็กมีคะแนนสมองEF (Executive Functions) และคะแนนทักษะทางอารมณ์สังคมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การส่งเสริมผู้ปกครองจึงเป็นส่วนสำคัญของการส่งเสริมเด็กด้วย เช่นเดียวกัน (วันเพ็ญ ฤทธิตา และคณะ, 2567) ยืนยันเพิ่มเติมโดยการศึกษาของ นีรนาท วิลาศรี เรื่อง ประสิทธิผลของโปรแกรมการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยโดยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ในตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังเข้าร่วมโปรแกรมของผู้ปกครอง เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในทุกด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ - จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยด้านภาษาและการสื่อสารมีพัฒนาการสูงสุด ความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมของเด็กดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และองค์ประกอบของความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูล และจนมาเป็นเครื่องมือประเมินความสุขนั้น (นีรนาท วิลาศรี, 2567) ก็สอดคล้องกับแนวทางการสร้างกรอบความสุขในบริบทพุทธธรรมของชุติมา พงศ์วรินทร์ และคณะ ศึกษาพบว่า กรอบมโนทัศน์ความสุขของนิสิตนักศึกษาในบริบทพุทธธรรม ซึ่งเป็นข้อค้นพบจากการวิจัย ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความพึงพอใจในชีวิต 2) การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล 3) การมีศรัทธาต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง 4) การมีจิตใจสงบสุข และ 5) การมีปัญญาในการรู้และเข้าใจความจริงของชีวิต โดยข้อค้นพบดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักแห่งการพัฒนาชีวิตและการศึกษา เพื่อส่งเสริมให้บุคคลดำเนินชีวิตสอดคล้องกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ อันนำไปสู่ความสุขและความเจริญงอกงามในชีวิต จึงเป็นเหตุนำไปสู่การออกแบบพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ (ชุติมา พงศ์วรินทร์ และคณะ, 2554)

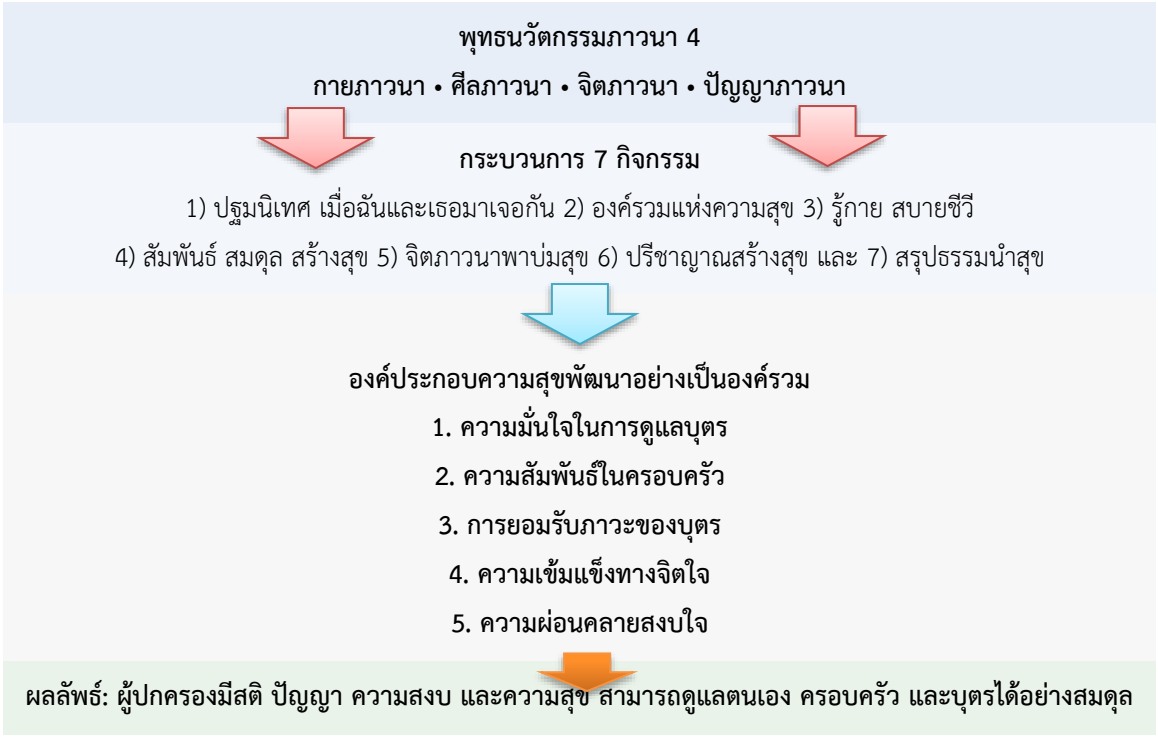
พุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร โดยกำหนดเป็น 7 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) ปฐมนิเทศ เมื่อฉันและเธอมาเจอกัน 2) องค์รวมแห่งความสุข 3) รู้กาย สบายชีวี 4) สัมพันธ์ สมดุล สร้างสุข 5) จิตภาวนาพาบ่มสุข 6) ปรีชาญาณสร้างสุข และ 7) สรุปธรรมนำสุข ผลการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด เพราะกระบวนการในการออกแบบกิจกรรมนั้นมีการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเชิงพื้นที่กับกลุ่มเป้าหมายจนเกิดการตกผลึกทางความคิดนำไปสู่การสร้างและพัฒนากิจกรรม พุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร องค์ประกอบสำคัญของโปรแกรมเป็นการบูรณาการเชิงพุทธ โดยใช้หลักภาวนา 4 เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนกิจกรรม ซึ่งเป็นแนวทางการเสริมสร้างความสุขแบบองค์รวมได้เป็นอย่างดีสอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร และคณะ เรื่อง การเสริมสร้างความสุขตามแนวสติปัฏฐาน 4 ผลการศึกษาได้เสนอแนวทางเสริมสร้างความสุขว่า แนวทางที่ 1 เน้นการพัฒนาความสุขทางกาย แนวทางนี้มุ่งเน้นการสร้างสุขในมิติทางกายภาพ เช่น การมีสุขภาพกายที่ดี การมีปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตที่เพียงพอ เป็นต้น แนวทางนี้สามารถนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้ที่พอเพียง เป็นต้น แนวทางที่ 2 เน้นการพัฒนา ความสุขทางใจ แนวทางนี้มุ่งเน้นการสร้างสุข

ในมิติทางจิตใจ เช่น การมีจิตใจที่สงบร่มเย็น มีความสุข มีปัญญา เป็นต้น แนวทางนี้สามารถนำหลักสติปัฏฐาน 4 มาประยุกต์ใช้ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีสติในการดำเนินชีวิต รู้จักปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น มีปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รู้จักเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เป็นต้น (พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร และคณะ, 2568) การบูรณาการสร้างความเป็นพ่อแม่เชิงพุทธจะเป็นส่วนหนึ่งของพุทธนวัตกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ได้ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ญาณินี ภู่พัฒน์ เรื่อง รูปแบบความเป็นพ่อแม่ตามแนวพุทธจิต ที่พบว่า คุณลักษณะแนวทางการทำหน้าที่ของพ่อแม่นั้นจะต้องประกอบไปด้วย พรหมวิหารธรรม อิทธิบาทธรรม และคุณภาพความเป็นพ่อแม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การนำกระบวนการเชิงพุทธ หรือพุทธจิตวิทยา มาผสมผสานร่วมกับการสะท้อนประสบการณ์ของผู้เข้าอบรม สามารถสร้างเป็นกิจกรรมนวัตกรรมที่มุ่งเสริมสร้างอารมณ์เชิงบวก และพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง ลดอารมณ์เชิงลบได้ (ญาณินี ภู่พัฒน์, 2563) สอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูพิสณฑ์สิทธิการ (อรุณ ธมฺมวโร) ที่ประยุกต์หลักพุทธจิตวิทยาร่วมกับจิตวิทยาเชิงบวก สร้างกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะพลังบวกของผู้สูงอายุตามแนวพุทธจิตวิทยาเป็นการบูรณาการ หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนาเข้ากับจิตวิทยาเชิงบวก คือ คิดดี พูดดี ทำดี เชื่อมโยงเข้ากับความสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อน ความสัมพันธ์ในชุมชนก่อให้เกิดสุข ภาวะทางกาย คือ การไร้โรค หรือมีโรคก็อยู่ได้อย่างมีความสุข กระบวนการที่มุ่งเน้นภาวะทางจิตใจและประสบการณ์การเรียนรู้ภายใน จะเชื่อมโยงให้ผู้ร่วมกิจกรรมตระหนักรู้ได้ ถึงภาวะสุขของตนเองและเห็นคุณค่าเข้าใจภาวะภายในของตนเอง คือ จิตภาวนา และปัญญาภาวนา สามารถที่จะเป็นเครื่องมือผลักดันให้เห็นชุมชนกรุณาหรือเครือข่ายสนับสนุนทางสังคมที่ดีได้ (พระครูพิสณฑ์สิทธิการ (อรุณ ธมฺมวโร), 2561) สอดคล้องกับการศึกษาของ ปุญญาวีร์ อาราเม และคณะ ที่ได้ออกแบบ รูปแบบชื่อว่า “MIND Model” ประกอบด้วย M: mind จิตใจความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองและสังคม I: Intervention การจัดกิจกรรมหรือวิธีการรักษาฟื้นฟู N: Network เครือข่ายการทำงานคนพิการ และ D: Disability ความพิการหรือโรคที่เป็น ที่ผ่านการรับรองแล้ว ทำให้เห็นความสำคัญของการสร้างกระบวนการเรียนรู้จากภายในมากยิ่งขึ้น (ปุญญาวีร์ อาราเม และคณะ, 2565)

ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบคะแนนความสุขก่อนและหลังการทดลอง พบว่า ระดับความสุขของผู้เข้าร่วมหลังการทดลอง สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการสะท้อนประสบการณ์ของผู้เข้าอบรม พบว่า 1) ความมั่นใจในการดูแลบุตร ใช้สติควบคุมอารมณ์และมั่นใจในการดูแลบุตรมากขึ้น 2) ความสัมพันธ์ในครอบครัว สื่อสารด้วยเมตตา เปิดใจรับฟัง และสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น 3) การยอมรับภาวะของบุตร ยอมรับธรรมชาติของบุตรและมองปัญหาอย่างเข้าใจ 4) ความเข้มแข็งทางจิตใจ รู้เท่าทันอารมณ์และเผชิญปัญหาด้วยสติ และ 5) ความผ่อนคลายสงบใจ ลดความเครียด เกิดความสงบและผ่อนคลายใจมากขึ้น คิดเป็นระบบ เห็นเหตุปัจจัยของปัญหา ใช้ปัญญานำทางชีวิตมากขึ้นสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่สะท้อนว่า “ได้เข้าใจความหมายของคำว่า กายภาวนา จิตภาวนา ศีลภาวนา ปัญญาภาวนา ซึ่งถือว่าเป็นหลักการใหญ่ในการพัฒนาชีวิต ถ้าเราสามารถฝึกและนำมาปฏิบัติใช้จะช่วยให้เราสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ทำให้ผู้เข้าอบรมสะท้อนต่อไปอีกว่า “จะดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์ โดยออกกำลังกายประพฤติอยู่ในคลองอันดีงาม ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นจะฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง สงบ และตั้งมั้นฝึกสมาธิ ฝึกอบรมปัญญาให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ

ตามความเป็นจริง โดยการพิจารณา ไตร่ตรอง ใช้เหตุผล” ทำให้เห็นว่ากระบวนการที่ผู้วิจัยได้ออกแบบนั้นส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจ และภาวะภายในจิตใจของผู้เข้าอบรมในเชิงบวกได้เป็นอย่างดี ยังสอดคล้องกับการศึกษาของพรรณพนัช แซ่เจ็ง ศึกษาเรื่อง สติในการเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ที่ฝึกสติปัฏฐาน: ทฤษฎีฐานราก พบว่า การมีสติตั้งมั่นในการเลี้ยงลูก จะนำไปสู่การเข้าใจทุกข์ การรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ การยับยั้งตนเองและความเข้าใจธรรมชาติในการเลี้ยงดู ซึ่งจะส่งผลในเชิงบวกต่อการเลี้ยงดูบุตรไม่ว่าบุตรนั้นจะเป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษหรือไม่นั่นเอง (พรรณพนัช แซ่เจ็ง, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 โมเดลพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

โมเดลองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยแสดงกระบวนการพัฒนาความสุขของผู้ปกครองโดยใช้หลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นฐานของกิจกรรม 7 กิจกรรม เพื่อส่งเสริมองค์ประกอบความสุข 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความมั่นใจในการดูแลบุตร 2) ความสัมพันธ์ในครอบครัว 3) การยอมรับภาวะของบุตร 4) ความเข้มแข็งทางจิตใจ และ 5) ความผ่อนคลายสงบใจ โดยกิจกรรมมุ่งฝึกสติ สมาธิ การรู้เท่าทันและจัดการอารมณ์ การสื่อสารด้วยเมตตา การยอมรับความจริง และการใช้ปัญญาแก้ปัญหา ผลลัพธ์โดยรวม คือ ผู้ปกครองเกิดสติปัญญา ความสงบ และความสุข สามารถดูแลตนเอง ครอบครัว และบุตรได้อย่างสมดุล สะท้อนว่าพุทธนวัตกรรมภาวนา 4 ไม่ได้มุ่งเพียงลดความเครียด แต่เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสุขเชิงลึกของผู้ปกครองในมิติทางจิตใจ ความสัมพันธ์ และการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธจิตวิทยา

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในเขตกรุงเทพมหานครมีความสุขโดยรวมอยู่ในระดับมาก พุทธนวัตกรรมภาวนา 4 ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 7 กิจกรรมและได้รับการประเมินความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และภายหลังการทดลองผู้เข้าร่วมมีคะแนนความสุขสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติรวมทั้งสะท้อนถึงความมั่นใจในการดูแลบุตร ความสัมพันธ์ในครอบครัว การยอมรับภาวะของบุตร ความเข้มแข็งทางจิตใจ และความผ่อนคลายสงบใจที่ดีขึ้น ข้อเสนอแนะ ได้แก่ 1) การนำไปใช้ ควรศึกษาคู่มือให้เข้าใจก่อนดำเนินกิจกรรม จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถปรับระยะเวลาหรือรูปแบบกิจกรรมให้เหมาะกับภาระการดูแลบุตรและกลุ่มเป้าหมายอื่นได้ 2) เชิงนโยบาย หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาคม และองค์กรที่เกี่ยวข้องควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์ หรือนโยบาย เพื่อสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาสุขภาวะของผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพจิตและครอบครัว ควรมีแผนยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และ 3) การวิจัยต่อไป ควรศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรมภาวนา 4 กับกลุ่มอื่น เช่น ครูผู้สอนเด็กพิเศษหรือบุคลากรทางการแพทย์ และศึกษาผลต่อตัวแปรทางจิตวิทยาอื่น เช่น ความเข้มแข็งทางใจ ความเห็นคุณค่าในตนเอง และสุขภาวะทางจิต เพื่อขยายองค์ความรู้และประเมินความเหมาะสมในบริบทที่หลากหลาย ควรมีการศึกษาประเมิน และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ควรทำวิจัยต่อยอดไปสู่การสร้างเครื่องมือหรือแนวปฏิบัติเชิงพุทธนวัตกรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ชุติมา พงศ์วรินทร์ และคณะ. (2554). ความสุขของนิสิตนักศึกษาในบริบทพุทธธรรม: การศึกษาข้อมูลเชิง ประจักษ์และการพัฒนามาตรวัด. เรียกใช้เมื่อ 11 กรกฎาคม 2567 จาก https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/52361/

ญาณินี ภู่พัฒน์. (2563). รูปแบบความเป็นพ่อแม่ตามแนวพุทธจิตวิทยา. วารสารศิลปการจัดการ, 4(2), 233-238.

ณญาน นลินขวัญ และคณะ. (2567). การพัฒนาสุขภาวะองค์รวมด้วยหลักภาวนา 4. วารสารพุทธจิตวิทยา, 9(4), 700-710.

นีรนาท วิลาศรี. (2567). ประสิทธิผลของโปรแกรมการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยโดยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษาการแพทย์และสุขภาพ, 9(4), 567-575.

ปริยากร โมเฟื่อง และคณะ. (2569). การประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 9(1), 96-110.

ปุญญาวีร์ อาราเม และคณะ. (2565). การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพของคนพิการทางการเห็นในภูมิภาคตะวันตก. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 8(3), 95-110.

พรรณพนัช แซ่เจ็ง. (2561). สติในการเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ที่ฝึกสติปัฏฐาน: ทฤษฎีฐานราก. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูปทุมภาวนาจารย์ วิ และเสริมศิริ อัครพุฒิพันธ์. (2569). หลักภาวนา 4 กับการพัฒนาปรีชาเชิงอารมณ์ของวัยรุ่นไทยในสังคมยุคดิจิทัล. วารสารพุทธจิตวิทยา, 4(1), 129-142.

พระครูพิสณฑ์สิทธิการ (อรุณ ธมฺมวโร). (2561). กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะพลังบวกของผู้สูงอายุตามแนวพุทธจิตวิทยา. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร และคณะ. (2568). การเสริมสร้างความสุขตามแนวสติปัฏฐาน 4. วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 11(1), 330-341.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์.

วันเพ็ญ ฤทธิตา และคณะ. (2567). ผลของโปรแกรมเทคนิค 101s การสร้างวินัยเชิงบากสำหรับพ่อแม่ต่อทักษะการเลี้ยงลูดด้วยเทคนิค 101s การสร้างวินัยเชิงบวก ทักษะสมอง EF และทักษะทางอารมณ์สังคมในเด็กปฐมวัย. วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 30(2), 35-56.

ศิริพักตร์ เศวตชัยกุล และคณะ. (2568). ปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดของผู้ปกครองของเด็กที่มีความผิดปกติแต่กำเนิด. วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย, 33(1), 70-79.

ศูนย์พัฒนาศักยภาพและอาชีพคนพิการ จังหวัดขอนแก่น. (2566). สถิติคนพิการที่จดทะเบียนทั่วประเทศ. เรียกใช้เมื่อ 11 กรกฎาคม 2567 จาก http://cep-kk.go.th/statistics/

สมดี อนันต์ปฏิเวธ. (2560). ประสิทธิผลของโปรแกรมประยุกต์ภายใต้แนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกต่อความสุขและอารมณ์เชิงลบของผู้ปกครองผู้ป่วยกลุ่มอาการออทิสติก. วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต, 31(3), 30-44.

Diener, E. S. et al. (1997). Recent findings on subjective well-being. Indian Journal of Clinical Psychology, 24(1), 25-41.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Seligman, M. E. P. (2002). Authentic HappinessUsing the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment. New York: Free Press.

Zhan, L. (1992). Quality of life: Conceptual and measurement issues. Journal of Advanced Nursing, 17(7), 795-800.

บทความวิจัย

รูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง*

THE EFFECTIVE RESULTS-BASED ACADEMIC ADMINISTRATION MODEL OF SECONDARY SCHOOLS IN THE LOWER NORTHERN REGION

ศิริลักษณ์ คชสิทธิ์*, ปาริชาต เตชะ

Sirilak Kotchasit*, Parichat Techa

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร กำแพงเพชร ประเทศไทย

Faculty of Education, Kamphaeng Phet Rajabhat University, Kamphaeng Phet, Thailand

*Corresponding author E-mail: srst885@gmail.com

*Tel: 087-198-5832

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพ ปัญหาและปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง 2) สร้างรูปแบบดังกล่าว และ 3) ประเมินรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา 3 ขั้นตอน กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการจาก 157 โรงเรียน รวม 314 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน และผู้บริหารที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ 3 คน ซึ่งเลือกแบบเจาะจงจากสถานศึกษาที่มีผล O-NET สูงกว่าระดับประเทศและได้รับรางวัลระดับประเทศ เครื่องมือ คือ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (IOC = 1.00, ความเชื่อมั่น = .99) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบประเมินรูปแบบ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ 11 คน และการสัมมนาประชาพิจารณ์ 35 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.65, S.D. = 0.34) ปัญหาสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษายังมีน้อย ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญ คือ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง 2) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมี 8 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ (P-K-L-C-A-R) ผลผลิต ผลลัพธ์ การให้ข้อมูลย้อนกลับ และปัจจัยแห่งความสำเร็จ โดยมีความถูกต้องและความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.97, S.D. = 0.03 เท่ากันทั้งสองด้าน) และ 3) รูปแบบมีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.94, S.D. = 0.10 และ ($\bar{X}$ = 4.98, S.D. = 0.03 ตามลำดับ)

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ, การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์, รูปแบบการบริหาร

* Received 29 August 2026; Revised 6 October 2026; Accepted 26 October 2026

Abstract

The objectives of this research were: 1) To study the conditions, problems, and success factors of effective results-based academic administration of secondary schools in the lower northern region; 2) To develop such a model; and 3) To evaluate the developed model. The research and development methodology comprised three phases. The sample consisted of 314 school administrators and academic-affairs teachers from 157 schools, selected through multi-stage random sampling, together with three purposively selected best-practice school directors from schools whose O-NET scores exceeded the national average and that had received national-level academic awards. The research instruments were a five-point rating-scale questionnaire (item-objective congruence = 1.00; reliability = .99), a structured interview form, and model evaluation forms. Data were collected through the questionnaire, interviews, a workshop, a connoisseurship seminar with 11 experts, and a public hearing with 35 stakeholders, and were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis. The results revealed that: 1) The overall condition of results-based academic administration was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.65, S.D. = 0.34); the main problems were limited stakeholder participation and insufficient research for educational quality development, while the key success factors were the administrators' instructional leadership and the cooperation of all stakeholders; 2) The developed model consisted of eight components, namely principle, objective, input, process (P-K-L-C-A-R), output, outcome, feedback, and success factors, with overall accuracy and propriety at the highest level ($\bar{X}$ = 4.97, S.D. = 0.03 for both); and 3) The model showed overall feasibility and utility at the highest level ($\bar{X}$ = 4.94, S.D. = 0.10 and ($\bar{X}$ = 4.98, S.D. = 0.03, respectively).

Keywords: Academic Administration, Results-Based Management, Administration Model

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญของการพัฒนาประเทศ ดังที่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 54 บัญญัติให้การศึกษาทั้งปวงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีวินัย และสามารถเชี่ยวชาญได้ตามความถนัดของตน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, 2560) สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ที่กำหนดให้การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2542) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์จึงกำหนดให้มีการปฏิรูปการเรียนรู้แบบพลิกโฉมในทุกระดับ ควบคู่กับยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่มุ่งให้ภาครัฐปรับวัฒนธรรมการทำงานสู่การมุ่งผลสัมฤทธิ์และประโยชน์ส่วนรวม (ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580), 2561) ในทำนองเดียวกัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ได้กำหนด

หมุดหมายที่ 12 ให้ไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570), 2565) และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) การบริหารสถานศึกษาจึงต้องมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่ตัวผู้เรียนบนฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

อย่างไรก็ตาม ผลการจัดการศึกษาของประเทศไทยยังสะท้อนความท้าทายเชิงคุณภาพอย่างมีนัยสำคัญ จากรายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ระดับชั้น ม.3 และ ม.6 ปีการศึกษา 2568 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้หลักมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 50 (สำนักทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2569) และผลการประเมินสมรรถนะนักเรียนมาตรฐานสากล (PISA) รอบปี ค.ศ. 2022 พบว่า นักเรียนไทยมีคะแนนเฉลี่ยด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการอ่าน เท่ากับ 394, 409 และ 379 คะแนน ตามลำดับ ซึ่งลดลงจากรอบ ค.ศ. 2018 ทั้งสามด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศสมาชิก OECD ทุกด้าน อีกทั้ง ยังพบช่องว่างของคะแนนระหว่างนักเรียนกลุ่มสูงกับกลุ่มต่ำที่กว้างมาก อันสะท้อนความเหลื่อมล้ำของคุณภาพการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2566) ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ว่าการยกระดับคุณภาพผู้เรียนมิอาจสำเร็จได้ด้วยการเพิ่มปัจจัยนำเข้าเพียงลำพัง หากต้องอาศัยกลไกการบริหารที่กำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด และการตรวจสอบผลอย่างเป็นระบบตามหลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results-Based Management: RBM) ซึ่งมุ่งเชื่อมโยงทรัพยากรและกระบวนการปฏิบัติงานเข้ากับผลสัมฤทธิ์ที่วัดได้อย่างเป็นรูปธรรม (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2543); (ทิพาวดี เมฆสวรรค์, 2543) ประกอบกับ กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 ที่กำหนดให้สถานศึกษากำหนดมาตรฐาน จัดทำแผน ดำเนินการ ประเมินผล และรายงานผลการประเมินตนเองเป็นประจำทุกปี ซึ่งมีตรรกะเดียวกันกับวงจรการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561, 2561)

สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งประกอบด้วยโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาใน 9 จังหวัด ได้แก่ ตาก พิษณุโลก อุตรดิตถ์ สุโขทัย เพชรบูรณ์ กำแพงเพชร พิจิตร นครสวรรค์ และอุทัยธานี รวม 264 โรงเรียน การบริหารงานวิชาการเป็นภารกิจหลักที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนโดยตรง โดยมีงานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไปเป็นส่วนสนับสนุน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องเป็นผู้นำทางวิชาการที่นำครูและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันวางแผน พัฒนาหลักสูตร จัดการเรียนรู้ และประเมินผลเพื่อนำผลไปปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (สุกัญญา แช่มช้อย, 2566) กระนั้นสถานศึกษาในพื้นที่ยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ทั้งความแตกต่างของขนาดสถานศึกษาตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่พิเศษ ความเหลื่อมล้ำของทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ และการขาดรูปแบบการบริหารงานวิชาการที่เชื่อมโยงเป้าหมาย ตัวชี้วัด กระบวนการ และการเสริมแรงเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยบูรณาการกระบวนการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์เข้ากับวงจรคุณภาพ เพื่อให้ได้รูปแบบและคู่มือที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางยกระดับคุณภาพการบริหารงานวิชาการ อันจะส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน ครู ผู้บริหาร และสถานศึกษาโดยรวม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง

2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง

3. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) แบ่งการดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพ ปัญหา และปัจจัยแห่งความสำเร็จ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด จำนวน 264 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างกำหนดขนาดโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ได้ 157 โรงเรียน ใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) โดยทำการสุ่มแบบแบ่งกลุ่มตามเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง จากนั้นทำการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนขนาดเล็ก 14 โรงเรียน ขนาดกลาง 88 โรงเรียน ขนาดใหญ่ 31 โรงเรียน และขนาดใหญ่พิเศษ 24 โรงเรียน และทำการสุ่มอย่างง่ายโดยวิธีการจับสลากให้ได้ครบจำนวนตามสัดส่วนที่กำหนดไว้ (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) เก็บข้อมูลจากผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการโรงเรียนละ 2 คน รวม 314 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ครอบคลุมขอบข่ายงานวิชาการทั้ง 17 ด้านตามคู่มือการบริหารโรงเรียนในโครงการพัฒนาการบริหารรูปแบบนิติบุคคล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2556) ภายใต้กระบวนการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ 4 ขั้นตอน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน โดยได้ทำการปรับปรุงข้อคำถามให้เป็นไปตามข้อเสนอแนะ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ เกณฑ์การคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ได้ข้อคำถามทั้งฉบับ จำนวน 102 ข้อ และทดลองใช้กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 60 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .99 นอกจากนี้ ยังศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จด้วยการสังเคราะห์เอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) จำนวน 3 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงจากสถานศึกษาที่มีผลการทดสอบ O-NET สูงกว่าระดับประเทศและได้รับรางวัลทางวิชาการระดับประเทศ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบ ผู้วิจัยนำผลการศึกษาจากขั้นตอนที่ 1 มายกร่างรูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 11 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย อาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีผลงานทางวิชาการด้านการบริหารการศึกษาหรือการวิจัย 4 คน ผู้บริหารสถานศึกษาวิทยฐานะชำนาญการพิเศษขึ้นไปหรือมีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาเอก 4 คน และศึกษานิเทศก์หรือครู

ผู้รับผิดชอบงานวิชาการวิทยฐานะชำนาญการพิเศษขึ้นไป 3 คน จากนั้นตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของร่างรูปแบบและคู่มือโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 11 คน ซึ่งมีคุณสมบัติตามเกณฑ์เดียวกัน โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน โดยทำหน้าที่ให้ข้อเสนอแนะในการประชุมเชิงปฏิบัติการ และร่วมสะท้อนมุมมองเชิงลึกผ่านการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบ โดยการสัมมนาประชาพิจารณ์ (Public Hearing) ผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 35 คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจากโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง เพื่อประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบและคู่มือ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แปลผลตามเกณฑ์ของ บุญชม ศรีสะอาด โดยค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด 3.51 - 4.50 หมายถึง ระดับมาก 2.51 - 3.50 หมายถึง ระดับปานกลาง 1.51 - 2.50 หมายถึง ระดับน้อย และ 1.00 - 1.50 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) ทั้งนี้ การวิจัยได้พิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล โดยนำเสนอข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยรหัสแทนการระบุชื่อและสถานศึกษาตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (เลขที่หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ COA No. 011/2024)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพ ปัญหา และปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ผู้ตอบแบบสอบถาม 314 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการฝ่ายละร้อยละ 50 ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 56.69) มีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 20 ปี (ร้อยละ 67.20) และปฏิบัติงานในสถานศึกษาขนาดกลาง (ร้อยละ 56.05) ผลการศึกษาสภาพพบว่า สภาพการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.65, S.D. = 0.34) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการตรวจสอบผลการดำเนินงาน (ค่าเฉลี่ย = 4.72, S.D. = 0.40) รองลงมา คือ ด้านการวางแผนและการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน (ค่าเฉลี่ย = 4.71, S.D. = 0.28) ด้านการปฏิบัติงานวิชาการ (ค่าเฉลี่ย = 4.61, S.D. = 0.38) และด้านการปรับปรุงและการให้รางวัล (ค่าเฉลี่ย = 4.55, S.D. = 0.46) ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับสภาพการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง ในภาพรวม (n = 314)

รายการ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการวางแผนและการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน	4.71	0.28	มากที่สุด
2. ด้านการปฏิบัติงานวิชาการ	4.61	0.38	มากที่สุด
3. ด้านการตรวจสอบผลการดำเนินงาน	4.72	0.40	มากที่สุด
4. ด้านการปรับปรุงและการให้รางวัล	4.55	0.46	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	**4.65**	**0.34**	**มากที่สุด**

เมื่อพิจารณารายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและต่ำสุดของแต่ละด้าน พบว่า ด้านการวางแผนและการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา ($\bar{X}$ = 4.87, S.D. = 0.38) และรายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ($\bar{X}$ = 4.46, S.D. = 0.70) ด้านการปฏิบัติงานวิชาการ รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการจัดทำแผนการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.84, S.D. = 0.36) และรายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีการส่งเสริมให้ครูและผู้เรียนใช้แหล่งเรียนรู้ในต่างประเทศ ($\bar{X}$ = 3.95, S.D. = 1.05) ด้านการตรวจสอบผลการดำเนินงาน รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการอนุมัติการประเมินผลการเรียนรายภาค/รายปี และตัดสินผลการเรียน ($\bar{X}$ = 4.83, S.D. = 0.41) และรายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีการเร่งรัดพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ผู้ที่รับผิดชอบและผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปประกอบการปรับปรุงพัฒนาและพร้อมรับการติดตามตรวจสอบคุณภาพจากหน่วยงานต้นสังกัด ($\bar{X}$ = 4.64, S.D. = 0.59) และด้านการปรับปรุงและการให้รางวัล รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการจัดทำรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (SAR) เสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัดและเผยแพร่ต่อสาธารณชน ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.51) ขณะที่การให้รางวัลโดยการพิจารณาให้งบประมาณเพิ่มในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดของด้าน ($\bar{X}$ = 4.37, S.D. = 0.76)

ด้านปัญหา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62.74 - 74.52 ในแต่ละด้าน) ไม่พบปัญหา ปัญหาที่พบมากที่สุดในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผนและการกำหนดตัวชี้วัด คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมน้อยในการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น (ร้อยละ 12.74) ด้านการปฏิบัติงานวิชาการ คือ ครูส่วนใหญ่ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการทำวิจัยในชั้นเรียน (ร้อยละ 14.33) ด้านการตรวจสอบผลการดำเนินงาน คือ ผู้บริหารมีภารกิจมากทำให้การนิเทศไม่เป็นไปตามแผน (ร้อยละ 10.19) และด้านการปรับปรุงและการให้รางวัล คือ การนำกระบวนการวิจัยไปใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษามีน้อย (ร้อยละ 11.46)

ด้านปัจจัยแห่งความสำเร็จ ผลการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ 3 คน ร่วมกับการสังเคราะห์เอกสาร พบปัจจัยแห่งความสำเร็จ 6 ประการ ได้แก่ 1) ผู้บริหารมีภาวะผู้นำทางวิชาการ มีความมุ่งมั่นและสื่อสารเป้าหมายให้เข้าใจตรงกัน 2) การพัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็นของบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง 3) การสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน 4) การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 5) การกำหนดค่าเป้าหมายบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและเป็นไปได้จริง และ 6) การประยุกต์ใช้หลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ให้เข้ากับบริบทของสถานศึกษา

2. ผลการสร้างรูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้ทรงคุณวุฒิ 11 คน ได้รูปแบบที่ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการ คือ การนำการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน 2) วัตถุประสงค์ คือ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานวิชาการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา 3) ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย ด้านบุคลากร (M1) ได้แก่ เครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายนักเรียนแกนนำ เครือข่ายผู้บริหารและครู และเครือข่ายชุมชน ด้านงบประมาณ (M2) ด้านวัสดุ สื่อและแหล่งเรียนรู้ (M3) ด้านการบริหารจัดการ (M4) ได้แก่ หลักการมีส่วนร่วม หลักการกระจายอำนาจ และหลักการเสริมแรง และหลักสูตร (C1) 4) กระบวนการ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบย่อย

ได้แก่ การวางแผน (P) 13 รายการ การกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน (K) 5 รายการ การจัดการเรียนรู้ (L) 14 รายการ การตรวจสอบผลการดำเนินงาน (C) 10 รายการ การปรับปรุง (A) 10 รายการ และการให้รางวัล (R) 5 รายการ 5) ผลผลิต คือ การบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิผล 6) ผลลัพธ์ ได้แก่ คุณภาพผู้เรียน คุณภาพครู คุณภาพผู้บริหาร และคุณภาพสถานศึกษา 7) การให้ข้อมูลย้อนกลับ และ 8) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ได้แก่ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

ผลการตรวจสอบโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบมีความถูกต้องและความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ดังตารางที่ 2 โดยกระบวนการซึ่งเป็นหัวใจของรูปแบบมีความถูกต้องและความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกองค์ประกอบย่อย ดังตารางที่ 3 และคู่มือการใช้รูปแบบมีความถูกต้องและความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.80, S.D. = 0.11 และ $\bar{x}$ = 4.84, S.D. = 0.09 ตามลำดับ)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความถูกต้องและความเหมาะสมขององค์ประกอบของรูปแบบตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (n = 11)

องค์ประกอบของรูปแบบ	ความถูกต้อง		ความเหมาะสม	
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.
1. หลักการ	4.91	0.30	4.91	0.30
2. วัตถุประสงค์	4.82	0.60	4.82	0.60
3. ปัจจัยนำเข้า	4.98	0.06	5.00	0.00
4. กระบวนการ	4.98	0.02	4.97	0.03
5. ผลผลิต	5.00	0.00	5.00	0.00
6. ผลลัพธ์	4.95	0.10	5.00	0.00
7. การให้ข้อมูลย้อนกลับ	4.91	0.30	5.00	0.00
8. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	5.00	0.00	5.00	0.00
รวมเฉลี่ย	**4.97**	**0.03**	**4.97**	**0.03**

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบคำนวณจากข้อคำถาม จำนวน 72 ข้อ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่รายงานเป็นการกระจายระหว่างค่าเฉลี่ยรายข้อภายในองค์ประกอบ ยกเว้นองค์ประกอบที่มีข้อคำถามเพียง 1 ข้อ ซึ่งเป็นการกระจายระหว่างผู้ให้คะแนน (n = 11) และค่ารวมเฉลี่ยคำนวณจากคะแนนรายข้อทั้งฉบับ มิใช่ค่าเฉลี่ยเลขคณิตของค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบ

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความถูกต้องและความเหมาะสมของกระบวนการจำแนกตามองค์ประกอบย่อย ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (n = 11)

องค์ประกอบย่อยของกระบวนการ	ความถูกต้อง		ความเหมาะสม	
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.
1. การวางแผน (P)	4.99	0.02	4.97	0.05
2. การกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน (K)	5.00	0.00	4.96	0.08
3. การจัดการเรียนรู้ (L)	4.99	0.03	4.99	0.03

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบคำนวณจากข้อคำถาม จำนวน 57 ข้อ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่รายงานเป็นการกระจายระหว่างค่าเฉลี่ยรายข้อภายในองค์ประกอบ ยกเว้นองค์ประกอบที่มีข้อคำถาม เพียง 1 ข้อ ซึ่งเป็นการกระจายระหว่างผู้ให้คะแนน (n = 11) และค่ารวมเฉลี่ยคำนวณจากคะแนนรายข้อ ทั้งฉบับ มิใช่ค่าเฉลี่ยเลขคณิตของค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบ

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความถูกต้องและความเหมาะสมของกระบวนการจำแนกตามองค์ประกอบย่อย ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (n = 11) (ต่อ)

องค์ประกอบย่อยของกระบวนการ	ความถูกต้อง		ความเหมาะสม	
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.
4. การตรวจสอบผลการดำเนินงาน (C)	4.95	0.05	4.93	0.06
5. การปรับปรุง (A)	4.96	0.09	4.96	0.09
6. การให้รางวัล (R)	4.96	0.08	4.98	0.06
รวมเฉลี่ย	**4.98**	**0.02**	**4.97**	**0.03**

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบคำนวณจากข้อคำถาม จำนวน 57 ข้อ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่รายงานเป็นการกระจายระหว่างค่าเฉลี่ยรายข้อภายในองค์ประกอบ ยกเว้นองค์ประกอบที่มีข้อคำถาม เพียง 1 ข้อ ซึ่งเป็นการกระจายระหว่างผู้ให้คะแนน (n = 11) และค่ารวมเฉลี่ยคำนวณจากคะแนนรายข้อ ทั้งฉบับ มิใช่ค่าเฉลี่ยเลขคณิตของค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบ

3. ผลการประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ผู้เข้าร่วมสัมมนาประชาพิจารณ์ 35 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 51.43) มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี (ร้อยละ 51.43) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท (ร้อยละ 82.86) และดำรงตำแหน่งครู (ร้อยละ 48.57) ผลการประเมินพบว่า รูปแบบมีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยด้านความเป็นไปได้สูงสุด คือ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ($\bar{x}$ = 4.99, S.D. = 0.09) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ขององค์ประกอบของรูปแบบตามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมสัมมนาประชาพิจารณ์ (n = 35)

องค์ประกอบของรูปแบบ	ความเป็นไปได้		ความเป็นประโยชน์	
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.
1. หลักการ	4.97	0.17	4.97	0.17
2. วัตถุประสงค์	4.94	0.24	5.00	0.00
3. ปัจจัยนำเข้า	4.94	0.17	4.98	0.09
4. กระบวนการ	4.94	0.11	4.98	0.04
5. ผลผลิต	4.97	0.17	5.00	0.00
6. ผลลัพธ์	4.94	0.16	4.97	0.13
7. การให้ข้อมูลย้อนกลับ	4.97	0.17	5.00	0.00
8. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	4.99	0.09	4.99	0.09
รวมเฉลี่ย	**4.94**	**0.10**	**4.98**	**0.03**

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบคำนวณจากข้อคำถาม จำนวน 72 ข้อ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่รายงานเป็นการกระจายระหว่างค่าเฉลี่ยรายข้อภายในองค์ประกอบ ยกเว้นองค์ประกอบที่มีข้อคำถามเพียง 1 ข้อ ซึ่งเป็นการกระจายระหว่างผู้ให้คะแนน (n = 35) และค่ารวมเฉลี่ยคำนวณจากคะแนนรายข้อทั้งฉบับ มิใช่ค่าเฉลี่ยเลขคณิตของค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบ

เมื่อพิจารณาปัจจัยนำเข้าเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านวัสดุ สื่อและแหล่งเรียนรู้ (M3) มีค่าเฉลี่ยความเป็นไปได้ต่ำสุดในหมวดปัจจัยนำเข้า ($\bar{x}$ = 4.89, S.D. = 0.32) ดังตารางที่ 5 ในทำนองเดียวกัน องค์ประกอบย่อยการให้รางวัล (R) มีค่าเฉลี่ยความเป็นไปได้ต่ำสุดในหมวดกระบวนการ ($\bar{x}$ = 4.91, S.D. = 0.19) สำหรับคู่มือการใช้รูปแบบมีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.75, S.D. = 0.13 และ 4.77, S.D. = 0.10 ตามลำดับ) โดยรายการความเหมาะสมกับระดับของผู้ใช้คู่มือมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดของการประเมินคู่มือทั้งสองมิติ ($\bar{x}$ = 4.60, S.D. = 0.50) ทั้งนี้ ทุกรายการมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของปัจจัยนำเข้าจำแนกรายด้าน ตามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมสัมมนาประชาพิจารณ์ (n = 35)

ปัจจัยนำเข้า (Input)	ความเป็นไปได้		ความเป็นประโยชน์	
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.
1. ด้านบุคลากร (M1)	4.97	0.17	5.00	0.00
2. ด้านงบประมาณ (M2)	4.91	0.28	4.97	0.17
3. ด้านวัสดุ สื่อและแหล่งเรียนรู้ (M3)	4.89	0.32	4.94	0.24
4. ด้านการบริหารจัดการ (M4)	4.97	0.17	4.97	0.17
5. หลักสูตร (C1)	4.97	0.17	5.00	0.00
รวมเฉลี่ย	**4.94**	**0.17**	**4.98**	**0.09**

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบคำนวณจากข้อคำถาม จำนวน 5 ข้อ

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาสภาพ ปัญหา และปัจจัยแห่งความสำเร็จ ที่พบว่า สภาพการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านการตรวจสอบผลการดำเนินงานมีค่าเฉลี่ยสูงสุดและด้านการปรับปรุงและการให้รางวัลมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการนำกระบวนการวิจัยไปใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษายังมีน้อย ส่วนปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญ คือ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนนั้น สะท้อนว่าสถานศึกษาดำเนินการได้ดีในส่วนที่มีระเบียบและกลไกการกำกับรองรับ แต่ยังอ่อนในส่วนที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและการเสริมแรง ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่เน้นการเชื่อมโยงทรัพยากรและกระบวนการปฏิบัติงานเข้ากับผลสัมฤทธิ์ที่วัดได้อย่างเป็นรูปธรรม (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2543); (ทิพาวดี เมฆสวรรค์, 2543) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ขวัญเรือน โยคะสัย และสุเทพ เมยไธสง ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการครอบคลุมทั้งครูผู้สอน สื่อและเทคโนโลยี ผู้บริหาร ผู้ปกครองและชุมชน งบประมาณ และอาคารสถานที่ (ขวัญเรือน โยคะสัย และสุเทพ เมยไธสง, 2567) รวมทั้งงานของ Arar, K. & Nasra, M. A. ที่พบว่า การกระจายอำนาจการบริหารสู่สถานศึกษาส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนผ่านแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร (Arar, K. & Nasra, M. A., 2020)

2. ผลการสร้างรูปแบบที่ได้ 8 องค์ประกอบ ซึ่งมีโครงสร้างเชิงระบบครบถ้วนตั้งแต่หลักการจนถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จนั้น สอดคล้องกับความหมายของรูปแบบในฐานะโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบอย่างเป็นระบบ (เตือนใจ รักษาพงศ์, 2551) และสอดคล้องกับงานของ บดินทร์ ถาวร และคณะ ที่พบว่า รูปแบบการบริหารงานวิชาการ ประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการที่ขับเคลื่อนด้วยวงจรคุณภาพ และการวัดและประเมินผล (บดินทร์ ถาวร และคณะ, 2568) สำหรับกระบวนการ 6 องค์ประกอบย่อย (P-K-L-C-A-R) สะท้อนวงจรคุณภาพของ Deming, E. W. ที่พัฒนากระบวนการเรียนรู้และการปรับปรุงคุณภาพอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ อันประกอบด้วยการวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Do) การศึกษา (Study) และการปรับปรุง (Act) (Deming, E. W., 2000) โดยเพิ่มการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน (K) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Drucker, P. F. ที่ให้ความสำคัญกับการบริหารโดยยึดวัตถุประสงค์และการวัดผล (Drucker, P. F., 2006) และเพิ่มการให้รางวัล (R) ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Grissom, J. A. et al. ที่ระบุว่าการบริหารบุคลากรและทรัพยากรอย่างมีกลยุทธ์เป็นการปฏิบัติสำคัญของผู้บริหารที่มีประสิทธิผล (Grissom, J. A. et al., 2021) กระบวนการของรูปแบบนี้จึงเป็นการบูรณาการวงจรคุณภาพเข้ากับกลไกการเสริมแรงอย่างครบถ้วน

3. ผลการตรวจสอบโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญและผลการประเมินโดยการสัมมนาประชาพิจารณ์ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านนั้น อธิบายได้ว่าเป็นผลจากการที่รูปแบบถูกยกร่างขึ้นจากฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ในขั้นตอนที่ 1 ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ก่อนนำเข้าสู่การพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับงานวิจัยพัฒนารูปแบบทางการบริหารการศึกษาในระยะหลังที่ใช้กระบวนการสามขั้นตอน คือ ศึกษาสภาพ สร้างและตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ และประเมินรูปแบบ (กัลยาณี รัตนบุตร, 2564); (ทิพวรรณ โพธิ์ขำ, 2564); (บดินทร์ ถาวร และคณะ, 2568) และสอดคล้องกับ สุภัค พวงขจร ที่พบว่า ผลการประเมินรูปแบบการประกันคุณภาพภายในด้วยวิธีการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์อยู่ในระดับสูง (สุภัค พวงขจร, 2561) ทั้งนี้ ประโยชน์ของรูปแบบยังได้รับการสนับสนุนจากงานของ Wu, H. & Shen, J. ที่พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญ (Wu, H. & Shen, J., 2022) นอกจากนี้ การที่ค่าเฉลี่ยด้านความเป็นประโยชน์สูงกว่าด้านความเป็นไปได้ในเกือบทุกรายการ สะท้อนว่าผู้ปฏิบัติเห็นคุณค่าของรูปแบบขณะที่การนำไปปฏิบัติจริงยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเชิงบริบทของแต่ละสถานศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดประสิทธิผลของสถานศึกษาที่อธิบายว่าความสำเร็จของการบริหารเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในองค์การกับสภาพแวดล้อม (Hoy, W. K. & Miskel, C. G., 2001)

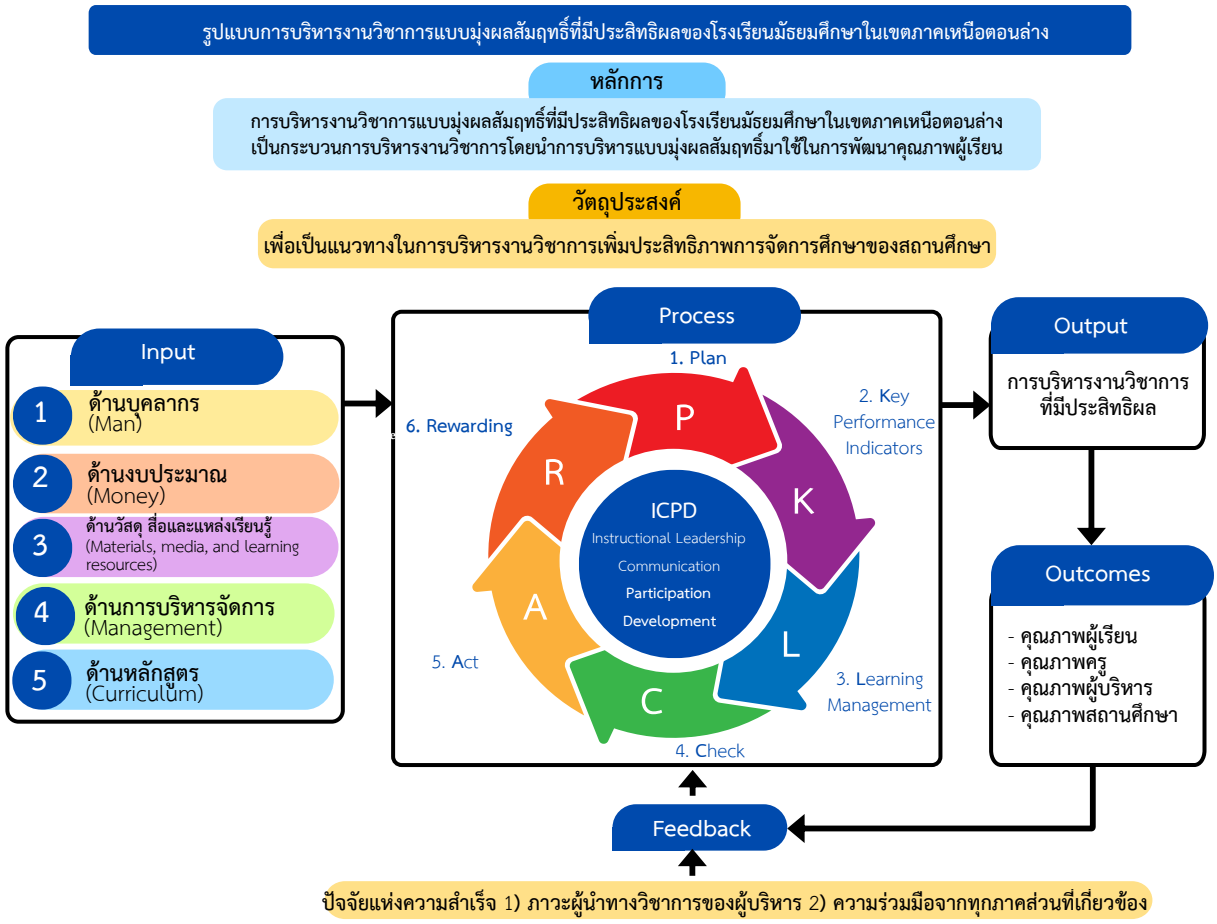
4. เมื่อพิจารณารายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในแต่ละหมวด พบข้อสังเกตที่มีนัยต่อการนำรูปแบบไปใช้ 3 ประการ คือ ความเหมาะสมกับระดับของผู้ใช้คู่มือมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดของการประเมินคู่มือ ซึ่งสะท้อนความหลากหลายของผู้ใช้ที่มีพื้นฐานความรู้แตกต่างกัน ปัจจัยนำเข้าด้านวัสดุ สื่อและแหล่งเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยความเป็นไปได้ต่ำสุดในหมวดปัจจัยนำเข้า ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ ขวัญเรือน โยคะสัย และสุเทพ เมยไธสง ที่พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพผลงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมและด้านงบประมาณ ตามลำดับ (ขวัญเรือน โยคะสัย และสุเทพ เมยไธสง, 2567) และการให้รางวัล (R) มีค่าเฉลี่ยความเป็นไปได้ต่ำสุดในหมวดกระบวนการ ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดเชิงระเบียบและงบประมาณของกลไกการเสริมแรงในสถานศึกษาของรัฐ ข้อสังเกตทั้งสามประการนี้เป็นฐานของข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ อนึ่ง การที่ผลการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญและผลการประเมินโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ยืนยันคุณภาพของรูปแบบ

ไปในทิศทางเดียวกัน ถือเป็นการยืนยันผลแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล อย่างไรก็ตาม ค่าเฉลี่ยที่สูงมากในเกือบทุกรายการอาจได้รับอิทธิพลจากการประเมินแบบมีส่วนร่วมซึ่งผู้ประเมินมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับผู้วิจัย การวิจัยติดตามผลการนำรูปแบบไปใช้จริงจึงเป็นแนวทางสำคัญในการยืนยันประสิทธิผลเชิงประจักษ์ต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ รูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งมีโครงสร้างเชิงระบบ 8 องค์ประกอบ ดังภาพที่ 1 โดยหลักการและวัตถุประสงค์เป็นกรอบกำกับทิศทางของรูปแบบ ปัจจัยนำเข้า 5 ด้าน (M1 - M4 และ C1) ถูกแปรรูปผ่านกระบวนการบริหารงานวิชาการ 6 องค์ประกอบย่อย (P-K-L-C-A-R) รวม 57 รายการปฏิบัติ ไปสู่ผลผลิต คือ การบริหาร งานวิชาการที่มีประสิทธิผล และผลลัพธ์ 4 ด้านคุณภาพ ได้แก่ คุณภาพผู้เรียน ครู ผู้บริหาร และสถานศึกษา โดยมีการให้ข้อมูลย้อนกลับเชื่อมโยงผลลัพธ์กลับสู่ปัจจัยนำเข้าและกระบวนการเพื่อการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง บนฐานของปัจจัยแห่งความสำเร็จ 2 ประการ คือ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

จุดเด่นเชิงวิชาการของรูปแบบนี้อยู่ที่การบูรณาการสามแนวคิดเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ วงจรคุณภาพของ Deming ให้โครงสร้างการดำเนินงานที่ต่อเนื่องเป็นวงจร หลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์เพิ่มกลไกการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน (K) ที่ทำให้ทุกขั้นตอนตรวจวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม และกลไกการเสริมแรงผ่านการให้รางวัล (R) ที่เชื่อมโยงผลการปฏิบัติงานกับขวัญกำลังใจของบุคลากร นอกจากนี้ การกำหนดปัจจัยนำเข้าด้านบุคลากรในลักษณะเครือข่าย 4 กลุ่ม ได้แก่ เครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายนักเรียนแกนนำ เครือข่ายผู้บริหารและครู และเครือข่ายชุมชน ยังสะท้อนหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จตามข้อค้นพบจากสถานศึกษาที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ได้รูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ 6 องค์ประกอบย่อย (P-K-L-C-A-R) ผลผลิต ผลลัพธ์ การให้ข้อมูลย้อนกลับ และปัจจัยแห่งความสำเร็จ โดยสภาพการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ปัญหาสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและการนำกระบวนการวิจัยไปใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษายังมีน้อย และปัจจัยแห่งความสำเร็จมี 6 ประการ โดยปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รูปแบบและคู่มือมีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้ 1) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาและสถานศึกษาควรนำรูปแบบ 8 องค์ประกอบไปใช้ โดยเริ่มจากการสร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับหลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์และการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน ก่อนดำเนินกระบวนการ P-K-L-C-A-R ให้ครบวงจร 2) การนำคู่มือไปใช้ควรจัดทำแนวปฏิบัติจำแนกตามบทบาทของผู้ใช้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามข้อค้นพบเรื่องความเหมาะสมกับระดับของผู้ใช้คู่มือ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

3) หน่วยงานต้นสังกัดควรสนับสนุนปัจจัยนำเข้าด้านวัสดุ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และพัฒนากลไกการให้รางวัลที่เชื่อมโยงกับผลสัมฤทธิ์ของงานภายใต้ระเบียบที่เอื้อต่อการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นรายการที่มีค่าเฉลี่ยความเป็นไปได้ต่ำสุดในหมวดของตน ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้ 1) ควรมีการวิจัยติดตามผลการนำรูปแบบไปทดลองใช้จริงในสถานศึกษา เพื่อประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับคุณภาพผู้เรียน ครู ผู้บริหาร และสถานศึกษาตามองค์ประกอบผลผลิตและผลลัพธ์ของรูปแบบ 2) ควรศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อประสิทธิผล ของการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ด้วยการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง เพื่อยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของรูปแบบเชิงประจักษ์ 3) ควรพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ในบริบทอื่น เช่น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาหรือโรงเรียนเอกชน เพื่อตรวจสอบความเป็นสากลของรูปแบบ

เอกสารอ้างอิง

กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561. (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 11 ก หน้า 3-5 (23 กุมภาพันธ์ 2561).

กัลยาณี รัตนบุตร. (2564). รูปแบบการบริหารระบบคุณภาพงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. ใน ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ขวัญเรือน โยคะสัย และสุเทพ เมยไธสง. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด. วารสารการบริหารการศึกษา มมร. วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 4(1), 31-45.

เตือนใจ รักษาพงศ์. (2551). การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. ใน ดุษฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2543). การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management). ใน กิตติ คุณสมบัติ (บรรณาธิการ), รวมบทความวิชาการ 100 ปีรัฐประศาสนศาสตร์ไทย. (หน้า 145-152). กรุงเทพมหานคร: ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิพวรรณ โพธิ์ขำ. (2564). รูปแบบการบริหารโรงเรียนประชารัฐในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารวิจยวิชาการ, 4(1), 177-188. https://doi.org/10.14456/jra.2021.18.

ทิพาวดี เมฆสวรรค์. (2543). การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

บดินทร์ ถาวร และคณะ. (2568). การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการที่เสริมสร้างทักษะชีวิตและอาชีพในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. วารสารสหศาสตร์ศรีปทุม ชลบุรี, 11(3), 150-163.

บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). (2565). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง หน้า 1-143 (1 พฤศจิกายน 2565).

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก หน้า 1-23 (19 สิงหาคม 2542).

ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580). (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 1-71 (13 ตุลาคม 2561).

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1-90 (6 เมษายน 2560).

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2566). ผลการประเมิน PISA 2022: บทสรุปสำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.).

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556). คู่มือการบริหารโรงเรียนในโครงการพัฒนาการบริหารรูปแบบนิติบุคคล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สำนักทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ. (2569). รายงานและบทความวิชาการ. เรียกใช้เมื่อ 11 กันยายน 2569 จาก https://www.niets.or.th/th/catalog/view/497

สุกัญญา แช่มช้อย. (2566). การบริหารวิชาการที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคพลิกผัน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภัค พวงขจร. (2561). การพัฒนารูปแบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยวิธีการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

Arar, K. & Nasra, M. A. (2020). Linking school-based management and school effectiveness: The influence of self-based management, motivation and effectiveness in the Arab education system in Israel. Educational Management Administration & Leadership, 48(1), 186-204. https://doi.org/10.1177/1741143218775428.

Deming, E. W. (2000). The new economics for industry, government, education. (2nd ed.). Massachusetts: The MIT Press.

Drucker, P. F. (2006). The effective executive: The definitive guide to getting the right things done. New York: HarperBusiness.

Grissom, J. A. et al. (2021). How principals affect students and schools: A systematic synthesis of two decades of research. New York: The Wallace Foundation.

Hoy, W. K. & Miskel, C. G. (2001). Educational administration: Theory, research, and Practice. (6th ed.). New York: McGraw-Hill.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308.

Wu, H. & Shen, J. (2022). The association between principal leadership and student achievement: A multivariate meta-meta-analysis. Educational Research Review, 35, 100423. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2021.100423.

บทความวิจัย

การสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาเชิงคุณภาพแบบเปรียบเทียบ*

THE CONSTRUCTION OF AUTHENTIC SELF-ESTEEM AMONG SEXUAL AND GENDER DIVERSE INDIVIDUALS IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF THAILAND: A COMPARATIVE QUALITATIVE CASE STUDY

สุนทรี ศรัณย์กร ธรรมรัตนพงศ์*, ฮันเวเดส ดาววิสันต์
Suntree Sarankorn Thammarattanapong*, Hanvedes Daovisan
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: dsai.sarankorn@gmail.com
*Tel: 084-859-6846

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ทำงานด้านการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ รูปแบบกรณีศึกษาแบบเปรียบเทียบ โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 12 คน ที่มีประสบการณ์ตรงด้านการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ จากพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสงขลา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระแบบอุปนัยและการตีความ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิต อัตลักษณ์ทางเพศ ผลการวิจัยพบว่า การสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่ดังกล่าว ประกอบด้วย 6 แก่นสาระหลัก ได้แก่ การสร้างแรงบันดาลใจ การสร้างความภาคภูมิใจ การสร้างคุณค่าแท้ เงื่อนไขและความท้าทาย การสร้างความเสมอภาคทางเพศ และการสร้างคุณค่าแท้ทางสังคม โดยแต่ละแก่นสาระสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมิติส่วนบุคคลและมิติทางสังคมที่ดำเนินอยู่ภายใต้บริบท ที่มีความซับซ้อนทั้งทางศาสนา วัฒนธรรม และบริบทความเปราะบางทางสังคมในพื้นที่อย่างลึกซึ้ง ผลการวิจัยพบว่า การสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศเกิดจากการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของตนเอง การขับเคลื่อนความเสมอภาค การยอมรับและการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลาย ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการสร้างคุณค่าแก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา และวัฒนธรรมของผู้นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม

คำสำคัญ: การสร้างคุณค่าแท้ในตนเอง, ความหลากหลายทางเพศ, จังหวัดชายแดนภาคใต้

* Received 25 August 2026; Revised 28 September 2026; Accepted 7 October 2026

Abstract

This study aims to describe the development of authentic self-esteem among sexually and gender-diverse individuals as a means of promoting gender equality in a southern border province. Purposive sampling was used to select 12 key informants from four provinces: Yala, Pattani, Narathiwat, and Songkhla. Data were collected through semi-structured, in-depth interviews and participant observation and analysed using inductive thematic and interpretive analyses. The study identified six themes associated with the construction of authentic self-esteem among LGBTQ+ individuals: creating inspiration, achieving success, developing authentic self-esteem, addressing conditions and challenges, promoting gender equality, and constructing the social dimensions of authentic self-esteem. The study concludes that self-esteem among individuals with diverse gender identities and sexual orientations develops through the realisation of personal potential, the promotion of equality, and the acceptance and expression of gender diversity. The findings further indicate that the construction of authentic self-esteem at the family, community, and societal levels is closely associated with the beliefs, religious traditions, and cultural practices of Buddhist and Muslim gender-diverse groups.

Keywords: The Construction of Authentic Self-Esteem, Gender Diversity, Southern Border Province

บทนำ

คุณค่าแท้ในตนเอง (Authentic Self-Esteem) คือ ภาวะที่บุคคลรู้สึกมีคุณค่าอย่างมั่นคงและต่อเนื่องโดยไม่ขึ้นกับเงื่อนไขภายนอก ซึ่งหยั่งรากอยู่บนสมรรถนะและความรู้สึกมีคุณค่าในฐานะมนุษย์ (Kernis, M. H., 2003); (Mruk, C. J., 2013); (Deci, E. L. & Ryan, R. M., 1995) คุณค่าแท้เกิดจากความสมดุลระหว่างสมรรถนะและความมีคุณค่าในตน ความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง และการรับรู้ตนเองอย่างเป็นธรรม (Mruk, C. J., 2013); (Branden, N., 1994); (Kernis, M. H., 2003) บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมักเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมที่กำหนดคุณค่าผ่านการยอมรับอัตลักษณ์ทางเพศ (Stryker, S., 2004); (Serano, J., 2007) ความสำคัญของการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองสำหรับผู้มีความหลากหลายทางเพศมีมากกว่ากลุ่มประชากรทั่วไป เนื่องจากบุคคลกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับแรงกดดันหลายชั้นพร้อมกัน ทั้งการถูกตีตราจากสังคม การถูกปฏิเสธจากครอบครัว และการขาดแบบอย่างอัตลักษณ์ที่ตนสามารถระบุตัวตนได้ ส่งผลให้กระบวนการสร้างคุณค่าในตนเองเกิดขึ้นในสภาวะที่มีแรงต้านจากหลายทิศทางพร้อมกัน (Breslow, A. S. et al., 2015); (Testa, R. J. et al., 2015)

จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย มีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งเป็นพิเศษ โดยประชากรส่วนใหญ่ยึดถือหลักการอิสลามในการดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัด (Haryutama, F., 2020); (Pitanupong, J. et al., 2024) ประกอบกับสถานการณ์ความขัดแย้งที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง บริบทดังกล่าวก่อให้เกิดเงื่อนไขหลายมิติที่ส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าในตนเองและสุขภาวะทางจิตใจของผู้ที่มีอัตลักษณ์ทางเพศหลากหลายในพื้นที่อย่างลึกซึ้ง (Visessuvanapoom, P. et al., 2022);

(Pensuksan, W. C. et al., 2025) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการประสานอัตลักษณ์ทางเพศเข้ากับความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาที่หยั่งรากลึกในชุมชน (Haryutama, F., 2020); (Pitanupong, J. et al., 2024) จากการสำรวจสถานการณ์ผู้มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่ภาคใต้ พบว่า Pitanupong, J. et al. ที่ศึกษาทัศนคติต่อแพทย์ที่มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่ภาคใต้ พบว่า บุคลากรทางการแพทย์ที่มีความหลากหลายทางเพศยังเผชิญกับทัศนคติเชิงลบจากผู้ป่วยในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางศาสนา (Pitanupong, J. et al., 2024) และ Pensuksan, W. C. et al. พบว่า เยาวชน LGBTQ+ ในประเทศไทยมีอัตราการประสบกับภาวะซึมเศร้าสูงกว่าเยาวชนทั่วไป และต้องการการสนับสนุนจากครอบครัวและสังคมอย่างเร่งด่วน (Pensuksan, W. C. et al., 2025) ข้อมูลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าบริบทพื้นที่ชายแดนภาคใต้มีลักษณะเฉพาะที่ส่งผลต่อสุขภาวะของผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างลึกซึ้งและแตกต่างจากพื้นที่อื่น

จากการทบทวนวรรณกรรมชี้ให้เห็นว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยบ้างแล้ว (Visessuvanapoom, P. et al., 2022) แต่งานวิจัยเหล่านั้นยังมุ่งเน้นศึกษาปัจจัยภายนอกและกลุ่มตัวอย่างเฉพาะ โดยขาดการเจาะลึกถึงการสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนในระดับปัจเจกบุคคล (Pensuksan, W. C. et al., 2025) นอกจากนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผู้วิจัยรวบรวมได้ ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาการสร้างคุณค่าแท้ในบริบทเฉพาะของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในแง่ของความซับซ้อนที่เกิดจากบริบทความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และความตึงเครียดในพื้นที่ (Pensuksan, W. C. et al., 2025) ยังขาดการศึกษาการทำงานด้านสิทธิทางเพศในฐานะบริบทที่เอื้อต่อการสร้างคุณค่าแท้ และกรอบทฤษฎีเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าแท้ที่มีอยู่ก็ถูกพัฒนาขึ้นในบริบทสังคมตะวันตกเป็นหลัก ยังขาดการทดสอบในบริบทพหุวัฒนธรรมของสังคมไทย

จากช่องว่างทางความรู้ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้สามารถเข้าถึงความลึกของประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลได้อย่างแท้จริง โดยมุ่งทำความเข้าใจการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ทำงานด้านการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การทำงานด้านนี้ถือเป็นบริบทที่น่าสนใจเป็นพิเศษ เพราะผู้ให้ข้อมูลต้องเผชิญกับเงื่อนไขของตนเองโดยตรงในขณะที่ทำงานเพื่อผู้อื่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

อธิบายการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศที่มีประสบการณ์ทำงานด้านการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาเชิงคุณภาพแบบเปรียบเทียบ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

พื้นที่วิจัย

การวิจัยครั้งนี้เลือกพื้นที่วิจัยแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากเกณฑ์ 2 ประการ ได้แก่ 1) เป็นจังหวัดในเขตพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรมร่วมกัน และ 2) มีองค์กรหรือเครือข่ายที่ทำงานด้านการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศดำเนินงานอยู่จริงในพื้นที่ จากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสงขลา

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยเฉพาะเจาะจง (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2018) เกณฑ์คุณสมบัติ ได้แก่ 1) มีอัตลักษณ์ทางเพศในกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ 2) มีอายุไม่ต่ำกว่า 21 ปีบริบูรณ์ 3) ทำงานด้านการส่งเสริมสิทธิและความเสมอภาคทางเพศในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้มาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี และ 4) ยินดีเข้าร่วมการวิจัยโดยสมัครใจ ผู้ให้ข้อมูลได้รับการคัดเลือกโดยคำนึงถึงความหลากหลายในด้านอัตลักษณ์ทางเพศ ศาสนา ช่วงวัย และบริบทการทำงาน จำนวน 12 คน ซึ่งทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน มูลนิธิ กลุ่มอาสาสมัคร และในฐานะนักกิจกรรมอิสระ ทั้งในตำแหน่งผู้นำองค์กร ผู้ประสานงาน และแกนนำเยาวชน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการสัมภาษณ์ คือ แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง ครอบคลุม 6 ประเด็น ได้แก่ การสร้างแรงบันดาลใจ การสร้างความภาคภูมิใจ การสร้างคุณค่าแท้ เงื่อนไขและความท้าทาย การสร้างความเสมอภาคทางเพศ และการสร้างคุณค่าแท้ทางสังคม นอกจากนี้ ยังใช้แบบบันทึกภาคสนามและบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และเครื่องบันทึกเสียงดิจิทัล

ในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเปรียบเทียบ ผู้วิจัยถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูล ตีความ และสร้างความหมายต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษา (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2018) ผู้วิจัยได้เตรียมตัวด้วยการศึกษาและทำความเข้าใจแนวคิดทฤษฎี รวมทั้งผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและการสัมมนาเชิงปฏิบัติการด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จัดโดยสมาคมส่งเสริมการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้ ผู้วิจัยติดต่อและประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลผ่านองค์กรในพื้นที่ ใช้เวลาประมาณ 60 - 90 นาทีต่อครั้ง บันทึกด้วยเครื่องบันทึกเสียงดิจิทัล ระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยสังเกตและจดบันทึกภาษากาย น้ำเสียง และบรรยากาศโดยรวม นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังลงพื้นที่สังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมการทำงานของผู้ให้ข้อมูลบางส่วน และถอดเทปคำพูดเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์

จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อย่างเคร่งครัด ผู้ให้ข้อมูลทุกรายได้รับการแจ้งวัตถุประสงค์และรายละเอียดการวิจัยอย่างชัดเจน และลงนามในหนังสือยินยอมเข้าร่วมการวิจัยโดยสมัครใจก่อนทุกครั้ง เพื่อปกป้องตัวตนของผู้ให้ข้อมูล บทความนี้ใช้รหัส Case แทนชื่อจริงและข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนได้ทั้งหมด ผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิ์ถอนตัวออกจากการวิจัยได้ทุกเมื่อโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ และมีสิทธิ์ขอให้ลบข้อมูลของตนได้หากต้องการ

แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบคลุม 6 ประเด็นตามแนวคิดทฤษฎี ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก

ประเด็น	คำถามหลัก	คำถามรอง
การสร้างแรงบันดาลใจ	อะไรเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ท่านเข้ามาทำงานด้านนี้	ประสบการณ์ใดส่งผลต่อท่านบ้าง/ มีบุคคลหรือองค์กรใดเป็นแรงบันดาลใจในช่วงแรก
การสร้างความภาคภูมิใจ	ผลงานใดในการทำงานที่ทำให้ท่านภาคภูมิใจที่สุด	ผลงานนั้นส่งผลต่อชุมชนอย่างไร/ ส่งผลต่อคุณค่าในตนเองอย่างไร

ตารางที่ 1 แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก (ต่อ)

ประเด็น	คำถามหลัก	คำถามรอง
การสร้างคุณค่าแท้	ท่านยอมรับและเข้าใจตนเอง ในฐานะผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างไร	มีช่วงเวลาใดที่รู้สึกเป็นตัวเองอย่างแท้จริง
เงื่อนไขและความท้าทาย	ท่านรับมือและรักษาคุณค่าในตนเองอย่างไร เมื่อถูกตีตราจากสังคม	ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้เข้มแข็งขึ้นอย่างไร
การสร้างความเสมอภาคทางเพศ	อะไร คือ เงื่อนไขสำคัญในการทำงานด้านนี้ในพื้นที่	ท่านรับมือกับเงื่อนไขเหล่านั้นอย่างไร
การสร้างคุณค่าแท้ทางสังคม	วิสัยทัศน์และแผนงานในอนาคตของท่านคืออะไร	อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงอะไรในอีก 5 - 10 ปี/ อยากส่งต่ออะไรให้รุ่นต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมได้นำมาประมวลผลด้วยกระบวนการวิเคราะห์เชิงแก่นสาระแบบอุปนัย ตามแนวทางของ Braun, V. & Clarke, V. ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ การทำความคุ้นเคยกับข้อมูล โดยอ่านและทบทวนบทถอดเทปทั้ง 12 ชุดซ้ำหลายครั้งพร้อมฟังไฟล์เสียงประกอบ การสร้างรหัสเบื้องต้นด้วยการกำหนดรหัสแบบเปิดด้วยมือครอบคลุมทั้งความหมายตรงและความหมายแฝง การค้นหาแก่นสาระโดยจัดกลุ่มรหัสที่มีความสัมพันธ์กัน การทบทวนและตรวจสอบแก่นสาระโดยนำกลับไปตรวจสอบกับข้อมูลต้นฉบับ การกำหนดชื่อแก่นสาระที่สื่อถึงแก่นของประสบการณ์ผู้ให้ข้อมูลได้อย่างแม่นตรง การตีความข้อมูลโดยเชื่อมโยงแก่นสาระกับแนวทางการตีความเชิงทฤษฎี และการเขียนรายงานผลการวิเคราะห์โดยบรรยายเชิงหนาแน่น (Braun, V. & Clarke, V., 2006) ตามแนวทางของ Geertz, C. ที่อธิบายว่าการบรรยายเชิงหนาแน่น คือ การตีความพฤติกรรมมนุษย์โดยคำนึงถึงบริบทและความหมายเชิงวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง (Geertz, C., 1973)

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลภายในแต่ละกรณีครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามกรณีตามแนวทางของ Yin, R. K. เพื่อพิจารณาความเหมือนและความแตกต่างในการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองระหว่างกรณีตามเกณฑ์ศาสนา ช่วงวัยและประสบการณ์ และการแสดงออกทางเพศ (Yin, R. K., 2018) โดยเฉพาะขั้นการตีความข้อมูลซึ่งเชื่อมโยงแก่นสาระที่ค้นพบเข้ากับแนวทางการตีความเชิงทฤษฎี ทำให้ผู้วิจัยสามารถระบุได้ว่าข้อค้นพบใดสนับสนุน ขัดแย้ง หรือขยายขอบเขตของแนวคิดที่ทบทวนมา ก่อนนำไปสู่การเขียนรายงานผลในขั้นสุดท้าย

ตารางที่ 2 ขั้นตอนและกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงแก่นสาระ

ขั้นตอน	กระบวนการ	การดำเนินการ
1	ทำความคุ้นเคยกับข้อมูล	อ่านและทบทวนบทถอดเทปทั้ง 12 ชุดซ้ำหลายครั้ง พร้อมฟังไฟล์เสียงประกอบและทบทวนบันทึกภาคสนาม
2	สร้างรหัสเบื้องต้น	กำหนดรหัสแบบเปิดด้วยมือครอบคลุมทั้งความหมายตรงและความหมายแฝง โดยปล่อยให้ประเด็นปรากฏขึ้นจากข้อมูลตามหลักการอุปนัย
3	ค้นหาแก่นสาระ	จัดกลุ่มรหัสที่มีความสัมพันธ์และความคล้ายคลึงกันเพื่อค้นหาแก่นสาระที่ปรากฏซ้ำในข้อมูลหลายแหล่ง
4	ทบทวนและตรวจสอบแก่นสาระ	นำแก่นสาระกลับไปตรวจสอบกับข้อมูลต้นฉบับ ปรับปรุงหรือรวมประเด็นที่ทับซ้อนกันตามความเหมาะสม

ตารางที่ 2 ขั้นตอนและกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงแก่นสาระ (ต่อ)

ขั้นตอน	กระบวนการ	การดำเนินการ
5	กำหนดและตั้งชื่อแก่นสาระ	ตั้งชื่อแก่นสาระให้สะท้อนแก่นแท้ของประสบการณ์ผู้ให้ข้อมูล พร้อมอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเด็น
6	การตีความข้อมูล	เชื่อมโยงแก่นสาระและผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายกรณีกับแนวทางการตีความเชิงทฤษฎี เพื่อพิจารณาว่าข้อค้นพบสนับสนุน ขัดแย้ง หรือขยายขอบเขตของแนวคิดที่ทบทวนมา
7	เขียนรายงานผลการวิเคราะห์	นำเสนอผลการวิเคราะห์พร้อมอ้างอิงคำพูดของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลักฐานประกอบบรรยายเชิงหนาแน่นตามแนวทางของ (Geertz, C., 1973)

จากตารางที่ 2 พบว่า การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยกระบวนการทั้ง 7 ขั้นตอนทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้ให้ข้อมูลออกมาเป็นแก่นสาระหลัก 6 ประเด็น ได้แก่ การสร้างแรงบันดาลใจ การสร้างความภาคภูมิใจ การสร้างคุณค่าแท้ เงื่อนไขและความท้าทาย การสร้างความเสมอภาคทางเพศ และการสร้างคุณค่าแท้ทางสังคม

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 12 คน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะที่ผู้ให้ข้อมูลเข้าร่วม และการบันทึกภาคสนามทันทีหลังการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องและยืนยันความถูกต้องของข้อค้นพบจากหลายแหล่ง

ขั้นที่ 2 การคัดเลือกแนวทางการตีความเชิงทฤษฎี (Selection of Theoretical Lenses) นำผลการวิเคราะห์มาพิจารณาผ่านกรอบทฤษฎี 3 ชุดพร้อมกัน ได้แก่ ทฤษฎีการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง (Mruk, C. J., 2013); (Branden, N., 1994); (Kernis, M. H., 2003) ทฤษฎีตัวตน (Rogers, C. R., 1959) และแนวคิดสตรีนิยมข้ามเพศ (Koyama, E., 2003); (Stryker, S., 2004) เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้สอดคล้อง ขยาย หรือท้าทายแต่ละทฤษฎีอย่างไร

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์และสร้างรหัสอย่างเป็นอิสระ (Independent Analysis & Coding) ดำเนินการวิเคราะห์และสร้างรหัสข้อมูลแต่ละกรณีอย่างเป็นระบบและเป็นอิสระจากกัน ก่อนนำมาเปรียบเทียบ เพื่อให้แก่นสาระที่ได้สะท้อนข้อมูลจริงของแต่ละกรณีโดยไม่ถูกชี้นำจากกรณีอื่นล่วงหน้า

ขั้นที่ 4 การเปรียบเทียบและสังเคราะห์ (Comparison & Synthesis) นำแก่นสาระจากแต่ละกรณีมาเปรียบเทียบและสังเคราะห์ร่วมกันตามแนวทางของ Yin, R. K. เพื่อพิจารณาความเหมือนและความแตกต่างของการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองระหว่างกรณี ตามเกณฑ์ศาสนา ช่วงวัยและประสบการณ์ และการแสดงออกทางเพศ (Yin, R. K., 2018)

ผลการวิจัย

จากกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้รับฟังและบันทึกประสบการณ์ตรงของผู้ให้ข้อมูล 12 ราย การวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลข้ามกรณี แสดงให้เห็นว่าการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้ให้ข้อมูลดำเนินผ่านระบบที่เชื่อมโยงกัน ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แก่นสาระ หมวดหมู่หลัก รหัสข้อมูล และความหมายเชิงตีความของผลการวิจัย

Theme	Category	Coding	Meaning
1. การสร้างแรงบันดาลใจ	การเลือกปฏิบัติในครอบครัว	การกระทำรุนแรง/การควบคุมด้วยความอับอาย	บาดแผลจากครอบครัวแปรเปลี่ยนเป็นพลังงานเมื่อได้รับพื้นที่ที่ปลอดภัย
	การเลือกปฏิบัติในสถาบันการศึกษา	การคุกคาม/การกีดกันโอกาส	ระบบที่ไม่เท่าเทียมปลุกจิตสำนึกด้านสิทธิ
	ต้นแบบบุคคลและองค์กร	พื้นที่ยอมรับตัวตน/ผู้ให้โอกาส	การมีแบบอย่างเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน
2. การสร้างความภาคภูมิใจ	ความภาคภูมิใจในระดับองค์กร	การผลักดันนโยบาย/การได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ	ผลสำเร็จเชิงนโยบายหล่อเลี้ยงความมั่นคงในคุณค่าตนเอง
	ความภาคภูมิใจในระดับสาธารณชน	การสร้างความเข้าใจแก่ชุมชน/การเปลี่ยนมุมมอง	การเห็นการเปลี่ยนแปลงในผู้อื่นทำหน้าที่เยียวยาจิตใจผู้ทำงาน
	ความภาคภูมิใจในการขับเคลื่อนสิทธิทางเพศ	การเป็นผู้นำ/การถ่ายทอดความรู้	การช่วยเหลือผู้อื่นยิ่งมาก คุณค่าในตนเองยิ่งมั่นคงขึ้น
3. การสร้างคุณค่าแท้	การพิสูจน์คุณค่าผ่านความรับผิดชอบ	ความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น/ความสำเร็จในชีวิต	ครอบครัวให้การยอมรับผ่านสิ่งที่บุตรทำได้มากกว่าอัตลักษณ์ที่เป็น
	ยอมรับและเข้าใจตนเอง	การค้นพบตัวตน/การยอมรับตนเองในบริบทชุมชน	การยอมรับตนเองเติบโตในความสัมพันธ์ไม่ใช่ในความโดดเดี่ยว
	การสร้างคุณค่าจากการยอมรับทางสังคม	ภูมิคุ้มกันภายใน/ไม่หวั่นไหวต่อคำตัดสิน	ความแข็งแกร่งภายในก่อตัวจาประสบการณ์ที่สั่งสมมาตลอดเส้นทาง
	การสร้างอัตลักษณ์ทางเพศ	การทำงานเพื่อสิทธิ ในฐานะการกุศลกรรม	ข้อค้นพบใหม่ที่ไม่ปรากฏในทฤษฎีตะวันตก - ศาสนาเป็นได้ทั้งข้อจำกัดและพลังขับเคลื่อน
4. เงื่อนไขและความท้าทาย	ความซับซ้อนเชิงโครงสร้าง	ระยะห่างระหว่างกฎหมายกับความเป็นจริง/การถูกตีตราก่อนเริ่มงาน	ช่องว่างระหว่างสิทธิในนิตินัยกับการปฏิบัติจริงยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ
	ความซับซ้อนเชิงวัฒนธรรม	การนำศาสนามาเป็นเครื่องมือกำหนดบรรทัดฐาน	อุปสรรคกลายเป็นตัวเร่งให้เกิดปัญญาในการอ่านบริบทและตอบสนองอย่างชาญฉลาด
5. การสร้างความเสมอภาคทางเพศ	การสร้างความเสมอภาคเชิงบุคคล	ความมุ่งมั่น/ความเข้มแข็งจากภายใน	ประสบการณ์ที่เคยเผชิญกลายเป็นความได้เปรียบในการทำงานเพื่อสิทธิ
	การสร้างคุณค่าแท้เชิงเครือข่าย	องค์กรทำหน้าที่ดูแลแทนครอบครัว	เมื่อครอบครัวสนับสนุนได้ไม่เต็มที่ เครือข่ายองค์กรเข้ามาเติมเต็มช่องว่างนั้น
6. การสร้างคุณค่าแท้ทางสังคม	การขยายผลและสร้างผู้นำรุ่นใหม่	ระบบพี่เลี้ยง/การสร้างเครือข่ายรุ่นใหม่	การมองตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่กว่าชีวิตตนเอง

จากตารางที่ 3 พบว่า แก่นสาระทั้ง 6 ไม่ได้ดำเนินเป็นลำดับขั้นตอนเชิงเส้น หากแต่มีความสัมพันธ์เชิงพลวัตที่เกื้อหนุนกัน โดยมิติการสร้างคุณค่าแท้ทำหน้าที่เป็นแกนกลาง ในขณะที่เงื่อนไขและปัจจัยสนับสนุนทำหน้าที่หล่อหลอมและทดสอบความมั่นคงของกระบวนการดังกล่าวไปพร้อมกัน

1. การสร้างแรงบันดาลใจ

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างแรงบันดาลใจของผู้ให้ข้อมูลเกิดจาก 2 ปัจจัยหลัก ปัจจัยแรก คือ ประสบการณ์การถูกเลือกปฏิบัติที่เกิดขึ้นใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับครอบครัว ระดับสถาบันการศึกษา และระดับชุมชนและสังคม ปัจจัยที่สอง คือ ต้นแบบบุคคลและองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยและเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้พัฒนาตนเองและค้นพบศักยภาพ

ในระดับครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ยะลารายงานว่าแรงกดดันจากครอบครัวมีความเข้มข้นเป็นพิเศษ เนื่องจากมีทั้งแรงกดดันจากความคาดหวังของครอบครัวและจากบรรทัดฐานทางศาสนาพร้อมกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “ครอบครัวใช้ความรุนแรง บ้านสมัยก่อนจะมีบ่อน้ำ เขาจับผมไปห้อยไว้ในบ่อน้ำ ซึ่งกลัวมาก กลัวว่าถ้าหลุดก็จะตกลงไป” (Case 1, ชาย, อายุ 35 ปี) และอีกรายกล่าวว่า “มีคนเห็นเราแต่งหญิงไปงานแล้วไปบอกครอบครัวพอกลับถึงบ้าน แม่นั่งร้องไห้ พอเห็นเราก็ถามว่า ไปทำอะไรมา ทำไมต้องทำแบบนั้น ไม่อายคนอื่นหรือ” (Case 2, ชาย, อายุ 32 ปี) สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวใช้ความรู้สึกอับอายเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรม ซึ่งทำให้บุคคลต้องแบกรับเงื่อนไขที่ซ้อนทับจากหลายทิศทาง

ในระดับสถาบันการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งเล่าว่า “ช่วง ม.2 เป็นบาดแผลในใจ ถูกล่วงละเมิดทางเพศจากคนหลายคนในโรงเรียน รู้สึกเจ็บปวดมาก แต่ตอนนั้นไม่รู้ว่าจะไปพูดกับใคร จะปรึกษาใคร” (Case 2, ชาย, อายุ 32 ปี) และอีกรายกล่าวว่า “พอขึ้นปี 2 ข่าวก็เริ่มแพร่ออกไปว่ามหาวิทยาลัยมีผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ไว้ผมยาวใส่กระโปรง หลังจากนั้นก็ถูกจำกัดบทบาท ไม่ได้รับโอกาสทำกิจกรรมอะไรเลย ได้แค่อยู่เบื้องหลังเท่านั้น” (Case 7, ชาย, อายุ 21 ปี) สะท้อนให้เห็นว่าการขาดระบบสนับสนุนในสถาบันการศึกษาทำให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องแบกรับบาดแผลเพียงลำพัง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นจุดที่สร้างความตระหนักในสิทธิของตนเองให้ชัดเจนขึ้น

ในระดับชุมชนและสังคม การเลือกปฏิบัติมีลักษณะที่มาจากบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนาที่ฝังลึก ดังที่กล่าวว่า “ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การแสดงออกทางเพศเป็นเรื่องใหญ่มาก จนถึงวันนี้ก็ยังต้องระวังตัวอยู่เสมอ” (Case 5, หญิง, อายุ 60 ปี) และผู้ให้ข้อมูลอีกรายสะท้อนถึงการตีตราเชิงโครงสร้างที่ขยายไปถึงระดับองค์กรว่า “อุปสรรคอย่างหนึ่ง คือ ชื่อองค์กรที่สื่อถึงความหลากหลายทางเพศ พอไปทำงานในพื้นที่ที่มีความเข้มงวดก็ถูกตีตราตั้งแต่แรก” (Case 9, ชาย, อายุ 24 ปี)

ในทางกลับกัน ต้นแบบบุคคลและองค์กรทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่สำคัญซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลค้นพบศักยภาพของตนเอง ดังที่กล่าวว่า “องค์กรนี้ทำให้ผมสามารถเป็นตัวเองได้ มีพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงศักยภาพ รู้ว่าตัวเองชอบอะไร ไม่ชอบอะไร และเพื่อนรอบข้างก็เป็นคนที่เข้าใจ ไม่ต้องกังวลว่าจะถูกตัดสินหรือถูกกลั่นแกล้ง” (Case 3, ชาย, อายุ 26 ปี) และอีกรายกล่าวว่า “แรงบันดาลใจของเรา คือ ตัวเอง อยากยืนหยัดได้ด้วยตัวเอง ไม่อยากเป็นคนที่ไร้คุณค่า” (Case 7, ชาย, อายุ 21 ปี)

ข้อค้นพบที่มีความหมายในขั้นนี้ คือ ผู้ให้ข้อมูลสามารถแปลงประสบการณ์การถูกเลือกปฏิบัติให้กลายเป็นแรงขับเคลื่อนในการทำงานเพื่อผู้อื่น แทนที่จะกลายเป็นบาดแผลที่หยุดยั้งการพัฒนา การแปลงนี้ต้องอาศัยการมีพื้นที่ปลอดภัยและบุคคลหรือองค์กรที่เชื่อมั่นในศักยภาพก่อนเสมอ

2. การสร้างความภาคภูมิใจ

ความภาคภูมิใจในการทำงานพัฒนาผ่าน 3 มิติที่มีความลึกเพิ่มขึ้นตามลำดับ ได้แก่ ความภาคภูมิใจในระดับองค์กร ความภาคภูมิใจในระดับสาธารณชน และความภาคภูมิใจในการขับเคลื่อนสิทธิทางเพศ

ในมิติความภาคภูมิใจระดับองค์กร ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ดิฉันเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศคนแรก ๆ ในคณะที่แต่งกายตามเพศสภาพได้ ทั้งที่คณะตั้งมากกว่า 55 ปี ดิฉันเป็นคนแรก ๆ ที่เขียนหนังสือถึงผู้บริหารคณะเพื่อขออนุญาตแต่งกายตามเพศสภาพในการเข้าเรียน” (Case 8, ชาย, อายุ 37 ปี) ในระดับสาธารณชน ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ท้ายที่สุดก็พิสูจน์ให้คนรอบข้างเห็นได้ว่าชีวิตดีขึ้น มีการงานที่ดี ดูแลครอบครัวได้ พ่อแม่ก็ภาคภูมิใจ” (Case 2, ชาย, อายุ 32 ปี) ในทำนองเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลอีกรายกล่าวว่า “เหตุการณ์ที่ภาคภูมิใจคือ การได้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ชนบท ได้ไปพูดคุยและให้ความรู้ พอเขาบอกว่าไม่เคยรู้เรื่องนี้มาก่อน รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้กระจายข้อมูลความรู้ไปถึงคนที่ต้องการ” (Case 10, ชาย, อายุ 26 ปี) และอีกรายกล่าวว่า “ได้ช่วยให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวีเข้าสู่การรับบริการยาต้านไวรัส แม้เขาจะไม่รู้จักเราโดยตรง แต่กล้าเปิดเผยผลเลือดและไว้วางใจให้ดูแล จนถึงทุกวันนี้เขามีชีวิตที่ดีขึ้น รู้สึกภาคภูมิใจมาก” (Case 11, ชาย, อายุ 35 ปี) สะท้อนให้เห็นว่าการเห็นการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของผู้อื่นอย่างเป็นรูปธรรมทำหน้าที่เยียวยาจิตใจผู้ทำงานและหล่อเลี้ยงคุณค่าในตนเองไปพร้อมกัน และในมิติที่ลึกที่สุดของการขับเคลื่อนสิทธิทางเพศ ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “ได้เห็นเยาวชนเติบโต ก้าวข้ามจากที่ยังไม่รู้อะไรเลย ขาดความมั่นใจ จนตอนนี้สามารถมาเป็นแกนนำ สามารถจับไมค์พูดต่อหน้าคน รู้สึกภาคภูมิใจมาก” (Case 2, ชาย, อายุ 32 ปี)

ข้อค้นพบที่มีความหมาย คือ การทำงานเพื่อสิทธิทำหน้าที่เป็นกลไกเยียวยาภายในของผู้ให้ข้อมูลเอง ยิ่งช่วยเหลือผู้อื่นให้ค้นพบคุณค่าในตนเองมากเท่าใด การสร้างคุณค่าของผู้ให้ข้อมูลเองก็ยิ่งมั่นคงมากขึ้นเท่านั้น

3. การสร้างคุณค่าแท้

การสร้างคุณค่าแท้ดำเนินผ่าน 4 มิติที่ไม่ใช่ลำดับเชิงเส้น แต่เป็นการสร้างที่วนซ้ำและเสริมกำลังกัน

การอุทิศตนในการสร้างคุณค่าแท้ทางเพศ ผลการวิจัยพบว่า ในบริบทชายแดนภาคใต้ ครอบครัวมักยอมรับผู้มีความหลากหลายทางเพศผ่านการพิสูจน์ความรับผิดชอบและความสำเร็จ มากกว่าการยอมรับอัตลักษณ์โดยตรง ดังที่กล่าวว่า “เมื่อถึงจุดที่รับผิดชอบตัวเองได้และกลับไปช่วยเหลือครอบครัวได้ การยอมรับก็กลายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ไม่ต้องพูดถึงอีกต่อไป” (Case 1, ชาย, อายุ 35 ปี) ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับกระบวนการบูรณาการอัตลักษณ์ทางเพศเข้ากับบริบทศาสนาในหลายกรณี โดย Case 4 ซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามและมีความมั่นใจในอัตลักษณ์ทางเพศตั้งแต่วัยเด็กต้องเผชิญกับเงื่อนไขจากบรรทัดฐานทางศาสนาพร้อมกัน แต่สามารถพัฒนากระบวนการบูรณาการอัตลักษณ์ทางเพศเข้ากับความเชื่อทางศาสนาได้ กล่าวคือ มองการทำงานเพื่อสิทธิว่าเป็นการสะสมผลบุญในโลกหน้า (Case 4, ชาย, อายุ 23 ปี); (Case 7, ชาย, อายุ 21 ปี)

การยอมรับและเข้าใจตนเอง ผลการวิจัยพบว่า การยอมรับตนเองในบริบทชายแดนใต้เกิดขึ้นผ่านความสัมพันธ์และบทบาทในชุมชน ไม่ใช่ในความโดดเดี่ยว ดังที่กล่าวว่า “พี่ไม่ได้ยึดติดกับการจำแนกประเภทความหลากหลายทางเพศ พี่มองว่าตัวเอง ก็คือ ตัวเอง มนุษย์ไม่จำเป็นต้องถูกจำกัดด้วยป้ายใดป้ายหนึ่ง” (Case 6, หญิง, อายุ 48 ปี)

การสร้างคุณค่าจากการยอมรับทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์มากกว่าพัฒนาสิ่งที่เปรียบเสมือนเกราะภายในที่ไม่ได้ปิดกั้นการรับฟัง แต่มีระบบกรองว่าสิ่งใดมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ ดังที่กล่าวว่า “คุณค่าในตัวเองค่อย ๆ ชัดขึ้น เหมือนมีเกราะมากขึ้น รู้สึกว่าคุณค่านี้ใครเอาไปไม่ได้ ไม่มีใครสามารถเอาออกไปจากเราได้ นอกจากว่าเราจะด้อยค่าตัวเองเท่านั้น” (Case 1, ชาย, อายุ 35 ปี)

การสร้างอัตลักษณ์ทางเพศ ผลการวิจัยพบมิติที่ไม่เคยถูกระบุในแนวคิดที่ทบทวนมา คือ การที่ผู้ให้ข้อมูลพัฒนากระบวนการบูรณาการอัตลักษณ์ทางเพศเข้ากับศาสนา โดยศาสนาทำหน้าที่เป็นทั้งเงื่อนไขและทรัพยากรภายในพร้อมกัน ผู้ให้ข้อมูลที่นับถือศาสนาอิสลามกล่าวว่า “ตามหลักศาสนา การทำงานช่วยเหลือเยา วชนได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า เป็นการสะสมผลบุญเพื่อโลกหน้าที่ถาวร” (Case 2, ชาย, อายุ 32 ปี) ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลที่นับถือศาสนาพุทธสร้างคุณค่าแท้ผ่านมุมมองทางจริยธรรมที่กว้างกว่า โดยกล่าวว่า “ทุกคนเป็นมนุษย์ที่พระเจ้าสร้างมาเหมือนกัน มีหน้าที่แค่ตักเตือนกัน แต่ไม่มีสิทธิ์ตัดสินว่าใครดีหรือไม่ดี” (Case 7, ชาย, อายุ 21 ปี)

4. เงื่อนไขและความท้าทาย

เงื่อนไขแบ่งออกเป็น 2 ประเภทที่เกี่ยวพันกัน ประเภทแรก คือ ความซับซ้อนเชิงโครงสร้าง ได้แก่ ช่องว่างระหว่างกรอบกฎหมายกับการปฏิบัติจริง และการถูกตีตราจากชื่อองค์กรก่อนเริ่มทำงาน ดังที่กล่าวว่า “ก่อนที่จะมีครอบครัว การเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่นี้ยากมากที่จะได้รับการยอมรับ บางครั้งเวลาลงพื้นที่ต้องปกปิดตัวตน เวลาไปปฏิบัติศาสนกิจก็ต้องปกปิดเช่นกัน” (Case 2, ชาย, อายุ 32 ปี) นอกจากนี้ ยังพบว่า เงื่อนไขทางวัฒนธรรมและศาสนาในพื้นที่ทำให้กระบวนการพิสูจน์คุณค่าต่อครอบครัวยืดเยื้อนานกว่าที่คาด แม้ว่า Case 11 จะมีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 10 ปีและมีผลงานที่เป็นรูปธรรม แต่ยังคงต้องอยู่ในระยะการพิสูจน์คุณค่าต่อครอบครัวอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นว่าการยอมรับจากครอบครัวในบริบทพื้นที่ที่มีบรรทัดฐานทางศาสนาเข้มแข็งนั้นต้องอาศัยเวลาและการพิสูจน์ในระดับที่สูงกว่าพื้นที่อื่น (Case 11, ชาย, อายุ 35 ปี) ยิ่งไปกว่านั้น Case 12 ยังเผชิญกับเงื่อนไขที่ซับซ้อนเป็นพิเศษ กล่าวคือ มีสมาชิกในครอบครัวที่มีความหลากหลายทางเพศมากกว่าหนึ่งคน ก่อให้เกิดความรู้สึกผิดซ้อนทับที่แตกต่างจากกรณีอื่น เพราะต้องรับมือกับทั้งเงื่อนไขของตนเองและสมาชิกในครอบครัวพร้อมกัน (Case 12, ชาย, อายุ 21 ปี) ประเภทที่สอง คือ ความซับซ้อนเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ศาสนาที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือกำหนดบรรทัดฐานและการถูกโจมตีจากผู้นำศาสนา ดังที่กล่าวว่า “มีผู้นำศาสนาคนหนึ่งมาตะโกนว่าทำไมถึงแจกถุงยางอนามัย ทำไมถึงส่งเสริมเรื่องนี้ เพราะขัดกับหลักศาสนา” (Case 3, ชาย, อายุ 26 ปี)

ข้อค้นพบที่มีความหมาย คือ เงื่อนไขเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตัวเร่งให้ผู้ให้ข้อมูลพัฒนาความเข้มแข็งทางใจและปัญญาเชิงบริบท มากกว่าเป็นเพียงสิ่งกีดขวางการทำงาน ดังเห็นได้จาก Case 2 ที่เรียนรู้จะปกปิดตัวตนอย่างมีกลยุทธ์เมื่อจำเป็น และ Case 3 ที่ต้องพัฒนาทักษะการเผชิญหน้ากับแรงต้านจากผู้นำศาสนาโดยไม่สูญเสียความมั่นใจในงานที่ทำ

5. การสร้างความเสมอภาคทางเพศ

การสร้างความเสมอภาคทางเพศปรากฏผ่าน 2 ด้านที่เสริมกำลังกัน ได้แก่ การสร้างความเสมอภาคเชิงบุคคลและการสร้างคุณค่าแท้เชิงเครือข่าย

ในด้านการสร้างความเสมอภาคเชิงบุคคล ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “จุดแข็งของตัวเอง คือ เราเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศอยู่แล้ว ไม่ต้องมาปรับความเข้าใจว่าผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นอย่างไร เรานำประสบการณ์ที่เคยถูกกระทำมาเป็นบทเรียน” (Case 3, ชาย, อายุ 26 ปี) สะท้อนให้เห็นว่าประสบการณ์ตรงในฐานะผู้มีความหลากหลายทางเพศกลายเป็นจุดแข็งสำคัญในการทำงาน ในด้านการสร้างคุณค่าแท้เชิงเครือข่าย ผู้ให้ข้อมูลอีกรายกล่าวว่า “มีคนให้โอกาส และผมเชื่อว่าการที่เติบโตมาได้ เพราะองค์กร...ทุกอย่างล้วนมาจากประสบการณ์ที่องค์กรมอบให้” (Case 2, ชาย, อายุ 32 ปี) ซึ่งสะท้อนว่าเครือข่ายองค์กรทำหน้าที่ทดแทนบทบาทครอบครัวในกรณีที่ครอบครัวไม่สามารถให้การสนับสนุนได้อย่างเต็มที่

6. การสร้างคุณค่าแท้ทางสังคม

การขยายผลและการสร้างผู้นำรุ่นใหม่สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างคุณค่าแท้ได้พัฒนาจนถึงระดับที่มองเห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่กว่าตัวเอง ดังที่กล่าวว่า “อย่างน้อยพอเราแก่ก็มีคนรุ่นใหม่มาสานงานต่อ เหมือนมีคลื่นลูกใหม่ที่คอยซัดฝั่งให้สวยงามทุกครั้ง แม้คลื่นของเราจะหายไป แต่ก็ยังมีคลื่นใหม่ซัดฝั่งและสวยงามต่อไป” (Case 2, ชาย, อายุ 32 ปี) และ “เป้าหมายตอนนี้ คือ พัฒนาสิทธิและความเป็นอยู่ของผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยให้เท่าเทียมกัน ไม่ใช่เท่าเทียมเฉพาะในกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติก็ต้องทำให้ได้” (Case 8, ชาย, อายุ 37 ปี)

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ทำงานด้านการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เผยให้เห็นการสร้างคุณค่าแท้ที่ซับซ้อนและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การอภิปรายผลดำเนินการโดยวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและการประยุกต์ใช้ทฤษฎีตัวตน ทฤษฎีการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง และแนวคิดสตรีนิยมข้ามเพศ ร่วมกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การสร้างแรงบันดาลใจ

ข้อค้นพบในส่วนนี้ชี้ให้เห็นมิติที่ลึกกว่าที่คาด กล่าวคือ ประสบการณ์การถูกเลือกปฏิบัติทั้ง 3 ระดับไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสร้างบาดแผล หากแต่กลายเป็นจุดกำเนิดของแรงขับเคลื่อนเมื่อมีพื้นที่ปลอดภัยรองรับ สอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers, C. R. เรื่องเงื่อนไขของคุณค่า บุคคลถูกกำหนดเงื่อนไขว่าจะได้รับความรักและการยอมรับต่อเมื่อปฏิบัติตามความคาดหวังของสังคมเท่านั้น (Rogers, C. R., 1959) และผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญกับเงื่อนไขที่ซ้อนทับกันในหลายมิติพร้อมกัน (Stryker, S., 2004); (Serano, J., 2007) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่ที่ผ่านมามักวิเคราะห์ประสบการณ์การถูกเลือกปฏิบัติในฐานะปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาวะทางจิตเพียงด้านเดียว (Breslow, A. S. et al., 2015); (Singh, A. A. & McKleroy, V. S., 2011) นอกจากนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Visessuvanapoom, P. et al. ที่พบว่า ผู้มีความหลากหลายทางเพศในไทยต้องการพื้นที่ปลอดภัยและการสนับสนุนเพื่อพัฒนาคุณค่าในตนเอง (Visessuvanapoom, P. et al., 2022) และสอดคล้องกับ Pensuksan, W. C. et al. ที่พบว่า ประสบการณ์เชิงลบในวัยเรียนส่งผลต่อกระบวนการค้นพบตัวตนและการสร้างคุณค่าในตนเองของเยาวชน LGBTQ+ ไทย (Pensuksan, W. C. et al., 2025)

2. การสร้างความภาคภูมิใจ

การพัฒนาความภาคภูมิใจผ่าน 3 มิติที่ลึกขึ้นตามลำดับนั้นสะท้อนกลไกที่สอดคล้องกับมิติสมรรถนะและความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง (Mruk, C. J., 2013); (Branden, N., 1994) และการมีบทบาทเชิงบวกในชุมชนช่วยเสริมสร้างคุณค่าในตนเอง (Testa, R. J. et al., 2015) อย่างไรก็ตาม บริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้เผยให้เห็นรูปแบบการยอมรับจากครอบครัวที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ ครอบครัวมักยอมรับผ่านการพิสูจน์ความรับผิดชอบและความสำเร็จมากกว่าการยอมรับอัตลักษณ์โดยตรง ซึ่งเป็นรูปแบบที่แนวคิดที่ทบทวนมาไม่ได้อธิบายไว้ การยอมรับในระดับความเป็นมนุษย์สามารถเกิดขึ้นได้แม้ยังมีความขัดแย้งในระดับอัตลักษณ์ (Kernis, M. H., 2003) ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ยืนยันและให้รายละเอียดเชิงบริบทที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. การสร้างคุณค่าแท้

เมื่อนำข้อค้นพบมาตีความเชิงทฤษฎี พบว่า การยอมรับตนเองที่เกิดขึ้นผ่านความสัมพันธ์และบทบาทในชุมชนนั้นท้าทายแนวคิดที่ทบทวนมาซึ่งเน้นมิติปัจเจกบุคคลเป็นหลัก การขาดแบบอย่างของอัตลักษณ์ที่หลากหลายทำให้กระบวนการยอมรับตนเองยากขึ้น (Bockting, W. O. et al., 2013) ในมิติการสร้างคุณค่าที่ไม่ขึ้นกับการยอมรับจากสังคม การศึกษาครั้งนี้สนับสนุนอย่างแข็งแกร่งต่อแนวคิดความมั่นคงในตนเอง และยืนยันว่าคุณค่าแท้เกิดจากแรงจูงใจภายใน (Kernis, M. H., 2003); (Deci, E. L. & Ryan, R. M., 1995)

มิติที่ท้าทายแนวคิดที่ทบทวนมามากที่สุด คือ การบูรณาการอัตลักษณ์ทางเพศเข้ากับศาสนา แนวคิดการเห็นคุณค่าแท้ในตนเองพัฒนาขึ้นในบริบทสังคมฆราวาสตะวันตก (Mruk, C. J., 2013); (Kernis, M. H., 2003); (Branden, N., 1994) และมักมองศาสนาเป็นเพียงปัจจัยภายนอก แต่การศึกษาครั้งนี้เผยให้เห็นว่าศาสนาทำหน้าที่เป็นทั้งเงื่อนไขที่ท้าทายและทรัพยากรภายในพร้อมกัน โดยพบกลยุทธ์การบูรณาการ 3 แนวทาง ได้แก่ การแปลงการทำงานเพื่อสิทธิให้กลายเป็นการสะสมผลบุญ การตีความศาสนาอย่างมีเหตุผลว่าพระเจ้าไม่ได้เลือกปฏิบัติ และการแยกแยะระหว่างสิ่งที่ตนรับผิดชอบกับสิ่งที่เป็นอำนาจของพระเจ้าเท่านั้น ข้อค้นพบนี้ขยายขอบเขตของความสอดคล้องภายในและความซื่อสัตย์ต่อตนเอง (Kernis, M. H., 2003); (Branden, N., 1994) โดยแสดงให้เห็นว่าความสอดคล้องดังกล่าวสามารถบรรลุได้แม้ในบริบทที่มีความตึงเครียดระหว่างอัตลักษณ์ทางเพศกับบรรทัดฐานทางศาสนา

4. เงื่อนไขและความท้าทาย

เงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่ที่ค้นพบสะท้อนกลไกที่ลึกกว่างานวิจัยก่อนหน้า โดยเติมเต็มด้วยการวิเคราะห์กลไกเฉพาะของการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือกำหนดบรรทัดฐาน (Breslow, A. S. et al., 2015); (Kozee, H. B. et al., 2012) ที่น่าสนใจ คือ การปรับการแสดงออกทางอัตลักษณ์ตามสถานการณ์ ซึ่งการปรับการแสดงออกตามสถานการณ์ พบว่าส่งผลเสียต่อคุณค่าในตนเอง (Kozee, H. B. et al., 2012) กลับไม่ได้บั่นทอนคุณค่าแท้ในบริบทนี้ แต่ถูกตีความว่าเป็นปัญญาเชิงบริบทที่สะท้อนความฉลาดทางสังคม

ปรากฏการณ์ที่โดดเด่นซึ่งยังไม่เคยมีการบันทึกในงานวิจัยบริบทไทย คือ ความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลระหว่างการทำงานเพื่อสิทธิกับการสร้างคุณค่าแท้ การทำงานเพื่อชุมชนและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ช่วยเสริมพลังผู้ทำงาน (Singh, A. A. & McKleroy, V. S., 2011); (McCann, E. & Brown, M., 2018) แต่การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าการปลดปล่อยของบุคคลไม่สมบูรณ์หากไม่นำไปสู่การปลดปล่อยของชุมชน (Koyama, E., 2003) ข้อค้นพบดังกล่าว

ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Visessuvanapoom, P. et al. ที่ชี้ให้เห็นว่าบริบทสังคมไทยมีความซับซ้อนในแง่ของการยอมรับผู้มีความหลากหลายทางเพศในระดับครอบครัวและชุมชน (Visessuvanapoom, P. et al., 2022) และขยายขอบเขตไปสู่บริบทพื้นที่ที่มีความละเอียดอ่อนทางศาสนาและวัฒนธรรมมากกว่าที่งานวิจัยก่อนหน้าได้ศึกษาไว้

5. ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ

เมื่อตีความเชิงทฤษฎี ปัจจัยที่เสริมกำลังกันทั้ง 4 ด้านสะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองพัฒนาผ่านโอกาสในการเรียนรู้และประสบการณ์ที่สะสม (Branden, N., 1994) และการมีเครือข่ายสนับสนุนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาความยืดหยุ่นทางจิตใจ (Singh, A. A. & McKleroy, V. S., 2011) อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ขยายขอบเขตดังกล่าวด้วยการพบว่า ในพื้นที่ที่ครอบครัวไม่สามารถให้การสนับสนุนได้อย่างเต็มที่เนื่องจากเงื่อนไขทางศาสนาและวัฒนธรรม เครือข่ายองค์กรและชุมชนทำหน้าที่ทดแทนในบางส่วน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของบริบทพหุวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ที่งานวิจัยในบริบทอื่นไม่ได้บรรยายไว้อย่างชัดเจน

6. การสร้างคุณค่าแท้ทางสังคม

การตีความเชิงเปรียบเทียบข้ามกรณีตามแนวทางของ Yin, R. K. ที่เสนอว่าการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามกรณีช่วยให้ผู้วิจัยสามารถระบุรูปแบบที่ปรากฏซ้ำและความแตกต่างระหว่างกรณีศึกษาได้อย่างเป็นระบบ (Yin, R. K., 2018) เผยให้เห็นว่าความแตกต่างที่สำคัญที่สุดปรากฏในมิติการสร้างอัตลักษณ์ทางเพศ โดยกลุ่มอิสลามบูรณาการผ่าน 3 แนวทางที่เป็นรูปธรรม ในขณะที่กลุ่มพุทธสร้างคุณค่าแท้ผ่านมุมมองทางจริยธรรมที่กว้างกว่าและเจรจาต่อรองกับครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก แม้เส้นทางจะแตกต่างกันตามบริบทศาสนา แต่ผลลัพธ์ชี้ไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ การเห็นคุณค่าแท้ในตนเองมีโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นสากล (Mruk, C. J., 2013) แม้เนื้อหาและกลยุทธ์เฉพาะจะถูกกำหนดโดยบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมที่บุคคลดำรงอยู่ก็ตาม วิสัยทัศน์ของผู้ให้ข้อมูลที่มุ่งสร้างผู้นำรุ่นใหม่และขยายคุณค่าออกสู่ชุมชนยืนยันว่าการปลดปล่อยของบุคคลไม่สมบูรณ์หากไม่นำไปสู่การปลดปล่อยของชุมชนด้วย (Koyama, E., 2003)

องค์ความรู้ใหม่

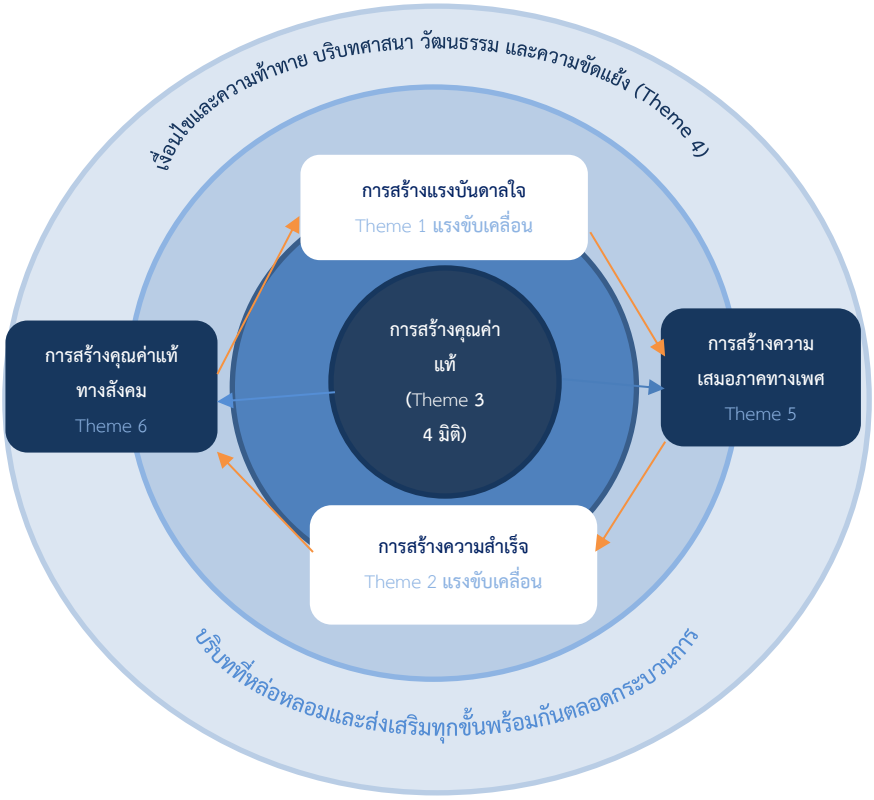
การวิจัยครั้งนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ศาสนาในบริบทพหุวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ทำหน้าที่เป็นทั้งเงื่อนไขที่ท้าทายและทรัพยากรภายในพร้อม ประการที่สอง กระบวนการยอมรับตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศในบริบทนี้เติบโตผ่านความสัมพันธ์และบทบาทในชุมชน ไม่ใช่ในความโดดเดี่ยวของปัจเจกบุคคล ประการที่สาม การทำงานเพื่อสิทธิทำหน้าที่สองอย่างพร้อมกัน คือ เป็นทั้งบริบทที่เอื้อให้การสร้างคุณค่าแท้เกิดขึ้น และในเวลาเดียวกันก็เป็นผลที่เกิดขึ้นจากคุณค่าแท้ที่พัฒนาแล้ว ทั้งสองสิ่งหนุนเสริมกันเป็นวงจรที่ต่อเนื่อง

สรุปและข้อเสนอแนะจากองค์ความรู้ใหม่ทั้ง 3 ประการดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบของโมเดลการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองในบริบทพหุวัตนธรรมชายแดนภาคใต้ (Authentic Self-Esteem Construction Model: ASEC Model) โมเดลนี้มีลักษณะเป็นวงกลมซ้อนกัน 4 ชั้น สะท้อนกระบวนการที่เป็นพลวัตและหนุนเสริมกันอย่างต่อเนื่อง ชั้นในสุด คือ แกนกลางของคุณค่าแท้ในตนเองที่เกิดจากการยอมรับอัตลักษณ์ และการตระหนักรู้คุณค่าในตนเอง ชั้นถัดมา คือ แรงขับเคลื่อนภายในผ่านการพัฒนาความยืดหยุ่น และการสร้างความหมายของชีวิต

ชั้นผลลัพธ์แสดงถึงการเชื่อมโยงกับชุมชน และการทำงานเพื่อสิทธิ และชั้นนอกสุด คือ บริบทพหุวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ที่ห่อหุ้มและหล่อหลอมกระบวนการทั้งหมด ลูกศรวนในโมเดลแสดงให้เห็นว่าผลลัพธ์ ส่งผลย้อนกลับมาเสริมแกนกลาง สร้างเป็นวงจรการเติบโตที่ต่อเนื่อง

โมเดลการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองในบริบทพหุวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้

(Authentic Self-Esteem Construction Model: ASEC)

ส่วนประกอบ	แก่นสาระ	ความหมาย
แกนกลาง	การสร้างคุณค่าแท้ (Theme 3)	กระบวนการพัฒนาคุณค่าแท้ 4 มิติ: รู้จักตนเอง ยอมรับตนเอง แสดงออกและบูรณาการอัตลักษณ์
ชั้นแรงขับ	Theme 1 - 2	แรงบันดาลใจและความสำเร็จเป็นพลังขับเคลื่อนวนซ้ำ (ลูกศรทอง)
ชั้นผลลัพธ์	Theme 5 - 6	คุณค่าแท้ขยายสู่สังคม: ความเสมอภาคทางเพศและคุณค่าแท้ทางสังคม ซึ่งส่งกลับเสริมพลังแกนกลาง
ชั้นบริบท	Theme 4	เงื่อนไขและความท้าทาย (ศาสนา วัฒนธรรม ความขัดแย้ง) หล่อหลอมทุกชั้นพร้อมกัน

ภาพที่ 1 โมเดล ASEC: โครงสร้างวงจรการสร้างคุณค่าแท้ในตนเอง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่าการสร้างคุณค่าแท้ในตนเองของผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ทำงานด้านการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศในจังหวัดชายแดนภาคใต้ดำเนินผ่านระบบที่เชื่อมโยงกัน เริ่มจากการสร้างแรงบันดาลใจที่แปลงประสบการณ์การถูกเลือกปฏิบัติให้กลายเป็นแรงขับเคลื่อนเมื่อมีพื้นที่ปลอดภัยรองรับ ผ่านการสร้างความสำเร็จและความภาคภูมิใจที่ทำหน้าที่เป็นกลไกเยียวยาภายในไปพร้อมกัน จนถึงการสร้างคุณค่าแท้ที่ดำเนินผ่าน 4 มิติ

ซึ่งวนซ้ำและเสริมกำลังกัน โดยมีการบูรณาการอัตลักษณ์ทางเพศกับศาสนาเป็นข้อค้นพบใหม่ที่สำคัญที่สุด เนื่องจากศาสนาทำหน้าที่เป็นทั้งเงื่อนไขที่ท้าทายและทรัพยากรภายในไปพร้อมกัน ทั้งนี้ บริบทพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ชายแดนภาคใต้ทำหน้าที่เป็นปัจจัยเร่งที่ทำให้การสร้างคุณค่าแท้มีความลึกและมั่นคงกว่าที่คาด เพราะความซับซ้อนของบริบทบังคับให้ผู้ให้ข้อมูลต้องพัฒนาความเข้มแข็งทางใจในระดับที่สูงกว่า และการทำงานเพื่อสิทธิทำหน้าที่สองอย่างพร้อมกัน คือ เป็นทั้งบริบทที่เอื้อให้การสร้างคุณค่าแท้เกิดขึ้น และในเวลาเดียวกันก็เป็นผลที่เกิดขึ้นจากคุณค่าแท้ที่พัฒนาแล้ว อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดด้านขอบเขตพื้นที่ที่ครอบคลุมเพียง 4 จังหวัด ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 12 ราย และลักษณะของผู้ให้ข้อมูลที่ล้วนมีบทบาทเชิงบวกในองค์กรอยู่แล้ว ทำให้ผลการวิจัยสะท้อนเฉพาะกลุ่มที่สามารถเอาชนะเงื่อนไขในระดับหนึ่งแล้ว ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ภาครัฐควรเร่งปรับปรุงกลไกทางกฎหมายเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศสามารถนำไปบังคับใช้ได้จริงในระดับปฏิบัติ มิใช่เพียงหลักการในเชิงนามธรรม โดยคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทพหุวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ในระดับองค์กรและชุมชนควรส่งเสริมให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศมีบทบาทเป็นผู้นำในการออกแบบและขับเคลื่อนกิจกรรมที่ตอบสนองต่อทั้ง 4 มิติของการสร้างคุณค่าแท้ สำหรับครอบครัวและผู้นำศาสนา ควรส่งเสริมพื้นที่สนทนาที่ทำให้สมาชิกครอบครัวสามารถแสดงตัวตนได้โดยไม่ขัดแย้งกับรากฐานทางความเชื่อของชุมชน ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่บริบทอื่นของประเทศ พัฒนาเครื่องมือวัดเชิงปริมาณที่สร้างจากฐานข้อค้นพบเชิงคุณภาพนี้ และเจาะลึกกระบวนการบูรณาการระหว่างอัตลักษณ์ทางเพศกับความเชื่อทางศาสนาในบริบทที่หลากหลายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Bockting, W. O. et al. (2013). Stigma, mental health, and resilience in an online sample of the US transgender population. American Journal of Public Health, 103(5), e1-951. https://doi.org/10.2105/AJPH.2013.301241.

Branden, N. (1994). The six pillars of self-esteem. New York: Bantam Books.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa.

Breslow, A. S. et al. (2015). Resilience and collective action: Exploring buffers against minority stress for transgender individuals. Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity, 2(3), 253-265. https://doi.org/10.1037/sgd0000117.

Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2018). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. (4th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Deci, E. L. & Ryan, R. M. (1995). Human autonomy: The basis for true self-esteem. In M. Kernis (Ed.), Efficacy, agency, and self-esteem. (pp. 31-49). New York: Plenum Press.

Geertz, C. (1973). The interpretation of cultures. New York: Basic Books.

Haryutama, F. (2020). Tinjauan hak asasi manusia terhadap perilaku lesbian, gay, bisexual, transgender, dan queer (LGBTQ) dalam perspektif hukum Islam. Journal of Islamic Law Studies, 3(1), 1-11.

Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. Psychological Inquiry, 14(1), 1-26. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1401_01.

Koyama, E. (2003). The transfeminist manifesto. In Dicker, R. & Piepmeier, A. (Eds.), Catching a wave. (pp. 244-259). Boston: Northeastern University Press.

Kozee, H. B. et al. (2012). Development and psychometric evaluation of the Interpersonal Sexual Objectification Scale-Lesbian Version. Psychology of Women Quarterly, 36(2), 179-196. https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2007.00351.x.

McCann, E. & Brown, M. (2018). The inclusion of LGBT+ health issues within undergraduate healthcare education and professional training programmes: A systematic review. Nurse Education Today, 64(2018), 204-214. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.02.028.

Mruk, C. J. (2013). Self-esteem and positive psychology: Research, theory, and practice. (4th ed.). New York: Springer.

Pensuksan, W. C. et al. (2025). The lived experience of Thai LGBTQ+ adolescents: Self-discovery, healing from depression, and the need for support: A phenomenological study. International Journal of Environmental Research and Public Health, 22(12), 1851. https://doi.org/10.3390/ ijerph22121851.

Pitanupong, J. et al. (2024). Perceived attitudes toward LGBTQ+ physicians among individuals with psychiatric illness in the religiously diverse southern region of Thailand: A multihospital-based survey. BMC Psychology, 12, 178. https://doi.org/10.1186/s40359-024-01666-0.

Rogers, C. R. (1959). A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships. In Koch, S. (Ed.), Psychology: A study of a science: Vol. 3. (pp. 184-256). New York: McGraw-Hill.

Serano, J. (2007). Whipping girl. Berkeley: Seal Press.

Singh, A. A. & McKleroy, V. S. (2011). “Just getting out of bed is a revolutionary act”: The resilience of transgender people of color who have survived traumatic life events. Traumatology, 17(2), 34-44. https://doi.org/10.1177/1534765610369261.

Stryker, S. (2004). Transgender studies: Queer theory’s evil twin. GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies, 10(2), 212-215. https://doi.org/10.1215/10642684-10-2-212.

Testa, R. J. et al. (2015). Development of the Gender Minority Stress and Resilience Measure. Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity, 2(1), 65-77. https://doi.org/10.1037/sgd0000081.

Visessuvanapoom, P. et al. (2022). Lesbian, gay, bisexual, transgender and queer (LGBTQ) adolescents: Understanding and support. Suranaree Journal of Social Science, 16(2), 119-131. https://doi.org/10.55766/HJJY8282.

Yin, R. K. (2018). Case study research and applications: Design and methods. (6th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

บทความวิจัย

การประเมินความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดนในบริบทของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม*

RISK ASSESSMENT OF THE KHLONG DAN RIVERSIDE COMMUNITY IN THE CONTEXT OF ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL CHANGES

นิภารัตน์ นักตรีพงศ์*, ศศิพัชร บุญขวัญ, พัชรินทร์ โสมปาน

Niparat Nuktreepong*, Sasipat Boonkwan, Patcharin Sompan

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Management Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: niparat_nuk@nstru.ac.th

*Tel: 086-749-0241

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจประเด็นความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดนในบริบทของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 2) ประเมินระดับความเสี่ยงโดยกระบวนการมีส่วนร่วม และ 3) เสนอแนวทางการจัดการความเสี่ยงที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณเป็นตัวแทนครัวเรือน 100 ครัวเรือน จากการสุ่มแบบชั้นภูมิ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ 35 คน จากการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา และข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา จากนั้นบูรณาการผลเพื่อสังเคราะห์ประเด็นความเสี่ยงเข้าสู่การประเมินแบบมีส่วนร่วม โดยผลจากแบบสอบถามใช้สะท้อนระดับความคิดเห็น ระดับความเสี่ยงพิจารณาจากระดับโอกาสที่จะเกิดและระดับผลกระทบ และคำนวณจากผลคูณของทั้งสององค์ประกอบ ผลการวิจัยพบว่า 1) ความเสี่ยงของชุมชนจำแนกได้ 3 มิติ รวม 11 ประเด็น ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีทิศทางสอดคล้องกันว่า การย้ายถิ่นของเยาวชนและการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประเด็นสำคัญ 2) ทั้งสองประเด็นอยู่ในระดับสูงมาก ขณะที่ความเสี่ยงส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง สะท้อนว่าประเด็นด้านโครงสร้างประชากรและความต่อเนื่องของการสืบทอดวัฒนธรรมควรได้รับการจัดลำดับความสำคัญ และ 3) การสังเคราะห์ผลการประเมินร่วมกับข้อเสนอจากชุมชนนำไปสู่แนวทางจัดการความเสี่ยง 4 แนวทาง ได้แก่ การสร้างกลไกความร่วมมือระดับชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจ ฐานวัฒนธรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาข้ามรุ่น และการจัดทำฐานข้อมูลและแผนที่ความเสี่ยงชุมชน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นความสำคัญของการจัดการความเสี่ยงที่ครอบคลุมมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นฐาน

คำสำคัญ: การประเมินความเสี่ยง, การจัดการความเสี่ยง, ชุมชนริมน้ำ, การมีส่วนร่วมของชุมชน, คลองแดน

* Received 28 August 2026; Revised 4 October 2026; Accepted 23 October 2026

Abstract

This study aimed to 1) Explore the risk issues affecting the Khlong Dan riverside community in the context of economic, social, and cultural changes; 2) Assess community risk levels through a participatory process; and 3) Propose risk management guidelines appropriate to the community context. A convergent parallel mixed-methods design was employed. The quantitative sample consisted of 100 household representatives selected through stratified random sampling, while 35 key informants were purposively selected for the qualitative component. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, whereas qualitative data were analyzed through content analysis. The findings from both components were then integrated to synthesize the risk issues for participatory assessment. Questionnaire results were used to reflect respondents' levels of opinion, whereas risk levels were determined from the likelihood and impact of each risk issue and calculated as the product of these two components. The findings revealed that: 1) Community risks could be classified into three dimensions comprising 11 issues in total: economic, social, and cultural. Both quantitative and qualitative findings consistently indicated that youth migration and the lack of successors to local wisdom were major community concerns; 2) These two issues were assessed as very high risk, while most of the remaining risks were classified as high, indicating that demographic structure and the continuity of cultural transmission should receive priority attention; and 3) Synthesizing the risk assessment results with community recommendations led to four risk management guidelines: establishing community-level collaborative mechanisms, developing a culture-based economy, promoting intergenerational transmission of local wisdom, and developing a community risk database and risk map. The findings highlight the importance of integrated risk management that addresses economic, social, and cultural dimensions and is grounded in community participation.

Keywords: Risk Assessment, Risk Management, Riverside Community, Community Participation, Khlong Dan

บทนำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ชุมชนท้องถิ่นของประเทศไทยเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การเคลื่อนย้ายแรงงาน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบอาชีพ และการพึ่งพาเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ชุมชนต้องปรับตัวภายใต้ความไม่แน่นอนและความเสี่ยงที่มีความเชื่อมโยงกันหลายมิติ โดยเฉพาะชุมชนที่มีฐานเศรษฐกิจและวิถีชีวิตพึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่ ซึ่งอาจมีข้อจำกัดในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

ชุมชนริมน้ำคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ผูกพันกับพื้นที่และทรัพยากรท้องถิ่น งานศึกษาที่ผ่านมาสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำ การจัดการตนเองของชุมชน และความสำคัญของทุนและเครือข่ายภายในชุมชน (วิชชุดา เขียวเกตุ, 2559); (มนัสสวาส กุลวงศ์ และคณะ, 2562) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โครงสร้างประชากร และการลดบทบาทของอาชีพและกิจกรรมดั้งเดิม อาจก่อความเสี่ยงที่ไม่จำกัดเพียงด้านเศรษฐกิจ แต่เชื่อมโยงกับโครงสร้างสังคมและการสืบทอดวัฒนธรรมด้วย ความเสี่ยงของชุมชนจึงพิจารณาได้อย่างน้อย 3 มิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ เช่น ความผันผวนของรายได้ การลดลงของอาชีพดั้งเดิม และข้อจำกัดด้านตลาด ด้านสังคม เช่น การย้ายถิ่นของเยาวชน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว และการอ่อนตัวของเครือข่ายความร่วมมือ และด้านวัฒนธรรม เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาและพิธีกรรมที่ลดลง และการเสื่อมสภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ความเสี่ยงทั้งสามมิติปรากฏร่วมกันภายใต้การเปลี่ยนแปลงของชุมชน จึงต้องประเมินและจัดลำดับความสำคัญอย่างเป็นระบบ ในมิติวัฒนธรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่นที่ลดลงอาจสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) หรือความรู้ ทักษะ คุณค่า และแบบแผนทางวัฒนธรรมที่สั่งสมและถ่ายทอดในสังคม (Bourdieu, P., 1986) การศึกษานี้ใช้แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดสนับสนุนเพื่อทำความเข้าใจความเสี่ยงด้านการสืบทอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชน มิใช่กรอบหลักในการคำนวณหรือจัดระดับความเสี่ยง

การประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment) เป็นกระบวนการระบุ วิเคราะห์ และจัดลำดับความสำคัญของความเสี่ยง โดยการศึกษาครั้งนี้ให้ความสำคัญกับการพิจารณาระดับโอกาสที่จะเกิด (Likelihood) และระดับผลกระทบ (Impact) เพื่อใช้เป็นฐานในการจัดระดับและกำหนดลำดับความสำคัญของประเด็นความเสี่ยง (Ayyub, B. M., 2003); (International Organization for Standardization, 2018) กระบวนการดังกล่าวดำเนินควบคู่กับการมีส่วนร่วมของผู้แทนชุมชน เพื่อให้การประเมินสะท้อนการรับรู้และประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญในขั้นตอนการระบุ ประเมิน และจัดลำดับประเด็นความเสี่ยง

ภายหลังการประเมินระดับความเสี่ยง ผู้วิจัยใช้หลัก 4Ts ได้แก่ การยอมรับ (Tolerate) การลดหรือควบคุม (Treat) การถ่ายโอนหรือแบ่งปัน (Transfer) และการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง (Terminate) เป็นกรอบสังเคราะห์และจำแนกแนวทางการจัดการความเสี่ยงในขั้นสุดท้าย มิใช่เกณฑ์ให้คะแนนระดับความเสี่ยง กรอบนี้ช่วยเชื่อมผลการประเมินกับมาตรการที่เหมาะสมกับแต่ละประเด็น และทำให้ได้ข้อเสนอเชิงปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น แม้มีการศึกษาชุมชนริมน้ำคลองแดนด้านการจัดการตนเอง การเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำ และทุนชุมชน รวมถึงชุมชนริมคลองในมิติมรดกวัฒนธรรมและวิสาหกิจชุมชน แต่ยังขาดองค์ความรู้ด้านการประเมินความเสี่ยงที่บูรณาการมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมจัดลำดับความสำคัญของความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ การศึกษานี้จึงมุ่งสำรวจประเด็นความเสี่ยง ประเมินระดับความเสี่ยงแบบมีส่วนร่วม และเสนอแนวทางการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนริมน้ำคลองแดน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจประเด็นความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดนภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

2. เพื่อประเมินระดับความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ประเภทคู่ขนาน (Convergent Parallel Design) เก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในช่วงเวลาเดียวกัน วิเคราะห์แยกกัน แล้วบูรณาการผล เพื่อสังเคราะห์ประเด็นความเสี่ยงของชุมชน จากนั้นนำเข้าสู่การประเมินความเสี่ยงแบบมีส่วนร่วม โดยผู้แทนชุมชนร่วมพิจารณาระดับโอกาสเกิดและผลกระทบ จัดลำดับความสำคัญ และเสนอแนวทางการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน

1. พื้นที่วิจัย ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่รอยต่อจังหวัดสงขลากับนครศรีธรรมราช มีวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมผูกพันกับลำน้ำมาอย่างต่อเนื่อง

ประชากรเชิงปริมาณ คือ ครัวเรือนในชุมชนบ้านคลองแดน 269 ครัวเรือน (ประชากร 468 คน เป็นชาย 235 คน หญิง 233 คน) ตามข้อมูลกรมการปกครอง พ.ศ. 2567 ซึ่งรายงานผ่านฐานข้อมูลชุมชนของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

ขนาดกลุ่มตัวอย่างคำนวณด้วยสูตรของ Yamane, T. สำหรับประชากรที่ทราบจำนวน ที่ค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 8 ดังนี้ ดังสมการ $n = \frac{N}{1+Ne^2}$ (Yamane, T., 1973)

เมื่อ n หมายถึง ขนาดกลุ่มตัวอย่าง N หมายถึง จำนวนประชากร และ e หมายถึง ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ โดยกำหนด N = 269 ครัวเรือน และ e = 0.08 จะได้ $n = \frac{269}{1+269(0.08)^2} = 98.84$ หรือประมาณ 99 ครัวเรือน ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 100 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน

กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งชั้นตามตำแหน่งที่ตั้งของครัวเรือนริมคลอง เพื่อให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของชุมชน แล้วสุ่มตัวแทนจากแต่ละพื้นที่จนครบ 100 ครัวเรือน

การศึกษาเชิงคุณภาพใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) 35 คน เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้นำและปราชญ์ชุมชน 5 คน ซึ่งมีบทบาทหรือได้รับการยอมรับในพื้นที่ 2) ประชาชนที่ประกอบอาชีพหลากหลาย 20 คน ซึ่งมีประสบการณ์อยู่อาศัยหรือประกอบอาชีพในชุมชน 3) เยาวชนและวัยแรงงานรุ่นใหม่อายุ 18 - 30 ปี 5 คน และ 4) ผู้แทนหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดนโดยตรง 5 คน ทุกคนต้องสามารถให้ข้อมูลด้านบริบท ความเปลี่ยนแปลง ความเสี่ยง และการจัดการของชุมชนได้โดยตรง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือเก็บข้อมูล ประกอบด้วย 1) แบบสอบถาม และ 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบสอบถามมี 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นต่อความเปลี่ยนแปลงและประเด็นความเสี่ยงของชุมชน 10 ข้อ แบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ และส่วนที่ 3 คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับความเสี่ยงและแนวทางการจัดการ ส่วนแบบสัมภาษณ์ครอบคลุม 5 ประเด็น ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล ความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ความเสี่ยงและผลกระทบ การรับมือและการปรับตัว และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การพัฒนาเครื่องมือใช้แนวคิดการบริหารความเสี่ยงเป็นกรอบสนับสนุนในการกำหนดคำถาม โดยใช้แนวคิดของ Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission จัดหมวดประเด็นด้านการรับรู้ การตอบสนอง การสื่อสาร และการติดตามความเสี่ยง มิใช่เพื่อประเมินระบบควบคุมภายในของชุมชน (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2004) ส่วนการประเมินระดับความเสี่ยงพิจารณาจากโอกาสที่จะเกิด (Likelihood) และผลกระทบ (Impact) และใช้หลัก 4Ts สังเคราะห์แนวทางตอบสนองหลังการประเมิน

ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คนตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยยอมรับข้อที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ผลพบว่า ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 แสดงว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยในระดับที่ยอมรับได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากตัวแทนครัวเรือน 100 คน ครัวเรือนละ 1 คน เพื่อสำรวจข้อมูลทั่วไปและความคิดเห็นต่อความเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงของชุมชนในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ข้อมูลส่วนนี้สะท้อนระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อสถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่และใช้สังเคราะห์ประเด็นความเสี่ยงร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 35 คน เกี่ยวกับบริบทและความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ความเสี่ยงและผลกระทบ การรับมือและการปรับตัว และข้อเสนอแนะต่อการจัดการความเสี่ยง ร่วมกับการสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อขยายความ ตรวจสอบ และอธิบายข้อมูลจากการสัมภาษณ์ให้เห็นประสบการณ์และมุมมองของผู้เกี่ยวข้องในบริบทจริง

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินความเสี่ยงแบบมีส่วนร่วม ภายหลังบูรณาการข้อมูลทั้งสองส่วน ผู้วิจัยนำประเด็นความเสี่ยงที่สังเคราะห์ได้ให้ผู้แทนชุมชนร่วมพิจารณาระดับโอกาสที่จะเกิด (Likelihood: L) และผลกระทบ (Impact: I) ของแต่ละประเด็น พร้อมอภิปรายเหตุผลจากประสบการณ์และสภาพจริงของพื้นที่ จากนั้นคำนวณคะแนนความเสี่ยงและจัดลำดับความสำคัญ เพื่อใช้สังเคราะห์แนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปและระดับความคิดเห็นต่อความเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงของชุมชน แปลผลค่าเฉลี่ย ดังนี้ 4.51 - 5.00 มากที่สุด 3.51 - 4.50 มาก 2.51 - 3.50 ปานกลาง 1.51 - 2.50 น้อย และ 1.00 - 1.50 น้อยที่สุด ทั้งนี้ ค่าเฉลี่ยใช้สะท้อนระดับความคิดเห็นของผู้ตอบเท่านั้น มิใช่คะแนนหรือระดับความเสี่ยงโดยตรง

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยอ่านทบทวนข้อมูล สร้างรหัส (Coding) จัดกลุ่มรหัสที่ความหมายใกล้เคียงเป็นประเด็นย่อย และสังเคราะห์เป็นประเด็นหลักในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แล้วนำไปเปรียบเทียบและบูรณาการกับข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อสังเคราะห์รายการประเด็นความเสี่ยงของชุมชน

5. การบูรณาการข้อมูล

การวิจัยดำเนินตาม Convergent Parallel Design โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแยกกัน แล้วเปรียบเทียบผลในระดับประเด็นใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ข้อค้นพบที่สอดคล้องกัน 2) ข้อค้นพบที่ข้อมูลอีกส่วนช่วยอธิบายหรือขยายความ และ 3) ข้อค้นพบที่แตกต่างกัน การบูรณาการจึงเกิดในขั้นตีความและสังเคราะห์ มิได้รวมคะแนนเชิงปริมาณเข้ากับข้อมูลเชิงคุณภาพโดยตรง

ผู้วิจัยสังเคราะห์ผลเป็นรายการประเด็นความเสี่ยงในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยพิจารณาประเด็นที่ปรากฏซ้ำหรือได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลมากกว่าหนึ่งแหล่ง และประเด็นที่ข้อมูลเชิงคุณภาพช่วยอธิบายความหมายหรือบริบทของผลเชิงปริมาณ เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากนั้นจึงนำประเด็นที่ได้เข้าสู่การประเมินความเสี่ยงแบบมีส่วนร่วมกับผู้แทนชุมชน เพื่อกำหนดระดับโอกาสที่จะเกิดและผลกระทบ

6. การประเมินและจัดระดับความเสี่ยง

ประเด็นความเสี่ยงที่ได้จากการบูรณาการข้อมูลถูกนำเข้าสู่การประเมินแบบมีส่วนร่วม โดยพิจารณาระดับโอกาสที่จะเกิด (Likelihood: L) และผลกระทบ (Impact: I) ของแต่ละประเด็น แล้วคำนวณคะแนนความเสี่ยง ดังนี้

Risk Score = Likelihood (L) × Impact (I)

จากนั้นจัดระดับความเสี่ยงตามเกณฑ์ในตารางที่ 1 ซึ่งผู้วิจัยประยุกต์จากหลักการประเมินโอกาสและผลกระทบตามแนวทาง ISO 31000 และแนวคิดการบริหารความเสี่ยงของ COSO ทั้งนี้ มาตรฐานทั้งสองมิได้กำหนดช่วงคะแนนดังกล่าวโดยตรง (International Organization for Standardization [ISO], 2018; COSO, 2004)

ตารางที่ 1 เกณฑ์การจัดระดับความเสี่ยง

คะแนน	ระดับความเสี่ยง	แนวทางการตอบสนอง
20 - 25	สูงมาก	จัดการทันที จัดทำแผนบริหารความเสี่ยงเฉพาะประเด็น
12 - 16	สูง	จัดการโดยเร็ว กำหนดผู้รับผิดชอบและกรอบเวลาชัดเจน
6 - 10	ปานกลาง	ควบคุมด้วยมาตรการที่มีอยู่อย่างสม่ำเสมอ
3 - 5	น้อย	เฝ้าระวังตามรอบปกติ
1 - 2	น้อยมาก	ยอมรับได้ภายใต้การควบคุมที่มีอยู่

ที่มา: ผู้วิจัยประยุกต์จากหลักการพิจารณาโอกาสและผลกระทบตามแนวทางการบริหารความเสี่ยง

ภายหลังจัดระดับและลำดับความสำคัญ ผู้วิจัยนำผลการประเมินร่วมกับข้อเสนอจากเวทีชุมชนมาสังเคราะห์เป็นแนวทางการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ โดยใช้หลัก 4Ts จำแนกรูปแบบการตอบสนอง ได้แก่ 1) Tolerate การยอมรับ 2) Treat การลดหรือควบคุม 3) Transfer การถ่ายโอนหรือแบ่งปัน และ 4) Terminate การหลีกเลี่ยงหรือยุติกิจกรรมที่ก่อความเสี่ยง ทั้งนี้ 4Ts ใช้เฉพาะหลังการประเมิน มิใช่เกณฑ์คำนวณคะแนนความเสี่ยง

ผลการวิจัย

1. ประเด็นความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 61 เพศชาย ร้อยละ 38 และเพศทางเลือก ร้อยละ 1 มีอายุเฉลี่ย 48.6 ปี ระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 47 ปริญญาตรี ร้อยละ 35 และอื่น ๆ ร้อยละ 18 สถานภาพสมรส ร้อยละ 62 มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.2 คน และมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 6,900 บาทต่อเดือน อาชีพหลัก คือ ประมง ร้อยละ 40 และเกษตรกรรม ร้อยละ 30 รวมกันถึงร้อยละ 70 จึงชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนพึ่งพาอาชีพที่อ่อนไหวต่อความผันผวนของสภาพแวดล้อมและราคาผลผลิตเป็นหลัก ปัจจัยเหล่านี้ประกอบกันเป็นเงื่อนไขความเปราะบางพื้นฐานที่ทำให้ชุมชนมีขีดความสามารถในการรองรับความเสี่ยงจำกัด ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อความเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงของชุมชน แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นต่อความเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดน (n = 100)

ประเด็นความคิดเห็น	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1. รายได้ของครอบครัวเปลี่ยนแปลงในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา	4.12	0.71	มาก	5
2. อาชีพดั้งเดิมของชุมชนลดลง	4.28	0.68	มาก	4
3. เยาวชนมีแนวโน้มย้ายถิ่นไปทำงานนอกพื้นที่	4.61	0.55	มากที่สุด	1
4. วัฒนธรรมประเพณีในชุมชนถูกลดความสำคัญลง	4.34	0.63	มาก	3
5. การใช้เทคโนโลยีส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชน	3.95	0.77	มาก	7
6. หน่วยงานรัฐมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชน	2.87	0.89	ปานกลาง	10
7. ชุมชนมีความเข้มแข็งในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง	3.42	0.84	ปานกลาง	9
8. มีความเสี่ยงจากน้ำท่วมและภัยธรรมชาติซ้ำซาก	4.05	0.74	มาก	6
9. คุณภาพชีวิตลดลงจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	3.88	0.80	มาก	8
10. ต้องการให้ชุมชนมีแผนจัดการความเสี่ยงร่วมกัน	4.47	0.59	มาก	2
ภาพรวม	**4.00**	**0.72**	**มาก**	**-**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อความเปลี่ยนแปลงและประเด็นความเสี่ยงของชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.72) เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า แนวโน้มการย้ายถิ่นของเยาวชนไปทำงานนอกพื้นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.61, S.D. = 0.55) รองลงมา ได้แก่ ความต้องการให้ชุมชนมีแผนจัดการความเสี่ยงร่วมกัน ($\bar{x}$ = 4.47, S.D. = 0.59) การที่วัฒนธรรมประเพณีในชุมชนถูกลดความสำคัญลง ($\bar{x}$ = 4.34, S.D. = 0.63) และการลดลงของอาชีพดั้งเดิมของชุมชน ($\bar{x}$ = 4.28, S.D. = 0.68) ซึ่งอยู่ในระดับมากตามลำดับ

สำหรับประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง มี 2 ประเด็น ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ($\bar{x}$ = 3.42, S.D. = 0.84) และบทบาทของหน่วยงานรัฐในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ($\bar{x}$ = 2.87, S.D. = 0.89) โดยบทบาทของหน่วยงานรัฐมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในบรรดาประเด็นที่ศึกษา ทั้งนี้ ผลจากแบบสอบถามในส่วนนี้ใช้สะท้อนระดับความคิดเห็นของผู้ตอบต่อแต่ละประเด็น มิได้ใช้เป็นคะแนนระดับความเสี่ยงโดยตรง

กลุ่มที่หนึ่ง ประเด็นความเสี่ยงที่ชุมชนรับรู้ในระดับสูงสุด ประกอบด้วย สี่ประเด็นแรก ได้แก่ แนวโน้มการย้ายถิ่นของเยาวชนไปทำงานนอกพื้นที่ ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.55) ซึ่งเป็นประเด็นเดียวที่อยู่ในระดับมากที่สุด ความต้องการให้ชุมชนมีแผนจัดการความเสี่ยงร่วมกัน ($\bar{X}$ = 4.47, S.D. = 0.59) การที่วัฒนธรรมประเพณีในชุมชนถูกลดความสำคัญลง ($\bar{X}$ = 4.34, S.D. = 0.63) และการลดลงของอาชีพดั้งเดิม ($\bar{X}$ = 4.28, S.D. = 0.68) จะเห็นได้ว่าสามในสี่ประเด็นนี้เป็นประเด็นเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงมิติเศรษฐกิจเข้ากับมิติสังคมและวัฒนธรรมโดยตรง กล่าวคือ เมื่ออาชีพดั้งเดิมเสื่อมถอย ฐานรายได้ในพื้นที่จึงไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของคนรุ่นใหม่ นำไปสู่การย้ายถิ่นของเยาวชน และเมื่อผู้สืบทอดออกจากพื้นที่ กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีจึงหยุดชะงักตามมา ลำดับความสำคัญที่ชุมชนให้ไว้จึงมิได้เป็นเพียงการเรียงประเด็นอย่างเป็นเอกเทศ แต่สะท้อนการรับรู้ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ต่อเนื่องกันเป็นวงจร

กลุ่มที่สอง ประเด็นความเสี่ยงระดับปานกลางค่อนไปทางสูง ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงรายได้ครัวเรือนในรอบห้าปี ($\bar{X}$ = 4.12, S.D. = 0.71) ความเสี่ยงจากน้ำท่วมและภัยธรรมชาติซ้ำซาก ($\bar{X}$ = 4.05, S.D. = 0.74) ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อวิถีชีวิต ($\bar{X}$ = 3.95, S.D. = 0.77) และการลดลงของคุณภาพชีวิตจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ($\bar{X}$ = 3.88, S.D. = 0.80) ข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติซึ่งเป็นภัยคุกคามที่มองเห็นได้ชัดที่สุดในเชิงกายภาพ กลับอยู่ในลำดับที่หกเท่านั้น ต่ำกว่าความเสี่ยงเชิงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม สะท้อนว่าชุมชนประเมินภัยที่เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ และสะสมตัว (Slow-onset Risk) ว่าคุกคามการดำรงอยู่ของชุมชนมากกว่าภัยฉับพลันที่ชุมชนมีประสบการณ์รับมือมายาวนานแล้ว

กลุ่มที่สาม ประเด็นที่ชุมชนประเมินไว้ในระดับต่ำ ซึ่งมีเพียงสองประเด็นและทั้งสองประเด็นเป็นข้อความเชิงบวกที่วัดขีดความสามารถในการรับมือ ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ($\bar{X}$ = 3.42, S.D. = 0.84) และบทบาทของหน่วยงานรัฐในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ($\bar{X}$ = 2.87, S.D. = 0.89) โดยบทบาทของหน่วยงานรัฐมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในบรรดาประเด็นที่ศึกษา

เมื่อพิจารณาการกระจายของคะแนน พบว่า ประเด็นการย้ายถิ่นของเยาวชนมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำที่สุด (S.D. = 0.55) และมีสัมประสิทธิ์การกระจายประมาณร้อยละ 11.9 แสดงให้เห็นว่าคะแนนความคิดเห็นของผู้ตอบในประเด็นดังกล่าวมีการกระจายค่อนข้างน้อย และ สะท้อนความคิดเห็นที่มีความสอดคล้องกันในระดับสูง ขณะที่ประเด็นบทบาทของหน่วยงานรัฐ (S.D. = 0.89) และความเข้มแข็งของชุมชน (S.D. = 0.84) มีการกระจายของความคิดเห็นมากกว่า ความแตกต่างนี้ชี้ว่าประสบการณ์ที่สมาชิกชุมชนมีต่อการสนับสนุนจากภาครัฐและต่อศักยภาพของกลุ่มมีความหลากหลายสูง อาจขึ้นอยู่กับการเข้าถึงเครือข่าย ความใกล้ชิดกับผู้นำ หรือการเคยเข้าร่วมโครงการพัฒนาที่แตกต่างกัน ข้อค้นพบนี้มีนัยเชิงปฏิบัติว่า มาตรการที่มุ่งเสริมขีดความสามารถของชุมชนควรให้ความสำคัญกับการกระจายโอกาสการเข้าถึงอย่างทั่วถึง มิใช่มุ่งเฉพาะกลุ่มแกนนำเดิม

ช่องว่างระหว่างความต้องการกับขีดความสามารถ เมื่อนำประเด็นข้อ 10 มาเปรียบเทียบกับข้อ 7 และข้อ 6 พบส่วนต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.05 และ 1.60 หน่วยตามลำดับ ซึ่งเป็นช่องว่างที่กว้างมากบนมาตรวัดห้าระดับ กล่าวได้ว่าชุมชนตระหนักถึงความเสี่ยงและมีความต้องการจัดการอย่างเป็นระบบในระดับสูง แต่ประเมินว่าทั้งกลไกสนับสนุนจากภาครัฐและขีดความสามารถของชุมชนเองยังไม่เพียงพอที่จะรองรับความต้องการดังกล่าว ช่องว่างนี้

จึงมิใช่ปัญหาการขาดความตระหนักรู้ซึ่งเป็นอุปสรรคที่พบบ่อยในงานพัฒนาชุมชนทั่วไป หากแต่เป็นปัญหาการขาดกลไกและทรัพยากรที่จะแปลงความตระหนักรู้ไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่เอื้อต่อการแทรกแซงเชิงนโยบายมากกว่า ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างระดับความต้องการในการจัดการความเสี่ยงกับการรับรู้ของผู้ตอบต่อขีดความสามารถของชุมชนและการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ

เมื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมาวิเคราะห์เนื้อหา พร้อมนับความถี่ของผู้ให้ข้อมูลที่กล่าวถึงแต่ละประเด็น ได้ผลดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (n = 35)

มิติ	ประเด็นที่สังเคราะห์ได้	ความถี่ (คน)	สาระสำคัญจากคำบอกเล่า
เศรษฐกิจ	รายได้จากประมงและเกษตรลดลงและไม่แน่นอน	31	ปริมาณสัตว์น้ำลดลงชัดเจนเมื่อเทียบกับ 10 ปีก่อน ประกอบกับต้นทุนสูงขึ้น
	ตลาดริมน้ำซบเซาหลังสถานการณ์โควิด - 19	28	ผู้ค้าเดิมหลายรายเลิกกิจการถาวรและหันไปประกอบอาชีพอื่นนอกพื้นที่
	การแข่งขันจากตลาดน้ำและตลาดชุมชนใกล้เคียง	19	นักท่องเที่ยวมีทางเลือกมากขึ้น ทำให้จำนวนผู้มาเยือนกระจายตัว
	ข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งทุนและการตลาดออนไลน์	14	ผู้ประกอบการรายย่อยขาดทักษะดิจิทัลและหลักประกันในการกู้ยืม
สังคม	เยาวชนย้ายถิ่นไปทำงานนอกพื้นที่	33	ครัวเรือนส่วนใหญ่มีบุตรหลานทำงานในเมืองใหญ่และกลับมาเฉพาะเทศกาล
	ผู้สูงอายุอยู่ลำพังและครอบครัวเดี่ยวเพิ่มขึ้น	26	ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งดูแลหลานตามลำพังโดยไม่มีผู้ดูแลวัยแรงงาน
	ความเปราะบางเมื่อเกิดอุทกภัยซ้ำซาก	24	การอพยพและการช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางยังอาศัยการบอกต่อแบบไม่เป็นทางการ
	เครือข่ายความร่วมมือในชุมชนอ่อนแอลง	17	กิจกรรมรวมหมู่ลดลง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนห่างเหินกว่าเดิม
วัฒนธรรม	ขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	32	ปราชญ์ชุมชนหลายท่านเสียชีวิตโดยยังไม่มีการบันทึกองค์ความรู้ไว้
	พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่นลดลง	25	งานบุญวัด งานขนมพื้นบ้าน และการแสดงมโนราห์จัดน้อยลงกว่าอดีตมาก
	เรือนไม้ริมน้ำและภูมิทัศน์วัฒนธรรมเสื่อมสภาพ	21	ขาดงบประมาณซ่อมบำรุงต่อเนื่องในช่วงที่นักท่องเที่ยวลดลง
ข้อมูลเชิงบวกประกอบการวิเคราะห์	การฟื้นตัวของตลาดโดยกลุ่มเยาวชนและผู้นำชุมชน	23	กิจกรรมตลาดย้อนยุคและการแสดงของเยาวชนช่วยดึงผู้มาเยือนกลับมาบางส่วน

หมายเหตุ: ข้อมูลเชิงบวกประกอบการวิเคราะห์เป็นข้อมูลด้านศักยภาพของชุมชนที่ปรากฏจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้เพื่อประกอบการตีความและการพัฒนาแนวทางการจัดการความเสี่ยงเท่านั้น ไม่จัดเป็นประเด็นความเสี่ยงและไม่รวมอยู่ใน 3 มิติ 11 ประเด็นความเสี่ยงของการศึกษานี้

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพสามารถสังเคราะห์ประเด็นความเสี่ยงได้ 3 มิติ รวม 11 ประเด็น ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวถึงบ่อยที่สุด ได้แก่ การย้ายถิ่นของเยาวชน จำนวน 33 คน และการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 32 คน ทั้งนี้ จำนวนดังกล่าว หมายถึง จำนวนผู้ให้ข้อมูลที่กล่าวถึงประเด็นจากการวิเคราะห์เนื้อหา มิใช่ร้อยละสำหรับการอนุมานไปยังประชากร นอกจากนี้ ยังพบข้อมูลเชิงบวกเกี่ยวกับการฟื้นตัวของตลาดโดยกลุ่มเยาวชนและผู้นำชุมชน จำนวน 23 คน ซึ่งนำมาใช้ประกอบการพัฒนาแนวทางจัดการความเสี่ยง แต่ ไม่จัดเป็นมิติหรือประเด็นความเสี่ยงเพิ่มเติม

2. ระดับความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดน ประเด็นความเสี่ยงทั้ง 11 ประเด็นที่ได้จากการ บูรณาการข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพถูกนำเข้าสู่เวทีประเมินความเสี่ยงแบบมีส่วนร่วม โดยผู้แทนชุมชนร่วมกันพิจารณาระดับโอกาสที่จะเกิด (Likelihood: L) และระดับผลกระทบ (Impact: I) พร้อมอภิปรายเหตุผลจากประสบการณ์และบริบทของพื้นที่ จากนั้นจึงคำนวณคะแนนความเสี่ยงจากผลคูณของ L × I และจัดลำดับความสำคัญตามเกณฑ์การประเมินความเสี่ยงของการศึกษานี้ ผลการประเมินแสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการประเมินระดับความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดน

มิติ	ประเด็นความเสี่ยง	L	I	D	ระดับ	ลำดับ
เศรษฐกิจ	ความผันผวนของรายได้จากอาชีพดั้งเดิม	4	4	16	สูง	3
	การพึ่งพาตลาดภายนอกและการสูญเสียอำนาจต่อรอง	4	3	12	สูง	8
	ความซบเซาของตลาดริมน้ำและการแข่งขันที่สูงขึ้น	4	4	16	สูง	4
	ข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งทุนและช่องทางการตลาด	3	3	9	ปานกลาง	11
สังคม	การย้ายถิ่นของเยาวชนออกนอกพื้นที่	5	5	25	สูงมาก	1
	การเข้าสู่สังคมสูงวัยและการเปลี่ยนโครงสร้างครอบครัว	4	4	16	สูง	5
	ความเปราะบางของกลุ่มเสี่ยงเมื่อเกิดอุทกภัย	4	4	16	สูง	6
	การอ่อนแอลงของเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน	3	4	12	สูง	9
วัฒนธรรม	การขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	5	5	25	สูงมาก	2
	การลดลงของพิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น	4	4	16	สูง	7
	การเสื่อมสภาพของเรือนไม้ริมน้ำและภูมิทัศน์วัฒนธรรม	3	4	12	สูง	10

หมายเหตุ: L หมายถึง ระดับโอกาส I หมายถึง ระดับผลกระทบ และ D หมายถึง ระดับความเสี่ยง

จากตารางที่ 4 พบว่า ประเด็นความเสี่ยงที่อยู่ในระดับสูงมากมี 2 ประเด็น ได้แก่ การย้ายถิ่นของเยาวชนออกนอกพื้นที่ และการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทั้งสองประเด็นมีคะแนนความเสี่ยงเท่ากับ 25 รองลงมาเป็นความเสี่ยงระดับสูง จำนวน 8 ประเด็น ซึ่งกระจายอยู่ในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และมีความเสี่ยงระดับปานกลาง จำนวน 1 ประเด็น ได้แก่ ข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งทุนและช่องทางการตลาด ซึ่งมีคะแนนความเสี่ยงเท่ากับ 9 ทั้งนี้ ไม่พบประเด็นที่ได้รับการประเมินอยู่ในระดับน้อยหรือน้อยมาก

3. แนวทางการจัดการความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดน จากผลการประเมินความเสี่ยงและการสังเคราะห์ข้อเสนอจากเวทีชุมชน ได้แนวทางการจัดการความเสี่ยง 4 แนวทาง ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แนวทางการจัดการความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดน

แนวทาง	มาตรการสำคัญ	กลยุทธ์ 4Ts
1. การสร้างกลไกความร่วมมือระดับชุมชน	จัดตั้งคณะทำงานบริหารความเสี่ยงชุมชนที่มีผู้แทนจากบ้าน วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มเยาวชน พร้อมจัดทำแผนบริหารความเสี่ยงประจำปี	การลดหรือควบคุมความเสี่ยง
2. การพัฒนาเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม	ต่อยอดตลาดริมน้ำและกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น สร้างช่องทางการตลาดดิจิทัล และกระจายแหล่งรายได้	การลดและการกระจายความเสี่ยง
3. การถ่ายทอดภูมิปัญญาข้ามรุ่น	จัดทำคลังข้อมูลภูมิปัญญาในรูปแบบดิจิทัล บันทึกองค์ความรู้จากปราชญ์ชุมชน จัดหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับสถานศึกษา และสร้างพื้นที่แสดงออกให้เยาวชน	การลดหรือควบคุมความเสี่ยง
4. การจัดทำฐานข้อมูลและแผนที่ความเสี่ยงชุมชน	จัดทำฐานข้อมูลชุมชนและแผนที่ความเสี่ยงที่ระบุตำแหน่งกลุ่มเปราะบาง พร้อมข้อมูลติดต่อ เพื่อใช้ในการเตือนภัย การกู้ภัย และการเยียวยา	การลดและการถ่ายโอนความเสี่ยง

อภิปรายผล

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดนมีความเชื่อมโยงกันหลายมิติ โดยเฉพาะประเด็นการย้ายถิ่นของเยาวชนและการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้รับการประเมินให้อยู่ในระดับสูงมากทั้งสองประเด็น การปรากฏของประเด็นดังกล่าวทั้งในข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลเชิงคุณภาพ และผลการประเมินความเสี่ยงแบบมีส่วนร่วม สะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้มิได้ออกแบบเพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเป็นสาเหตุโดยตรงของอีกด้านหนึ่ง แต่สามารถกล่าวได้ว่าประเด็นเหล่านี้ปรากฏร่วมกันและควรได้รับการพิจารณาอย่างเชื่อมโยงในการกำหนดมาตรการจัดการความเสี่ยง

ในเชิงบริบท ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่าการเปลี่ยนแปลงของอาชีพดั้งเดิม การเคลื่อนย้ายของคนรุ่นใหม่ และความต่อเนื่องในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นประเด็นที่สมาชิกชุมชนรับรู้ควบคู่กัน ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของ อธิชา ปิลันธนดิลก ที่รายงานความเชื่อมโยงระหว่างการเปลี่ยนแปลงของถิ่นที่อยู่ วิถีชุมชน (อธิชา ปิลันธนดิลก, 2563) และองค์ความรู้ของชุมชนริมน้ำ รวมทั้งสอดคล้องกับ Willroth, P. et al. ซึ่งให้ความสำคัญกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และเครือข่ายสนับสนุนในการทำความเข้าใจความเปราะบางของชุมชนชายฝั่ง (Willroth, P. et al., 2012) อย่างไรก็ตาม ผลของการศึกษาครั้งนี้ควรตีความในฐานะ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของประเด็นความเสี่ยง มิใช่หลักฐานของลำดับเหตุและผลโดยตรง

ข้อค้นพบที่น่าสนใจและแตกต่างจากที่อาจคาดหมาย คือ ความเสี่ยงจากน้ำท่วมและภัยธรรมชาติซ้ำซาก มีค่าเฉลี่ย 4.05 (S.D. = 0.74) และอยู่ในลำดับที่ 6 ของความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ขณะที่ประเด็นการย้ายถิ่นของเยาวชน การลดความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณี และการลดลงของอาชีพดั้งเดิมได้รับการจัดลำดับสูงกว่า ผลดังกล่าวแตกต่างจากงานศึกษาความเปราะบางของชุมชนที่มุ่งเน้นภัยธรรมชาติหรือผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นหลัก ซึ่งมักให้ความสำคัญกับภัย การเปิดรับ และความสามารถในการรับมือของชุมชน (Pal, I. et al., 2021); (Langkulsen, U. et al., 2022)

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งที่ควรให้ความสำคัญ คือ ความแตกต่างระหว่างการรับรู้บทบาทของหน่วยงานรัฐกับความต้องการของชุมชนในการจัดการความเสี่ยงร่วมกัน โดยบทบาทของหน่วยงานรัฐในการแก้ไขปัญหาของชุมชนมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในบรรดาประเด็นที่ศึกษา ค่าเฉลี่ย = 2.87 (S.D. = 0.89) แม้ยังอยู่ในระดับปานกลาง

ขณะที่ความต้องการให้ชุมชนมีแผนจัดการความเสี่ยงร่วมกันมีค่าเฉลี่ย 4.47 (S.D. = 0.59) อยู่ในระดับมากและเป็นลำดับที่สองของประเด็นทั้งหมด ความแตกต่างเชิงพรรณนาดังกล่าวสะท้อนช่องว่างระหว่างความต้องการให้เกิดการจัดการความเสี่ยงอย่างเป็นระบบกับการรับรู้ต่อบทบาทของกลไกสนับสนุนที่มีอยู่ ผลดังกล่าวมิได้หมายความว่าหน่วยงานรัฐไม่มีบทบาท แต่ชี้ให้เห็นประเด็นด้านการกำกับดูแลความเสี่ยง (Risk Governance) ที่ควรให้ความสำคัญกับการกำหนดบทบาทระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคีที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจนมากขึ้น โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดลำดับความสำคัญและมาตรการจัดการความเสี่ยง ขณะที่หน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่สนับสนุนทรัพยากร ข้อมูล การประสานงาน และการเชื่อมโยงเชิงนโยบาย

ความแตกต่างดังกล่าว อาจอธิบายได้จากขอบเขตของการประเมินในการศึกษาครั้งนี้ที่เปิดให้ผู้ตอบพิจารณาความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมพร้อมกับความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ทำให้ลำดับที่ปรากฏสะท้อนความสำคัญของปัญหาตามการรับรู้ของคนในพื้นที่ ในช่วงเวลาที่ศึกษา มากกว่าการจัดลำดับความรุนแรงทางกายภาพของภัยแต่ละประเภท ดังนั้น การที่ภัยธรรมชาติอยู่ในลำดับที่ 6 มิได้หมายความว่าน้ำท่วมหรือภัยธรรมชาติมีผลกระทบน้อย แต่แสดงให้เห็นว่า เมื่อเปิดให้ชุมชนประเมินความเสี่ยงอย่างครอบคลุมหลายมิติ ประเด็นทางประชากร อาชีพ และการสืบทอดวัฒนธรรมอาจได้รับความสำคัญสูงกว่าที่คาดไว้ ข้อค้นพบนี้จึงสนับสนุนการประเมินความเสี่ยงของชุมชนในลักษณะองค์รวม มากกว่าการมุ่งพิจารณาภัยทางกายภาพเพียงด้านเดียว

ในอีกด้านหนึ่ง ข้อมูลเชิงคุณภาพพบการกล่าวถึงการฟื้นตัวของตลาดริมน้ำที่เกิดจากกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนและผู้นำชุมชน จำนวน 23 คน ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงบวกที่แสดงถึง ศักยภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการนำมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการสร้างการมีส่วนร่วม ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมของ Bourdieu, P. ในแง่ที่ความรู้ ทักษะ และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมสามารถมีคุณค่าเมื่อถูกนำไปใช้ในบริบททางสังคม (Bourdieu, P., 1986) และสอดคล้องกับ วิชชุดา เขียวเกตุ ที่ชี้ให้เห็นบทบาทของทุนชุมชนในการสนับสนุนการจัดการตนเองของตลาดชุมชน (วิชชุดา เขียวเกตุ, 2559)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ไม่ได้วัดระดับทุนทางวัฒนธรรมหรือทุนทางสังคมโดยตรง จึงไม่ควรสรุปว่าชุมชนมีทุนดังกล่าวเข้มแข็ง แต่ควรตีความว่าข้อมูลเชิงคุณภาพสะท้อน ศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรประกอบการจัดการความเสี่ยงได้ ทั้งนี้ ศักยภาพดังกล่าวจะมีความต่อเนื่องมากขึ้นเมื่อมีกลไกความร่วมมือและโครงสร้างสนับสนุนที่ไม่ผูกติดกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ ชมภูนุช หุ่นนาค และคณะ ที่ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม การวางแผน และความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสร้างความต่อเนื่องของกิจกรรมชุมชน (ชมภูนุช หุ่นนาค และคณะ, 2563)

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา พบว่า สามารถอธิบายได้ในหลายระดับโดยแต่ละแนวคิดมีบทบาทแตกต่างกัน ประการแรก แนวทางของ ISO 31000 ให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจบริบท การระบุและประเมินความเสี่ยง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการเลือกวิธีตอบสนองที่เหมาะสมกับบริบท ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนหลักการดังกล่าวผ่านการบูรณาการข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพก่อนนำประเด็นเข้าสู่การประเมินโอกาสและผลกระทบโดยผู้แทนชุมชน ทำให้การจัดลำดับความเสี่ยงมิได้อาศัยเพียงข้อมูลจากผู้วิจัย แต่คำนึงถึงประสบการณ์ของคนในพื้นที่ด้วย อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ควรถือเป็นการประยุกต์หลักการของ ISO 31000 กับบริบทชุมชน มิใช่การทดสอบประสิทธิผลของมาตรฐานดังกล่าวโดยตรง

ประการที่สอง แนวคิดของ COSO ช่วยอธิบายความสำคัญของการเชื่อมโยงการประเมินความเสี่ยงกับการตอบสนอง การสื่อสาร และการติดตาม ผลที่พบว่า ชุมชนมีความต้องการแผนจัดการความเสี่ยงร่วมกันในระดับมาก ขณะที่การรับรู้บทบาทของหน่วยงานรัฐมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แสดงให้เห็นประเด็นที่ควรพัฒนาในด้านกลไกการประสานงาน การแบ่งบทบาท และการสื่อสารระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ COSO ถูกใช้ในการศึกษานี้ในฐานะกรอบสนับสนุนการทำความเข้าใจองค์ประกอบของการจัดการความเสี่ยง มิใช่เพื่อประเมินระบบควบคุมภายในของชุมชน

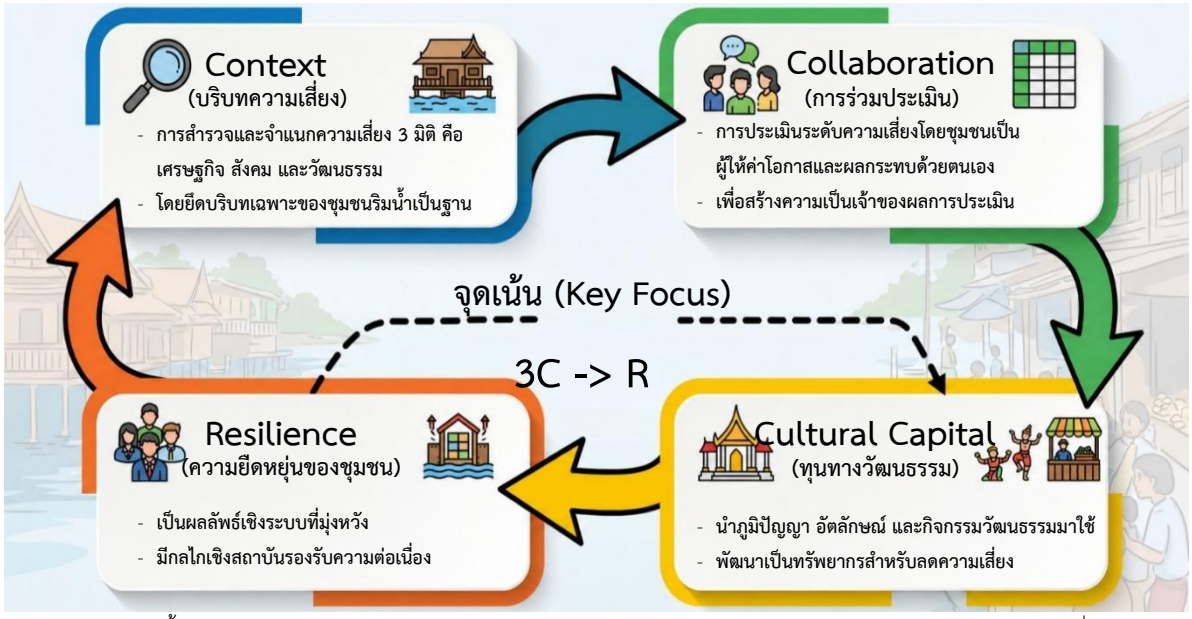
ประการที่สาม ในมิติภัยพิบัติ ผลการศึกษามีความเชื่อมโยงกับ Sendai Framework for Disaster Risk Reduction ในประเด็นการทำความเข้าใจความเสี่ยงและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลด้านความเสี่ยง โดยเฉพาะข้อเสนอเรื่องฐานข้อมูลและแผนที่ความเสี่ยงชุมชน ตลอดจนการสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตกว้างกว่าความเสี่ยงจากภัยพิบัติ เนื่องจากรวมความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไว้ในการประเมินด้วย จึงช่วยขยายการพิจารณาความเสี่ยงจากการเน้นภัยทางกายภาพไปสู่เงื่อนไขของความเปราะบางในชีวิตและการดำรงอยู่ของชุมชน

ประการที่สี่ ผลด้านการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาและข้อมูลเกี่ยวกับการฟื้นตัวของตลาดริมน้ำสามารถอภิปรายผ่านแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมของ Bourdieu, P. โดยทุนทางวัฒนธรรมในบริบทคลองแดนมิได้มีความหมายเฉพาะสิ่งที่ควรได้รับการอนุรักษ์ แต่สามารถเป็นทรัพยากรที่นำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Bourdieu, P., 1986) การเรียนรู้ข้ามรุ่น และการสร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ไม่ได้วัดทุนทางวัฒนธรรมโดยตรง จึงควรตีความผลในฐานะศักยภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากกว่าการสรุประดับทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

ในมุมของ Community Resilience ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าความสามารถของชุมชนในการรับมือและปรับตัวอาจมิได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรด้านใดด้านหนึ่ง แต่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกันของเครือข่าย ความรู้ท้องถิ่น กลไกประสานงาน และความสามารถในการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้เมื่อเผชิญการเปลี่ยนแปลง แนวคิดดังกล่าวช่วยอธิบายเหตุผลที่แนวทางการสร้างกลไกความร่วมมือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาข้ามรุ่น การพัฒนาเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม และการจัดทำฐานข้อมูลความเสี่ยงควรถูกดำเนินการเชื่อมโยงกัน มากกว่าดำเนินการเป็นมาตรการแยกส่วน ทั้งนี้ การวิจัยไม่ได้วัด Community Resilience ด้วยมาตรวัดเฉพาะ จึงไม่สามารถสรุประดับความยืดหยุ่นของชุมชนได้โดยตรง แต่ใช้แนวคิดดังกล่าวในการอธิบายความหมายและนัยของข้อค้นพบเท่านั้น

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยเสนอ กรอบข้อเสนอเชิงแนวคิด 3C-R สำหรับการจัดการความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำ โดย 3C ประกอบด้วย Context (บริบทความเสี่ยง), Collaboration (การร่วมประเมินและกลไกความร่วมมือ) และ Cultural Capital (การนำทรัพยากรทางวัฒนธรรมมาใช้) ส่วน R คือ Resilience หรือความยืดหยุ่นของชุมชนซึ่งเป็นผลลัพธ์เชิงระบบที่มุ่งหวัง โมเดลนี้เป็นข้อเสนอเชิงสังเคราะห์จากกรณีศึกษาคลองแดน มิใช่แบบจำลองเชิงสาเหตุที่ผ่านการทดสอบทางสถิติ ดังภาพที่ 1

หมายเหตุ: ในโมเดลนี้ Resilience หมายถึง ความยืดหยุ่นของชุมชน (Community Resilience) โดยมีกลไกเชิงสถาบันเป็นเงื่อนไขสนับสนุนให้การจัดการความเสี่ยงต่อเนื่องและไม่ผูกติดกับบุคคล

ภาพที่ 1 โมเดล 3C-R: จากบริบท การร่วมประเมิน และทุนทางวัฒนธรรมสู่ความยืดหยุ่นของชุมชน

ความใหม่ของกรอบ 3C-R มิได้อยู่ที่การนำแนวคิด Context, Collaboration, Cultural Capital หรือ Community Resilience มาใช้เป็นครั้งแรก แต่อยู่ที่การเสนอ เส้นทางเชิงแนวคิดสำหรับการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการจัดการความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำ โดยข้อค้นพบจากพื้นที่ชี้ให้เห็นว่า ทุนทางวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงสิ่งที่ต้องอนุรักษ์จากความเสี่ยง แต่สามารถถูกนำมาใช้เป็นทรัพยากรในการลดความเสี่ยงได้ เมื่อความเสี่ยงได้รับการทำความเข้าใจจากบริบทเฉพาะพื้นที่ มีการร่วมประเมินและจัดลำดับความสำคัญ และมีกลไกเชิงสถาบันสนับสนุนให้การดำเนินงานต่อเนื่องไม่ผูกติดกับบุคคลเพียงไม่กี่คน ข้อเสนอนี้ได้รับการสังเคราะห์จากข้อค้นพบสองด้านที่ปรากฏร่วมกัน ได้แก่ การขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งได้รับการประเมินเป็นความเสี่ยงระดับสูงมาก และข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการฟื้นตัวของตลาดจากกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนและผู้นำชุมชน ดังนั้น กรอบ 3C-R จึงเสนอว่า การเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมจาก “ทุนที่ต้องอนุรักษ์” ไปสู่ “ทรัพยากรสำหรับการจัดการความเสี่ยง” จำเป็นต้องอาศัยทั้งความเข้าใจบริบท การร่วมดำเนินการ และกลไกสนับสนุนที่มีความต่อเนื่อง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยพบประเด็นความเสี่ยงของชุมชนริมน้ำคลองแดน 3 มิติ รวม 11 ประเด็น ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการย้ายถิ่นของเยาวชนและการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการประเมินอยู่ในระดับสูงมาก ความเสี่ยงอีก 8 ประเด็นอยู่ในระดับสูง และ 1 ประเด็นอยู่ในระดับปานกลาง ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าประเด็นความเสี่ยงทั้งสามมิติปรากฏเชื่อมโยงกันในบริบทของชุมชน แต่ไม่สามารถใช้ยืนยันความสัมพันธ์เชิงสาเหตุได้ขณะเดียวกัน ข้อมูลเชิงคุณภาพพบศักยภาพเชิงบวกจากการฟื้นตัวของตลาดริมน้ำโดยกลุ่มเยาวชนและผู้นำชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้ประกอบการพัฒนาแนวทางจัดการความเสี่ยง ได้แก่ การสร้างกลไกความร่วมมือระดับชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาข้ามรุ่น และการจัดทำฐานข้อมูลและแผนที่ความเสี่ยงชุมชน การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดจากการศึกษาในชุมชนเพียงแห่งเดียว การใช้สถิติเชิงพรรณนา และการประเมินความเสี่ยงตามข้อมูลและการรับรู้ของผู้เข้าร่วมในช่วงเวลาที่ศึกษา จึงไม่ควรนำผลไปอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุหรือเหมารวมแทนชุมชนริมน้ำทุกแห่ง นอกจากนี้ การศึกษามิได้วัดทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม หรือความยืดหยุ่นของชุมชนด้วยเครื่องมือเฉพาะ จึงควรตีความแนวคิดดังกล่าวในฐานะกรอบสนับสนุนการอธิบายข้อค้นพบข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ในระยะเร่งด่วน ควรให้ความสำคัญกับประเด็นการย้ายถิ่นของเยาวชนและการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้รับการประเมินอยู่ในระดับความเสี่ยงสูงมาก โดยควรจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น บันทึกองค์ความรู้ของปราชญ์ชุมชน และสร้างพื้นที่ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชน ในระยะกลาง ควรส่งเสริมเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรมและเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน โดยสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น การตลาดดิจิทัล และการสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มเยาวชน ผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดการพึ่งพารายได้จากกิจกรรมเพียงรูปแบบเดียวและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ในระยะยาว ควรพัฒนาฐานข้อมูลและแผนที่ความเสี่ยงของชุมชนให้มีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง พร้อมจัดตั้งกลไกหรือคณะทำงานด้านการจัดการความเสี่ยงในระดับชุมชน เพื่อให้การเฝ้าระวัง การทบทวนความเสี่ยง และการดำเนินมาตรการต่าง ๆ มีความต่อเนื่องและไม่ผูกติดกับบุคคลเพียงบางกลุ่ม ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทเป็นหน่วยประสานหลักในการจัดทำและทบทวนแผนบริหารความเสี่ยงของชุมชน สนับสนุนงบประมาณ ฐานข้อมูล และการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอก ขณะที่สถานศึกษาควรร่วมกับปราชญ์ชุมชนพัฒนากิจกรรมหรือหลักสูตรที่สนับสนุนการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น กลุ่มชุมชนและผู้นำท้องถิ่นควรมีบทบาทในการระบุ เฝ้าระวัง และจัดลำดับความสำคัญของความเสี่ยง ส่วนหน่วยงานด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และพัฒนาชุมชนควรสนับสนุนผู้ประกอบการรุ่นใหม่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และช่องทางการตลาด ขณะที่หน่วยงานด้านป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยควรเชื่อมโยงข้อมูลกลุ่มเปราะบางกับฐานข้อมูลและแผนที่ความเสี่ยง เพื่อสนับสนุนการเตือนภัย การช่วยเหลือ และการฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรดำเนินการศึกษาแบบระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงของความเสี่ยงและความสามารถในการปรับตัวของชุมชนในแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบชุมชนริมน้ำหลายพื้นที่เพื่อประเมินความเหมือนและความแตกต่างของปัจจัยเสี่ยง ตลอดจนพัฒนาและตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของดัชนีความเสี่ยงชุมชนริมน้ำ นอกจากนี้ ควรนำ กรอบข้อเสนอเชิงแนวคิด 3C-R ไปตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์โดยผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ก่อนนำไปทดลองใช้และประเมินประสิทธิผลในบริบทชุมชนอื่น เพื่อพิจารณาความสามารถในการประยุกต์ใช้และพัฒนากรอบดังกล่าวให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และประชาชนชุมชนริมน้ำคลองแดนทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

ชมภูนุช หุ่นนาค และคณะ. (2563). แนวทางการจัดการวิสาหกิจชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน, 13(2), 21-53.

มนัสสวาส กุลวงศ์ และคณะ. (2562). ความหมายและการเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำคลองแดนในคาบสมุทรสทิงพระ สงขลา. วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ, 14(1), 65-91.

วิชชุดา เขียวเกตุ. (2559). การจัดการตนเองของตลาดชุมชน: กรณีศึกษาตลาดริมน้ำคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. ใน วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน. มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง หน้า 1 (1 พฤศจิกายน 2565).

อธิชา ปิลันธนดิลก. (2563). แนวทางการพัฒนาชุมชนริมคลองดั้งเดิมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์. มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.

Ayyub, B. M. (2003). Risk analysis in engineering and economics. Boca Raton: Chapman & Hall/CRC.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In Richardson, J. G. (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education. (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.

Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. (2004). Enterprise risk management: Integrated framework. Jersey City: American Institute of Certified Public Accountants. Retrieved February 4, 2026, from https://www.coso.org/enterprise-risk-management

International Organization for Standardization. (2018). ISO 31000:2018 Risk management — Guidelines. Geneva: International Organization for Standardization. Retrieved January 24, 2026, from https://www.iso.org/standard/65694.html

Langkulsen, U. et al. (2022). Socio-economic resilience to floods in coastal areas of Thailand. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(12), 7316. https://doi.org/10.3390/ijerph19127316.

Pal, I. et al. (2021). System approach for flood vulnerability and community resilience assessment at the local level: A case study of Sakon Nakhon Province, Thailand. Kasetsart Journal of Social Sciences, 42(2021), 107-116. https://doi.org/10.34044/ j.kjss.2021.42.1.17.

Willroth, P. et al. (2012). Socio-economic vulnerability of coastal communities in southern Thailand: The development of adaptation strategies. Natural Hazards and Earth System Sciences, 12(8), 2647-2658. https://doi.org/10.5194/nhess-12-2647-2012.

Yamane, T. (1973). Statistics: An introductory analysis. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) เพื่อยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษสำหรับสามเณรโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*

THE DEVELOPMENT OF ENGLISH TRAINING CURRICULUM BASED ON ACTIVE LEARNING TO PROMOTE ENGLISH SPEAKING SKILLS FOR BUDDHIST NOVICES AT MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY DEMONSTRATION SCHOOL

แสงอาทิตย์ ไทยมิตร[1*], อานันท์ กรมน้อย[1], ทิพย์วรรณ วิเศษดี[2]

Saengatit Thaimit[1], Anan Kom-noi[1], Tippawan Wiseddee[2]

[1]คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ขอนแก่น ประเทศไทย

[1]Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Khon Kaen, Thailand

[2]โรงเรียนประชาราษฎร์บำเพ็ญ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]Pracharatbamphen School, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: saengatit.tha@mbu.ac.th

*Tel: 098-642-4008

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษสำหรับสามเณรโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 2) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม 3) ทดลองใช้หลักสูตร และ 4) ประเมินและปรับปรุงหลักสูตร ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน 2 ระยะต่อเนื่อง กลุ่มตัวอย่าง คือ สามเณรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 21 รูป ที่สมัครใจเข้าร่วมและมีระดับภาษาอังกฤษเริ่มต้นถึงปานกลาง คัดเลือกด้วยวิธีเจาะจง เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น หลักสูตรฝึกอบรม แบบวัดทักษะการพูด และแบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ ได้แก่ PNI modified ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละ และการทดสอบค่าทีแบบไม่เป็นอิสระต่อกัน ผลการวิจัยพบว่า 1) ความต้องการจำเป็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง (PNI modified = 1.023) 2) หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีปรัชญาว่า เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ สื่อสารด้วยความมั่นใจ พัฒนาทักษะด้วยตนเอง ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ และมีความเหมาะสมโดยรวมระดับมาก (M = 4.35) 3) ทักษะการพูดหลังเรียน (M = 59.90, ร้อยละ 74.88) สูงกว่าก่อนเรียน (M = 28.52, ร้อยละ 35.65) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 112.033$, $df = 20$, $p < .001$) มีพัฒนาการเฉลี่ยร้อยละ 39.23 และความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก (M = 4.17) และ 4) หลักสูตรฉบับสมบูรณ์

* Received 11 August 2026; Revised 18 September 2026; Accepted 3 October 2026

มีความเหมาะสมโดยรวมระดับมาก (M = 4.46) โดยปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิใน 4 ด้าน ได้แก่ เนื้อหาและบริบท กิจกรรมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และคู่มือ ก่อนนำไปเผยแพร่ใช้จริง

คำสำคัญ: หลักสูตรฝึกอบรม, การจัดการเรียนรู้เชิงรุก, ทักษะการพูดภาษาอังกฤษ

Abstract

This research article aimed to 1) Investigate problems and needs in developing an Active Learning-based English training curriculum to enhance English speaking skills for Buddhist novices at Mahamakut Buddhist University Demonstration School 2) Develop the training curriculum 3) Implement the curriculum and 4) Evaluate and improve the curriculum. A mixed methods research design with a 2-phase sequential approach was employed. The sample consisted of 21 Buddhist novices in Mathayom 3 who voluntarily participated and had beginning to intermediate English proficiency levels, selected through purposive sampling. Research instruments included a problems and needs questionnaire, the training curriculum, an English speaking skills assessment, and a satisfaction questionnaire. Statistics used for data analysis were PNI modified, mean, standard deviation, percentage, and paired-samples t-test. The findings revealed that 1) The overall problems and needs for developing the curriculum were at a high level (PNI modified = 1.023) 2) The developed curriculum was guided by the philosophy of Learn through practice, communicate with confidence, develop skills independently, consisting of 4 learning units, with IOC values ranging from 0.80 - 1.00, passing all criteria, and overall appropriateness rated at a high level (M = 4.35) 3) Post-instruction English speaking skills (M = 59.90, 74.88%) were significantly higher than pre-instruction scores (M = 28.52, 35.65%) at the .05 level of statistical significance (t = 112.033, df = 20, p < .001), with an crease of 39.23 percentage-point, and overall learner satisfaction was rated at a high level (M = 4.17) and 4) The finalized curriculum was rated as overall appropriate at a high level (M = 4.46), having been revised across 4 areas based on expert recommendations, namely content and context, learning activities, assessment and evaluation, and the instructor’s manual, prior to dissemination for actual implementation.

Keywords: Training Curriculum, Active Learning, English Speaking Skills

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์มุ่งเน้นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 โดยให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้และมีใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ในสังคมโลกที่ไร้พรมแดนปัจจุบัน ภาษาอังกฤษถือเป็นภาษาสากลของโลกที่เชื่อมโยงการติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศและวัฒนธรรมต่าง ๆ (Crystal, D., 2003)

ดังนั้น ผู้ที่มีทักษะการพูดภาษาอังกฤษจะได้เปรียบในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล และการติดต่อค้าขายกับชาติต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาประชาชนให้เป็นพลเมืองที่พร้อมสำหรับศตวรรษที่ 21

ท่ามกลางปัญหาการเรียนการสอนภาษาอังกฤษทั่วไป การศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป สามเณรมีข้อจำกัดด้านสภาพแวดล้อมและโอกาสในการฝึกใช้ภาษา เนื่องจากต้องปฏิบัติตามวินัยพระและมีกิจกรรมทางศาสนาเป็นหลัก (พระมหาบัณฑิต ปณฺญาวุฑฺโฒ (เฮ้ากุล), 2565) นอกจากนี้ สามเณรมักมีความเชื่อว่าภาษาอังกฤษเป็นเรื่องยากและไม่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในวัด ส่งผลให้ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้และมีความเชื่อมั่นในตนเองต่ำในการใช้ภาษาอังกฤษ (จุมพต อ่อนทรวง และคณะ, 2569) การสำรวจเบื้องต้น ยังพบว่าสามเณรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยไม่ชอบและไม่สนุกกับการเรียนภาษาเพราะการเรียนการสอนเน้นโครงสร้างไวยากรณ์มากกว่าทักษะการพูดสื่อสาร และขาดปัจจัยกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้

เพื่อแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนเหล่านี้ การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) จึงเป็นแนวทางที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยสอดคล้องกับหลักการเอหิปัสสิโกในพุทธศาสนาที่เน้นการมาดูและลองปฏิบัติด้วยตนเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) Active Learning ช่วยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งจะช่วยเติมเต็มช่องว่างของการขาดโอกาสในการฝึกใช้ภาษา ลดความเครียดและสร้างแรงจูงใจภายในในการเรียนรู้ (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991) นอกจากนี้ ยังช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานเป็นทีมซึ่งจำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 (Michael, J., 2006) ดังนั้นการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อยกระดับทักษะการพูดของสามเณรจึงมีความสำคัญและจำเป็น โดยคาดว่างานวิจัยนี้จะให้ได้หลักสูตรฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพและยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษของสามเณรให้พร้อมสำหรับการเป็นพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการสื่อสารกับประชาชนในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) เพื่อยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษ สำหรับสามเณรโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษ สำหรับสามเณรโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3. เพื่อทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษ สำหรับสามเณรโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4. เพื่อประเมินและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษ สำหรับสามเณรโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) มีแผนการวิจัยแบบ 2 ระยะต่อเนื่อง (Two-Phase Sequential Design) ซึ่งเริ่มจากข้อมูลเชิงคุณภาพแล้วตามด้วยเชิงปริมาณ เพื่อสร้างหลักสูตรที่เน้นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ในการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษ ดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning Theory) และแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler, R. W. แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็น (Need Analysis: R1)

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก ประชากร คือ สามเณรนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น 111 รูป ในปีการศึกษา 2568 ผู้ให้ข้อมูลหลักในระยะนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนภาษาอังกฤษ และสามเณร รวมจำนวน 9 รูป/คน คัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในระยะนี้ ได้แก่ 1) แบบวิเคราะห์เอกสาร เพื่อศึกษาปัญหาและสภาพปัจจุบันของการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ และ 2) แบบสอบถามเพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร จากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 9 รูป/คน เครื่องมือทั้ง 2 ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน โดยใช้เกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ≥ 0.50 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามความต้องการจำเป็นวิเคราะห์ด้วยค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Modified Priority Needs Index: PNIModified) และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลด้วยวิธีการสามเส้า (Triangulation) จากข้อมูลทั้งสามแหล่ง

ระยะที่ 2 การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Design and Development: D1)

กลุ่มเป้าหมายในระยะนี้ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน สำหรับตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร และกลุ่มทดลองใช้เบื้องต้น (Try-out) ซึ่งเป็นสามเณรกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างหลักที่ใช้ในระยะที่ 3 จำนวน 12 รูป เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือในระยะนี้ คือ หลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษเชิงรุก ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ รวม 10 ชั่วโมง ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน โดยใช้เกณฑ์การยอมรับ ได้แก่ ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ≥ 0.50 ค่าเฉลี่ย (M) ≥ 3.51 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ≤ 1.00 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพ แล้วนำไปทดลองใช้เบื้องต้น (Try-out) กับสามเณรกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 12 รูป พร้อมสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน เพื่อปรับปรุงแผนการสอนก่อนนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากแบบประเมินของผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่ม Try-out วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร (Implementation: R2)

กลุ่มตัวอย่าง คือ สามเณรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จำนวน 21 รูป คัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion Criteria)

ได้แก่ เป็นสามเณรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2568 มีอายุ 15 - 16 ปี มีประสบการณ์เรียนภาษาอังกฤษไม่น้อยกว่า 8 ปี มีพื้นฐานความรู้ระดับเริ่มต้นถึงปานกลาง และสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย ใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มตัวอย่างเดียว (The One Group Pretest-Posttest Design) เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือในระยะนี้ ได้แก่ 1) แบบวัดทักษะการพูดภาษาอังกฤษ เป็นการทดสอบรายบุคคล 5 หัวข้อ ประเมิน 4 ด้าน (ความคล่องแคล่ว คำศัพท์ ไวยากรณ์ และการออกเสียง) มีการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างผู้ประเมิน (Inter-rater Reliability) และ 2) แบบสอบถามความคิดเห็น เป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ด้วยเกณฑ์เดียวกับระยะที่ 2 (IOC ≥ 0.50, M ≥ 3.51, S.D. ≤ 1.00) การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) สอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ 5 แผน ทดสอบหลังเรียน (Posttest) และให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามความพึงพอใจหลังสิ้นสุดการทดลองใช้หลักสูตร การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และร้อยละ เพื่ออธิบายลักษณะกลุ่มตัวอย่างและระดับทักษะ และใช้สถิติอนุมาน ได้แก่ การทดสอบทีแบบไม่อิสระ (Dependent Samples t-test) เพื่อเปรียบเทียบคะแนนทักษะการพูดก่อนและหลังเรียน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

ระยะที่ 4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร (Evaluation: D2)

กลุ่มเป้าหมายในระยะนี้ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิชุดใหม่ จำนวน 5 คน เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในระยะนี้ คือ แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษฉบับสมบูรณ์ โดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ครอบคลุมการประเมิน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความเหมาะสม (Appropriateness) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility) ด้านความเป็นประโยชน์ (Utility) และด้านความถูกต้องตามหลักวิชาการ (Accuracy) การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำหลักสูตรฉบับสมบูรณ์ (ภายหลังการทดลองใช้จริงในระยะที่ 3) ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 รูป/คน ประเมินความเหมาะสม พร้อมให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อนำไปปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นก่อนนำไปเผยแพร่ การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบประเมินวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำผลไปใช้ปรับปรุงหลักสูตรฉบับสมบูรณ์ (Tyler, R. W., 1971)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) เพื่อยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษ สำหรับสามเณรโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

1.1 ผลการวิเคราะห์เอกสารพบว่า โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สัปดาห์ละ 2 คาบ คาบละ 50 นาที โดยรูปแบบการสอนยังคงเน้นไวยากรณ์และการแปล (Grammar-Translation Method) ขาดกิจกรรมส่งเสริมทักษะการพูดอย่างเป็นระบบ ผลการทดสอบ O-NET ย้อนหลัง 3 ปีการศึกษา (2564 - 2566) พบว่า คะแนนเฉลี่ยของโรงเรียนอยู่ในช่วง 22.57 - 27.39 คะแนน ซึ่งต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศ (31.76 คะแนน) และต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยต้นสังกัด อว. (58.06 คะแนน) อย่างชัดเจน

1.2 ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อยกระดับทักษะการพูดภาษาอังกฤษสำหรับสามเณร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($PNI_{modified}$ = 1.023) โดยด้านทักษะการพูดของสามเณรมีความต้องการจำเป็นสูงกว่าด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก และเมื่อพิจารณารายด้านทั้ง 8 ด้าน พบว่า ด้านโครงสร้างประโยค คำศัพท์ และความมั่นใจในการพูด มีค่าดัชนีสูงสุด 3 อันดับแรก สะท้อนความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของสามเณร ซึ่งนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมต่อไป

2. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

2.1 หลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษที่พัฒนาขึ้นมีปรัชญาว่า เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ สื่อสารด้วยความมั่นใจ พัฒนาทักษะด้วยตนเอง ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ บทนำ องค์ประกอบและรายละเอียดของหลักสูตร แนวทางการใช้หลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตร ครอบคลุมแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 5 หน่วย แบบวัดทักษะการพูด เกณฑ์การให้คะแนน (Rubric) และแบบสอบถามความคิดเห็น

2.2 ผลการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน พบว่า หลักสูตรในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย 4.35 (S.D. = 0.64) และมีองค์ประกอบของหลักสูตรมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนด (IOC ≥ 0.5) ทุกข้อผ่านเกณฑ์ทุกรายการ แผนการจัดการเรียนรู้มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 และเกณฑ์การประเมินทักษะการพูด (Rubric) มีค่าเฉลี่ยภาพรวม 4.82 ผ่านเกณฑ์ทุกรายการ การทดลองใช้เบื้องต้น (Try-out) กับสามเณร 12 รูป นำไปสู่การปรับปรุงในด้านการบริหารเวลา การเพิ่ม Sentence Frames และการเพิ่มกิจกรรม Ice-Breaking

3. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning)

3.1 ผลการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) ของสามเณรกลุ่มตัวอย่าง 21 รูป พบว่า ทักษะการพูดภาษาอังกฤษในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย 28.52 คะแนน จากคะแนนเต็ม 80 คะแนน (ร้อยละ 35.65) อยู่ในระดับต้องปรับปรุง โดยทักษะด้านการออกเสียง (Pronunciation) มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (6.43 คะแนน ร้อยละ 32.14)

3.2 ผลการทดสอบหลังเรียน (Posttest) พบว่า ทักษะการพูดภาษาอังกฤษในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย 59.90 คะแนน (ร้อยละ 74.88) อยู่ในระดับดี เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 112.033$, $df = 20$, $p < .001$) มีคะแนนเพิ่มขึ้น 39.23 จุดร้อยละ ทุกด้านมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ความคล่องแคล่ว คำศัพท์ ไวยากรณ์ และการออกเสียง และผลการประเมินความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M= 4.17, S.D. = 0.23) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกได้รับการประเมินสูงสุดในระดับมากที่สุด (M = 4.65, S.D. = 0.18)

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนทักษะการพูดภาษาอังกฤษก่อนและหลังเรียนโดยใช้สถิติทดสอบที (paired-sample t-test) จำแนกรายด้านและภาพรวม (n = 21)

ทักษะการพูด	Pretest		Posttest		ผลต่าง	t	df	Sig.
	M	S.D.	M	S.D.	($\bar{D}$)			(2-tailed)
1. ความคล่องแคล่ว (Fluency)	6.48	1.86	14.90	1.67	8.43	47.647	20	.000***
2. คำศัพท์ (Vocabulary)	8.14	1.62	15.76	1.58	7.62	52.186	20	.000***
3. ไวยากรณ์ (Grammar)	7.48	1.32	15.24	1.51	7.76	65.997	20	.000***
4. การออกเสียง (Pronunciation)	6.43	2.13	14.00	1.92	7.57	39.875	20	.000***
ภาพรวม	**28.52**	**5.11**	**59.90**	**5.69**	**31.38**	**112.033**	**20**	**.000*** **

*** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ P <. 001

จากตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนทักษะการพูดภาษาอังกฤษของสามเณรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 21 รูป ก่อนและหลังเรียนโดยใช้หลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก พบว่า คะแนนทักษะการพูดภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกด้าน โดยคะแนนเฉลี่ยภาพรวมเพิ่มขึ้นจาก 28.52 คะแนน (S.D. = 5.11) เป็น 59.90 คะแนน (S.D. = 5.69) จากคะแนนเต็ม 80 คะแนน คิดเป็นผลต่างเฉลี่ย 31.38 คะแนน (t = 112.033, df = 20, p = .000)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทักษะทั้ง 4 ด้านมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นเดียวกัน โดยด้านไวยากรณ์ (Grammar) มีค่า t สูงที่สุด (t = 65.997) สะท้อนว่าสามเณรมีพัฒนาการด้านนี้อย่างสม่ำเสมอมากที่สุดเมื่อเทียบสัดส่วนกับความแปรปรวนของคะแนน รองลงมา คือ ด้านคำศัพท์ (Vocabulary) (t = 52.186) และด้านความคล่องแคล่ว (Fluency) (t = 47.647) ตามลำดับ ส่วนด้านการออกเสียง (Pronunciation) มีค่า t ต่ำที่สุดในบรรดา 4 ด้าน (t = 39.875) แม้ยังคงมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่สะท้อนว่าเป็นทักษะที่มีความแปรปรวนของพัฒนาการระหว่างบุคคลสูงกว่าด้านอื่น กล่าวคือ สามเณรบางรูปพัฒนาด้านการออกเสียงได้ดีมาก ขณะที่บางรูปพัฒนาได้น้อยกว่า ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติของทักษะการออกเสียงที่ต้องอาศัยการฝึกฝนสะสมเป็นระยะเวลานานกว่าทักษะด้านอื่น

4. ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษโดยเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษฉบับสมบูรณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M = 4.46, S.D. = 0.64) โดยด้านความถูกต้องตามหลักวิชาการและด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้อยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.67, S.D. = 0.48 และ M = 4.54, S.D. = 0.61 ตามลำดับ) ส่วนด้านความเป็นประโยชน์และด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (M = 4.37, S.D. = 0.72 และ M = 4.30, S.D = 0.69 ตามลำดับ) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิด้านเนื้อหาและบริบท กิจกรรมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และคู่มือการใช้หลักสูตร ไปปรับปรุงจนได้หลักสูตรฉบับสมบูรณ์ที่พร้อมนำไปเผยแพร่ใช้จริง

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาอภิปรายตามลำดับวัตถุประสงค์ ดังนี้

ผลการวิจัย ผลการวิเคราะห์เอกสารพบว่า โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษสัปดาห์ละ 2 คาบ คาบละ 50 นาที ในรูปแบบ Grammar-Translation Method เป็นหลัก และผลคะแนน O-NET ย้อนหลัง 3 ปีการศึกษา (2564 - 2566) เฉลี่ยเพียง 22.57 - 27.39 คะแนน ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ (31.76 คะแนน) และต่ำกว่าค่าเฉลี่ยสังกัด อว. (58.06 คะแนน) อย่างชัดเจน ซึ่งมีสาเหตุจากเวลาเรียนที่จำกัดเพียง 2 คาบต่อสัปดาห์ ประกอบกับรูปแบบการสอนที่เน้นไวยากรณ์และการแปลมากกว่าการฝึกปฏิบัติเพื่อการสื่อสาร ทำให้ผู้เรียนไม่มีโอกาสฝึกฝนทักษะการพูดอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยรวมต่ำกว่าเกณฑ์ สอดคล้องกับผลการจัดอันดับความสามารถทางภาษาอังกฤษของ EF Education First ว่าในปี 2020 ไทยอยู่อันดับ 100 จาก 112 ประเทศ จัดอยู่ในกลุ่มความสามารถระดับต่ำมาก (EF Education First, 2020) และสอดคล้องกับแนวคิดของ Crystal, D. ที่ชี้ว่าผู้ที่สามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้จริงย่อมได้เปรียบกว่าผู้ที่มีเพียงความรู้ทางไวยากรณ์ ยืนยันว่าการเรียนการสอนที่เน้นไวยากรณ์เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการพัฒนาทักษะ

การสื่อสารในบริบทปัจจุบัน (Crystal, D., 2003) และผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นโดยรวมอยู่ในระดับสูง ($PNI_{modified}$ = 1.023) โดยด้านทักษะการพูดภาษาอังกฤษของสามเณรมีค่าดัชนีสูงกว่าด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เนื่องจากสามเณรได้รับผลกระทบสะสมจากรูปแบบการสอนแบบเดิมที่เน้นไวยากรณ์มาเป็นระยะเวลานาน (ดังผลจากประเด็นที่ 1) ทำให้ช่องว่างด้านทักษะการพูดซึ่งเป็นทักษะเชิงปฏิบัติที่ต้องอาศัยการฝึกฝนสะสมมีมากกว่าช่องว่างด้านรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้ในระยะเวลาอันสั้นกว่า ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ที่กำหนดให้ทักษะภาษาอังกฤษเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาคนไทยให้พร้อมแข่งขันในระดับสากล (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) และยืนยันความเหมาะสมของแนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ตามแนวคิดของ Bonwell, C. C. & Eison, J. A., Felder, R. M. & Brent, R. ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกฝนทักษะการพูดด้วยตนเองโดยตรง (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991); (Felder, R. M. & Brent, R., 1996) สอดคล้องกับ Freeman, S. et al. ที่ชี้ว่าการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงช่วยสร้างแรงจูงใจภายในและลดความเครียดในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Freeman, S. et al., 2014) เมื่อพิจารณารายด้านทั้ง 8 ด้าน พบว่า ด้านโครงสร้างประโยค ด้านคำศัพท์ และด้านความมั่นใจในการพูด มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด 3 อันดับแรก ซึ่งมีสาเหตุมาจากสามเณรยังมีปัญหาด้านการออกเสียง คำศัพท์ และโครงสร้างประโยคสะสมจากพื้นฐานการเรียนแบบเดิม ประกอบกับข้อจำกัดของบริบทสถาบันพระพุทธศาสนาที่ต้องปฏิบัติตามวินัยพระและกิจวัตรทางศาสนาเป็นหลัก ทำให้มีโอกาสสัมผัสและฝึกใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวันน้อยกว่านักเรียนทั่วไป ส่งผลให้ขาดความมั่นใจและเกิดความกลัวการพูดผิดพลาด ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของเจนจิรา ชัยปาน และคณะ ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.3) มีบุคลิกภาพแบบไม่กล้าแสดงออก ส่งผลให้ขาดความมั่นใจในการพูดแม้เตรียมตัวมาดีแล้วก็ตาม (เจนจิรา ชัยปาน และคณะ, 2556) สอดคล้องกับการศึกษาของ พนิดา ตาสี ที่ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาวิชาเอกภาษาอังกฤษ พบว่า ผู้เรียนที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองในระดับต่ำมีแนวโน้มที่จะเกิดความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษมากกว่าผู้เรียนที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองในระดับสูง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้เรียนที่ขาดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองมักกังวลว่าจะพูดผิด กลัวการถูกประเมินจากผู้อื่น และไม่มั่นใจว่าตนเองจะสามารถสื่อสารได้อย่างถูกต้อง ส่งผลให้หลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพูดและแสดงความวิตกกังวลในระดับที่สูงขึ้น (พนิดา ตาสี, 2552) ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดของประสาท อิศรปรีดา เรื่องความวิตกกังวลจากความนึกคิดภายในตนเอง (Subjective Danger) (ประสาท อิศรปรีดา, 2531) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบัณฑิต ปณฺฑาวุฑฺโฒ (เฮ้ากุล) ที่พบว่า สามเณรมีโอกาสใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวันน้อยกว่านักเรียนทั่วไปเนื่องจากข้อจำกัดด้านวินัยและกิจวัตรทางศาสนา ยืนยันว่าข้อจำกัดเชิงบริบทของสถาบันสงฆ์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหาด้านความมั่นใจในการพูดของสามเณรมีความเข้มข้นกว่าผู้เรียนกลุ่มอื่น (พระมหาบัณฑิต ปณฺฑาวุฑฺโฒ (เฮ้ากุล), 2565)

หลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพผ่านเกณฑ์การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ในทุกองค์ประกอบ โดยมีค่าเฉลี่ยภาพรวม 4.35 (S.D. = 0.64) ค่า IOC ทุกองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด (IOC ≥ 0.5) และเกณฑ์การประเมินทักษะการพูด (Rubric) มีค่าเฉลี่ย 4.82 ผลดังกล่าวสะท้อนกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่เป็นระบบและครบถ้วนตั้งแต่วัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม จนถึงการประเมินผล

มิใช่การพัฒนาแบบเฉพาะกิจ สอดคล้องกับแนวคิดของ Taba, H., Kerr, J. F. ที่ต่างเห็นตรงกันว่าหลักสูตรที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เนื้อหา ประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผลครบทุกด้าน (Taba, H., 1962); (Kerr, J. F., 1989) สำหรับกระบวนการพัฒนาเริ่มจากการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของสามเณรก่อนออกแบบโครงสร้างหลักสูตร 4 หน่วยหลัก แล้วนำไปทดลองใช้เบื้องต้นกับสามเณร 12 รูป ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุง 3 ประเด็น ได้แก่ การบริหารเวลา การเพิ่ม Sentence Frames และการเพิ่มกิจกรรม Ice-Breaking การยึดข้อมูลความต้องการจำเป็นจริงแทนความเห็นของผู้พัฒนาฝ่ายเดียว ร่วมกับการทดลองใช้จริงที่เผยปัญหาเชิงปฏิบัติ เช่น เวลาที่ใช้จริงไม่ตรงกับที่กำหนด และความพร้อมด้านภาษาที่แตกต่างกันของผู้เรียน ทำให้หลักสูตรสอดคล้องกับบริบทสามเณรมากขึ้น สอดคล้องกับขั้นวิเคราะห์สถานการณ์ของ Skilbeck, M. ซึ่งเห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรควรเริ่มต้นจากการวิเคราะห์บริบทหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ ทั้งด้านผู้เรียน สภาพปัญหา ความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา สังคม และทรัพยากรที่มีอยู่ การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวช่วยให้ผู้พัฒนาหลักสูตรสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพจริงได้มากขึ้น (Skilbeck, M., 1984) และสอดคล้องกับแนวคิดของสงัด อุทรานันท์ ซึ่งเสนอว่าการพัฒนาหลักสูตรมีลักษณะเป็นวัฏจักร 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตร 2) การกำหนดจุดมุ่งหมาย 3) การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์ 4) การกำหนดมาตรการวัดและประเมินผล 5) การนำหลักสูตรไปใช้ 6) การประเมินผลการใช้หลักสูตร และ 7) การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรมิได้สิ้นสุดลงเมื่อจัดทำเอกสารหลักสูตรเสร็จสมบูรณ์ แต่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การออกแบบหลักสูตร การทดลองใช้ การประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (สงัด อุทรานันท์, 2532) ส่วนการเพิ่ม Sentence Frames สอดคล้องกับแนวคิดของธำรง บัวศรี ที่เสนอว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการเลือกวิธีสอนควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ทั้งด้านความสามารถ ความพร้อม ความสนใจ และพื้นฐานความรู้ โดยวิธีสอนที่เหมาะสมควรช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาไปตามศักยภาพของตนเอง (ธำรง บัวศรี, 2542) และหลักสูตรยังมีปรัชญาว่า เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ สื่อสารด้วยความมั่นใจ พัฒนาทักษะด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมเชิงรุก ได้แก่ Pair Interview, Mind Mapping, Group Discussion, Role Playing และ Group Presentation ซึ่งมุ่งสร้างความมั่นใจผ่านการลงมือปฏิบัติจริง และสอดรับกับวิถีการเรียนรู้แบบพุทธ สอดคล้องกับหลักเอหิปัสสิโกของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่เน้นการลงมือทำและพิสูจน์ด้วยตนเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) และสอดคล้องกับ Bonwell, C. C. & Eison, J. A. ที่ระบุว่า Active Learning ช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมและลดความเครียดในการเรียนรู้ (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991)

ผลการทดลองใช้หลักสูตรกับสามเณรกลุ่มตัวอย่าง 21 รูป พบว่า คะแนนทักษะการพูดภาษาอังกฤษก่อนเรียนอยู่ในระดับต้องปรับปรุง (28.52 คะแนน จาก 80 คะแนน ร้อยละ 35.65) โดยด้านการออกเสียงต่ำสุด (ร้อยละ 32.14) หลังเรียนคะแนนเฉลี่ยเพิ่มเป็น 59.90 คะแนน (ร้อยละ 74.88) อยู่ในระดับดี สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 112.033$, $df = 20$, $p < .001$) คะแนนเพิ่มขึ้น 39.23 จุดร้อยละ โดยทุกด้านมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านความคล่องแคล่วพัฒนาจากร้อยละ 32.38 เป็นร้อยละ 74.52 ด้านไวยากรณ์มีค่า t สูงสุด ($t = 65.997$) ขณะที่ด้านการออกเสียงมีค่า t ต่ำสุด ($t = 39.875$) ด้านความพึงพอใจภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 4.17$, $S.D. = 0.23$)

โดยด้านกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกได้คะแนนสูงสุดระดับมากที่สุด (M = 4.65) โดยเฉพาะกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับเนื้อหาใหม่ (M = 4.71) ส่วนด้านสื่อและแหล่งเรียนรู้ได้คะแนนต่ำสุด (M = 3.85) แม้ยังอยู่ในระดับมาก พัฒนาการด้านทักษะการพูดที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทุกด้านสอดคล้องกับ Bonwell, C. C. & Eison, J. A. ที่ระบุว่า Active Learning ส่งเสริมการลงมือปฏิบัติและการมีส่วนร่วมโดยตรง ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและคงทนกว่าการบรรยาย โดยเฉพาะพัฒนาการด้านความคล่องแคล่ว (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991) สอดคล้องกับทฤษฎีความวิตกกังวลในการเรียนภาษาต่างประเทศของของ Horwitz, E. K. et al. ที่ระบุว่ากิจกรรมกลุ่มช่วยลดความกดดันในการพูดต่อหน้าชั้นเรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกภาษาในกลุ่มเล็ก แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้จากความผิดพลาดในบรรยากาศผ่อนคลาย ส่งผลให้ความมั่นใจในการสื่อสารเพิ่มขึ้นและความวิตกกังวลลดลง (Horwitz, E. K. et al., 1986) ขณะที่ด้านไวยากรณ์ซึ่งมีค่า t สูงสุดสะท้อนว่ากิจกรรม Communicative Language Teaching ช่วยให้ผู้เรียนใช้โครงสร้างภาษาในบริบทที่มีความหมาย สอดคล้องกับแนวคิดของ Richards, J. C. & Rodgers, T. S.ที่อธิบายว่าการจัดการเรียนรู้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (CLT) เน้นการใช้ภาษาอย่างมีความหมายผ่านกิจกรรมที่เน้นปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารจริง โดยไวยากรณ์ถูกเรียนรู้ควบคู่กับบริบทการใช้ภาษา ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจทั้งรูปแบบ ความหมาย และการใช้ภาษาอย่างสัมพันธ์กัน (Richards, J. C. & Rodgers, T. S., 2014) ส่วนด้านการออกเสียงที่มีค่า t ต่ำสุดสอดคล้องกับแนวคิดของ Celce-Murcia, M. et al. ที่ชี้ว่าการพัฒนาทักษะการออกเสียงต้องอาศัยเวลาและการฝึกซ้ำอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการรับรู้ความแตกต่างของเสียง ฝึกระดับคำและวลี จนถึงการสื่อสารจริง พร้อมได้รับข้อมูลย้อนกลับจากครูหรือสื่อเทคโนโลยีอย่างสม่ำเสมอ (Celce-Murcia, M. et al., 2010) สำหรับความพึงพอใจภาพรวมระดับมากสอดคล้องกับทฤษฎีประสบการณ์ของ Kolb, D. A. ที่ผู้เรียนมีแรงจูงใจเพิ่มขึ้นเมื่อได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและสะท้อนคิด (Kolb, D. A., 1984) และรายข้อคะแนนสูงสุดด้านการมีส่วนร่วมและการเชื่อมโยงความรู้เดิมสอดคล้องกับแนวคิดเขตพัฒนาการใกล้เคียง (Zone of Proximal Development) ของ Vygotsky, L. S. ที่การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการช่วยเหลือจากผู้ที่มีความสามารถมากกว่า โดยกิจกรรมการเรียนรู้ควรส่งเสริมการทำงานร่วมกันและการสร้างความรู้ใหม่บนพื้นฐานความรู้เดิมอย่างต่อเนื่อง (Vygotsky, L. S., 1978) ส่วนคะแนนต่ำสุดด้านสื่อและแหล่งเรียนรู้สะท้อนความต้องการสื่อดิจิทัลเพิ่มเติม สอดคล้องกับแนวคิด TEALL ของ Hashim, H. et al. ที่บูรณาการ TPACK, SAMR และ Bloom’s Taxonomy เพื่อยกระดับทักษะภาษาในยุคดิจิทัล (Hashim, H. et al., 2023) งานวิจัยที่พบว่า Active Learning พัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษได้อย่างมีนัยสำคัญในหลายบริบท ทั้งระดับประถมศึกษาที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐชา ฦๅชา และเกษกนก วรรณวัลย์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหน่วยการเรียนรู้ A Day at School สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติ และใช้ภาษาในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ช่วยส่งเสริมทักษะการพูดภาษาอังกฤษของผู้เรียนได้ (ณัฐชา ฦๅชา และเกษกนก วรรณวัลย์, 2567) ในระดับมัธยมศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตติน เพลงสันเทียะ ซึ่งศึกษาวิจัยเรื่องผลของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อส่งเสริมทักษะการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมที่เน้นการนำเสนอ การสนทนากลุ่ม และการแสดงความคิดเห็นช่วยพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของผู้เรียนได้ (จิตติน เพลงสันเทียะ, 2564) และระดับอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับงานวิจัยของยุวดี อยู่สบาย และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาชุดการเรียนรู้

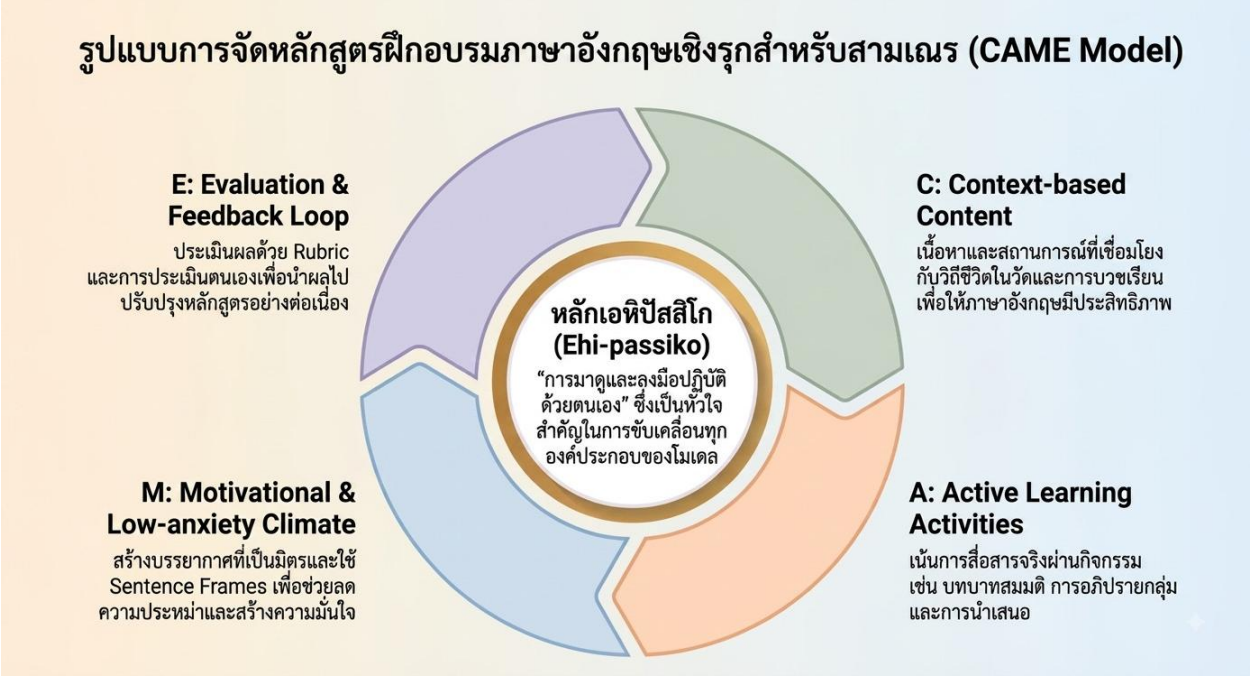
ฝึกทักษะการฟังและการพูดภาษาอังกฤษ โดยการจัดการเรียนการสอนเชิงรุก สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน สะท้อนว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของผู้เรียนในระดับที่สูงขึ้นได้เช่นเดียวกัน (ยุวดี อยู่สบาย และคณะ, 2563) จึงกล่าวได้ว่า Active Learning เป็นแนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของผู้เรียนในบริบทและระดับการศึกษาที่แตกต่างกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับงานวิจัยต่างประเทศของ Pelenkahu, N. ที่ได้ศึกษาวิจัยการศึกษาการใช้แนวทาง JACEA พัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยวิจัยในชั้นเรียน 2 วงจร พบว่า นักเรียนที่มีพัฒนาการเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 56.50 ในวงจรที่ 1 เป็นร้อยละ 91.30 ในวงจรที่ 2 และผลการดำเนินงานตามแนวทาง JACEA เพิ่มจากร้อยละ 82 เป็นร้อยละ 98 ตามลำดับ (Pelenkahu, N., 2017) และงานวิจัยของ Askia, S., et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะการพูดโดยใช้กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่พบว่า Active Learning Strategy ช่วยพัฒนาทักษะการพูดและการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญ (Askia, S. et al., 2016) สำหรับบริบทการศึกษาสงฆ์โดยเฉพาะ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสิทธิพงษ์ สุทสฺสโน (ภักดี) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาบทเรียนสำเร็จรูป เรื่องหน้าที่ชาวพุทธโดยการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning (MIAP) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนพระปริยัติธรรมปัจฉิมวันวิทยา จังหวัดอำนาจเจริญ ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning โดยใช้กระบวนการ MIAP ช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีความพึงพอใจต่อการเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก (พระสิทธิพงษ์ สุทสฺสโน (ภักดี), 2564) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Somngam, Y. ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักคำสอนทางจริยธรรมเชิงพุทธผ่านรูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนพระปริยัติธรรม พบว่า คะแนนเฉลี่ยและความสามารถคิดวิเคราะห์ทางศีลธรรมดีขึ้นอย่างชัดเจน (Somngam, Y., 2025) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระยุทธนา มาลาวโส (มาลาวงษ์) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีสอนแบบเชิงรุก เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ความพึงพอใจต่อวิธีสอนเชิงรุกในระดับมาก (พระยุทธนา มาลาวโส (มาลาวงษ์), 2564) ส่วนความพึงพอใจต่อกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิพพิทา กุลชิต ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูสอน ภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกในระดับมากเช่นกัน (นิพพิทา กุลชิต, 2562)

หลักสูตรฉบับสมบูรณ์ได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M= 4.46, S.D. = 0.64) โดยด้านความถูกต้องตามหลักวิชาการมีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.67, S.D. = 0.48) รองลงมา คือ ด้านความเป็นไปได้ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน (M = 4.54, S.D. = 0.61) ส่วนด้านความเป็นประโยชน์และด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (M = 4.37, S.D. = 0.72 และ M = 4.30, S.D. = 0.69 ตามลำดับ) ผลดังกล่าวเป็นผลจากกระบวนการพัฒนาที่มีฐานจากการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นจริงในระยะที่ 1 การตรวจสอบคุณภาพเชิงโครงสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญในระยะที่ 2 และการทดลองใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 3 ก่อนนำมาประเมินซ้ำในฉบับสมบูรณ์ ทำให้หลักสูตรสอดคล้องกับทฤษฎีและบริบทการใช้งานจริงสูง จึงได้รับการประเมินระดับมากถึงมากที่สุดในทุกด้าน สอดคล้องกับแนวคิดของ วิชัย วงษ์ใหญ่ ที่เสนอว่าการประเมินหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ

ควรเปรียบเทียบผลที่วัดได้กับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2533) และสอดคล้องกับแนวคิดของ สงัด อุทรานันท์ ที่การประเมินหลักสูตรมีเป้าหมายตรวจสอบว่าผลผลิตเป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้เรียนเพียงใด ซึ่งผลระดับมากในทุกด้านยืนยันว่าหลักสูตรบรรลุเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ (สงัด อุทรานันท์, 2532) นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิยังให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงหลักสูตรใน 4 ด้าน ได้แก่ เนื้อหาและบริบท กิจกรรมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และคู่มือ ซึ่งผู้วิจัยนำไปดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรฉบับสมบูรณ์ก่อนเผยแพร่ใช้จริง เนื่องจากแม้ผลประเมินเชิงปริมาณจะอยู่ในระดับมากแล้ว แต่บริบทเฉพาะของสามเณรซึ่งแตกต่างจากผู้เรียนทั่วไปยังจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพควบคู่กับคะแนนประเมิน เพื่อให้หลักสูตรสอดคล้องกับบริบทของสามเณรยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Skilbeck, M. ที่ระบุว่าหลักสูตรเป็นพลวัตที่ต้องปรับให้เหมาะกับบริบทเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา ไม่สามารถใช้รูปแบบเดียวกันได้ในทุกบริบท (Skilbeck, M., 1984) และสอดคล้องกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของ วิชัย วงษ์ใหญ่ ที่ประกอบด้วย ระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตรที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ยืนยันว่ากระบวนการประเมินและปรับปรุงเป็นขั้นตอนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนาหลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2533)

องค์ความรู้ใหม่

กรอบการจัดหลักสูตรที่สังเคราะห์จากผลการวิจัยนี้ คือ รูปแบบของการจัดหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษเชิงรุกสำหรับสามเณร (CAME) ซึ่งมีที่มาจากผลการวิจัยแต่ละระยะที่เชื่อมโยงกันเป็นวงจร กล่าวคือ ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในระยะที่ 1 ชี้ให้เห็นว่าสามเณรมีข้อจำกัดด้านโอกาสใช้ภาษาในชีวิตจริงและขาดความมั่นใจในการพูด จึงนำไปสู่การออกแบบหลักสูตรในระยะที่ 2 ที่เน้นเนื้อหาเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตวัด (Context-based Content) ควบคู่กับกิจกรรมเชิงรุกที่หลากหลาย (Active Learning Activities) และกิจกรรมสร้างความมั่นใจอย่าง Ice-Breaking และ Sentence Frames เพื่อลดความวิตกกังวลในการสื่อสาร (Motivational & Low-anxiety Climate) เมื่อนำหลักสูตรไปทดลองใช้จริงในระยะที่ 3 ทักษะการพูดของสามเณรพัฒนาขึ้นอย่างชัดเจนในทุกด้าน ยืนยันว่าองค์ประกอบทั้งสามส่งผลเชิงบวกต่อการเรียนรู้จริง และเมื่อนำผลไปประเมินและปรับปรุงในระยะที่ 4 ผู้ทรงคุณวุฒิยืนยันความเหมาะสมของระบบการวัดและประเมินผลที่มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้มากกว่าการตัดสินผล ผ่านเกณฑ์การให้คะแนนที่ชัดเจนและแบบประเมินตนเอง (Evaluation for Growth) ซึ่งผลจากการประเมินนี้ได้ถูกนำกลับไปปรับปรุงเนื้อหาและกิจกรรมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งรายละเอียดของรูปแบบดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษเชิงรุกสำหรับสามเณร (CAME): การบูรณาการหลักการ Active Learning เข้ากับหลักการเอหิปัสสิโกในพุทธศาสนา

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของสามเณรอยู่ในระดับสูง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรต้นแบบที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญในระดับที่น่าพึงพอใจ เมื่อนำไปทดลองใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ทักษะการพูดภาษาอังกฤษของสามเณรมีพัฒนาการสูงขึ้นอย่างชัดเจนในทุกด้านเมื่อเทียบกับก่อนเรียน และสามเณรมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับสูง และเมื่อนำผลการทดลองใช้ตลอดจนข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงเป็นหลักสูตรฉบับสมบูรณ์ พบว่าหลักสูตรได้รับการประเมินความเหมาะสมในระดับสูงเช่นกัน ยืนยันว่าหลักสูตรฝึกอบรมภาษาอังกฤษที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่คะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนและมีความพร้อมสำหรับการนำไปใช้จริง โดยกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญเกิดจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ คือ รูปแบบ CAME ซึ่งบูรณาการหลักการ Active Learning เข้ากับหลักเอหิปัสสิโก (การลงมือปฏิบัติและพิสูจน์ด้วยตนเอง) โดยเน้นเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับบริบทวิถีพุทธ (Context-based Content) ควบคู่กับกิจกรรมปฏิบัติจริง (Active Learning Activities) ปัจจัยแห่งความสำเร็จอยู่ที่การสร้างบรรยากาศที่ลดความวิตกกังวล (Motivational & Low-anxiety Climate) โดยผู้สอนเปลี่ยนบทบาทเป็นโค้ชที่ใช้กิจกรรม Ice-Breaking และ Sentence Frames เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการสื่อสาร สำหรับข้อเสนอแนะควรนำหลักสูตรและโมเดล CAME ไปทดลองนำร่องในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาแห่งอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันก่อนขยายผลในวงกว้าง และควรมีการวิจัยติดตามผลระยะยาวเพื่อศึกษาความคงทนของสมรรถนะทางภาษาอังกฤษของสามเณร รวมถึงศึกษาการนำ Generative AI มาประยุกต์ใช้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อต่อยอดโมเดล CAME ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จิตติน เพลงสันเทียะ. (2564). ผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อส่งเสริมทักษะการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. ใน สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จุมพต อ่อนทรวง และคณะ. (2569). ปัญหาการใช้ภาษาอังกฤษของพระภิกษุและสามเณรในการสื่อสารกับชาวต่างชาติในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร. วารสารวิจัยวิชาการ, 9(4), 173-195.

เจนจิรา ชัยปาน และคณะ. (2556). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล ชั้นปีที่ 4. ใน สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.

ณัฐชา ฦๅชา และเกษกนก วรรณวัลย์. (2567). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่มีต่อทักษะการพูดภาษาอังกฤษและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หน่วยการเรียนรู้เรื่อง A Day at School ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 16(4), 180-189.

ธำรง บัวศรี. (2542). ทฤษฎีหลักสูตร: การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์.

นิพพิทา กุลชิต. (2562). การพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูสอน ภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ประสาท อิศรปรีดา. (2531). จิตวิทยาการศึกษา. มหาสารคาม: ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.

พนิดา ตาสี. (2552). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาวิชาเอกภาษาอังกฤษ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษศึกษา. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบัณฑิต ปญฺญาวุฑฺโฒ (เฮ้ากุล). (2565). การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระยุทธนา มาลาวโส (มาลาวงษ์). (2564). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีสอนแบบเชิงรุกเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิขาการสอนสังคมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสิทธิพงษ์ สุทสฺสโน (ภักดี). (2564). การพัฒนาบทเรียนสำเร็จรูป เรื่องหน้าที่ชาวพุทธโดยการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning (MIAP) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนพระปริยัติธรรมปัจฉิมวันวิทยา จังหวัดอำนาจเจริญ. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ยุวดี อยู่สบาย และคณะ. (2563). การพัฒนาชุดการเรียนรู้ฝึกทักษะการฟังและการพูดภาษาอังกฤษ โดยการจัดการเรียนการสอนเชิงรุก สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน. วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี, 16(4), 133-141.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2533). การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สงัด อุทรานันท์. (2532). พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสหาย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

Askia, S. et al. (2016). Improving Speaking Skills Through Active Learning Strategy of the Year Eight Students. e-Journal of English Language Teaching Society (ELTS), 4(2), 1-13.

Bonwell, C. C. & Eison, J. A. (1991). Active Learning: Creating Excitement in the Classroom. ASHE-ERIC Higher Education Report. Washington: Washington University.

Celce-Murcia, M. et al. (2010). Teaching Pronunciation A Course Book and Reference Guide. New York: Cambridge University Press.

Crystal, D. (2003). English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press.

EF Education First. (2020). EF EPI 2020: The World's Largest Ranking of Countries and Regions by English Skills. Retrieved January 24, 2025, from https://www.ef.com/wwen/epi/

Felder, R. M. & Brent, R. (1996). Navigating the Bumpy Road to Student-Centered Instruction. Journal of College Teaching, 44(2), 43-47.

Freeman, S. et al. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. Proceedings of the National Academy of Sciences, 111(23), 8410-8415.

Hashim, H. et al. (2023). TEALL: Technology-Enhanced Active Language Learning. Creative Education, 14, 1453-1462. https://doi.org/10.4236/ce.2023.147092.

Horwitz, E. K. et al. (1986). Foreign Language Classroom Anxiety. The Modern Language Journal, 70(2), 125-132.

Kerr, J. F. (1989). Changing a Curriculum. London: University of London Press.

Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Michael, J. (2006). Where's the evidence that active learning works? Advances in Physiology Education, 30(4), 159-167.

Pelenkahu, N. (2017). Improving Speaking Skill Through Joyful, Active, Creative, Effective Approach (JACEA): Classroom Action Research at Fourth Grade Student. World Journal of English Language, 7(4), 31. https://doi.org/10.5430/wjel.v7n4p31.

Richards, J. C. & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

Skilbeck, M. (1984). School - Based Curriculum Development. London: Harper & Row.

Somngam, Y. (2025). The Implementation of Buddhist Ethical Teachings through Active Learning Models in Phrapariyattidhamma Schools. Insights into Modern Education (i-ME), 3(2), 35-48.

Taba, H. (1962). Curriculum development: Theory and practice. New York: Harcourt, Brace & World.

Tyler, R. W. (1971). Basic Principles of Curriculum and Instruction. Chicago: The University of Chicago Press.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press.

บทความวิจัย

ความเป็นแม่กับการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านไทย*

MOTHERHOOD AND THE PRESERVATION OF THAI FOLK MUSIC

รัชนีกร แซ่วัง
Ratchaneekorn Sae-Wang
วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
College of Innovation, Thammasat University, Bangkok, Thailand
Corresponding author E-mail: ratchaneekorntu23sep15@gmail.com
Tel: 089-814-8099

บทคัดย่อ

ความเป็นแม่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม โดยเฉพาะในสังคมไทยที่ยกย่องความเป็นแม่ ในงานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นแม่และบทบาทการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านของแม่ศรีนวล ขำอาจ แม่เพลงพื้นบ้านผู้ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2562 และยังคงมีบทบาทในวงการเพลงพื้นบ้าน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) คือ แม่ศรีนวล ขำอาจ บุตร และ สมาชิกในวงลำตัด และผู้เข้าอบรม การสำรวจพื้นที่ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผสมกับข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวกับความเป็นแม่และการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และวิเคราะห์เนื้อหาภายใต้แนวคิดความเป็นแม่และการอนุรักษ์ งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ SSTU-EC174/2568 ผลการศึกษาพบว่า บทบาทความเป็นแม่ของศรีนวลปรากฏในกิจกรรม 3 พื้นที่ คือ บ้าน ศูนย์การเรียนรู้และสื่อ ในบทบาทแม่ แม่ครู และแม่เพลง ที่สะท้อนกระบวนการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ การสาธิต และการแสดง บทบาทเหล่านี้ ไม่เพียงตอกย้ำความเป็นแม่โดยธรรมชาติของผู้หญิงที่เชื่อมโยงกับมิติด้านวัฒนธรรมที่มีอยู่ในทุกพื้นที่และในชีวิตประจำวัน แต่ยังมีผลสำคัญต่อเพลงพื้นบ้าน ที่สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ บทบาทความเป็นแม่ของศรีนวลยังสะท้อนแนวปฏิบัติที่ดี คือ ความต่อเนื่อง การปรับตัวอย่างสร้างสรรค์ ผลงานที่เป็นรูปธรรม และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ทว่า การใช้ความเป็นแม่ในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน ต้องประสบความท้าทายด้านเพศสถานะและอายุ ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียควรวางแผนลดช่องว่างเหล่านี้ต่อไป

คำสำคัญ: ความเป็นแม่, เพลงพื้นบ้าน, การอนุรักษ์, แม่ศรีนวล

Abstract

Motherhood plays a crucial role in the preservation of cultural heritage in Thai society. This study investigates the relationship between motherhood and the preservation of Thai folk music through a case study of Mae Srinuan Kham-Art, the National Artist of Folklore Performance in 2019,

* Received 25 August 2026; Revised 5 October 2026; Accepted 24 October 2026

who plays significant role in Thai folklore music. The research employs a qualitative approach, utilizing in-depth interviews by key informant; Srinuan Kham-Art, daughter, and colleagues, on site survey and observation, and non-participant observation mixed with documentary collection concerning motherhood and intangible cultural heritage preservation analyzed in motherhood and preservation concept. This research has ethical approval from the Human Research Ethics Committee of Thammasat University, Certificate No. SSTU-EC 174/2568, date of approval January 8, 2026. The findings indicate that Srinuan's maternal role operates in activities across three key cultural spaces: the home, the learning center, and the media sphere, where she assumes the roles of mother (Mae), master teacher (Mae Khru), and folk song master (Mae Phleng) with the transmission process; oral narrator, demonstration, and performance. These roles have not only highlighted intrinsic motherhood linking cultural perspective in everyday life and space but also have sustained folk music among social changes. Furthermore, Srinuan's practices reflect several important principles of heritage preservation, including continuity, creative adaptation, consistency of transmission, and collaborative engagement. Nevertheless, the use of motherhood as a framework for preserving folk music also faces challenges related to gender status and aging, which require strategic support from cultural institutions and relevant stakeholders.

Keywords: Motherhood, Preservation, Folklore Music, Srinuan Kham-Art

บทนำ

เพลงพื้นบ้าน คือ เพลงที่ชาวบ้านคิดเนื้อร้อง ทำนองขึ้นตามความนิยมของคนในท้องถิ่น อันเป็นสิ่งที่สะท้อนวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยอาศัยการถ่ายทอดแบบปากต่อปาก (Oral Poetry) ด้วยการใช้ภาษาที่มีความเรียบง่าย และการสัมผัสท้ายบท จึงทำให้ง่ายต่อการจดจำ (สุกัญญา สุจฉายา, 2543) หลักฐานเพลงพื้นบ้านที่เก่าแก่ที่สุดพบในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง อันเป็นการบรรยายถึง รูปแบบการร้องและเครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ (เอนก นาวิกมูล, 2550) แต่ขาดรายละเอียดที่จะแสดงให้เห็นวิถีชีวิตหรือบทบาททางเพศที่เพิ่งปรากฏให้เห็นร่องรอยในกฎมณเฑียรบาล ด้วยการห้ามมิให้เล่น "เพลงเรือ" ร้องโต้ตอบระหว่างหญิงชายในเรือในท่าน้ำสระแก้วและใกล้เขตพระราชฐานที่กำหนดไว้ (สุกัญญา สุจฉายา, 2543) ในสมัยอยุธยา ทว่าในยุคต่อมาเพลงพื้นบ้านได้รับความนิยมอย่างมาก จนถึงขนาดมีการเล่นเพลงพื้นบ้านถวายพระมหากษัตริย์ และสร้างความนิยมต่อแม่เพลงและพ่อเพลงในท้องถิ่นต่าง ๆ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนได้รับความนิยมสูงสุดในสมัยรัชกาลที่ 6 และค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลง ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจาก เนื้อเพลงมักมีการใช้คำพูดหยาบโลน แฝงนัยด้านเพศ ซึ่งขัดต่อนโยบายด้านวัฒนธรรมที่ต้องการทำให้ประเทศไทยเป็นอารยะ ประกอบกับความนิยมความบันเทิงแบบตะวันตก ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย เพลงพื้นบ้านจึงได้รับผลกระทบไปโดยปริยาย (ภวัฐ คำภาพันธุ์, 2561)

ผลกระทบดังกล่าว ทำให้เพลงพื้นบ้าน มีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ซึ่งแนวทางที่นิยมทำอย่างมาก คือ การทำให้เป็นเพลงลูกทุ่ง (บัวผัน สุพรรณยศ, 2561) ประกอบกับการร่วมมือจากภาครัฐ ภายใต้การให้สัตยาบันสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม (UNESCO, 2003) กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และสงวนรักษา

เพลงพื้นบ้านด้วยการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญา ประเภทศิลปะการแสดงใน ปี 2558 (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2566) และจัดทำรางวัลศิลปินแห่งชาติ เพื่อยกย่องแม่เพลง พ่อเพลงพื้นบ้าน สาขาศิลปะการแสดง เพลงพื้นบ้าน ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรางวัลศิลปินแห่งชาติจนถึงปัจจุบัน 2568 โดยใช้ประเด็นด้านเพศสถานะไปวิเคราะห์ พบว่า มีศิลปินแห่งชาติ เพลงพื้นบ้าน จำนวน 36 คน โดยในจำนวนนี้ มีแม่เพลงเพียง 12 คน คิดเป็น 33.33 % สัดส่วนดังกล่าวชวนให้ตั้งคำถามถึงการเข้าถึงพื้นที่ การยอมรับ และการได้รับการยกย่องของผู้หญิงในวงการเพลงพื้นบ้านไทย แต่ในขณะเดียวกัน ยังแฝงการมีอยู่และการยอมรับบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในเพลงพื้นบ้าน เพราะหากพิจารณาวิถีชีวิตประจำวันอย่างลึกซึ้ง จะพบว่า ผู้หญิง ในฐานะแม่มีบทบาทสำคัญตั้งแต่ตั้งครรภ์ เลี้ยงดูบุตรทั้งทางกายภาพด้วยการให้นม ในขณะที่ด้าน อารมณ์ จะใช้การขับกล่อม ด้วยเพลงพื้นบ้าน เฉกเช่น เพลงกล่อมเด็ก ที่แม่ใช้ขับร้อง เพื่อทำให้ลูกหลับ พร้อมเนื้อร้องสั้น ๆ ที่แสดงถึงความรักของแม่ ความน่าเอ็นดูของเด็ก และสอดแทรกความเป็นอยู่ และความเชื่อของสังคม (จรินทร์ บุญสุชาติ และคณะ, 2568) ผู้หญิงจึงมีความสำคัญในฐานะกลไกหนึ่งในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญา โดยเฉพาะความจริงแท้ (Authenticity) ที่ยังคงยึดโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิถีชีวิต เพราะไม่ว่านโยบายด้านวัฒนธรรม สังคมหรืออุตสาหกรรมบันเทิง จะเกิดการเปลี่ยนแปลงเพียงใด แต่ “ความเป็นแม่” อันเป็นธรรมชาติของผู้หญิง ก็ยังคงทำหน้าที่อยู่ตลอดไป

ความเป็นแม่ ในที่นี้ จึงหมายถึง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ผ่านพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีขนาดเล็กที่สุด คือ ครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคม ที่ทำให้ผู้หญิงถูกยึดโยงกับกิจกรรมและพื้นที่ในบ้านเฉกเช่น ที่แม่ได้ถ่ายทอดความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ หรือการร้องเพลงกล่อมลูก และยังมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญา ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่มีอยู่ยังอธิบายไม่ชัดเจนว่า ความเป็นแม่ในฐานะบทบาททางสังคมและวัฒนธรรมเข้าไปมีส่วนต่อกระบวนการถ่ายทอดและธำรงเพลงพื้นบ้านอย่างไร โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาผ่านประสบการณ์ของศิลปินหญิงผู้ทำหน้าที่ทั้งแม่ ผู้ถ่ายทอด และผู้ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม เนื่องจากการสำรวจ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้านไทย พบว่า ส่วนใหญ่มักศึกษาในด้านการจัดการองค์ความรู้ (ภวัฐ คำภาพันธุ์, 2561) การจัดการมรดกวัฒนธรรม กระบวนการอนุรักษ์ (สมบูรณ์ ชำนาญ และศุภวัฒน์ ทองนำ, 2565) ประวัติศาสตร์เครื่องดนตรี ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับศิลปินพื้นบ้านผู้หญิง เฉกเช่น แม่ศรีนวล ขำอาจ มิได้ศึกษาประเด็นด้านเพศสถานะ หรือบทบาทของผู้หญิง แต่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับทางดนตรีลำตัด (ฑีฆภัส สนธินุช และสุรศักดิ์ จำนงค์สาร, 2566) หรือกระบวนการเรียนรู้ลำตัด (อธิชนัน สิงหตระกูล, 2566) การละเลยมิติทางเพศ อาจทำให้ความเข้าใจต่อการอนุรักษ์และสืบทอดเพลงพื้นบ้านขาดความรอบด้าน ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยชิ้นนี้ จึงมุ่งศึกษาความเป็นแม่กับบทบาทในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน เนื่องจากแม่ศรีนวล ขำอาจ มิใช่เพียง “ผู้หญิงที่เป็นแม่” แต่เป็นกรณีศึกษาที่ทำให้สามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ความเป็นแม่ - การถ่ายทอด และการอนุรักษ์” ได้ในคนเดียวกัน ที่ยังสามารถแสดง และร้อง “เพลงเรือ” ในฐานะหนึ่งในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ของเพลงพื้นบ้านไทย และยังสอดคล้องกับบริบทระดับนานาชาติ ที่ว่าด้วยการส่งเสริมผู้หญิงให้มีบทบาทต่อการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (UNESCO, 2003)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาความเป็นแม่และบทบาทการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านของแม่ศรีนวล ขำอาจ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาบทบาทความเป็นแม่และการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านกรณีศึกษาแม่ศรีนวล ขำอาจ ซึ่งมีการบูรณาการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพหลายรูปแบบ โดยมีกระบวนการดังต่อไปนี้

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในการศึกษาครั้งนี้ แม่ศรีนวล ขำอาจ ถือเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพราะเป็นกรณีศึกษาที่มีคุณลักษณะเฉพาะ ในฐานะที่เป็นศิลปินแห่งชาติหญิง มีสถานะความเป็นแม่ มีประสบการณ์ในการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้าน และยังสามารถปฏิบัติ/แสดงเพลงเรือได้ จึงเป็นกรณีศึกษาที่สามารถสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นแม่ การถ่ายทอด และการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านได้อย่างชัดเจน ผสมผสานกับการศึกษาเอกสาร

เครื่องมือและการเก็บข้อมูล มีการตรวจสอบแนวคำถาม เพื่อพิจารณาความเกี่ยวข้องและขอบเขตจากผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาโครงการ โดยใช้เครื่องมือ 4 รูปแบบ คือ

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง มี 3 กลุ่ม คือ

1.1 แม่ศรีนวล ขำอาจ แนวคำถามจะเกี่ยวกับบทบาทความเป็นแม่ แนวทางการเลี้ยงดู สั่งสอนและอบรมลูก ลูกศิษย์ การถ่ายทอดและการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน

1.2 บุตรสาว จำนวน 1 คน แนวคำถามจะเกี่ยวกับแนวทางการเลี้ยงดู การอบรมและสั่งสอนจากแม่ บทบาทของแม่ศรีนวลต่อเพลงพื้นบ้านและการอนุรักษ์

1.3 สมาชิก/นักดนตรี จำนวน 5 คน แนวคำถามจะเกี่ยวกับแนวทางการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านของแม่ศรีนวล ขำอาจในฐานะหัวหน้าวงดนตรีพื้นบ้าน และบทบาทในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน

2. แบบสำรวจพื้นที่/แบบบันทึกการสำรวจ ใช้สำรวจการจัดแสดงในแหล่งเรียนรู้ โดยมุ่งศึกษาบทบทบาทความเป็นแม่ ในเนื้อหาและสิ่งของในการจัดแสดง

3. แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม มุ่งศึกษากิจกรรม/การอบรมที่ดำเนินการโดยแม่ศรีนวล ขำอาจ

4. แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสารและสื่อ มุ่งศึกษาสื่อประเภทต่าง ๆ ที่แม่ศรีนวลร่วมแสดง ทั้งก่อนและหลังได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ

ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนสาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รหัสหมายเลข SSTU-EC 174/2568 ซึ่งคณะกรรมการได้พิจารณาแนวคำถาม การสังเกต การชี้แจงรายละเอียดโครงการ ตลอดจนจดหมายแสดงความยินยอม (Consent Forms) ก่อนเข้าร่วมโครงการวิจัย

การเก็บข้อมูลดังกล่าว ผสมผสานกับข้อมูลจากเอกสารวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นแม่ และการถ่ายทอดความรู้ทั้งมิติธรรมชาติและวัฒนธรรม เพลงพื้นบ้านในฐานะเครื่องมือในการอนุรักษ์

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลดังกล่าวจะนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามกรอบแนวคิดความเป็นแม่ในบริบทต่าง ๆ และวิธีการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้าน เพื่อแสดงให้เห็น ความเชื่อมโยงต่อบทบาทความเป็นแม่และการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน ด้วยการนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา (Description) และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้วยการนำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบกับข้อมูลเชิงเอกสาร สอบถามผู้ใกล้ชิดแม่ศรีนวล การสังเกตและการถ่ายทอดให้แม่ศรีนวล เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

ผลการวิจัย

ศรีนวล ขำอาจเป็นบุตรสาวคนที่ 8 ของแม่ที่เป็นชาวนาย่านทวีวัฒนา ผู้ให้กำเนิดบุตรทั้งหมด จำนวน 12 คน ในขณะที่พ่อเป็นผู้ใหญ่บ้าน ที่มิได้มีฐานะร่ำรวยมาก ด้วยเหตุที่มีพี่น้องจำนวนมาก ทำให้ศรีนวลในวัยเด็ก จำเป็นต้องช่วยแม่ทำนาและรับจ้างทั่วไป หลังเลิกเรียนที่โรงเรียนวัดกลางคลอง อันเป็นสถานที่ที่ศรีนวลสำเร็จการศึกษาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จนมีโอกาสเข้ากรุงเทพฯ เพื่อฝึกลำตัดในอายุ 15 ปี และเป็นช่องทางในการหารายได้ นำไปจุนเจือครอบครัว

การตัดสินใจในครั้งนั้น ทำให้ศรีนวลได้พบและได้รับการถ่ายทอดการแสดงลำตัดจากนายเต๊ะ นิมา ซึ่งเป็นบิดาของหวังเต๊ะ นิมา เจ้าของคณะลำตัดชื่อดังในขณะนั้น โดยนายเต๊ะ ซึ่งถือว่าเป็นครูคนแรกของศรีนวล เน้นการสอนให้เรียนรู้และพัฒนาด้วยตัวเอง โดยเริ่มจากการท่องบทกลอน ตามด้วยเทคนิคการร้อง และการรำ ด้วยวิธีการสอนดังกล่าว ทำให้ศรีนวลสามารถร้องและรำได้ในระยะเวลา 2 เดือน จนสามารถขึ้นแสดงครั้งแรกกับคณะลำตัดบุญช่วย ที่วัดสุวรรณ คลองสาน และสามารถได้รับค่าจ้างจากการแสดงลำตัดเป็นครั้งแรก

หลังจากนั้น เมื่อทำการแสดง ศรีนวลจะได้รับค่าตัวที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ และสามารถนำเงินไปเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว ตามที่ตั้งใจได้ และเมื่อมีประสบการณ์พอสมควรและเป็นที่รู้จักมากขึ้น ศรีนวล จึงได้ย้ายมาอยู่กับคณะลำตัดหวังเต๊ะ และได้สมรสกับหวังเต๊ะ นิมา จนมีลูกสาว 1 คน หวังเต๊ะ จึงมิได้เป็นเพียงสามีหรือพ่อของลูกเท่านั้น หากยังมีบทบาทในฐานะหัวหน้าคณะลำตัดหวังเต๊ะ ที่มีความรักและความผูกพันต่อลำตัดอย่างมาก และต้องการพัฒนาลำตัดให้อยู่ในสังคมไทย ด้วยเหตุนี้ การแสดงลำตัดของหวังเต๊ะ จึงมีความแตกต่างกับคณะลำตัดอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อร้อง ที่มุ่งสอดแทรกค่านิยมในสังคมไทย เช่น พระคุณพ่อแม่ การบ้านการเรือนของผู้หญิง การหลีกเลี่ยงคำหยาบโลน คำลามก ตลอดจนการแสดงที่ให้เกียรติผู้หญิง

ศรีนวลมีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่เพลงพื้นบ้าน ในขณะเดียวกัน พยายามรื้อฟื้นและอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านบางประเภทที่กำลังเลือนหายไป เช่น เพลงเรือ เพลงขอทาน ในการแสดงตามงานต่าง ๆ และด้วยความสามารถอันโดดเด่น และการทุ่มเทอย่างต่อเนื่อง ทำให้ศรีนวลได้รับรางวัลศิลปินดีเด่นประจำจังหวัดปทุมธานีปี 2542 และรางวัลศิลปินแห่งชาติประจำปี 2562 สาขาศิลปะการแสดง เพลงพื้นบ้าน - ลำตัด จากกระทรวงวัฒนธรรม

จากบทบาทการเป็นศิลปินแห่งชาติ ส่งเสริมให้ศรีนวลมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่และอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน ด้วย 3 กลไกหลัก คือ การถ่ายทอด การฝึกปฏิบัติ และการเผยแพร่ กลไกการถ่ายทอดใช้การสอน การบอกเล่า และการสาธิต กลไกการฝึกปฏิบัติใช้การฝึกร้องและรำ การตีกลอง และการทดลองให้แต่งกลอนเพลงพื้นบ้าน ส่วนกลไกการเผยแพร่ใช้การแสดงตามงาน สื่อต่าง ๆ เช่น ละคร ภาพยนตร์ รวมถึงช่องทางออนไลน์ทางยูทูบหรือเฟซบุ๊ก กลไกและวิธีการเหล่านี้แสดงให้เห็นการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน 3 รูปแบบ คือ การส่งต่อองค์ความรู้ การสร้างทักษะ และการส่งเสริมการรับรู้เพลงพื้นบ้าน

ปัจจุบัน ศรีนวลอาศัยอยู่ที่อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ในบ้านที่มีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ 1) ส่วนที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย บ้านไม้ชั้นเดียว 2) ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน อันประกอบไปด้วย “พิพิธภัณฑ์บ้านลำตัดคณะหวังเต๊ะ 3 ศิลปินแห่งชาติ พ่อหวังเต๊ะ แม่ประยูร แม่ศรีนวล” และ “แหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำตัด และเพลงพื้นบ้านภาคกลาง พ่อหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล” และ 3) ส่วนที่เป็นสวนผักพื้นบ้าน และบ่อกุ้ง โดยยังประกอบอาชีพด้วยการแสดงเพลงพื้นบ้าน ทั้งในฐานะนักแสดงที่มีการบันทึกเสียงลงตลับเทป (Cassette Tape)

การบันทึกเทปการแสดงลงวิดีโอและซีดี และศิลปินแห่งชาติ ที่ทำให้ศรีนวลเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น รวมถึงความตั้งใจในการเผยแพร่เพลงพื้นบ้าน ด้วยการสร้างช่องทางในการสื่อสารของตนเองในเพจเฟซบุ๊ก (Facebook) “ลำตัดหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล” ดังนั้น การศึกษาความเป็นแม่ของศรีนวล จะศึกษากิจกรรมที่ศรีนวลมีบทบาทและส่วนร่วมใน 3 พื้นที่หลัก คือ บ้าน แหล่งเรียนรู้ และสื่อ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บ้าน หลังจากการจากไปของสามี นอกจาก ศรีนวลต้องดูแลบุตรสาว 1 คน นิรามัย นิมา (ปุ๊ก) ที่เกิดกับหวังเต๊ะ นิมา รวมถึงบุตรที่เกิดจากภรรยาคนแรก และคนที่สองของหวังเต๊ะ อีก 4 คน และหลานชายอีก 1 คนแล้ว ยังต้องรับผิดชอบเป็นหัวหน้าคณะลำตัดแทนหวังเต๊ะ ในฐานะ “มะ” อันเป็นคำเรียกสำหรับมุสลิม ที่แปลว่า “แม่” ทั้งนี้ “มะ” มิได้เป็นการเรียกศรีนวลสำหรับลูกหลานเท่านั้น แต่ลูกศิษย์ และสมาชิกในวงลำตัด ก็เรียกศรีนวลในแบบเดียวกัน ในขณะที่ศรีนวลมักใช้คำเรียกแทนตัวเองว่า “แม่” ในการคุยกับบุคคลดังกล่าว

เมื่ออยู่บ้าน กิจวัตรประจำวันของศรีนวล คือ เดินเล่นรอบสวน เพื่อออกกำลังกายยามเช้า และดูแลสวนผักพื้นบ้าน รวมทั้งดูแลกิจการและการดำเนินงานของคณะลำตัด เมื่อภารกิจยามเช้าสิ้นสุดลง ศรีนวลทำด้วยทุกอย่างด้วยตัวเอง ตั้งแต่การรับงาน งบประมาณและค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับคณะลำตัด รวมถึง การดูแล และการแสดงความห่วงใยทุกคน ไม่ว่าจะเป็นลูก ลูกศิษย์ หรือสมาชิกคณะลำตัด รวมถึงความเอาใจใส่เรื่องอาหาร ที่มิได้มีไว้เฉพาะลูกหลานเท่านั้น หากยังเผื่อแผ่ไปยังลูกศิษย์ และสมาชิกในวงทุกคนอีกด้วย

การจัดเตรียมอาหาร แสดงให้เห็นการเลี้ยงดูด้านกายภาพแก่บุตรสาว ลูกศิษย์ และนักแสดง ที่ศรีนวลสามารถทำได้ในช่วงสูงวัย ในขณะเดียวกัน ศรีนวล ยังต้องดูแลหลานชายวัย 10 ขวบเศษ ที่เป็นเด็กเรียนรู้ช้า (Learning Disorder)

การเลี้ยงดูเด็กเรียนรู้ช้า อารมณ์ฉุนเฉียวและแปรปรวน และสมาธิสั้น เป็นความท้าทายใหม่ของศรีนวลในฐานะแม่ ในวัยเกือบ 80 ปี แต่จากการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ศรีนวล พบว่า เมื่อลองให้หลานชายไปฝึกตีกลองรำมะนา ทำให้เป็นเด็กอารมณ์ดี และมีสมาธิมากขึ้น จนสามารถสร้างความแตกต่างจากเด็กประเภทเดียวกันอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อเข้าโรงเรียนศรีสังวาลย์ โรงเรียนสำหรับเด็กบกพร่องการเรียนรู้ จากความเอาใจใส่และประสบการณ์ดังกล่าว ทำให้ศรีนวลมีโอกาสไปสอนดนตรีพื้นบ้านในโรงเรียนศรีสังวาลย์ รวมถึงพัฒนาการเรียนการสอนไปยังเด็กบกพร่องการเรียนรู้ประเภทอื่น เช่น ตาบอด เพื่อเป็นการฝึกสมาธิให้เด็ก รวมทั้งเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้ และชื่นชมเพลงพื้นบ้านไปในตัว

ศรีนวลให้ความสำคัญในการดูแลและเลี้ยงดูลูกหลานในบ้าน ด้วยความเยือกเย็น ยิ้มง่าย และเข้าถึงง่าย ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ลูกและลูกศิษย์สัมผัส ซึ่งนอกจากศรีนวลจะสอนและถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านแล้ว ยังสอดแทรกความรักชาติ และจริยธรรมในการดำเนินชีวิต พร้อมความมีเหตุผลและความเป็นธรรม กล่าวคือ ศรีนวล จะดูแลและปฏิบัติกับทุกคนอย่างเท่าเทียม โดยไม่แบ่งแยกว่า เป็นลูกหรือหลาน หรือลูกศิษย์ และเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ศรีนวลยังให้อิสระต่อลูก ในการเลือกเรียนในสิ่งที่ชอบ การคิด และใช้ชีวิต และไม่เคยบังคับลูก หากพร้อมสนับสนุนและส่งเสริมในสิ่งที่ลูกชอบ

ท้ายที่สุด ศรีนวลใช้ระบบให้เกียรติและความเชื่อใจในการเลี้ยงลูก กล่าวคือ เมื่อลูกทุกคนเติบโต และเริ่มมีหน้าที่ ความรับผิดชอบต่าง ๆ มากขึ้น ศรีนวลไม่เคยก้าวก่าย การใช้ชีวิตหรือการตัดสินใจของลูก สิ่งที่ศรีนวลทำคือ การสร้างข้อตกลงระหว่างลูก ให้บอกกล่าว หรือแจ้งเรื่องราวที่สำคัญให้แม่ทราบเป็นระยะ เพื่อศรีนวลจะได้ลดความห่วงใยและความกังวล และหากมีปัญหาที่หนักหน่วง ศรีนวลจะได้สามารถไปช่วยแก้ปัญหาเท่าที่ทำได้

ซึ่งวิธีการเลี้ยงลูกในลักษณะนี้ ทำให้ลูกมีอิสระในการดำเนินชีวิต และไม่รู้สึกอึดอัดในการที่จะพูดคุย แลกเปลี่ยนกับแม่ได้ทุกเรื่อง

ในปัจจุบัน นิรามัย นิมา บุตรสาว ที่ในเบื้องต้น มิได้จะเป็นนักแสดงเพลงพื้นบ้าน แต่จากการซึมซับวิถีชีวิตที่แวดล้อมไปด้วยเพลงพื้นบ้าน ประกอบกับการฝึกหัดเพลงพื้นบ้านขั้นพื้นฐานจากบิดา ทำให้นิรามัยมีทักษะด้านการแสดงเพลงพื้นบ้านเพื่อประกอบอาชีพ โดยมีความโดดเด่นด้านการเขียนเนื้อร้อง รวมถึงการเป็นนักดนตรี และการแสดงเพลงพื้นบ้าน และกลายเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ ในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน

2. แหล่งเรียนรู้ ที่อยู่ในบ้านประกอบไปด้วย “พิพิธภัณฑ์บ้านลำตัดคณะหวังเต๊ะ 3 ศิลปินแห่งชาติ พ่อหวังเต๊ะ แม่ประยูร แม่ศรีนวล” และ “แหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ลำตัด และเพลงพื้นบ้านภาคกลาง พ่อหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล” ซึ่งศรีนวลจะมีบทบาทในแต่ละสถานที่ดังต่อไปนี้

2.1 พิพิธภัณฑ์บ้านลำตัดคณะหวังเต๊ะ 3 ศิลปินแห่งชาติ พ่อหวังเต๊ะ แม่ประยูร แม่ศรีนวล” พิพิธภัณฑ์บ้านลำตัดคณะหวังเต๊ะ 3 ศิลปินแห่งชาติ เป็นพิพิธภัณฑ์เป็นอาคารชั้นเดียว มีจุดมุ่งหมายในการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านและ ความสำคัญของศิลปินแห่งชาติ 3 คน อันได้แก่ หวังดี นิมา ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้าน - ลำตัด ประจำปี 2531 ประยูร ยมเยี่ยม ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้าน - ลำตัด ประจำปี 2537 และศรีนวล ขำอาจ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้าน - ลำตัด ประจำปี 2562 ทั้งนี้ พิพิธภัณฑ์มีองค์ประกอบด้านกายภาพ 2 องค์ประกอบหลัก คือ 1) เวทีจำลองขนาดเล็กสำหรับแสดงเพลงพื้นบ้าน และ 2) ห้องจัดแสดง โดยศรีนวลมีบทบาทในแต่ละพื้นที่ดังต่อไปนี้

2.1.1 เวทีจำลองขนาดเล็ก ศรีนวลใช้สาธิตการแสดงเพลงพื้นบ้าน โดยพยายามจำลองการตกแต่งเวที การแต่งกาย เครื่องดนตรี รวมถึงรูปแบบเพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงเรือ ลำตัด หรือเพลงฉ่อย ซึ่งได้ทำการแสดงบนเวทีจำลอง เมื่อมีการเปิดพิพิธภัณฑ์อย่างเป็นทางการในวันที่ 18 กันยายน 2564

2.1.2 ห้องจัดแสดง มีการจัดแสดงเรื่องราวของเพลงพื้นบ้าน ด้วยการใช้ 1) ป้ายจัดแสดง (Board Information) ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยเนื้อหาหลัก คือ ประวัติของศิลปินแห่งชาติ 3 คน คือ หวังดี นิมา (หวังเต๊ะ) ประยูร ยมเยี่ยม และศรีนวล ขำอาจ โดยเรียงลำดับเหตุการณ์ตามช่วงเวลาที่สำคัญ เช่น วันเกิด การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานด้านวัฒนธรรม หรือการได้รับรางวัลต่าง ๆ และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน กล่าวคือ ความเป็นมาของลำตัด เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย ตัวอย่างกลอน และเพลงพื้นบ้านอื่น ๆ เช่น เพลงขอทาน และ 2) วัตถุในการจัดแสดง (Interpretative Objects) ที่ใช้ประกอบการจัดแสดง มักจะเกี่ยวข้องกับการแสดงเพลงพื้นบ้าน กล่าวคือ เครื่องดนตรี การแต่งกาย สมุดและเนื้อร้องที่เขียนโดยลายมือหวังเต๊ะ ตลับเทป รวมถึงอัลบั้มที่ได้รับการบันทึกและจัดจำหน่าย ทั้งนี้ พิพิธภัณฑ์ เปิดให้บุคคลทั่วไปเข้าชมตามความสะดวกและปราศจากศรีนวลในฐานะผู้นำชม หรือให้ความรู้

2.2 แหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ลำตัด และเพลงพื้นบ้านภาคกลาง พ่อหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล เป็นอาคารชั้นเดียว ลานโล่ง อากาศถ่ายเทสะดวก สามารถรองรับคนได้จำนวนมาก ใช้สำหรับอบรมผู้สนใจเพลงพื้นบ้าน โดยหลักในการสอน ศรีนวลจะให้ความสำคัญต่อการลงมือทำ ภายใต้รูปแบบการสอนที่ประกอบไปด้วย 1) การบรรยาย ที่มีเนื้อหาที่มุ่งสร้างความเข้าใจแก่ผู้อบรมในเบื้องต้น เกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของเพลงพื้นบ้าน

โดยเฉพาะลำตัด และท่ารำประกอบการแสดงเบื้องต้น 2) การสาธิต ที่มุ่งให้ผู้อบรมได้เห็นของจริงทั้งรูปแบบการรำการแสดง และเนื้อร้องและรูปแบบการแต่งเนื้อร้อง และ 3) การลงมือปฏิบัติ มุ่งประเมินความเข้าใจต่อลำตัดด้วยการให้ผู้อบรมลงมือปฏิบัติ ทั้งการแต่งเนื้อร้อง พร้อมการแสดงท่าทางประกอบ

ทั้งนี้ การอบรมของศรีนวลในแหล่งเรียนรู้ ยังแสดงให้เห็นกลไกในการปรับตัว เพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

2.2.1 การพัฒนาคู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ จากเดิมที่ศรีนวลใช้การถ่ายทอดด้วยการบรรยายโดยปราศจากเอกสารประกอบ แต่ในภายหลัง ศรีนวลได้รับความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาในการพัฒนา คู่มือประกอบการเรียนรู้ลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง

2.2.2 การพัฒนาช่องทางในการเรียนรู้ โดยเฉพาะในช่วงโควิด 19 ที่เป็นอุปสรรคต่อการติดต่อระหว่างบุคคล ศรีนวลได้ใช้โอกาสดังกล่าว ในการถ่ายทอดความรู้ด้วยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊กแฟนเพจ ซูม (Zoom) รวมถึงรายการเสียง (Podcast)

2.2.3 การวิเคราะห์และพัฒนาเนื้อหาให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้อบรม กล่าวคือ ผู้เข้าร่วมการอบรมในแต่ละครั้ง มีความหลากหลายด้านอายุ และกายภาพ อันมีผลต่อการเรียนรู้ ดังนั้น ศรีนวล จึงมีการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่ม เพื่อปรับเนื้อหาและรูปแบบการสอนให้สอดคล้อง เช่น เด็กอายุประมาณ 3 - 5 ขวบ จะใช้วิธีการสอนด้วยการร้องกลอนสั้น ๆ และให้เด็กท่องและร้องตามหลายรอบเพื่อให้จดจำ รวมถึง การฝึกให้เด็กเล็กเป็นลูกคู่ ในการร้องสนับสนุนผู้ร้องลำตัด เด็กโตอายุประมาณ 6 - 12 ปี จะสอนด้วยการใช้เพลง คือ เพลงนกน้อย อันเป็นเพลงพื้นฐานในการฝึกลำตัด โดยให้ฝึกร้องและรำ และผู้ใหญ่ (13 ปีขึ้นไป) จะสอนด้วยเพลงเกี้ยวพาราสีกันระหว่างหญิงชาย และมีทำนองที่หลากหลายทำนองมากขึ้น

นอกจากนี้ ศรีนวลยังได้อบรมและให้ความรู้ แก่เด็กที่มีความบกพร่องในการเรียนรู้ เช่น เด็กตาบอด โดยได้รับความช่วยเหลือจากสมาคมคนตาบอด ในการจัดทำหนังสือเบรลล์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้เด็กเหล่านี้สามารถเรียนรู้และมีประสบการณ์ในเพลงพื้นบ้านได้เหมือนกับเด็กทั่วไปอีกด้วย

นอกจากเนื้อหาและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับลำตัด ศรีนวลยังปลูกฝังเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตัวเองและสังคม การแบ่งหน้าที่และบทบาทในการทำงาน รวมถึงการมีน้ำใจ และมีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

3. สื่อ ความสามารถทางการแสดงของศรีนวล มีความโดดเด่น จนได้รับการยอมรับในฐานะ “แม่เพลงลำตัด” จากแม่ทองเลื่อน คุณพันธ์ ครูลำตัดอาวุโสที่มีชื่อเสียง ผู้สนับสนุนให้ศรีนวลเข้าร่วมลำตัดคณะลำตัดหวังเต๊ะ ตั้งแต่อายุ 16 ปี ทำให้ศรีนวล ได้กลายเป็นแม่เพลงลำตัด ที่มิได้ทำการแสดงตามงานเทศกาลต่าง ๆ เท่านั้น หากยังปรากฏตัวและมีบทบาทในสื่อดั้งเดิม เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตลับเทป ฯลฯ และสื่อร่วมสมัย เช่น ยูทูบ (YouTube) และเฟซบุ๊กทั้งในฐานะนักแสดง และศิลปินแห่งชาติ จำนวนมาก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 สื่อดั้งเดิม ศรีนวลมีโอกาสได้แสดงเพลงพื้นบ้านตั้งแต่ พ.ศ. 2512 และมีการบันทึกการแสดงในสื่อหลายรูปแบบ โดยการเผยแพร่ครั้งแรก เริ่มจากการออกอากาศทางสถานีวิทยุ และมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ 1) เพื่อความบันเทิง 2) สาธารณประโยชน์ และ 3) การเผยแพร่เพลงพื้นบ้าน โดยการเล่นเพื่อความบันเทิงใช้ช่องทางในการถ่ายทอด คือ 1) สถานีวิทยุ ด้วยการร้องเพลงพื้นบ้าน เพื่อชักจูงให้คนซื้อสินค้า 2) ตลับเทปและแผ่นบันทึกข้อมูลดิจิทัล (Cassette Tapes and CD) เป็นการร้องลำตัด ร่วมกับลำตัดคณะอื่น และนักแสดงร่วมสมัย

ซึ่งสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้ฟัง และได้รับความนิยมอย่างมาก จนทำให้สามารถจำหน่ายเทปและซีดีได้จำนวนมาก เช่น ชุด “ลำตัดตลก” “ลำตัดสิบสองภาษา” “ลำตัดชุดจุดเทียนระเบิดถ้ำ” และ 3) แผ่นบันทึกภาพ (VCD) คือ การบันทึกการแสดงลำตัด และทำออกจำหน่าย เช่น “ลำตัดมหาสนุก ชุดที่ 1 - 2” ส่วนการเล่นเพื่อสาธารณประโยชน์ เพื่อแสดงความทุกข์ของชาวนา ได้ถ่ายทอดผ่านโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ซึ่งถือเป็นสถานีโทรทัศน์ยุคแรกของไทย

ส่วนการเล่นเพื่อการเผยแพร่เพลงพื้นบ้าน ที่ออกอากาศทางโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7 ศรีนวล มิได้แสดงเพลงพื้นบ้าน แต่หากเป็นนักแสดง ในฐานะตัวละครพื้นบ้าน ด้วยความตั้งใจที่จะเผยแพร่เพลงพื้นบ้านทางโทรทัศน์ เพื่อให้ผู้ชมรู้จักมากขึ้น โดยตั้งแต่ พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน ศรีนวลมีโอกาสแสดงละครพื้นบ้าน จำนวน 7 เรื่อง โดยเรื่องล่าสุด คือ ปลาบู่ทอง (2568) ทั้งนี้ บทบาทที่ได้รับส่วนใหญ่ คือ การแสดงเป็น ยาย อาศัยในชนบท มีหน้าที่ดูแลลูกหลาน

3.2 สื่อร่วมสมัย คือ สื่อสังคม (Social Media) ที่มักเป็นช่องทางให้ผู้ชมสามารถเขียนโต้ตอบแสดงความคิดเห็นได้ โดยมี 2 ช่องทางหลัก คือ 1) ยูทูบ มักนำเสนอบทบาทของศรีนวล ในฐานะศิลปินแห่งชาติ โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็น การสัมภาษณ์ชีวประวัติ และความสำคัญของเพลงพื้นบ้าน ในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่ทุกคนต้องช่วยกันอนุรักษ์ เช่น สืบสานงานศิลป์ ศิลปินแห่งชาติ ประวัติคุณแม่ศรีนวล ขำอาจ ประวัติลำตัด และการแสดงในเชิงสาธิต เพื่อแสดงให้เห็นรูปแบบคำร้อง การแต่งกาย เครื่องดนตรีและการรำเพลงพื้นบ้าน เช่น รายการคุณพระช่วย การแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ รวมถึง มีการนำเอาการแสดงของศรีนวลและหวังเต๊ะ ในโอกาสต่าง ๆ มาเผยแพร่ในช่องทางนี้อีกด้วย และ 2) เฟซบุ๊กชื่อ “ลำตัดหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล” เป็นช่องทางหลักที่คณะลำตัดสร้างขึ้นเอง เพื่อเป็นข้อมูลและช่องทางในการประชาสัมพันธ์ กิจกรรมและการอบรมเพลงพื้นบ้านของศรีนวล ทั้งในและนอกแหล่งเรียนรู้

จากบทบาทของแม่ศรีนวลทั้ง 3 พื้นที่ คือ บ้าน แหล่งเรียนรู้ และสื่อ จะเห็นองค์ประกอบที่แสดงบทบาทความเป็นแม่ 2 ประการหลัก คือ เนื้อหาและกระบวนการถ่ายทอด โดยเนื้อหาที่แสดงความเป็นแม่โดดเด่นมากที่สุด คือ พื้นที่ในบ้าน ที่แสดงผ่านคำอบรมสั่งสอน ส่วนในแหล่งเรียนรู้และสื่อ ไม่ปรากฏเนื้อหาที่กล่าวถึงความเป็นแม่ ส่วนกระบวนการถ่ายทอด แสดงให้เห็น 3 รูปแบบ คือ 1) การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ 2) การสาธิตและปฏิบัติพร้อมอุปกรณ์ที่ปรับให้เข้ากับผู้เรียน และ 3) การแสดงเพื่อเป็นต้นแบบ

องค์ประกอบดังกล่าวเป็น การตอกย้ำบทบาทความเป็นแม่ในเชิงวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับมิติทางธรรมชาติในการเลี้ยงดู และอบรมสั่งสอน ในทุกพื้นที่ ทั้งบ้าน ศูนย์การเรียนรู้ และสื่อ จึงมี “ความเป็นแม่” แฝงฝังอยู่ แต่มีรายละเอียดที่ต่างกัน ดังต่อไปนี้

1. “แม่” กล่าวคือ ในครอบครัวศรีนวล จะใช้คำเรียก “แม่” เป็นภาษามลายูว่า “มะ” แต่ความแตกต่างด้านภาษา มิได้ทำให้ความหมายของคำว่า “แม่” แตกต่างกัน หากสะท้อนบทบาทและหน้าที่ของความเป็นแม่เหมือนกัน โดยจากคำสัมภาษณ์ ศรีนวลยอมรับบทบาทความเป็นแม่ไว้อย่างเต็มเปี่ยม จากการดูแลลูกหลานบุคคลใกล้ชิด ทั้งด้านร่างกาย ด้วยการดูแลด้านอาหาร การเข้าครัวทำอาหาร และการดูแลจิตใจ ด้วยการให้แนวทางในการใช้ชีวิต และจริยธรรม และการลงมือทำโดยไม่บังคับ บนพื้นฐานความรักและยุติธรรม ที่สำคัญความเป็นแม่มิได้มีไว้เฉพาะลูกเท่านั้น แต่ยังมีไว้สำหรับลูกศิษย์ และหลาน ที่มีความบกพร่องด้านการเรียนรู้อีกด้วย รวมถึงการดูแลคณะลำตัด อันถือเป็นกิจการ และรายได้สำคัญของครอบครัว

2. “แม่ครู” ในศูนย์การเรียนรู้ ศรีนวลอาจจะมิได้แทนตัวเอง เวลาอบรมว่า “ครู” หรือให้ความหมายตัวเองต่อความเป็นครู แต่บุคคลใกล้ชิด และสาธารณชน ยอมรับบทบาทในการถ่ายทอดและอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านอย่างโดดเด่น ซึ่งไม่ต่างจากหน้าที่ครู ที่ถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านด้วยการสอนและการสาธิต ซึ่งสอดคล้องกับคำว่า “แม่ครู” อันเป็นคำเรียก ผู้หญิงในสังคมไทย ที่ทำหน้าที่อบรมและสั่งสอน เพื่อแสดงความยกย่อง ครูผู้ทำหน้าที่เหมือนเป็นพ่อแม่คนที่สอง โดยเฉพาะในบริบทเพลงพื้นบ้าน ที่แม่ครู ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้เพลงพื้นบ้านและท่ารำต่าง ๆ โดยศรีนวลเป็น “แม่ครู” ที่ถ่ายทอดความรู้เพลงพื้นบ้านแก่นักเรียนในวัยต่าง ๆ ได้ค่อนข้างโดดเด่น ด้วยการใช้ทักษะการถ่ายทอดแบบสาธิตและให้นักเรียนได้ทดลองปฏิบัติ ผสมผสานกับองค์ความรู้แบบฝังลึก (Intrinsic Knowledge) ที่เกิดจากประสบการณ์การแสดงลำตัด ทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถแต่งกลอนลำตัด และแสดงผลงานของแต่ละคนได้ นอกจากนี้ ศรีนวลพยายามถ่ายทอดความรู้ โดยไม่เลือกปฏิบัติ และพยายามให้ทุกคนอย่างเท่าเทียม ซึ่งเห็นได้ชัดจากความตั้งใจในการสอนเด็กตาบอด ที่มีความซับซ้อนกว่าหากเปรียบเทียบกับเด็กทั่วไป

3. “แม่เพลง” บทบาทของศรีนวลที่ปรากฏในสื่อทั้งในฐานะแม่เพลงพื้นบ้าน วิทยากร ตลอดศิลปินแห่งชาติ ในการเผยแพร่เพลงพื้นบ้านสู่สาธารณชนอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับคำเรียกว่า “แม่เพลง” อันหมายถึง ผู้หญิงที่เป็นต้นบทเพลงพื้นบ้าน ผู้มิได้มีความสามารถในการร้องเพียงเท่านั้น แต่หากหมายถึง ความสามารถในการรักษาคำร้องและทำนองแบบดั้งเดิม ซึ่งบนเส้นทางการแสดงลำตัดกว่า 60 ปี ศรีนวลได้ทำหน้าที่แม่เพลงลำตัด ในฐานะมรดกภูมิปัญญา จนสื่อให้สมญานามว่า “แม่เพลงผู้ต่อลมหายใจลำตัด” โดยที่ศรีนวลไม่ได้ยอมรับว่าตัวเอง คือ แม่เพลง การไม่ยอมรับความเป็น “แม่ครู” และ “แม่เพลง” แสดงให้เห็นความอ่อนน้อมถ่อมตน ของศรีนวล ในขณะเดียวกันก็เป็นการขับเน้น บทบาทของแม่ให้เด่นชัดขึ้น

กล่าวโดยสรุป คือ “แม่” ในบ้าน คือ ผู้ที่ปรับบทบาทจากการดูแลสู่การปลูกฝัง ด้วยการใช้กลไกการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าและการสอน ส่วน “แม่ครู” ที่อยู่ในพื้นที่เรียนรู้ ได้ปรับบทบาทจากการถ่ายทอด สู่การสร้างผู้สืบทอดด้วยการเน้นการฝึกปฏิบัติ ทั้งการรำ การแต่งกลอนและการแสดง และ “แม่เพลง” ที่อยู่ในพื้นที่สื่อ ได้ปรับบทบาทจากการปฏิบัติสู่การเผยแพร่เพลงพื้นบ้านสู่สาธารณชนด้วยสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งการแสดงสด วิทยุ และสื่อออนไลน์ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า กลไกและวิธีการที่แม่ในบ้าน แม่ในพื้นที่เรียนรู้และแม่ในสื่อดำเนินการ ได้แสดงให้เห็นการส่งต่อองค์ความรู้ การสร้างทักษะ และเพิ่มช่องทางในการเข้าถึงเพลงพื้นบ้าน ซึ่งถือเป็นรูปแบบการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านอีกรูปแบบหนึ่ง

อภิปรายผล

บทบาทของ “แม่” “แม่ครู” และ “แม่เพลง” ของศรีนวล นอกจากจะสะท้อนการยกย่องความเป็นแม่ในสังคมไทยผ่านการใช้ภาษา ยังสะท้อนให้เห็นบทบาทและปริมณฑลของแม่ ที่เริ่มจากบทบาทในบ้านสู่พื้นที่สาธารณะ และทำให้ความเป็นแม่ ได้รับการรับรู้ในวงกว้าง รวมถึงสะท้อนให้เห็นคุณค่าและสัญลักษณ์ของความเป็นแม่ของผู้หญิง อันเป็นลักษณะทางชีวภาพ ที่แฝงฝังมาตั้งแต่กำเนิดและทำให้ผู้หญิงแตกต่างจากผู้ชาย สามารถให้กำเนิดลูก เลี้ยงดู และอบรมสั่งสอนลูกได้ (Chorodow, N. J., 1989) ซึ่งความเป็นแม่ที่ศรีนวลเป็น รวมถึงกระบวนการสั่งสอน และถ่ายทอดความรู้เพลงพื้นบ้าน เกิดขึ้นในบ้าน อันตอกย้ำความเป็นแม่ ที่กิจกรรมและภารกิจต่าง ๆ มักถูกยึดโยงอยู่กับพื้นที่ในบ้าน (Private Space) แต่กลับถูกละเลย มองไม่เห็นและไม่ให้คุณค่า เนื่องจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นในบ้านไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือคุณค่าทางเศรษฐกิจ และเป็นหน้าที่ของแม่ตามธรรมชาติ (Rahmin, M. & Jackson, S., 2010)

แต่ศรีนวลกลับสร้างความหมายใหม่ของบ้าน ด้วยการใช้พื้นที่ในบ้าน ให้เป็นพื้นที่แห่งแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เฉกเช่น พิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ ที่สามารถดึงดูดและถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านแก่ผู้สนใจได้จำนวนมาก อันดูเหมือนไปด้วยกันไม่ได้กับความเป็นแม่แบบดั้งเดิม แต่ปฏิบัติการเหล่านี้ ยิ่งสะท้อนให้เห็น ความสำคัญของความเป็นแม่ที่สามารถจัดการพื้นที่ในบ้านได้อย่างเป็นรูปธรรม (กาญจนา แก้วเทพ, 2544) อีกทั้ง ยังทำให้บ้าน เป็นพื้นที่แห่งความทรงจำร่วม โดยสะท้อนผ่านข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งศรีนวลได้ใช้เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย สมุดจดบันทึกด้วยลายมือ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านมาจัดแสดง ซึ่งแม่มีบทบาทอย่างมากในการเก็บวัตถุเหล่านี้ และนับเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งจากความทรงจำของแม่ (Leahy, C. P., 2021)

นอกจากการถ่ายทอดจากความทรงจำแล้ว ศรีนวล ยังแสดงให้เห็นกลไกในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน โดยเริ่มจากวิธีการถ่ายทอดแบบดั้งเดิม คือ การถ่ายทอดด้วยวาจาและการฝึกปฏิบัติ ซึ่งเป็นวิธีที่ศรีนวลได้รับการสั่งสอนและปลูกฝังมา โดยมักใช้กับลูกหลานและเด็ก ๆ ทั่วไปในบ้านและแหล่งเรียนรู้ ทั้งนี้ วิธีดังกล่าว ไม่ได้แตกต่างกับแม่สอนลูก อันเป็นการถ่ายทอดแบบแนวตั้ง (Vertical Transmission) (Cavalli-Sforza, L. L. & Feldman, M. W., 1981)

แต่กระนั้นก็ตาม ศรีนวลได้แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการถ่ายทอด ไปตามบริบท เพื่อเข้าถึงผู้เรียนได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นใช้การสอนเฉพาะสำหรับเด็กบกพร่องการเรียนรู้ เช่น เด็กเรียนรู้ช้า ใช้การสังเกตพฤติกรรม การสร้างความคุ้นเคยกับเครื่องดนตรี โดยจัดให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีเสียงดนตรี มีลักษณะสอดคล้องกับการใช้กิจกรรมดนตรี เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และสมาธิ ซึ่งสามารถปรับใช้กับเด็กสมาธิสั้นหรืออารมณ์ฉุนเฉียว (Schalkwijk, F. W., 1994) หรือเด็กตาบอด ที่ศรีนวล ต้องใช้การสอนแบบตัวต่อตัว และการใช้เครื่องมือเฉพาะ คือ อักษรเบรลล์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กกลุ่มนี้ นอกจากนี้ ศรีนวลยังมี การถ่ายทอดความรู้เพลงพื้นบ้านโดยใช้ช่องทางออนไลน์ โดยเฉพาะในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 และการเปิดเพจเฟซบุ๊ก “ลำตัดหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล” เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับศรีนวลและเพลงพื้นบ้าน รวมถึงการสื่อสารระหว่าง ศรีนวลและผู้ติดตาม รวมถึงการสนับสนุนจากช่อง ยูทูบ ที่เป็นแหล่งรวบรวมผลงานศรีนวลที่เผยแพร่ในรูปการแสดงเพลงพื้นบ้าน ละคร หรือการสัมภาษณ์

สิ่งเหล่านี้ มิได้แสดงให้เห็นเพียงทักษะในการปรับตัวทั้งรูปแบบการสอน และการเผยแพร่อย่างสร้างสรรค์เพียงเท่านั้น หากยังสะท้อนทักษะการสื่อสารความเป็นแม่ของศรีนวลในยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะบนพื้นที่ออนไลน์ อันกลายเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้าน ประสบการณ์ และความเป็นแม่ (Peterson, S., 2023) และด้วยกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เพลงพื้นบ้านยังคงอยู่ในสังคมไทย

ด้วยเหตุนี้ บทบาทและความสำคัญของแม่ ภายใต้ปฏิบัติการเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านของศรีนวล ทำให้เพลงพื้นบ้านยังคงได้รับการดูแล และได้รับการขับขานอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นแม่เป็นกลไกด้านวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง ที่ทำให้หน้าที่ของความเป็นแม่ ที่ต้องดูแล สั่งสอนและถ่ายทอด นำมาใช้กับการอนุรักษ์และรักษามรดกวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับคาร์โตมิ (Kartomi, M., 2019) ที่เสนอว่า ความเป็นแม่ทำให้ผู้หญิงมีอำนาจทางสังคม และเปิดโอกาสให้ผู้หญิง มีความชอบธรรมในฐานะผู้ดูแล ผู้ถ่ายทอดและรักษามรดกวัฒนธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการแสดงของแม่ศรีนวล สะท้อนให้เห็นบทบาทความเป็นแม่และการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน ที่แสดงให้เห็นแนวปฏิบัติที่ผู้วิจัยสามารถถอดเป็นบทเรียนได้ตาม 4Cs คือ 1) Continuity-ความต่อเนื่อง เป็นหัวใจสำคัญในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านของศรีนวล ที่เริ่มร้องเพลงพื้นบ้านและมีชื่อเสียงตั้งแต่สมรสและเล่นลำตัดกับหวังเต๊ะ และเมื่อหวังเต๊ะจากไป ศรีนวลก็ยังคงทำหน้าที่ทั้งการเป็นแม่ และแม่เพลงลำตัด สืบสานเพลงพื้นบ้านมาตลอด ซึ่งนับจากวันนั้นจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาร่วมกว่า 6 ทศวรรษ อันสะท้อนให้เห็นนัยของการอนุรักษ์แบบยั่งยืน 2) Creative adaptation-การปรับตัวอย่างสร้างสรรค์ เป็นปัจจัยที่ทำให้เพลงพื้นบ้าน ยังคงอยู่ในสังคมไทยภายใต้การขับเคลื่อนของ “ความเป็นแม่” ด้วยสัญชาติญาณในการเอาตัวรอด และการปรับตัว รวมถึงปณิธานหลักของศรีนวล ที่ได้รับแรงบันดาลใจหลักจากหวังเต๊ะ ในการสืบสานเพลงพื้นบ้าน เป็นแรงผลักดันทำให้ศรีนวลหาแนวทางในอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน ซึ่งศรีนวลได้ใช้สื่อสังคม ให้เป็นประโยชน์ อันสะท้อนการเปิดรับและปรับใช้เครื่องมือการถ่ายทอดความเป็นแม่และเพลงพื้นบ้านได้อย่างสร้างสรรค์ ถึงแม้จะอายุมากแล้วก็ตาม 3) Consistence outcome-ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม การผลักดันผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม สามารถทำให้สาธารณชนรับรู้และเรียนรู้เพลงพื้นบ้านผ่านพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ และสื่อต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ และสื่อเก่า เช่น ตลับเทป หนังสือ ภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์หรือละครที่สำคัญ คือ สื่อเก่าเหล่านี้ ได้กลายเป็นข้อมูล ที่ถูกนำมาผลิตซ้ำและนำเสนอในช่องทางออนไลน์ ทำให้เพลงพื้นบ้านของศรีนวล กลายเป็นหลักฐานบนโลกออนไลน์ไปโดยปริยาย ทั้งนี้ รวมถึง การผลักดันให้ลูกสาวคนเดียวของศรีนวลสามารถเป็นผู้สืบทอดเพลงพื้นบ้าน และ 4) Cooperation-ความร่วมมือ การได้รับความร่วมมือในทุกภาคส่วนในการส่งเสริมการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านของศรีนวล ตั้งแต่ภาครัฐ ที่ขึ้นทะเบียนเพลงพื้นบ้านในฐานะมรดกภูมิปัญญาและการยกย่องศิลปินแห่งชาติ อันเป็นการสร้างความสำคัญและความตระหนักรู้ในวงกว้าง ภาคเอกชน ส่งเสริมและสนับสนุนในการทำกิจกรรมและการเผยแพร่ ภาคการศึกษา ทำการวิจัยและต่อยอดเพลงพื้นบ้าน รวมถึง ส่งเสริมให้เยาวชนมีโอกาสเรียนรู้เพลงพื้นบ้าน ประชาชนและชุมชน ทำหน้าที่ในการเป็นผู้สืบทอดเพลงพื้นบ้าน ทั้งนี้ การใช้ความเป็นแม่ในการถ่ายทอดและอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน และมรดกภูมิปัญญา ดูเหมือนเป็นธรรมชาติ และมีแนวโน้มจะมีความยั่งยืน เพราะทักษะและกิจวัตรเหล่านี้ เป็นสิ่งที่แฝงฝังในชีวิตประจำวันในฐานะแม่และแม่เพลงอยู่แล้ว ทว่า การใช้ความเป็นแม่ดังกล่าวในบริบทสังคมไทย อาจพบข้อจำกัด หลายประการ ไม่ว่าจะเป็น ประการแรก คือ ข้อจำกัดด้านเพศสถานะ ในแวดวงเพลงพื้นบ้าน ที่ผู้หญิงมีสัดส่วนการได้เป็นศิลปินแห่งชาติ ประเภทเพลงพื้นบ้านเพียง 33.33 % หากเทียบกับศิลปินแห่งชาติผู้ชาย ประเภทเพลงพื้นบ้าน ที่มีจำนวนถึง 66. 67% สัดส่วนเหล่านี้มิได้สะท้อนเพียงความเชื่อและบทบาททางเพศในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมว่า มีแนวโน้มที่จะเป็นของผู้ชายมากกว่าหากยังสะท้อน โครงสร้างทางสังคมไทย ที่มักตั้งคำถามต่อความสามารถของผู้หญิงในการเป็นผู้นำ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า บริบทระดับนานาชาติว่าด้วยการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญา ที่พยายามส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ เพื่อให้ผู้หญิงมีบทบาทในการอนุรักษ์และสงวนรักษาตั้งแต่ระดับปฏิบัติการ จนถึงระดับนโยบาย ไม่สามารถปฏิบัติได้จริงเท่าที่ควร ประการต่อมา คือ ความสูงวัยและความเป็นแม่ ที่อาจเป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาในระยะยาว ซึ่งในกรณีนี้ หากพิจารณาอายุเฉลี่ยของศิลปินแห่งชาติผู้หญิง ประเภทเพลงพื้นบ้านที่ยังมีชีวิตอยู่ และมีสถานภาพแม่ ผู้วิจัย พบว่า ศิลปินเหล่านี้ มีอายุเฉลี่ยประมาณ 79 ปี ในขณะที่อายุเฉลี่ย เมื่อได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติอยู่ที่ 64 ปี ในกรณีของแม่ศรีนวล ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ เมื่ออายุ 72 ปี และอายุปัจจุบัน คือ 78 ปี

ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นปัจจัยด้านอายุของความเป็นแม่ ที่สะท้อนปัญหาในการถ่ายทอดและการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาที่คล้ายคลึงกัน เช่น การทอผ้า ที่ผู้สูงวัยในชุมชน มักเป็นผู้ถ่ายทอด ในขณะที่ผู้สืบทอด คือ เยาวชน ข้อท้าทายต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ผู้มีส่วนได้เสียควรตระหนัก และควรวางแผนในการส่งเสริมความเป็นแม่เพื่อทำหน้าที่อนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาในมิติต่าง ๆ เนื่องจาก ความเป็นแม่ คือ ธรรมชาติของผู้หญิง และเป็นกลไกวัฒนธรรม ที่ไม่จำเป็นต้องลงทุน และมีแนวโน้มที่จะสร้างความยั่งยืนได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “ความเป็นแม่กับการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านไทย: กรณีศึกษา แม่ศรีนวล ขำอาจ” และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนวิจัย วิทยาลัยนวัตกรรม ประจำปี 2568 หมายเลขสัญญา CITU-FT.002/2569

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2566). “ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน 4 ภาค : เพลงฉ่อย (ภาคกลาง)”. เรียกใช้เมื่อ 3 มีนาคม 2569 จาก https://ich-thailand.org/article/detail/63f4391b9cb017601e002e7f

กาญจนา แก้วเทพ. (2544). ผู้หญิง/ผู้ชาย : ที่บ้าน/ที่สาธารณะ. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.

จรินทร์ บุญสุชาติ และคณะ. (2568). วัตถุประสงค์และเนื้อหาของเพลงกล่อมเด็ก การศึกษาข้ามวัฒนธรรมย่อยในประเทศไทย. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 18(1), 42-62.

ทีฆภัส สนธินุช และสุรศักดิ์ จำนงค์สาร. (2566). อัตลักษณ์ทางดนตรีของลำตัดแม่ศรีนวล ขำอาจ ศิลปินแห่งชาติ. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 9(8), 630-642.

บัวผัน สุพรรณยศ. (2561). กลอนเพลงพื้นบ้านภาคกลาง: ปฏิพากย์ ปฏิภาณ วิธีการสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: สามลดา.

ภวัฐ คำภาพันธุ์. (2561). การจัดการองค์ความรู้เพื่อการสงวนรักษาเพลงพื้นบ้าน: กรณีศึกษานางจำรัส อยู่สุข. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมรดกวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมบูรณ์ ชำนาญ และศุภวัฒน์ ทองนำ. (2565). แนวทางการอนุรักษ์การใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวงดนตรีหมอลำ: กรณีศึกษาวงดนตรีหมอลำ ชุมชนหมอลำข้างวัดมัชฌิมาวาส ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. วารสารมนุษย์สังคมศิลปาสาร, 4(2), 38-59.

สุกัญญา สุจฉายา. (2543). เพลงพื้นบ้านศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อธิชนัน สิงหตระกูล. (2566). กระบวนการเรียนรู้ลำตัดตามแนวพระราชปณิธานสืบสานรักษาและต่อยอด:กรณีศึกษาแหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลางพ่อหวังเต๊ะ-แม่ศรีนวล. วารสารวิพิธพัฒนศิลป์ บัณฑิตศึกษา, 3(3), 49-66.

เอนก นาวิกมูล. (2550). เพลงนอกศตวรรษ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: มติชน.

Cavalli-Sforza, L. L. & Feldman, M. W. (1981). Cultural Transmission and Evolution: A Quantitative Approach. New Jersey: Princeton University Press.

Chorodow, N. J. (1989). Feminism and Psychology Theory. Cambridge: Polity Press.

Kartomi, M. (2019). Musical transmission, agency, and cultural legitimacy in Southeast Asia. London: Routledge.

Leahy, C. P. (2021). Maternal heritage: remembering mothering and motherhood through material culture. Retrieved August 24, 2026, from https://shorturl.asia/26GVx

Peterson, S. (2023). Momfluenced: Inside the Maddening, Picture-Perfect World of Mommy Influencer Culture. Boston: Beacon Press.

Rahmin, M. & Jackson, S. (2010). Gender and Sexuality: Sociological Approaches. Cambridge: Polity Press.

Schalkwijk, F. W. (1994). Music and People With Developmental Disabilities: Music Therapy, Remedial Music Making and Musical Activities. London: Jessica Kingsley Publisher.

UNESCO. (2003). Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Retrieved February 1, 2026, from https://ich.unesco.org/en/convention

บทความวิจัย

อิทธิพลของการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย*

THE INFLUENCE OF CORPORATE GOVERNANCE ON FINANCIAL DISTRESS OF LISTED COMPANIES ON THE STOCK EXCHANGE OF THAILAND

บุญญารัตน์ ยรรยงพาณิชย์*, ณัฐวงศ์ พูนพล, คมกริช วงศ์แข
Boonyarut Yanyongpanich*, Nuttavong Poonpool, Komkrit Wongkhae
คณะการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาสารคาม ประเทศไทย
Mahasarakham Business School, Mahasarakham University, Mahasarakham, Thailand
*Corresponding author E-mail: boonyarut.y@gmail.com
*Tel. 091-552-1412

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาอิทธิพลของขนาดคณะกรรมการบริษัทที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และ 2) ศึกษาอิทธิพลของการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยวิเคราะห์ข้อมูลพาเนลแบบสมดุลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบจำลองผลกระทบคงที่จากกลุ่มตัวอย่างบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 1,323 บริษัท - ปี ในช่วงปี พ.ศ. 2564 - 2566 เป็นช่วงเวลาที่เกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจจากผลของโควิด - 19 ผลการศึกษาพบว่า การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อภาวะความเครียดทางการเงิน สะท้อนให้เห็นว่าการให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารในการตัดสินใจอย่างเป็นเอกภาพจะช่วยเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารและสร้างมูลค่าให้แก่กิจการ โดยที่กิจการสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่มีความไม่แน่นอนได้อย่างทันท่วงที ส่งผลให้ความเสี่ยงในการเกิดภาวะความเครียดทางการเงินลดลง ในทางกลับกันโครงสร้างเงินทุนมีอิทธิพลเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อภาวะความเครียดทางการเงิน แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างเงินทุนที่เพิ่มขึ้นจะส่งผลให้บริษัทจำเป็นต้องชำระหนี้ในอนาคต ซึ่งจะทำให้สถานะทางการเงินของบริษัทแย่ลง อย่างไรก็ตาม ขนาดคณะกรรมการบริษัทไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อภาวะความเครียดทางการเงิน สะท้อนให้เห็นว่าประสิทธิผลของการกำกับดูแลกิจการมิได้ขึ้นอยู่กับจำนวนกรรมการเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพ ความเชี่ยวชาญ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: การกำกับดูแลกิจการที่ดี, ขนาดคณะกรรมการบริษัท, การควบรวมตำแหน่งของผู้บริหาร, ภาวะความเครียดทางการเงิน, บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

* Received 18 August 2026; Revised 27 September 2026; Accepted 16 October 2026

Abstract

This research aims to 1) Study the influence of board size on the financial distress of listed companies on the Stock Exchange of Thailand and 2) Study the influence of Chief Executive Officer duality on the financial distress of listed companies on the Stock Exchange of Thailand. This is a quantitative study analyzing data using a balanced panel analysis method and the data are analyzed using a fixed-effects model from a sample of 1,323 firm-years observations of listed companies on the Stock Exchange of Thailand during the period 2021 - 2023, a time of the economic crisis resulting from the COVID-19 pandemic. The results show that the CEO duality has a statistically significant positive influence on the financial distress. This reflects that granting unified decision-making authority to management increases management flexibility and creates value for the business, allowing companies to respond promptly to economic uncertainties and reducing the risk of financial distress. Conversely, capital structure has a statistically significant negative influence on financial distress, indicating that increased capital structure will require companies to repay debt in the future, worsening their financial position. However, board size does not have a statistically significant influence on financial distress, reflecting that the effectiveness of corporate governance does not depend solely on the number of directors but also on the quality, expertise, and efficiency of the board's performance.

Keywords: Corporate Governance, Board Size, CEO Duality, Financial Distress, Listed Companies on The Stock Exchange of Thailand

บทนำ

จากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมา การแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และรูปแบบการดำเนินธุรกิจทั่วโลก มาตรการควบคุมการแพร่ระบาดของภาครัฐ อาทิเช่น การจำกัดการเดินทาง การปิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม ส่งผลให้กิจกรรมทางธุรกิจหยุดชะงัก รายได้ลดลง และเกิดข้อจำกัดด้านสภาพคล่องทางการเงินของหลายองค์กร โดยเฉพาะธุรกิจที่มีความเกี่ยวข้องกับภาคการท่องเที่ยวและการส่งออกซึ่งต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ผลกระทบดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงระดับองค์กรแต่ยังส่งผลต่อการจ้างงาน การลงทุน และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจโดยรวมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก จากสถานการณ์เหล่านี้ประเทศไทยซึ่งมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาภาคการส่งออกและการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว โดยที่ธุรกิจไทยมีระดับความเสี่ยงทางการเงินในช่วงปี พ.ศ. 2564 สูงถึงร้อยละ 84 สะท้อนให้เห็นว่าสถานการณ์ดังกล่าวอาจเพิ่มความเปราะบางทางการเงินและนำไปสู่โอกาสในการเกิดภาวะความเครียดทางการเงินของกิจการได้มากขึ้น (PricewaterhouseCoopers, 2021) ดังนั้น การมีกลไกการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวขององค์กร การกำกับดูแลกิจการที่ดีถือเป็นกลไกสำคัญในการกำหนด

แนวทางการบริหารองค์กรให้มีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบ และสามารถสร้างความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของผู้บริหาร ผู้ถือหุ้น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ เพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ และส่งเสริมการบริหารความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีส่วนสำคัญต่อการลดความเสี่ยงในการเกิดภาวะความเครียดทางการเงินและสนับสนุนความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาว

ภาวะความเครียดทางการเงินเป็นสภาวะที่บริษัทประสบปัญหาทางการเงินเนื่องจากกระแสเงินสดและผลกำไรที่ไม่ดี จนถึงขั้นที่บริษัทอาจไม่สามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้เนื่องจากปัญหาด้านสภาพคล่อง และการระดมทุนจะเพิ่มอัตราการกู้ยืม ซึ่งจะเพิ่มความเสี่ยงต่อการล้มละลาย (Altman, E. I., 1968) เมื่อบริษัทประสบปัญหาทางการเงิน ผลการดำเนินงานจะไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่นักลงทุนคาดหวัง ซึ่งจะส่งผลให้ราคาหุ้นและมูลค่าของบริษัทลดลง (Li, Y. et al., 2020) การเกิดภาวะความเครียดทางการเงินนั้นอาจเกิดขึ้นได้จากการดำเนินงานของกิจการไม่ว่าจะเป็นประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ โครงสร้างการกำกับดูแลกิจการ การบริหารความเสี่ยง และการตัดสินใจด้านการเงินของผู้บริหาร ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการดำเนินงานและความมั่นคงทางการเงินของกิจการ (Ikpesu, F. et al., 2020); (Memba, F. & Nyanumba, J. A., 2013) ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยได้กำหนดหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีไว้เพื่อส่งเสริมให้คณะกรรมการบริษัทกำกับดูแลการบริหารจัดการองค์กรด้วยความรับผิดชอบ โปร่งใส และยั่งยืน เน้นการบรรลุผลลัพธ์ในแง่ของความสามารถในการแข่งขัน การดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรมและมีความรับผิดชอบ และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์ของผู้ถือหุ้นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงาน ลดปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างผู้บริหาร ผู้ถือหุ้น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งจะช่วยลดโอกาสการเกิดภาวะความเครียดทางการเงินของกิจการ (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2560) นอกจากนี้ ขนาดกิจการและโครงสร้างเงินทุนยังเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ควรนำมาพิจารณาเป็นตัวแปรควบคุม เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการบริหารความเสี่ยงทางการเงินและโอกาสการเกิดภาวะความเครียดทางการเงินของกิจการ จากการทบทวนวรรณกรรมของการกำกับดูแลกิจการที่ดีกับภาวะความเครียดทางการเงิน พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่จะเลือกใช้ขนาดคณะกรรมการบริษัท (Board Size: BS) และการควบรวมตำแหน่งระหว่างประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท (CEO Duality) เนื่องจากทั้งสองตัวแปรสะท้อนถึงโครงสร้างการกำกับดูแล การกำกับติดตามการดำเนินงานของฝ่ายบริหาร และการถ่วงดุลอำนาจในการตัดสินใจภายในองค์กร (Ciampi, F., 2015); (Lakshan, A. M. I. & Wijekoon, W. M. H. N., 2012); (Younas, N. et al., 2021) โดยที่ขนาดคณะกรรมการบริษัทและการควบรวมตำแหน่งระหว่างประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทมีความสัมพันธ์เชิงลบกับภาวะความเครียดทางการเงิน ซึ่งสะท้อนถึงความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะความเครียดทางการเงินที่เพิ่มขึ้น โดยคณะกรรมการที่มีขนาดใหญ่อาจทำให้กระบวนการตัดสินใจล่าช้า ขัดขวางการดำเนินงาน และส่งผลให้การตัดสินใจด้านการดำเนินงานไม่ทันท่วงที ในขณะที่การควบรวมตำแหน่งระหว่างประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทอาจเพิ่มความเสี่ยงจากการกระจุกตัวของอำนาจและอาจเพิ่มความเสี่ยงจากการยึดครองอำนาจของฝ่ายบริหารและการเพิ่มค่าตอบแทนของคณะกรรมการ (Younas, N. et al., 2021) อย่างไรก็ตามไม่มีหลักฐานความสัมพันธ์ระหว่างขนาดคณะกรรมการบริษัทกับโอกาสที่บริษัทจะประสบกับภาวะความเครียดทางการเงิน เพราะถึงแม้ขนาดคณะกรรมการบริษัทจะมีความสำคัญ

แต่ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของกรรมการและกลไกการกำกับดูแลกิจการที่ดีมีบทบาทสำคัญกว่าในการป้องกันภาวะความเครียดทางการเงินของธุรกิจ (Ciampi, F., 2015); (Lakshan, A. M. I. & Wijekoon, W. M. H. N., 2012) นอกจากนี้ ทฤษฎีภาวะผู้ดูแล (Stewardship Theory) ยังสนับสนุนแนวคิดเรื่องบทบาทการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท ซึ่งอธิบายว่าผู้บริหารมีแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์กรและสร้างผลตอบแทนให้ผู้ถือหุ้นมากกว่าการไม่ควบรวมตำแหน่ง ดังนั้น การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทจึงอาจส่งผลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานและความสามารถในการสร้างมูลค่าให้กับกิจการ โดยเฉพาะในองค์กรที่ต้องการความคล่องตัวในการตัดสินใจและการกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Donaldson, L. & Davis, J. H., 1991) จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในอดีต พบว่า ผลการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างขนาดคณะกรรมการ บริษัทและการควบรวมตำแหน่งระหว่างประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทยังไม่ปรากฏข้อสรุปที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยผลการศึกษาที่ผ่านมามีความแตกต่างกันทั้งในด้านทิศทางและระดับความสัมพันธ์ ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยด้านโครงสร้างและการกำกับดูแลกิจการดังกล่าวอาจมีบทบาทต่อความสามารถของบริษัทในการรับมือกับความเครียดทางการเงินที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละตลาดและช่วงเวลา แม้ว่าประเด็นด้านการกำกับดูแลกิจการและภาวะความเครียดทางการเงินจะได้รับความสนใจจากนักวิจัยอย่างต่อเนื่อง แต่การศึกษาเชิงประจักษ์ที่มุ่งพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าวภายใต้บริบทของวิกฤต COVID-19 โดยเฉพาะบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยยังคงมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งที่วิกฤตดังกล่าวก่อให้เกิดความผันผวนและความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ ตลอดจนส่งผลกระทบต่อสภาพคล่อง ความสามารถในการดำเนินงานและฐานะทางการเงินของภาคธุรกิจอย่างกว้างขวาง การศึกษานี้จึงเป็นบริบทที่เหมาะสมในการศึกษาว่าลักษณะของโครงสร้างคณะกรรมการและการรวมอำนาจในการบริหารมีความสัมพันธ์กับภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทอย่างไร เพื่อเติมเต็มองค์ความรู้และเพิ่มหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับบทบาทของโครงสร้างการกำกับดูแลกิจการที่มีต่อความมั่นคงทางการเงินของบริษัทภายใต้สถานการณ์วิกฤต ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจแนวทางการกำกับดูแลกิจการในบริบทของตลาดทุนไทยได้อย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาอิทธิพลของการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย การศึกษานี้จะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร นักลงทุน เจ้าหนี้ ตลอดจนผู้ที่สนใจ สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประกอบการวิเคราะห์ ประเมินความเสี่ยงและกำหนดแนวทางในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจและการลงทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลของขนาดคณะกรรมการบริษัทที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีลำดับขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในงานวิจัยในการศึกษาครั้งนี้ คือ บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) ตั้งแต่ปี 2564 ถึง 2566 เป็นระยะเวลา 3 ปี เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจจากผลของการแพร่ระบาดของโควิด - 19 จนในปี 2567 ประเทศไทยได้มีการฟื้นตัวต่อภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจนี้ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2567) รวมประชากรทั้งหมด จำนวน 703 บริษัท เพื่อให้ผลการศึกษาครอบคลุมสถานการณ์ทางเศรษฐกิจโดยรวม

กลุ่มตัวอย่างของการศึกษานี้ มีจำนวน 441 บริษัท คิดเป็น 1,323 บริษัท - ปี เนื่องจากงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาบริษัทที่มีลักษณะการดำเนินธุรกิจที่สามารถเปรียบเทียบกันได้และมีข้อมูลครบถ้วนในทุกปี จึงไม่รวมรายการที่ไม่เกี่ยวข้องตามที่ได้แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

	เกณฑ์การเลือกตัวอย่าง	จำนวนบริษัท (ต่อปี)	จำนวนข้อมูลบริษัท - ปี (ทั้งหมด)
	ประชากรทั้งหมด	**703**	**2,109**
หัก	ธุรกิจทางการเงินและธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และกองทุนรวม	136	408
	บริษัทที่อยู่ระหว่างการฟื้นฟูการดำเนินงาน	1	3
	บริษัทที่มีรอบระยะเวลาบัญชีไม่สม่ำเสมอ	26	78
	บริษัทที่มีข้อมูลไม่ครบถ้วน	95	285
	บริษัทที่มีค่าข้อมูลผิดปกติ (outliers)	4	12
	กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น	**441**	**1,323**

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างสำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ มีจำนวน 441 บริษัท คิดเป็น 1,323 บริษัท - ปี เนื่องจากงานวิจัยนี้ศึกษาบริษัทที่มีลักษณะการดำเนินธุรกิจที่สามารถเปรียบเทียบกันได้และมีข้อมูลครบถ้วนในทุกปี จึงได้ตัดบริษัทออก จำนวน 262 บริษัท ได้แก่ 1) ธุรกิจทางการเงินและธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และกองทุนรวม จำนวน 136 บริษัท เนื่องจากงบการเงินของกลุ่มอุตสาหกรรมเหล่านี้มีลักษณะการดำเนินงานและการจัดประเภทธุรกิจที่แตกต่างจากกลุ่มอุตสาหกรรมอื่น ๆ โดยทั่วไป 2) บริษัทที่อยู่ระหว่างการฟื้นฟูการดำเนินงาน จำนวน 1 บริษัท เนื่องจากเป็นบริษัทที่ไม่สามารถดำเนินงานได้เหมือนกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ 3) บริษัทที่มีรอบระยะเวลาบัญชีไม่สม่ำเสมอ จำนวน 26 บริษัท เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาครั้งนี้จะเป็นบริษัทจดทะเบียนที่มีข้อมูลเพียงพอและครบถ้วนสำหรับทุกปีที่จะใช้ในแบบจำลอง 4) บริษัทที่มีข้อมูลไม่ครบถ้วน จำนวน 95 บริษัท และ 5) บริษัทที่มีข้อมูลผิดปกติ จำนวน 4 บริษัท

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิซึ่งรวบรวมจากงบการเงินและรายงานประจำปี (56 - 1) ในฐานข้อมูล SETSMART เครื่องมือทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และการวิเคราะห์การถดถอย (Regression Analysis) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์และผลกระทบระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามตามสมมติฐานการวิจัย โดยวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบพาเนลแบบสมดุล (Balanced panel data)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1) ตัวแปรตาม คือ ภาวะความเครียดทางการเงิน (FD) โดยใช้แบบจำลอง Altman Z-score (Altman, E. I., 2000) ซึ่งเป็นแบบจำลองที่นิยมใช้และได้รับการยอมรับทั่วโลก ทำการรวบรวมข้อมูลจากงบการเงินของบริษัท 2) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ขนาดคณะกรรมการ (BS) และการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท (CDU) รวบรวมข้อมูลจากรายงานประจำปี (56 - 1) และ 3) ตัวแปรควบคุม ได้แก่ ขนาดของบริษัท (FS) และโครงสร้างเงินทุน (LEV) รวบรวมจากงบการเงินของบริษัท

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การศึกษาครั้งนี้จะใช้ข้อมูลที่รวบรวมได้เพื่อทำการวิเคราะห์ทางสถิติ ดังต่อไปนี้ 1) การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistical Analysis) อธิบายลักษณะทางสถิติของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุด 2) การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) เพื่อทราบปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระหรือปัญหาความสัมพันธ์เชิงเส้นหลายตัวแปร ซึ่งจะถูกทดสอบด้วยเครื่องมือทางสถิติความสัมพันธ์ของเพียร์สัน โดยค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระต้องไม่เกิน 0.8 และทดสอบด้วยค่าสถิติ VIF ต้องไม่เกิน 5 (Hair, J. F. et al., 2019) และ 3) การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis) เพื่ออธิบายผลการศึกษา โดยทำการเลือกแบบจำลองที่เหมาะสมสำหรับข้อมูลแบบพาเนลระหว่างแบบจำลอง Pooled Ordinary Least Squares (Pooled OLS), Fixed Effects Model (FEM) และ Random Effects Model (REM) โดยสามารถทำได้ดังต่อไปนี้ 3.1) ทำการทดสอบ F-test เพื่อเลือกแบบจำลองระหว่างแบบจำลอง Pooled OLS และ FEM หาก p-value < 0.05 เลือก FEM แต่หาก p-value ≥ 0.05 ใช้ Pooled OLS และ 3.2) เมื่อ F-test สนับสนุน FEM แล้ว จึงใช้ Hausman Test เพื่อเปรียบเทียบในการเลือกใช้ FEM และ REM หาก p-value < 0.05 เลือก FEM แต่หาก p-value ≥ 0.05 เลือก REM หรือ FEM และ 3.3) ตรวจสอบปัญหา Heteroskedasticity และ Serial Correlation และหากพบปัญหาดังกล่าวให้ทำการใช้ Robust Standard Errors เพื่อปรับการอนุมานทางสถิติให้เหมาะสมกับข้อมูล Panel Data และเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ตัวแบบที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยนี้จะศึกษาอิทธิพลของการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยแบบจำลองที่ใช้ศึกษาเป็น ดังนี้

$$FD_{it} = \beta_0 + \beta_1 BS_{it} + \beta_2 CDU_{it} + \beta_3 FS_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \varepsilon_{it}$$

ตารางที่ 2 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ประเภท	ตัวแปร	คำอธิบาย
ตัวแปรตาม	FD_{it}	ความเครียดทางการเงิน วัดจากแบบจำลอง Altman Z-Score ของบริษัท i ณ เวลา t
ตัวแปรอิสระ	BS_{it}	ขนาดของคณะกรรมการ วัดจากจำนวนของคณะกรรการ ของบริษัท i ณ เวลา t
	CDU_{it}	การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท วัดจากค่า Dummy โดยถ้ามีการควบรวมตำแหน่งจะแทนค่าเป็น 1 และถ้าไม่มีการควบรวมตำแหน่งจะมีค่าเป็น 0 ของบริษัท i ณ เวลา t
ตัวแปรควบคุม	FS_{it}	ลอการิทึมของสินทรัพย์รวม ของบริษัท i ณ เวลา t
	LEV_{it}	โครงสร้างเงินทุน วัดจากอัตราส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ของบริษัท i ณ เวลา t

จากตารางที่ 2 พบว่า รายละเอียดของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการกำกับดูแลกิจการกับความเครียดทางการเงินของบริษัท โดยกำหนดให้ ความเครียดทางการเงิน (FD) เป็นตัวแปรตาม ซึ่งวัดจากแบบจำลอง Altman Z-Score ขณะที่ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย ขนาดของคณะกรรมการ (BS) ซึ่งวัดจากจำนวนกรรมการของบริษัท และการควบรวมตำแหน่งประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท (CDU) ใช้เป็นตัวแปรหุ่น (Dummy Variable)

นอกจากนี้ การศึกษากำหนดตัวแปรควบคุม จำนวน 2 ตัว ได้แก่ ขนาดของบริษัท (FS) ซึ่งวัดจากลอการิทึมของสินทรัพย์รวม และโครงสร้างเงินทุน (LEV) ซึ่งวัดจากอัตราส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ของบริษัท ทั้งนี้ การกำหนดตัวแปรดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมปัจจัยด้านลักษณะและโครงสร้างทางการเงินของบริษัทที่อาจมีความสัมพันธ์กับความเครียดทางการเงิน และเพื่อให้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามมีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

1. สถิติเชิงพรรณนา

การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาอธิบายลักษณะพื้นฐานของตัวแปรในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุด สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรทั้งหมดแสดงดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงสถิติเชิงพรรณนาของตัวแปร

Variables	Mean	Med.	S.D.	Min.	Max.
FD	3.8293	2.4692	4.8594	-4.0944	88.7603
BS	9.8413	9.0000	2.3169	5.0000	18.0000
CDU	0.2487	0.0000	0.4324	0.0000	1.0000
FS	15.8255	15.6193	1.5650	12.3187	21.9647
LEV	0.4341	0.4446	0.2105	0.0134	0.9861

ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า สำหรับภาวะความเครียดทางการเงิน (FD) ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.8293 ค่ามัธยฐานอยู่ที่ 2.4692 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 4.8594 ค่าต่ำสุดอยู่ที่ -4.0944 และค่าสูงสุดอยู่ที่ 88.7603 ค่าเฉลี่ยเหล่านี้บ่งชี้ว่าบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทยอยู่ในกลุ่มที่ปลอดภัย กล่าวคือ ในช่วงระหว่างที่เกิดวิกฤติทางการเงินนั้น บริษัทในประเทศไทยยังคงอยู่ในค่าเฉลี่ยของช่วงที่มีสุขภาพทางการเงินที่ดีและยังไม่มีแนวโน้มที่จะล้มละลาย ตัวแปรขนาดคณะกรรมการ (BS) มีค่าเฉลี่ย 9.8413 ค่ามัธยฐาน 9.0000 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.3169 ค่าต่ำสุด 5.0000 และค่าสูงสุด 18.0000 ตัวแปรการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท (CDU) มีค่าเฉลี่ย 0.2487 ค่ามัธยฐาน 0.0000 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.4324 ค่าต่ำสุด 0.0000 และค่าสูงสุด 1.0000 ตัวแปรขนาดของบริษัท (FS) มีค่าเฉลี่ย 15.8255 ค่ามัธยฐาน 15.6193 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.5650 ค่าต่ำสุด 12.3187 และค่าสูงสุด 21.9647 และตัวแปรโครงสร้างเงินทุน (LEV) มีค่าเฉลี่ย 0.4341 ค่ามัธยฐาน 0.4446 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.2105 ค่าต่ำสุด 0.0134 และค่าสูงสุด 0.9861 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรเหล่านี้บ่งชี้ว่าบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทยมีขนาดคณะกรรมการโดยเฉลี่ย 10 คน และบริษัทส่วนใหญ่ไม่ได้มีการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท

2. ผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์

การวิเคราะห์สหสัมพันธ์เพื่อหาความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างตัวแปรแต่ละตัว ซึ่งประกอบด้วยภาวะความเครียดทางการเงิน ขนาดคณะกรรมการ การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท ขนาดของบริษัท และโครงสร้างเงินทุน เครื่องมือทางสถิติที่ใช้ คือ ค่า VIF และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์แสดงในตารางที่ 4 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์และค่า VIF

Variables	VIF	FD	BS	CDU	FS	LEV
FD		1.0000				
BS	1.3670	-0.0641**	1.0000			
CDU	1.0110	0.0432	-0.0950***	1.0000		
FS	1.6890	-0.2348***	0.4798***	-0.0477	1.0000	
LEV	1.3050	-0.4925***	0.0572**	-0.0430	0.4462**	1.0000

หมายเหตุ: *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 1% ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 5%

ตารางที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัวในโครงสร้างทั้งหมด โดยใช้เครื่องมือทางสถิติ เช่น ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันนี้ได้รับการทดสอบความมีนัยสำคัญทางสถิติ ระหว่างสองตัวแปร โดยค่า p-value < 0.01 (มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 1%) และค่า p-value < 0.05 (มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 5%) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรในโครงสร้างทั้งหมดจะมีค่าตั้งแต่ -0.4925 ถึง 0.4798 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 1% จะมีค่าอยู่ในช่วงระหว่าง -0.4925 ถึง 0.4798 ส่วนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 5% จะมีค่าอยู่ในค่า -0.0641 ถึง 0.4462 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์นี้บ่งชี้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรไม่มีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์เชิงเส้นร่วมกัน (multicollinearity) เนื่องจากค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ตามสถิติความสัมพันธ์ของเพียร์สันไม่เกิน 0.8 และการทดสอบด้วยค่าสถิติ VIF ไม่พบตัวแปรใดที่มีค่าเกิน 5

3. ผลการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ

ผลการทดสอบนี้ใช้การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุตัวแปรเพื่อทดสอบสมมติฐาน ในการวิจัยถึงอิทธิพลของการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย การศึกษาครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างข้อมูลบริษัท รวมจำนวน 1,323 บริษัท - ปี จากบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2564 ถึง 2566 การวิเคราะห์ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุตัวแปรแบบ FEM จากการทดสอบ F-test และ Hausman test และประมาณค่าด้วย robust standard errors โดยควบคุมผลกระทบระดับบริษัทและรายปีให้คงที่เพื่อลดผลกระทบจากความผันผวนของเวลา และอคติจากตัวแปรที่ถูกละเว้น ผลการทดสอบนี้มีภาวะความเครียดทางการเงิน (FD) เป็นตัวแปรตาม ขนาดคณะกรรมการ (BS) การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท (CDU) เป็นตัวแปรอิสระ นอกจากนี้ ตัวแปรควบคุม คือ ขนาดบริษัท (FS) และโครงสร้างเงินทุน (LEV) ผลการทดสอบสมมติฐานแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงผลการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ

Independent Variables	Coefficient	t-test	p-value
Intercept	-7.5924	-0.67	0.503
BS	0.0177	0.13	0.899
CDU	1.6241***	3.35	0.001
FS	1.0003	1.32	0.188
LEV	-13.8636***	-7.92	0.000
Firm FE	Yes	Year FE	Yes
R^2	0.2470	Adjusted R^2	0.2435
F-value	28.9777***	p-value	0.0000
Hausman test	9.5282**	p-value	0.0492

หมายเหตุ: *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 1% ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 5%

จากตารางที่ 5 แสดงผลการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุคูณ พบว่า ค่า F- value มีค่าเท่ากับ 28.9777 ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่า มีตัวแปรอย่างน้อย 1 ตัวที่สามารถอธิบายภาวะความเครียดทางการเงินได้ โดยมี Adjusted R^2 เท่ากับ 24.35% หมายความว่า ขนาดคณะกรรมการ การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท ขนาดกิจการและโครงสร้างเงินทุนสามารถอธิบายภาวะความเครียดทางการเงินได้เท่ากับร้อยละ 24.35 การทดสอบ Hausman ให้ค่า chi-square เท่ากับ 9.5282 ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 5% (p-value < 0.05) งานวิจัยนี้เลือกใช้แบบจำลอง FEM โดยผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงพหุคูณ พบว่า การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทมีผลกระทบเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อภาวะความเครียดทางการเงินที่ระดับ 1% (p-value < 0.01) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 1.6241 แสดงให้เห็นว่า เมื่อมีการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทเพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะส่งผลให้ภาวะความเครียดทางการเงินลดลงโดยเฉลี่ย 1.6241 หน่วย ภายใต้เงื่อนไขที่ตัวแปรอื่นในแบบจำลองคงที่ ซึ่งบ่งชี้ว่า บริษัทที่มีการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหาร

และประธานกรรมการบริษัทจะมีภาวะความเครียดทางการเงินน้อยกว่าบริษัทที่ไม่มีการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท ในทางกลับกัน ขนาดคณะกรรมการไม่มีผลกระทบทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญต่อภาวะความเครียดทางการเงิน ซึ่งบ่งชี้ว่าขนาดคณะกรรมการไม่มีผลกระทบต่อภาวะความเครียดทางการเงิน นอกจากนี้ ผลลัพธ์ยังแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างเงินทุนมีผลกระทบเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญต่อภาวะความเครียดทางการเงินที่ระดับ 1% (p-value < 0.01) โดยมีสัมประสิทธิ์ -13.8636 แสดงให้เห็นว่า เมื่อโครงสร้างเงินทุนเพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะส่งผลให้เกิดภาวะความเครียดทางการเงินเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย 13.8636 หน่วย ภายใต้เงื่อนไขที่ตัวแปรอื่นในแบบจำลองคงที่ ซึ่งบ่งชี้ว่า เมื่อบริษัทมีหนี้สินที่เพิ่มขึ้นจะส่งผลให้บริษัทจะต้องชำระหนี้คืนในอนาคตและจะทำให้เกิดภาวะความเครียดทางการเงินเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ขนาดของบริษัทไม่มีผลกระทบทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญต่อภาวะความเครียดทางการเงิน

อภิปรายผล

ขนาดคณะกรรมการบริษัทไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อภาวะความเครียดทางการเงิน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขนาดคณะกรรมการบริษัทไม่มีผลต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัท ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ciampi, F. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Corporate governance characteristics and default prediction modeling for small enterprises. An empirical analysis of Italian firms และงานวิจัยของ Lakshan, A. M. I. & Wijekoon, W. M. H. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Corporate governance and corporate failure ที่ไม่พบหลักฐานความสัมพันธ์ระหว่างขนาดคณะกรรมการบริษัทและความน่าจะเป็นที่บริษัทจะประสบปัญหาทางการเงิน โดยแม้ว่าขนาดคณะกรรมการบริษัทจะมีความสำคัญ แต่ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของกลไกการกำกับดูแลและการควบคุมภายในจะมีบทบาทสำคัญกว่าในการป้องกันภาวะความเครียดทางการเงินของธุรกิจ (Ciampi, F., 2015); (Lakshan, A. M. I. & Wijekoon, W. M. H. N., 2012)

การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อภาวะความเครียดทางการเงิน กล่าวคือ บริษัทที่มีการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทจะมีสุขภาพทางการเงินที่ดีกว่าบริษัทที่ไม่มีการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้ดูแล (Stewardship Theory) ซึ่งสนับสนุนแนวคิดเรื่องบทบาทการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัท เพราะผู้บริหารมีแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์กรและสร้างผลตอบแทนให้ผู้ถือหุ้นมากกว่าการไม่ควบรวมตำแหน่ง ดังนั้น การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทจึงอาจส่งผลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานและความสามารถในการสร้างมูลค่าให้กับกิจการ โดยเฉพาะในองค์กรที่ต้องการความคล่องตัวในการตัดสินใจและการกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Donaldson, L. & Davis, J. H., 1991) โดยในช่วงการระบาดของ COVID-19 โครงสร้างดังกล่าวอาจมีประโยชน์ต่อผลการดำเนินงานและความเสี่ยงของกิจการในช่วงวิกฤตในประเทศไทย การควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทอาจมีบทบาทในการเสริมความเข้มแข็งของการควบคุมและลดความขัดแย้งภายในองค์กร ดังนั้น ภายใต้บริบทของวิกฤต COVID-19

การควบรวมตำแหน่งดังกล่าวจึงอาจช่วยให้บริษัทสามารถตอบสนองต่อแรงกดดันทางการเงินและบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจสะท้อนผ่านระดับภาวะความเครียดทางการเงินที่ลดลง อย่างไรก็ตาม ผลดังกล่าวควรพิจารณาควบคู่กับมุมมองของ Agency Theory ซึ่งให้ความสำคัญกับการแบ่งแยกบทบาทระหว่างผู้บริหารและผู้กำกับดูแล เพื่อป้องกันการกระจุกตัวของอำนาจและลดปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ การควบรวมตำแหน่งอาจทำให้กลไกการตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจมีข้อจำกัดมากขึ้น ซึ่งอาจเพิ่มความเสี่ยงด้านการกำกับดูแลกิจการในบางบริบท อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผลการศึกษาครั้งนี้ร่วมกับบริบทของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทยในช่วงปี 2564 - 2566 ผลเชิงประจักษ์ที่พบว่า CEO Duality มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาพทางการเงิน อาจสะท้อนว่า ในช่วงเวลาที่กิจการเผชิญกับความไม่แน่นอนและแรงกดดันจากวิกฤต ประโยชน์จากความรวดเร็ว ความคล่องตัว และความเป็นเอกภาพในการบริหารอาจมีความสำคัญต่อการจัดการปัญหาทางการเงินมากขึ้น ทั้งนี้ ข้อค้นพบดังกล่าวไม่ได้หมายความว่า CEO Duality จะมีผลดีในทุกบริบท แต่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ปรากฏภายใต้บริบทและช่วงเวลาที่ศึกษา

นอกจากนี้ ผลลัพธ์ยังแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างเงินทุนมีอิทธิพลเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อภาวะความเครียดทางการเงินที่ระดับ 1% (ค่า $p < 0.01$) โดยมีสัมประสิทธิ์เท่ากับ -13.8636 ซึ่งหมายความว่าภาระหนี้สินที่เพิ่มขึ้นจะส่งผลให้บริษัทจะต้องชำระหนี้คืนในอนาคตและจะทำให้สุขภาพทางการเงินของบริษัทแย่ลง

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบสำคัญที่สุดของงานนี้คือการพิสูจน์ให้เห็นว่า ในบริบทวิกฤตของตลาดทุนไทยประโยชน์ด้านความคล่องตัวในการบริหาร ของ CEO Duality มีบทบาทโดดเด่นในการลดความเครียดทางการเงินมากกว่าขนาดของคณะกรรมการ ภายใต้บริบทของวิกฤต COVID-19 การควบรวมตำแหน่งดังกล่าวจึงอาจช่วยให้บริษัทสามารถตอบสนองต่อแรงกดดันทางการเงินและบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจสะท้อนผ่านระดับภาวะความเครียดทางการเงินที่ลดลง โดยที่การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบอิทธิพลของการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2564 ถึง 2566 ข้อมูลภาวะความเครียดทางการเงินที่รวบรวมมาเป็นเวลา 3 ปี เผยให้เห็นว่าบริษัทส่วนใหญ่ในประเทศไทยอยู่ในช่วงปลอดภัยซึ่งหมายความว่ามีฐานะการเงินดีและมีโอกาสล้มละลายต่ำ การศึกษาแสดงให้เห็นถึงจำนวนคณะกรรมการไม่มีผลต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัท เนื่องจากแม้ว่าขนาดคณะกรรมการบริษัทจะมีความสำคัญ แต่ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของกลไกการกำกับดูแลมีบทบาทสำคัญกว่าในการป้องกันภาวะความเครียดทางการเงินของธุรกิจ และบริษัทที่มีการควบรวมตำแหน่งของประธานเจ้าหน้าที่บริหารและประธานกรรมการบริษัทส่งผลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานและความสามารถในการสร้างมูลค่าให้กับกิจการ โดยเฉพาะในองค์กรที่ต้องการความคล่องตัวในการตัดสินใจและการกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ โดยที่กิจการสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่มีความไม่แน่นอนได้อย่างทันท่วงที ส่งผลให้ความเสี่ยงในการเกิดภาวะความเครียดทางการเงินลดลง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างเงินทุนที่เพิ่มขึ้นจะส่งผลให้บริษัทจำเป็นต้องชำระหนี้ในอนาคต ซึ่งจะทำให้สถานะทางการเงินของบริษัทแย่ลง

โดยผลการศึกษาครั้งนี้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่ส่งผลกระทบต่อภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทย ได้แก่ 1) ผู้บริหารควรพิจารณาโครงสร้างการควบรวมตำแหน่งให้เหมาะสมกับบริบทของกิจการ เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการตัดสินใจ 2) นักลงทุนและเจ้าหนี้ควรนำข้อมูลด้านโครงสร้างการกำกับดูแล ระดับโครงสร้างเงินทุน และความสามารถในการชำระหนี้มาใช้ประกอบการประเมินความเสี่ยง โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของภาระหนี้ที่อาจเป็นสัญญาณเตือนภาวะความเครียดทางการเงินของบริษัท และความเสี่ยงในการล้มละลายเพื่อประเมินการลงทุนในบริษัทของตลาดทุนไทย 3) ก.ล.ต. และ SET ควรส่งเสริมการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างการบริหาร กลไกการถ่วงดุลอำนาจ และความเสี่ยงทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนอย่างโปร่งใส เพื่อให้นักลงทุนและเจ้าหนี้สามารถประเมินความเสี่ยงและติดตามสัญญาณภาวะความเครียดทางการเงินได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ดี ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้เก็บรวบรวมในช่วงระยะเวลา 3 ปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจโลกได้รับผลกระทบจากวิกฤตการแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 อันอาจส่งผลต่อสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรพิจารณาขยายช่วงระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมสภาวะเศรษฐกิจที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถประเมินผลกระทบของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อภาวะความเครียดทางการเงินได้อย่างครอบคลุม

เอกสารอ้างอิง

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2560). หลักเกณฑ์การกำกับดูแลกิจการสำหรับบริษัทจดทะเบียน พ.ศ. 2560. เรียกใช้เมื่อ 6 กรกฎาคม 2566 จาก https://www.sec.or.th/cgthailand/TH/Pages/CGCode/CGCodeIntroduc-tion

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2567). เศรษฐกิจโลกและไทยในปี 2567. เรียกใช้เมื่อ 22 มิถุนายน 2568 จาก https://www.bot.or.th/th/research-and-publications/reports/annual-report/report2024/year-review.html

Altman, E. I. (1968). Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. Journal of Finance, 23(4), 589-609.

Altman, E. I. (2000). Predicting financial distress of companies: revisiting the Z-score and ZETA® models. In Bell, A. R. et al. (Eds.), Handbook of research methods and applications in empirical finance. (pp. 428-456). New York: Edward Elgar Publishing.

Ciampi, F. (2015). Corporate governance characteristics and default prediction modeling for small enterprises. An empirical analysis of Italian firms. Journal of Business Research, 68(5), 1012-1025.

Donaldson, L. & Davis, J. H. (1991). Stewardship theory or agency theory: CEO governance and shareholder return. Australian Journal of Management, 16(1), 49-64.

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate data analysis. (8th ed.). Delhi: Cengage Learning.

Ikpesu, F. et al. (2020). Financial distress overview, determinants, and sustainable remedial measures: Financial distress. In Agyemang, O. S. et al. (Eds.), Corporate governance models and applications in developing economies. (pp. 102-113). Pennsylvania: IGI Global.

Lakshan, A. M. I. & Wijekoon, W. M. H. N. (2012). Corporate governance and corporate failure. Procedia Economics and Finance, 2, 191-198. https://doi.org/10.1016/S2212-5671(12)00079-2.

Li, Y. et al. (2020). Financial distress, internal control, and earnings management: Evidence from China. Journal of Contemporary Accounting & Economics, 16(3), 100210. https://doi.org/10.1016/j.jcae.2020.-100210.

Memba, F. & Nyanumba, J. A. (2013). Causes of financial distress: A survey of firms funded by industrial and commercial development corporation in Kenya. Interdisciplinary journal of contemporary research in business, 4(12), 1171-1185.

PricewaterhouseCoopers. (2021). Global Crisis Survey 2021: Building resilience for the future. Retrieved July 6, 2023, from https://www.pwc.com.tr/global-crisis-survey-2021

Younas, N. et al. (2021). Corporate governance and financial distress: Asian emerging market perspective. Corporate Governance: The International Journal of Business in Society, 21(4), 702-715.

บทความวิจัย

นวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย*

MANAGEMENT INNOVATION TO ENHANCE THE EFFECTIVENESS OF BEVERAGEFRANCHISE BUSINESSES IN THAILAND

อุษารัตน์ ศรียา*, พินิจ แกล้วเกษตรกรณ์, เกียรติชัย วีระญาณนนท์

Usarat Sriya*, Pinit Klaewkasetkorn, Kiatichai Veerayanont

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ปทุมธานี ประเทศไทย

Faculty of Business Administration, North Bangkok University, Pathum Thani, Thailand

*Corresponding author E-mail: usarat.sri@northbkk.ac.th

*Tel: 098-252-3385

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา การแข่งขัน สภาพแวดล้อมภายนอก และประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย 2) เปรียบเทียบประสิทธิผลจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ 3) การจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผล และ 4) เสนอนวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม การวิจัยเป็นแบบผสมผสาน เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ 25 คน และข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้ประกอบการธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม 223 แห่ง โดยใช้ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว การวิเคราะห์ Welch และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า 1) ธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่เผชิญการแข่งขันรุนแรง ความผันผวนของต้นทุน ปัญหาทรัพยากรบุคคล และผลกระทบจากสภาพแวดล้อมภายนอก โดยผู้ประกอบการต้องการการสนับสนุนสิ่งต่าง ๆ จากภาครัฐ 2) ประสิทธิผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามสถานที่ตั้งและรูปแบบแฟรนไชส์ 3) การจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผล ได้แก่ การจัดการทรัพยากรแบบคล่องตัว การดำเนินงานที่บูรณาการเทคโนโลยี และการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างคุณค่าร่วม และ 4) นวัตกรรมการจัดการ ประกอบด้วย 8 แนวทาง ได้แก่ 1) การบริหารประสบการณ์ลูกค้าด้วยปัญญาประดิษฐ์ 2) การขยายตลาดสู่ภูมิภาคและอาเซียนด้วยโมเดลแฟรนไชส์มาตรฐานสากล 3) การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลแบบองค์รวม 4) นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรบุคคล 5) การบริหารต้นทุนต่อหน่วยเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันด้านราคา 6) การรักษาความภักดีของลูกค้าด้วยกลยุทธ์คุณค่าที่หลากหลาย 7) การพัฒนานวัตกรรมเมนูสุขภาพ และ 8) การวางแผนทางการเงินเชิงกลยุทธ์และการบริหารความเสี่ยงทางการเงินแบบบูรณาการ

คำสำคัญ: ธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม, การจัดการระบบแฟรนไชส์, ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์, นวัตกรรมการจัดการ

* Received 10 August 2026; Revised 24 September 2026; Accepted 6 October 2026

Abstract

This research article aims to 1) Examine the current situation, problems, competition, external environment, and effectiveness of beverage franchise businesses in Thailand. 2) compare the effectiveness of beverage franchise businesses in Thailand based on business characteristic factors. 3) Investigate franchise system management factors affecting the effectiveness of beverage franchise businesses in Thailand. and 4) Propose management innovations to enhance the effectiveness of beverage franchise businesses in Thailand. This study employed a mixed-methods research approach. Qualitative data were collected through in-depth interviews with 25 experts, while quantitative data were collected from 223 beverage franchise business operators. The research instruments consisted of a semi-structured interview protocol and a questionnaire. Qualitative data were analyzed using content analysis, while quantitative data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, one-way analysis of variance (ANOVA), Welch's analysis of variance, and multiple regression analysis. The findings revealed that 1) Beverage franchise businesses in Thailand have continued to grow but face intense competition, cost fluctuations, human resource management problems and external environmental impacts. Business operators require government support in terms of funding and technology. 2) The effectiveness of beverage franchise businesses differed significantly according to business location and franchise format. 3) Franchise system management factors affecting effectiveness included agile resource management, technology-integrated operational systems and collaboration for shared value creation. and 4) Management innovations to enhance the effectiveness of beverage franchise businesses comprised eight approaches. 1) Managing customer experience through artificial intelligence. 2) Expanding markets to regional areas and ASEAN member countries through an international-standard franchise model. 3) Integrating digital technology holistically to connect all dimensions of operations. 4) Developing human resource management innovations specifically for the beverage industry. 5) Intelligently managing unit costs to maintain price competitiveness. 6) Maintaining customer loyalty through diverse value strategies. 7) Systematically developing healthy menu innovations within organizations. and 8) Strategic financial planning and integrated financial risk management.

Keywords: Beverage Franchise Business, Franchise System Management, Business Effectiveness, Management Innovation

บทนำ

ธุรกิจแฟรนไชส์เป็นรูปแบบการดำเนินธุรกิจที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นกลไกที่ช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถขยายธุรกิจผ่านการถ่ายทอดตราสินค้า ระบบการดำเนินงาน และองค์ความรู้จากเจ้าของสิทธิไปยังผู้รับสิทธิอย่างเป็นระบบ และมีมาตรฐาน ส่งผลให้ธุรกิจสามารถขยายสาขาได้รวดเร็ว ลดความเสี่ยงจากการลงทุน

และเพิ่มโอกาสในการแข่งขันทางการตลาด (ชุติมาพร ภิญญามาศ, 2568) สำหรับประเทศไทย ธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มมีบทบาทต่อการพัฒนาผู้ประกอบการ และวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (SMEs) รวมทั้งการยกระดับศักยภาพการแข่งขันของประเทศ โดยมีมูลค่าตลาดมากกว่า 150,000 ล้านบาท และมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 8 - 12 ต่อปี สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพ ความสะดวก และเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพมากขึ้น (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2569)

อย่างไรก็ตาม การเติบโตของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มนำมาซึ่งการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้น ทั้งจากผู้ประกอบการรายเดิม ผู้ประกอบการรายใหม่ และแบรนด์จากต่างประเทศ รวมถึงพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคดิจิทัล ทำให้ผู้ประกอบการต้องปรับรูปแบบการดำเนินงานให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ผู้ประกอบการยังเผชิญกับปัญหาการบริหารทรัพยากรบุคคล ความผันผวนของต้นทุนวัตถุดิบ การรักษามาตรฐานคุณภาพระหว่างสาขา และข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี (ภัทราทิพย์ แสนตระกูล, 2564) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน และประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ เนื่องจากการดำเนินงานของธุรกิจแฟรนไชส์ต้องอาศัยการความร่วมมือระหว่างผู้ให้สิทธิ และผู้รับสิทธิ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การรักษามาตรฐานการดำเนินงาน และการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ

ดังนั้น การจัดการระบบแฟรนไชส์จึงจำเป็นต้องพัฒนาให้สามารถตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าว โดยเฉพาะการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างคุณค่าร่วม การบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับระบบการดำเนินงาน และการจัดการทรัพยากรอย่างคล่องตัว เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน การเติบโต การขยายตัวของระบบ การมีส่วนร่วมกับตราสินค้า ประสิทธิภาพของระบบ ตลอดจนความยืดหยุ่น และความสามารถในการปรับตัวของธุรกิจ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ จากการทบทวนข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การศึกษาเกี่ยวกับธุรกิจแฟรนไชส์ส่วนใหญ่มุ่งพิจารณาปัจจัยด้านการจัดการ หรือความสำเร็จของธุรกิจในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง การบูรณาการปัจจัยด้านการจัดการระบบแฟรนไชส์ ปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ และแนวทางนวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในบริบทของประเทศไทยยังควรได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ

จากปัญหา และข้อจำกัดดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องศึกษา นวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย โดยศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา การแข่งขัน สภาพแวดล้อมภายนอก และประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม เปรียบเทียบประสิทธิผลจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ ศึกษาการจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผล และนำเสนอนวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย ทั้งนี้ ผลการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบาย การวางแผนกลยุทธ์ และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขัน ลดความเสี่ยง และส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืนของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา การแข่งขัน สภาพแวดล้อมภายนอก และประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

2. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์เครื่องดื่มในประเทศไทย จำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ

3. เพื่อศึกษาการจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

4. เพื่อนำเสนอนวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงแบบผสมผสาน (Mixed Methods Survey Research) โดยใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) และข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) เพื่อนำเสนอนวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม ไม่น้อยกว่า 5 ปีขึ้นไป ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ให้สิทธิ์แฟรนไชส์ ผู้รับสิทธิ์แฟรนไชส์ ผู้แทนจากสมาคมกาแฟพิเศษแห่งประเทศไทย และสมาคมแฟรนไชส์ อาจารย์ด้านการตลาดในมหาวิทยาลัย ผู้แทนจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้ากระทรวงพาณิชย์

2. ประชากรที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มที่ขึ้นทะเบียนกับกรมพัฒนาธุรกิจการค้ากระทรวงพาณิชย์ (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2569)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ได้แก่ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม ไม่น้อยกว่า 5 ปีขึ้นไป จำนวน 25 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้ให้สิทธิ์แฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม จำนวน 10 คน ผู้รับสิทธิ์แฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม จำนวน 8 คน ผู้แทนจากสมาคมกาแฟพิเศษแห่งประเทศไทย และสมาคมแฟรนไชส์ จำนวน 3 คน อาจารย์ด้านการตลาดในมหาวิทยาลัย จำนวน 3 คน ผู้แทนจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ จำนวน 1 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มที่ขึ้นทะเบียนกับกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ จำนวน 255 แห่ง โดยผู้วิจัยแบ่งประชากรตามสถานที่ตั้งของธุรกิจแฟรนไชส์ ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรุงเทพและปริมณฑล ภาคกลาง (ยกเว้นกรุงเทพ และปริมณฑล) และภาคอื่น ๆ (เหนือ ตะวันออก ตะวันตก และใต้) จากนั้นกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ได้ไม่น้อยกว่า 154 แห่ง (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) ทั้งนี้ เนื่องจากประชากรมีจำนวนไม่มาก ผู้วิจัยจึงเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ประกอบการทั้งหมด 255 แห่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมประชากร และได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์กลับมา จำนวน 223 ฉบับ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผลในการวิจัยครั้งนี้

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม และนำข้อมูลมาสังเคราะห์เป็นประเด็นคำถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา การแข่งขัน สภาพแวดล้อมภายนอกของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

2. แบบสอบถาม ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี แล้วนำมากำหนดข้อคำถามให้ครอบคลุมตัวแปร และวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลคุณลักษณะของธุรกิจ เป็นแบบตรวจสอบรายการ ส่วนที่ 2 การจัดการระบบธุรกิจแฟรนไชส์ (Holbeche, L., 2018); (Teece, D. J., 2007) และส่วนที่ 3 ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ (Kaplan, R. S. & Norton, D. P., 2001); (Keller, K. L., 2013) โดยส่วนที่ 2 และ 3 ใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) 5 ระดับ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยได้นำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมพิจารณา เพื่อขอคำแนะนำ ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นนำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน และได้ข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. แบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา โดยใช้วิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) เพื่อนำผลไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามให้มีความถูกต้อง ชัดเจน และเหมาะสม โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จึงถือว่าข้อคำถามมีความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ได้ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2553) ผลการตรวจสอบพบว่า ได้ค่าเท่ากับ 0.898 จึงนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม พบว่า ได้ค่าเท่ากับ .968 จึงนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 25 คน โดยการค้นหารายชื่อจากหน่วยงานภาครัฐ สมาคมวิชาชีพ และเครือข่ายผู้ประกอบการ (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2569) ก่อนประสานงาน เพื่อนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ที่สะดวก จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง ซึ่งก่อนการสัมภาษณ์ได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอความยินยอมในการเข้าร่วมการวิจัย และขออนุญาตบันทึกเสียงเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล ใช้เวลาประมาณ 60 นาทีต่อราย หลังการสัมภาษณ์ผู้วิจัยถอดความข้อมูล ตรวจสอบความครบถ้วน และนำข้อมูลไปวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้รวบรวมรายชื่อผู้ประกอบการธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มที่ขึ้นทะเบียนกับกรมพัฒนาธุรกิจการค้ากระทรวงพาณิชย์ (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2569) จากนั้นได้ติดต่อผ่านช่องทางการติดต่อที่สามารถเข้าถึงได้ ได้แก่ อีเมล เบอร์โทรศัพท์ Facebook หรือ Line Official Account ของแฟรนไชส์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล จัดส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ และแบบสอบถามในรูปแบบ Google Forms โดยแนบลิงก์แบบสอบถาม ส่งไปยังเจ้าของกิจการ ผู้บริหาร หรือผู้จัดการสาขาหลัก ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ หรือผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทน ผ่านช่องทาง อีเมล Facebook Line ของธุรกิจแฟรนไชส์ และของผู้ตอบแบบสอบถาม เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนผ่านระบบ Google Forms แล้วจึงตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ซึ่งได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 223 ฉบับ และนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การจัดทำข้อมูล

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการตอบแบบสอบถามมาตรวจสอบความครบถ้วน และความถูกต้อง แล้วบันทึกข้อมูลลงโปรแกรมสำเร็จรูปทางการวิจัย และวิเคราะห์ผลข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา หนังสือ บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสารวิชาการ รายงานการวิจัย ตลอดจนข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และแหล่งข้อมูลออนไลน์ที่มีความน่าเชื่อถือ เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา จากข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียง การจดบันทึก และการถอดเทปการสัมภาษณ์ นำมาสรุปประเด็นสำคัญ และจัดหมวดหมู่ข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ 1

2. ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติทดสอบความแปรปรวนของข้อมูล (Tests of Homogeneity of Variances) และเลือกใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) เปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี LSD หรือ Welch Test เปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Dunnett’s T3 ตามเงื่อนไขของข้อมูล เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของประสิทธิผล จำแนกตามคุณลักษณะของธุรกิจ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ 2 และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter เพื่อศึกษาการจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ 3

3. นวัตกรรมการจัดการ ใช้การวิเคราะห์ SWOT ระบุปัจจัยภายใน และภายนอกของธุรกิจแฟรนไชส์ จากนั้นนำมาสังเคราะห์ต่อด้วย TOWS Matrix เพื่อแปลงผลจากการวิเคราะห์ SWOT โดยมีหลักการพื้นฐาน คือ การจับคู่ปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอกเข้าด้วยกันจนกลายเป็นแนวทางการจัดการที่นำไปปฏิบัติได้จริงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ 4

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การทดสอบความแปรปรวนของข้อมูล (Tests of Homogeneity of Variances) การวิเคราะห์ Welch (Welch Test) เปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Dunnett’s T3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) เปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี LSD และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา การแข่งขัน สภาพแวดล้อมภายนอก และประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

1. สภาพปัจจุบันและปัญหา พบว่า ธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยมีศักยภาพในการเติบโตสูง แต่เผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรงจากกลุ่มทุนขนาดใหญ่และแบรนด์ต่างประเทศ ขณะเดียวกันพฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนแปลง โดยให้ความสำคัญกับสุขภาพ ความสะดวก และการใช้บริการผ่านแพลตฟอร์ม Delivery มากขึ้น

นอกจากนี้ ผู้ประกอบการประสบปัญหาด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล การลาออกและการขาดแคลนแรงงาน รวมถึงผลกระทบจากการกว้านซื้อวัตถุดิบหลักของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และการแข่งขันด้านราคาจากร้านสะดวกซื้อและผู้ประกอบการรายใหม่ ซึ่งเป็นข้อจำกัดต่อความสามารถในการแข่งขันและการรักษาฐานลูกค้าของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

2. การแข่งขันของธุรกิจ พบว่า ธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยมีการแข่งขันในระดับสูง โดยผู้บริโภคมีอำนาจต่อรองสูง เนื่องจากมีทางเลือกจำนวนมากในตลาด และสามารถเปรียบเทียบราคาและรีวิวผ่านช่องทางดิจิทัลได้อย่างสะดวก นอกจากนี้ การเข้าสู่ตลาดของคู่แข่งรายใหม่ทำได้ค่อนข้างง่าย และมีสินค้าทดแทนที่หลากหลาย ส่งผลให้ความเข้มข้นของการแข่งขันในอุตสาหกรรมอยู่ในระดับสูง รวมทั้งพบการแข่งขันภายในแบรนด์เดียวกันจากการขยายสาขาในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

3. สภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า ปัจจัยด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม และกฎหมาย ส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม โดยปัจจัยด้านเศรษฐกิจส่งผลมากที่สุด เนื่องจากความผันผวนของต้นทุน และภาวะเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงาน การตลาด และการขยายธุรกิจ ส่วนปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม และกฎหมายมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริหารต้นทุน การสร้างความเชื่อมั่นของผู้บริโภค และการยกระดับศักยภาพการแข่งขันของธุรกิจ

4. ประสิทธิผลของธุรกิจ พบว่า ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผลการดำเนินงานทางการเงิน ผู้ประกอบการใช้ยอดขาย อัตรากำไรสุทธิ และระยะเวลาคืนทุนเป็นตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน โดยมีต้นทุนวัตถุดิบและค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงร้านเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน 2) ด้านการเติบโตและการขยายตัว ธุรกิจมีการขยายสาขาอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับรูปแบบการขยายธุรกิจให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ 3) ด้านการมีส่วนร่วมกับตราสินค้า ผู้ประกอบการใช้ระบบสมาชิกและการวิเคราะห์ข้อมูลลูกค้าเพื่อสร้างความภักดีและส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับตราสินค้า 4) ด้านการดำเนินงานของระบบที่มีประสิทธิภาพ ธุรกิจมีการนำระบบดิจิทัล เช่น POS และ AI มาใช้ในการดำเนินงานและควบคุมคุณภาพ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านระบบติดตามและประเมินผลแบบเรียลไทม์ และ 5) ด้านความยืดหยุ่นและการปรับตัวของธุรกิจ ผู้ประกอบการมุ่งปรับรูปแบบการดำเนินธุรกิจให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม สังคม และการเติบโตร่วมกันระหว่างผู้ให้สิทธิ์แฟรนไชส์และผู้รับสิทธิ์แฟรนไชส์

วัตถุประสงค์ 2 เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย จำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์เครื่องดื่มในประเทศไทย จำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ

ปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ	ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย			
	Welch	F	P-value	ผลการทดสอบสมมติฐาน
1. ทุนจดทะเบียน	-	.420	.658	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
2. จำนวนพนักงาน	-	1.184	.317	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
3. สถานที่ตั้งของธุรกิจ	10.311**	-	< .001	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์เครื่องดื่มในประเทศไทย จำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ (ต่อ)

ปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ	ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย			
	Welch	F	P-value	ผลการทดสอบสมมติฐาน
4. ระยะเวลาการดำเนินธุรกิจ	-	.466	.706	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
5. จำนวนสาขา	2.073	-	.130	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
6. รูปแบบของธุรกิจ	3.689*	-	.028	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 1 พบว่า ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยแตกต่างกันตามปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจด้านสถานที่ตั้งของธุรกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และด้านรูปแบบของธุรกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจด้านทุนจดทะเบียน จำนวนพนักงาน ระยะเวลาการดำเนินธุรกิจ และจำนวนสาขา พบว่า ประสิทธิผลไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วัตถุประสงค์ที่ 3 การจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์การจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

การจัดการระบบแฟรนไชส์	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	P-value
	B	SE(b)	Beta (β)		
(Constant)	.998	.185		5.395	<.001
ด้านการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างคุณค่าร่วม	.144	.063	.159	2.289*	.023
ด้านการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง	.114	.067	.140	1.700	.091
ด้านระบบการดำเนินงานที่บูรณาการด้วยเทคโนโลยี	.178	.064	.233	2.783**	.006
ด้านการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบเปิดกว้าง	-.010	.074	-.012	-.141	.888
ด้านกลยุทธ์การเติบโตที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล	.093	.075	.108	1.241	.216
ด้านการจัดการทรัพยากรแบบคล่องตัว	.230	.067	.256	3.459**	.001
$R = .777$, $R^2 = .603$, Adjusted $R^2 = .592$, S.E(est.) = .32590, F = 54.747, p-value < .001					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 2 พบว่า การจัดการระบบแฟรนไชส์ทั้ง 6 ด้าน สามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($F = 54.747$, $p < .001$) โดยสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยได้ร้อยละ 59.20 (Adjusted $R^2 = .592$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการจัดการระบบแฟรนไชส์ 3 ด้านที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเรียงลำดับตามค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน (Beta) จากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการทรัพยากรแบบคล่องตัว (β = .256, t = 3.459, p = .001) ด้านระบบการดำเนินงานที่บูรณาการด้วยเทคโนโลยี (β = .233, t = 2.783, p = .006) และด้านการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างคุณค่าร่วม (β = .159, t = 2.289, p = .023) ส่วนด้านการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง ด้านการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบเปิดกว้าง และด้านกลยุทธ์การเติบโตที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ไม่ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วัตถุประสงค์ 4 เพื่อนำเสนอนวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ร่วมกับการวิเคราะห์ SWOT Analysis และ TOWS Matrix ทำให้ได้แนวทางนวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย จำนวน 8 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 (เชิงรุก) การบริหารประสบการณ์ลูกค้าด้วยปัญญาประดิษฐ์ เป็นนวัตกรรมการจัดการที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และข้อมูลพฤติกรรมลูกค้าเพื่อเพิ่มความภักดีต่อแบรนด์ และประสิทธิผลด้านการมีส่วนร่วมกับตราสินค้า โดยพัฒนาระบบบริหารความสัมพันธ์กับลูกค้าให้สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมการซื้อและนำเสนอข้อเสนอเฉพาะบุคคลได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งเชื่อมโยงข้อมูลจากระบบขายหน้าร้าน ระบบสมาชิก แอปพลิเคชัน และแพลตฟอร์มการจัดส่งสินค้า เพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูล และการปรับกลยุทธ์ทางการตลาดให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของลูกค้า

แนวทางที่ 2 (เชิงรุก) การขยายตลาดสู่ภูมิภาคและกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยโมเดลแฟรนไชส์มาตรฐานสากล เป็นนวัตกรรมการจัดการรูปแบบมาตรฐานสำหรับการขยายธุรกิจสู่ภูมิภาค และต่างประเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านการเติบโต และการขยายตัวของระบบแฟรนไชส์ โดยพัฒนาโมเดลแฟรนไชส์ที่สามารถถ่ายทอดได้อย่างเป็นระบบ รักษามาตรฐานคุณภาพ และมีความยืดหยุ่นต่อบริบทของแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งพัฒนาคู่มือมาตรฐาน ระบบฝึกอบรมออนไลน์ และระบบบริหารจัดการคุณภาพ เพื่อรองรับการขยายธุรกิจไปยังประเทศสมาชิกอาเซียน

แนวทางที่ 3 (เชิงแก้ไข) การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลแบบองค์รวม เพื่อเชื่อมโยงการดำเนินงานทุกมิติ เป็นนวัตกรรมการจัดการระบบด้วยแพลตฟอร์มแฟรนไชส์อัจฉริยะแบบบูรณาการ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านการดำเนินงานของระบบ โดยพัฒนาแพลตฟอร์มกลางที่เชื่อมโยงข้อมูลหน้าร้าน คลังสินค้า พฤติกรรมลูกค้า และการพยากรณ์ยอดขาย เพื่อให้ผู้ให้สิทธิ์แฟรนไชส์สามารถติดตามข้อมูล และควบคุมมาตรฐานการดำเนินงานของสาขาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งนำเทคโนโลยี AI มาใช้ในการตรวจสอบ และวิเคราะห์ความผิดปกติของการดำเนินงาน

แนวทางที่ 4 (เชิงแก้ไข) นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรบุคคลเฉพาะอุตสาหกรรมเครื่องดื่ม เป็นนวัตกรรมการจัดการระบบนิเวศของบุคลากร เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านการดำเนินงานของระบบ และลดปัญหาการลาออก โดยพัฒนาระบบบริหารทรัพยากรบุคคลที่สอดคล้องกับลักษณะของอุตสาหกรรมเครื่องดื่ม จัดให้มีเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ ระบบการฝึกอบรมออนไลน์ และเครือข่ายการเรียนรู้ของพนักงานระหว่างสาขา เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากร และสร้างความผูกพันกับองค์กร

แนวทางที่ 5 (เชิงป้องกัน) การบริหารต้นทุนต่อหน่วยอย่างชาญฉลาดเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันด้านราคา เป็นนวัตกรรมการจัดการระบบต้นทุน เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านผลการดำเนินงานทางการเงิน โดยพัฒนาระบบติดตาม และควบคุมต้นทุนต่อหน่วยของแต่ละสาขา รวมถึงการใช้เทคโนโลยี และ AI เพื่อวิเคราะห์การสูญเสียวัตถุดิบ และลดต้นทุนที่ไม่จำเป็น ตลอดจนใช้ศักยภาพของระบบแฟรนไชส์ในการบริหารจัดซื้อ และเจรจากับผู้จัดหาวัตถุดิบ เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้านราคา และรักษาระดับกำไร

แนวทางที่ 6 (เชิงป้องกัน) การรักษาความภักดีของลูกค้าด้วยกลยุทธ์คุณค่าที่หลากหลาย เป็นนวัตกรรมการจัดการเพื่อรักษาฐานลูกค้าเดิม และเพิ่มประสิทธิผลด้านการมีส่วนร่วมกับตราสินค้าในระยะยาว โดยพัฒนากลยุทธ์คุณค่าหลายระดับให้เหมาะสมกับความต้องการ และกำลังซื้อของลูกค้า เช่น การจัดระดับสินค้า และราคา การพัฒนาโปรแกรมสมาชิกและสิทธิประโยชน์ ตลอดจนการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล และการจัดส่งสินค้า เพื่อเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงสินค้า และบริการ

แนวทางที่ 7 (เชิงรับ) การพัฒนานวัตกรรมเมนูเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพอย่างเป็นระบบภายในองค์กร เป็นนวัตกรรมการจัดการกระบวนการคิดค้นและพัฒนาเมนูเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค สร้างความแตกต่างทางการแข่งขัน และเพิ่มประสิทธิผลด้านการมีส่วนร่วมกับตราสินค้า โดยพัฒนากระบวนการวิจัย และพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างเป็นระบบ เปิดรับแนวคิด และความร่วมมือจากภายนอก เช่น สตาร์ทอัพ มหาวิทยาลัย และลูกค้า รวมทั้งนำข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ และการวิจัยผู้บริโภคมาใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงเมนูอย่างต่อเนื่อง

แนวทางที่ 8 (เชิงรับ) การวางแผนทางการเงินเชิงกลยุทธ์ และการบริหารความเสี่ยงทางการเงินแบบบูรณาการ เป็นนวัตกรรมการจัดการระบบการวางแผนทางการเงิน และการบริหารความเสี่ยง เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านความยืดหยุ่น และการปรับตัวของธุรกิจ โดยพัฒนาเครื่องมือสำหรับติดตาม และประเมินสถานะทางการเงินของผู้รับสิทธิ์แฟรนไชส์ จัดระบบบริหารความเสี่ยงจากความผันผวนของต้นทุน และพัฒนามาตรการสนับสนุนทางการเงินเพื่อช่วยเหลือธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตหรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา การแข่งขัน สภาพแวดล้อมภายนอกและประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย พบว่า ธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มมีการเติบโตสูง พฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงสู่การใช้บริการผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลมากขึ้น ธุรกิจต้องเผชิญกับปัญหาการบริหารทรัพยากรบุคคล ความผันผวนของต้นทุนวัตถุดิบ และการแข่งขันที่รุนแรงมาจากผู้ประกอบการรายเดิม รายใหม่ ร้านสะดวกซื้อ และตู้จำหน่ายเครื่องดื่มอัตโนมัติ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีส่งผลโดยตรงต่อการดำเนินธุรกิจ จึงมีการปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนเงินทุน เทคโนโลยี เพื่อลดต้นทุน และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของธุรกิจ ทั้งนี้เป็นเพราะเครื่องดื่มได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ผู้บริโภคจึงให้ความสำคัญกับความสะดวก โดยการใช้ระบบ Delivery ทำให้ผู้ประกอบการต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด และการแข่งขันโดยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ระบบ POS แบบ Real-time ระบบ CRM ระบบ Delivery และ AI เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน โดยอาศัยการสนับสนุนเงินทุน และเทคโนโลยีจากภาครัฐ

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิสิฐกร การะหงษ์ และฉัตรวรัญช์ องคสิงห์ ที่พบว่า ธุรกิจมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ขาดการจัดการทรัพยากรมนุษย์ (พิสิฐกร การะหงษ์ และฉัตรวรัญช์ องคสิงห์, 2569) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทราทิพย์ แสนตระกูล ที่พบว่า อุปสรรคของธุรกิจร้าน Coconut Coffee มาจากการแข่งขันในตลาดที่สูงจากคู่แข่งเดิม และรายใหม่ ส่วนโอกาสมาจากภาครัฐ และสถาบันการเงินมีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (ภัทราทิพย์ แสนตระกูล, 2564) ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการเติบโตของธุรกิจควบคู่กับการแข่งขัน และข้อจำกัดด้านทรัพยากร ทำให้ผู้ประกอบการจำเป็นต้องปรับตัวด้วยเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิผล และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริพัฒน์ ศรีจันทร์ ที่พบว่า ปัจจัยเทคโนโลยีส่งผลให้ธุรกิจต้องปรับตัวสร้างความได้เปรียบ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่าย (ศิริพัฒน์ ศรีจันทร์, 2564) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Halim, N. F. et al. ที่พบว่า การสนับสนุนจากภาครัฐ ช่วยให้ธุรกิจแฟรนไชส์สามารถรับมือกับปัญหา และความไม่แน่นอนทางธุรกิจได้ (Halim, N. F. et al., 2024)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยโดยจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะธุรกิจ พบว่า ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยแตกต่างกันตามสถานที่ตั้งของธุรกิจ และรูปแบบของแฟรนไชส์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เป็นเพราะสถานที่ตั้งของธุรกิจส่งผลต่อกำลังซื้อ ต้นทุนการดำเนินงาน และระดับการแข่งขัน ส่วนแฟรนไชส์รูปแบบธุรกิจครบวงจรมีระบบสนับสนุนด้านมาตรฐาน การตลาด และการบริหารจัดการที่ชัดเจน จึงทำให้ประสิทธิผลของธุรกิจแตกต่างกัน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าปัจจัยด้านสถานที่ตั้ง และรูปแบบของธุรกิจเป็นปัจจัยเชิงบริบทที่มีความสำคัญต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนีนุช เร็วการ และคณะ ที่พบว่า ประเภทของธุรกิจแตกต่างกันความเติบโตของธุรกิจแตกต่างกัน (ธนีนุช เร็วการ และคณะ, 2566) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิรภัทร คำดี ที่พบว่า ผลประกอบการแตกต่างกันตามปัจจัยด้านสถานที่ตั้ง (สิรภัทร คำดี, 2562)

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาการจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย พบว่า การจัดการระบบแฟรนไชส์ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยการจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผล ได้แก่ ด้านการจัดการทรัพยากรแบบคล่องตัว ด้านระบบการดำเนินงานที่บูรณาการด้วยเทคโนโลยี และด้านการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างคุณค่าร่วม ส่วนด้านการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง ด้านการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบเปิดกว้าง ด้านกลยุทธ์การเติบโตที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ไม่ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เป็นเพราะ การจัดการช่วยให้ทุกสาขามีมาตรฐาน และคุณภาพการดำเนินงาน ผู้ประกอบการมีการจัดการทรัพยากรแบบคล่องตัวเพื่อช่วยลดต้นทุนการดำเนินงาน และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และใช้ระบบที่บูรณาการด้วยเทคโนโลยี เช่น POS และระบบสต็อก ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ และการตัดสินใจ รวมถึงผู้ให้สิทธิ และผู้รับสิทธิ มีการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ส่วนการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่องอาจต้องใช้ระยะเวลาในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ และติดตามผล การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบเปิดกว้างอาจมีข้อจำกัดของมาตรฐาน การควบคุมคุณภาพ และต้นทุนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ กลยุทธ์การเติบโตที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลมีข้อจำกัดในการนำข้อมูลไปใช้ในระดับกลยุทธ์ จึงทำให้ปัจจัยดังกล่าวยังไม่ส่งผลต่อประสิทธิผลของธุรกิจอย่างชัดเจน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการจัดการด้านใดด้านหนึ่ง แต่ต้องอาศัยการจัดการทรัพยากร เทคโนโลยี และความร่วมมือระหว่างผู้ให้สิทธิ และผู้รับสิทธิร่วมกันอย่างเป็นระบบ

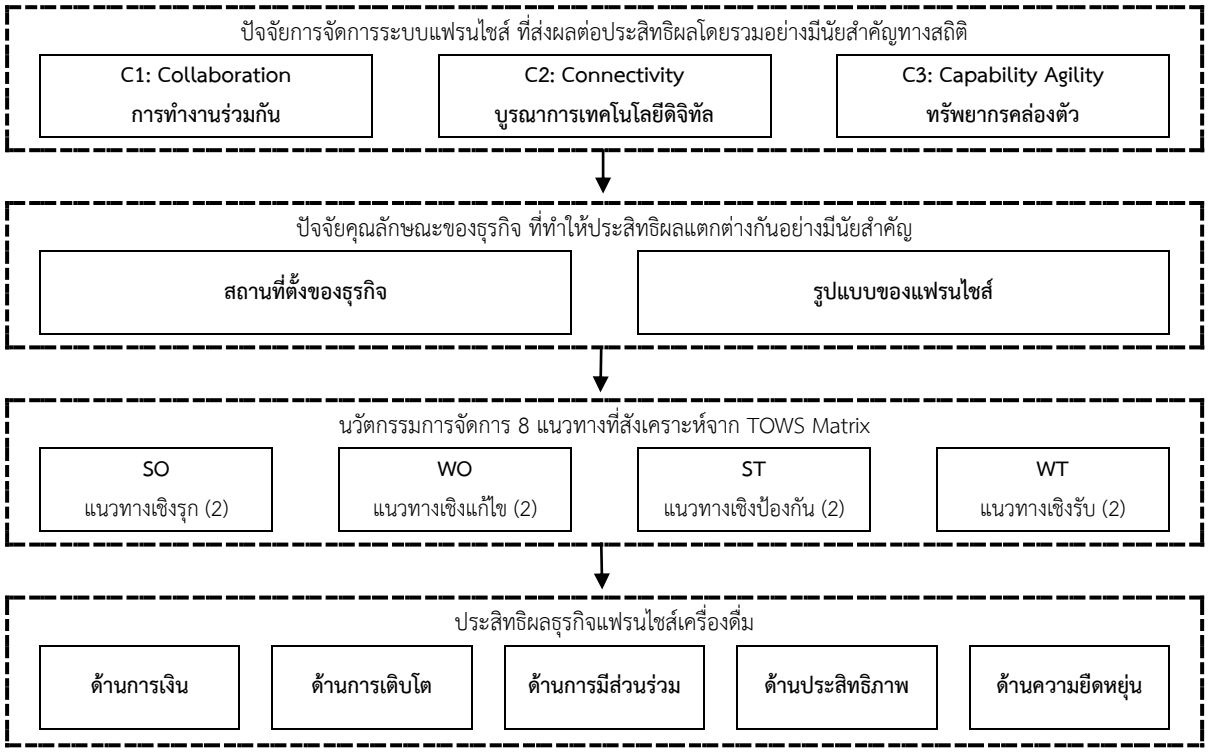
ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญญารัช บัวชู และคณะ ที่พบว่า การจัดการส่งผลต่อความสำเร็จของแฟรนไชส์ซีธุรกิจเครื่องดื่มในจังหวัดสงขลา (อัญญารัช บัวชู และคณะ, 2567) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธำมรงค์ เวียงอินทร์ และคณะ ที่พบว่า การพัฒนาเทคโนโลยีส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจแฟรนไชส์ (ธำมรงค์ เวียงอินทร์ และคณะ, 2566) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Baek, J. S. ที่พบว่า ความร่วมมือระหว่างแฟรนไชส์ซอร์ และแฟรนไชส์ซีมีความสำคัญต่อความสำเร็จ และการเติบโตของธุรกิจแฟรนไชส์ (Baek, J. S., 2023)

วัตถุประสงค์ที่ 4 เพื่อนำเสนอนวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย พบว่า นวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย ประกอบด้วย 8 แนวทาง ได้แก่ แนวทางที่ 1 การบริหารประสบการณ์ลูกค้าด้วยปัญญาประดิษฐ์ แนวทางที่ 2 การขยายตลาดสู่ภูมิภาคและกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยโมเดลแฟรนไชส์มาตรฐานสากล แนวทางที่ 3 การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลแบบองค์รวม เพื่อเชื่อมโยงการดำเนินงานทุกมิติ แนวทางที่ 4 นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรบุคคลเฉพาะอุตสาหกรรมเครื่องดื่ม แนวทางที่ 5 การบริหารต้นทุนต่อหน่วยอย่างชาญฉลาดเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันด้านราคา แนวทางที่ 6 การรักษาความภักดีของลูกค้าด้วยกลยุทธ์คุณค่าที่หลากหลาย แนวทางที่ 7 การพัฒนานวัตกรรมเมนูเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพอย่างเป็นระบบภายในองค์กร และแนวทางที่ 8 การวางแผนทางการเงินเชิงกลยุทธ์ และการบริหารความเสี่ยงทางการเงินแบบบูรณาการ เกิดจากการบูรณาการข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของผู้บริโภค การแข่งขัน เทคโนโลยี บุคลากร ต้นทุน และโอกาสในการขยายตลาด วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามสถานที่ตั้งของธุรกิจและรูปแบบของแฟรนไชส์ และวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การจัดการระบบแฟรนไชส์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผล ได้แก่ การจัดการทรัพยากรแบบคล่องตัว ระบบการดำเนินงานที่บูรณาการด้วยเทคโนโลยี และการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างคุณค่าร่วม โดยนวัตกรรมการจัดการทั้ง 8 แนวทาง เป็นผลจากการนำปัจจัยปัญหา และการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจ บริบทของธุรกิจ และปัจจัยการจัดการที่ส่งผลต่อประสิทธิผลมาบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้ธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มสามารถปรับตัว เพิ่มประสิทธิผล และสร้างความสามารถในการแข่งขันได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sabaran, N. N. H. & Abd Aziz, N. A. ที่พบว่า การนำเทคโนโลยีมาใช้มีบทบาทต่อการเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ (Sabaran, N. N. H. & Abd Aziz, N. A., 2023) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Zolfagharian, M. & Naderi, I. ที่พบว่า การจัดการทรัพยากรมนุษย์ และความร่วมมือระหว่างผู้ให้สิทธิ์ และผู้รับสิทธิ์ มีความสำคัญต่อธุรกิจแฟรนไชส์ (Zolfagharian, M. & Naderi, I., 2020) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิสิฐกร การะหงษ์ และฉัตรวรัญช์ องคสิงห์ ที่พบว่า การจัดการความรู้ด้านต้นทุน ทรัพยากรมนุษย์ การตลาด และการจัดการความเสี่ยง ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจร้านกาแฟ (พิสิฐกร การะหงษ์ และฉัตรวรัญช์ องคสิงห์, 2569)

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่จากการบูรณาการผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ด้วย TOWS Matrix จนพัฒนาเป็น โมเดล 3C นวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย ดังภาพที่ 1

โมเดล 3C นวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

ภาพที่ 1 โมเดล 3C นวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย

โมเดล 3C แสดงให้เห็นว่า ประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์เกิดจากการบูรณาการ 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ปัจจัยการจัดการระบบแฟรนไชส์ที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อประสิทธิผล ประกอบด้วย การทำงานร่วมกันเพื่อสร้างคุณค่าร่วม (C1) การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล (C2) และการจัดการทรัพยากรแบบคล่องตัว (C3) 2) ปัจจัยคุณลักษณะของธุรกิจ ได้แก่ สถานที่ตั้งของธุรกิจ และรูปแบบของแฟรนไชส์ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ประสิทธิผลของธุรกิจแตกต่างกัน และ 3) นวัตกรรมการจัดการ 8 แนวทาง ที่พัฒนาขึ้นจากการวิเคราะห์ TOWS Matrix เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยกระดับประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทย ได้แก่ แนวทางที่ 1 การบริหารประสบการณ์ลูกค้าด้วยปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเพิ่มความภักดีต่อแบรนด์ และประสิทธิผลด้านการมีส่วนร่วมกับตราสินค้า แนวทางที่ 2 การขยายตลาดสู่ภูมิภาค และกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยโมเดลแฟรนไชส์มาตรฐานสากล เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านการเติบโต และการขยายตัว แนวทางที่ 3 การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลแบบองค์รวม เพื่อเชื่อมโยงการดำเนินงานทุกมิติ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านการดำเนินงานของระบบ แนวทางที่ 4 นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรบุคคลเฉพาะอุตสาหกรรมเครื่องดื่ม เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านการดำเนินงาน และลดปัญหาการลาออก แนวทางที่ 5 การบริหารต้นทุนต่อหน่วยอย่างชาญฉลาด เพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันด้านราคา เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านผลการดำเนินงานทางการเงิน แนวทางที่ 6 การรักษาความภักดีของลูกค้าด้วยกลยุทธ์คุณค่าที่หลากหลาย เพื่อรักษาฐานลูกค้าเดิม

และเพิ่มประสิทธิผลด้านการมีส่วนร่วมกับตราสินค้าในระยะยาว แนวทางที่ 7 การพัฒนานวัตกรรมเมนูเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพอย่างเป็นระบบภายในองค์กร เพื่อตอบสนองความต้องการ สร้างความแตกต่างทางการแข่งขัน และเพิ่มประสิทธิผลด้านการมีส่วนร่วมกับตราสินค้า และแนวทางที่ 8 การวางแผนทางการเงินเชิงกลยุทธ์ และการบริหารความเสี่ยงทางการเงินแบบบูรณาการ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลด้านความยืดหยุ่น และการปรับตัวของธุรกิจ

องค์ความรู้ใหม่นี้สะท้อนว่า การเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยไม่สามารถอาศัยการจัดการด้านใดด้านหนึ่งได้ ต้องบูรณาการการจัดการระบบแฟรนไชส์ ปัจจัยเชิงบริบทของธุรกิจ และนวัตกรรมการจัดการเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จึงจะสามารถสร้างความสามารถในการแข่งขัน และการเติบโตอย่างยั่งยืนได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยพบว่า ธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่มในประเทศไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ยังเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรง ความผันผวนของต้นทุน ข้อจำกัดด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล และผลกระทบจากสภาพแวดล้อมภายนอก ส่งผลให้ผู้ประกอบการต้องการการสนับสนุนด้านเงินทุน และเทคโนโลยีจากภาครัฐเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคดิจิทัล ประสิทธิผลของแตกต่างกันตามสถานที่ตั้งของธุรกิจ และรูปแบบของแฟรนไชส์ การจัดการระบบแฟรนไชส์ด้านการจัดการทรัพยากรแบบคล่องตัว ด้านระบบการดำเนินงานที่บูรณาการด้วยเทคโนโลยี และด้านการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างคุณค่าร่วมส่งผลต่อประสิทธิผล นวัตกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของธุรกิจแฟรนไชส์ ประกอบด้วย 8 แนวทาง ได้แก่ 1) การบริหารประสบการณ์ลูกค้าด้วยปัญญาประดิษฐ์ 2) การขยายตลาดสู่ภูมิภาค และกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยโมเดลแฟรนไชส์มาตรฐานสากล 3) การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลแบบองค์รวมเชื่อมโยงการดำเนินงานทุกมิติ 4) นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรบุคคลเฉพาะอุตสาหกรรมเครื่องดื่ม 5) การบริหารต้นทุนต่อหน่วยอย่างชาญฉลาดเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันด้านราคา 6) รักษาความภักดีของลูกค้าด้วยกลยุทธ์คุณค่าที่หลากหลาย 7) พัฒนานวัตกรรมเมนูสุขภาพอย่างเป็นระบบภายในองค์กร และ 8) วางแผนทางการเงินเชิงกลยุทธ์ และการบริหารความเสี่ยงทางการเงินแบบบูรณาการ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ภาครัฐ สมาคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรร่วมกันกำหนดมาตรการสนับสนุนด้านเงินทุน เทคโนโลยี และการพัฒนาห่วงโซ่อุปทาน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทเครื่องดื่ม 2) ผู้ให้สิทธิแฟรนไชส์ ควรกำหนดนโยบายพัฒนาระบบแฟรนไชส์แบบบูรณาการ โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลควบคู่กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการสร้างความร่วมมือกับผู้รับสิทธิแฟรนไชส์ ผ่านระบบข้อมูลกลาง การฝึกอบรม และการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการดำเนินงาน ความสามารถในการแข่งขัน และความยั่งยืนของเครือข่ายแฟรนไชส์ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ 1) ผู้ให้สิทธิแฟรนไชส์ ควรพัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงข้อมูลการดำเนินงานของทุกสาขาแบบ Real-time และนำข้อมูลมาใช้วิเคราะห์การลงทุน การขยายสาขา และการตัดสินใจ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และลดความเสี่ยงทางธุรกิจ และ 2) ผู้ให้สิทธิแฟรนไชส์ ควรนำโมเดล 3C ไปใช้เป็นกรอบการบริหารระบบแฟรนไชส์ โดยส่งเสริมความร่วมมือกับผู้รับสิทธิแฟรนไชส์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคล การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการพัฒนานวัตกรรม เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงาน ความสามารถในการแข่งขัน ประสิทธิผล

และความยั่งยืนของเครือข่ายแฟรนไชส์ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้และเปรียบเทียบกับธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทอื่น เช่น ธุรกิจอาหาร ค้าปลีก และบริการ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และแนวทางการบริหารที่เหมาะสมกับแต่ละบริบท 2) ควรศึกษาวิจัยเชิงลึกกับผู้ประกอบการแฟรนไชส์รายย่อย และรายใหญ่ เพื่อวิเคราะห์ปัญหา และเสนอแนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละกลุ่ม และ 3) ควรนำโมเดล 3C ไปทดสอบ และยืนยันในธุรกิจแฟรนไชส์ประเภทต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศสมาชิกอาเซียน เพื่อประเมินความเหมาะสม ความสามารถในการประยุกต์ใช้ และพัฒนาโมเดลให้มีความเป็นสากล

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2569). ระบบข้อมูลธุรกิจแฟรนไชส์. เรียกใช้เมื่อ 1 กรกฎาคม 2569 จาก https://franchise.dbd.go.th/

ชุติมาพร ภิญญามาศ. (2568). แนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงของผู้บริโภคในธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มในประเทศไทย. วารสารสหวิทยาการบริหารและธุรกิจ, 1(2), 34-44.

ธนีนุช เร็วการ และคณะ. (2566). อิทธิพลของปัจจัยในการดำเนินธุรกิจที่มีต่อความเติบโตของธุรกิจ SMEs ในจังหวัดเชียงราย. วารสารวิชาการการตลาด และการจัดการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 10(2), 74-94. https://doi.org/10.60101/mmr.2023.267405.

ธำมรงค์ เวียงอินทร์ และคณะ. (2566). โมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุของการบริหารงานที่มุ่งเน้นเทคโนโลยีสารสนเทศเชิงกลยุทธ์ร่วมกับกลยุทธ์ความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจแฟรนไชส์ในประเทศไทย. วารสารรัชต์ภาคย์, 17(53), 207-223.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2553). เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.

พิสิฐกร การะหงษ์ และฉัตรวรัญช์ องคสิงห์. (2569). แนวทางการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพในการประกอบธุรกิจร้านกาแฟในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 32(3), 92-102.

ภัทราทิพย์ แสนตระกูล. (2564). แผนธุรกิจร้าน Coconut Coffee. ใน สารนิพนธ์การจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชาความเป็นผู้ประกอบการ. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

ศิริพัฒน์ ศรีจันทร์. (2564). การพิจารณาก่อนเป็นแฟรนไชส์ซี. วารสารวิชาการ และวิจัยมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 11(2), 281-293.

สิรภัทร คำดี. (2562). ปัจจัยการบริหารธุรกิจแฟรนไชส์ที่มีผลต่อผลประกอบการของธุรกิจติดตั้งระบบรถยนต์. วารสารวิชาการศรีปทุมชลบุรี, 16(1), 143-154.

อัญญารัช บัวชู และคณะ. (2567). กลยุทธ์ธุรกิจของแฟรนไชส์ซอร์ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของแฟรนไชส์ซีธุรกิจเครื่องดื่มในจังหวัดสงขลา. วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์, 9(3), 165-176.

Baek, J. S. (2023). Analysis of success factors influencing food service franchise business performance. In Master of Business Administration Department of Business Administration. Chung-Ang University.

Halim, N. F. et al. (2024). The role of franchisee business support in long term survival of franchisee business. UMJember Proceeding Series, 3(3), 917-922. https://doi.org/10.32528/issh.v3i3.712.

Holbeche, L. (2018). The agile organization: How to build an engaged, innovative and resilient business. London: Kogan Page.

Kaplan, R. S. & Norton, D. P. (2001). The strategy-focused organization: How balanced scorecard companies thrive in the new business environment. Boston: Harvard Business School Press.

Keller, K. L. (2013). Strategic brand management: Building, measuring, and managing brand equity. (4th ed.). New Jersey: Pearson.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308.

Sabaran, N. N. H. & Abd Aziz, N. A. (2023). Technology adoption in franchising business: Understanding factors and challenges. Journal of Technology and Operations Management, 18(2), 49-59. https://doi.org/10.32890/jtom2023.18.2.4.

Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: the nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. Strategic Management Journal, 28(13), 1319-1350. https://doi.org/10.1002/smj.640.

Zolfagharian, M. & Naderi, I. (2020). Human resource management challenges facing franchise businesses. Personnel Review, 49(1), 104-124. https://doi.org/10.1108/PR-04-2018-0139.

บทความวิจัย

เครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด: กรณีศึกษาตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี*

POWER NETWORKS AND COMMUNITY PARTICIPATION IN DRUG PREVENTION AND CONTROL: A CASE STUDY OF BANG SAWAN SUBDISTRICT, PHRASAENG DISTRICT, SURAT THANI PROVINCE

จิรวรรณ โสมมนัส*, ธุวพล ทองอินทราช, อมร หวังอัครางกูร

Chirawan Sommanas*, Tuvapon Tongintarach, Amorn Wangukkarangkul

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี สุราษฎร์ธานี ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University, Surat Thani, Thailand

*Corresponding author E-mail: chirawan.noy1234@gmail.com

*Tel: 087-324-2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด 2) ศึกษาปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด และ 3) เสนอแนวทางการมีเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ 3 คน ผู้นำชุมชน 3 คน ผู้ปกครอง 2 คน และประชาชน 2 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และการตรวจสอบแบบสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า 1) ตำบลบางสวรรค์มีทุนทางสังคมจากความสัมพันธ์ใกล้ชิด การช่วยเหลือเกื้อกูล และการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเครือข่ายอำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐ อำนาจทางสังคมของผู้นำชุมชน และอำนาจดูแลในระดับครอบครัว กลุ่มเสี่ยงสำคัญ คือ กลุ่มบุคคลอายุประมาณ 14 - 24 ปี ยาบ้าเป็นสารเสพติดที่พบมาก และมีปัจจัยผลักดันจากเพื่อน ครอบครัว เศรษฐกิจ และการขาดกิจกรรมสร้างสรรค์ 2) อุปสรรคสำคัญ คือ การไม่ตระหนักรู้ งบประมาณและบุคลากรจำกัด กิจกรรมเยาวชนไม่ต่อเนื่อง การสื่อสารข้อมูลไม่ชัดเจน และการประสานงานระหว่างหน่วยงานยังไม่เป็นระบบ และ 3) แนวทางที่เหมาะสม คือ รูปแบบ 3CART ได้แก่ การสร้างพลังอำนาจชุมชน การพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพ ความร่วมมือกับภาคธุรกิจ การจัดพื้นที่กิจกรรมปลอดภัย การฟื้นฟูผู้ผ่านการบำบัด และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสื่อสารและเฝ้าระวัง โดยเปลี่ยนจากการดำเนินงานที่เน้นการบังคับใช้กฎหมายเพียงด้านเดียวไปสู่เครือข่ายความรับผิดชอบร่วมที่เชื่อมตำรวจ ผู้นำ ครอบครัว โรงเรียน วัด หน่วยบริการสุขภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคธุรกิจ

คำสำคัญ: เครือข่ายอำนาจ, การมีส่วนร่วมของชุมชน, การป้องกันยาเสพติด, ชุมชนเข้มแข็ง

* Received 26 August 2026; Revised 17 September 2026; Accepted 1 October 2026

Abstract

This study aimed to: 1) Investigate the current state of community political participation in drug prevention and problem-solving; 2) Examine problems affecting community political participation in drug prevention and control; and 3) Propose guidelines for developing power networks and community participation in addressing drug-related problems. This qualitative research employed purposive sampling to select 10 key informants, including three police officers, three community leaders, two parents, and two local residents. Data were collected through semi-structured in-depth interviews and analyzed using content analysis. Data triangulation was conducted to verify the credibility of the findings. The findings revealed that: 1) Bang Sawan Subdistrict possesses social capital derived from close relationships, mutual assistance, and collaborative community activities. The community power network consists of legal authority exercised by government officials, social authority represented by community leaders, and caregiving authority at the family level. Individuals aged approximately 14-24 years were identified as the primary risk group, with methamphetamine being the most commonly found illicit drug. Contributing factors included peer influence, family conditions, economic constraints, and the lack of constructive activities. 2) The major obstacles to community participation included insufficient awareness, limited budgets and personnel, discontinuous youth activities, unclear communication, and ineffective coordination among related organizations. and 3) The appropriate development approach is the 3CART Model, which consists of community empowerment, life skills and vocational development, collaboration with the private sector, establishment of safe activity spaces, rehabilitation of recovered drug users, and the application of technology for communication and monitoring. The study recommends shifting from a primarily law enforcement-based approach toward a collaborative responsibility network connecting police officers, community leaders, families, schools, temples, healthcare services, local administrative organizations, and the private sector.

Keywords: Power Networks, Community Participation, Drug Prevention, Community Strength

บทนำ

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาสาธารณะที่เชื่อมโยงมิติความมั่นคง เศรษฐกิจ สุขภาพ ครอบครัว และความปลอดภัยของชุมชนเข้าด้วยกัน การขยายตัวของการผลิตและลำเลียงยาเสพติดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้ประเทศไทยเผชิญทั้งปัญหาอุปทานจากภายนอกและการแพร่ระบาดภายในประเทศ โดยเฉพาะยาเสพติดประเภทสารสังเคราะห์ ปัญหาดังกล่าวมิได้เกิดจากพฤติกรรมส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่สัมพันธ์กับโครงสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ความเปราะบางของครอบครัว กลุ่มเพื่อน และสภาพแวดล้อมทางสังคม จึงต้องใช้มาตรการที่เชื่อมการป้องกัน การเฝ้าระวัง การบำบัดฟื้นฟู และการสร้างโอกาสในการกลับคืนสู่สังคม (ประจวบ แหลมหลัก และคณะ, 2557); (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2564)

แม้รัฐจะมีอำนาจตามกฎหมายและกลไกปราบปราม แต่ประสิทธิผลของการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของประชาชนและความสามารถของเครือข่ายท้องถิ่นในการเปลี่ยนข้อมูล ความไว้วางใจ และทรัพยากรให้เป็นการปฏิบัติร่วม การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายกว้างครอบคลุมการกระทำโดยสมัครใจที่มุ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย การบริหารงาน และการตัดสินใจของรัฐทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น (Weiner, M., 1971) ขณะที่กระบวนการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพควรเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมค้นหาปัญหา วางแผน ปฏิบัติ และติดตามประเมินผล มิใช่เป็นเพียงผู้รับนโยบายจากส่วนราชการ (จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, 2527) ชุมชนที่มีทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ไว้วางใจกันจึงมีศักยภาพในการสร้างกลไกเฝ้าระวังและดูแลสมาชิกได้มากกว่าชุมชนที่ขาดความเชื่อมโยง (ประเวศ วะสี, 2541)

ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมีกิจกรรมส่วนรวม แต่ยังเผชิญปัญหายาเสพติดอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลของสถานีตำรวจภูธรบางสวรรค์ระบุว่า ปี 2563 มีคดีเกี่ยวข้องกับยาเสพติด จำนวน 460 คดี ผู้ต้องหา 500 ราย ปี 2564 เพิ่มเป็น 501 คดี ผู้ต้องหา 530 ราย ปี 2565 เพิ่มเป็น 531 คดี ผู้ต้องหา 575 ราย และปี 2566 เพิ่มเป็น 538 คดี ผู้ต้องหา 579 ราย รวม 4 ปี จำนวน 2,030 คดี และผู้ต้องหา 2,184 ราย (สถานีตำรวจภูธรบางสวรรค์, 2567) แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนว่าการบังคับใช้กฎหมายเพียงลำพังยังไม่เพียงพอ โดยเฉพาะเมื่อการเข้าสู่วงจรยาเสพติดเกี่ยวข้องกับเยาวชน กลุ่มเพื่อน ปัญหาครอบครัว ความไม่มั่นคงทางรายได้ และการขาดพื้นที่กิจกรรมที่ปลอดภัย

จากบริบทดังกล่าว การมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด อย่างไรก็ตาม การสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดผลอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องพิจารณาถึงโครงสร้างเครือข่ายอำนาจ การกระจายข้อมูล ความไว้วางใจ และการเชื่อมโยงทรัพยากรระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจ ผู้นำชุมชน ครอบครัว ประชาชน โรงเรียน วัด หน่วยบริการสุขภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคธุรกิจ การศึกษาเครือข่ายอำนาจจึงช่วยให้เห็นบทบาทของผู้มีอำนาจตัดสินใจ ผู้มีอิทธิพลทางสังคม ผู้ที่ใกล้ชิดกับกลุ่มเสี่ยง ตลอดจนข้อจำกัดและช่องว่างในการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ อันนำไปสู่ความเข้าใจรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นฐานในการออกแบบมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่สอดคล้องกับพื้นที่ ส่งเสริมบทบาทร่วมของประชาชน และพัฒนาระบบช่วยเหลือที่เชื่อมโยงตั้งแต่การป้องกันก่อนเกิดปัญหา การแก้ไขปัญหา ไปจนถึงการฟื้นฟูและการกลับคืนสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ศึกษา
3. เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เหมาะสมกับบริบทตำบลบางสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวทางพัฒนาเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของตำบลบางสวรรค์ โดยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาเอกสารและกำหนดกรอบการวิจัย ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เครือข่ายอำนาจ ทุนทางสังคม และการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ประเด็นศึกษา และแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ระยะเวลาดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมีนาคม 2568 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2569

2. การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน ได้รับการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคลที่มีความรู้ ประสบการณ์ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ตำรวจ จำนวน 3 คน ได้แก่ สารวัตรใหญ่ นายตำรวจระดับสารวัตร และนายตำรวจระดับรองสารวัตร ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ตัวแทนผู้ปกครอง จำนวน 2 คน ประชาชนในพื้นที่ จำนวน 2 คน

3. การสร้างเครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured In-depth Interview) ซึ่งครอบคลุม 4 ประเด็น ได้แก่ บทบาทของชุมชนและหน่วยงานในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด รูปแบบการมีส่วนร่วมและการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดด้านทรัพยากร และแนวทางการพัฒนากลไกการป้องกัน แก้ไข และฟื้นฟู ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 12 - 22 กรกฎาคม 2568 โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนประสบการณ์ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะอย่างอิสระภายใต้กรอบคำถามที่กำหนด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถูกนำมาถอดความ ตรวจสอบความครบถ้วน และวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Content Analysis) โดยผู้วิจัยดำเนินการกำหนดหน่วยความหมาย จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย เปรียบเทียบความเหมือน ความแตกต่าง และความสัมพันธ์ของข้อมูลระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ก่อนสังเคราะห์ข้อค้นพบเชิงอุปนัย สำหรับการวิเคราะห์เครือข่ายอำนาจ ผู้วิจัยพิจารณาจากฐานอำนาจ บทบาทในการตัดสินใจ การเข้าถึงข้อมูล การครอบครองทรัพยากร และความสามารถในการเชื่อมประสานระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การอธิบายรูปแบบเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชน

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง และประชาชน รวมทั้งตรวจสอบร่วมกับเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หากพบข้อมูลที่ไม่ชัดเจน ผู้วิจัยดำเนินการสอบถามเพิ่มเติมเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ทั้งนี้ การนำเสนอผลการวิจัยใช้รหัสแทนชื่อผู้ให้ข้อมูลเพื่อรักษาความลับและจริยธรรมการวิจัย

6. การสังเคราะห์ผลการวิจัย หลังจากวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์มาสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประเด็น ได้แก่ สภาพปัจจุบันของเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม และแนวทางพัฒนาเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

ผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันของเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลบางสวรรค์

ผลการศึกษาพบว่า ตำบลบางสวรรค์มีทุนทางสังคมที่เป็นฐานสำคัญของการสร้างเครือข่ายป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกิจกรรมด้านเกษตรกรรม งานบุญ งานวัด และกิจกรรมส่วนรวมของหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เกิดช่องทางการสื่อสารที่รวดเร็วและความไว้วางใจระหว่างคนในชุมชน ส่งผลให้ผู้นำชุมชนสามารถระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน และครอบครัวสามารถทำหน้าที่เฝ้าระวังพฤติกรรมของเยาวชนได้ อย่างไรก็ตาม การใช้ทุนทางสังคมดังกล่าวยังอยู่ในลักษณะความสัมพันธ์ส่วนบุคคลและการช่วยเหลือกันตามสถานการณ์ มากกว่าการพัฒนาเป็นกลไกการทำงานร่วมที่มีโครงสร้างและเป้าหมายร่วมกันอย่างชัดเจน

เมื่อวิเคราะห์เครือข่ายอำนาจในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด พบว่า มีผู้มีบทบาทสำคัญ 3 ระดับ ได้แก่ 1) อำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งมีบทบาทในการรับผิดชอบด้านการบังคับใช้กฎหมาย การรวบรวมข้อมูลคดี การเฝ้าระวัง การปราบปราม และการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ 2) อำนาจทางสังคมของผู้นำชุมชน ซึ่งเกิดจากความไว้วางใจ การยอมรับของประชาชน และความสามารถในการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ และ 3) อำนาจด้านการดูแลในชีวิตประจำวันของครอบครัวและประชาชน ซึ่งเป็นกลไกที่ใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนมากที่สุด ทั้งนี้พบว่า การเชื่อมโยงระหว่างตำรวจ ผู้นำชุมชน ครอบครัว โรงเรียน วัด หน่วยบริการสุขภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคธุรกิจ ยังมีลักษณะเป็นการประสานงานเฉพาะกิจมากกว่าระบบเครือข่ายที่มีการกำหนดบทบาท ข้อมูลร่วม และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

ด้านสถานการณ์ปัญหา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มมีความเห็นสอดคล้องกันว่ากลุ่มบุคคล 14 - 24 ปี เป็นกลุ่มเสี่ยงสำคัญ โดยยาบ้าเป็นสารเสพติดที่พบมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ เคตามีนและสารกระตุ้นประสาทบางประเภท ปัจจัยที่นำไปสู่การเข้าสู่วงจรยาเสพติด ได้แก่ อิทธิพลจากกลุ่มเพื่อน ความต้องการการยอมรับ การเข้าถึงยาเสพติดได้ง่าย และการทดลองใช้ นอกจากนี้ ปัจจัยด้านครอบครัวและเศรษฐกิจ เช่น การขาดการดูแล ความขัดแย้งในครอบครัว ความยากจน การว่างงาน และความเครียด ยังเป็นเงื่อนไขที่เพิ่มความเปราะบางของเยาวชน

ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเข้าร่วมประชุม การแจ้งเบาะแส การรณรงค์ให้ความรู้ การเฝ้าระวังพฤติกรรมกลุ่มเสี่ยงโดยผู้นำและครอบครัว รวมถึงการจัดกิจกรรมสำหรับเยาวชน ซึ่งสะท้อนบทบาทของชุมชนทั้งด้านการป้องกันและการแก้ไขปัญหา อย่างไรก็ตาม ระดับการมีส่วนร่วมยังมีความแตกต่างกัน โดยกลุ่มผู้นำและผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงมักมีบทบาทเป็นผู้ริเริ่มและประสานงาน ขณะที่ประชาชนบางส่วนยังมีส่วนร่วมในลักษณะผู้รับข้อมูลหรือเข้าร่วมเมื่อได้รับการเชิญชวน ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในระดับการร่วมวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแนวทางดำเนินงาน และการประเมินผลร่วมกันยังไม่เกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ

ดังนั้น สภาพปัจจุบันของตำบลบางสวรรค์จึงสะท้อนว่า ชุมชนมีต้นทุนทางสังคมและเครือข่ายอำนาจที่เอื้อต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด แต่ยังจำเป็นต้องพัฒนากลไกเชื่อมโยงระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ให้เป็นระบบ เพื่อยกระดับจากการมีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่ไปสู่การเป็นเครือข่ายความรับผิดชอบร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. ปัญหาและอุปสรรคของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ตำรวจ ผู้นำชุมชน ตัวแทนผู้ปกครอง และประชาชนในพื้นที่ ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่ประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของชุมชน พบประเด็นสำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ประการแรก การตระหนักรู้และความรับผิดชอบร่วมของชุมชนยังไม่ทั่วถึง ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่าประชาชนบางส่วนยังมองว่าปัญหายาเสพติดเป็นหน้าที่หลักของเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือครอบครัวของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้การมีส่วนร่วมด้านการเฝ้าระวัง การแจ้งข้อมูล และการเข้าร่วมกิจกรรมป้องกันยาเสพติดยังไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้นำชุมชนและประชาชนบางส่วนระบุว่า ความกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัย ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และความกลัวผลกระทบต่อครอบครัว ส่งผลให้บางคนไม่กล้าเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับปัญหายาเสพติดในพื้นที่

2.2 ประการที่สอง ข้อจำกัดด้านทรัพยากรในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหา ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ตำรวจและผู้นำชุมชนสะท้อนว่า การดำเนินงานยังมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร สื่อประชาสัมพันธ์ และผู้รับผิดชอบหลักที่สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้กิจกรรมป้องกันยาเสพติดหลายโครงการมีลักษณะเป็นกิจกรรมเฉพาะช่วงเวลาหรือขึ้นอยู่กับงบประมาณของแต่ละหน่วยงาน เมื่อสิ้นสุดโครงการ การติดตามกลุ่มเสี่ยงและการดูแลผู้ผ่านการบำบัดจึงลดลง

2.3 ประการที่สาม กิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเยาวชนยังไม่เพียงพอและไม่ต่อเนื่อง จากข้อมูลของผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และประชาชน พบว่า กิจกรรมสำหรับเยาวชนในพื้นที่ยังมีรูปแบบจำกัด และบางส่วนไม่สอดคล้องกับความสนใจของเยาวชนในปัจจุบัน โดยเฉพาะพื้นที่สำหรับกีฬา ศิลปะ การพัฒนาทักษะชีวิต และการฝึกอาชีพ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างทางเลือกเชิงบวก ทำให้เยาวชนบางส่วนยังขาดพื้นที่ปลอดภัยในการใช้เวลาว่างและขาดโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเอง

2.4 ประการที่สี่ การเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างหน่วยงานยังไม่มีระบบรองรับอย่างชัดเจน ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มสะท้อนตรงกันว่า แม้ตำรวจ ผู้นำชุมชน ครอบครัว โรงเรียน วัด หน่วยบริการสุขภาพ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทในการแก้ไขปัญหา แต่การประสานงานยังเป็นลักษณะเฉพาะกิจ ข้อมูลส่วนใหญ่ยังแยกอยู่ตามหน่วยงาน และยังขาดกลไกกลางสำหรับร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ กำหนดบทบาทหน้าที่ ติดตามกลุ่มเสี่ยง และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน ส่งผลให้ทรัพยากรและอำนาจของแต่ละภาคส่วนไม่สามารถนำมาใช้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนว่า ปัญหาสำคัญของเครือข่ายและการมีส่วนร่วมไม่ได้เกิดจากการขาดผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ แต่เกิดจากข้อจำกัดด้านการสร้างความรับผิดชอบร่วม ระบบสนับสนุนทรัพยากร ความต่อเนื่องของกิจกรรม และกลไกเชื่อมโยงระหว่างภาคส่วน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องนำไปพัฒนาแนวทางสร้างเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ต่อไป

3. แนวทางพัฒนาเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วม

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า แนวทางพัฒนาเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนควรดำเนินการทั้งด้านการป้องกันปัญหาก่อนเกิดขึ้น การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และการสร้างกลไกเครือข่ายเพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง ดังนี้

3.1 แนวทางด้านการป้องกันปัญหายาเสพติด ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่า ควรสร้างความรู้และความตระหนักเกี่ยวกับยาเสพติดอย่างต่อเนื่องแก่ประชาชนทุกช่วงวัย ตั้งแต่เด็ก เยาวชน ผู้ปกครอง จนถึงผู้สูงอายุ โดยใช้ช่องทางที่หลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมในสถานศึกษา เวทีเรียนรู้ของชุมชน สื่อออนไลน์ และสื่อประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงง่าย ควบคู่กับการสร้างช่องทางแจ้งข้อมูลหรือขอความช่วยเหลือที่มีความปลอดภัย เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับข้อมูลข่าวสารเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและร่วมกำหนดแนวทางป้องกันปัญหา สำหรับกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงสำคัญ ควรพัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับความสนใจ เช่น กีฬา ศิลปะ ค่ายพัฒนาทักษะชีวิต การจัดการอารมณ์และความเครียด การสื่อสาร การตัดสินใจ และการฝึกทักษะอาชีพ โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีบทบาทเป็นผู้ร่วมคิดและร่วมจัดกิจกรรม เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและลดปัจจัยเสี่ยงจากการใช้เวลาว่างในทางที่ไม่เหมาะสม

3.2 แนวทางด้านการแก้ไขปัญหาและการฟื้นฟูผู้ได้รับผลกระทบ ด้านการแก้ไขปัญหาสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ควรพัฒนาระบบความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาล หน่วยบำบัด ครอบครัว ผู้นำชุมชน และสถานประกอบการ เพื่อให้เกิดการดูแลแบบองค์รวม ทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต การลดการตีตราทางสังคม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการสร้างโอกาสในการกลับเข้าสู่สังคม นอกจากนี้ การป้องกันการกลับไปใช้ยาเสพติดซ้ำควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ที่ยอมรับจากครอบครัวและชุมชน รวมถึงการมีผู้ประสานงานติดตามและให้ความช่วยเหลือหลังผ่านกระบวนการบำบัด

3.3 แนวทางพัฒนาโครงสร้างเครือข่ายและระบบสนับสนุนการดำเนินงาน เพื่อให้การป้องกันและแก้ไขปัญหามีความต่อเนื่อง ควรจัดตั้งกลไกคณะทำงานระดับตำบล ที่ประกอบด้วย ตัวแทนจากตำรวจ ผู้นำชุมชน ครอบครัว โรงเรียน วัด หน่วยบริการสุขภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคธุรกิจ โดยร่วมกันกำหนดเป้าหมาย แผนงาน ตัวชี้วัด และระบบติดตามผล ทั้งนี้ ควรพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงานโดยคำนึงถึงการรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคล รวมถึงนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนการสื่อสาร การเผยแพร่ความรู้ การแจ้งเตือนความเสี่ยง การรับความช่วยเหลือ และการติดตามกิจกรรมของเครือข่าย

ผลการศึกษานำไปสู่ข้อเสนอรูปแบบ 3CART Model ซึ่งเน้นการสร้างพลังอำนาจชุมชน (Community Empowerment) การพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพ (Life Skills and Vocational Development) และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Collaboration) เพื่อเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานจากการบังคับใช้กฎหมายเพียงด้านเดียวไปสู่ระบบความรับผิดชอบร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์	ข้อค้นพบสำคัญ	นัยต่อการดำเนินงาน
สภาพปัจจุบัน	มีทุนทางสังคมสูง, อำนาจกระจายระหว่างตำรวจ ผู้นำ และครอบครัว, เยาวชน 14 - 24 ปีเป็นกลุ่มเสี่ยง, ยาบ้าพบมาก	พัฒนาทุนทางสังคมให้เป็นระบบเฝ้าระวังและการวางแผนร่วมที่ต่อเนื่อง
ปัญหาและอุปสรรค	ความตระหนักไม่ทั่วถึง, งบประมาณและบุคลากรจำกัด, กิจกรรมเยาวชนไม่ต่อเนื่อง, การประสานงานไม่เป็นระบบ	กำหนดเจ้าภาพร่วม แผนรายปี ระบบข้อมูลและทรัพยากรที่ชัดเจน
แนวทางพัฒนา	การให้ความรู้ กิจกรรมปลอดภัย ทักษะชีวิตและอาชีพ การฟื้นฟู ความร่วมมือ และเทคโนโลยี	ขับเคลื่อนรูปแบบ 3CART ด้วยคณะทำงานหลายภาคส่วนและการติดตามผล

อภิปรายผล

1. สภาพปัจจุบันของเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ข้อค้นพบเรื่องความสัมพันธ์ใกล้ชิดและการช่วยเหลือเกื้อกูลสะท้อนว่าตำบลบางสวรรค์มีทุนทางสังคมที่เอื้อต่อการรวมตัว และเป็นพื้นฐานสำคัญของเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ชุมชนเข้มแข็ง มิได้หมายถึง การไม่มีปัญหา แต่หมายถึง ความสามารถของสมาชิกในการเรียนรู้ จัดการและแก้ไขปัญหาร่วมกัน (ประเวศ วะสี, 2541) อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคมจะเกิดผลต่อการป้องกันยาเสพติดเมื่อถูกแปลงเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมครบวงจร ตั้งแต่ร่วมค้นหาปัญหา วางแผน ปฏิบัติ และประเมินผล (จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, 2527) ผลการศึกษาที่ประชาชนส่วนหนึ่งเข้าร่วมเฉพาะเมื่อมีการเชิญชวนจึงชี้ว่าชุมชนมี “ศักยภาพของการมีส่วนร่วม” สูง แต่ยังต้องพัฒนาไปสู่ “สถาบันของการมีส่วนร่วม” ที่มีเวที กติกา และความรับผิดชอบต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาด้านเครือข่ายอำนาจ พบว่า ตำบลบางสวรรค์มีการกระจายบทบาทของผู้เกี่ยวข้องหลายระดับ ได้แก่ อำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ อำนาจทางสังคมของผู้นำชุมชน และอำนาจการดูแลในระดับครอบครัว ซึ่งแต่ละฝ่ายมีบทบาทแตกต่างกันในการป้องกันและแก้ไขปัญหา อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงกับโรงเรียน วัด หน่วยบริการสุขภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคธุรกิจ ยังมีลักษณะเป็นกิจกรรมเฉพาะครั้งมากกว่าระบบเครือข่ายที่มีเป้าหมายร่วม ข้อมูลร่วม และการติดตามอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ พบว่า เยาวชนเป็นกลุ่มเสี่ยงและปัจจัยเชื่อมโยงมาจากเพื่อน ครอบครัว เศรษฐกิจ และการขาดกิจกรรม สอดคล้องกับมุมมองที่ว่าปัญหายาเสพติดเป็นผลจากเงื่อนไขทางสังคมหลายระดับ มิใช่เกิดจากความบกพร่องของบุคคลเพียงด้านเดียว (ประจวบ แหลมหลัก และคณะ, 2557) ดังนั้น การป้องกันปัญหาจึงจำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันทั้งการเฝ้าระวังโดยตำรวจ การสร้างภูมิคุ้มกันในครอบครัว การจัดพื้นที่สร้างสรรค์ และการเพิ่มโอกาสทางอาชีพ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ ธัญกนกรัชต์ จิรโชคนิธิชโยธร และคณะ ที่เสนอการใช้วัดและชุมชนเป็นศูนย์กลางสร้างความรู้และชุมชนต้นแบบ (ธัญกนกรัชต์ จิรโชคนิธิชโยธร และคณะ, 2564) รวมถึง นิภาวรรณ ตติยนันทพร ที่เน้นการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนทั้งด้านการป้องกันและการบำบัด (นิภาวรรณ ตติยนันทพร, 2565)

2. ปัญหาและอุปสรรคของเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ความกลัว การไม่ตระหนัก งบประมาณจำกัด และการประสานงานไม่ต่อเนื่อง สะท้อนข้อจำกัดของการทำงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ กล่าวคือ หน่วยงานรัฐมีอำนาจตามกฎหมายและข้อมูลทางการ แต่ประชาชนซึ่งมีข้อมูลใกล้ชิดกับสถานการณ์ในพื้นที่อาจไม่มั่นใจในการสื่อสาร ขณะที่ผู้นำชุมชนมีความชอบธรรมทางสังคมแต่ขาดทรัพยากรและระบบสนับสนุน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ ชนากานต์ ประสารวุฒิ ซึ่งชี้ว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมต้องลดความกลัวและสร้างการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง (ชนากานต์ ประสารวุฒิ, 2566) และสอดคล้องกับ เกศินี วีรศิลป์ และคณะ ที่เสนอให้สนับสนุนการอบรมสื่อ และแรงจูงใจแก่ผู้นำชุมชน การออกแบบเครือข่ายจึงต้องไม่เพียงเชิญทุกฝ่ายมาประชุม แต่ต้องสร้างหลักประกันความปลอดภัย ช่องทางข้อมูล และทรัพยากรที่ทำให้แต่ละฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ได้จริง (เกศินี วีรศิลป์ และคณะ, 2566)

3. แนวทางพัฒนาเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วม พบว่า การดำเนินงานควรมุ่งสร้างความร่วมมือหลายภาคส่วน โดยครอบคลุมทั้งการป้องกัน การแก้ไข และการฟื้นฟู ซึ่งสอดคล้องกับ ธนกร จิตรหาญ และคณะ ที่พบว่าปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของผู้นำและประชาชน (ธนกร จิตรหาญ และคณะ, 2567)

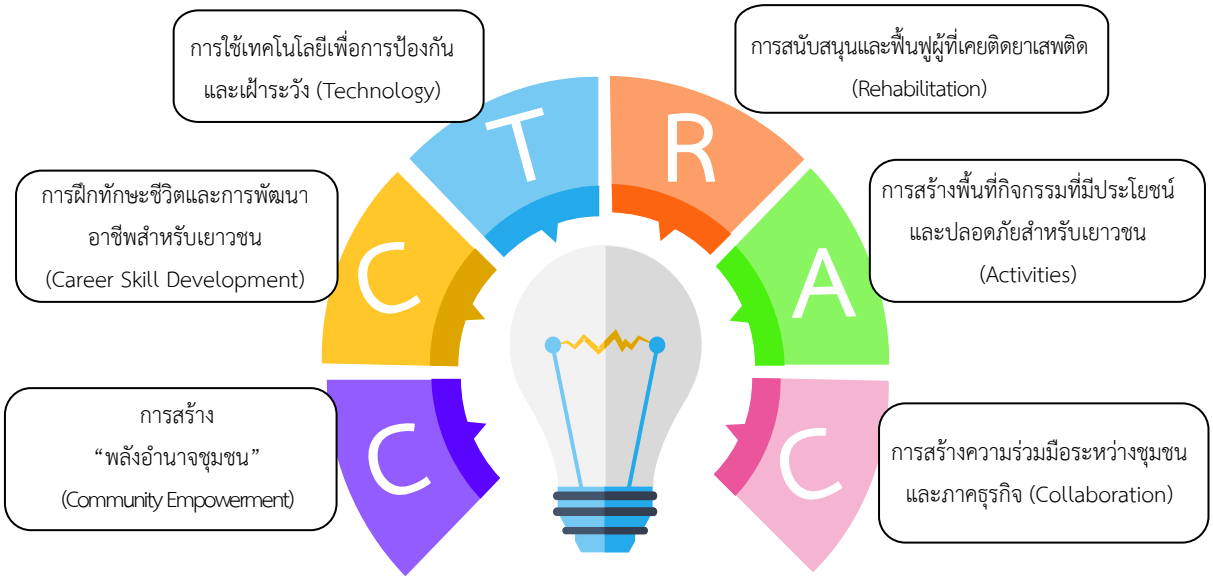
และสอดคล้องกับ ศักดิ์ หมู่ธิมา และบุญเอื้อ บุญฤทธิ์ ที่เน้นการร่วมวางแผน การพัฒนาความรู้ และระบบช่วยเหลือที่เข้าถึงได้รวดเร็ว การจัดวางบทบาทของภาคธุรกิจและเทคโนโลยีไว้ในเครือข่ายป้องกันและฟื้นฟู ภาคธุรกิจช่วยสร้างเส้นทางอาชีพและการยอมรับทางสังคม ส่วนเทคโนโลยีช่วยให้ข้อมูลและความช่วยเหลือเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้รวดเร็ว แต่ต้องกำกับด้วยหลักความลับและไม่ตีตราผู้เกี่ยวข้อง (ศักดิ์ หมู่ธิมา และบุญเอื้อ บุญฤทธิ์, 2562)

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยสังเคราะห์เป็นรูปแบบ 3CART ซึ่งเป็นกรอบการจัดการเครือข่ายอำนาจและการมีส่วนร่วมแบบครบวงจร ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบที่ต้องทำงานเชื่อมโยงกัน มิใช่ดำเนินการแยกโครงการ ได้แก่ 3C คือ Community Empowerment การสร้างพลังอำนาจชุมชน Career Skill Development การพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพ และ Collaboration การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานและภาคธุรกิจ ส่วน A คือ Activities การสร้างพื้นที่กิจกรรมที่มีประโยชน์และปลอดภัย R คือ Rehabilitation การฟื้นฟูและคืนคนสู่สังคม และ T คือ Technology การใช้เทคโนโลยีเพื่อความรู้ การเฝ้าระวัง และการเข้าถึงความช่วยเหลือ

โครงสร้างของรูปแบบมีหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ ประการแรก กระจายอำนาจจากการสั่งการของรัฐไปสู่ความรับผิดชอบร่วม โดยให้ประชาชนและเยาวชนมีส่วนกำหนดกิจกรรม ประการที่สอง เชื่อมการป้องกันกับการฟื้นฟูและโอกาสทางเศรษฐกิจ เพื่อไม่ให้ผู้ผ่านการบำบัดกลับเข้าสู่วงจรเดิม และประการที่สาม ใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือประสานเครือข่าย ไม่ใช่เครื่องมือเฝ้าระวังที่ละเมิดความเป็นส่วนตัว การนำ 3CART ไปใช้ควรเริ่มจากการจัดตั้งคณะทำงานระดับตำบล วิเคราะห์กลุ่มเสี่ยงและทรัพยากร กำหนดแผนงานร่วม ทดลองกิจกรรม และประเมินผลเป็นรอบ

แนวทางเชิงนโยบายและกิจกรรมใหม่ ๆ ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

ภาพที่ 1 รูปแบบ 3CART สำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลบางสวรรค์มีฐานสำคัญจากความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งของชุมชน แต่ยังขาดการเชื่อมพลังของเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำ ครอบครัว และองค์กรต่าง ๆ ให้เป็นระบบต่อเนื่อง เยาวชนเป็นกลุ่มเสี่ยงสำคัญ โดยความเสี่ยงเชื่อมโยงทั้งเพื่อน ครอบครัว เศรษฐกิจ และการขาดกิจกรรม การแก้ปัญหาจึงต้องขยายจากการปราบปรามไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกัน พื้นที่ปลอดภัย ทักษะอาชีพ การฟื้นฟู และโอกาสกลับคืนสู่สังคม รูปแบบ 3CART เป็นข้อเสนอสำหรับรวมองค์ประกอบเหล่านี้ไว้ในกรอบเดียวและจัดวางอำนาจของแต่ละภาคส่วนให้สนับสนุนกัน ดังนี้ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรร่วมกับสถานีตำรวจ โรงเรียน วัด โรงพยาบาล ผู้นำชุมชน และตัวแทนเยาวชน จัดตั้งคณะทำงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดระดับตำบล กำหนดแผนรายปี ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ ช่องทางข้อมูล และตัวชี้วัดร่วม 2) ควรจัดกิจกรรมเยาวชนอย่างต่อเนื่องตลอดปี โดยให้เยาวชนร่วมออกแบบ เชื่อมกีฬา ศิลปะ ทักษะชีวิต การจัดการความเครียด ทักษะดิจิทัล และการฝึกอาชีพกับสถานประกอบการในพื้นที่ 3) ควรพัฒนาระบบช่วยเหลือและฟื้นฟูหลังการบำบัดที่เชื่อมครอบครัว หน่วยสุขภาพ ผู้นำชุมชน และนายจ้าง ลดการตีตรา สนับสนุนการฝึกอาชีพและการมีงานทำ พร้อมมีผู้ประสานงานติดตามรายกรณี และ 4) ควรพัฒนาช่องทางสื่อสารและแจ้งข้อมูลที่ปลอดภัย ใช้งานง่าย และรักษาความลับ พร้อมเผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้องแก่ทุกช่วงวัย โดยประเมินผลทั้งจำนวนผู้เข้าร่วม คุณภาพการมีส่วนร่วม การเข้าถึงความช่วยเหลือ และการกลับไปเสพซ้ำ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบ 3CART Model ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยทดลองใช้ในหลายชุมชนและติดตามผลระยะยาว รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบพื้นที่ที่มีระดับความเข้มแข็งของชุมชนและโครงสร้างเศรษฐกิจแตกต่างกัน นอกจากนี้ ควรศึกษามุมมองของเยาวชนและผู้ผ่านการบำบัดโดยตรง เพื่อให้การออกแบบกิจกรรมและระบบฟื้นฟูตอบสนองต่อประสบการณ์และความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

เกศินี วีรศิลป์ และคณะ. (2566). การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 3(1), 16-31.

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. (2527). การบริหารงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ชนากานต์ ประสารวุฒิ. (2566). ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของประชาชนในเขตอำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ธนกร จิตรหาญ และคณะ. (2567). การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการจัดการปัญหายาเสพติดของชุมชนตำบลหนองบอน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารการบริหารปกครองและนวัตกรรมสังคม, 1(2), 71-85.

ธัญกนกรัชต์ จิรโชคนิธิชโยธร และคณะ. (2564). แนวทางการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์และประชาชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นิภาวรรณ ตติยนันทพร. (2565). การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันและบำบัดยาเสพติด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารศูนย์อนามัยที่ 9: วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม, 16(2), 581-596.

ประจวบ แหลมหลัก และคณะ. (2557). ปัญหายาเสพติดในสังคมไทยมุมมองทางสังคมวิทยา. วารสารการพยาบาลการสาธารณสุขและการศึกษา, 15(3), 3-13.

ประเวศ วะสี. (2541). ชุมชนเข้มแข็ง: ทุนทางสังคมของไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน.

ศักดิ์ หมู่ธิมา และบุญเอื้อ บุญฤทธิ์. (2562). การจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันปัญหายาเสพติดในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเขตสวนหลวง. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 13(2), 11-25.

สถานีตำรวจภูธรบางสวรรค์. (2567). รายงานสถิติคดีและการกระทำผิดในเขตสถานีตำรวจภูธรบางสวรรค์. เรียกใช้เมื่อ 5 สิงหาคม 2567 จาก https://bangsawan.suratthani.police.go.th/

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2564). ผลการปราบปรามยาเสพติดทั่วประเทศ สำนักปราบปรามยาเสพติด. กรุงเทพมหานคร: สำนักปราบปรามยาเสพติด สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม.

Weiner, M. (1971). Political Participation: Crisis of the Political Process. New York: Princeton University Press.

บทความวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอาราม ในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก*

FACTORS INFLUENCING THE DECISION TO PURCHASE BEVERAGES AT ARAMCOFFEE SHOP WAT PHRASIRATTANA MAHATHAT WORAMAHAWIHAN, PHITSANULOK PROVINCE

วุฒิไกร เชื้อบุญจันทร์*, ตระกูล จิตวัฒนากร, ณฐา โคตรโสภา
Wuttikai Chuaboonjan*, Trakul Chiwattanakorn, Natha Kotsopa
คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ปทุมธานี ประเทศไทย
Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University, Pathum Thani, Thailand
*Corresponding author E-mail: 681400873@northbkk.ac.th
*Tel: 098-621-1888

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอาราม ในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล และ 2) ศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่มาใช้บริการในร้านกาแฟอาราม จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติอ้างอิง ได้แก่ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการหาค่าสหสัมพันธ์ (Correlation) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการศึกษาพบว่า 1) ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย จำนวน 222 คน อายุ 41 - 60 ปี จำนวน 217 คน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,000 - 20,000 บาท จำนวน 193 คน การศึกษา ปริญญาตรี จำนวน 284 คน อาชีพพนักงานเอกชน จำนวน 99 คน สถานภาพโสด จำนวน 151 คน ความถี่ในการเข้าใช้บริการ 1 - 2 ครั้งต่อสัปดาห์ จำนวน 250 คน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครั้งในการใช้บริการ 101 - 150 บาท จำนวน 136 คน และใช้เพื่อประชุม จำนวน 157 คน 2) การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ภาพรวม เมื่อจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลด้านประเภทการใช้บริการร้านกาแฟ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และ 3) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ได้แก่ ด้านกระบวนการและด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ภาพรวม ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าน้ำหนัก Beta คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Beta = .667) ด้านกระบวนการ (Beta = .212)

คำสำคัญ: ส่วนประสมทางการตลาด, การตัดสินใจเลือกซื้อ, ร้านกาแฟ, วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร

* Received 3 September 2026; Revised 9 October 2026; Accepted 16 October 2026

Abstract

This research article aims to 1) Compare the purchasing decisions regarding beverages at Aram Coffee Shop within Wat Phrasirattana Mahathat Woramahawihan, Phitsanulok Province, based on personal characteristics. and 2) Study the marketing mix factors influencing consumers' beverage purchasing decisions in the area of Wat Phrasirattana Mahathat Woramahawihan. A questionnaire was used as the research instrument. The sample consisted of 400 customers of Aram Coffee Shop, selected using a convenience sampling method. Data were analyzed using descriptive statistics (percentage, mean, and standard deviation) and inferential statistics (One-way ANOVA and correlation analysis) via a statistical software package. The results revealed that 1) The majority of respondents were male (222), aged 41 - 60 years (217), had a monthly income of 10,000 - 20,000 Baht (193), held a bachelor's degree (284), were private-sector employees (99), were single (151), visited the shop 1 - 2 times per week (250), spent an average of 101 - 150 Baht per visit (136), and used the venue for meetings (157) and 2) regarding the overall beverage purchasing decisions of consumers in the area of Wat Phrasirattana Mahathat Woramahawihan when classified by personal characteristics and the type of coffee shop usage statistically significant at the .01 level. and 3) Marketing mix factors specifically Process and Physical Evidence influenced consumers' decisions to purchase beverages in the area of Wat Phrasirattana Mahathat Woramahawihan. Overall, the influence was statistically significant at the .01 level, with Beta coefficients of .667 for Physical Evidence and .212 for Process.

Keywords: Marketing Mix, Purchasing Decision, Coffee Shop, Wat Phrasirattana Mahathat Woramahawihan

บทนำ

ปัจจุบันธุรกิจร้านกาแฟเป็นหนึ่งในธุรกิจที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่องทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและพฤติกรรมการบริโภค โดยเฉพาะกลุ่มวัยทำงานและวัยรุ่นที่นิยมบริโภคกาแฟและเครื่องดื่มต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ร้านกาแฟจึงไม่ได้เป็นเพียงสถานที่สำหรับบริโภคเครื่องดื่ม แต่ยังเป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อน พบปะสังสรรค์ ทำงาน และเรียนรู้ ส่งผลให้ธุรกิจร้านกาแฟมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคม และมีการแข่งขันเพิ่มสูงขึ้น ผู้ประกอบการจึงต้องพัฒนาคุณภาพและความหลากหลายของสินค้า ราคา บรรยากาศร้าน ตลอดจนการใช้สื่อออนไลน์และการตลาดดิจิทัลเพื่อสร้างการรับรู้และดึงดูดผู้บริโภค ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีส่วนต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภค (ทศพร ลีลอย, 2563) สำหรับประเทศไทย ธุรกิจร้านกาแฟมีบทบาทต่อการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ การจ้างงาน และการตอบสนองต่อพฤติกรรมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลง เช่น การทำงานนอกสถานที่และการใช้ร้านกาแฟเป็นพื้นที่ทางสังคม อย่างไรก็ตาม ในช่วงปี พ.ศ. 2569 - 2571 ธุรกิจยังเผชิญความท้าทายจากภาวะเศรษฐกิจ ความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ ต้นทุนพลังงานและวัตถุดิบที่อยู่ในระดับสูง

ตลอดจนการแข่งขันที่รุนแรงขึ้น โดยคาดว่ารายได้รวมของธุรกิจจะขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 2.9 - 3.9 ต่อปี ขณะเดียวกัน การขยายตัวของแพลตฟอร์ม Food Delivery ศูนย์การค้า และร้านค้าปลีกสมัยใหม่ ช่วยเพิ่มช่องทางการจำหน่าย และขยายฐานลูกค้า ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์ด้านสินค้า ราคา การบริการ และการตลาด อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความแตกต่างและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค (วิจัยกรุงศรี, 2569)

ธุรกิจร้านกาแฟมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่องจากการขยายสาขาไปยังพื้นที่ที่มีศักยภาพ การพัฒนาแบรนด์ และระดับราคาที่หลากหลาย รวมถึงความแข็งแกร่งของเครือข่ายสาขาและการเข้าถึงผู้บริโภคที่สะดวก ขณะเดียวกัน ผู้ประกอบการรายใหญ่ยังมีความได้เปรียบด้านอำนาจต่อรองในการจัดซื้อวัตถุดิบ ซึ่งช่วยลดต้นทุนและเพิ่ม ความสามารถในการแข่งขัน โดยเฉพาะในช่วงที่ราคาวัตถุดิบมีความผันผวน ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงจำเป็นต้องให้ ความสำคัญกับการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ดังนั้น ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) (Kotler, P. & Keller, K. L., 2012) ได้อธิบายว่า ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) เป็นเครื่องมือสำคัญที่องค์กรใช้ในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ทาง การตลาด เพื่อสร้างคุณค่าและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับธุรกิจบริการ ได้มีการพัฒนาแนวคิดจากส่วนประสมทางการตลาด 4Ps เป็น 7Ps โดยเพิ่มองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับลักษณะเฉพาะ ของธุรกิจบริการ ได้แก่ บุคลากร ลักษณะทางกายภาพ และกระบวนการให้บริการ ซึ่งมีรายละเอียด แนวคิดส่วนประสม ทางการตลาด 7Ps (Kotler, P. & Keller, K. L., 2012) ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง สินค้าหรือบริการ ที่นำเสนอเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค 2) ราคา (Price) หมายถึง มูลค่าที่ผู้บริโภคจ่ายเพื่อแลกกับ สินค้าและบริการ 3) การจัดจำหน่าย (Place) หมายถึง ช่องทางและสถานที่ที่ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงสินค้าและ บริการได้อย่างสะดวก ครอบคลุมทำเลที่ตั้ง จำนวนสาขา ช่องทางออนไลน์ และบริการจัดส่ง 4) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) หมายถึง กิจกรรมการสื่อสารและการตลาดที่มุ่งสร้างการรับรู้และกระตุ้นการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค 5) บุคลากร (People) หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการ ซึ่งมีบทบาทในการสร้างประสบการณ์ และความพึงพอใจแก่ผู้บริโภค 6) ลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) หมายถึง สภาพแวดล้อมและ องค์ประกอบที่ผู้บริโภครับรู้ได้จากการใช้บริการ ซึ่งสะท้อนภาพลักษณ์และสร้างความเชื่อมั่นต่อธุรกิจ และ 7) กระบวนการ (Process) หมายถึง ขั้นตอนและวิธีการให้บริการตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด ดังนั้น ส่วนประสมทาง การตลาดสำหรับธุรกิจบริการ ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริม การตลาด บุคลากร ลักษณะทางกายภาพ และกระบวนการ (Booms, B. H. & Bitner, M. J., 1981) โดยมุ่งเน้น ความรวดเร็ว ถูกต้อง และมีมาตรฐาน เพื่ออำนวยความสะดวก ลดระยะเวลารอคอย และสร้างความพึงพอใจ แก่ผู้บริโภค ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการรับรู้ คุณค่าที่ลูกค้าได้รับ ความพึงพอใจ และการตัดสินใจ เลือกใช้บริการของผู้บริโภค การพัฒนาคุณภาพสินค้าและการบริการควรดำเนินการควบคู่กัน เนื่องจากทั้งสอง ปัจจัยมีความสำคัญต่อการสร้างความพึงพอใจและส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค ดังนั้น ผู้ประกอบการควรให้ ความสำคัญทั้งด้านคุณภาพของสินค้าและคุณภาพการบริการ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการและสร้าง ประสบการณ์ที่ดีแก่ผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสม (พีรัชชัย แสสนธ์ และนฤชล ธนจิตชัย, 2568) การตัดสินใจเลือกซื้อ เครื่องดื่มในร้านกาแฟเป็นกระบวนการที่ได้รับอิทธิพลจากหลายปัจจัย ทั้งด้านคุณภาพและความหลากหลายของ สินค้า ราคา การบริการ ทำเลที่ตั้ง บรรยากาศร้าน และการส่งเสริมการตลาด แม้ธุรกิจร้านอาหารและเครื่องดื่ม

มีแนวโน้มเติบโตตามการฟื้นตัวของเศรษฐกิจและภาคการท่องเที่ยว แต่ผู้ประกอบการยังเผชิญกับต้นทุนพลังงานและวัตถุดิบที่อยู่ในระดับสูง รวมถึงการแข่งขันที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ผู้บริโภคมีความระมัดระวังในการใช้จ่ายและให้ความสำคัญกับความคุ้มค่า คุณภาพสินค้า และประสบการณ์ในการใช้บริการมากขึ้น ธุรกิจเครื่องดื่มจึงจำเป็นต้องปรับปรุงผลิตภัณฑ์ ราคา การบริการ ช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด เพื่อสร้างความแตกต่างและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยเฉพาะพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีผู้มาเยือนอย่างต่อเนื่อง สำหรับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และศาสนา มีประชาชนและนักท่องเที่ยวเดินทางมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความต้องการสินค้าและเครื่องดื่มในพื้นที่ ดังนั้น การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินธุรกิจ (Kotler, P., 2003) การตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคเป็นกระบวนการ ที่ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การตระหนักถึงความต้องการ 2) การค้นหาข้อมูลข่าวสาร 3) การประเมินทางเลือก 4) การตัดสินใจซื้อ และ 5) พฤติกรรมภายหลังการซื้อ ซึ่งแต่ละขั้นตอนล้วนได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกผู้บริโภค เช่น ลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม รวมถึงส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการ การทำความเข้าใจกระบวนการดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการอธิบายพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าและบริการของผู้บริโภค เนื่องจากจะช่วยให้เข้าใจลำดับขั้นของการตัดสินใจและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกซื้อเครื่องดื่มในแหล่งท่องเที่ยว ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการในการกำหนดกลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด และการให้บริการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ตลอดจนเป็นข้อมูลเชิงวิชาการสำหรับการพัฒนาธุรกิจเครื่องดื่มและการวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคต หากร้านกาแฟไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและความพึงพอใจของผู้บริโภคได้ อาจส่งผลให้ผู้บริโภคหันไปเลือกใช้บริการร้านอื่นแทน ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มในร้านกาแฟจึงเป็นสิ่งที่ผู้ประกอบการไม่อาจมองข้ามได้ (สุวิมล ไชยพันธ์พงษ์, 2563) ปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดสามารถใช้เป็นตัวแปรในการพยากรณ์การตัดสินใจเลือกซื้อของผู้บริโภคได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ธัญนันท์ โคตรโสภา, 2563)

นอกจากนี้ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร หรือ “วัดใหญ่” จังหวัดพิษณุโลก ตั้งอยู่เลขที่ 92/3 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ริมแม่น้ำน่าน และเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธชินราช ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดพิษณุโลก จึงเป็นสถานที่ที่มีทั้งความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว และมีประชาชนและนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาสักการะและเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง ภายในบริเวณวัดได้มีการดำเนินกิจการ “อารามคอฟฟี่” ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากร้านกาแฟทั่วไปในด้านบริบทของสถานที่และวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน กล่าวคือ อารามคอฟฟี่ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ให้บริการกาแฟสดและเครื่องดื่มแก่ประชาชน นักท่องเที่ยว และผู้ที่เดินทางมาสักการะพระพุทธชินราช โดยการดำเนินงานมิได้มุ่งเน้นเฉพาะการจำหน่ายเครื่องดื่มและการสร้างรายได้เชิงพาณิชย์เท่านั้น แต่ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้เข้าวัดและสนับสนุนเป็นทุนการศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของร้านกาแฟในฐานะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับภารกิจของวัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพิษณุโลก, 2564)

จากเหตุผลดังกล่าว การศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอารามในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก พฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภคมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และการแข่งขันทางธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจร้านกาแฟในแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้บริโภคหลากหลายกลุ่ม การศึกษาครั้งนี้จะช่วยให้ทราบถึงพฤติกรรม ความต้องการ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภค ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ การกำหนดราคา การวางแผนการตลาด และการปรับปรุงการให้บริการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค นอกจากนี้ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้ประกอบการร้านกาแฟในการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาด สร้างความแตกต่าง และเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน ตลอดจนใช้ประกอบการวางแผนและพัฒนาธุรกิจให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจและนักวิจัยในการนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคและธุรกิจร้านกาแฟในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอารามในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล

2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย รูปแบบการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร กรณีศึกษาร้านกาแฟอาราม จังหวัดพิษณุโลก

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร ได้แก่ ผู้ที่มาใช้บริการในร้านกาแฟอาราม ที่ตั้งอยู่ภายในหรือบริเวณโดยรอบวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยเนื่องจากไม่สามารถทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนได้ จึงถือว่าเป็นประชากรที่ไม่ทราบขนาด

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ที่มาใช้บริการในร้านกาแฟอาราม และเลือกซื้อเครื่องดื่มจากร้านกาแฟภายในหรือบริเวณโดยรอบวัด โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Cochran, W. G., 1977) สำหรับกรณีที่ไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน กำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อนในการสุ่มตัวอย่างเท่ากับ 0.05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 385 คน และเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยการสุ่มแบบสะดวก

3. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนทั่วไปที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก และเลือกซื้อเครื่องดื่มจากร้านกาแฟภายในหรือบริเวณโดยรอบวัด จำนวน 1 ฉบับ มี 4 ส่วน ดังนี้

ส่วน 1 ข้อมูลลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นคำถามที่สามารถเลือกตอบได้เพียงคำตอบเดียว ได้แก่ 1) เพศ 2) อายุ 3) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 4) การศึกษา 5) อาชีพ 6) สถานภาพ 7) ความถี่ในการเข้าใช้บริการร้านกาแฟ 8) ประเภทการใช้บริการ และ 9) ค่าใช้จ่ายต่อครั้ง

ส่วน 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ได้แก่ 1) ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) 2) ด้านราคา (Price) 3) ด้านการจัดจำหน่าย (Place) 4) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) 5) ด้านบุคลากร (People) 6) ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) และ 7) ด้านกระบวนการ (Process)

ส่วน 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มในร้านกาแฟอาราม จังหวัดพิษณุโลก ได้แก่ 5 ข้อ ได้แก่ 1) การตระหนักถึงความต้องการ 2) การค้นหาข้อมูลข่าวสาร 3) การประเมินทางเลือก 4) การตัดสินใจซื้อ และ 5) พฤติกรรมภายหลังการซื้อ

ส่วน 4 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็น เกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภค

3.1 วิธีหาคุณภาพของเครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ

3.1.1 การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถาม โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) จากการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พบว่า ข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ยอมรับได้ คือ 0.50 และมีค่า IOC เฉลี่ยทั้งฉบับเท่ากับ 0.954 ข้อคำถามในแต่ละด้าน ลักษณะมาตราส่วน และเกณฑ์แปลความหมายค่าเฉลี่ยที่ใช้ตัดสินระดับมาก

3.1.2 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามด้านความเชื่อมั่น (Reliability) จากประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณลักษณะเหมือนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด คำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา Alpha Coefficient ของ Cronbach, L. J. โดยได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค เท่ากับ 0.948 ซึ่งถือว่าแบบสอบถามชุดนี้มีคุณภาพในด้านความตรงของเนื้อหาในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (Cronbach, L. J., 1970)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยเริ่มส่งแบบสอบถามในเดือน มกราคม ถึง มีนาคม พ.ศ. 2569 และได้ขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง โดยให้ตอบแบบสอบถามผ่านระบบ (Google Form) ซึ่งผู้วิจัยสามารถเก็บแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 400 ฉบับ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจก QR Code แบบสอบถามให้แก่ผู้บริโภคที่มาใช้บริการร้านกาแฟอาราม เพื่อให้ตอบแบบสอบถามผ่านระบบออนไลน์ได้โดยสะดวก ทั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้ขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เนื่องจากเป็นการเก็บข้อมูลแบบสอบถามที่ไม่เก็บข้อมูลส่วนบุคคลที่สามารถระบุตัวบุคคลได้และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของหน่วยงานต้นสังกัดที่กำหนดให้การวิจัยลักษณะดังกล่าวไม่ต้องยื่นขอรับรอง โดยก่อนตอบแบบสอบถาม ผู้เข้าร่วมการวิจัยได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย การรักษาความลับของข้อมูล และสิทธิในการปฏิเสธการตอบแบบสอบถาม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 สถิติเชิงบรรยาย ประกอบด้วย การวิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5.2 สถิติอ้างอิง ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) แบบ Enter โดยใช้สถิติ Adjusted R^2 ได้แก่ ค่า F และ t

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล

จากผลการศึกษาปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า 1) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 222 คน อายุ 41 - 60 ปี จำนวน 217 คน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,000 - 20,000 บาท จำนวน 193 คน การศึกษา ปริญญาตรี จำนวน 284 คน อาชีพพนักงานเอกชน จำนวน 99 คน สถานภาพโสด จำนวน 151 คน ความถี่ในการเข้าใช้บริการ 1 - 2 ครั้งต่อสัปดาห์ จำนวน 250 คน และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครั้งในการใช้บริการ 101 - 150 บาท จำนวน 136 คน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.06, S.D. = .152) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังต่อไปนี้ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.47, S.D. = .285) รองลงมา ได้แก่ ด้านราคา (Price) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.23, S.D. = .443) รองลงมา ได้แก่ ด้านการจัดการคนหรือพนักงาน (People) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.22, S.D. = .361) รองลงมา ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = .396) รองลงมา ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidence) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.97, S.D. = .313) รองลงมา ได้แก่ ด้านกระบวนการ (Process) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.91, S.D. = .256) และรองลงมา ได้แก่ ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.63, S.D. = .239) ตามลำดับ ดังตาราง 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ภาพรวม

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านผลิตภัณฑ์	4.00	.396	มาก
2. ด้านราคา	4.23	.443	มาก
3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	4.47	.285	มาก
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด	3.63	.239	มาก
5. ด้านการจัดการคนหรือพนักงาน	4.22	.361	มาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ภาพรวม (ต่อ)

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
6. ด้านกระบวนการ	3.91	.256	มาก
7. ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ	3.97	.313	มาก
รวม	**4.06**	**.152**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.06, S.D. = .152) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังต่อไปนี้ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.47, S.D. = .285) รองลงมา ได้แก่ ด้านราคา (Price) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.23, S.D. = .443) รองลงมา ได้แก่ ด้านการจัดการคนหรือพนักงาน (People) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.22, S.D. = .361) รองลงมา ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = .396) รองลงมา ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidence) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.97, S.D. = .313) รองลงมา ได้แก่ ด้านกระบวนการ (Process) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.91, S.D. = .256) และรองลงมา ได้แก่ ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.63, S.D. = .239) ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.90, S.D. = .289) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ด้านการตระหนักถึงความต้องการมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.92, S.D. = .362) รองลงมา ด้านการประเมินทางเลือก ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.91, S.D. = .364) รองลงมา ด้านการตัดสินใจซื้อ ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.91, S.D. = .507) รองลงมา ด้านพฤติกรรมภายหลังการซื้อ ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.90, S.D. = .278) รองลงมา ด้านการค้นหาข้อมูลข่าวสาร ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{x}$ = 3.88, S.D. = .372)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ภาพรวม

การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภค ภาพรวม	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านการตระหนักถึงความต้องการ	3.92	.362	มาก
2. ด้านการค้นหาข้อมูลข่าวสาร	3.90	.278	มาก
3. ด้านการประเมินทางเลือก	3.91	.364	มาก
4. ด้านการตัดสินใจซื้อ	3.91	.507	มาก
5. ด้านพฤติกรรมภายหลังการซื้อ	3.88	.372	มาก
รวม	**3.90**	**.289**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = .289) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ด้านการตระหนักถึงความต้องการมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{X}$ = 3.92, S.D. = .362) รองลงมา ด้านการประเมินทางเลือก ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{X}$ = 3.91, S.D. = .364) รองลงมา ด้านการตัดสินใจซื้อ ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{X}$ = 3.91, S.D. = .507) รองลงมา ด้านการค้นหาข้อมูลข่าวสาร ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = .278) รองลงมา ด้านพฤติกรรมภายหลังการซื้อ ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ($\bar{X}$ = 3.88, S.D. = .372)

ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการเปรียบเทียบปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร

ผลการเปรียบเทียบปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ประกอบด้วย 1) การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ด้านเพศ ด้านอายุ ด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ด้านระดับการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านสถานภาพ ด้านความถี่ในการเข้าใช้บริการร้านกาแฟ และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครั้งในการใช้บริการ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ 2) การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ด้านประเภทการใช้บริการร้านกาแฟ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

ตารางที่ 3 สรุปผลการเปรียบเทียบการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอารามในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล

คุณลักษณะส่วนบุคคล	สรุปผลการทดสอบความแปรปรวน		
	สถิติ F	p-value	ผลการทดสอบสมมติฐานทางสถิติ
1. เพศ	.733	.481	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0)
2. อายุ	1.115	.343	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0)
3. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	.908	.459	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0)
4. ระดับการศึกษา	1.507	.212	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0)
5. อาชีพ	1.018	.406	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0)
6. สถานภาพ	1.766	.153	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0)
7. ความถี่ในการเข้าใช้บริการ	1.709	.164	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0)
8. ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครั้ง	1.170	.323	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0)
9. ประเภทการใช้บริการร้านกาแฟ	17.719**	.001	ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0)

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 3 พบว่า สรุปผลการเปรียบเทียบการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอารามในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วย 1) การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ด้านเพศ ด้านอายุ ด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ด้านระดับการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านสถานภาพ ด้านความถี่ในการเข้าใช้บริการร้านกาแฟ และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครั้งในการใช้บริการ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ 2) การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ด้านประเภทการใช้บริการร้านกาแฟ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

ส่วนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร

ผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านการจัดการคนหรือพนักงาน ด้านกระบวนการ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้ร้อยละ 67.7 (Adjusted R^2 = .677) พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยภาพรวม ด้านกระบวนการและด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักของผลกระทบจากค่าสัมประสิทธิ์ Beta ของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้านกระบวนการ พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารที่ส่งผลมากที่สุด คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Beta = .667) ด้านกระบวนการ (Beta = .212) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ภาพรวม

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	p-value
	B	SE	Beta		
(ค่าคงที่)	.379	.246		1.541	.124
1. ผลิตภัณฑ์	.030	.034	.043	.897	.370
2. ราคา	.038	.020	.061	1.860	.064
3. ช่องทางการจัดจำหน่าย	-.007	.031	-.007	-.214	.830
4. การส่งเสริมการตลาด	-.008	.042	-.007	-.201	.841
5. การจัดการคนหรือพนักงาน	.018	.028	.024	.652	.515
6. กระบวนการ	.229	.049	.212	4.666**	.001
7. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ	.589	.047	.667	12.523**	.001
R	R^2	Adjusted R^2	SE (est.)	F	P-Value
.826	.682	.677	.15734	120.340	.001

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการวิเคราะห์การหาค่าสหสัมพันธ์ (Correlation) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านการจัดการคนหรือพนักงาน ด้านกระบวนการ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้ร้อยละ 67.7 (Adjusted R^2 = .677) พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยภาพรวม ด้านกระบวนการ และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักของผลกระทบจากค่าสัมประสิทธิ์ Beta ของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้านกระบวนการ พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารที่ส่งผลมากที่สุด คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Beta = .667) ด้านกระบวนการ (Beta = .212) ตามลำดับ

อภิปรายผล

ผลการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอารามในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการศึกษาเปรียบเทียบการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอารามในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล (วัตถุประสงค์ 1) พบว่า 1) การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ด้านเพศ ด้านอายุ ด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ด้านระดับการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านสถานภาพ ด้านความถี่ในการเข้าใช้บริการร้านกาแฟ และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครั้งในการใช้บริการ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ 2) การตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ด้านประเภทการใช้บริการร้านกาแฟ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุกัญญา ศิริรักษ์ ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกบริโภคกาแฟคุณภาพพิเศษในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า ปัจจัยการตลาดเชิงประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ปัจจัยการตลาดเชิงประสบการณ์ด้านการกระทำ ปัจจัยการตลาดเชิงประสบการณ์ด้านความคิด ปัจจัยเชิงประสบการณ์ด้านการผ่อนคลาย และปัจจัยเชิงประสบการณ์ด้านการบริโภค และเมื่อวิเคราะห์ปัจจัยลักษณะประชากรศาสตร์ พบว่า ด้านเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ส่งผลต่อการเลือกบริโภคกาแฟคุณภาพพิเศษ ไม่แตกต่างกัน (สุกัญญา ศิริรักษ์, 2565) และสอดคล้องกับ กิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริโภคและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อกาแฟจากร้านคาเฟ่อเมซอนของผู้บริโภคที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพและปริมณฑล. วารสารการจัดการโซ่คุณค่าและกลยุทธ์ธุรกิจ พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบางด้านสามารถส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อ ขณะที่รูปแบบและบริบทของผู้บริโภคก็มีความแตกต่างกัน จึงสะท้อนว่าความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของส่วนประสมทางการตลาดอาจแตกต่างกันตามลักษณะของธุรกิจและบริบทของผู้ใช้บริการ (กิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ, 2566)

2. ผลการศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัตถุประสงค์ 2) พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านการจัดการคนหรือพนักงาน ด้านกระบวนการ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้ร้อยละ 67.7 (Adjusted R^2 = .677) พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยภาพรวม ด้านกระบวนการและด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญนันท์ โคตรโสภา ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องประดับแหวนเพชรของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ราคา และบุคลากร มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อ (ธัญนันท์ โคตรโสภา, 2563) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พีรัชชัย แสสนธ์ และนฤชล ธนจิตชัย ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 7Ps ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลไม้ ตลาดผลไม้ตำบลกลางดง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ราคา การจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคลากร ลักษณะทางกายภาพ และกระบวนการ มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ (พีรัชชัย แสสนธ์ และนฤชล ธนจิตชัย, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มร้านกาแฟอารามในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ได้ว่าการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มในบริบทของร้านกาแฟที่ตั้งอยู่ภายในพื้นที่วัดไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียวแต่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการใช้บริการและประสบการณ์ที่ผู้บริโภคได้รับจากกระบวนการให้บริการและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของร้าน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่า ร้านกาแฟในพื้นที่วัดควรพิจารณาการตลาดในมิติของ ประสบการณ์ที่เหมาะสมกับบริบทมากกว่าการมุ่งเน้นเฉพาะตัวผลิตภัณฑ์ โดยออกแบบกระบวนการบริการให้สะดวกและรวดเร็ว ควบคู่กับการจัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด เป็นระเบียบ และเหมาะสมกับบริบทของวัดและการท่องเที่ยว เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเลือกซื้อของผู้บริโภค รายละเอียด ดังนี้

1. ประเภทการใช้บริการเป็นปัจจัยด้านบุคคลที่มีความแตกต่างต่อการตัดสินใจซื้อผู้บริโภคที่มีประเภทการใช้บริการร้านกาแฟแตกต่างกัน มีการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สะท้อนว่า วัตถุประสงค์หรือรูปแบบการเข้ามาใช้บริการ เช่น การซื้อเครื่องดื่มเพื่อบริโภคทันที การนั่งพักผ่อน หรือการใช้พื้นที่ร้านระหว่างการเดินทางหรือทำกิจกรรมภายในวัด อาจทำให้ผู้บริโภคมีความคาดหวังและเกณฑ์ในการตัดสินใจซื้อแตกต่างกัน

2. กระบวนการให้บริการเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนความต้องการให้เป็นการตัดสินใจซื้อ ผลการวิจัยพบว่าด้านกระบวนการ (Process) ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่าในบริบทของร้านกาแฟภายในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผู้บริโภคไม่ได้พิจารณาเฉพาะตัวเครื่องดื่ม แต่ให้ความสำคัญกับความสะดวก ความรวดเร็ว ความถูกต้อง และความเป็นระบบของขั้นตอนการให้บริการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์โดยรวม

3. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพเป็นองค์ประกอบสำคัญของการตัดสินใจซื้อในบริบทพื้นที่วัดด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidence) ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 องค์ความรู้ที่น่าสนใจ คือ ร้านกาแฟที่ตั้งอยู่ในพื้นที่วัดมีบริบทแตกต่างจากร้านกาแฟทั่วไป เนื่องจากผู้บริโภครับรู้ทั้ง บรรยากาศของร้าน ความสะอาด ความเป็นระเบียบ ความเหมาะสมของพื้นที่ และความสอดคล้องกับบริบทของสถานที่สำคัญทางศาสนาและการท่องเที่ยว ดังนั้น สภาพแวดล้อมจึงสามารถเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่นำไปสู่การตัดสินใจซื้อได้

4. เกิดแนวคิดการตัดสินใจซื้อจากประสบการณ์เชิงบริบทองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยสามารถสรุปเป็นแนวคิดได้ว่า การตัดสินใจซื้อเครื่องดื่มในร้านกาแฟที่ตั้งอยู่ในพื้นที่วัด เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่าง ประเภทการใช้บริการ กระบวนการให้บริการ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ กล่าวคือ ผู้บริโภคมีรูปแบบการใช้บริการที่แตกต่างกัน และประสบการณ์ที่ได้รับจากกระบวนการให้บริการและสภาพแวดล้อมของร้านสามารถมีบทบาทต่อการตัดสินใจเลือกซื้อ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจัยด้านกระบวนการให้บริการและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องดื่มของผู้บริโภคในพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จากผลการวิจัยที่พบว่าด้านกระบวนการ และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการร้านกาแฟ ได้แก่ 1) ด้านกระบวนการให้บริการ ผู้ประกอบการควรพัฒนาระบบการให้บริการให้มีความสะดวก รวดเร็ว และเป็นขั้นตอน โดยจัด ระบบคิวสำหรับการสั่งซื้อและรับเครื่องดื่ม ให้ชัดเจน รวมทั้งจัดให้มี QR Code สำหรับดูเมนูและสั่งเครื่องดื่ม เพื่อลดระยะเวลารอคิวและลดความแออัดบริเวณจุดสั่งซื้อ และ 2) ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมของร้านให้สะอาด เป็นระเบียบ และเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่วัด เพื่อลดความไม่แน่นอนก่อนตัดสินใจซื้อ นอกจากนี้ ควรจัด พื้นที่นั่งพัก ให้เพียงพอ มีความสะอาด

สะดวก และเหมาะสมสำหรับผู้บริโภคที่ต้องการพักหลังจากเดินทางหรือเยี่ยมชมสถานที่ภายในวัด 3) ผู้ประกอบการควรเชื่อมโยง กระบวนการให้บริการกับการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ให้เป็นระบบเดียวกัน เช่น จัดจุดสั่งซื้อ จุดรอรับเครื่องดื่ม และพื้นที่นั่งพักให้มีทิศทางชัดเจน พร้อมติดป้ายแนะนำในแต่ละจุด เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถใช้บริการได้ด้วยตนเองอย่างสะดวก

เอกสารอ้างอิง

กิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ. (2566). พฤติกรรมการบริโภคและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการ ตัดสินใจซื้อกาแฟจากร้านคาเฟ่อเมซอนของผู้บริโภคที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพและปริมณฑล. วารสารการจัดการโซ่คุณค่าและกลยุทธ์ธุรกิจ, 2(1), 14-24.

ทศพร ลีลอย. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้บริการคาเฟ่กลางทุ่งนา. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

ธัญนันท์ โคตรโสภา. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องประดับแหวนเพชรของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

พีรัชชัย แสสนธ์ และนฤชล ธนจิตชัย. (2568). ปัจจัยส่วนประสมการตลาด 7Ps ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลไม้ตลาดผลไม้ตำบลกลางดง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา. วารสารบัณฑิตศึกษาชัยภูมิปริทรรศน์, 2(3), 50-62.

วิจัยกรุงศรี. (2569). แนวโน้มธุรกิจ/อุตสาหกรรมปี 2569-2571: อุตสาหกรรมเครื่องดื่ม. เรียกใช้เมื่อ 10 เมษายน 2569 จาก https://www.krungsri.com/th/research/industry/industry-outlook/food-beverage/beverage/io/beverage-2026

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพิษณุโลก. (2564). วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร. เรียกใช้เมื่อ 11 สิงหาคม 2569 จาก https://plk.onab.go.th/th/content/category/detail/id/110/iid/14925

สุกัญญา ศิริรักษ์. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกบริโภคกาแฟคุณภาพพิเศษในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวิมล ไชยพันธ์พงษ์. (2563). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อกาแฟสดของผู้บริโภคในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิค, 6(3), 307-318.

Booms, B. H. & Bitner, M. J. (1981). Marketing strategies and organization structures for service firms. In Donnelly, J. H. & George, W. R. (Eds.), Marketing of Services. (pp. 47-51). Chicago: American Marketing Association.

Cochran, W. G. (1977). Sampling Techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley and Sons.

Cronbach, L. J. (1970). Essentials of psychological testing. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

Kotler, P. & Keller, K. L. (2012). Marketing Management. (14th ed.). New Jersey: Prentice-Hall.

Kotler, P. (2003). Marketing management. (11th ed.). New Jersey: Prentice-Hall.

บทความวิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างสมดุลชีวิตการทำงาน ความผูกพันต่อองค์กร และผลการปฏิบัติงานของพนักงานโรงแรมในเมืองเป่าโถว สาธารณรัฐประชาชนจีน*

A STUDY IN BAOTOU CITY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN HOTEL EMPLOYEES' WORK-LIFE BALANCE, ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND WORK PERFORMANCE

เซียวเฟย จ้าว
Xiaofei Zhao
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี ประเทศไทย
Faculty of Business Administration, Rangsit University, Pathum Thani, Thailand
Corresponding author E-mail: vance11166516@gmail.com
Tel: 083-532-5520

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปริมาณนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมดุลชีวิตการทำงาน ความผูกพันต่อองค์กร และผลการปฏิบัติงานของพนักงานโรงแรมในเมืองเป่าโถว สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมีความผูกพันต่อองค์กรเป็นตัวแปรกลาง ใช้ทฤษฎีการอนุรักษ์ทรัพยากร ทฤษฎีขอบเขตการทำงาน - ครอบครัว และทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมเป็นกรอบแนวคิด ประชากร คือ พนักงานของโรงแรมระดับสี่ดาวขึ้นไป ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก เนื่องจากไม่สามารถจัดทำกรอบตัวอย่างได้ และกระจายแบบสอบถามให้ครอบคลุมโรงแรมหลายขนาดและทุกแผนกงาน เพื่อลดความลำเอียง แจกแบบสอบถาม 600 ชุด ใช้วิเคราะห์ได้ 398 ชุด คิดเป็นร้อยละ 66.33 ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 21 - 25 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี เครื่องมือ คือ แบบสอบถามลิเคิร์ท 5 ระดับ จำนวน 81 ข้อ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาระหว่าง 0.950 - 0.978 ค่า KMO 0.932 และ 6 องค์ประกอบอธิบายความแปรปรวนสะสมร้อยละ 70.733 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา สหสัมพันธ์ และโมเดลสมการโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า สมดุลชีวิตการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการปฏิบัติงาน (β = 0.535) และต่อความผูกพันต่อองค์กร (β = 0.815) ความผูกพันต่อองค์กรมีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงาน (β = 0.466) และเป็นตัวแปรกลางแบบบางส่วน โดยมีอิทธิพลทางอ้อม 0.380 และอิทธิพลรวม 0.915 นอกจากนี้ ความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กร (β = 0.888) การควบคุมขอบเขต (β = 0.789) และทรัพยากรในการทำงาน (β = 0.626) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อสมดุลชีวิตการทำงาน ทุกค่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผู้บริหารโรงแรมจึงควรให้ความสำคัญลำดับแรกกับความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กรและการสนับสนุนการควบคุมขอบเขต เพื่อยกระดับความผูกพันต่อองค์กรและผลการปฏิบัติงาน

คำสำคัญ: สมดุลชีวิตการทำงาน, ความผูกพันต่อองค์กร, ผลการปฏิบัติงาน, พนักงานโรงแรม, โมเดลสมการโครงสร้าง

* Received 4 September 2026; Revised 20 October 2026; Accepted 26 October 2026

Abstract

This quantitative research aimed to examine the relationships among work-life balance, organizational commitment, and work performance of hotel employees in Baotou City, People's Republic of China, with organizational commitment serving as a mediating variable. Conservation of Resources Theory, Work-Family Border Theory, and Social Exchange Theory were used as the conceptual framework. The population comprised employees of four-star and higher hotels. Convenience sampling was used because a sampling frame could not be constructed, and the questionnaires were distributed across hotels of different sizes and across all departments to reduce bias. Of the 600 questionnaires distributed, 398 were analysed, a valid response rate of 66.33 percent. Most respondents were female, aged 21-25 years, with a bachelor's degree. The instrument was an 81-item, five-point Likert scale questionnaire with Cronbach's alpha coefficients ranging from 0.950 to 0.978, a KMO value of 0.932, and six extracted factors accounting for 70.733 percent of the cumulative variance. Data were analysed using descriptive statistics, correlation analysis, and structural equation modelling. The results revealed that work-life balance had a positive influence on work performance (β = 0.535) and on organizational commitment (β = 0.815). Organizational commitment influenced work performance (β = 0.466) and served as a partial mediator, with an indirect effect of 0.380 and a total effect of 0.915. In addition, person-organization fit (β = 0.888), boundary control (β = 0.789), and job resources (β = 0.626) had a positive influence on work-life balance. All coefficients were statistically significant at the .01 level. Hotel managers should therefore give first priority to person-organization fit and to supporting employees' boundary control, in order to strengthen organizational commitment and work performance.

Keywords: Work-Life Balance, Organizational Commitment, Work Performance, Hotel Employees, Structural Equation Modeling

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัวและรูปแบบการทำงานในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้การจัดสรรเวลาและพลังงานระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัวกลายเป็นเรื่องที่พนักงานต้องบริหารจัดการอยู่เสมอ เมื่อทั้งสองด้านเกื้อหนุนกัน พนักงานจะมีสุขภาวะและประสิทธิภาพในการทำงานที่ดีขึ้น แต่เมื่อด้านใดด้านหนึ่งเบียดบังอีกด้าน ความเครียดและความเหนื่อยหน่ายจะเพิ่มขึ้นและส่งผลย้อนกลับไปยังผลการปฏิบัติงานและความตั้งใจคงอยู่ในองค์กร (Kim, T. et al., 2017)

สมดุลชีวิตการทำงาน หมายถึง สภาวะที่บุคคลมีความพึงพอใจและสามารถทำหน้าที่ได้ดีทั้งในโดเมนการทำงานและโดเมนครอบครัว โดยมีความขัดแย้งระหว่างบทบาทในระดับต่ำที่สุด (Clark, S. C., 2000) แนวคิดดังกล่าวพัฒนาต่อจากทฤษฎีสมดุลของบทบาท ซึ่งเสนอว่าบุคคลควรและสามารถให้ความสำคัญกับบทบาทที่หลากหลายในชีวิตอย่างเท่าเทียมกันได้ (Marks, S. R. & MacDermid, S. M., 1996) ในเชิงมโนทัศน์ สมดุลชีวิตการทำงาน

ถูกจำแนกออกเป็นสามมิติ ได้แก่ สมดุลด้านเวลา สมดุลด้านการมีส่วนร่วม และสมดุลด้านความพึงพอใจ (Greenhaus, J. H. et al., 2003) ขณะที่นักวิชาการบางกลุ่มเสนอว่าควรครอบคลุมทั้งด้านงาน ครอบครัว เพื่อน สุขภาพ และการรับรู้ตนเอง (Byrne, U., 2005) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ยึดตามแนวทางที่พิจารณาสมดุลชีวิตการทำงานเป็นมิติเดียว โดยคะแนนที่สูงกว่าบ่งชี้ถึงสมดุลที่ดีกว่า (Duxbury, L. et al., 2003) งานวิจัยร่วมสมัยยืนยันว่าสมดุลชีวิตการทำงานสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพชีวิตการทำงาน ความผูกพันต่อองค์กร และผลการปฏิบัติงาน ทั้งในอุตสาหกรรมบริการของเอเชียและของจีน (Kim, T. et al., 2017); (Marhanah, S. et al., 2025)

เมืองเป่าโถว มณฑลมองโกเลียใน เป็นเมืองอุตสาหกรรมหนักที่สำคัญของจีนตอนเหนือ และเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของภูมิภาค ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ธุรกิจโรงแรมและที่พักของเมืองขยายตัวตามการเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมือง จำนวนโรงแรมเพิ่มขึ้นและมีประเภทหลากหลายตั้งแต่โรงแรมราคาประหยัดจนถึงโรงแรมระดับหรู กระจายตัวทั้งในย่านธุรกิจใจกลางเมืองและในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวรอบนอก โดยรองรับทั้งผู้เดินทางเพื่อธุรกิจและนักท่องเที่ยว ลักษณะอุปสงค์ที่มาจากสองกลุ่มนี้ทำให้ปริมาณงานของพนักงานโรงแรมผันผวนตามฤดูกาล และต้องทำงานเป็นกะหมุนเวียนต่อเนื่องตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมง ประกอบกับการแข่งขันในอุตสาหกรรมที่เข้มข้นขึ้น ซึ่งผลักดันให้โรงแรมยกระดับคุณภาพการบริการโดยอาศัยทัศนคติและพฤติกรรมของพนักงานเป็นหลัก สภาวะการทำงานเช่นนี้เป็นลักษณะร่วมของโรงแรมในเมืองอุตสาหกรรมขนาดกลางของจีน ซึ่งทำให้เมืองเป่าโถวเป็นพื้นที่ศึกษาที่สะท้อนบริบทของอุตสาหกรรมโรงแรมจีนได้ดี

ลักษณะงานดังกล่าวทำให้อุตสาหกรรมโรงแรมเผชิญปัญหาการรักษาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยในบริบทของจีน พบว่า การรับรู้ภาพลักษณ์เชิงลบของวิชาชีพและความเหนื่อยล้าทางอารมณ์ของพนักงานโรงแรมส่งผลโดยตรงต่อความผูกพันเชิงวิชาชีพและความตั้งใจคงอยู่ในงาน (Wen, L. L. et al., 2022) ขณะที่พนักงานรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับความสอดคล้องระหว่างตนเองกับงานและโอกาสก้าวหน้าในอาชีพมากขึ้น หากองค์กรตอบสนองไม่ได้ความตั้งใจคงอยู่ในงานย่อมลดลง (Zhou, X. et al., 2025) นอกจากนี้ คุณภาพชีวิตการทำงานยังเป็นกลไกที่เชื่อมทรัพยากรทางจิตวิทยาของพนักงานโรงแรมเข้ากับผลลัพธ์ด้านงาน ทั้งผลการปฏิบัติงานและความตั้งใจลาออก (Kim, T. et al., 2017) ข้อค้นพบเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการเสียสมดุลชีวิตการทำงานเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของอุตสาหกรรม มิใช่ปัญหาเฉพาะตัวของพนักงานรายบุคคล การวิจัยนี้ใช้กรอบทฤษฎีสี่ทฤษฎีที่ทำงานเสริมกันเป็นลำดับ มิใช่การนำทฤษฎีมาเรียงต่อกัน โดยด้านต้นของโมเดล ซึ่งอธิบายว่าเหตุใดพนักงานแต่ละคนจึงมีระดับสมดุลชีวิตการทำงานต่างกัน อาศัยสามทฤษฎีร่วมกัน กล่าวคือ ทฤษฎีขอบเขตการทำงาน - ครอบครัว อธิบายว่าบุคคลที่จัดการและควบคุมขอบเขตระหว่างสองโดเมนได้ดีจะรักษาสมดุลไว้ได้ จึงเป็นทฤษฎีที่รองรับตัวแปรการควบคุมขอบเขต (Clark, S. C., 2000) ทฤษฎีความขัดแย้งของบทบาทอธิบายกลไกด้านตรงข้าม คือ เมื่อขอบเขตพังทลาย ความต้องการของบทบาทงานและบทบาทครอบครัวจะแข่งขันกันทั้งในด้านเวลา ความตึงเครียด และพฤติกรรม จนก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบทบาท (Greenhaus, J. H. & Beutell, N. J., 1985) และแบบจำลองทรัพยากร - ความต้องการในงานระบุว่าทรัพยากรในงานเป็นเงื่อนไขที่ช่วยบรรเทาความขัดแย้งดังกล่าว จึงรองรับตัวแปรทรัพยากรในการทำงาน (Bakker, A. B. & Demerouti, E., 2017) ส่วนด้านปลายของโมเดล ซึ่งอธิบายว่าสมดุลชีวิตการทำงานส่งผลไปยังผลการปฏิบัติงานได้อย่างไร อาศัยสองทฤษฎีที่อธิบายเส้นทางต่างกัน โดยทฤษฎีการอนุรักษ์ทรัพยากรอธิบายเส้นทางทางตรง กล่าวคือ พนักงานที่ไม่ต้องสูญเสียทรัพยากรทางจิตใจไปกับความขัดแย้งระหว่างบทบาทจะมีทรัพยากร

เหลือเพียงพอสำหรับทุ่มเทให้กับงาน (Hobfoll, S. E., 1989) ขณะที่ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมอธิบายเส้นทางทางอ้อม กล่าวคือ พนักงานตีความการที่องค์กรสนับสนุนสมดุลชีวิตการทำงานว่าเป็นการลงทุนที่องค์กรมีต่อตน จึงตอบแทนด้วยความผูกพันต่อองค์กรที่สูงขึ้น และความผูกพันนั้นจึงแปรเป็นผลการปฏิบัติงาน ทฤษฎีทั้งสองจึงไม่ซ้ำซ้อนกัน แต่ทำงานร่วมกันในการอธิบายอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลส่งผ่านตามลำดับ ซึ่งเป็นเหตุผลเชิงทฤษฎีที่ทำให้งานวิจัยนี้คาดหมายการส่งผ่านแบบบางส่วน มิใช่การส่งผ่านแบบสมบูรณ์ ความผูกพันต่อองค์กรเป็นแนวคิดสำคัญในพฤติกรรมองค์การ ซึ่งในระยะแรกถูกนิยามว่าเป็นความรู้สึกผูกพันของพนักงานที่เพิ่มขึ้นตามการลงทุนที่สะสมไว้กับองค์กร (Becker, H. S., 1960) ต่อมาได้มีการนิยามว่าเป็นความแข็งแกร่งของการระบุตัวตนและการมีส่วนร่วมของบุคคลในองค์กร ซึ่งแสดงออกผ่านความเชื่อมั่นในเป้าหมายขององค์กร ความเต็มใจทุ่มเทความพยายาม และความปรารถนาที่จะคงเป็นสมาชิกขององค์กร (Mowday, R. T. et al., 1979) ทั้งนี้ แบบจำลองที่ถูกอ้างถึงอย่างแพร่หลายที่สุดจำแนกความผูกพันต่อองค์กรออกเป็นสามองค์ประกอบ ได้แก่ ความผูกพันทางอารมณ์ ความผูกพันต่อเนื่อง และความผูกพันเชิงบรรทัดฐาน โดยพนักงานที่มีความผูกพันสูงในแต่ละองค์ประกอบจะคงอยู่กับองค์กรเพราะต้องการ เพราะจำเป็น และเพราะรู้สึกว่าควรทำเช่นนั้น ตามลำดับ (Meyer, J. P. & Allen, N. J., 1991) สำหรับผลการปฏิบัติงาน มีการนิยามว่าเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายขององค์กร (Campbell, J. P., 1990) และถูกขยายกรอบออกเป็นสองมิติหลัก คือ ผลการปฏิบัติงานตามงาน และผลการปฏิบัติงานตามบริบท ซึ่งครอบคลุมพฤติกรรมที่ส่งเสริมบรรยากาศทางสังคมและจิตวิทยาขององค์กร (Borman, W. C. & Motowidlo, S. J., 1993) ในอุตสาหกรรมโรงแรมจีน ผลการปฏิบัติงานตามบริบทมีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากคุณภาพการบริการขึ้นอยู่กับทัศนคติและพฤติกรรมนอกบทบาทของพนักงานโดยตรง และงานวิจัยช่วงหลัง พบว่า การรับรู้การสนับสนุนจากองค์กรเป็นปัจจัยกำหนดความผูกพันเชิงวิชาชีพและความตั้งใจคงอยู่ในงานของพนักงานโรงแรมจีน (Wen, L. L. et al., 2022); (Zhou, X. et al., 2025) แม้ว่างานวิจัยด้านสมดุลชีวิตการทำงานในประเทศตะวันตกจะมีความสมบูรณ์ค่อนข้างมาก แต่งานวิจัยในบริบทของจีน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมโรงแรม ยังมีจำกัด งานวิจัยส่วนใหญ่ที่ผ่านมามุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมดุลชีวิตการทำงานกับผลการปฏิบัติงานโดยตรง โดยไม่ได้พิจารณากลไกตัวแปรกลางที่อธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าว (Fei, X. L. et al., 2017) และยังไม่ได้นำปัจจัยเชิงสาเหตุของสมดุลชีวิตการทำงานในบริบทโรงแรมจีน ได้แก่ ทรัพยากรในการทำงาน ความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กร และการควบคุมขอบเขตมาทดสอบร่วมกันในโมเดลเดียว (Zhou, X. et al., 2025) การวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว โดยผลการวิจัยคาดว่าจะเป็นประโยชน์ทั้งในเชิงทฤษฎี ด้วยการทดสอบบทบาทตัวแปรกลางของความผูกพันต่อองค์กร และในเชิงปฏิบัติ ด้วยการให้แนวทางแก่ผู้บริหารโรงแรมในการพัฒนาแผนงานสมดุลชีวิตการทำงานที่เหมาะสม จากการทบทวนวรรณกรรมและกรอบทฤษฎีข้างต้น การวิจัยนี้กำหนดสมมติฐานการวิจัยไว้ 5 ข้อ ได้แก่ H1: สมดุลชีวิตการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการปฏิบัติงาน H2: สมดุลชีวิตการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อความผูกพันต่อองค์กร H3: ความผูกพันต่อองค์กรมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการปฏิบัติงาน H4: ความผูกพันต่อองค์กรทำหน้าที่เป็นตัวแปรกลางในความสัมพันธ์ระหว่างสมดุลชีวิตการทำงานและผลการปฏิบัติงาน และ H5: ทรัพยากรในการทำงาน ความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กร และการควบคุมขอบเขต มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อสมดุลชีวิตการทำงาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาว่าสมดุลชีวิตการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการปฏิบัติงานหรือไม่

2. เพื่อศึกษาว่าสมดุลชีวิตการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อความผูกพันต่อองค์กรหรือไม่

3. เพื่อศึกษาว่าความผูกพันต่อองค์กรทำหน้าที่เป็นตัวแปรกลางระหว่างสมดุลชีวิตการทำงานและผลการปฏิบัติงานหรือไม่

4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อสมดุลชีวิตการทำงานของพนักงานโรงแรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พนักงานของโรงแรมระดับสี่ดาวขึ้นไปในเมืองเป่าโถว มณฑลมองโกเลียในสาธารณรัฐประชาชนจีน ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตไว้ที่โรงแรมระดับสี่ดาวขึ้นไป เนื่องจากเป็นกลุ่มโรงแรมที่มีระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ การแบ่งแผนกงาน และการจัดกะการทำงานที่เป็นรูปแบบชัดเจน จึงเหมาะสมกับการศึกษาตัวแปรด้านทรัพยากรในการทำงานและการควบคุมขอบเขต

เหตุผลที่ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) มีสองประการ ประการแรก ข้อมูลรายชื่อพนักงานของโรงแรมแต่ละแห่งเป็นข้อมูลส่วนบุคคลที่โรงแรมไม่สามารถเปิดเผยได้ ผู้วิจัยจึงไม่สามารถจัดทำกรอบตัวอย่าง (Sampling Frame) ของประชากรทั้งหมดเพื่อใช้การสุ่มแบบความน่าจะเป็นได้ ประการที่สอง ข้อจำกัดด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงพนักงานที่ทำงานเป็นกะหมุนเวียน อย่างไรก็ตาม เพื่อลดความลำเอียงของกลุ่มตัวอย่างและให้กลุ่มตัวอย่างสะท้อนโครงสร้างของประชากรได้มากที่สุด ผู้วิจัยได้กระจายแบบสอบถามไปยังโรงแรมหลายแห่งที่มีขนาดแตกต่างกัน และกระจายให้ครอบคลุมพนักงานทุกแผนกงาน ทุกช่วงอายุ และทุกระดับตำแหน่ง เพื่อไม่ให้กลุ่มตัวอย่างกระจุกตัวอยู่เฉพาะพนักงานกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้เกณฑ์ของการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ซึ่งกำหนดให้มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 200 ราย (Hair, J. F. et al., 2010) ผู้วิจัยวางแผนแจกแบบสอบถาม จำนวน 600 ชุด เพื่อรองรับอัตราการสูญหายและการคัดแบบสอบถามที่ไม่สมบูรณ์ออก ผลปรากฏว่าได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์และนำมาวิเคราะห์ได้ 398 ชุด คิดเป็นร้อยละ 66.33 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนด

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการร่วมกับฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ของแต่ละโรงแรม โดยฝ่ายทรัพยากรมนุษย์นัดหมายพนักงานเป็นกลุ่มและให้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเองภายในเวลาที่กำหนด โดยทั่วไปไม่เกิน 15 นาที การตอบเป็นแบบไม่ระบุชื่อและเก็บรวบรวมทันทีเมื่อตอบเสร็จ ก่อนตอบผู้วิจัยได้ชี้แจงวิธีการตอบ วัตถุประสงค์ของการวิจัย และการเก็บรักษาข้อมูลเป็นความลับเพื่อใช้ในทางวิชาการเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้แทรกข้อคำถามคัดกรองไว้ระหว่างข้อคำถามหลักเพื่อตรวจสอบความตั้งใจในการตอบ และคัดแบบสอบถามออกตามเกณฑ์สามข้อ คือ 1) ตอบไม่ครบถ้วน 2) ตอบในรูปแบบเดียวกันทุกข้ออย่างมีแบบแผนชัดเจน และ 3) มีความขัดแย้งเชิงตรรกะภายในแบบสอบถาม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และอายุงาน โดยใช้มาตรวัดแบบกลุ่ม (Categorical Scale) และส่วนที่ 2 แบบวัดตัวแปรหลักด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับตามแบบลิเคิร์ท (Likert Scale) โดย 1 หมายถึง ไม่ตรงกับความเป็นจริงเลย และ 5 หมายถึง ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด รวมทั้งสิ้น 81 ข้อ ประกอบด้วยหกชุดมาตรวัด ได้แก่ 1) แบบวัดทรัพยากรในการทำงาน จำนวน 13 ข้อ ครอบคลุมการสนับสนุนทางสังคม การควบคุมงาน และโอกาสในการพัฒนางาน พัฒนาจากนิยามทรัพยากรในงาน (Bakker, A. B. et al., 2004) 2) แบบวัดความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กร จำนวน 9 ข้อ ครอบคลุมความสอดคล้องด้านค่านิยม ด้านอุปสงค์ - อุปทาน และด้านความต้องการกับความสามารถ (Cable, D. M. & DeRue, D. S., 2002) 3) แบบวัดการควบคุมขอบเขต จำนวน 9 ข้อ (Kossek, E. E. & Lautsch, B. A., 2012) 4) แบบวัดสมดุลชีวิตการทำงาน จำนวน 21 ข้อ ซึ่งปรับใช้กับบริบทพนักงานโรงแรมจีน (Wong, S. C. K. & Ko, A., 2009) 5) แบบวัดความผูกพันต่อองค์กร จำนวน 18 ข้อ ครอบคลุมความผูกพันทางอารมณ์ ความผูกพันต่อเนื่อง และความผูกพันเชิงบรรทัดฐาน (Meyer, J. P. & Allen, N. J., 1991) และ 6) แบบวัดผลการปฏิบัติงาน จำนวน 11 ข้อ (Tsui, A. S. et al., 1997) แบบสอบถามจัดทำเป็นภาษาอังกฤษก่อน แล้วแปลเป็นภาษาจีนเพื่อใช้เก็บข้อมูลจริง และแปลย้อนกลับเป็นภาษาอังกฤษเพื่อตรวจสอบความตรงของความหมายก่อนนำไปวิเคราะห์

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดำเนินการสองด้าน ด้านที่ 1 ความเชื่อมั่น วิเคราะห์ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค โดยกำหนดเกณฑ์ที่ยอมรับได้ตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Nunnally, J. C., 1978) ผลการวิเคราะห์ พบว่าทุกมาตรวัดมีค่าสูงกว่า 0.90 ได้แก่ ทรัพยากรในการทำงาน 0.965 ความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กร 0.951 การควบคุมขอบเขต 0.950 สมดุลชีวิตการทำงาน 0.978 ความผูกพันต่อองค์กร 0.969 และผลการปฏิบัติงาน 0.966 อีกทั้งค่าแอลฟาที่ได้หลังการตัดข้อคำถามใด ๆ ออกล้วนต่ำกว่าค่าเดิม แสดงว่าทุกข้อคำถามมีส่วนสนับสนุนความเชื่อมั่นโดยรวมของมาตรวัด ด้านที่ 2 ความตรงเชิงโครงสร้าง ตรวจสอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบ ผลปรากฏว่าค่า KMO เท่ากับ 0.932 และผลการทดสอบความเป็นทรงกลมของบาร์ทเลตต์มีค่าไค - สแควร์เท่ากับ 31,300.408 ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าข้อมูลเหมาะสมกับการวิเคราะห์องค์ประกอบ การสกัดองค์ประกอบได้ 6 องค์ประกอบที่มีค่าไอเกนมากกว่า 1 อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 19.038, 14.939, 10.916, 10.441, 8.164 และ 7.235 ตามลำดับ รวมความแปรปรวนสะสมร้อยละ 70.733 และค่าความร่วมกัน (Communality) ของทุกข้อคำถามสูงกว่า 0.50 สอดคล้องกับโครงสร้างเชิงทฤษฎีที่กำหนดไว้

ผู้วิจัยตรวจสอบอคติจากวิธีการวัด (Common Method Bias) ด้วย Harman’s Single-Factor Test โดยกำหนดเกณฑ์ว่าองค์ประกอบแรกก่อนการหมุนแกนต้องอธิบายความแปรปรวนรวมได้ไม่เกินร้อยละ 50 ผลการทดสอบ พบว่าองค์ประกอบแรกอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 19.038 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดมาก แสดงว่าผลการวิจัยไม่ได้เกิดจากอคติในการตอบแบบสอบถาม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เวอร์ชัน 24.0 และ AMOS เวอร์ชัน 24.0 แบ่งเป็นสองส่วน คือ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อบรรยายลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างและระดับของตัวแปรที่ศึกษา และสถิติเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน

ได้แก่ การวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง โดยพิจารณาดัชนีความสอดคล้องของโมเดล ได้แก่ ค่าไค - สแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) ไม่เกิน 5 ค่า IFI, TLI และ CFI ไม่ต่ำกว่า 0.80 และค่า RMSEA ไม่เกิน 0.08 สำหรับการทดสอบอิทธิพลส่งผ่านของความผูกพันต่อองค์กร ผู้วิจัยใช้เทคนิค Bootstrapping โดยสุ่มตัวอย่างซ้ำ (Re-sampling) จำนวน 5,000 ครั้ง และรายงานช่วงความเชื่อมั่นแบบปรับความลำเอียง (Bias-Corrected Confidence Interval) ที่ระดับร้อยละ 95 ซึ่งให้ผลที่น่าเชื่อถือกว่าการทดสอบด้วย Sobel Test แบบเดิม โดยถือว่าอิทธิพลส่งผ่านมีนัยสำคัญเมื่อช่วงความเชื่อมั่นไม่คร่อมค่าศูนย์

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 54.52) กลุ่มอายุที่มีสัดส่วนสูงสุด คือ อายุ 21 - 25 ปี (ร้อยละ 43.97) ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 41.71) มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 5,001 - 7,000 หยวน (ประมาณ 25,005 - 35,000 บาท) ร้อยละ 46.73 และมีอายุงาน 1 - 3 ปี มากที่สุด (ร้อยละ 38.69) รายละเอียดแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

ตัวแปร	กลุ่ม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ	หญิง	217	54.52
	ชาย	181	45.48
อายุ	น้อยกว่า 20 ปี	6	1.51
	21 - 25 ปี	175	43.97
	26 - 30 ปี	113	28.39
	31 - 40 ปี	78	19.60
	มากกว่า 40 ปี	26	6.53
ระดับการศึกษา	มัธยมศึกษาตอนต้นและต่ำกว่า	25	6.28
	มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	62	15.58
	อนุปริญญา	98	24.62
	ปริญญาตรี	166	41.71
	ปริญญาโทขึ้นไป	47	11.81
รายได้ต่อเดือน	น้อยกว่า 3,000 หยวน (ต่ำกว่า 15,000 บาท)	17	4.27
	3,000 - 5,000 หยวน (15,000 - 25,000 บาท)	79	19.85
	5,001 - 7,000 หยวน (25,005 - 35,000 บาท)	186	46.73
	7,001 - 10,000 หยวน (35,005 - 50,000 บาท)	82	20.60
	มากกว่า 10,000 หยวน (มากกว่า 50,000 บาท)	34	8.54
อายุงาน	น้อยกว่า 1 ปี	37	9.30
	1 - 3 ปี	154	38.69
	3 - 5 ปี	118	29.65
	5 - 8 ปี	65	16.33
	มากกว่า 8 ปี	24	6.03

หมายเหตุ: จำนวนเงินในวงเล็บคำนวณจากอัตราแลกเปลี่ยนโดยประมาณ 1 หยวน เท่ากับ 5 บาท

2. ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ผลการวิเคราะห์ พบว่า ตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ สมดุลชีวิตการทำงาน (M = 3.840) รองลงมา คือ ความผูกพันต่อองค์กร (M = 3.748) และความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กร (M = 3.645) ขณะที่การควบคุมขอบเขตมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (M = 3.307) นอกจากนี้ ตัวแปรทุกคู่มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (n = 398)

ตัวแปร	M	S.D.	1	2	3	4	5
1. ทรัพยากรในการทำงาน	3.573	0.655	-				
2. ความสอดคล้องบุคคล - องค์กร	3.645	0.843	.532**	-			
3. การควบคุมขอบเขต	3.307	0.755	.586**	.694**	-		
4. สมดุลชีวิตการทำงาน	3.840	0.901	.479**	.692**	.595**	-	
5. ความผูกพันต่อองค์กร	3.748	1.016	.481**	.668**	.560**	.722**	-
6. ผลการปฏิบัติงาน	3.438	1.034	.426**	.709**	.625**	.684**	.686**

หมายเหตุ: ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 2 พบว่า สมดุลชีวิตการทำงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความผูกพันต่อองค์กรสูงที่สุด (r = .722) รองลงมา คือ ความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงาน (r = .684) ขณะที่ความผูกพันต่อองค์กรมีความ สัมพันธ์เชิงบวกกับผลการปฏิบัติงาน (r = .686) ในกลุ่มปัจจัยเชิงสาเหตุความสอดคล้องระหว่างบุคคล กับองค์กรมีความสัมพันธ์กับสมดุลชีวิตการทำงานสูงที่สุด (r = .692) ค่าสหสัมพันธ์ทุกคู่ต่ำกว่า 0.85 จึงไม่มีปัญหาภาวะร่วมเส้นตรงพหุระหว่างตัวแปร และทิศทางของความสัมพันธ์สอดคล้องกับ สมมติฐานการวิจัย

3. ผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างและการทดสอบสมมติฐาน

ผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างในครั้งแรก พบว่า ค่าไค - สแควร์สัมพัทธ์ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด (χ^2/df = 4.567) แต่ค่า IFI เท่ากับ 0.891 ค่า TLI เท่ากับ 0.880 ค่า CFI เท่ากับ 0.891 และค่า RMSEA เท่ากับ 0.085 ยังไม่ผ่านเกณฑ์ ผู้วิจัยจึงปรับโมเดลโดยพิจารณาจากค่าดัชนีการปรับแก้ (Modification Indices) ภายหลังการปรับโมเดล พบว่า ดัชนีความสอดคล้องทุกรายการผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ได้แก่ χ^2/df เท่ากับ 3.669 ค่า IFI เท่ากับ 0.920 ค่า TLI เท่ากับ 0.912 ค่า CFI เท่ากับ 0.920 และค่า RMSEA เท่ากับ 0.072 อีกทั้งค่า AIC, BCC, BIC และ CAIC ของโมเดลตามทฤษฎีล้วนต่ำกว่าโมเดลอิ่มตัวและโมเดลอิสระ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดี ผลการทดสอบสมมติฐานแสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐาน	เส้นทางอิทธิพล	ค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง	S.E.	C.R.	ผลการทดสอบ
H1	สมดุลชีวิตการทำงาน ⟶ ผลการปฏิบัติงาน	0.535**	0.083	6.658	ยอมรับ
H2	สมดุลชีวิตการทำงาน ⟶ ความผูกพันต่อองค์กร	0.815**	0.073	14.260	ยอมรับ
H3	ความผูกพันต่อองค์กร ⟶ ผลการปฏิบัติงาน	0.466**	0.116	5.470	ยอมรับ
H4	อิทธิพลทางอ้อมผ่านความผูกพันต่อองค์กร	0.380**	-	-	ยอมรับ

หมายเหตุ: ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตารางที่ 3 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย (ต่อ)

สมมติฐาน	เส้นทางอิทธิพล	ค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง	S.E.	C.R.	ผลการทดสอบ
-	อิทธิพลทางตรง (สมดุลชีวิตการทำงาน ⟶ ผลการปฏิบัติงาน)	0.535**	-	-	-
-	อิทธิพลรวม (ทางตรง + ทางอ้อม)	0.915**	-	-	-
-	สัดส่วนการส่งผ่าน (Indirect / Total)	ร้อยละ 41.53	-	-	-
H5a	ทรัพยากรในการทำงาน ⟶ สมดุลชีวิตการทำงาน	0.626**	0.053	12.252	ยอมรับ
H5b	ความสอดคล้องบุคคล - องค์กร ⟶ สมดุลชีวิตการทำงาน	0.888**	0.078	14.958	ยอมรับ
H5c	การควบคุมขอบเขต ⟶ สมดุลชีวิตการทำงาน	0.789**	0.062	15.412	ยอมรับ

หมายเหตุ: ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการทดสอบพบว่า เส้นทางจากสมดุลชีวิตการทำงานไปยังความผูกพันต่อองค์กร (C.R. = 14.260) และเส้นทางจากความผูกพันต่อองค์กรไปยังผลการปฏิบัติงาน (C.R. = 5.470) ล้วนมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ประกอบกับอิทธิพลทางตรงยังคงมีนัยสำคัญเมื่อใส่ตัวแปรกลางเข้าไปในโมเดล จึงยืนยันได้ว่าความผูกพันต่อองค์กรทำหน้าที่เป็นตัวแปรกลางแบบบางส่วน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้ยืนยันว่าสมดุลชีวิตการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานโรงแรม (β = 0.535, $p < .01$) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ระบุว่าเมื่อบุคคลมีสมดุลชีวิตการทำงานที่ดี ทรัพยากรทางจิตใจจะไม่ถูกสูญเสียไปกับความขัดแย้งระหว่างบทบาทในการทำงานและชีวิตส่วนตัว ส่งผลให้สามารถนำทรัพยากรดังกล่าวไปทุ่มเทกับการทำงานได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ขนาดอิทธิพลที่พบยังใกล้เคียงกับงานวิจัยร่วมสมัยที่ศึกษาในโรงแรมระดับสี่ดาวและในกลุ่มพนักงานโรงแรมของเอเชีย ซึ่งรายงานว่าสมดุลชีวิตการทำงานอธิบายความแปรปรวนของผลการปฏิบัติงานได้อย่างมีนัยสำคัญ (Marhanah, S. et al., 2025); (Kim, T. et al., 2017)

ผลการวิจัยยังพบว่า สมดุลชีวิตการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อความผูกพันต่อองค์กร (β = 0.815, $p < .01$) ซึ่งเป็นอิทธิพลที่แข็งแกร่งที่สุดในเส้นทางด้านปลายของโมเดล ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดการแลกเปลี่ยนทางสังคม ซึ่งอธิบายว่าเมื่อองค์กรสนับสนุนให้พนักงานมีสมดุลชีวิตการทำงานที่ดี พนักงานจะรับรู้ถึงการสนับสนุนดังกล่าวและตอบแทนด้วยความผูกพันและความทุ่มเทต่อองค์กรที่มากขึ้น (Fei, X. L. et al., 2017) และสอดคล้องกับงานวิจัยในอุตสาหกรรมโรงแรมจีน ที่พบว่า การรับรู้การสนับสนุนจากองค์กรเป็นปัจจัยกำหนดความผูกพันเชิงวิชาชีพและความตั้งใจคงอยู่ในงานของพนักงาน (Wen, L. L. et al., 2022)

การที่ความผูกพันต่อองค์กรทำหน้าที่เป็นตัวแปรกลางแบบบางส่วนระหว่างสมดุลชีวิตการทำงานและผลการปฏิบัติงาน (อิทธิพลทางอ้อม = 0.380, $p < .01$) มีนัยสำคัญทางทฤษฎีอย่างยิ่ง กล่าวคือ สมดุลชีวิตการทำงานไม่เพียงส่งผลโดยตรงต่อผลการปฏิบัติงานเท่านั้น แต่ยังส่งผลผ่านกลไกของความผูกพันต่อองค์กรด้วย การที่อิทธิพลทางตรงยังคงมีนัยสำคัญหลังใส่ตัวแปรกลาง และมีขนาดใหญ่กว่าอิทธิพลทางอ้อมเล็กน้อย (0.535 เทียบกับ 0.380)

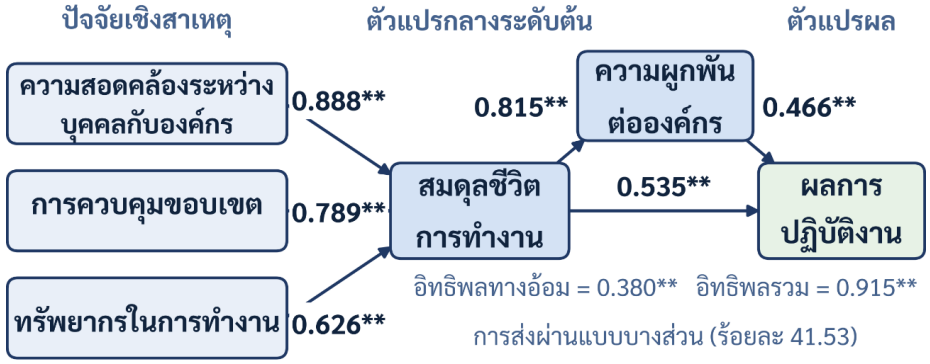
สนับสนุนข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่ว่าทฤษฎีการอนุรักษ์ทรัพยากรและทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมอธิบายกลไกที่แตกต่างและเสริมกัน มิใช่กลไกเดียวกัน ผลนี้ยังสอดคล้องกับข้อค้นพบที่ว่ากลไกทางจิตวิทยาที่เชื่อมโดเมนงานกับโดเมนครอบครัวมีหลายเส้นทางพร้อมกัน (Edwards, J. R. & Rothbard, N. P., 1999)

สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อสมดุลชีวิตการทำงาน ผลการวิจัยพบว่า ความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กรมีอิทธิพลสูงสุด (β = 0.888, $p < .01$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ที่พบว่า เมื่อค่านิยมและความต้องการของพนักงานสอดคล้องกับวัฒนธรรมและเป้าหมายขององค์กร พนักงานจะรับรู้ถึงความขัดแย้งระหว่างบทบาทน้อยลง (Edwards, J. R. & Rothbard, N. P., 1999); (Cable, D. M. & DeRue, D. S., 2002) รองลงมา คือ การควบคุมขอบเขต (β = 0.789, $p < .01$) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีขอบเขตการทำงาน – ครอบครัวที่ระบุว่าบุคคลที่สามารถควบคุมขอบเขตระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวได้ดีจะมีสมดุลชีวิตการทำงานที่ดีกว่า (Clark, S. C., 2000); (Kossek, E. E. & Lautsch, B. A., 2012) และทรัพยากรในการทำงาน (β = 0.626, $p < .01$) ซึ่งสอดคล้องกับแบบจำลองทรัพยากร - ความต้องการในงานที่ระบุว่าทรัพยากรในงาน เช่น การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา ความยืดหยุ่นในการทำงาน และโอกาสในการพัฒนาตนเอง ช่วยบรรเทาผลกระทบเชิงลบของความต้องการในงานที่สูง (Bakker, A. B. et al., 2004); (Bakker, A. B. & Demerouti, E., 2017) และสอดคล้องกับงานวิจัยในโรงแรมจีน ที่พบว่า ความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับงานเป็นปัจจัยสำคัญต่อทัศนคติของพนักงานรุ่นใหม่ (Zhou, X. et al., 2025)

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในบริบทวัฒนธรรมการทำงานของจีน สามารถอธิบายได้ว่าเหตุใดปัจจัยเชิงอัตวิสัยสองปัจจัย คือ ความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กรและการควบคุมขอบเขต จึงมีอิทธิพลสูงกว่าทรัพยากรในการทำงานซึ่งเป็นปัจจัยเชิงวัตถุ ประการแรก ในวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดขงจื๊อ ซึ่งให้คุณค่ากับความกลมเกลียวของกลุ่มและการยึดถือเป้าหมายส่วนรวมมากกว่าเป้าหมายส่วนตน เมื่อพนักงานรับรู้ว่าค่านิยมของตนสอดคล้องกับค่านิยมขององค์กร พนักงานจะตีความภาระงานที่หนักว่าเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายร่วมมากกว่าการถูกเบียดบังเวลาส่วนตัว ความขัดแย้งระหว่างบทบาทที่รับรู้จึงลดลงอย่างมาก ความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กรจึงมีน้ำหนักสูงเป็นพิเศษในบริบทจีน ต่างจากบริบทตะวันตก ที่มักพบว่า ทรัพยากรเชิงโครงสร้างมีบทบาทเด่นกว่า ประการที่สอง บรรทัดฐานเรื่องชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานและวัฒนธรรมการติดต่อสื่อสารเรื่องงานผ่านแอปพลิเคชันนอกเวลางาน ทำให้ขอบเขตระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัวของพนักงานจีนซึมผ่านได้ง่ายกว่าในบริบทตะวันตก ความสามารถในการควบคุมขอบเขตจึงกลายเป็นทรัพยากรที่มีค่าและหายาก ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบว่า การควบคุมขอบเขตมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในบรรดาตัวแปรทั้งหมด (M = 3.307) แต่กลับมีอิทธิพลต่อสมดุลชีวิตการทำงานสูงเป็นอันดับที่สอง ประการที่สาม ในเมืองอุตสาหกรรมขนาดกลางอย่างเป่าโถว ซึ่งโรงแรมระดับสี่ดาวขึ้นไปมีมาตรฐานการจัดสรรกำลังคนและสวัสดิการที่ใกล้เคียงกัน ทรัพยากรในการทำงานจึงมีความแตกต่างระหว่างองค์กรน้อย และอธิบายความแตกต่างของสมดุลชีวิตการทำงานระหว่างพนักงานได้น้อยกว่าปัจจัยเชิงอัตวิสัยทั้งสอง ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่ชี้ว่าความคาดหวังด้านความก้าวหน้าและความสอดคล้องกับองค์กรเป็นแรงจูงใจหลักของพนักงานโรงแรมในประเทศจีน (Wen, L. L. et al., 2022)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้ คือ โมเดลเชิงสาเหตุสองระดับที่อธิบายกลไกจาก ปัจจัยเชิงบริบทของงานไปสู่ผลการปฏิบัติงาน ของพนักงานโรงแรมจีน ซึ่งสังเคราะห์ได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลเชิงสาเหตุของสมดุลชีวิตการทำงาน

โมเดลตามภาพที่ 1 ให้องค์ความรู้ใหม่สามประการ ประการแรก สมดุลชีวิตการทำงานไม่ใช่เพียงตัวแปรผลลัพธ์ด้านสุขภาวะ แต่ทำหน้าที่เป็นตัวแปรกลางระดับต้นที่รับอิทธิพลจากปัจจัยเชิงบริบทของงานสามปัจจัย แล้วส่งต่อไปยังผลการปฏิบัติงาน โมเดลจึงเชื่อมสองสายวรรณกรรมที่เดิมแยกกัน คือ สายที่ศึกษาปัจจัยกำหนดสมดุลชีวิตการทำงาน และสายที่ศึกษาผลลัพธ์ของสมดุลชีวิตการทำงาน เข้าเป็นโครงสร้างเดียว ประการที่สอง เส้นทางจากสมดุลชีวิตการทำงานไปยังผลการปฏิบัติงานเป็นเส้นทางคู่ คือ เส้นทางทางตรงที่อธิบายด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากร และเส้นทางทางอ้อมผ่านความผูกพันต่อองค์กรที่อธิบายด้วยการแลกเปลี่ยนทางสังคม โดยสัดส่วนการส่งผ่านร้อยละ 41.53 แสดงว่าประมาณสองในห้าของประโยชน์ที่องค์กรได้รับจากการยกระดับสมดุลชีวิตการทำงานเกิดขึ้นผ่านความผูกพันต่อองค์กร และอีกสามในห้าเกิดขึ้นโดยตรง ประการที่สาม การจัดลำดับขนาดอิทธิพลของปัจจัยเชิงสาเหตุ โดยความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กรสูงที่สุด (0.888) รองลงมา คือ การควบคุมขอบเขต (0.789) และทรัพยากรในการทำงาน (0.626) ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านการรับรู้ของพนักงานที่เกี่ยวกับความสอดคล้องของค่านิยมและอำนาจในการจัดการขอบเขตของตนเอง มีน้ำหนักมากกว่าปัจจัยด้านทรัพยากรที่องค์กรจัดสรรให้ ซึ่งให้ลำดับความสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรเชิงบริหารแก่ผู้บริหารโรงแรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า 1) สมดุลชีวิตการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการปฏิบัติงาน (β = 0.535) และต่อความผูกพันต่อองค์กร (β = 0.815) ขณะที่ความผูกพันต่อองค์กรมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการปฏิบัติงาน (β = 0.466) และทำหน้าที่เป็นตัวแปรกลางแบบบางส่วน โดยมีอิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ 0.380 และอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.915 และ 2) ความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กร (β = 0.888) การควบคุมขอบเขต (β = 0.789) และทรัพยากรในการทำงาน (β = 0.626) ล้วนมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อสมดุลชีวิตการทำงาน

สำหรับข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ผู้บริหารโรงแรมควรจัดลำดับความสำคัญให้ตรงกับขนาดอิทธิพลของตัวแปรในโมเดล กล่าวคือ 1) สร้างความสอดคล้องระหว่างบุคคลกับองค์กรเป็นลำดับแรก โดยสื่อสารค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรอย่างชัดเจนตั้งแต่ขั้นการคัดเลือกและการปฐมนิเทศ ใช้เกณฑ์ความสอดคล้องด้านค่านิยมร่วมกับเกณฑ์ทักษะในการคัดเลือก และออกแบบเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพที่เชื่อมเป้าหมายของพนักงานเข้ากับเป้าหมายขององค์กร 2) สนับสนุนการควบคุมขอบเขตเป็นลำดับที่สอง โดยกำหนดกติกาองค์กรเรื่องการติดต่อสื่อสารเรื่องงานนอกเวลาทำงาน ให้สิทธิพนักงานปฏิเสธการติดต่อในวันหยุดโดยไม่ถูกประเมินในทางลบ และให้พนักงานมีส่วนร่วมในการเลือกกะหรือแลกกะได้ตามสมควร ซึ่งมีความจำเป็นเร่งด่วนเนื่องจากการควบคุมขอบเขตเป็นตัวแปรที่กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด และ 3) เพิ่มทรัพยากรในการทำงานเป็นลำดับที่สาม โดยจัดกำลังคนให้สอดคล้องกับปริมาณงานในแต่ละกะ จัดตารางกะที่พนักงานคาดการณ์ล่วงหน้าได้ และพัฒนาบทบาทของหัวหน้างานให้เป็นผู้ให้การสนับสนุนมากกว่าผู้ควบคุม ในระดับนโยบายอุตสาหกรรม สมาคมโรงแรมเมืองเป่าโถวและหน่วยงานการท่องเที่ยวของมณฑลมองโกเลียในควรร่วมกันจัดทำมาตรฐานกลางด้านสวัสดิการและชั่วโมงการทำงานของพนักงานบริการ รวมทั้งรณรงค์ยกเลิกวัฒนธรรมการทำงานล่วงเวลาที่ไม่เป็นธรรม เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ของอุตสาหกรรมบริการในภาพรวมและดึงดูดแรงงานรุ่นใหม่เข้าสู่อุตสาหกรรม ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็นเมื่อสามารถเข้าถึงกรอบตัวอย่างของประชากรได้ เพื่อเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงผลไปยังประชากร 2) ขยายขอบเขตการศึกษาไปยังโรงแรมในภูมิภาคอื่นของสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมถึงโรงแรมระดับต่ำกว่าสี่ดาวและโรงแรมที่ไม่มีระดับดาว ซึ่งมีสัดส่วนแรงงานจำนวนมากแต่ยังได้รับความสนใจจากนักวิชาการน้อย และ 3) พัฒนามาตรวัดสมดุลชีวิตการทำงานที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมจีนโดยเฉพาะ ซึ่งครอบคลุมบทบาทของครอบครัวขยาย ความคาดหวังทางสังคม และบรรทัดฐานด้านชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน

เอกสารอ้างอิง

Bakker, A. B. & Demerouti, E. (2017). Job demands-resources theory: Taking stock and looking forward. Journal of Occupational Health Psychology, 22(3), 273-285.

Bakker, A. B. et al. (2004). Using the job demands-resources model to predict burnout and performance. Human Resource Management, 43(1), 83-104.

Becker, H. S. (1960). Notes on the Concept of Commitment. American Journal of Sociology, 66(1), 32-40.

Borman, W. C. & Motowidlo, S. J. (1993). Expanding the criterion domain to include elements of contextual performance. In Schmitt, N. & Borman, W. C. (Eds.), Personnel Selection in Organizations. (pp. 71-98). San Francisco: Jossey-Bass.

Byrne, U. (2005). Work-life balance: Why are we talking about it at all? Business Information Review, 22(1). https://doi.org/10.1177/0266382105052268.

Cable, D. M. & DeRue, D. S. (2002). The convergent and discriminant validity of subjective fit perceptions. Journal of Applied Psychology, 87(5), 875-884.

Campbell, J. P. (1990). Modeling the performance prediction problem in industrial and organizational psychology. In Dunnette, M. D. & Hough, L. M. (Eds.), Handbook of Industrial and Organizational Psychology. (pp. 687-732). Palo Alto: Consulting Psychologists Press.

Clark, S. C. (2000). Work/Family Border Theory: A New Theory of Work/Family Balance. Human Relations, 53(6), 747-770.

Duxbury, L. et al. (2003). Voices of Canadians: Seeking Work-Life Balance. Ottawa: Human Resources Development Canada.

Edwards, J. R. & Rothbard, N. P. (1999). Work and Family Stress and Well-Being: An Examination of Person-Environment Fit in the Work and Family Domains. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 77(2), 85-129.

Fei, X. L. et al. (2017). Work-life Supports from family in the Idea of Work-life Balance: Concept, Dimension and Function. Journal of Psychological Science, 40(3), 708-713.

Greenhaus, J. H. & Beutell, N. J. (1985). Sources of Conflict Between Work and Family Roles. Academy of Management Review, 10(1), 76-88.

Greenhaus, J. H. et al. (2003). The relation between work-family balance and quality of life. Journal of Vocational Behavior, 63(3), 510-531.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate Data Analysis by Joseph Hair. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall.

Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. American Psychologist, 44(3), 513-524.

Kim, T. et al. (2017). Does hotel employees' quality of work life mediate the effect of psychological capital on job outcomes? International Journal of Contemporary Hospitality Management, 29(6), 1638-1657.

Kossek, E. E. & Lautsch, B. A. (2012). Work-family boundary management styles in organizations: A cross-level model. Organizational Psychology Review, 2(2), 152-171.

Marhanah, S. et al. (2025). The Effect of Work-Life Balance on Employee Performance: Evidence from a Four-Star Hotel in Bandung, Indonesia. Jurnal Ilmiah Manajemen Kesatuan, 13(5), 3451-3462.

Marks, S. R. & MacDermid, S. M. (1996). Multiple Roles and the Self: A Theory of Role Balance. Journal of Marriage and the Family, 58(2), 417-432.

Meyer, J. P. & Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. Human Resource Management Review, 1(1), 61-89.

Mowday, R. T. et al. (1979). The measurement of organizational commitment. Journal of Vocational Behavior, 14(2), 224-247.

Nunnally, J. C. (1978). Psychometric Theory. (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.

Tsui, A. S. et al. (1997). Alternative Approaches to the Employee-Organization Relationship: Does Investment in Employees Pay Off? Academy of Management Journal, 40(5). https://doi.org/10.5465/256928.

Wen, L. L. et al. (2022). Occupational Stigma Perception, Emotional Exhaustion State, and Professional Commitment Response: Understanding the Mechanisms Underlying Hotel Interns' Perceptions of Career Prospects. Frontiers in Psychology, 13. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.798526.

Wong, S. C. K. & Ko, A. (2009). Exploratory study of understanding hotel employees' perception on work-life balance issues. International Journal of Hospitality Management, 28(2), 195-203.

Zhou, X. et al. (2025). How do organizational emotion resources enhance Gen Z person-job fit in hotels? Roles of career adaptability and diversity management. International Journal of Hospitality Management, 126. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2025.104095.

บทความวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน*

THE DEVELOPMENT OF AN ACTIVE LEARNING CURRICULUM FOR PRIMARY SCHOOL TEACHERS AT THE BASIC EDUCATION LEVEL

มนสิช สิทธิสมบูรณ์
Monasit Sittisomboon
นักวิชาการอิสระ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Independent Scholar, Bangkok, Thailand
Corresponding author E-mail: monasits@gmail.com
Tel: 081-533-4832

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 2) ศึกษาผลการใช้หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การพัฒนาหลักสูตร โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยกร่างหลักสูตร ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร และผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก รวมจำนวน 7 คน และทดลองนำร่องกับครูอาสาสมัครระดับประถมศึกษา จำนวน 5 คน และ 2) การทดลองใช้และประเมินหลักสูตรกับครูอาสาสมัครระดับประถมศึกษา โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก คู่มือหลักสูตร แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร แบบทดสอบความรู้ แบบวัดเจตคติ และแบบประเมินความสามารถในการจัดการเรียนรู้ โดยเครื่องมือที่ใช้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ ระยะเวลา สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยผู้เชี่ยวชาญประเมินมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด และผลการทดลองนำร่องแสดงให้เห็นว่าสามารถนำไปใช้ได้จริง และ 2) ผลการทดลองการใช้หลักสูตร พบว่า ครูมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เจตคติต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุก และความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาสมรรถนะครูระดับประถมศึกษาได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตร, การจัดการเรียนรู้เชิงรุก, ครูประถมศึกษา

* Received 14 August 2026; Revised 29 September 2026; Accepted 8 October 2026

Abstract

The purposes of this research were: 1) To develop an Active Learning Management Curriculum for elementary school teachers at the basic education level; and 2) To investigate the effects of implementing the Active Learning Management Curriculum for elementary school teachers at the basic education level. The research was conducted in two stages. 1) Involved curriculum development. Basic information was obtained from relevant documents and research studies. The curriculum was then drafted and its quality was evaluated by seven experts, comprising experts in curriculum development and experts in active learning management. A pilot study was also conducted with five volunteer elementary school teachers. and 2) Involved the implementation and evaluation of the curriculum with 30 volunteer elementary school teachers selected through purposive sampling. The research instruments consisted of the Active Learning Management Curriculum, a curriculum manual, a curriculum appropriateness evaluation form, a knowledge test, an attitude scale, and an active learning management performance assessment form. All research instruments were examined for quality by experts. The data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and t-test. The findings revealed that: 1) The Active Learning Management Curriculum consisted of eight components: rationale and principles, objectives, curriculum structure, content, learning activities, duration, learning media and resources, and measurement and evaluation. The experts rated the curriculum as appropriate at a high to highest level, and the results of the pilot study indicated that the curriculum was practical and could be implemented effectively; and 2) After participating in the curriculum, the teachers' knowledge of active learning management, attitudes toward active learning management, and abilities in active learning management were significantly higher than those before the training at the .05 level of statistical significance. These findings indicate that the developed curriculum was effective and appropriate for enhancing the competencies of elementary school teachers in active learning management.

Keywords: Curriculum Development, Active Learning, Primary School Teachers

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้ระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในอนาคต โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสร้างสรรค์นวัตกรรม การสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่นมากกว่าการเรียนรู้แบบท่องจำ (Partnership for 21st Century Learning, 2016) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 22 และมาตรา 24 ที่กำหนดให้การจัดการศึกษายึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ฝึกกระบวนการคิด การแก้ปัญหา และสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) นอกจากนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579

ยังมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และส่งเสริมให้ครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Office of the Education Council, 2017) ดังนั้น การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา เนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ ลงมือปฏิบัติ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเชื่อมโยงการเรียนรู้กับสถานการณ์จริง (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991); (Prince, M., 2004)

แม้ว่านโยบายด้านการศึกษาของประเทศไทยจะส่งเสริมให้สถานศึกษานำการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง แต่จากผลการประเมินคุณภาพการศึกษาทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติยังสะท้อนว่าผู้เรียนจำนวนมากมีผลสัมฤทธิ์ด้านการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้ในระดับที่ควรได้รับการพัฒนา ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการจัดการเรียนการสอนที่ยังคงเน้นการบรรยายและการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นสำคัญ (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2023) งานวิจัยของ Freeman, S. et al. พบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและลดอัตราการเรียนไม่ผ่านเมื่อเปรียบเทียบกับการสอนแบบบรรยาย (Freeman, S. et al., 2014) ขณะที่ Prince, M. สรุปว่า ผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ร่วมกันสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ครูจำนวนไม่น้อยยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก ตลอดจนขาดความมั่นใจในการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ส่งผลให้การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติยังไม่เกิดประสิทธิผลเท่าที่ควร (Prince, M., 2004)

สำหรับครูระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานการเรียนรู้และพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนในช่วงวัยเริ่มต้น แต่จากการศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ของครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ครูส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาในการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การบูรณาการเทคนิคการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเข้ากับสาระการเรียนรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินผลที่สะท้อนสมรรถนะของผู้เรียนอย่างแท้จริง ทั้งยังพบว่า การพัฒนาวิชาชีพครูส่วนใหญ่ยังอยู่ในลักษณะการอบรมระยะสั้น ซึ่งไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างยั่งยืน (Darling-Hammond, L. et al., 2017) ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรที่มีโครงสร้างชัดเจน ครอบคลุมทั้งองค์ความรู้ การฝึกปฏิบัติ การสะท้อนผลการเรียนรู้ และการนำไปใช้จริงในชั้นเรียน จึงนับเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับสมรรถนะของครูให้สามารถจัดการเรียนรู้เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) เพื่อสร้างหลักสูตรที่มีคุณภาพ ผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ การทดลองใช้ และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ อันจะช่วยเสริมสร้างความรู้ ความสามารถในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก ตลอดจนส่งเสริมเจตคติที่ดีของครูต่อการจัดการเรียนรู้รูปแบบดังกล่าว ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตลอดจนเป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานทางการศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้และพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและทิศทางการศึกษาของประเทศในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และศึกษาผลการใช้หลักสูตร โดยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรดำเนินการ 4 ระยะ ได้แก่ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การพัฒนาครู และนโยบายด้านการศึกษาของประเทศไทย เพื่อนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร 2) ยกร่างหลักสูตร โดยกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร 8 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ ระยะเวลา สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล 3) ตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร จำนวน 3 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก จำนวน 4 คน ทำการประเมินความเหมาะสม ความสอดคล้อง และความเป็นไปได้ของหลักสูตรด้วยแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ พร้อมข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุง และ 4) ทดลองนำร่อง (Pilot Study) กับครูอาสาสมัครระดับประถมศึกษาเข้าร่วม จำนวน 5 คน เพื่อศึกษาความเหมาะสมของเนื้อหา กิจกรรม ระยะเวลา และความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ ก่อนปรับปรุงเป็นหลักสูตรฉบับสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 2 การทดลองใช้และประเมินหลักสูตร

ประชากร ได้แก่ ครูผู้สอนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ส่วนกลุ่มตัวอย่างเป็นครูอาสาสมัครระดับประถมศึกษา โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 30 คน

การดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะเตรียมการ ประกอบด้วย การประชาสัมพันธ์โครงการ รับสมัครครู เตรียมเอกสาร คู่มือหลักสูตร และสื่อการฝึกอบรม 2) ระยะฝึกอบรม ดำเนินการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เข้าอบรม ได้แก่ การบรรยายเชิงปฏิสัมพันธ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก การสาธิต การฝึกปฏิบัติ (Micro Teaching) การสะท้อนผลการเรียนรู้ (Reflection) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) พร้อมทั้งดำเนินการทดสอบก่อนและหลังการอบรม และ 3) ระยะนำหลักสูตรไปใช้ในสถานศึกษา โดยครูนำแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนจริง เป็นระยะเวลา 40 วัน ภายใต้การนิเทศ ติดตาม ให้คำปรึกษา และสะท้อนผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ก่อนสรุปผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา 2) คู่มือการใช้หลักสูตร 3) แบบทดสอบวัดความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 4) แบบประเมินความสามารถในการจัดการเรียนรู้ 5) แบบวัดเจตคติต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุก และ 6) แบบประเมินความคิดเห็นที่มีต่อหลักสูตร ทั้งนี้ เครื่องมือทุกฉบับได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ (IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป) และตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha) ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทดสอบความรู้และเจตคติของผู้เข้ารับการพัฒนาก่อนการอบรม จากนั้นดำเนินการฝึกอบรมตามหลักสูตร พร้อมประเมินความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เมื่อสิ้นสุดการอบรม จึงดำเนินการทดสอบหลังการอบรม และติดตามผลการนำหลักสูตรไปใช้จริงในชั้นเรียน พร้อมทั้งประเมินความคิดเห็นของครูที่มีต่อหลักสูตรในด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบคะแนนความรู้และเจตคติก่อนและหลังการใช้หลักสูตรด้วยสถิติทดสอบที สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระ (Dependent Samples t-test) วิเคราะห์ผลการปฏิบัติด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 80 ด้วยสถิติ One Sample t-test ส่วนข้อมูลจากข้อเสนอแนะและความคิดเห็นปลายเปิดใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

จากการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร งานวิจัย และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการสังเคราะห์ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ นำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 3) โครงสร้างหลักสูตร 4) เนื้อหาสาระ 5) กิจกรรมการเรียนรู้ 6) ระยะเวลา 7) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 8) การวัดและประเมินผล โดยโครงสร้างหลักสูตรแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และระยะการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนจริงในสถานศึกษา ภายใต้กระบวนการนิเทศ ติดตาม และสะท้อนผลการปฏิบัติ

ผลการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน พบว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยเฉพาะด้านโครงสร้างหลักสูตร ระยะเวลาการฝึกอบรม สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ส่วนคู่มือการใช้หลักสูตรได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ผู้วิจัย

ได้ปรับปรุงหลักสูตรตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ โดยลดองค์ประกอบของหลักสูตรให้เหลือ 8 องค์ประกอบ ปรับเนื้อหาให้กระชับ เพิ่มกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ และเพิ่มตัวอย่างการจัดกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการจัดการเรียนรู้ของครูประถมศึกษา

นอกจากนี้ ผลการทดลองนำร่องกับครูประถมศึกษา จำนวน 5 คน พบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหา กิจกรรม ระยะเวลา และสื่อการเรียนรู้ ผู้เข้าร่วมเห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้ช่วยส่งเสริมการลงมือปฏิบัติจริง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอแนะให้ปรับลดเนื้อหาภาคทฤษฎี เพิ่มเวลาในการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ และควรส่งเอกสารประกอบการอบรมให้ผู้เข้าร่วมศึกษาล่วงหน้า ก่อนนำหลักสูตรไปใช้จริง

2. ผลการทดลองใช้หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า

2.1 ครูมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกหลังอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรสามารถเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกให้แก่ครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ แสดงผลตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test)

กลุ่มทดลอง	n	คะแนนเต็ม	ก่อนการฝึกอบรม	หลังการฝึกอบรม	t	p
	30	50	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.
	20.15	3.92	38.27	4.56	22.86*	0.00

P < .05

จากตารางที่ 1 พบว่า ครูที่เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพิ่มขึ้น โดยก่อนการฝึกอบรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 20.15 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 3.92 หลังการฝึกอบรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 38.27 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 4.56 และผลการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุกหลังเข้ารับการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนเข้ารับการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.2 ครูมีผลการประเมินด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หลังการพัฒนาสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 75 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงผลตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบการปฏิบัติหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลังการฝึกอบรมกับเกณฑ์ร้อยละ 80 (กำหนดคะแนนเกณฑ์ผ่าน 60 คะแนน จากคะแนนเต็ม 75)

การทดสอบหลังการฝึกอบรมของกลุ่มทดลอง	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	t	p
	30	75	65.20	5.68	12.25*	0.00

P < .05

จากตารางที่ 2 พบว่า ครูที่เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีคะแนนผลการประเมินการปฏิบัติการจัดการเรียนรู้เฉลี่ยเท่ากับ 65.20 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 5.68 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนเกณฑ์ผ่าน 60 คะแนน กับคะแนนผลการประเมินหลังการฝึกอบรม พบว่า คะแนนหลังการฝึกอบรมสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.3 ครูมีเจตคติต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงผลตามตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบเจตคติต่อหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ก่อนและหลังการฝึกอบรม

กลุ่มทดลอง	n	คะแนนเต็ม	ก่อนการฝึกอบรม	หลังการฝึกอบรม	t	p
	30	200	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.
	112.48	6.29	168.75	7.41	16.92*	0.00

P < .05

จากตารางที่ 3 พบว่า ครูที่เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีเจตคติต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกก่อนการฝึกอบรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 112.48 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 6.29 หลังการฝึกอบรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 168.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 7.41 ผลการเปรียบเทียบพบว่า หลังการฝึกอบรมมีเจตคติสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.4 ผลการประเมินความคิดเห็นที่มีต่อหลักสูตร พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.79, S.D. = 0.17) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเฉพาะด้านปัจจัยนำเข้าซึ่งได้รับค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิตตามลำดับ แสดงผลตามตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 4 ผลการประเมินความคิดเห็นที่มีต่อหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

องค์ประกอบ	**n = 30**		**ระดับ**
ด้านความคิดเห็นที่มีต่อหลักสูตร	$\bar{x}$	**S.D.**	**ความเหมาะสม**
ปัจจัยนำเข้า	4.72	0.21	มากที่สุด
กระบวนการ	4.65	0.32	มากที่สุด
ผลผลิต	4.58	0.24	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	**4.65**	**0.19**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการประเมินความคิดเห็นของครูระดับประถมศึกษาที่มีต่อหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดทุกองค์ประกอบ โดยมีระดับความคิดเห็นในด้านปัจจัยนำเข้ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิตตามลำดับ

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ ระยะเวลา สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยผู้เชี่ยวชาญประเมินว่าหลักสูตรและคู่มือหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด และผลการทดลองนำร่อง พบว่า สามารถนำไปใช้ได้จริง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการพัฒนาหลักสูตรดำเนินการอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการศึกษาความต้องการและข้อมูลพื้นฐาน การสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องก่อนนำมาสร้างหลักสูตร ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปทดลองใช้จริง ส่งผลให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับบริบทของครูประถมศึกษาและสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาทบทวนอย่างเป็นระบบของ Amemasor, S. K. et al. ซึ่งพบว่า การพัฒนาวิชาชีพครูที่มีประสิทธิผลควรเริ่มจากการวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนรู้ (Needs Assessment) ออกแบบกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้ร่วมกัน การให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง และการสนับสนุนจากสถานศึกษา ซึ่งส่งผลให้ครูมีสมรรถนะและความมั่นใจในการจัดการเรียนการสอนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน (Amemasor, S. K. et al., 2025) นอกจากนี้ Sims, S. et al. ยังเสนอว่า หลักสูตรพัฒนาครูที่มีประสิทธิภาพ ควรประกอบด้วย องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การสร้างความเข้าใจ การพัฒนาเทคนิคการสอน การฝึกปฏิบัติจริง และการติดตามผลเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติงานของครูอย่างยั่งยืน (Sims, S. et al., 2025)

อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการทบทวนวรรณกรรมของ Stavermann, K. พบว่า หลักสูตรพัฒนาวิชาชีพครูในปัจจุบันควรออกแบบให้ครูได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง การสะท้อนผลการเรียนรู้ (Reflection) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) และการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Professional Learning) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในห้องเรียนได้จริง (Stavermann, K., 2025) แม้ว่าการพัฒนาหลักสูตรในปัจจุบันจะมีแนวคิดและวิธีการที่หลากหลายมากขึ้น แต่หลักการพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตรยังคงสอดคล้องกับแนวคิดของ Taba, H. ที่เน้นการกำหนดวัตถุประสงค์ การคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ เพียงแต่ได้พัฒนาให้ตอบสนองต่อการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 มากยิ่งขึ้น (Taba, H., 1962)

2. ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า หลังเข้ารับการพัฒนา ครูมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด มีเจตคติต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นผลมาจากหลักสูตรที่ออกแบบให้ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นการลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ การฝึกสอน (Micro Teaching) การสะท้อนผลการเรียนรู้ (Reflection) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) ส่งผลให้ครูสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้กับการปฏิบัติจริงในชั้นเรียน

เกิดความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้ และสามารถประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Amemasor, S. K. et al. ซึ่งทบทวนงานวิจัยด้านการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างเป็นระบบ และพบว่า โปรแกรมพัฒนาครูที่เน้นการมีส่วนร่วม การฝึกปฏิบัติ การสะท้อนผลการเรียนรู้ และการเรียนรู้ร่วมกัน สามารถยกระดับสมรรถนะของครูทั้งด้านความรู้ ทักษะการจัดการเรียนรู้ และความมั่นใจในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างชัดเจน (Amemasor, S. K. et al., 2025) นอกจากนี้ Sims, S. et al. จากการวิเคราะห์อภิมาน (Meta-analysis) ยังสรุปว่า การพัฒนาวิชาชีพครูที่มีประสิทธิผล ควรประกอบด้วย การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การฝึกใช้กลยุทธ์การสอนจริง การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนและคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน (Sims, S. et al., 2025)

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ Stavermann, K. ที่ศึกษาการพัฒนาวิชาชีพครูผ่านการเรียนรู้แบบออนไลน์และแบบผสมผสาน พบว่า การพัฒนาครูที่เปิดโอกาสให้ครูได้ทดลองปฏิบัติจริง ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนร่วมวิชาชีพ และสะท้อนผลการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้ครูสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในบริบทของห้องเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Stavermann, K., 2025) ขณะเดียวกัน Organisation for Economic Co-operation and Development ยังชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาสมรรถนะครูในปัจจุบันควรมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม การใช้ข้อมูลสะท้อนผลการเรียนรู้ และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สอดคล้องกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2023) ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่พัฒนาขึ้นไม่เพียงช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และเจตคติของครูเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริง การสะท้อนผล และการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาครูที่ได้รับการยอมรับจากงานวิจัยร่วมสมัย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ หลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 3) โครงสร้างหลักสูตร 4) เนื้อหาสาระ 5) กิจกรรมการเรียนรู้ 6) ระยะเวลา 7) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 8) การวัดและประเมินผล โดยองค์ประกอบทั้ง 8 มีความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ และเจตคติของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพผู้เรียนและคุณภาพการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูประถมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรและศึกษาผลการใช้หลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 3) โครงสร้างหลักสูตร 4) เนื้อหาสาระ 5) กิจกรรมการเรียนรู้ 6) ระยะเวลา 7) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 8) การวัดและประเมินผล โดยผู้เชี่ยวชาญประเมินว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด และ สามารถนำไปใช้ได้จริง ผลการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า ครูมีความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก และเจตคติต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อีกทั้งมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ หน่วยงานทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา สามารถนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก โดยควรดำเนินการในรูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการควบคู่กับการนิเทศ ติดตาม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การนำหลักสูตรไปใช้ควรปรับกิจกรรมและตัวอย่างการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ระดับชั้น และกลุ่มสาระการเรียนรู้ เพื่อให้ครูสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิผลสูงสุดในการจัดการเรียนการสอน สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาผลการใช้หลักสูตร กับครูในสังกัดหรือบริบทที่แตกต่างกัน เช่น โรงเรียนเอกชน โรงเรียนขยายโอกาส หรือโรงเรียนในพื้นที่พิเศษ เพื่อเปรียบเทียบผลการใช้หลักสูตรและยืนยันความสามารถในการประยุกต์ใช้ในบริบทที่หลากหลาย ควรพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับนวัตกรรมทางการศึกษาและเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) หรือการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาในศตวรรษที่ 21 และศึกษาผลที่เกิดขึ้นต่อสมรรถนะของครูและผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

Amemasor, S. K. et al. (2025). A systematic review on the impact of teacher professional development on digital instructional integration and teaching practices. Frontiers in Education, 10(2025), 1541031. https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1541031.

Bonwell, C. C. & Eison, J. A. (1991). Active learning: Creating excitement in the classroom. ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1. Washington: The George Washington University, School of Education and Human Development.

Darling-Hammond, L. et al. (2017). Effective teacher professional development. Palo Alto: Learning Policy Institute.

Freeman, S. et al. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. Proceedings of the National Academy of Sciences, 111(23), 8410-8415. https://doi.org/10.1073/pnas.1319030111.

Office of the Education Council. (2017). The National Education Plan B.E. 2560-2579 (2017-2036). Bangkok: Prik-hwan Graphic.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). PISA 2022 results (Volume I): The state of learning and equity in education. Paris: OECD Publishing.

Partnership for 21st Century Learning. (2016). Framework for 21st century learning. Retrieved July 10, 2026, from https://www.battelleforkids.org/wp-content/uploads/2023/11/P21_framework_0816_2pgs.pdf

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. Journal of Engineering Education, 93(3), 223-231. https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2004.tb00809.x.

Sims, S. et al. (2025). Effective teacher professional development: New theory and a meta-analytic test. Review of Educational Research, 95(2), 213-254. https://doi.org/10.3102/00346543231217480.

Stavermann, K. (2025). Research in online teacher professional development: A systematic mapping review. International Journal of Emerging Technologies in Learning, 20(1), 47-67. https://orcid.org/0009-0002-2567-8013.

Taba, H. (1962). Curriculum development: Theory and practice. New York: Harcourt, Brace & World.

บทความวิจัย

การยกระดับภูเก็ตให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ*

UPGRADING PHUKET TO BE A WELLNESS TOURISM CENTER

พุทธพร บุญณะ[1*], ณารีญา วีระกิจ[2], ชัยนันต์ ไชยเสน[2], อุไรวรรณ ไกรนรา มูรานิชิ[3]

Phuttapron Boonna[1*], Nareeya Wirakit[2], Chainun Chaiyasain[2], Uraiwan Krainara Muranishi[3]

[1]คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ภูเก็ต ประเทศไทย

[1]Faculty of Agricultural Technology, Phuket Rajabhat University, Phuket, Thailand

[2]คณะการบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ภูเก็ต ประเทศไทย

[2]Faculty of Hospitality and Tourism, Prince of Songkla University, Phuket, Thailand

[3]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ภูเก็ต ประเทศไทย

[3]Faculty of Science and Technology, Phuket Rajabhat University, Phuket, Thailand

*Corresponding author E-mail: Puttaporn.b@pkru.ac.th

*Tel: 093-541-4595

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์โอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต 2) ประเมินศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต และ 3) เสนอต้นแบบการยกระดับภูเก็ตให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือวิจัย คือ แบบบันทึก แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง แบบประเมินการวิเคราะห์ความสำคัญและผลปฏิบัติงาน (IPA) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาแบบบรรยาย จำนวนผู้ให้ข้อมูล การสัมมนา 60 คน การประชุมกลุ่มย่อย 6 ครั้ง ทั้งสิ้น 72 คน การสัมภาษณ์ 14 คน และการประเมินศักยภาพผู้ดำเนินการสปา 41 คน ผู้ให้บริการ 45 คน เก็บข้อมูลจากตัวแทนธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพ ธุรกิจที่มีผลการปฏิบัติงานเป็นเลิศ นักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า 1) โอกาสและความท้าทายในการพัฒนาศักยภาพบุคลากร คือ การสร้างทักษะใหม่ที่จำเป็นและการเพิ่มทักษะที่หลากหลายให้สอดคล้องกับวิถีการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ 2) ตำแหน่งงานคงอยู่ตามกฎหมายเพียงสองตำแหน่ง คือ ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพและผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ โดยผู้ดำเนินการควรเพิ่มความรู้และทักษะด้านการจัดการธุรกิจบริการสุขภาพเป็นลำดับแรก ส่วนผู้ให้บริการควรเพิ่มความรู้และทักษะด้านการนวดไทยเพื่อสุขภาพ และ 3) การยกระดับภูเก็ตเป็นศูนย์กลางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพสรุป “ต้นแบบการพัฒนา” MRUN ประกอบด้วย การเพิ่มความหลากหลายของทักษะที่จำเป็น (Multi-Skill) การสร้างทักษะใหม่ที่จำเป็น (Reskill) การยกระดับทักษะเดิม (Upskill) ทักษะใหม่ที่จำเป็นในอนาคต (New Skill) การยกระดับการตลาดยั่งยืน (Sustainability Marketing) และการผลิตบุคลากรใหม่สู่อุตสาหกรรม (Newborn) นำเสนอ “องค์ความรู้ใหม่” โมเดล “HEALING” เป็นแนวทางพัฒนาบุคลากรและยกระดับบริการของธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพในภูเก็ต

* Received 31 August 2026; Revised 25 September 2026; Accepted 3 October 2026

คำสำคัญ: การยกระดับ, สปาเพื่อสุขภาพ, การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ, ภูเก็ต

Abstract

This study aimed to: 1) Analyze the opportunities and challenges associated with wellness tourism development in Phuket Province; 2) Assess the competencies of personnel engaged in wellness tourism development in Phuket; and 3) Propose a development model for positioning Phuket as a Hub for Wellness Tourism Development. A qualitative research design was employed. Data were collected using documentary recording forms, semi-structured interview protocols, and Importance-Performance Analysis (IPA) assessment forms. Data were analyzed using descriptive content analysis. The participants comprised 72 stakeholders who participated in one seminar and six focus group discussions, 14 key informants who participated in in-depth interviews, and 41 Wellness Spa operators and 45 Wellness Spa service providers who participated in the competency assessment. Participants were purposively selected from representatives of Wellness Spa businesses, high-performing enterprises, academics, government agencies, and relevant private-sector organizations. The findings revealed that: 1) The key opportunities and challenges for developing the competencies of personnel in wellness tourism development involve acquiring new skills and diversifying existing competencies to align with emerging forms of tourism; 2) Under the existing regulatory framework, two occupational positions are formally recognized: Wellness Spa operators and Wellness Spa service providers. Wellness spa operators should prioritize strengthening their knowledge and skills in Wellness Spa business management, whereas Wellness Spa service providers should prioritize knowledge and skills in Thai massage; and 3) The proposed model for positioning Phuket as a Hub for Wellness Tourism Development is the MRUN Model, which comprises Multi-Skill development, Reskill, Upskill, New Skill development, Sustainability Marketing, and Newborn workforce development to supply new personnel to the industry. The study further proposes the HEALING Model as a novel body of knowledge and an integrated framework for human resource development and service enhancement in the Wellness Spa Business in Phuket.

Keywords: Upgrading, Wellness Spa, Wellness Tourism, Phuket

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพเป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการมีสุขภาพที่ดี เป็นการดูแลสุขภาพในเชิงรุกเน้นการส่งเสริมสุขภาพแบบบูรณภาพแบบองค์รวม โดยมีบริการที่เกี่ยวข้องครอบคลุม (Mueller, H. & Kaufmann, E. L., 2000) เศรษฐกิจสุขภาพเป็นหนึ่งในธุรกิจที่มีการเจริญเติบโตมากที่สุด ซึ่งสวนกระแสกับภาพรวมของเศรษฐกิจโลกที่ติดลบอยู่ที่ร้อยละ 3.6 และตลาดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริม สุขภาพมีส่วนแบ่งทางการตลาด

ที่ร้อยละ 5.1 ของเศรษฐกิจโลกโดยรวม ซึ่งหากมองในมิติด้านรายได้ในช่วง พ.ศ. 2556 - 2558 พบว่า ทุกตลาดส่งเสริมสุขภาพมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยตลาดอุตสาหกรรมสปา (Spa Industry) มีมูลค่า 94 - 98.6 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (Global Wellness Institute, 2016) ทิศทางของประเทศไทยในการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางการท่องเที่ยวสากล อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (Ministry of Tourism & Sports) ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยว พ.ศ. 2551 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2562 ในการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว หากพิจารณาตามความในมาตรา 3 ทั้งนี้ หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะเห็นว่าโครงสร้างทางกฎหมายและผู้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวมีแนวโน้นในการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

จังหวัดภูเก็ตเกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพ ภายหลังจากเกิดภาวะวิกฤตโควิด 19 สปาเพื่อสุขภาพเป็นธุรกิจที่ได้รับผลกระทบอย่างหนัก สถานประกอบการปิดตัวลงเป็นจำนวนมากและเกิดการขาดแคลนบุคลากร สะท้อนถึงความเสียหายทางเศรษฐกิจ อีกทั้ง กลุ่มแรงงานที่มีทักษะระดับกลางหรือระดับต่ำ สูญเสียรายได้มากกว่าร้อยละ 75 ของแรงงานทั้งหมด ทำให้กระทบต่อแรงงานที่มีทักษะต่างกันเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่แรงงานทักษะสูงกลับไม่ได้รับผลกระทบที่รุนแรง (วิจัยกรุงศรี, 2564) ดังนั้น การเพิ่มทักษะเพื่อยกระดับไปสู่แรงงานคุณภาพสูง จำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อทราบและปิดช่องว่างด้านทักษะ (Skill Gap) เพื่อผลิตกำลังคนเข้าสู่อุตสาหกรรมบริการมูลค่าสูง ยกระดับบุคลากรต้องให้มีการสร้างทักษะใหม่ที่จำเป็น (Reskill) ในการทำงาน และการเพิ่มทักษะเพื่อการยกระดับ (Upskill) สำหรับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพที่มีบริการสปาเป็นบริการหลัก ผลักดันการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยมีการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมเป้าหมาย เพื่อช่วยเหลืออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องในจังหวัดภูเก็ตเพื่อให้ธุรกิจสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น จำเป็นจะต้องวิเคราะห์โอกาสและความท้าท้ายของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ ประเมินช่องว่างทักษะเพื่อยกระดับทักษะบุคลากร สู่การยกระดับทักษะที่จำเป็น สร้างทักษะใหม่สู่การขับเคลื่อนอุตสาหกรรม การเตรียมความพร้อมผลิตบุคลากรใหม่ เพื่อตอบสนองต่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพโดยเฉพาะในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งมีธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพเป็นส่วนสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) มาตลอดระยะเวลากว่า 10 ปี อีกทั้ง เป็นการสนับสนุนนโยบายในการมุ่งหวังให้จังหวัดภูเก็ตเป็นหมุดหมายปลายทางการเป็นผู้นำการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพระดับสากลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์โอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต
2. ประเมินศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต
3. เสนอต้นแบบการยกระดับภูเก็ตให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 วิเคราะห์โอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต

1. การสัมมนาผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวนทั้งสิ้น 40 คน เกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

2. การประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 3 ครั้ง ครั้งละ 12 คน จำนวนทั้งสิ้น 36 คน เกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นตัวแทนจากหน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 12 คน ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 12 คน และตัวแทนสาขาอาชีพ 5 กลุ่มอาชีพ คือ อาชีพนักบริหารจัดการสปา สปารีเซฟชั่นนิส สปาเทรนเนอร์ สปาเทอราปิ้ส และอาชีพสปาแอดเทนเดน ที่มีประสบการณ์การทำงานในอาชีพอยู่ในจังหวัดภูเก็ตเป็นเวลามากกว่า 7 ปี

3. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพที่เกี่ยวข้อง จำนวน 7 คน เกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี

4. การสัมภาษณ์ตัวแทนธุรกิจทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพที่มีผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ เกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ประกอบการสปาเพื่อสุขภาพในประเทศไทยที่ได้รับรางวัลต่าง ๆ มีกระบวนการคัดเลือกจากหน่วยงานที่น่าเชื่อถือทั้งในระดับประเทศและระดับสากล โดยการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ จำนวน 7 คน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ประเมินศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต

1. การประชุมกลุ่มย่อยวิเคราะห์ร่างการประเมินศักยภาพจากตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 - 12 คน เกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต นักวิชาการ และตัวแทนธุรกิจที่มีประสบการณ์ทำงานในอาชีพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอยู่ในจังหวัดภูเก็ตเป็นเวลามากกว่า 7 ปี

2. การประเมินศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต จากตัวแทนตามสาขาวิชาชีพกิจกรรมบริการเพื่อเสริมสร้างสุขภาพร่างกาย (ยกเว้นกิจกรรมด้านกีฬา) ตาม “มาตรฐานอาชีพ” ของสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ (องค์การมหาชน) 5 สาขา จำนวนการประเมินของแต่ละอาชีพจะขึ้นอยู่กับผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1 ที่จะกำหนดจำนวน สัดส่วน ตามการมุ่งเน้นของอาชีพที่จำเป็น จากอาชีพนักบริหารจัดการสปา สปารีเซฟชั่นนิส สปาเทรนเนอร์ สปาเทอราปิ้ส และสปาแอดเทนเดน หลังจากได้ผลการประเมิน คณะผู้วิจัยจะนำผลมาวิเคราะห์ผ่านการวิเคราะห์ความสำคัญและผลการปฏิบัติงาน (Importance Performance Analysis: IPA) (Martilla, J. A. & James, J. C., 1977) โดยมีการแปลความหมายผลการวิเคราะห์ความสำคัญและผลการปฏิบัติงาน (Importance Performance Analysis :IPA) คือ Quadrant 1 (Q1) : Concentrate Here Quadrant 2 (Q2) : Keep Up to the Good Work) Quadrant 3 (Q3) : Low Priority Quadrant 4 (Q4) : Possible Overkill

3. การประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 2 ครั้ง จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 12 คน และจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวิเคราะห์ผลการประเมินและนำเสนอต้นแบบการยกระดับภูเก็ตให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ โดยมีเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูล คือ เป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ และตัวแทนธุรกิจที่มีประสบการณ์ทำงานในอาชีพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอยู่ในจังหวัดภูเก็ตเป็นเวลามากกว่า 7 ปี

วัตถุประสงค์ที่ 3 เสนอต้นแบบการยกระดับภูเก็ตให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

1. การนำเสนอต้นแบบการยกระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต เกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต นักวิชาการ และตัวแทนธุรกิจที่มีประสบการณ์ทำงานในอาชีพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอยู่ในจังหวัดภูเก็ตเป็นเวลามากกว่า 7 ปี

2. การสัมมนาเพื่อรับฟังความคิดเห็นและเสนอผลการศึกษาจากตัวแทนภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจำนวนทั้งสิ้น 20 คน เกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต ทั้งภาคธุรกิจ สมาคมและชมรม ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือวิจัย แบบบันทึก แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง และแบบประเมิน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ข้อคำถามจากผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ซึ่งผลจากค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruency: IOC) คำนวณเฉลี่ยทั้งฉบับได้ 0.77 และการทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability)

การเก็บรวบรวมข้อมูล การสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การประเมิน และการสัมมนา

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาแบบบรรยาย (Content Analysis)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 วิเคราะห์โอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพมีการปรับตัว การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่การท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการสร้างทักษะใหม่ที่จำเป็นในการทำงานของบุคลากร (Reskill) ถือว่าเป็นสิ่งที่สามารถทำได้และไม่ยากมากนัก เนื่องจากพนักงานมีทักษะและความสามารถเดิมอยู่แล้ว แต่การเพิ่มทักษะเพื่อการยกระดับ (Upskill) ถือเป็นโจทย์และความท้าทายใหม่ในวงการสปาเพื่อสุขภาพ เนื่องด้วยสถานการณ์ปัจจุบัน ธุรกิจสปามีการปรับตัวโดยการปรับลดจำนวนพนักงานลง ในขณะเดียวกันกลับมีจำนวนงานที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ธุรกิจต้องมีการพัฒนาศักยภาพของพนักงานในรูปแบบของการมีความสามารถและทักษะที่หลากหลาย (Multi-Skill)

การมีความสามารถและทักษะที่หลากหลาย (Multi-Skill) คือ ในหนึ่งตำแหน่งสามารถทำได้หลากหลายหน้าที่ นอกเหนือจากงานหลักที่ตนได้รับมอบหมาย เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของลูกค้าและผู้ประกอบการ รวมถึงมีการโยกย้ายพนักงานในแต่ละแผนกเพื่อรองรับลูกค้า มีการฝึกอบรมพนักงานผ่าน Zoom Online Training เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลแต่ละแผนก และมีการประเมินผลหลังจากอบรม นอกจากนี้ ยังคงคำนึงถึงนโยบายภาครัฐและมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย SHA หรือ SHA Plus ซึ่งสามารถสร้างความมั่นใจให้กับผู้เข้ารับบริการและนักท่องเที่ยว

โอกาสและความท้าทายเพื่อการยกระดับให้ภูเก็ตเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ เดิมก่อนสถานการณ์โควิด 19 Wellness Tourism ของประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 9 ของโลก และอันดับที่ 3 ของเอเชีย แสดงให้เห็นศักยภาพของประเทศไทย ซึ่งสามารถตอบโจทย์นักท่องเที่ยวกลุ่ม Lifestyle ได้เป็นอย่างดี ผู้ประกอบการ

และผู้ดำเนินการสปา (Spa Manager) ควรมีความเข้าใจ และปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ แผนการดูแลลูกค้าเพื่อเข้าสู่การท่องเที่ยวแบบ Wellness เป็นอย่างดี ดูแลตามบริบทของแต่ละคน แบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งสามารถสร้างคุณค่าและความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวได้ และมีความจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อมองหากลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม มีการฝึกอบรม ประชุมทุกภาคส่วนให้เข้าใจถึงการส่งเสริมสุขภาพ (Wellness) และการใส่ใจสิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มศักยภาพและทักษะของพนักงานไปสู่การดูแลสุขภาพองค์รวม

วัตถุประสงค์ที่ 2 ประเมินศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต

ผลการศึกษาข้อมูลเชิงปฐมภูมิและทุติยภูมิ ผ่านกระบวนการวิจัยและวิเคราะห์คุณลักษณะสำคัญจากมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง 3 มาตรฐาน ได้แก่ 1) มาตรฐานกระทรวงสาธารณสุข ตามพระราชบัญญัติธุรกิจ เพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2559 และกฎกระทรวงกำหนดบริการอื่นในกิจการสปาเพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2560 2) มาตรฐานและสมรรถนะคุณวุฒิวิชาชีพ และ 3) มาตรฐานตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาฝีมือแรงงาน พ.ศ. 2545 การสัมมนา สัมภาษณ์ ประชุมกลุ่มย่อย และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อการหาทักษะใหม่ที่จำเป็น (Reskill) และทักษะเพื่อการยกระดับ (Upskill) ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านผลลัพธ์ การประยุกต์ใช้ และด้านความรับผิดชอบและจริยธรรม และจากผลการศึกษาพบว่า ภายหลังการเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 กลุ่มอาชีพในธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพจะเหลือเพียง 2 กลุ่มงานที่สำคัญตามข้อบังคับของกฎหมาย คือ ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ และผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ นำไปสู่การประเมินศักยภาพผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ และผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ ดังนี้

ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ ผลการวิเคราะห์แบบประเมินศักยภาพผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ ภาพรวมของช่องว่างทางทักษะ (Skill Gap) ระหว่างศักยภาพปัจจุบัน และระดับศักยภาพที่เจ้าของหรือผู้บริหารคาดหวังต่อผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ แสดงให้เห็นว่า ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพควรเพิ่มทักษะเพื่อการยกระดับ (Upskill) ในเรื่อง 1) ทักษะการจัดการธุรกิจบริการสุขภาพมากที่สุด (0.90) รองลงมา คือ 2) ความรู้ทั่วไปเรื่องสปาเพื่อสุขภาพ และความรู้สุขภาพ สุขอนามัยและภาวะสุขภาพดี (0.75) 3) ความรู้การพัฒนาบุคลิกภาพของผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ และทักษะความปลอดภัยในการใช้ ข้อห้าม ข้อควรระวัง ฉลากเครื่องมือ และการกำกับดูแล (0.73) 4) ทักษะการสื่อสารในธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพ (0.70) 5) การส่งเสริมสุขภาพด้วยภูมิปัญญาไทย การใช้สมุนไพรไทยในสปาเพื่อสุขภาพ และกฎหมายและจรรยาบรรณผู้ประกอบอาชีพ (0.65) 6) ทักษะการใช้ผลิตภัณฑ์ เครื่องมืออุปกรณ์ การดูแลและการเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ เครื่องมือและอุปกรณ์ และความรู้จิตวิทยาเพื่อการดำเนินงานสปาเพื่อสุขภาพ (0.60) 7) ความรู้สุขภาพองค์รวม และการประยุกต์วิถีไทยและวัฒนธรรมในธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพ (0.55) 8) ทักษะการดูแลผิวหนัง ผิวหน้าและผิวกาย และทักษะการดูแลความงามของเส้นผมมือ เท้า เล็บมือ และเล็บเท้า (0.50) 9) ทักษะอาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ (0.45) และ 10) ทักษะการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ (0.42) ตามลำดับ ศักยภาพที่ควรเพิ่มเติม คือ 1) ทักษะการตลาดออนไลน์ (0.70) 2) ความรู้การส่งเสริมการขาย (0.65) 3) ความรู้การตลาดออนไลน์ (0.62) 4) สามารถประยุกต์ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์และบริการ (0.55) 5) ความรู้การประคบด้วยหินร้อน และทักษะการส่งเสริมการขาย (0.50) 6) สุขอนามัยของผู้ให้บริการและผู้รับบริการ และการควบคุมโรคติดเชื้อในสถานประกอบการ (0.46) 7) ทักษะโยคะ (0.39) 8) ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (0.37) 9) ความรู้การแปรงผิว (0.35) และ 10) ทักษะการอบซาวน่า (0.33)

ผลประเมินศักยภาพที่ควรเพิ่มเติมของผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ ภาพรวมของช่องว่างทางทักษะ (Skill Gap) ระหว่างศักยภาพปัจจุบัน และระดับศักยภาพที่เจ้าของหรือผู้บริหารคาดหวังต่อผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ แสดงให้เห็นว่า ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพควรเพิ่มเติมทักษะใหม่ที่จำเป็น (Reskill) ในเรื่อง 1) ทักษะการตลาดออนไลน์มากที่สุด (0.70) รองลงมา คือ 2) ความรู้การส่งเสริมการขาย (0.65) 3) ความรู้การตลาดออนไลน์ (0.63) 4) สามารถประยุกต์ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์และบริการได้ (0.56) 5) ความรู้การประคบด้วยหินร้อนและทักษะการส่งเสริมการขาย (0.50) 6) สุขอนามัยของผู้ให้บริการและผู้รับบริการ และการควบคุมโรคติดเชื้อในสถานประกอบการ (0.46) 7) ทักษะโยคะ (0.40) 8) ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (0.36) 9) ความรู้การแปรงผิว (0.35) และ 10) ทักษะการอบซาวน่า (0.27) ตามลำดับ ทั้งนี้ ผลการประเมินค่าตอบแทนจากเจ้าของหรือผู้บริหารคาดหวัง พบว่า หากผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพปฏิบัติงานได้ตามระดับศักยภาพที่เจ้าของธุรกิจหรือผู้บริหารคาดหวัง เจ้าของธุรกิจหรือผู้บริหารยินดีที่จะเพิ่มค่าตอบแทนในอัตราที่สมควรแก่ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพสูงสุดร้อยละ 10 ของฐานเงินเดือนเดิม คิดเป็นร้อยละ 37.50

ผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ ผลการวิเคราะห์แบบประเมินศักยภาพผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ ภายใต้การแพร่ระบาดของโควิด 19 ภาพรวมของช่องว่างทางทักษะ (Skill Gap) ระหว่างศักยภาพปัจจุบัน และระดับศักยภาพที่เจ้าของหรือผู้บริหารคาดหวังต่อผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพควรเพิ่มทักษะเพื่อการยกระดับ (Upskill) ในเรื่อง 1) ความรู้ด้านการนวดไทยเพื่อสุขภาพมากที่สุด (0.54) รองลงมา คือ 2) ความรู้ด้านการนวดไทยผ่อนคลาย (0.51) 3) ความรู้ด้านการนวดไทยพื้นฐาน (0.49) 4) ประวัติ องค์ความรู้และการประยุกต์ใช้การนวดไทย (0.48) 5) ความรู้ด้านการปฐมพยาบาล (0.47) 6) ความรู้ด้านการนวดไทยเพื่อบำบัดและฟื้นฟู (0.45) 7) การทบทวนการนวดไทยเพื่อสุขภาพ (0.44) 8) ทักษะการนวดเพื่อผ่อนคลาย หรือเพื่อสุขภาพและการสื่อสารด้านการปฏิบัติงาน (0.43) 9) ความรู้ทั่วไปของผู้บริการสปาเพื่อสุขภาพและความรู้ด้านนวดนักกีฬา (0.41) และ 10) การสื่อสารทั่วไป (0.40) ตามลำดับ ศักยภาพที่ควรเพิ่มเติมด้านความรู้ คือ 1) การประคบด้วยหินร้อน (0.45) 2) โยคะ (0.43) 3) การแปรงผิว (0.41) 4) ความรู้อบซาวน่า/ไอน้ำ/สุขอนามัย (0.37) 5) ทักษะประคบหินร้อน (0.36) 6) ทักษะการอบซาวน่า (0.35) 7) ความรู้การส่งเสริมการขาย/ทักษะการอบไอน้ำ (0.33) 8) การรักษาความลับข้อมูลส่วนบุคคล (0.32) 9) ทักษะการบริการอาหาร เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ/ทักษะโยคะ 0.29 และ 10) ความรู้การบริการอาหาร เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ/ทักษะการส่งเสริมการขาย (0.27)

ผลประเมินศักยภาพที่ควรเพิ่มเติมของผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ ภาพรวมของช่องว่างทางทักษะ (Skill Gap) ระหว่างศักยภาพปัจจุบัน และระดับศักยภาพที่เจ้าของหรือผู้บริหารคาดหวังต่อผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพควรเพิ่มเติมทักษะใหม่ที่จำเป็น (Reskill) ในเรื่อง 1) ความรู้การประคบด้วยหินร้อนมากที่สุด (0.45) รองลงมา คือ 2) ความรู้โยคะ (0.42) 3) ความรู้การแปรงผิว (0.40) 4) ความรู้การอบซาวน่า ความรู้การอบไอน้ำ สุขอนามัยของผู้ให้บริการและผู้รับบริการ การควบคุมโรคติดเชื้อในสถานประกอบการ และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (0.38) 5) ทักษะการประคบด้วยหินร้อน (0.36) 6) ทักษะการอบซาวน่า (0.35) 7) ความรู้การส่งเสริมการขายและทักษะการอบไอน้ำ (0.34) 8) การรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคลของผู้รับบริการ (0.33) 9) ทักษะการบริการอาหารหรือเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพและทักษะโยคะและการสื่อสารทั่วไป (0.29) และ 10) ความรู้การบริการอาหาร หรือเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพและทักษะการส่งเสริมการขาย (0.27) ตามลำดับ

ทั้งนี้ ผลการประเมินค่าตอบแทนจากเจ้าของหรือผู้บริหารคาดหวัง พบว่า หากผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพปฏิบัติงานได้ตามระดับศักยภาพที่เจ้าของธุรกิจหรือผู้บริหารคาดหวัง เจ้าของธุรกิจหรือผู้บริหารยินดีที่จะเพิ่มค่าตอบแทนในอัตราที่สมควรแก่ผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพสูงสุดร้อยละ 10 ของฐานเงินเดือนเดิม คิดเป็นร้อยละ 41.67

วัตถุประสงค์ที่ 3 เสนอต้นแบบการยกระดับภูเก็ตให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

ภาพที่ 1 การยกระดับภูเก็ตให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

การยกระดับภูเก็ตให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพนั้น สามารถสรุปได้ 3 ประเด็น คือ

1. การยกระดับบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Manpower) ด้วย MRUN (Multi-Skill, Reskill, Upskill, New Skill)

Reskill การสร้างทักษะใหม่ที่จำเป็นในการทำงานของบุคลากรสปาเพื่อสุขภาพในจังหวัดภูเก็ตให้สอดคล้องกับความต้องการตามสถานการณ์ปัจจุบัน

Upskill การพัฒนาเพื่อยกระดับทักษะเดิมของบุคลากรสปาเพื่อสุขภาพในจังหวัดภูเก็ตให้ดีขึ้น อาทิ การยกระดับความรู้เรื่องสมุนไพร การดูแลสุขภาพองค์รวม และแพทย์แผนไทยเพื่อให้สอดคล้องกับโอกาสและความต้องการการยกระดับสู่ Thai Wellness ตามนโยบายของหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบัน

Multi-Skill ความหลากหลายของทักษะที่จำเป็นและสำคัญเพื่อการดำเนินงานสปาเพื่อสุขภาพในจังหวัดภูเก็ตให้สอดคล้องกับความต้องการตามสถานการณ์ปัจจุบัน

New Skill ทักษะใหม่ที่สำคัญหรือจำเป็นเพื่อการดำเนินงานในอนาคต และเพื่อการเตรียมความพร้อมการดำเนินงานให้มีขีดความสามารถในอนาคต เพื่อตอบสนองกลุ่มนักท่องเที่ยว และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

2. การยกระดับการตลาดยั่งยืน (Sustainability Marketing) โดยการทำการตลาดเชิงรุกไปยังประเทศกลุ่มเป้าหมายและการจัดกิจกรรมทางการตลาด ชูศักยภาพบุคลากรและคุณภาพ มาตรฐานของสปาเพื่อสุขภาพประเทศไทย และการยกระดับการตลาดออนไลน์เชื่อมโยงธุรกิจสุขภาพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. การผลิตบุคลากรใหม่เข้าสู่อุตสาหกรรม (Newborn) เป็นการยกระดับความรู้ และทักษะสู่การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ และให้บุคลากรได้รับผลตอบแทนตามมาตรฐานฝีมือแรงงาน

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากการวิเคราะห์โอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต พบว่า จังหวัดภูเก็ตเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพนั้น เนื่องจากมีจุดเด่นหลายประการ เช่น มีธุรกิจเชิงสุขภาพที่มีการให้บริการค่อนข้างหลากหลาย ทั้งในส่วนการบริการเชิงการแพทย์และบริการเชิงส่งเสริมสุขภาพให้นักท่องเที่ยวได้เลือกใช้บริการ ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐมีการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ในการสนับสนุนจังหวัดภูเก็ตเพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณารีญา วีระกิจ และคณะ และ Dini, M. & Pencarelli, T. ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพให้ประสบความสำเร็จนั้น องค์ประกอบที่สำคัญ คือ แหล่งท่องเที่ยวต้องมีผลิตภัณฑ์และการบริการเชิงส่งเสริมสุขภาพที่หลากหลาย และมีการเชื่อมโยงการบริการภายในธุรกิจหรือระหว่างธุรกิจในการนำเสนอชุดโปรแกรมการบริการสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันของนักท่องเที่ยวที่มีความใส่ใจในการดูแลสุขภาพที่แตกต่างกัน (ณารีญา วีระกิจ และคณะ, 2562); (Dini, M. & Pencarelli, T., 2021) ผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับรายงานของ The Global Wellness Institute ที่พบว่า โอกาสของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในกลุ่มตลาดเอเชียมีแนวโน้มการเติบโตอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเอเชียเป็นกลุ่มตลาดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากอเมริกา และยุโรป (Global Wellness Institute, 2018) นอกจากนี้ ทาง Global Wellness Institute รายงานว่า หลายประเทศในเอเชียมีการทำการตลาดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพด้วยการนำเสนอบริการเชิงส่งเสริมสุขภาพที่แต่ละพื้นที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันไป เพื่อสร้างจุดขายในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Global Wellness Institute, 2021) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้พบว่า ความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ต คือ ธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพโดยเฉพาะสปาเพื่อสุขภาพเป็นบริการที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอย่างมาก และถือเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของไทย ส่วนใหญ่เน้นการนำเสนอบริการสปาไทยและการนวดไทยเป็นหลัก แต่ยังขาดนวัตกรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการแบบองค์รวมที่มีการนำวิถีท้องถิ่นหรือผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นมาสร้างอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์การบริการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นจุดขายที่นักท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพให้คุณค่ามากขึ้นหลังการเกิดวิกฤตโควิด

วัตถุประสงค์ที่ 2 อนุชิดา ชินศิรประภา ได้กล่าวถึงผลกระทบของวิกฤตโควิดที่ส่งผลต่อธุรกิจการท่องเที่ยวทำให้ผู้ประกอบการไม่สามารถแบกรับค่าใช้จ่าย และต้นทุนค่าแรงได้ จึงจำเป็นต้องให้พนักงานหยุดงานหรือออกจากงาน เมื่อแรงงานตกงานกลับภูมิลำเนา วิถีชีวิตเปลี่ยนไป บางคนออกจากธุรกิจบริการไปทำอาชีพอื่น และไม่ต้องการ

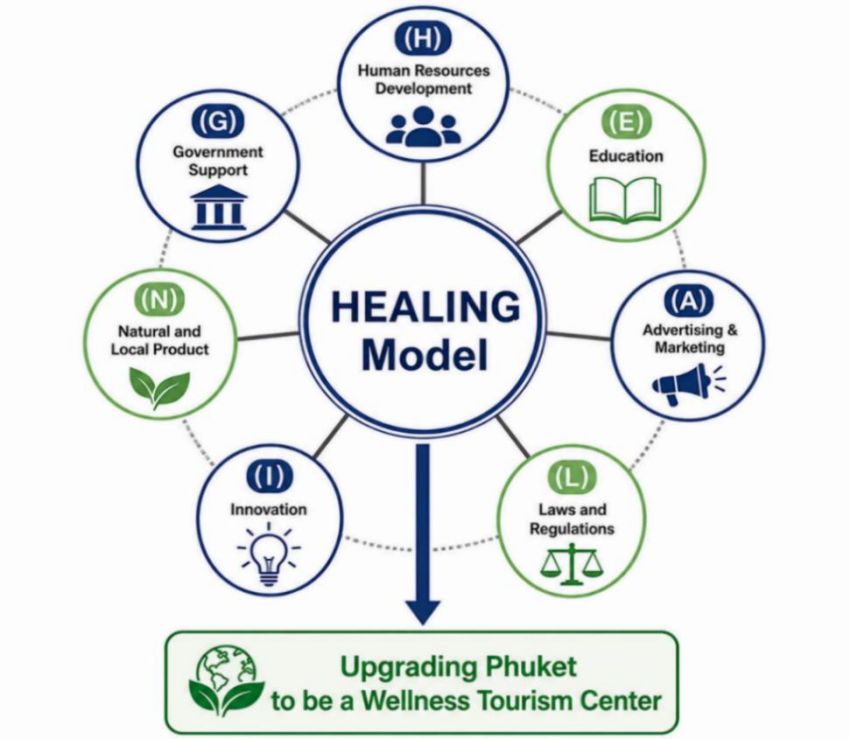
กลับมาทำอาชีพเดิมอีก ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานอย่างรุนแรงเมื่อธุรกิจกลับมาเปิดบริการอีกครั้ง (อนุชิดา ชินศิรประภา, 2564) สอดคล้องกับผลการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งพบว่า ความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในจังหวัดภูเก็ตหลังเกิดวิกฤตโควิด คือ การขาดแคลนบุคลากรในการให้บริการเชิงส่งเสริมสุขภาพทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะสปาเพื่อสุขภาพและนวดเพื่อสุขภาพ เป็นธุรกิจบริการซึ่งต้องปิดให้บริการเป็นเวลานาน เนื่องจากการบังคับใช้มาตรการต่าง ๆ ในการควบคุมการระบาด ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน และมีการโยกย้ายถิ่นฐานออกจากจังหวัดภูเก็ต ดังนั้น MRUN (Multi-Skill/Reskill/Upskill/Newskill) จึงเป็นต้นแบบการพัฒนาสู่การยกระดับภูเก็ตเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ จำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรที่ยังอยู่ในระบบด้วยการหาทักษะใหม่ที่จำเป็น และการเพิ่มทักษะเพื่อการยกระดับ และสร้างกำลังคนรุ่นใหม่ที่มีความสามารถและทักษะในการบริการเชิงสุขภาพอย่างเหมาะสม มาทดแทนแรงงานที่หายไป และตอบสนองความต้องการแรงงานของสถานประกอบการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

การประยุกต์ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์และบริการ โดยเฉพาะการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับแพทย์แผนไทย พืช ผัก สมุนไพรไทย มาเป็นบริการให้กับนักท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพกำลังเป็นที่นิยมและได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ สอดคล้องกับการศึกษาของ จิโรจ สินธวานนท์ และงามเนตร เอี่ยมนาคะ กล่าวว่า การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ที่มาจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาช่วยเสริมสร้างรายได้ ความเป็นอยู่ที่ดี สุขภาพที่แข็งแรงของคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยว (จิโรจ สินธวานนท์ และงามเนตร เอี่ยมนาคะ, 2559) ดังนั้น ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ ควรให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้สถานประกอบการส่งเสริมสุขภาพ มักนิยมดำเนินการในแหล่งที่มีธรรมชาติสวยงาม ดังนั้น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือเป็นแหล่งที่มาของสมุนไพรและอาหารที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (ภคินี วัชรปรีดา, 2559) ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพต้องตระหนักและให้ความสำคัญในประเด็นความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในการดำเนินการในทุกมิติ เพื่อลดการทำร้ายสิ่งแวดล้อม เพิ่มคุณค่า และมูลค่าการให้บริการ

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผู้ประกอบการหรือผู้บริหารสปาเพื่อสุขภาพควรมองประเด็นดังกล่าวเป็นโอกาสและจัดฝึกอบรมให้ความรู้หรือเพิ่มทักษะโยคะให้ผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ ทักษะด้านอาหารและโภชนาการ ผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพควรมีความรู้เกี่ยวกับการจัดโปรแกรมเกี่ยวกับอาหารและโภชนาการเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพได้ (วรพรรณ จันทรากุลศิริ, 2019) และการจัดการอาหารเพื่อสุขภาพควรเป็นอาหารที่มีปริมาณและคุณภาพเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย โดยจัดให้ครบทั้ง 5 หมู่ (ธราธร ดวงแก้ว และหิรัญญา เดชอุดม, 2552) และผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพควรได้รับการพัฒนาส่งเสริมทักษะการส่งเสริมการขาย และมีความเข้าใจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และบริการที่มี เพื่อช่วยในการสื่อสาร แนะนำผลิตภัณฑ์และบริการ ช่วยเพิ่มประสบการณ์ที่ดีให้ผู้รับบริการและสร้างรายได้ให้สปาเพื่อสุขภาพเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษากลยุทธ์ทางการตลาดธุรกิจสปาแบบองค์รวมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวจีนของ ปฏิภาณ บัณฑุรัตน์ และเสรี วงษ์มณฑา ที่กล่าวว่า การขายโดยพนักงานขายเน้นบุคคลที่สามารถสื่อสารภาษาได้ และมีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และบริการของธุรกิจเป็นอย่างดี ทุกฝ่ายต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการตลาดขององค์กรและสร้างทัศนคติที่ดีต่อธุรกิจขององค์กร จึงจะทำให้การส่งเสริมการขายประสบความสำเร็จได้ (ปฏิภาณ บัณฑุรัตน์ และเสรี วงษ์มณฑา, 2020)

สำหรับคุณลักษณะของผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ ควรพัฒนาอย่างเร่งด่วน คือ ทักษะด้านการส่งเสริมการขายออนไลน์ ซึ่งปัจจุบัน กลุ่มลูกค้าใช้งานผ่านสื่อออนไลน์เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับผลการศึกษาของชนิกานต์ หนูทองคำ การสื่อสารการตลาดในรูปแบบสื่อสังคมออนไลน์ นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้ลูกค้าเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกรวดเร็ว (ชนิกานต์ หนูทองคำ, 2561) ดังนั้น ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพจึงควรเพิ่มพูนความรู้และทักษะอย่างเร่งด่วน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 HEALING Model

โมเดล “HEALING” ประกอบด้วย

H: Human Resources Development ผลิตบุคลากรที่มีความสนใจเข้ามาในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Newborn)

E: Education จัดทำหลักสูตรเฉพาะเปิดสอนในสถาบันการศึกษาเพื่อผลิตบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

A: Advertising & Marketing การเพิ่มความรู้และทักษะด้านการส่งเสริมการขายแบบออนไลน์

L: Laws and Regulations ปรับปรุงกฎหมาย มาตรฐาน ที่เกี่ยวข้องให้ทันสมัย เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรม

I: Innovation จัดทำฐานข้อมูล เพื่อสนับสนุนการวางแผนการสร้างนวัตกรรม

N: Natural and Local Product ส่งเสริมการนำประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้

G: Government Support จัดตั้งศูนย์การยกระดับศักยภาพเฉพาะอาชีพในธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การส่งเสริมและพัฒนาทักษะใหม่เพิ่มเติมทั้งในส่วนของผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ ผู้ให้บริการสปาเพื่อสุขภาพ และพนักงานที่มีความสนใจจะเข้ามาในอุตสาหกรรมใหม่ ถือได้ว่ามีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในการแข่งขัน และรองรับนักท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ รวมถึง การผลิตบุคลากรใหม่ตามคุณลักษณะต้นแบบเข้าสู่อุตสาหกรรมสปาเพื่อสุขภาพ ทั้งนี้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ ธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพควรมีการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และบริการ เพื่อเพิ่มความรู้และทักษะด้านการส่งเสริมการขายแบบออนไลน์ โดยสามารถส่งเสริมการอบรมความรู้เกี่ยวกับตลาดดิจิทัลและสารสนเทศสู่การประยุกต์ใช้การสร้างการตลาดให้ตรงกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย โดยสามารถติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง บุคลากรในธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพควรนำประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่หรือภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์และบริการ เพื่อสร้างสปาเพื่อสุขภาพที่มีเอกลักษณ์ ความรู้ และภูมิปัญญาไทย ควรสร้างความรู้ในการดำเนินการเพื่อความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น (Eco Spa) หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานการศึกษาในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตควรมีการจัดตั้งศูนย์การยกระดับศักยภาพเฉพาะอาชีพในธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพเพื่อเร่งการผลิตกำลังคนให้กับอุตสาหกรรมอย่างเร่งด่วน อย่างไรก็ตาม สำหรับคนที่ยังอยู่ในอุตสาหกรรมก็ยังต้องเร่งการพัฒนาความรู้ ทักษะ การประยุกต์ใช้ และจริยธรรม ทั้งการยกระดับทักษะเดิมหรือเพิ่มเติมทักษะใหม่ที่จำเป็นในการทำงาน เพื่อการเป็นต้นแบบของบุคลากรที่เข้ามาใหม่ในอุตสาหกรรมต่อไป ในด้านการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์นั้น ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านการบูรณาการ ด้านการบริการวิชาการ และด้านการบูรณาการด้านสปาเพื่อสุขภาพและการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ ผ่านการดำเนินงานของศูนย์นวัตกรรมสปาและการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ร่วมกับสมาพันธ์สมาคมสปาแอนด์เวลเนสไทยและโรงเรียนบันยันทรี สปา อคาเดมี่ และมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปว่าควรนำผลการศึกษาและโมเดลต้นแบบขยายพื้นที่การดำเนินการวิจัยไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่มีการให้บริการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่โดดเด่นของประเทศไทย สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เป็นการพัฒนาหลักสูตรการอบรมเฉพาะด้าน อาทิ การจัดการธุรกิจบริการสุขภาพ การนวดไทยเพื่อสุขภาพ เป็นต้น โดยมีกรมพัฒนาฝีมือแรงงานและสถาบันการศึกษาเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก อีกทั้ง การจัดตั้งศูนย์การยกระดับศักยภาพเฉพาะอาชีพในธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพและการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ประกอบการ ควรเร่งยกระดับความรู้และทักษะตามผลการวิจัยดังกล่าว เช่น เพิ่มเติมความรู้ทางการตลาดออนไลน์ของผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ และยกระดับความรู้การนวดของผู้ให้บริการเพื่อสุขภาพ อีกทั้ง มีแผนการฝึกอบรมที่ยกระดับอย่างชัดเจนในแต่ละรายบุคคลเพื่อให้สามารถวัดระดับความรู้ความสามารถได้อย่างต่อเนื่อง และข้อเสนอแนะสำหรับสถาบันการศึกษา ควรเข้ามามีบทบาทในการยกระดับ

ความรู้และทักษะ อาทิ หลักสูตรออนไลน์ด้านการตลาด สมุนไพรไทย พื้นฐานการนวด เป็นต้น อีกทั้ง มีการรับฟังความคิดเห็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ประกอบการ เพื่อสร้างความร่วมมือและออกแบบแผนการจัดอบรมร่วมกันตามความต้องการเร่งด่วน

กิตติกรรมประกาศ

งบประมาณสนับสนุนจาก กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมและสำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติโดยหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.) ปีงบประมาณ พ.ศ.2564

เอกสารอ้างอิง

จิโรจ สินธวานนท์ และงามเนตร เอี่ยมนาคะ. (2559). การวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าความรู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีไทยในเส้นทางสายน้ำพุร้อนของประเทศไทย กรณีศึกษา: บ่อน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ และบ่อน้ำพุร้อนแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง. เรียกใช้เมื่อ 9 เมษายน 2563 จาก http://www.thaixplore.net/file_upload/submitter/file_doc/84bc5778a16f6ef34d8c14aa27e2ac4f.pdf

ชนิกานต์ หนูทองคำ. (2561). การสื่อสารการตลาดในรูปแบบสื่อสังคมออนไลน์ กับความคาดหวังของนักท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการรีสอร์ทเพื่อสุขภาพ (Retreat) ในจังหวัดกระบี่. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

ณารีญา วีระกิจ และคณะ. (2562). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของจังหวัดภูเก็ตเพื่อยกระดับสู่การเป็นศูนย์กลางนานาชาติการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 15(2), 35-57.

ธราธร ดวงแก้ว และหิรัญญา เดชอุดม. (2552). พฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ปฏิภาณ บัณฑุรัตน์ และเสรี วงษ์มณฑา. (2020). กลยุทธ์ทางการตลาดธุรกิจสปาแบบองค์รวมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวจีน. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 3(2), 287-297.

ภคินี วัชรปรีดา. (2559). แนวทางการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชนในจังหวัดนครพนม. เรียกใช้เมื่อ 12 มิถุนายน 2565 จาก https://kukr.lib.ku.ac.th/proceedings/PKPS/search_detail/dowload_digital_file/20004947/140855

วรพรรณ จันทรากุลศิริ. (2019). การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอายุวัฒนะในจังหวัดนครราชสีมา. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6(3), 1304-1323.

วิจัยกรุงศรี. (2564). แนวโน้มธุรกิจและอุตสาหกรรมไทยปี 2564-2566: ธุรกิจร้านค้าปลีกสมัยใหม่. เรียกใช้เมื่อ 24 ธันวาคม 2568 จาก https://www.krungsri.com/th/research/industry

อนุชิดา ชินศิรประภา. (2564). ผลกระทบโควิด 19 กับเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวภาคตะวันออก. วารสารบริหารธุรกิจอุตสาหกรรม, 3(2), 1-4.

Dini, M. & Pencarelli, T. (2021). Wellness tourism and the components of its offer system: A holistic perspective. Tourism Review, 77(2), 394-412.

Global Wellness Institute. (2016). Global Wellness Economy Monitor: Executive Summary 2016. Retrieved April 4, 2019, from https://shorturl.asia/evu0jd

_____. (2018). Global wellness tourism economy report. Retrieved December 24, 2021, from https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uplosds/2018/11/GWI_GlobalWellnessTourismEconomyReport.pdf

_____. (2021). The global wellness economy: Looking beyond COVID. Retrieved December 24, 2021, from https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2021/11/GWI-WE-Monitor-2021_final-digital.pdf

Martilla, J. A. & James, J. C. (1977). Importance-performance analysis. Journal of Marketing, 41(1), 77-79.

Mueller, H. & Kaufmann, E. L. (2000). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implication for the hotel industry. Journal of Vacation Marketing, 7(1), 5-17.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา*

THE DEVELOPMENT OF A SUPERVISION MODEL USING THE PEIED PROCESS WITH COACHING AND MENTORING TO ENHANCE TEACHERS' COMPETENCIES IN COMMUNICATIVE ENGLISH LANGUAGE TEACHING UNDER THE NAKHON RATCHASIMA PROVINCIAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATION

วารุณี จินาพร
Varunee Jinaporn
องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา นครราชสีมา ประเทศไทย
Nakhon Ratchasima Provincial Administrative Organization, Nakhon Ratchasima, Thailand
Corresponding author E-mail: Varunee456@gmail.com
Tel: 089-625-2455

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิจัยและพัฒนา ประชากร คือ ครู ในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 239 คน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาความต้องการจำเป็นของครู 148 คน และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง 2) สร้างและตรวจสอบรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ 9 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง 3) ศึกษาผลการใช้รูปแบบโดยครู 35 คน และ 4) ประเมินรูปแบบโดยครู 35 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามความต้องการจำเป็น แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกร่างรูปแบบการนิเทศ และแบบประเมิน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความต้องการจำเป็น Modified Priority Needs Index ($PNI_{modified}$) การวิเคราะห์เนื้อหา และการทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า 1) ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู เรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การวัดและประเมินผลการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน การจัดการชั้นเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การวิเคราะห์การสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน การใช้สื่อและเทคโนโลยี และการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ 2) รูปแบบการนิเทศที่พัฒนามี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการ และการประเมินผล 3) หลังการใช้รูปแบบการนิเทศ พบว่า ครูมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้

* Received 17 September 2026; Revised 21 October 2026; Accepted 26 October 2026

ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 และ 4) ผลการประเมินรูปแบบการนิเทศ โดยภาพรวมมีความเป็นไปได้และเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: รูปแบบการนิเทศ, การโค้ชและระบบพี่เลี้ยง, การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู

Abstract

This research aims to develop a supervision model using the PEIED process combined with coaching and mentoring to enhance teachers' competencies in communicative English language teaching under the Nakhon Ratchasima Provincial Administrative Organization. Employing a research and development (R&D) methodology, the population consisted of 239 teachers under the Nakhon Ratchasima Provincial Administrative Organization. The research procedure was divided into four phases: 1) investigating the needs of 148 teachers and interviewing 5 experts selected through purposive sampling; 2) developing and validating the supervision model with 9 experts selected through purposive sampling; 3) examining the implementation effects of the model with 35 teachers; and 4) evaluating the model with 35 teachers. Research instruments included needs assessment questionnaires, semi-structured interview forms, draft model recording forms, and evaluation forms. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, the Modified Priority Needs Index ($PNI_{modified}$), content analysis, and the t-test. The research findings revealed that: 1) The priority needs for developing teachers' competencies in communicative English language teaching, ranked from highest to lowest, were assessment and evaluation of students' English communication, learner-centered classroom management, analysis of students' English communication, the use of instructional media and technology, and lesson plan development. 2) The developed supervision model comprised five main components: principles, objectives, content, process, and evaluation. 3) After implementing the supervision model, teachers' competencies in communicative English language teaching were higher than the established criterion of 80 percent. and 4) The overall evaluation of the supervision model indicated that its feasibility and utility were at the highest level.

Keywords: Supervision Model, Coaching and Mentoring, Teachers' Competencies in Communicative English Language Teaching

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์และขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม กำหนดให้การจัดการศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2542) ขณะที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดให้การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในสถานการณ์จริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการพัฒนาทักษะการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยี และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้น การพัฒนาสมรรถนะของครูผู้สอนภาษาอังกฤษจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน โดยเฉพาะการพัฒนาครูผ่านระบบการนิเทศที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ครูสามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และสอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพครู (สถาพร สมอุทัย, 2565)

ผลการประเมินคุณภาพผู้เรียนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่ยังมีสมรรถนะด้านการสื่อสารภาษาอังกฤษต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนด โดยผลการจัดอันดับดัชนีความสามารถทางภาษาอังกฤษ (EF English Proficiency Index) ปี ค.ศ. 2025 พบว่า ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 116 จาก 123 ประเทศ มีคะแนน 402 คะแนน ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มที่มีความสามารถทางภาษาอังกฤษระดับต่ำ (EF Education First, 2025) สาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากครูยังคงใช้รูปแบบการสอนที่เน้นการถ่ายทอดความรู้มากกว่าการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร อีกทั้งยังขาดความเชี่ยวชาญในการใช้สื่อ เทคโนโลยี และการประเมินผลตามสภาพจริง ตลอดจนระบบการนิเทศที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันยังมุ่งเน้นการตรวจสอบเอกสารมากกว่าการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับผลการสำรวจระดับนานาชาติของ OECD จากครูกว่า 280,000 คน ใน 55 ประเทศทั่วโลก ที่พบว่า การจัดระบบพี่เลี้ยง (Mentoring System) ให้แก่ครูเป็นแนวโน้มที่มีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นทั่วโลก เนื่องจากช่วยเสริมสร้างสมรรถนะทางวิชาชีพและลดปัญหาการลาออกของครูใหม่ (OECD, 2025) ดังนั้น การนิเทศการศึกษาในปัจจุบันจึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางจากการตรวจสอบเชิงเอกสารไปสู่การนิเทศที่บูรณาการระบบพี่เลี้ยงร่วมกับกระบวนการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง

สำหรับโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีนโยบายยกระดับการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร พบว่า ครูผู้สอนยังประสบปัญหาในการวิเคราะห์ผู้เรียน การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยี การจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตลอดจนการวัดและประเมินผลการสื่อสารภาษาอังกฤษ ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ยังไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุสมรรถนะตามเป้าหมายของหลักสูตรได้อย่างเต็มศักยภาพ ประกอบกับการนิเทศในสถานศึกษายังขาดรูปแบบที่เป็นระบบและการติดตามอย่างต่อเนื่อง จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการนิเทศที่สามารถตอบสนองต่อบริบทของสถานศึกษาและส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างยั่งยืน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา, 2565) เมื่อพิจารณาแนวทางการพัฒนาครูที่ผ่านมาพบข้อจำกัดสำคัญ 3 ประการ ประการแรก การนิเทศแบบดั้งเดิมมักดำเนินการเป็นครั้งคราว เน้นการตรวจเยี่ยมและตรวจเอกสาร ครูจึงได้รับข้อมูลย้อนกลับที่ไม่ต่อเนื่องและไม่เชื่อมโยงกับปัญหาในชั้นเรียนจริง ประการที่สอง การอบรมเชิงปฏิบัติการเพียงอย่างเดียวให้ความรู้ได้ดี แต่ขาดการสนับสนุนระหว่างการนำไปใช้ ทำให้ความรู้ถ่ายโอนสู่การปฏิบัติในห้องเรียนได้น้อย ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบว่าการพัฒนาวิชาชีพครูที่ได้ผลต้องเชื่อมทฤษฎีกับการปฏิบัติในชั้นเรียนและดำเนินการอย่างต่อเนื่องในบริบทจริง (Sancar, R. et al., 2021); (Taşdemir, H. & Karaman, A. C., 2022) ประการที่สาม การโค้ชและระบบพี่เลี้ยงแม้จะมีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า ช่วยพัฒนาการสอนของครูได้อย่างชัดเจน (Kraft, M. A. et al., 2018); (Ekawati, D. et al., 2022) แต่หากดำเนินการโดยลำพังระหว่างบุคคล โดยไม่มีวงจรการนิเทศระดับสถานศึกษารองรับ จะขาดการวางแผนร่วม การประเมินผลอย่างเป็นระบบ และการขยายผลสู่ครูคนอื่น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงนำกระบวนการ PEIED ซึ่งเป็นวงจรการนิเทศระดับระบบ (วางแผน - ให้ความรู้ - ปฏิบัติ - ประเมินผล - ขยายผล) มาบูรณาการกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยงซึ่งเป็นการสนับสนุนรายบุคคลระดับห้องเรียน เพื่อปิดช่องว่างระหว่างการได้รับความรู้กับการนำไปใช้จริง และยังไม่พบงานวิจัยที่บูรณาการทั้งสองแนวทางนี้เพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูในบริบทสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นการบูรณาการกระบวนการวางแผน การให้ความรู้ การปฏิบัติการนิเทศ การประเมินผล และการขยายผล เข้ากับการพัฒนาครูผ่านการโค้ชและระบบพี่เลี้ยงอย่างเป็นระบบ คาดว่าจะช่วยยกระดับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู เพิ่มประสิทธิภาพการนิเทศภายในสถานศึกษา และส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน ตลอดจนเป็นต้นแบบในการพัฒนาระบบการนิเทศสำหรับสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานทางการศึกษาอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นต่อการสร้างรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อสร้างและตรวจสอบรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยงเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา
4. เพื่อประเมินรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D) 4 ขั้นตอน ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลลัพธ์
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็น ต่อการสร้างรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา	ขั้นที่ 1.1 ศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู - กลุ่มตัวอย่าง ครู ในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 148 คน - เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามซึ่งมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 - การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการคำนวณหาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (Priority Need Index : PNImodified)	ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา แนวทางการสร้างรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ

ตารางที่ 1 สรุปวิธีดำเนินการวิจัย (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลลัพธ์
	ขั้นที่ 1.2 ศึกษาแนวทางการสร้างรูปแบบการนิเทศ โดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู - กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านการนิเทศการศึกษาและด้านภาษาอังกฤษและด้านการสอนภาษาอังกฤษ จำนวน 5 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง - เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ซึ่งมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 - การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา	เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา
ขั้นตอนที่ 2 สร้างและตรวจสอบรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา	ขั้นที่ 2.1 ยกร่างรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู - ผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการ ได้แก่ ผู้ทรงวุฒิ จำนวน 10 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง - เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกร่างรูปแบบนิเทศ ซึ่งมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 - การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา	ร่างรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา
	ขั้นที่ 2.2 ตรวจสอบรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู - กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง - เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินรูปแบบนิเทศ ซึ่งมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 - การวิเคราะห์ข้อมูล โดยคำนวณหาค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	รูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา
ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาผลการใช้รูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา	- กลุ่มตัวอย่าง ครูอาสาสมัครในโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 35 คน - เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู ซึ่งมีค่า IOC เท่ากับ 0.80 - 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นระหว่างผู้ประเมินทั้งฉบับเท่ากับ 0.98 - การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติทดสอบที (t-test for One Sample)	สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู 5 ด้าน 1. การวิเคราะห์การสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน 2. การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร 3. การใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร

ตารางที่ 1 สรุปวิธีดำเนินการวิจัย (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลลัพธ์
		4. การจัดการชั้นเรียนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 5. การวัดและการประเมินผลการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน
ขั้นตอนที่ 4 ประเมินรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา	- กลุ่มตัวอย่าง ครูอาสาสมัครในโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 35 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ผ่านการใช้รูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยงในภาคสนามมาแล้ว - เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบ ซึ่งมีค่า IOC เท่ากับ 0.80 - 1.00 - การวิเคราะห์ข้อมูล โดยคำนวณหาค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ประสิทธิภาพของรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา

จากตารางที่ 1 สรุปวิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา โดยดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ศึกษาองค์ประกอบ สภาพความต้องการจำเป็น และแนวทางการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา โดยศึกษาความต้องการจำเป็นกับครู 148 คน และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง 2) สร้างและตรวจสอบรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมาโดยผู้เชี่ยวชาญ 9 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง 3) ศึกษาผล การใช้รูปแบบการนิเทศ โดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยงเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา โดยครูอาสาสมัคร จำนวน 35 คน และ 4) ประเมินรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการสอนงานระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา โดยครูอาสาสมัคร จำนวน 35 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ผ่านการใช้รูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง ในภาคสนามมาแล้ว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบประเมิน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความต้องการจำเป็น Modified Priority Need Index ($PNI_{modified}$) การวิเคราะห์เนื้อหา และการทดสอบค่าที (t-test)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่อการสร้างรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการสอนงานระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา

1.1 ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู

สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ		
1. การวิเคราะห์การสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน	2.76	0.30	ปานกลาง	4.47	0.29	มาก	0.619	3
2. การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร	2.89	0.33	ปานกลาง	4.63	0.31	มากที่สุด	0.602	5
3. การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร	2.87	0.29	ปานกลาง	4.64	0.32	มากที่สุด	0.616	4
4. การจัดการชั้นเรียนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง	2.80	0.39	ปานกลาง	4.54	0.40	มากที่สุด	0.621	2
5. การวัดและการประเมินผลการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน	2.89	0.33	ปานกลาง	4.69	0.34	มากที่สุด	0.622	1
รวม	**2.84**	**0.19**	**ปานกลาง**	**4.59**	**0.24**	**มากที่สุด**	**0.616**	

จากตารางที่ 2 พบว่า ครูมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในสภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 2.84, SD = 0.19) และสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.59, SD = 0.24) เมื่อเรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปน้อยครบทั้ง 5 ด้าน พบว่า ลำดับที่ 1 การวัดและการประเมินผลการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน ($PNI_{modified}$ = 0.622) ลำดับที่ 2 การจัดการชั้นเรียนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ($PNI_{modified}$ = 0.621) ลำดับที่ 3 การวิเคราะห์การสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน ($PNI_{modified}$ = 0.619) ลำดับที่ 4 การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร ($PNI_{modified}$ = 0.616) และลำดับที่ 5 การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร ($PNI_{modified}$ = 0.602) ทั้งนี้ ค่า $PNI_{modified}$ ของทั้ง 5 ด้านมีค่าใกล้เคียงกัน (0.602 - 0.622) แสดงว่าครูมีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทุกด้านในระดับใกล้เคียงกัน โดยด้านการวัดและประเมินผลและการจัดการชั้นเรียนเป็นด้านที่ควรได้รับการพัฒนาก่อน

1.2 แนวทางการนิเทศติดตามโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง พัฒนาขึ้นบนหลักการของการนิเทศแบบกัลยาณมิตร การสอนงาน (Coaching) และการเป็นพี่เลี้ยง (Mentoring) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างเป็นระบบ โดยการวางแผน การให้ความรู้ก่อนปฏิบัติการนิเทศ การปฏิบัติการนิเทศ

การประเมินผลและให้ข้อมูลย้อนกลับ และการขยายผลและเผยแพร่ ภายใต้ความร่วมมือของศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูพี่เลี้ยง และครูผู้รับการพัฒนา เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูทั้ง 5 ด้าน นำไปสู่การยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้และผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา

2. ผลการสร้างรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการ และการประเมินผล โดยกระบวนการนิเทศมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผน (Planning) 2) การให้ความรู้ก่อนปฏิบัติการนิเทศ (Educating) 3) การปฏิบัติการนิเทศ (Implementing) 4) การประเมินผลและให้ข้อมูลย้อนกลับ (Evaluation) และ 5) การขยายผลและเผยแพร่ (Dissemination) โดยแต่ละขั้นตอนใช้กระบวนการโค้ชการและระบบพี่เลี้ยง 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน (Goal Setting) 2) การวางแผนและค้นหาทางเลือก (Planning and Options) 3) การปฏิบัติการสอนงาน (Coaching and Mentoring Action) 4) การสะท้อนผลและเสริมพลัง (Reflection and Empowerment) 5) การติดตามผลและพัฒนาต่อเนื่อง (Follow-up and Ongoing Development) โดยกระบวนการนิเทศเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู มีชื่อเรียกว่า PEIED ร่วมกับการสอนงานระบบพี่เลี้ยง ซึ่งโดยรวมรูปแบบและคู่มือการใช้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.75, S.D. = 0.23)

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงผลการเปรียบเทียบสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครูกับเกณฑ์ร้อยละ 80

สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู	คะแนนเต็ม	เกณฑ์ร้อยละ 80	$\bar{x}$	S.D.	t	p
1. สมรรถนะการวิเคราะห์การสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน	5	4	4.33	0.16	12.40**	<0.00
2. สมรรถนะการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร	5	4	4.32	0.27	6.98**	<0.00
3. สมรรถนะการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร	5	4	4.51	0.12	24.51**	<0.00
4. สมรรถนะการจัดการชั้นเรียนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง	5	4	4.54	0.19	16.78**	<0.00
5. สมรรถนะการวัดและการประเมินผลการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน	5	4	4.52	0.16	18.80**	<0.00
รวม	**5**	**4**	**4.44**	**0.15**	**17.76****	**<0.00**

หมายเหตุ ** p < .001, df = 34

จากตารางที่ 3 หลังการใช้รูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา พบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา

ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.44 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.15 และมีค่า t เท่ากับ 17.76 แสดงให้เห็นว่าครูมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

4. ผลการประเมินรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการประเมินรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง

รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1. ความเป็นไปได้	4.50	0.20	มาก
2. ความเป็นประโยชน์	4.55	0.37	มากที่สุด
รวม	**4.52**	**0.23**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4 พบว่า ครูเห็นว่ารูปแบบการนิเทศมีความเป็นไปได้และเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.52, S.D. = 0.23) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.50, S.D. = 0.20) และด้านความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.55, S.D. = 0.37)

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่า ความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ด้านการวัดและประเมินผลการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน รองลงมา คือ ด้านการจัดการชั้นเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารต้องประเมินความสามารถในการใช้ภาษาจริง เช่น การพูด การฟัง และการสื่อสารโต้ตอบผ่านการประเมินตามสภาพจริงและการประเมินจากการปฏิบัติ ซึ่งแตกต่างจากการทดสอบความรู้ด้านไวยากรณ์และคำศัพท์ด้วยแบบทดสอบข้อเขียนที่ครูคุ้นเคย ขณะเดียวกัน การจัดกิจกรรมสื่อสารแบบคู่และกลุ่มต้องอาศัยทักษะการจัดการชั้นเรียนที่ต่างจากการสอนแบบบรรยาย ครูจึงต้องปรับบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้อำนวย ความสะดวก (Richards, J. C., 2006) ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาจรี พรหมศิลา และคณะ ที่พบว่า ครูผู้สอนภาษาอังกฤษมีความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรม และการวัดและประเมินผล (ภาจรี พรหมศิลา และคณะ, 2568) รวมทั้งสอดคล้องกับ ธัญญลักษณ์ เวชกามา ที่พบว่า ครูมีความต้องการได้รับการพัฒนาผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ การโค้ช และระบบพี่เลี้ยง ดังนั้น การออกแบบรูปแบบการนิเทศจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาการวัดและประเมินผลและการจัดการชั้นเรียนเป็นลำดับแรก (ธัญญลักษณ์ เวชกามา, 2562)

2. ผลการสร้างและตรวจสอบรูปแบบ พบว่า รูปแบบ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการ และการประเมินผล และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินว่ารูปแบบและคู่มือมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบพัฒนาขึ้นจากความต้องการจำเป็นของครูและผ่านการยกร่างร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ จุดเด่นของรูปแบบ คือ การเชื่อมโยงวงจรหลัก PEIED ระดับสถานศึกษากับวงจรย่อยการโค้ชและระบบพี่เลี้ยงระดับห้องเรียน กล่าวคือ ขั้นการวางแผน (P) สอดคล้องกับการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ขั้นการให้ความรู้ (E) สอดคล้องกับการวางแผนและค้นหาทางเลือก ขั้นการปฏิบัติการนิเทศ (I) สอดคล้องกับการปฏิบัติการโค้ชและเป็นพี่เลี้ยงในชั้นเรียน ขั้นการ

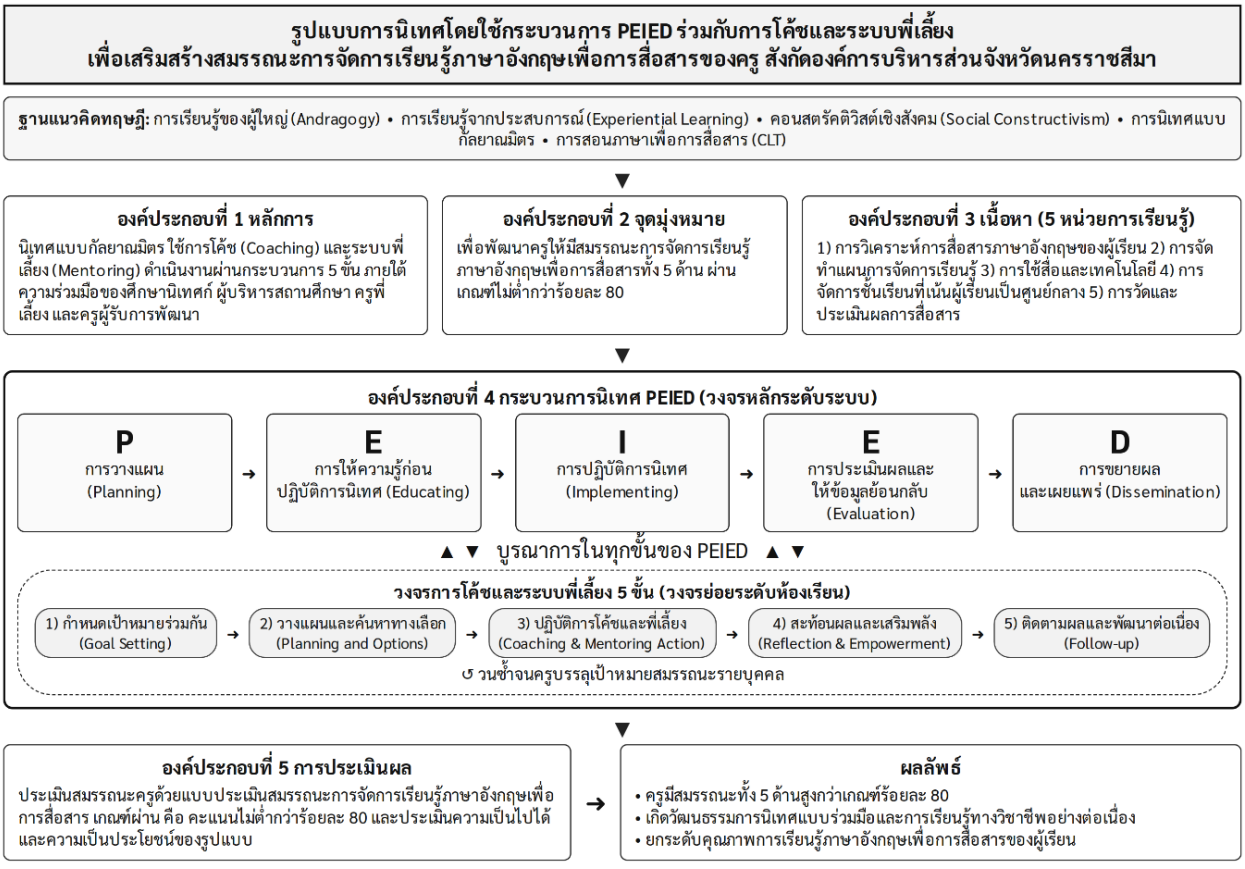
ประเมินผล (E) สอดคล้องกับการสะท้อนผลและเสริมพลัง และขั้นการขยายผล (D) สอดคล้องกับการติดตามผลและพัฒนาต่อเนื่อง การเชื่อมโยงดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาวิชาชีพครูที่ต่อเนื่อง ร่วมมือกัน และฝังตัวอยู่ในบริบทการทำงานจริง (Sancar, R. et al., 2021) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรัญ น่วมมะโน ที่พบว่า รูปแบบการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนภาษาอังกฤษ (จรัญ น่วมมะโน, 2562) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศิพร พงศ์เพลินพิศ ที่พบว่า การพัฒนาครูผู้สอนภาษาอังกฤษด้วยการโค้ชตามกระบวนการ SSRU ทำให้ครูสามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะไปสร้างสื่อเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษได้ (ศศิพร พงศ์เพลินพิศ, 2568)

3. ผลการใช้รูปแบบ พบว่า ครูมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทั้ง 5 ด้านสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t(34) = 17.76$, $p < .001$) ซึ่งอธิบายได้ด้วยกลไก 3 ประการ ประการแรกตามทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) ครูในฐานะผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีเมื่อเนื้อหาสัมพันธ์กับปัญหาจริงในการทำงานและได้กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ของตนเอง (Knowles, M. S. et al., 2015) ซึ่งรูปแบบนี้เริ่มจากความต้องการจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ประการที่สอง วงจรการโค้ชที่ให้ครูทดลองสอน สะท้อนผลและปรับปรุงซ้ำ สอดคล้องกับวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ที่ประกอบด้วยประสบการณ์รูปธรรม การสะท้อนคิด การสร้างความคิดรวบยอด และการทดลองปฏิบัติ (Kolb, D. A., 2015) ประการที่สาม ครูพี่เลี้ยงทำหน้าที่ช่วยเสริมศักยภาพ (Scaffolding) ภายในพื้นที่รอยต่อพัฒนาการ ตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์เชิงสังคม (Vygotsky, L. S., 1978) ผลดังกล่าวสอดคล้องกับการวิเคราะห์อภิมานของ Kraft, M. A. et al. ที่พบว่าการโค้ชครูส่งผลทางบวกต่อคุณภาพการสอน (Kraft, M. A. et al., 2018) และงานวิจัยของ Ekawati, D. et al. ที่พบว่าการเป็นพี่เลี้ยงผ่านการศึกษาบทเรียนร่วมกันช่วยพัฒนาสมรรถนะของครูภาษาอังกฤษ (Ekawati, D. et al., 2022) สอดคล้องกับการวิจัยของ จรัญ น่วมมะโน ที่พบว่า หลังการใช้รูปแบบการนิเทศ ครูมีสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษสูงกว่าก่อนการการใช้รูปแบบการนิเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (จรัญ น่วมมะโน, 2562) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฏฐา บุญโต ที่พบว่า หลังการใช้รูปแบบ ครูมีสมรรถนะการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่ออาชีพ สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ณัฏฐา บุญโต, 2569)

4. ผลการประเมินรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการสอนงานระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา พบว่ารูปแบบการนิเทศมีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน สามารถนำไปใช้ได้จริง และช่วยส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังมีเครื่องมือและขั้นตอนที่ชัดเจน ยืดหยุ่น และเอื้อต่อการปฏิบัติงานร่วมกันภายใต้หลักการนิเทศแบบกัลยาณมิตร สอดคล้องกับการวิจัยของ ภาวิณี เดชเทศ และคณะ ที่พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะการใช้ภาษาอังกฤษในการสอนสำหรับนักศึกษาครู ที่พัฒนามีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด (ภาวิณี เดชเทศ และคณะ, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริวรรณ์ คุณาพันธ์ ที่พบว่า รูปแบบการนิเทศแบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะด้านการสอนภาษาอังกฤษในชั้นเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายสำหรับครู สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายโสธร เขต 1 มีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด (ศิริวรรณ์ คุณาพันธ์, 2567)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย คือ รูปแบบการนิเทศแบบ “วงจรซ้อน 2 ระดับ” ซึ่งประกอบด้วย 1) องค์ประกอบของรูปแบบ 5 ด้าน ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการ และการประเมินผล 2) กระบวนการ PEIED 5 ขั้น ทำหน้าที่เป็นวงจรหลักระดับสถานศึกษา 3) วงจรการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง 5 ขั้น ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน การวางแผนและค้นหาทางเลือก การปฏิบัติการโค้ชและเป็นพี่เลี้ยง การสะท้อนผลและเสริมพลัง และการติดตามผลและพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งบูรณาการอยู่ในทุกขั้นของ PEIED ในฐานะวงจรย่อยระดับห้องเรียน 4) เป้าหมายการพัฒนาสมรรถนะครู 5 ด้าน ได้แก่ การวิเคราะห์การสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยี การจัดการชั้นเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการวัดและประเมินผลการสื่อสาร และ 5) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น คือ ครูมีสมรรถนะสูงกว่าเกณฑ์ เกิดวัฒนธรรมการนิเทศแบบร่วมมือ และนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยมีทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ และคอนสตรัคติวิสต์เชิงสังคมเป็นฐานคิด ความเชื่อมโยงขององค์ความรู้ดังกล่าวแสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการ PEIED ร่วมกับการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของครู

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปผลตามวัตถุประสงค์ได้ 4 ประเด็น ดังนี้ 1) ครูมีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะทั้ง 5 ด้าน โดยด้านการวัดและประเมินผลการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียนมีความต้องการจำเป็นสูงสุด ($PNI_{modified}$ = 0.622) รองลงมา คือ ด้านการจัดการชั้นเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ($PNI_{modified}$ = 0.621) 2) รูปแบบการนิเทศที่พัฒนาขึ้นมี 5 องค์ประกอบ ดำเนินการตามกระบวนการ PEIED 5 ขั้นที่บูรณาการวงจรการโค้ชและระบบพี่เลี้ยง 5 ขั้น และมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด 3) หลังการใช้รูปแบบ ครูมีสมรรถนะโดยรวมสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\bar{X}$ = 4.44, t (34) = 17.76, p < .001) และ 4) ครูเห็นว่ารูปแบบมีความเป็นไปได้ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.50) มีความเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.55) และโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ในระดับนโยบาย องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมาและหน่วยงานต้นสังกัดควรกำหนดให้การนิเทศแบบโค้ชและระบบพี่เลี้ยงเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาครูภาษาอังกฤษ จัดสรรงบประมาณ ภาระงาน และเวลาสำหรับครูพี่เลี้ยง และพัฒนาศึกษานิเทศก์ให้มีทักษะการโค้ชระดับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดโครงสร้างครูพี่เลี้ยงภายในโรงเรียน จัดตารางเวลาให้มีการสังเกตชั้นเรียนและสะท้อนผลร่วมกัน เตรียมคู่มือและเครื่องมือนิเทศ และสร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องก่อนดำเนินงาน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านการวัดและประเมินผลและการจัดการชั้นเรียนเป็นลำดับแรก ระดับครูผู้สอนครูควรนำวงจรการโค้ช 5 ขั้นไปใช้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง บันทึกการสะท้อนคิดหลังการสอน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพทั้งนี้ การนำรูปแบบไปใช้ควรจำกัดอยู่ในสถานศึกษาที่มีบริบทใกล้เคียงกับการวิจัยครั้งนี้ เช่น สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีครูพี่เลี้ยงและศึกษานิเทศก์สนับสนุน และควรปรับรายละเอียดให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรใช้แบบแผนการวิจัยกึ่งทดลองที่มีการวัดก่อนและหลังการทดลองและมีกลุ่มเปรียบเทียบ เพื่อยืนยันผลของรูปแบบเชิงสาเหตุ ควรศึกษาผลของรูปแบบต่อสมรรถนะการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียน และติดตามผลระยะยาวเพื่อยืนยันความคงทนของสมรรถนะครู และควรประยุกต์ใช้รูปแบบเพื่อพัฒนาสมรรถนะของครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นและให้ผู้ประเมินภายนอกร่วมประเมินรูปแบบเพื่อลดอคติ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

จรัญ น่วมมะโน. (2562). การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการนิเทศการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ณัฏฐา บุญโต. (2569). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อ อาชีพสำหรับครูอาชีวศึกษา. ใน ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ธัญญลักษณ์ เวชกามา. (2562). รูปแบบพัฒนาสมรรถนะครูด้านการสอนภาษาอังกฤษของโรงเรียนประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก. หน้า 1-26. (19 สิงหาคม 2542).

ภาจรี พรหมศิลา และคณะ. (2568). การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะครูผู้สอนภาษาอังกฤษในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 2. วารสารครุศาสตร์ปัญญา, 4(2), 105-120.

ภาวิณี เดชเทศ และคณะ. (2568). รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะการใช้ภาษาอังกฤษในการสอนสำหรับ นักศึกษาครู : ศึกษากรณีนักศึกษาครูที่สอนวิชาอื่น. วารสารครุพิบูล คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 12(2), 40-53.

ศศิพร พงศ์เพลินพิศ. (2568). ผลการพัฒนาครูผู้สอนภาษาอังกฤษด้วยการโค้ชตามกระบวนการ SSRU. Suan Sunandha Asian Social Science Journal, 19(1), 107-122.

ศิริวรรณ์ คุณาพันธ์. (2567). การพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ ด้านการสอนภาษาอังกฤษในชั้นเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายสำหรับครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายโสธร เขต 1. วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์, 8(2), 234-246.

สถาพร สมอุทัย. (2565). การนิเทศการศึกษา” หนึ่งตัวช่วยในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. วารสารวิจยวิชาการ, 5(3), 275-288.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา. (2565). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - 2570) เพิ่มเติมครั้งที่ 2 พ.ศ. 2565. เรียกใช้เมื่อ 8 เมษายน 2567 จาก https://www.koratpao.go.th

EF Education First. (2025). EF English Proficiency Index 2025. Retrieved June 28, 2025, from https://www.ef.com/epi

Ekawati, D. et al. (2022). Mentoring through lesson study: A collaborative way to support EFL teachers' professional development in madrasahs (Islamic schools). International Journal of Education, 15(2), 89-100.

Knowles, M. S. et al. (2015). The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development. (8th ed.). London and New York: Routledge.

Kolb, D. A. (2015). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. (2nd ed.). Upper Saddle River: Pearson Education.

Kraft, M. A. et al. (2018). The effect of teacher coaching on instruction and achievement: A meta-analysis of the causal evidence. Review of Educational Research, 88(4), 547-588.

OECD. (2025). Results from TALIS 2024: The state of teaching. Paris: OECD Publishing.

Richards, J. C. (2006). Communicative language teaching today. New York: Cambridge University Press.

Sancar, R. et al. (2021). A new framework for teachers' professional development. Teaching and Teacher Education, 101, 103305. https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103305.

Taşdemir, H. & Karaman, A. C. (2022). Professional development practices of English language teachers: A synthesis of studies published between 2006 and 2020. Review of Education, 10(1), e3350. https://doi.org/10.1002/rev3.3350.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge: Harvard University Press.

บทความวิจัย

การปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาค เพื่อยกระดับกระบวนการยุติธรรม*

REFORMING THE FORENSIC MEDICINE SYSTEM OF THE ROYAL THAI POLICE TOWARD A REGIONAL SERVICE MODEL TO ENHANCE THE JUSTICE SYSTEM

น้ำทิพย์ สรรพสุข*, นิตยา สินเธาว์

Namtip Sappasuk*, Nittaya Sinthao

สาขาวิชานโยบายสาธารณะและการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Public Policy and Management, Kasem Bundit University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: namtipsup@gmail.com

*Tel: 087-495-2871

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการของงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ 2) วิเคราะห์กลไกกลางในการกำกับมาตรฐานการใช้พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ในการสนับสนุนการจัดบริการนิติเวชศาสตร์ในส่วนภูมิภาค และ 3) วิเคราะห์แนวทางการปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาค เพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความเสมอภาค และความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 24 คน เลือกแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ ผู้กำหนดนโยบาย 2 คน ผู้นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ 10 คน ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการ 5 คน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 7 คน ได้แก่ แพทย์ทางนิติเวชศาสตร์ 1 คน ตำรวจ 1 คน พนักงานอัยการ 1 คน นักกฎหมาย 2 คน เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ 1 คน และประชาชน 1 คน วิเคราะห์เชิงเนื้อหา จำแนกและเชื่อมโยงประเด็น ตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยสามเส้าด้านข้อมูลและทฤษฎี ผลการวิจัยพบว่า 1) โครงสร้างและศักยภาพที่รวมศูนย์ไม่สอดคล้องกับภารกิจในพื้นที่ มีความจำเป็นต้องพึ่งพาการส่งต่อ สนับสนุนการสอบสวนล่าช้า และเข้าถึงบริการแตกต่างกัน 2) กลไกกลางต้องเชื่อมการกำหนดมาตรฐาน การควบคุมคุณภาพ ระบบข้อมูล การพัฒนาบุคลากร และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานตลอดห่วงโซ่พยานหลักฐาน เพื่อให้พื้นที่ปฏิบัติตามมาตรฐานเดียวกัน และ 3) แนวทางปฏิรูป คือ จัดบริการตามระดับความซับซ้อนและบริบทของพื้นที่ โดยใช้ปริมาณและประเภทคดี ภาระงาน ระยะทาง บุคลากร และทรัพยากรเป็นเกณฑ์ พร้อมระบบส่งต่อและการกำกับคุณภาพจากส่วนกลาง ภายใต้หลัก “กระจายศักยภาพ ยึดมาตรฐานเดียว บริหารตามบริบท และเชื่อมโยงด้วยเครือข่าย” เริ่มจากพื้นที่นำร่อง ประเมินผลและปรับปรุงก่อนขยายผล

คำสำคัญ: การปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์, ระบบบริการส่วนภูมิภาค, กลไกกลางกำกับมาตรฐาน, พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์, กระบวนการยุติธรรม

* Received 28 September 2026; Revised 10 October 2026; Accepted 29 October 2026

Abstract

This qualitative research aimed to 1) Examine structural and procedural problems and constraints in the forensic medicine services of the Royal Thai Police; 2) Analyze a central mechanism for governing forensic evidence standards in support of regional forensic medicine services; and 3) Analyze reform directions for the forensic medicine services of the Royal Thai Police toward a regional service model to enhance efficiency, equity, and trust in the justice system. Data were collected through documentary research and semi-structured in-depth interviews with 24 key informants selected through purposive sampling, comprising two policymakers, ten policy implementers, five experts and academics, and seven stakeholders. Data were analyzed using content analysis, classification, and thematic linkage, while trustworthiness was established through data and theory triangulation. The findings revealed that 1) The system was characterized by an imbalance between centrally concentrated structures and capacities and missions dispersed throughout the country, affecting personnel, resources, operational timeliness, investigative support, information connectivity, and equitable access to services; 2) The central mechanism should integrate an organization responsible for standards governance, practice standards, quality control, information systems, personnel development, inter-agency collaboration, enhancement of evidence reliability, and support for regional services; and 3) Reform should distribute missions, resources, and service capacities to regional areas while retaining central standards and quality oversight. This approach should maintain a coherent relationship between central governance and regional service delivery, enabling regional units to respond effectively to local service needs while operating under common standards. The proposed reform is guided by the principles of “distribute capacity, maintain one standard, connect through networks, and advance in phases.” Implementation should begin with pilot areas, followed by evaluation, refinement, and nationwide expansion. The proposed reform is intended to improve overall operational efficiency, equitable access to services, evidence reliability, and the credibility of the justice process nationwide.

Keywords: Forensic Medicine Reform, Regional Services, Central Standards Governance, Forensic Evidence, Justice System

บทนำ

พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์และนิติเวชศาสตร์มีบทบาทสำคัญต่อการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีอาญา ตั้งแต่การตรวจสถานที่เกิดเหตุ การเก็บรักษาและส่งต่อพยานหลักฐาน การชันสูตรพลิกศพ การตรวจวิเคราะห์ การแปลผล และการให้ความเห็นต่อพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาล คุณภาพของกระบวนการดังกล่าว

ขึ้นอยู่กับความต่อเนื่องของระบบทั้งหมด การจัดระบบงานเพื่อให้พยานหลักฐานมีความน่าเชื่อถือจึงเกี่ยวข้องกับกรอบกฎหมายที่กำหนดการดำเนินงานของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ในด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดกรอบเกี่ยวกับการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมและการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) ขณะที่ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 เป็นกฎหมายสำคัญที่กำหนดกระบวนการดำเนินคดีอาญาและการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม (พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, 2477) ส่วนพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 กำหนดกรอบเกี่ยวกับหน้าที่ การบริหาร และการดำเนินงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดระบบการปฏิบัติงานและการให้บริการของหน่วยงานในสังกัด (พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ, 2565) กฎหมายทั้งสามฉบับจึงเป็นส่วนหนึ่งของกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติและการเชื่อมโยงการดำเนินงานกับกระบวนการยุติธรรม

ประเทศไทยมีภารกิจนิติเวชศาสตร์กระจายทั่วประเทศ ขณะที่บุคลากรเฉพาะทาง เครื่องมือ ห้องปฏิบัติการเทคโนโลยี และศักยภาพการตรวจเฉพาะด้านจำนวนมากยังคงกระจุกตัวในส่วนกลาง หน่วยงานในพื้นที่จึงต้องส่งต่อศพตัวอย่าง หรือพยานหลักฐานไปยังหน่วยบริการที่มีความพร้อม ซึ่งเกี่ยวข้องกับระยะทาง ระยะเวลา ค่าใช้จ่าย และความต่อเนื่องของห่วงโซ่การครอบครองพยานหลักฐาน ข้อมูลตามหนังสือราชวิทยาลัยพยาธิแพทย์แห่งประเทศไทย ที่ รพท. 273/2569 ณ วันที่ 2 กันยายน 2569 ระบุว่า มีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญสาขานิติเวชศาสตร์ที่ปฏิบัติงานอยู่จริงรวม 225 คน จำแนกเป็นกรุงเทพมหานคร 79 คน (ร้อยละ 35.1) ภาคกลาง 21 คน (ร้อยละ 9.3) ภาคตะวันออก 23 คน (ร้อยละ 10.2) ภาคตะวันตก 10 คน (ร้อยละ 4.4) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 24 คน (ร้อยละ 10.7) ภาคเหนือ 44 คน (ร้อยละ 19.6) และภาคใต้ 24 คน (ร้อยละ 10.7) โดยรวมเป็นบุคลากรสังกัดภาครัฐ 151 คน และสังกัดมหาวิทยาลัย 74 คน (ราชวิทยาลัยพยาธิแพทย์แห่งประเทศไทย, 2569) ความแตกต่างด้านกำลังคนจึงควรพิจารณาร่วมกับประชากร ปริมาณคดี ภาระงาน ระยะทาง และระดับบริการของแต่ละพื้นที่

เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติ การปฏิรูประบบบริการสาธารณะ และหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ความสำเร็จของการปฏิรูปไม่ได้ขึ้นอยู่กับการปรับโครงสร้างเพียงประการเดียว แต่ต้องอาศัยเป้าหมายและบทบาทที่ชัดเจน ทรัพยากรและสมรรถนะที่เพียงพอ การประสานงานระหว่างหน่วยงาน ระบบข้อมูล และกลไกกำกับติดตามที่เชื่อมส่วนกลางกับส่วนภูมิภาค (วรเดช จันทรศร, 2565) ผลการศึกษาของ Smiley-McDonald, H. M. et al. แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างการกำกับและการปฏิรูปเชิงระบบเพียงอย่างลำพังไม่รับประกันความสม่ำเสมอหรือคุณภาพของการบริการ (Smiley-McDonald, H. M. et al., 2024) ขณะที่ผลการศึกษาของ Snippen, J. R. et al. ชี้ให้เห็นความสำคัญของเกณฑ์การออกตรวจสถานที่ตายที่ชัดเจน (Snippen, J. R. et al., 2025) ผลการศึกษาของ Martín-Cazorla, F. et al. สนับสนุนการวางแผนศูนย์บริการจากข้อมูลต้นทุน ภาระงาน และระดับความซับซ้อนของการให้บริการ (Martín-Cazorla, F. et al., 2023) และผลการศึกษาของ Aungst, J. et al. สะท้อนความจำเป็นของความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อสร้างกำลังคนด้านพยาธิวิทยานิติเวชศาสตร์ (Aungst, J. et al., 2026) นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ Heavey, A. L. et al. ให้ความสำคัญกับระบบคุณภาพในการดำเนินงานด้านนิติวิทยาศาสตร์ (Heavey, A. L. et al., 2023) และผลการศึกษาของ Neuteboom, W. et al. สะท้อนความสำคัญของระบบคุณภาพและการดำเนินงานภายใต้มาตรฐานที่สามารถตรวจสอบได้ (Neuteboom, W. et al., 2024)

ขณะที่ผลการศึกษาของ Shin, S.-M. et al. แสดงให้เห็นความสำคัญขององค์ประกอบด้านมาตรฐานห้องปฏิบัติการ การตรวจสอบย้อนกลับ และโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการดำเนินงานอย่างมีคุณภาพ (Shin, S.-M. et al., 2023) อย่างไรก็ดี งานที่ผ่านมาโดยมากศึกษาองค์ประกอบเหล่านี้แยกส่วนและอยู่ในบริบทต่างประเทศ จึงยังมีช่องว่างในการอธิบายกลไกที่เชื่อมปัญหาเชิงโครงสร้างและกระบวนการ กลไกกลางกำกับมาตรฐาน และการจัดระบบบริการนิติเวชศาสตร์ส่วนภูมิภาคในบริบทสำนักงานตำรวจแห่งชาติ การวิจัยนี้จึงกำหนดกรอบแนวคิดจากความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างการบริหาร กระบวนการดำเนินงาน ขีดความสามารถขององค์การ การกำกับมาตรฐาน และผลลัพธ์ของระบบบริการ เพื่อสังเคราะห์แนวทางปฏิรูปที่เพิ่มประสิทธิภาพ ความเสมอภาค และความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม

จากสภาพปัญหาดังกล่าว การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์การปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติในฐานะระบบบริการสาธารณะที่เชื่อมโยงกับกระบวนการยุติธรรม โดยพิจารณาสามระดับ ได้แก่ ปัญหาเชิงโครงสร้างและกระบวนการ กลไกกลางในการรักษามาตรฐาน และแนวทางการจัดบริการในส่วนภูมิภาค การวิจัยกำหนดกรอบแนวคิดจากความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างการบริหาร กระบวนการดำเนินงาน ขีดความสามารถขององค์การ การกำกับมาตรฐาน และผลลัพธ์ของระบบบริการ เพื่อสังเคราะห์แนวทางปฏิรูปที่เพิ่มประสิทธิภาพ ความเสมอภาค และความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม ผลการศึกษามุ่งจัดทำข้อเสนอสำหรับการกำหนดนโยบาย การทดลองในพื้นที่นำร่อง และการประเมินผลก่อนขยายระบบไปสู่ระดับประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการของงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ
2. เพื่อวิเคราะห์กลไกกลางในการกำกับมาตรฐานการใช้พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ในการสนับสนุนการจัดระบบบริการนิติเวชศาสตร์ในส่วนภูมิภาค
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาคเพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความเสมอภาค และความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1. การศึกษาเอกสารและกำหนดกรอบการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารครอบคลุมกฎหมาย ระเบียบ นโยบายเอกสารราชการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิติเวชศาสตร์ นิติวิทยาศาสตร์ การปฏิรูประบบราชการ การจัดบริการในส่วนภูมิภาค การพัฒนาขีดความสามารถองค์การ มาตรฐานการตรวจพิสูจน์ ระบบสารสนเทศ การจัดการความรู้ และกระบวนการยุติธรรม ข้อมูลเอกสารถูกใช้ทั้งในการกำหนดกรอบคำถามและในการเปรียบเทียบกับข้อค้นพบจากภาคสนาม กฎหมายที่ศึกษาได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 และพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ตามกรอบกฎหมายที่นำเสนอในบทนำ

2. การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 24 คน ได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยคำนึงถึงความรู้ประสบการณ์ บทบาท และความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ งานนิติเวชศาสตร์ งานนิติวิทยาศาสตร์ การสืบสวนสอบสวน และการใช้บริการในกระบวนการยุติธรรม แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้กำหนดนโยบาย 2 คน ผู้นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ 10 คน ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการ 5 คน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 7 คน ได้แก่ แพทย์ทางนิติเวชศาสตร์ 1 คน ตำรวจ 1 คน พนักงานอัยการ 1 คน นักกฎหมาย 2 คน เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ 1 คน และประชาชน 1 คน การจัดกลุ่มดังกล่าวช่วยให้สามารถเปรียบเทียบมุมมองระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติ ระดับวิชาการ และระดับผู้ได้รับผลกระทบจากระบบบริการ หลักการคัดเลือกเน้นความสามารถในการให้ข้อมูลที่สัมพันธ์กับคำถามวิจัย มากกว่าการเป็นตัวแทนเชิงสถิติ ผู้กำหนดนโยบายให้ข้อมูลเกี่ยวกับทิศทางและข้อจำกัดระดับองค์การ ผู้นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติสะท้อนขั้นตอนทำงานและปัญหาในพื้นที่ ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการให้ความเห็นด้านมาตรฐานวิชาชีพและคุณภาพพยานหลักฐาน ส่วนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสะท้อนผลกระทบด้านการเข้าถึงระยะเวลา และความเชื่อมั่น การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มจึงช่วยแยกประเด็นที่เป็นประสบการณ์เฉพาะรายออกจากปัญหาที่ปรากฏร่วมกันในหลายระดับของระบบ

3. การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพ

เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ครอบคลุมสามประเด็นตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ ปัญหาเชิงโครงสร้างและกระบวนการ กลไกกลางกำกับมาตรฐาน และแนวทางปฏิรูปสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาคเครื่องมือผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์โดยผู้เชี่ยวชาญรวมทั้ง 5 คน พบว่า มีค่าเท่ากับ 0.90 ซึ่งสอดคล้องและเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด การวิจัยนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต เลขที่รับรองโครงการ T023/69P รับรองเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2569 ผู้วิจัยได้รับความยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าวจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกรายก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ พร้อมชี้แจงวัตถุประสงค์ สิทธิของผู้ให้ข้อมูล การรักษาความลับ และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ลักษณะกึ่งโครงสร้างเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยใช้คำถามหลักชุดเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม พร้อมซักถามต่อเมื่อพบประเด็นที่ต้องอธิบายเชิงเหตุผลหรือเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน วิธีดังกล่าวทำให้ข้อมูลยังคงเปรียบเทียบกันได้และไม่ปิดกั้นประสบการณ์ที่อยู่นอกกรอบคำถามเดิม ระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยหลีกเลี่ยงการบันทึกข้อมูลที่สามารถเปิดเผยตัวบุคคลโดยไม่จำเป็น และนำเสนอผลในระดับประเด็นสังเคราะห์แทนการผูกถ้อยคำกับผู้ให้ข้อมูลรายใดรายหนึ่ง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบบุคคลต่อบุคคลและแบบออนไลน์ ระหว่างวันที่ 2-20 กรกฎาคม 2569 ตามวัน เวลา และสถานที่ที่นัดหมาย โดยเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่กันจนไม่พบข้อมูลใหม่หรือข้อมูลมีความอิ่มตัว

5. การวิเคราะห์และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยถอดความ ตรวจสอบความครบถ้วน และจัดหมวดหมู่ข้อมูล วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา การจำแนกและจัดระบบข้อมูล และการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างประเด็น ขั้นตอนสำคัญ ประกอบด้วย การอ่านข้อมูลซ้ำ การลดทอนข้อมูล การเข้ารหัสสาระสำคัญ การจัดกลุ่มเป็นประเด็นหลักและประเด็นย่อย การเปรียบเทียบ

ความคิดเห็นระหว่างผู้ให้ข้อมูลทั้งสี่กลุ่ม และการสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเอกสาร ความน่าเชื่อถือของข้อมูลตรวจสอบด้วยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูลและด้านทฤษฎี การตรวจสอบด้านข้อมูลเปรียบเทียบข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่และต่างกลุ่มบุคคล ส่วนการตรวจสอบด้านทฤษฎีใช้กรอบแนวคิดหลายชุดเพื่อพิจารณาว่าการตีความข้อค้นพบยังคงสอดคล้องกันหรือไม่ ผลการวิเคราะห์ได้รับการทบทวนซ้ำเพื่อเชื่อมโยงข้อค้นพบกับวัตถุประสงค์การวิจัยก่อนสรุปเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. สภาพปัญหาและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการ

ข้อค้นพบจากการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมดุลเชิงระบบระหว่างโครงสร้างและศักยภาพที่รวมศูนย์กับภารกิจและความต้องการบริการในพื้นที่ ความรวมศูนย์ของบุคลากร เครื่องมือ ห้องปฏิบัติการ และความเชี่ยวชาญทำให้พื้นที่ต้องพึ่งการส่งต่อ แต่การเพิ่มเครื่องมือเพียงอย่างเดียวไม่ทำให้เกิดบริการที่ใช้งานได้ หากขาดบุคลากรที่มีสมรรถนะ ระบบสนับสนุน และการประสานงาน เมื่อพิจารณาตามแนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติ ปัญหาจึงอยู่ที่ความไม่สอดคล้องระหว่างภารกิจ ทรัพยากร และขีดความสามารถในการดำเนินงาน มากกว่าปัญหาทรัพยากรด้านใดด้านหนึ่ง ความไม่สมดุลด้านโครงสร้างส่งผลต่อเนื่องถึงกระบวนการทำงาน การส่งตรวจ การส่งต่อพยานหลักฐาน การประสานงาน และการรอผลจากส่วนกลางทำให้การสนับสนุนพนักงานสอบสวนล่าช้า โดยเฉพาะพื้นที่ห่างไกล ขณะเดียวกัน ข้อมูลที่แยกส่วนทำให้ติดตามสถานะและเชื่อมผลตรวจเข้าสู่คดีได้ไม่ครบวงจร ประชาชนจึงเผชิญระยะทาง ระยะเวลารอคอย ค่าใช้จ่าย และความพร้อมของบริการแตกต่างกัน ปัญหาเชิงโครงสร้างและปัญหาเชิงกระบวนการจึงเป็นเหตุที่เชื่อมกัน การปรับสมดุลต้องเพิ่มศักยภาพในพื้นที่ควบคู่กับมาตรฐานข้อมูล ระบบส่งต่อและความรับผิดชอบตลอดกระบวนการ การวิเคราะห์เอกสารกฎหมายช่วยกำหนดเกณฑ์พิจารณาผลกระทบดังกล่าว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68 วางหลักให้ระบบยุติธรรมมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และเข้าถึงได้โดยสะดวก รวดเร็ว โดยไม่มีค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร ดังนั้น ระยะทาง ระยะเวลารอผล และค่าใช้จ่ายจากการส่งต่อจึงเป็นเกณฑ์ประเมินการเข้าถึงบริการที่ต้องพิจารณาร่วมกับคุณภาพพยานหลักฐาน ข้อค้นพบเรื่องความแตกต่างระหว่างพื้นที่จึงนำไปสู่การวิเคราะห์ความสามารถของระบบในการสนับสนุนหลักดังกล่าว โดยยังไม่อาจใช้จำนวนแพทย์รายภูมิภาคเพียงอย่างเดียวตัดสินว่าพื้นที่ใดมีบริการเพียงพอหรือขาดแคลน สำหรับกระบวนการชันสูตรพลิกศพ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 150 กำหนดให้พนักงานสอบสวนร่วมกับแพทย์ทางนิติเวชศาสตร์ดำเนินการโดยเร็ว และกำหนดผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามลำดับเมื่อไม่มีหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ การเพิ่มบริการใกล้พื้นที่จึงต้องพิจารณาคุณสมบัติและความพร้อมของผู้ปฏิบัติควบคู่กับระบบปรึกษาและส่งต่อ ขณะที่ พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 มาตรา 6 (2) กำหนดหน้าที่กำกับการปฏิบัติงานตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และมาตรา 10 ให้จัดระเบียบราชการเพื่อผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า และความยุติธรรมต่อประชาชน การปรับระบบบริการจึงต้องเชื่อมความรวดเร็วในพื้นที่กับบทบาทกำกับคุณภาพและความรับผิดชอบของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ การวิเคราะห์นี้ใช้บทบัญญัติเป็นกรอบพิจารณาข้อจำกัดและแนวทางจัดบริการ ไม่ถือว่าการปรับโครงสร้างเพียงอย่างเดียวทำให้เงื่อนไขทางกฎหมายและคุณภาพครบถ้วนแล้ว

2. กลไกกลางในการกำกับมาตรฐาน

จากปัญหาความไม่ต่อเนื่องของกระบวนการและข้อมูล กลไกกลางมีความสัมพันธ์ในฐานะระบบกำกับมาตรฐาน โดยองค์กรหรือคณะกรรมการกลางทำหน้าที่เชื่อมนโยบายกับความรับผิดชอบของหน่วยงาน มาตรฐานการปฏิบัติงานและห้องปฏิบัติการกำหนดข้อปฏิบัติร่วมตลอดวงจรพยานหลักฐาน ส่วนระบบควบคุมคุณภาพและการประเมินผลตรวจว่าการปฏิบัติสอดคล้องกับมาตรฐานหรือไม่ หากมีเพียงข้อกำหนดแต่ไม่มีการประเมินและการแก้ไขข้อบกพร่อง จะยังไม่ทราบว่าหน่วยบริการต่างพื้นที่รักษาคุณภาพได้สม่ำเสมอเพียงใด กลไกทั้งสามจึงเชื่อมการกำหนดมาตรฐาน การนำไปใช้ และการปรับปรุงผลการปฏิบัติ โดยคงความเป็นอิสระทางวิชาการ ความโปร่งใสและขอบเขตหน้าที่ขององค์กรวิชาชีพและหน่วยรับรองเดิม ระบบสารสนเทศและฐานข้อมูลสัมพันธ์โดยตรงกับความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐาน เพราะการกำกับคุณภาพต้องมีข้อมูลที่ติดตามและตรวจสอบย้อนกลับได้ตั้งแต่การเก็บ รักษา ส่งต่อ ตรวจวิเคราะห์ แปลผล จนถึงรายงานผล ข้อค้นพบเรื่องข้อมูลแยกส่วนจึงมิใช่เพียงข้อจำกัดของเทคโนโลยี แต่เกี่ยวข้องกับความต่อเนื่องของความรับผิดชอบและห่วงโซ่การครอบครองพยานหลักฐาน กลไกข้อมูลต้องทำงานร่วมกับมาตรฐานการบันทึก สิทธิการเข้าถึง ความปลอดภัย และการตรวจสอบย้อนหลัง การเชื่อมฐานข้อมูลที่ปราศจากข้อกำหนดเหล่านี้จึงยังไม่เพียงพอสำหรับยืนยันคุณภาพของหลักฐาน การพัฒนาบุคลากรและถ่ายทอดความรู้เป็นเงื่อนไขให้ผู้ปฏิบัติสามารถใช้มาตรฐานร่วมได้จริง ส่วนความร่วมมือระหว่างหน่วยงานช่วยเชื่อมบุคลากร ห้องปฏิบัติการ เครื่องมือ และองค์ความรู้ที่แต่ละพื้นที่มีไม่เท่ากัน กลไกสองด้านนี้จึงสนับสนุนขีดความสามารถในการปฏิบัติ มากกว่าการเพิ่มจำนวนหน่วยงาน การฝึกอบรม ระบบพี่เลี้ยง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเครือข่ายการเรียนรู้ทำให้ความรู้จากส่วนกลางนำไปใช้กับภารกิจในพื้นที่ได้ การวิเคราะห์ตามกรอบการนำนโยบายไปปฏิบัติจึงเชื่อมสมรรถนะและทรัพยากรกับการประสานงาน โดยการกำหนดมาตรฐานต้องมีระบบสนับสนุนรองรับด้วย

3. แนวทางการปฏิรูปสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาค

แนวทางการปรับโครงสร้างและบทบาทวิเคราะห์จากความไม่สมดุลระหว่างภารกิจในพื้นที่กับศักยภาพที่รวมศูนย์ จึงแบ่งบริการตามระดับความซับซ้อน ส่วนกลางรับผิดชอบมาตรฐาน ระบบคุณภาพ วิชาการ ข้อมูลและภารกิจเฉพาะทาง ส่วนพื้นที่รับผิดชอบบริการที่ดำเนินการได้ตามความพร้อม การกำหนดเขตบริการใช้ปริมาณและประเภทคดี จำนวนประชากร ระยะทาง โรงพยาบาล ห้องปฏิบัติการ บุคลากร และเครือข่ายเป็นฐานพิจารณา เพราะเขตการปกครองเพียงอย่างเดียวไม่แสดงภาระงานหรือระยะเวลาที่ต้องใช้ในการส่งต่อ เกณฑ์ดังกล่าวจึงเชื่อมแนวทางจัดบริการกับข้อจำกัดด้านการเข้าถึงและคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย แนวทางกำลังคนและโครงสร้างพื้นฐานพิจารณาร่วมกันจากข้อค้นพบว่า เครื่องมือกับผู้ปฏิบัติต้องมีความพร้อมสอดคล้องกัน ฐานข้อมูลภาระงานและกำลังคนจึงใช้กำหนดการผลิต การจัดสรร และการพัฒนาสมรรถนะ ควบคู่กับเส้นทางความก้าวหน้า แรงจูงใจ การหมุนเวียน และการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ ส่วนชุดทรัพยากรของหน่วยบริการต้องสัมพันธ์กับระดับบริการและบุคลากรที่รองรับได้ การบำรุงรักษา การสอบเทียบ และการบริหารวงจรชีวิตเครื่องมือเป็นเงื่อนไขของความพร้อมต่อเนื่อง การลงทุนจึงพิจารณาทั้งการจัดหาและความสามารถในการใช้งานจริง เพื่อแก้ข้อจำกัดของการเพิ่มทรัพยากรด้านเดียว แนวทางเชื่อมข้อมูลและห่วงโซ่พยานหลักฐานตอบปัญหาการส่งต่อและการติดตามที่แยกส่วน โดยติดตามศพ ตัวอย่าง

และผลตรวจตลอดกระบวนการภายใต้มาตรฐานข้อมูลและสิทธิการเข้าถึงเดียวกัน การกำกับคุณภาพใช้ตัวชี้วัดด้านเวลา ความถูกต้อง การส่งต่อ การเข้าถึง และความพึงพอใจ เพื่อพิจารณาทั้งประสิทธิภาพและผลต่อผู้ใช้บริการ ส่วนเครือข่ายโรงพยาบาล มหาวิทยาลัย หน่วยพิสูจน์หลักฐาน และหน่วยงานยุติธรรมช่วยใช้ศักยภาพที่มีอยู่ ลดการลงทุนซ้ำซ้อน และเปิดให้ผู้ใช้บริการสะท้อนข้อจำกัด การเชื่อมทั้งสามแนวทางจึงทำให้ข้อมูลจากการปฏิบัติและผู้ใช้บริการย้อนกลับไปปรับระบบกำกับมาตรฐานได้ การดำเนินงานเป็นระยะสัมพันธ์กับความแตกต่างของศักยภาพแต่ละพื้นที่ การเริ่มในพื้นที่นำร่องที่มีความพร้อม เปิดโอกาสให้ทดลองระบบ ประเมินข้อจำกัด และปรับปรุงก่อนขยายผล จึงช่วยลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยนโครงสร้างพร้อมกันทั้งหมด การประเมินต้องพิจารณาว่าบริการในพื้นที่และระบบส่งต่อภารกิจซับซ้อนทำงานต่อเนื่องและรักษามาตรฐานได้หรือไม่ จึงเป็นการนำกลไกกลางในข้อ 2 ไปจัดบริการภายใต้บริบทจริง ตามหลัก “กระจายศักยภาพ ยึดมาตรฐานเดียว บริหารตามบริบทและเชื่อมโยงด้วยเครือข่าย” ทั้งนี้ การนำร่องเป็นแนวทางที่ได้จากการวิเคราะห์ ไม่ใช่ผลการทดลองที่ดำเนินการแล้วในการวิจัยนี้

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาค เพื่อยกระดับกระบวนการยุติธรรม สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. สภาพปัญหาและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการ

ข้อค้นพบแสดงให้เห็นว่า ปัญหาไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างตำแหน่งของทรัพยากรกับตำแหน่งของภารกิจ ข้อมูลแพทย์ทางนิติเวชศาสตร์ 225 คน ชี้ว่ากรุงเทพมหานครมีบุคลากร 79 คน หรือร้อยละ 35.1 ขณะที่ภาคตะวันตกมี 10 คน หรือร้อยละ 4.4 และไม่มีแพทย์ทางนิติเวชศาสตร์สังกัดมหาวิทยาลัยตามข้อมูลที่ได้รับ อย่างไรก็ตาม จำนวนรายภูมิภาคยังไม่เพียงพอสำหรับสรุปความขาดแคลน เพราะต้องพิจารณาร่วมกับประชากร จำนวนคดี ภาระงาน พื้นที่รับผิดชอบ ระยะทาง และระดับบริการ การพิจารณาเฉพาะจำนวนบุคลากรหรือเครื่องมืออาจทำให้เข้าใจปัญหาคลาดเคลื่อน เพราะขีดความสามารถเกิดจากการจัดชุดบุคลากรเครื่องมือ ระบบข้อมูล มาตรฐาน และการประสานงานให้ทำงานร่วมกัน ผลนี้สนับสนุนการมองการปฏิรูปในฐานะการออกแบบระบบบริการ ไม่ใช่การเพิ่มหน่วยงานหรือเปลี่ยนสายบังคับบัญชาเท่านั้น

ข้อค้นพบเรื่องความไม่สอดคล้องระหว่างทรัพยากรกับภารกิจสอดคล้องกับแนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมาย บทบาท ทรัพยากร สมรรถนะ และการประสานงาน (วรเดช จันทรศร, 2565) และสัมพันธ์กับงานของ Smiley-McDonald, H. M. et al. ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ของรูปแบบองค์กรกำกับกับทรัพยากรในระบบสอบสวนการตาย งานดังกล่าวใช้ประกอบการอธิบายความสำคัญของการจัดระบบและทรัพยากร แต่ไม่ใช้ยืนยันว่าหน่วยบริการในประเทศไทยขาดแคลนในระดับเดียวกัน การพิจารณาความพร้อมจึงยังต้องใช้ภาระงานและข้อมูลพื้นที่ตามข้อค้นพบของการวิจัยนี้ (Smiley-McDonald, H. M. et al., 2024)

2. กลไกกลางในการกำกับมาตรฐาน

ผลการวิจัยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการกำกับมาตรฐานจากส่วนกลางกับการจัดบริการในพื้นที่ กล่าวคือ สิ่งที่ควรกระจาย คือ ภารกิจ ทรัพยากรความสามารถ และอำนาจตัดสินใจเชิงปฏิบัติในระดับที่เหมาะสม ส่วนสิ่งที่ควรรักษาไว้ในระดับกลาง คือ มาตรฐาน คุณภาพ ข้อมูล การประเมิน และการสนับสนุนภารกิจซับซ้อน หากกระจายบริการโดยไม่มีมาตรฐานร่วม ความแตกต่างระหว่างพื้นที่อาจเพิ่มขึ้น แต่หากรวมศูนย์การปฏิบัติทุกอย่าง ความล่าช้าและภาระการส่งต่อจะยังคงอยู่ งานศึกษาด้านการจัดการคุณภาพสนับสนุนความจำเป็นของแนวทางร่วมในการจัดการประเด็นคุณภาพ การเปิดเผย การเรียนรู้จากข้อผิดพลาด และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Heavey, A. L. et al., 2023); (Neuteboom, W. et al., 2024) สำหรับระบบบริการส่วนภูมิภาค การควบคุมคุณภาพต้องเริ่มตั้งแต่การตรวจสถานที่ การเก็บตัวอย่างการบรรจุ การส่งต่อ การบันทึก และการติดตาม มิใช่จำกัดเฉพาะการรับรองห้องปฏิบัติการ เพราะข้อผิดพลาดก่อนถึงห้องตรวจไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยเครื่องมือที่มีความแม่นยำในภายหลัง ระบบสารสนเทศไม่ควรถูกมองเป็นเพียงเครื่องมือรายงานผล แต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการบริหารคุณภาพ การติดตามภาระงาน การจัดสรรทรัพยากร และการตรวจสอบความเสมอภาค ข้อมูลควรติดตามได้ตั้งแต่การรับแจ้ง การออกตรวจ การเก็บและส่งต่อพยานหลักฐาน การตรวจวิเคราะห์ การรายงานผล ไปจนถึงการนำผลไปใช้ในคดี การกำหนดมาตรฐานข้อมูลและสิทธิการเข้าถึงจึงต้องเกิดก่อนหรือพร้อมกับการพัฒนาระบบเทคโนโลยี ประเด็นนี้เชื่อมกับข้อค้นพบที่ให้กลไกกลางกำหนดมาตรฐานข้อมูล สิทธิการเข้าถึง และการติดตามสถานะพยานหลักฐาน สำหรับงานของ Shin, S.-M. et al. ซึ่งศึกษาองค์ประกอบมาตรฐานห้องปฏิบัติการนิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัล ควรใช้ประกอบการพิจารณามาตรฐานของหลักฐานดิจิทัล โดยไม่ถือว่าเป็นผลการศึกษาระบบบริการนิติเวชศาสตร์ส่วนภูมิภาคโดยตรง (Shin, S.-M. et al., 2023)

3. แนวทางการปฏิรูปสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาค

การวิเคราะห์ต้นทุนแบบ micro-costing และการจัดระดับศูนย์ตามความซับซ้อนของงานแสดงให้เห็นประโยชน์ต่อการวางแผนบริการ (Martín-Cazorla, F. et al., 2023) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยที่เสนอให้กำหนดขนาดและประเภทของหน่วยบริการจากข้อมูลจริง ไม่ใช่กำหนดให้ทุกพื้นที่มีองค์ประกอบเหมือนกันทั้งหมด ขณะเดียวกัน ข้อจำกัดด้านภาระงาน บุคลากร และพื้นที่ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านนิติเวชศาสตร์เป็นอีกประเด็นสำคัญ (Aungst, J. et al., 2026) จึงควรวางแผนสายกำลังคนร่วมกับมหาวิทยาลัยและโรงพยาบาลในภูมิภาค ข้อค้นพบที่ให้กำกับคุณภาพและติดตามผลการให้บริการสัมพันธ์กับการศึกษาของ Snippen, J. R. et al. ซึ่งพบความแตกต่างของการออกตรวจสถานที่ตายตามลักษณะผู้ตายและกรณี การนำมาอภิปรายจึงสนับสนุนความสำคัญของเกณฑ์การตอบสนองและการติดตามความสม่ำเสมอของบริการ ทั้งนี้ ผลจากสองเขตบริการในสหรัฐอเมริกาไม่ใช้ยืนยันว่าความแตกต่างเดียวกันเกิดขึ้นในประเทศไทย แต่ใช้ประกอบเหตุผลของการประเมินการเข้าถึงและความเสมอภาคในพื้นที่นำร่อง สำหรับการเริ่มจากพื้นที่นำร่อง (Snippen, J. R. et al., 2025) งานของ Zaychik, D. ไม่พบหลักฐานว่าการเปลี่ยนระบบสอบสวนการตายเป็นระบบ Medical Examiner ทำให้คุณภาพข้อมูลการตายจากยาดีขึ้น ผลดังกล่าวสอดคล้องกับความจำเป็นที่การวิจัยนี้เสนอให้ทดลอง ประเมินผล และปรับปรุงก่อนขยายระบบ โดยไม่ถือว่าการเปลี่ยนโครงสร้างจะรับประกันผลลัพธ์ทุกด้าน การอภิปรายจึงเชื่อมการกำหนดโครงสร้างกับวิธีปฏิบัติ บุคลากร ระบบข้อมูล และการกำกับคุณภาพตามผลการวิจัยข้อ 2 และข้อ 3 (Zaychik, D., 2024)

ข้อจำกัดของการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพและเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง จึงมุ่งทำความเข้าใจเชิงลึกและสังเคราะห์ข้อเสนอมากกว่าการประมาณค่าทางสถิติสำหรับประชากรทั้งหมด ข้อค้นพบสะท้อนบริบทของหน่วยงานและช่วงเวลาที่ศึกษา การนำไปใช้ในแต่ละภูมิภาคจึงต้องประเมินความพร้อม ปริมาณคดี และเครือข่ายบริการเพิ่มเติม นอกจากนี้ การศึกษายังไม่ได้ทดลองแบบจำลองในพื้นที่จริงหรือประเมินต้นทุน และผลลัพธ์ก่อนและหลังการปฏิรูป ประเด็นดังกล่าวควรได้รับการทดสอบในงานวิจัยระยะต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ “แบบจำลองการปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาค” โดยบูรณาการข้อค้นพบด้านโครงสร้าง กระบวนการ บุคลากร ทรัพยากร เทคโนโลยีสารสนเทศ และกลไกความร่วมมือเข้าด้วยกัน เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของส่วนกลางและส่วนภูมิภาคภายใต้มาตรฐานและระบบคุณภาพเดียวกัน สาระสำคัญขององค์ความรู้ใหม่นี้อยู่ที่การสร้างความสมดุลระหว่างการเพิ่มศักยภาพการให้บริการในพื้นที่กับการคงบทบาทของส่วนกลางในการกำหนดและกำกับมาตรฐาน โดยเชื่อมโยงการดำเนินงานทั้งระบบผ่านกลไกด้านมาตรฐานหลักฐาน ระบบสารสนเทศ การส่งต่อและประสานงาน การจัดการองค์ความรู้และพัฒนาบุคลากร การเสริมสมรรถนะพนักงานสอบสวน ตลอดจนยุติธรรมชุมชนและเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้การจัดบริการนิติเวชศาสตร์สามารถตอบสนองต่อบริบทของพื้นที่ควบคู่กับการรักษามาตรฐานเดียวกัน ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แบบจำลองการปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาค

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าแบบจำลองการปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติสู่ระบบบริการส่วนภูมิภาคตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ คือ “กระจายศักยภาพ ยึดมาตรฐานเดียว บริหารตามบริบท และเชื่อมโยงด้วยเครือข่าย” โดยกำหนดบทบาทของส่วนกลางและส่วนภูมิภาคให้เกื้อหนุนและเชื่อมโย งกันภายใต้มาตรฐานและระบบคุณภาพเดียวกัน ส่วนกลางมีบทบาทในการกำหนดและกำกับมาตรฐานหลักฐาน พัฒนาระบบสารสนเทศ ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรและองค์ความรู้ ขณะที่ส่วนภูมิภาคจัดบริการตามศักยภาพและบริบทของพื้นที่ โดยจัดสรรภารกิจ บุคลากร และทรัพยากรให้เหมาะสมกับระดับความซับซ้อนของงานและความต้องการของแต่ละพื้นที่ การดำเนินงานของทั้งสองระดับเชื่อมโยงและบูรณาการผ่านกลไกสำคัญ ได้แก่ กลไกกลางกำกับมาตรฐานหลักฐาน ระบบสารสนเทศนิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัล ระบบส่งต่อและการประสานงานระหว่างส่วนกลางกับพื้นที่ การจัดการองค์ความรู้และการพัฒนาบุคลากร การเสริมสมรรถนะพนักงานสอบสวน ตลอดจนยุติธรรมชุมชนและเครือข่ายความร่วมมือ กลไกดังกล่าวทำหน้าที่เชื่อมโยงมาตรฐาน ข้อมูล หลักฐาน บุคลากร และการปฏิบัติงานระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคให้เป็นระบบเดียวกัน เพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง สามารถตรวจสอบได้ และลดข้อจำกัดที่เกิดจากความแตกต่างด้านศักยภาพและทรัพยากรของแต่ละพื้นที่

แบบจำลองดังกล่าวจึงสะท้อนแนวทางการปฏิรูปที่มุ่งสร้างสมดุลระหว่างศักยภาพของส่วนกลางกับความสามารถในการให้บริการของส่วนภูมิภาค โดยคงมาตรฐานและระบบคุณภาพเดียวกัน ขณะเดียวกันเปิดโอกาสให้การบริหารจัดการสามารถปรับให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ อันจะช่วยลดข้อจำกัดด้านบุคลากร ทรัพยากร และการส่งต่อเชื่อมโยงข้อมูลและพยานหลักฐานอย่างเป็นระบบ เพิ่มความทั่วถึงและความรวดเร็วในการเข้าถึงบริการนิติเวชศาสตร์ และนำไปสู่การยกระดับประสิทธิภาพ มาตรฐาน และความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ว่า 1) ปัญหาหลัก คือ ความไม่สมดุลระหว่างโครงสร้างและศักยภาพที่รวมอยู่ในส่วนกลางกับภารกิจและความต้องการบริการในพื้นที่ ซึ่งเชื่อมโยงกับการส่งต่อ ความล่าช้าในการสนับสนุนการสอบสวน ความแตกต่างในการเข้าถึง และข้อมูลที่แยกส่วน 2) กลไกกลางเป็นระบบกำกับมาตรฐานแบบบูรณาการที่เชื่อมองค์กรกำกับ มาตรฐาน คุณภาพ ข้อมูล บุคลากร ความร่วมมือ ความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐาน และการสนับสนุนบริการส่วนภูมิภาค และ 3) แนวทางปฏิรูป คือ จัดบทบาทและบริการตามระดับความซับซ้อน ใช้ข้อมูลพื้นที่กำหนดเขตบริการ กำลังคน และทรัพยากร พร้อมระบบข้อมูล การกำกับคุณภาพ เครือข่าย และการดำเนินการเป็นระยะ จากปัญหาความไม่สมดุลของระบบและผลการวิเคราะห์กลไกกลาง ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรกำหนดแผนแม่บทการปฏิรูปงานนิติเวชศาสตร์ โดยระบุเป้าหมาย ระยะดำเนินการ หน่วยรับผิดชอบ งบประมาณ ตัวชี้วัด และกลไกประเมินผลอย่างชัดเจน พร้อมบูรณาการแผนด้านโครงสร้าง บุคลากร เทคโนโลยี และข้อมูลไว้ในกรอบเดียวกัน รวมทั้งจัดตั้งหรือมอบหมายกลไกกลางแบบพหุภาคีให้กำหนดมาตรฐานและประสานการดำเนินงานระหว่างหน่วยงาน โดยมีความเป็นอิสระทางวิชาการโปร่งใส และไม่ซ้ำซ้อนกับอำนาจตามกฎหมายขององค์กรวิชาชีพหรือหน่วยรับรอง นอกจากนี้ ควรจัดทำมาตรฐานและคู่มือร่วมตลอดห่วงโซ่พยานหลักฐาน ครอบคลุมเกณฑ์ตอบสนอง ระยะเวลามาตรฐาน ระบบส่งต่อ การควบคุมคุณภาพ และการจัดการข้อผิดพลาด ตลอดจนจัดทำแผนอัตรากำลังตามภาระงานและสมรรถนะ โดยพัฒนาระบบพี่เลี้ยง การหมุนเวียนบุคลากร การให้คำปรึกษาทางไกล และความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา เพื่อสร้างและรักษาบุคลากรในภูมิภาค ควบคู่กับการพัฒนาระบบสารสนเทศแบบบูรณาการที่สามารถติดตามคดี พยานหลักฐาน ผลตรวจ และตัวชี้วัดบริการ โดยกำหนดมาตรฐานข้อมูล สิทธิการเข้าถึงความมั่นคงปลอดภัย และการตรวจสอบย้อนหลังอย่างชัดเจน ทั้งนี้ ควรกำหนดตัวชี้วัดให้ครอบคลุมด้านประสิทธิภาพ คุณภาพ ความเสมอภาค และความน่าเชื่อถือ ข้อเสนอแนะในการนำแนวทางปฏิรูปไปปฏิบัติ คือ การนำผลการวิจัยไปใช้ควรดำเนินการตามวงจร “ทดลอง ประเมินผล ปรับปรุง ขยายผล” โดยเริ่มจากขอบเขตที่สามารถบริหารความเสี่ยงได้ กำหนดข้อมูลฐานก่อนดำเนินโครงการ และเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานกับผู้ใช้บริการมีส่วนร่วม ในระยะเตรียมการควรจัดทำแผนที่บริการและฐานข้อมูลภาระงาน ซึ่งครอบคลุมจำนวนและประเภทคดี ระยะเวลารอผล ระยะทางการส่งต่อ บุคลากร เครื่องมือ ห้องปฏิบัติการ และเครือข่ายในแต่ละพื้นที่ เพื่อกำหนดระดับบริการและคัดเลือกพื้นที่นำร่อง โดยไม่พิจารณาเฉพาะเขตการปกครองหรือความพร้อมด้านอาคาร สำหรับระยะนำร่องควรทดลองทั้งรูปแบบศูนย์บริการระดับภูมิภาคและเครือข่ายความร่วมมือ พร้อมจัดให้มีระบบปรึกษาผู้เชี่ยวชาญส่วนกลางการส่งต่อภารกิจซับซ้อน การประเมินคุณภาพ และช่องทางรายงานปัญหาแบบไม่มุ่งลงโทษ

โดยติดตามผลด้านระยะเวลาตอบสนอง คุณภาพผลตรวจ ความครบถ้วนของห่วงโซ่พยานหลักฐาน ภาระงาน ต้นทุน การเข้าถึง ความพึงพอใจ และระยะเวลาดำเนินคดี ส่วนการขยายผลควรดำเนินการเมื่อผลการนำร่องยืนยันว่าระบบสามารถปฏิบัติได้จริงและรักษามาตรฐานได้ โดยกำหนดทรัพยากรขั้นต่ำ แผนผลิตและกระจายบุคลากร งบประมาณบำรุงรักษาเทคโนโลยี และการเชื่อมโยงข้อมูลระยะยาวให้เหมาะสมกับภาระงาน ความพร้อม และเครือข่ายของแต่ละพื้นที่ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาความเป็นไปได้ ต้นทุน และความคุ้มค่าของพื้นที่นำร่อง รวมทั้งพัฒนาและทดสอบแบบจำลองบริการในพื้นที่จริง ศึกษาระบบข้อมูลและการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานตลอดจนการผลิตและกระจายกำลังคนในระยะยาว ควรติดตามเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการปฏิรูปด้านระยะเวลา คุณภาพ คดีค้าง การเข้าถึง ความเสมอภาค ความพึงพอใจ และความเชื่อมั่น พร้อมเพิ่มการวิจัยเชิงปริมาณหรือแบบผสมผสานเพื่อสร้างหลักฐานประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบาย

เอกสารอ้างอิง

พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ. (2565). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนที่ 64 ก หน้า 1-79 (16 ตุลาคม 2565).

พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. (2477). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 598 หน้า 598-721 (10 มิถุนายน 2478).

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1-90 (6 เมษายน 2560).

ราชวิทยาลัยพยาธิแพทย์แห่งประเทศไทย. (2569). หนังสือที่ รพท. 273/2569 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเกี่ยวกับบุคลากรสาขานิติเวชศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ราชวิทยาลัยพยาธิแพทย์แห่งประเทศไทย.

วรเดช จันทรศร. (2565). ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

Aungst, J. et al. (2026). Career choice and interdisciplinary education in forensic pathology: A cross-sectional study. BMC Medical Education, 26(2026), 937. https://doi.org/10.1186/s12909-026-09227-2.

Heavey, A. L. et al. (2023). Management and disclosure of quality issues in forensic science: A survey of current practice in Australia and New Zealand. Forensic Science International: Synergy, 7(2023), 100339. https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2023.100339.

Martín-Cazorla, F. et al. (2023). How much does a forensic autopsy cost in Spain? Forensic Science, Medicine and Pathology, 19(2023), 325-334. https://doi.org/10.1007/s12024-022-00534-w.

Neuteboom, W. et al. (2024). Quality management in forensic science: A closer inspection. Forensic Science International, 358(2024), 111779. https://doi.org/10.1016/j.forsciint. 2023.111779.

Shin, S.-M. et al. (2023). Study on the standard components of digital forensics laboratory. Journal of Forensic Sciences, 68(3), 839-855. https://doi.org/10.1111/1556-4029.15254.

Smiley-McDonald, H. M. et al. (2024). The impacts of governing agency: A comparison of resources in the patchwork of medicolegal death investigation systems. Forensic Science International: Synergy, 8(2024), 100467. https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100467.

Snippen, J. R. et al. (2025). Death scene investigation by medicolegal death investigators: Frequency and associated factors in two US jurisdictions. Journal of Forensic Sciences, 70(5), 1882-1891. https://doi.org/10.1111/1556-4029.70109.

Zaychik, D. (2024). Improving state medicolegal death investigation: Does system level reform improve public health data concerning drug-related mortality? Journal of Forensic and Legal Medicine, 103(2024), 102680. https://doi.org/10.1016/j.jflm.2024.102680.

บทความวิจัย

การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตด้านวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย*

A STUDY OF CURRENT CONDITIONS AND DESIRABLE CONDITIONS IN THE PRODUCTION OF SEMICONDUCTOR ENGINEERING GRADUATES UNDER THAILAND'S HIGHER EDUCATION SANDBOX INITIATIVE

ประวีณา หอมตา*, กุสุมา แย้มเกตุ, จักรกฤษณ์ โปณะทอง
Praweena Hormta*, Kusuma Yamgate, Chakrit Ponathong
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: praweena.hormta@g.swu.ac.th
*Tel: 089-144-4011

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตด้านวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ดำเนินการ 2 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 12 คน ได้แก่ ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลและฝ่ายการผลิตจากอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ 6 แห่ง คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ ผู้บริหาร คณบดี อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และเจ้าหน้าที่ จำนวน 372 คน จากสถาบันอุดมศึกษาใน Consortium 14 แห่ง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง 193 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่าแบบสองด้าน 5 ระดับ เก็บรวบรวมข้อมูลได้ทั้งสิ้น 158 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง ผลการวิจัย ขั้นตอนที่ 1 สรุปข้อค้นพบว่า ควรเพิ่มความรู้ที่ภาคอุตสาหกรรมต้องการเพิ่มเติม ได้แก่ FMEA และ Six Sigma และในขั้นตอนที่ 2 พบว่า ปัจจัยในการผลิตบัณฑิตทั้ง 7 ด้าน มีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก แต่สภาพพึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยปัจจัยที่มีความจำเป็นเร่งด่วนสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ความพร้อมด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ($PNI_{Modified}$ = 0.28) ความพร้อมด้านอาจารย์ ($PNI_{Modified}$ = 0.27) และความพร้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา ($PNI_{Modified}$ = 0.26) ซึ่งพบว่า จุดอ่อนที่แท้จริงเป็นประเด็นเฉพาะจุด มิใช่ทั้งปัจจัย ผลการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอแนะ ดังนี้ ด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ด้านอาจารย์ ควรเชิญบุคลากรผู้เชี่ยวชาญจากภาคอุตสาหกรรมเพื่อเป็นอาจารย์พิเศษ และด้านกิจกรรมนักศึกษา ควรเพิ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามที่อุตสาหกรรมต้องการ

* Received 3 September 2026; Revised 21 October 2026; Accepted 28 October 2026

คำสำคัญ: วิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์, หลักสูตร Sandbox, ดัชนีความต้องการจำเป็น

Abstract

This study aimed to examine the current and desirable conditions underlying the production of semiconductor engineering graduates under Thailand's Higher Education Sandbox initiative. A two-phase mixed-methods research design was employed. In Phase 1, qualitative data were gathered from 12 key informants, comprising human resource managers and production managers from six semiconductor enterprises, purposively selected for their direct involvement in graduate recruitment. Data were collected through semi-structured, in-depth individual interviews to elicit industry perspectives and expectations regarding graduate competencies. In Phase 2, quantitative data were collected from a population of 372 administrators, deans, curriculum-responsible instructors, and academic staff across 14 higher education institutions within the Consortium. A sample of 193 respondents was determined, and 158 valid responses were obtained using a five-point Dual Response Scale questionnaire assessing current and desirable conditions. Data were analyzed using mean, standard deviation, and the Modified Priority Needs Index ($PNI_{Modified}$) to identify priority areas requiring development. Phase 1 findings revealed that industry stakeholders identified a need for supplementary technical knowledge, particularly in Failure Mode and Effects Analysis (FMEA) and Six Sigma methodologies. Phase 2 findings indicated that all seven factors influencing graduate production exhibited a high current condition, whereas the desirable condition was rated at the highest level across every factor, reflecting a substantial evelopmental gap. The three factors demonstrating the greatest priority needs were curriculum objectives ($PNI_{Modified}$ = 0.28), instructor readiness ($PNI_{Modified}$ = 0.27), and student activities ($PNI_{Modified}$ = 0.26). Further analysis indicated that the identified weaknesses were localized to specific sub-issues rather than reflecting deficiencies across entire factors. Based on these findings, the study recommends that institutions strengthen public relations efforts to enhance curriculum visibility among target groups, recruit qualified industry experts to serve as special lecturers addressing instructor shortages, and design student development activities explicitly aligned with evolving industry requirements.

Keywords: Semiconductor Engineering Curriculum, Higher Education Sandbox, Priority Needs Index

บทนำ

จากผลการวิเคราะห์แนวโน้มอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ทั่วโลกของ Fortune Business Insights พบว่า มูลค่าตลาดโดยรวมในปี 2023 อยู่ที่ 611.35 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ และคาดว่าจะเติบโตต่อเนื่องด้วยอัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปี (CAGR) ร้อยละ 14.9 จนมีมูลค่าสูงถึง 2,062.59 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ภายในปี 2032 โดยภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกครองส่วนแบ่งตลาดสูงสุดจากความได้เปรียบในด้านวัตถุดิบ ด้านเทคโนโลยีการผลิต และด้านปัญญาประดิษฐ์ (AI) ขั้นสูง

ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนา เช่น อินเดีย ไต้หวัน และมาเลเซีย ก็มีศักยภาพเติบโตในการครองส่วนแบ่งตลาดนี้เช่นกัน (Fortune Business Insights, 2025) จากที่กล่าวมาในสถานการณ์การขยายตัวของอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ทั่วทุกภูมิภาค ส่งผลต่อความต้องการบุคลากรที่มีสมรรถนะสูงด้านวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์มีอัตราการขาดแคลนสูงมาก รัฐบาลไทยจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการผลิตบุคลากรที่มีสมรรถนะตามความต้องการของประเทศ โดยเฉพาะด้านวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ จากที่รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ขั้นสูงแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่หลักในการกำหนดทิศทางนโยบาย และเป้าหมายพัฒนาอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ขั้นสูง พร้อมทั้งจัดทำแผนแม่บท (Roadmap) ของการพัฒนาอุตสาหกรรมนี้ให้เป็นรูปธรรมและครอบคลุมทุกมิติ เพื่อเสนอคณะรัฐมนตรี (ครม.) พิจารณาให้ความเห็นชอบ โดยที่แผนยุทธศาสตร์ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ได้ระบุจำนวนการผลิตบุคลากรเฉพาะทางและนักวิจัยระดับสูง 84,900 คนภายในปี พ.ศ. 2573 ผ่านโครงการ Upskill และ Reskill หลักสูตรการศึกษารูปแบบใหม่ เช่น หลักสูตร Sandbox และโปรแกรมฝึกงานนานาชาติ รวมถึงการตั้งศูนย์ฝึกอบรม 6 แห่ง เป็นต้น และเพื่อให้สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมเทคโนโลยีขั้นสูงตามความต้องการของประเทศ โดยมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการผลิตกำลังคนให้ตอบโจทย์การพัฒนาประเทศในมิติต่าง ๆ โดยการผลิตและพัฒนากำลังคนทักษะสูงเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายสำคัญของรัฐบาล

โดยที่ อว. ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับนโยบายด้านการอุดมศึกษาของประเทศ มุ่งเน้นในการผลิตบัณฑิตที่มีสมรรถนะสูงเพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของอุตสาหกรรมที่เป็น New S-Curve ของประเทศ ประกอบด้วย AI เซมิคอนดักเตอร์ และยานยนต์สมัยใหม่ (EV) นั้น ประกอบกับ สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ได้มีแนวคิดการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากมาตรฐานการอุดมศึกษา หรือ Higher Education Sandbox ซึ่งเกิดจากความจำเป็นอย่างยิ่งในการปรับเปลี่ยนการศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยให้ทันกับบริบทโลกที่เปลี่ยนไป จึงเปิดโอกาสให้สถาบันอุดมศึกษาได้ทดลองพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษารูปแบบใหม่ที่ไม่มีมาตรฐานการอุดมศึกษาในปัจจุบันมารองรับ หรือติดข้อจำกัดของมาตรฐานการอุดมศึกษาในปัจจุบันทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ เพื่อให้สามารถผลิตและพัฒนากำลังคนที่รองรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมยุคใหม่เพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว และเกิดการสร้างมาตรฐานอุดมศึกษาในกระบวนทัศน์แบบใหม่ และสภานโยบายฯ ได้ออกข้อกำหนด เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2564 เพื่อเป็นหลักเกณฑ์และแนวทางสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในการเสนอขอจัดการศึกษาที่แตกต่างจากมาตรฐานการอุดมศึกษา (สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมแห่งชาติ, 2565) โดยความเป็นมาของหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ได้เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2551 มีเพียงมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือแห่งเดียวในประเทศไทยที่เปิดสอนหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิตในสาขาวิชาเซมิคอนดักเตอร์ และร่วมผลิตบัณฑิตกับบริษัท ยูแทคไทย จำกัด จนมาถึง กรกฎาคม พ.ศ. 2567 อว. ร่วมกับ สอวช. และสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่ายทั้ง 14 แห่ง ได้รวมตัวกันเป็น Consortium เพื่อออกแบบหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ หลักสูตร Sandbox เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ครอบคลุม Value Chain ทั้ง 3 ส่วน คือ 1) IC Design 2) Semiconductor Assembly and Testing

และ 3) Semiconductor Fabrication โดยออกแบบเป็นหลักสูตรกลางของประเทศเพื่อร่วมกันผลิตโดยสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่าย (University Consortium) ให้สามารถผลิตบัณฑิตที่ตอบโจทย์ทั้งในเชิงคุณภาพและมีจำนวนที่มากเพียงพอที่จะสร้างผลกระทบ (Impact) ให้กับประเทศ และเนื่องจากอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและภาคเอกชนมีความก้าวหน้าและเท่าทันกับเทคโนโลยีมากกว่าในภาคการศึกษา (Industry-led) หลักสูตรจึงออกแบบให้มีการพัฒนาเป็นโมดูลกลางเฉพาะทางด้านเซมิคอนดักเตอร์ ที่ประกอบด้วย ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ เพื่อให้นักศึกษาวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์สำเร็จการศึกษาภายใน 3.5 ปี อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า การเตรียมการเปิดสอนหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายหลังการได้รับอนุมัติเป็นหลักสูตร Sandbox มีสถาบันที่สามารถเตรียมการขออนุมัติสภามหาวิทยาลัยและเปิดรับนักศึกษา ปีการศึกษา 2568 รุ่นที่ 1 ได้ทันเพียง 4 สถาบัน ได้แก่ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานครและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และในปีเดียวกันมีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ เป็นหลักสูตรนานาชาติ ส่วนมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือได้มีหลักสูตรของตนเองที่ได้เปิดสอนมาอย่างยาวนาน ซึ่งปรากฏว่ายังคงมีอีกหลายสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่ายที่ยังไม่สามารถเปิดสอนหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ได้ โดยอาจมีประเด็นที่เป็นปัญหาอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ ปัญหาสำคัญที่งานวิจัยนี้มุ่งค้นหา คือ แนวทางในการผลิตกำลังคนด้านวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ในส่วนที่ยังไม่สามารถดำเนินการขับเคลื่อนได้ของสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่ายซึ่งมีเพียง 4 ใน 14 สถาบัน ที่สามารถเตรียมการและเปิดรับนักศึกษาได้ทันในปีการศึกษา 2568 รุ่นที่ 1 อาจส่งผลกระทบเชิงระบบต่อภาพรวมของสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่าย อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ทำให้จำนวนบัณฑิตที่คาดว่าจะสำเร็จการศึกษาในแต่ละรุ่นลดลงกว่าแผนที่วางไว้ และอาจส่งผลให้การบรรลุเป้าหมายการผลิตบุคลากรเฉพาะทางและนักวิจัยระดับสูง 84,900 คน ภายในปี พ.ศ. 2573 ของ อว. ล่าช้ากว่าแผนที่กำหนดไว้ หากสถาบันที่เหลือยังไม่สามารถขับเคลื่อนหลักสูตรได้ทันตามกำหนดเวลา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาถึงสภาพปัจจุบันที่แต่ละสถาบันดำเนินการอยู่ ความพร้อมสำหรับการผลิตบัณฑิตตามเกณฑ์ประกันคุณภาพสากลเปรียบเทียบกับสภาพพึงประสงค์หรือสภาพที่คาดหวัง ในการค้นหาความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) เพื่อใช้ประกอบการขับเคลื่อนการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ต่อไปให้ประสบความสำเร็จได้ จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น บทความนี้ต้องการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่ายทั้ง 14 สถาบัน ความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ในส่วนที่ต้องเสริม/เพิ่มเติม และให้การสนับสนุน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการขับเคลื่อนการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ต่อไปให้ประสบความสำเร็จได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตด้านวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ทั้งวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) รายละเอียด ดังนี้

1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับความคิดเห็น/ความคาดหวังของอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ต่อการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 เพื่อให้ได้ข้อมูลความคิดเห็น/ความคาดหวังของอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ในการนำข้อมูลไปสนับสนุนการสร้างเครื่องมือวิจัย ขั้นตอนที่ 2

1.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

1.1.1.1 ประชากร ได้แก่ สถานประกอบการในอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ทั้งหมดในประเทศไทย จำนวน 22 แห่ง

1.1.1.2 กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ สถานประกอบการในอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ที่ร่วมกับข้อเสนอการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากมาตรฐานการอุดมศึกษาฯ จำนวน 6 แห่ง

1.1.1.3 ผู้ให้ข้อมูล รวมจำนวน 12 คน ประกอบด้วย 1) ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล จำนวน 6 คน มีคุณสมบัติมีประสบการณ์ในตำแหน่งผู้บริหาร ไม่ต่ำกว่า 5 ปี และ 2) ผู้จัดการฝ่ายการผลิต จำนวน 6 คน มีคุณสมบัติมีประสบการณ์ในตำแหน่งผู้บริหาร ไม่ต่ำกว่า 5 ปี

1.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form) ความคิดเห็น/ความคาดหวังของสถานประกอบการในการผลิตบัณฑิต ด้านวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้ โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย

1.1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลและผู้จัดการฝ่ายการผลิต ของสถานประกอบการที่ร่วมกับข้อเสนอการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากมาตรฐานการอุดมศึกษาฯ จำนวน 6 แห่ง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล (Individual In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูล จำนวน 12 คน

1.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามแนวทางของ Graneheim, U. H. & Lundman, B. ที่ได้สรุปขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาไว้ 5 ขั้นตอน (Graneheim, U. H. & Lundman, B., 2004)

1.1.5 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการ 2 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) และ 2) การตรวจสอบร่วมกับผู้วิจัยร่วม (Peer Debriefing) ผ่านการอภิปรายผลการวิเคราะห์กับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อลดอคติของผู้วิจัย

1.2 การวิจัยเชิงปริมาณ การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย

1.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารระดับรองอธิการบดี คณบดีคณะ/สำนักวิชาวิศวกรรมศาสตร์ อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และอาจารย์ผู้สอนในหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการที่ทำหน้าที่ด้านหลักสูตร รวมทั้งสิ้น 372 คน จากสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่าย 14 แห่ง ที่ระบุในข้อเสนอการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากมาตรฐานการอุดมศึกษา ฉบับสมบูรณ์ หลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ (Bachelor of Engineering Program in Semiconductor Engineering) ณ กรกฎาคม 2567 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ใช้สูตรการคำนวณของ Yamane, T. โดยมีสูตรการคำนวณกลุ่มตัวอย่าง สำหรับกรณี e = .05 $n = \frac{N}{1+Ne^2}$ (Yamane, T., 1967) คำนวณจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 193 คน

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย

1.2.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของวัตถุประสงค์การวิจัย และประเด็นคำถาม และนำผลมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (Try Out) 30 คน เพื่อวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

1.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยส่งรายชื่อของกลุ่มตัวอย่างไปพร้อมแบบสอบถามเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะเวลาเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสิ้น 12 สัปดาห์ (ระหว่างเดือนมีนาคม - มิถุนายน 2569) ได้รับข้อมูลแบบสอบถาม จำนวน 158 ชุด

1.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่อแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ ส่วนที่ 2 สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรม SPSS เพื่อหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้สูตรคำนวณค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ของ สุวิมล ว่องวาณิช จากสูตร $PNI_{Modified}$ = I = สภาพพึงประสงค์ $\frac{I-D}{D}$ D = สภาพปัจจุบัน (สุวิมล ว่องวาณิช, 2558) และใช้วิธีการเรียงลำดับความสำคัญของค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ จากมากไปน้อย ซึ่งมีเกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ ดังนี้

4.50 - 5.00 หมายถึง มีการปฏิบัติจริง/มีสภาพพึงประสงค์ใน ระดับมากที่สุด

3.50 - 4.49 หมายถึง มีการปฏิบัติจริง/มีสภาพพึงประสงค์ใน ระดับมาก

2.50 - 3.49 หมายถึง มีการปฏิบัติจริง/มีสภาพพึงประสงค์ใน ระดับปานกลาง

1.50 - 2.49 หมายถึง มีการปฏิบัติจริง/มีสภาพพึงประสงค์ใน ระดับน้อย

1.00 - 1.49 หมายถึง มีการปฏิบัติจริง/มีสภาพพึงประสงค์ใน ระดับน้อยที่สุด

สำหรับการจัดลำดับความสำคัญตามความต้องการจำเป็น เพื่อแบ่งการจัดกลุ่มค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ที่มีค่าสูงและค่าต่ำ โดยการคำนวณค่ากึ่งกลางพิสัย (Mid-range) ของค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ดังนี้

ค่ากึ่งกลางพิสัย (Mid-range) = ผลบวกของข้อมูลที่มีค่าสูงสุดและค่าต่ำสุดหารด้วยสอง

$$= \frac{\text{Max + Min}}{2}$$

เพื่อนำค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ > Mid-range ของกลุ่ม เป็นปัจจัยที่ต้องนำมาแก้ไขเร่งด่วน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามขั้นตอนการวิจัยทั้ง 2 ขั้นตอน ดังนี้

ผลการวิจัยขั้นตอนที่ 1 สรุปผลการวิจัยความคิดเห็น/ความคาดหวังของอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ต่อการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย ซึ่งมีทั้งหมด 5 ตอน ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา เพื่อแจกแจงความถี่ และร้อยละ ส่วนตอนที่ 2 - 5 ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) สรุป ได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์ในขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 12 คน เป็นผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล จำนวน 6 คน (ร้อยละ 50.00) และผู้จัดการฝ่ายการผลิต/ผู้อำนวยการฝ่ายวิศวกรรม จำนวน 6 คน (ร้อยละ 50.00) ด้านระดับการศึกษาส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 7 คน (ร้อยละ 58.33) และระดับปริญญาโท จำนวน 5 คน (ร้อยละ 41.67) ด้านประสบการณ์ทำงาน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีประสบการณ์ 16 - 20 ปี และมากกว่า 20 ปี ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ กลุ่มละ 5 คน (ร้อยละ 41.67) รองลงมา คือ ประสบการณ์ 11 - 15 ปี จำนวน 2 คน (ร้อยละ 16.66) และเมื่อพิจารณาประสบการณ์บริหารหรือตำแหน่งบริหาร พบว่า ส่วนใหญ่มีประสบการณ์บริหารในช่วง 6 - 10 ปี และ 11 - 15 ปี เท่ากัน คือ กลุ่มละ 5 คน (ร้อยละ 41.67) ขณะที่กลุ่มประสบการณ์บริหาร 0 - 5 ปี และ 16 - 20 ปี มีจำนวนเท่ากัน คือ กลุ่มละ 1 คน (ร้อยละ 8.33)

ตอนที่ 2 ข้อมูลสภาพทั่วไปขององค์กร

สถานประกอบการในอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ 6 แห่ง จำแนกตามเกณฑ์ของผลิตภัณฑ์ ได้ดังนี้ 1) ผลิต Integrated Circuit 3 แห่ง 2) ทดสอบ Testing & Packaging และ OSAT 1 แห่ง 3) ผลิต RFID วิจัยและพัฒนาวงจรไมโครชิป 1 แห่ง และ 4) มีสถานประกอบการ 1 แห่ง มีสายการผลิต 4 ผลิตภัณฑ์ ดังนี้ 4.1) กลุ่ม Automotive Memory 4.2) กลุ่ม Consumer 4.3) กลุ่ม Security และ 4.4) กลุ่ม Green Energy โดยมีตำแหน่งที่เปิดรับในกลุ่มวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ได้แก่ วิศวกรออกแบบวงจรรวม (IC Design Engineer) วิศวกรพัฒนากระบวนการทดสอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์/ไอซี (Semiconductor Test Process Development Engineer) ปัจจัยที่ใช้คัดเลือกตำแหน่ง ได้แก่ วิศวกรออกแบบวงจรรวม (IC Design Engineer) ต้องมีพื้นฐานความสามารถออกแบบวงจรได้ พื้นฐานรายวิชาต่อยอดการ Design ใช้ Tool อะไรมาบ้าง ส่วนตำแหน่งวิศวกรพัฒนากระบวนการทดสอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์/ไอซี ต้องมีความรู้พื้นฐานด้านอิเล็กทรอนิกส์ ฐานความรู้ที่จำเป็นต้องใช้กับตำแหน่งงาน มีภาวะผู้นำ ปัญหาที่พบในการสรรหาวิศวกร คือ 1) ความรู้ไม่ตรงงาน 2) ขาดภาวะผู้นำ และ 3) ความไม่มีระเบียบวินัย สำหรับแผนขยายการลงทุน ใน 5 ปี (พ.ศ. 2569 - 2573) มีแผนขยายกำลังการผลิต 3 แห่ง กำลังจะเปิดตัวการขยายกำลังการผลิต 1 แห่ง และมีแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ 3 แห่ง

ตอนที่ 3 ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ด้านความรู้ (Knowledge)

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นตรงกันว่าหลักสูตร Higher Education Sandbox ได้สอนรายวิชาที่จำเป็นต่อวิชาชีพในส่วนของรายวิชาเฉพาะแล้ว แต่ยังมีความเห็นเพิ่มเติมในหลายประเด็น กล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7 เสนอว่าหลักสูตรควรมีรายวิชา FMEA เพื่อให้บัณฑิตสามารถวิเคราะห์ข้อบกพร่องและผลกระทบจากการผลิตได้

สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8 ที่เห็นว่าควรสอนเรื่องระบบคุณภาพ เช่น Six Sigma เพิ่มเติมด้วย นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12 ยังให้ความเห็นเชิงลึกว่าหลักสูตรควรให้ความสำคัญกับวิชาการบริหารจัดการเชิงวิศวกรรม เนื่องจากวิศวกรส่วนใหญ่ถูกฝึกให้เป็นวิศวกรแต่ไม่ได้ถูกฝึกให้เป็นผู้บริหาร ทำให้สายงานที่วิศวกรก้าวขึ้นเป็นผู้บริหารยังขาดแคลนบุคลากรที่มีพื้นฐานความรู้ด้านการบริหารควบคู่กับความรู้ทางวิศวกรรม (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7, 2569); (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8, 2569); (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12, 2569)

ตอนที่ 4 ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ด้านทักษะ (Skill)

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่าบัณฑิตควรได้รับการฝึกฝนทักษะการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์พื้นฐานที่ใช้ในอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ได้แก่ ภาษา C และ Python รวมถึงโปรแกรมด้าน IC Design เช่น Synopsys ตลอดจนทักษะการปฏิบัติงานในห้องคลีนรูม โดยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12 ได้สะท้อนมุมมองเชิงอนาคตเพิ่มเติมว่าอุตสาหกรรมกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเข้ามาของปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีหุ่นยนต์ที่มีศักยภาพในการทดแทนแรงงานมนุษย์ในหลายลักษณะงาน ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลมองว่าน่ากังวลและควรนำมาพิจารณาในการออกแบบทักษะที่จำเป็นของบัณฑิตในอนาคต (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12, 2569)

ตอนที่ 5 ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ด้านเจตคติ (Attitude)

สถานประกอบการทุกแห่งให้ความสำคัญกับทักษะการสื่อสาร ความสามารถในการแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความสามารถในการคิดวิเคราะห์เป็นพื้นฐานสำคัญ นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 ยังเน้นในเรื่องความสามารถในการทำงานแบบ Project-Based ว่าเป็นทักษะที่สำคัญ ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8 ระบุว่าความสามารถด้านภาษาอังกฤษมีความจำเป็นอย่างมาก เนื่องจากลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ สำหรับผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12 ได้ให้ข้อคิดเห็นเชิงลึกว่างานวิศวกรรม คือ การพัฒนาและแก้ปัญหาเกี่ยวกับอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งบัณฑิตวิศวกรรมจำเป็นต้องมี Mindset ที่มองว่าปัญหา คือ งาน มิใช่เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ (Transfer Knowledge) จากต่างประเทศเท่านั้น แต่ต้องสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิศวกรรมในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 2569); (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8, 2569); (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12, 2569)

ผลการวิจัยขั้นตอนที่ 2 สรุปผลการวิจัยการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา เพื่อแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรม SPSS เพื่อหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และหาค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม สรุป ได้ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 158 คน จำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและอาจารย์ผู้สอน จำนวน 113 คน (ร้อยละ 71.52) รองลงมา คือ ผู้บริหารระดับรองอธิการบดี/ผู้ช่วยอธิการบดี จำนวน 24 คน (ร้อยละ 15.19) เจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการ จำนวน 13 คน (ร้อยละ 8.23) และคณบดี/รองคณบดี จำนวน 8 คน (ร้อยละ 5.06) ตามลำดับ ด้านช่วงอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 51 - 60 ปี จำนวน 69 คน (ร้อยละ 43.67) รองลงมา คือ ช่วงอายุ 41 - 50 ปี จำนวน 63 คน (ร้อยละ 39.87)

และช่วงอายุ 30 - 40 ปี จำนวน 21 คน (ร้อยละ 13.29) ตามลำดับ ส่วนด้านประสบการณ์ทำงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์มากกว่า 20 ปี จำนวน 70 คน (ร้อยละ 44.30) รองลงมา คือ ประสบการณ์ 11 - 20 ปี จำนวน 48 คน (ร้อยละ 30.38)

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย สรุป ได้ดังนี้

โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาหาค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ เรียงจากมากไปหาน้อย จากนั้นจึงนำค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ที่ได้จากการคำนวณมาจัดกลุ่ม ซึ่งใช้วิธีการนำค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ที่สูงที่สุดบวกด้วยค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ที่ต่ำที่สุด แล้วหารด้วย 2 แล้วนำระยะห่างที่ได้มาจัดกลุ่มค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูง และกลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ต่ำ ซึ่งกำหนดให้ กลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูง มีความสำคัญต่อความจำเป็นในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์มากกว่ากลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ต่ำ แสดงข้อมูลในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น ตามค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ แยกตามกลุ่มปัจจัยในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์

ที่	ปัจจัยในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์	สภาพปัจจุบัน (D)			สภาพพึงประสงค์ (I)			ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$	ลำดับความสำคัญ
		$\bar{x}_1$	S.D.	แปลค่า	$\bar{x}_2$	S.D.	แปลค่า		
1	ความพร้อมด้านอาจารย์	3.57	1.18	มาก	4.55	0.70	มากที่สุด	0.27	2
2	ความพร้อมด้านนักศึกษา	3.75	1.28	มาก	4.63	0.65	มากที่สุด	0.23	5
3	ความพร้อมด้านหลักสูตร	3.82	1.42	มาก	4.72	0.65	มากที่สุด	0.24	4
4	ความพร้อมด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	3.67	1.38	มาก	4.69	0.69	มากที่สุด	0.28	1
5	ความพร้อมด้านสิ่งสนับสนุนของสถาบัน/คณะ และสิ่งอำนวยความสะดวก	3.85	0.95	มาก	4.68	0.57	มากที่สุด	0.22	6
6	ความพร้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา	3.70	0.93	มาก	4.66	0.61	มากที่สุด	0.26	3
7	ความพร้อมด้านผลลัพธ์การเรียนรู้	3.92	1.20	มาก	4.76	0.59	มากที่สุด	0.21	7

จากตารางที่ 1 การเปรียบเทียบสภาพปัจจุบัน (D) กับสภาพพึงประสงค์ (I) ของปัจจัยการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ทั้ง 7 กลุ่ม ผลการคำนวณความต้องการจำเป็น ได้ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ เพื่อจัดลำดับว่าปัจจัยของกลุ่มใดที่ควรได้รับการพัฒนาเร่งด่วนที่สุด พบว่า ในภาพรวม ค่าเฉลี่ยสภาพปัจจุบันของปัจจัยอยู่ในระดับ “มาก” มีค่าระหว่าง 3.57 - 3.92 แต่ค่าเฉลี่ยสภาพพึงประสงค์อยู่ในระดับ “มากที่สุด” มีค่าระหว่าง 4.55 - 4.76 แสดงว่าทุกด้านยังมีช่องว่าง (gap) ระหว่างสิ่งที่เป็นจริงกับสิ่งที่คาดหวัง โดยความจำเป็นเร่งด่วนจะเรียงตามลำดับของค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ จากสูงไปต่ำ สรุป ได้ดังนี้ ลำดับที่ 1 ความพร้อมด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ($PNI_{Modified}$ = 0.28) ลำดับที่ 2 ความพร้อมด้านอาจารย์ ($PNI_{Modified}$ = 0.27) ลำดับที่ 3 ความพร้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา ($PNI_{Modified}$ = 0.26) ลำดับที่ 4 ความพร้อมด้านหลักสูตร ($PNI_{Modified}$ = 0.24) ลำดับที่ 5 ความพร้อมด้านนักศึกษา ($PNI_{Modified}$ = 0.23) ลำดับที่ 6 ความพร้อมด้านสิ่งสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ($PNI_{Modified}$ = 0.22) และลำดับที่ 7 ความพร้อมด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ ($PNI_{Modified}$ = 0.21) ซึ่งมีความต้องการจำเป็นน้อยที่สุด

เมื่อคำนวณค่ากึ่งกลางพิสัย (Mid-range) = (0.28 + 0.21)/2 = 0.245 แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม:

กลุ่มค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูง (0.246 - 0.28) มี 3 ปัจจัย ได้แก่ วัตถุประสงค์หลักสูตร ด้านอาจารย์ และกิจกรรมนักศึกษา เป็นกลุ่มที่ต้องแก้ไขเร่งด่วนที่สุด (Critical Point)

กลุ่มค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ต่ำ (0.21 - 0.245) มี 4 ปัจจัย ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านนักศึกษา ด้านสิ่งสนับสนุน และด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ มีความจำเป็นรองลงมา

สรุปผลจากตารางที่ 1 ชี้ให้เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่าย ควรให้ความสำคัญกับการทบทวน/พัฒนาปัจจัยที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูงที่สุด คือ “วัตถุประสงค์ของหลักสูตร” เป็นอันดับแรก

โดยข้อมูลค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ของปัจจัยการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ทั้ง 7 กลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูง เรียงลำดับความสำคัญใน 3 ลำดับแรก ได้แก่ ลำดับที่ 1 กลุ่มที่ 4 ความพร้อมด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ลำดับที่ 2 กลุ่มที่ 1 ความพร้อมด้านอาจารย์ และลำดับที่ 3 กลุ่มที่ 6 ความพร้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา แสดงข้อมูลในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 สภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ตามปัจจัยในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์กลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูงใน 3 ลำดับแรก

ปัจจัยในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์/ประเด็น	สภาพปัจจุบัน (D)				สภาพพึงประสงค์ (I)			
	$\bar{x}_1$	S.D.	แปลค่า	ลำดับ	$\bar{x}_2$	S.D.	แปลค่า	ลำดับ
กลุ่มที่ 4 ความพร้อมด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	**3.67**	**1.38**	**มาก**	**1**	**4.69**	**0.69**	**มากที่สุด**	**1**
4.1 วัตถุประสงค์หลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ได้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่อย่างแพร่หลาย	3.59	1.34	มาก	3	4.72	0.64	มากที่สุด	1
4.2 มีการทบทวนกระบวนงานในการเรียนการสอนและการบริหารหลักสูตร	3.64	1.36	มาก	2	4.66	0.75	มากที่สุด	3
4.3 มีการทบทวนวัตถุประสงค์ของหลักสูตรอย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอ	3.78	1.43	มาก	1	4.70	0.67	มากที่สุด	2
กลุ่มที่ 1 ความพร้อมด้านอาจารย์	**3.57**	**1.18**	**มาก**	**2**	**4.55**	**0.70**	**มากที่สุด**	**2**
1.1 สถาบันของท่านมีระบบการคัดเลือกอาจารย์ในหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกที่ชัดเจน	3.66	1.24	มาก	3	4.65	0.60	มากที่สุด	1
1.2 สถาบันของท่านได้กำหนดคุณสมบัติอาจารย์ในหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ประกอบด้วย	3.69	1.06	มาก	2	4.54	0.68	มากที่สุด	3
1.2.1 ด้านคุณวุฒิการศึกษา	4.08	1.09	มาก	(1)	4.67	0.57	มากที่สุด	(1)
1.2.2 ด้านประสบการณ์ในการสอนและการประเมินผล	3.80	1.15	มาก	(2)	4.56	0.68	มากที่สุด	(3)
1.2.3 ด้านผลงานวิจัย	3.65	1.02	มาก	(3)	4.57	0.62	มากที่สุด	(2)
1.2.4 ด้านผลงานการบริการวิชาการ	3.23	0.98	ปานกลาง	(4)	4.35	0.83	มาก	(4)
1.3 สถาบันของท่านได้กำหนดอัตรากำลังของอาจารย์หลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ในจำนวนที่เพียงพอต่อนักศึกษาในหลักสูตร	3.04	1.30	ปานกลาง	7	4.54	0.75	มากที่สุด	4

ตารางที่ 2 สภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ตามปัจจัยในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์กลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูงใน 3 ลำดับแรก (ต่อ)

ปัจจัยในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์/ประเด็น	สภาพปัจจุบัน (D)				สภาพพึงประสงค์ (I)			
	$\bar{x}_1$	S.D.	แปลค่า	ลำดับ	$\bar{x}_2$	S.D.	แปลค่า	ลำดับ
1.4 สถาบันของท่านมีระบบการพัฒนาอาจารย์ในหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์เพื่อให้สามารถพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนต่อเนื่อง	3.49	1.19	ปานกลาง	5	4.53	0.75	มากที่สุด	5
1.5 สถาบันของท่านมีระบบการพัฒนาอาจารย์ในหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์เพื่อให้สามารถประเมินผลการเรียนได้	3.42	1.24	ปานกลาง	6	4.51	0.76	มากที่สุด	7
1.6 สถาบันของท่านได้กำหนดความสามารถของอาจารย์ผู้สอนหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์เพื่อให้มีความสามารถชี้แนะและให้คำปรึกษาของอาจารย์ให้แก่นิสิตนักศึกษาในด้านวิชาการและวิชาชีพ	3.53	1.21	มาก	4	4.52	0.74	มากที่สุด	6
1.7 สถาบันของท่านมีนโยบายให้อาจารย์สามารถทำให้นักศึกษาบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ได้	3.77	1.40	มาก	1	4.64	0.71	มากที่สุด	2
กลุ่มที่ 6 ความพร้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา	**3.70**	**0.93**	**มาก**	**3**	**4.66**	**0.61**	**มากที่สุด**	**3**
6.1 มีการจัดกิจกรรมพัฒนาให้นักศึกษาในการพัฒนาสติปัญญา สังคม อารมณ์ ร่างกาย และคุณธรรมจริยธรรมโดยสอดคล้องกับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ให้กับนักศึกษาในหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์	3.70	0.96	มาก	2	4.66	0.64	มากที่สุด	1
6.2 มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21	3.71	0.91	มาก	1	4.66	0.59	มากที่สุด	1

จากตารางที่ 2 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของปัจจัยการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ในกลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูงสุด ใน 3 ลำดับแรก พบว่า

ลำดับที่ 1 ปัจจัยกลุ่มที่ 4 ความพร้อมด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เป็นกลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูงสุด = 0.28 D = 3.67 I = 4.69 ในภาพรวม เมื่อพิจารณารายข้อย่อย พบว่า ช่องว่าง (gap) มากที่สุด คือ ข้อย่อย 4.1 การประชาสัมพันธ์เผยแพร่วัตถุประสงค์หลักสูตรอย่างแพร่หลาย D = 3.59 I = 4.72 รองลงมา คือ ข้อย่อย 4.3 การทบทวนวัตถุประสงค์ของหลักสูตรอย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอ D = 3.78 I = 4.70 เป็นช่องว่างมากที่สุดในข้อย่อย

ลำดับที่ 2 ปัจจัยกลุ่มที่ 1 ความพร้อมด้านอาจารย์ มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ รองลงมา = 0.27 ในภาพรวม D = 3.57 I = 4.55 เมื่อพิจารณารายข้อย่อย พบว่า ช่องว่าง (gap) มากที่สุด คือ ข้อย่อย 1.3 อัตรากำลังอาจารย์ที่เพียงพอต่อจำนวนนักศึกษาในหลักสูตร D = 3.04 I = 4.54 รองลงมา คือ ข้อย่อย 1.5 ระบบการพัฒนาอาจารย์เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน D = 3.42 I = 4.51

ลำดับที่ 3 ปัจจัยกลุ่มที่ 6 ความพร้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูงเป็นลำดับที่ 3 = 0.26 ในภาพรวม D = 3.70 I = 4.66 เมื่อพิจารณาข้อย่อย พบว่า ช่องว่าง (gap) มากที่สุด ข้อย่อย 6.1 การจัดกิจกรรมพัฒนาให้นักศึกษาในการพัฒนาสติ ปัญญา สังคม อารมณ์ ร่างกาย และคุณธรรมจริยธรรม D = 3.70 I = 4.66 และข้อย่อย 6.2 กิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะบัณฑิตในศตวรรษที่ 21 มีค่าใกล้เคียงกัน D = 3.71 I = 4.66 แสดงว่าทั้งสองประเด็นมีความสำคัญที่ใกล้เคียงกัน

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในภาพรวม 7 ปัจจัยผลการวิจัยพบว่า ทุกปัจจัยมีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับ “มาก” แต่สภาพพึงประสงค์อยู่ในระดับ “มากที่สุด” ทุกด้าน

ผลจากการวิเคราะห์ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ตามปัจจัยในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ในภาพรวมมีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ กระจายอยู่ในช่วงแคบระหว่าง 0.21 - 0.28 การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ตามปัจจัยในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ กลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูง 3 กลุ่มแรก คือ ลำดับที่ 1 ปัจจัยกลุ่มที่ 4 ความพร้อมด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ = 0.28 รองลงมา คือ ลำดับที่ 2 ปัจจัยกลุ่มที่ 1 ด้านอาจารย์ ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ = 0.27 และกิจกรรมนักศึกษา ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ = 0.26 เมื่อวิเคราะห์ในเชิงลึกลงไปในรายข้อย่อย พบว่า

ประเด็นความพร้อมด้านวัตถุประสงค์หลักสูตร ในข้อย่อยที่ 4.1 พบว่า ช่องว่าง (gap) มากที่สุด คือ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่วัตถุประสงค์หลักสูตรอย่างแพร่หลาย ข้อนี้มีสภาพปัจจุบันต่ำสุดใน กลุ่มที่ 4 รายข้อย่อย 4.1 วัตถุประสงค์หลักสูตรมีค่า D = 3.59 ซึ่งสอดคล้องกับ กองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ที่ระบุไว้ในเกณฑ์ของ Accreditation Board for Engineering and Technology หรือ ABET ตาม Criterion 2 ว่าวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่ตั้งไว้ควรถูกสื่อสารอย่างชัดเจนและมีการเผยแพร่ในช่องทางต่าง ๆ นอกเหนือจากการนำขึ้นเว็บไซต์ของสถาบันอุดมศึกษา หรือภาควิชา ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับรู้และมีความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร (กองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564) โดยมีความสอดคล้องกับข้อค้นพบของ สุชญา สังข์จรูญ ได้สรุปว่า กลยุทธ์การบริหารมหาวิทยาลัยเพื่อยกระดับคุณภาพบัณฑิตให้ตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้อย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องอาศัยความชัดเจนและการสื่อสารเป้าหมายของหลักสูตรร่วมกันระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับภาคอุตสาหกรรมเป็นเงื่อนไขเบื้องต้น (สุชญา สังข์จรูญ, 2559) นอกจากนั้น ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับหลักการของ Higher Education Sandbox เน้นการพัฒนาหลักสูตรรูปแบบใหม่ นอกเหนือจากมาตรฐานหลักสูตรอุดมศึกษารูปแบบเดิม นำมาทดลองใช้ว่าสามารถดำเนินการที่ไม่ต้องตามเกณฑ์มาตรฐานใดได้บ้าง และตอบโจทย์ความต้องการของประเทศที่ใช้เวลาในการผลิตไม่นาน โดยใช้ความต้องการจากสถานประกอบการเป็นหลัก ซึ่งหมายความว่าวัตถุประสงค์ของหลักสูตรเป็นหัวใจของการออกแบบ Sandbox ตั้งแต่แรก ผลการวิจัยนี้ได้ชี้ว่าปัจจัยการผลิตบัณฑิตในประเด็นนี้ยังเป็นจุดที่ต้องการพัฒนามากที่สุด แต่เนื่องจากระยะการเตรียมการเปิดรับนักศึกษาในปีแรก มีระยะเวลากระชั้นชิดจึงส่งผลให้การประชาสัมพันธ์วัตถุประสงค์หลักสูตรมีการดำเนินการค่อนข้างน้อยไปในช่วงแรก

ประเด็นความพร้อมด้านอาจารย์ มีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น ในข้อย่อยที่ 1.3 สถาบันได้กำหนดอัตรากำลังที่เพียงพอ โดยมีสภาพปัจจุบันต่ำที่สุดในกลุ่มที่ 1 D = 3.04 ที่ให้ผลสรุปตรงกันทั้งสองงานวิจัย ดังนี้ เมื่อเทียบกับงานวิจัยของ Tang, X. & Guo, H. ที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษาวิศวกรรมภายใต้แผนการผลิตวิศวกรที่โดดเด่นของประเทศจีน พบว่า เนื้อหาการสอน วิธีการสอนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาสมรรถนะเชิงวิศวกรรมของบัณฑิต หากสถาบันมีอัตรากำลังอาจารย์ไม่เพียงพอ ย่อมกระทบต่อความเข้มข้นของปฏิสัมพันธ์และคุณภาพการสอนตามแนวคิดดังกล่าวโดยตรง (Tang, X. & Guo, H., 2024) และยังสอดคล้องกับข้อสังเกตเชิงเปรียบเทียบของ Luo, J. ที่ศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการอุดมศึกษาระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งมองว่าข้อจำกัดด้านบุคลากรเฉพาะทางเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างร่วมของทั้งสองระบบการศึกษา มิใช่ปัญหาเฉพาะสถาบันใดสถาบันหนึ่ง (Luo, J., 2020)

ประเด็นความพร้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา พบว่า ค่าสภาพปัจจุบันที่ใกล้เคียงกันในทั้งสองข้อย่อยของกลุ่มนี้ สามารถอภิปรายเทียบกับแนวคิดการจัดการเรียนการสอน (ทิศนา แขมมณี, 2566) ที่เน้นย้ำว่ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนต้องบูรณาการทั้งด้านสติปัญญาและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ควบคู่กันไป ซึ่งผลวิจัยนี้ชี้ว่าสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่ายยังไม่สามารถแยกให้เห็นจุดเด่นเฉพาะได้ อาจเป็นเพราะกิจกรรมนักศึกษาในหลักสูตร Higher Education Sandbox ยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น และยังไม่ได้ออกแบบให้ตอบโจทย์คุณลักษณะเฉพาะทางวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์อย่างชัดเจน

สำหรับปัจจัยอีก 4 ด้าน ที่มีค่าความต้องการจำเป็นรองลงมา ได้แก่

1. ประเด็นความพร้อมด้านหลักสูตร พบว่า ในข้อย่อยมีช่องว่าง (gap) มากที่สุดในประเด็นนี้ ได้แก่ การดำเนินการขออนุมัติหลักสูตรกลางตามข้อตกลงฯ ในนามสถาบันร่วมผลิตจากสภามหาวิทยาลัย อันเนื่องมาจากเหตุผลการเปิดสอนหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ในบางสถาบันมิได้ใช้หลักสูตรกลาง แต่ใช้หลักสูตรของตนเอง โดยมีการพัฒนาหลักสูตรเป็นหลักสูตรนานาชาติ หรือใช้วิธีการปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่เดิมแต่เพิ่มแผนการศึกษาวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์เพิ่มเติม

2. ประเด็นความพร้อมด้านนักศึกษา พบว่า ค่าสภาพปัจจุบันที่ต่ำที่สุดในประเด็นนี้ ได้แก่ รายข้อย่อยเกี่ยวกับระบบการถ่ายโอนหน่วยกิตจากสถาบันอื่น/การทำงานแทนการเรียนของหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ โดยที่ อว. ได้มีระบบคลังหน่วยกิตกลาง แต่ในการดำเนินการของหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ หลักสูตร Sandbox มุ่งเน้นเพื่อการสร้างบัณฑิตให้สามารถสำเร็จการศึกษาภายใน 3.5 ปี เป็นหลัก โดยในอนาคตอาจมีระบบการเทียบโอนหน่วยกิตเพิ่มเติม

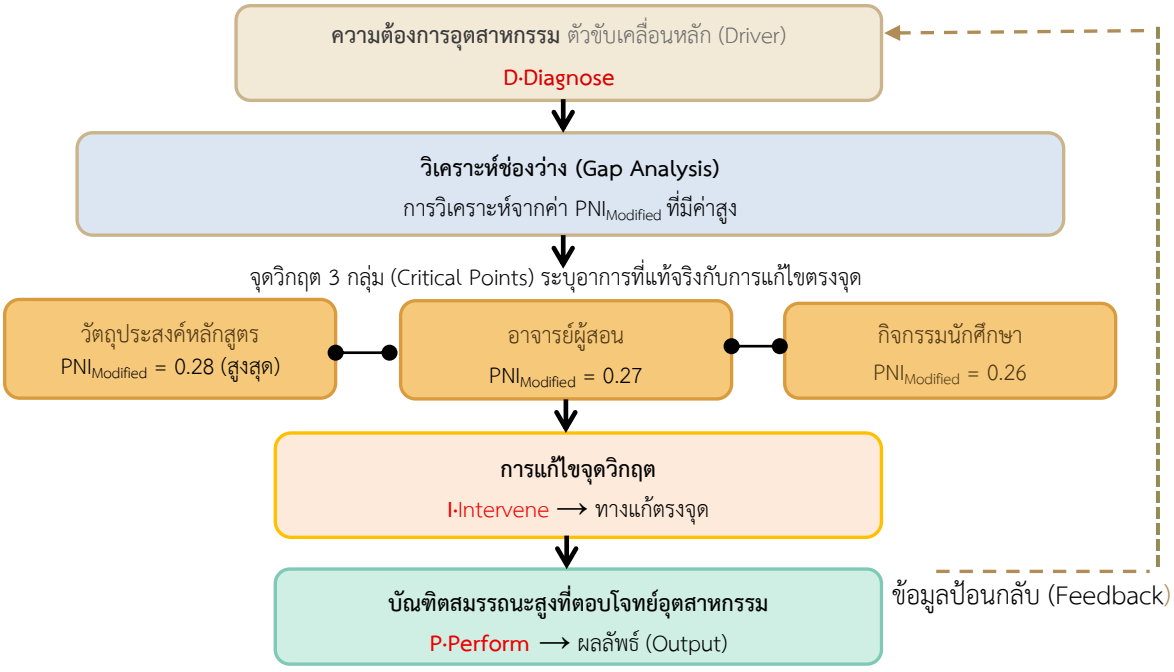
3. ประเด็นความพร้อมด้านสิ่งสนับสนุนของสถาบัน/คณะและสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า ข้อย่อยที่มีช่องว่าง (gap) มากที่สุด ได้แก่ รายข้อย่อยเกี่ยวกับความเพียงพอของห้องปฏิบัติการ และเครื่องมืออุปกรณ์ สำหรับการเรียนการสอนของหลักสูตรวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่ใช้ในห้องปฏิบัติการเฉพาะ ที่มีราคาสูงในมหาวิทยาลัยเครือข่าย University Consortium จึงใช้หลักการของ Share resource และมี National Training Center เพื่อสนับสนุนลดช่องว่างในประเด็นนี้

4. ประเด็นความพร้อมด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ พบว่า มีค่าสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับต่ำที่สุด แสดงให้เห็นถึงการออกแบบหลักสูตรตามแนวทาง Outcome-Based Education (OBE) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นหลัก โดยมีสภาพปัจจุบันในรายข้อย่อยของการประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพกับผู้ฟังที่หลากหลาย มีความสามารถในการทำงานเป็นทีมและการเป็นผู้นำ

สรุปผลการวิจัย ความต้องการจำเป็น ตามความสำคัญของสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ ตามปัจจัยการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ทั้ง 7 ปัจจัย โดยผ่านการวิเคราะห์ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ เมื่อพิจารณาร่วมกับนักวิจัยท่านอื่นแล้ว อาจสรุปได้ว่าช่องว่างระหว่างสภาพปัจจุบันกับสภาพพึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ภายใต้โครงการ Sandbox มิได้เป็นปรากฏการณ์เฉพาะบริบทของสถาบันอุดมศึกษาไทยเท่านั้น แต่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวโน้มที่พบในการจัดทำหลักสูตรวิศวกรรมของประเทศอื่น ที่กำลังเร่งปฏิรูปการผลิตกำลังคนเฉพาะทางเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะประเด็นร่วมการขาดแคลนอาจารย์เฉพาะทาง (Luo, J., 2020); (Tang, X. & Guo, H., 2024)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ (New Body of Knowledge) ที่สังเคราะห์ได้จากผลการวิจัยนี้ ได้แก่ โมเดลวงจร D-I-P (Diagnose-Intervene-Perform Cycle) โมเดลนี้สังเคราะห์มาจากผลการวิจัยในตารางที่ 1 พบว่า มีความต้องการจำเป็นจากกลุ่มปัจจัยในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ที่มีค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ สูงสุดใน 3 ลำดับแรก ซึ่งเป็นจุดวิกฤตที่มีผลต่อการดำเนินการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ และตารางที่ 2 พบว่า ประเด็นในรายข้อย่อยที่เป็นสาเหตุเกิดเป็นจุดวิกฤต (Critical Point) ในแต่ละกลุ่มปัจจัยด้วย

ภาพที่ 1 โมเดลวงจร D-I-P (Diagnose-Intervene-Perform Cycle)

จากภาพที่ 1 โมเดลวงจร D-I-P ประกอบด้วย กระบวนการ 3 ระยะ ที่เชื่อมโยงกันเป็นกระบวนการต่อเนื่อง มีรายละเอียดในแต่ละระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 D (Diagnose) การวินิจฉัยจุดวิกฤต โดยใช้หลักการค้นหาความต้องการจำเป็น จากการคำนวณค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ ตามตัวแปรที่ต้องการศึกษา จากนั้น ดำเนินการแบ่งจุดกึ่งกลาง (Mid-range) โดยใช้วิธีการหาค่าพิสัย แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงค่าสูงกว่าจุดกึ่งกลาง ค่าต่ำกว่าจุดกึ่งกลาง และให้ความหมายของแต่ละช่วง ได้ดังนี้ 1) กรณีที่มีค่าเกินกว่าจุดกึ่งกลาง หมายถึง ปัญหาที่มีความสำคัญเร่งด่วน ต้องใช้มาตรการ/แนวทางในการแก้ปัญหาเป็นการเร่งด่วนเช่นกัน ได้แก่ ความพร้อมด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ความพร้อมด้านอาจารย์ และความพร้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา 2) กรณีที่มีค่าต่ำกว่าจุดกึ่งกลาง หมายความว่า ปัญหาที่อยู่อันดับรองลงมา โดยใช้มาตรการพัฒนาหรือปรับปรุงมาตรการ/แนวทาง ในระยะที่ 2 I (Intervene) การกำหนดแนวทางแก้ไขเฉพาะจุดวิกฤตที่วินิจฉัยได้ในระยะที่ 1 ได้แก่ การประชาสัมพันธ์วัตถุประสงค์หลักสูตรที่ยังไม่ทั่วถึง สถาบันในเครือข่ายควรเร่งสื่อสารผ่านหลายช่องทางอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง กรณีอัตรากำลังอาจารย์ไม่เพียงพอ สถาบันสามารถแก้ไขด้วยการเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภาคอุตสาหกรรมมาเป็นอาจารย์พิเศษเพื่อเสริมอัตรากำลังในระยะสั้น ควบคู่กับการพัฒนาอาจารย์ประจำในระยะยาว และกรณีของกิจกรรมนักศึกษา โดยการเพิ่มเติมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามที่อุตสาหกรรมต้องการจากกิจกรรมเดิมที่เคยมี ในระยะที่ 3 P (Perform) การวัดผลลัพธ์ เป็นการติดตามและประเมินสมรรถนะของบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ภายหลังการดำเนินมาตรการแก้ไขแล้วว่าบรรลุตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้หรือไม่ ตัวอย่างตัวชี้วัดที่สำคัญ เพื่อนำมาใช้ในการติดตามประเมินผล เช่น อัตราการได้งานทำของบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ อัตราเงินเดือนเฉลี่ย ความพึงพอใจผู้ใช้งานบัณฑิต เป็นต้น โดยผลจากระยะ P นี้จะถูกป้อนกลับ (Feedback) เข้าสู่ระยะ D เพื่อวินิจฉัยจุดวิกฤตในรอบถัดไปอย่างต่อเนื่อง ทำให้โมเดลวงจร D-I-P เป็นเครื่องมือบริหารระบบคุณภาพของหลักสูตรเชิงพลวัตที่สถาบันอุดมศึกษาสามารถนำไปใช้ปรับปรุงการผลิตบัณฑิตหลักสูตรต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ผลการวิจัยพบว่า ทั้ง 7 ปัจจัย มีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับ “มาก” แต่สภาพพึงประสงค์อยู่ในระดับ “มากที่สุด” ทุกด้าน โดยมีปัจจัยที่มีความจำเป็นเร่งด่วนสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ความพร้อมด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ = 0.28 ความพร้อมด้านอาจารย์ ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ = 0.27 และความพร้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ = 0.26 เมื่อเจาะลึกลงในระดับรายข้อ พบว่า จุดอ่อนที่แท้จริงมิใช่ “ทั้งปัจจัย” แต่เป็นประเด็นย่อยเฉพาะจุด ข้อค้นพบในประเด็นที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรเป็นปัจจัยที่ต้องพัฒนาเร่งด่วนที่สุด ของโครงการ Higher Education Sandbox ชี้ให้เห็นข้อสังเกตเชิงนโยบายที่น่าสนใจว่า แม้ Sandbox จะได้รับการยกเว้นจากกรอบมาตรฐานหลักสูตรปกติเพื่อความคล่องตัว แต่ความชัดเจนและการสื่อสารวัตถุประสงค์ของหลักสูตรยังคงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นไม่น้อยไปกว่าหลักสูตรที่ดำเนินการภายใต้ระบบมาตรฐานการอุดมศึกษาที่เป็นหลักสูตรทั่วไป ข้อค้นพบได้พบประเด็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำผลการวิจัยไปใช้ มีดังนี้ 1) สถาบันอุดมศึกษาในเครือข่าย

ควรเร่งประชาสัมพันธ์วัตถุประสงค์ของหลักสูตร Sandbox อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องผ่านทุกช่องทาง เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างสถาบัน ภาคอุตสาหกรรม และผู้เรียน 2) ควรสร้างเครือข่ายอาจารย์พิเศษหรือผู้เชี่ยวชาญจากภาคอุตสาหกรรมมาร่วมสอน เพื่อบรรเทาปัญหาอัตรากำลังในระยะสั้น ควบคู่กับการพัฒนาอาจารย์ในระยะยาว 3) สถาบันอุดมศึกษาในเครือข่าย ควรออกแบบกิจกรรมนักศึกษาให้เชื่อมโยงกับสมรรถนะเฉพาะทางวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์อย่างชัดเจน แทนกิจกรรมพัฒนานักศึกษาในรูปแบบทั่วไป และ 4) สถาบันอุดมศึกษาในเครือข่าย ควรนำโมเดลวงจร D-I-P (Diagnose-Intervene-Perform Cycle) ไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการประเมินและพัฒนาหลักสูตร Sandbox อย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากขั้นตอน D (Diagnose) เพื่อวินิจฉัยจุดวิกฤตของแต่ละสถาบัน ตามด้วยขั้นตอน I (Intervene) เพื่อวางมาตรการแก้ไขที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสถาบัน และขั้นตอน P (Perform) เพื่อติดตามและประเมินสมรรถนะบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์อย่างสม่ำเสมอ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ของระบบการศึกษาตลอดชีวิต 2) ควรศึกษาติดตามผลเชิงยาว (Longitudinal Study) ภายหลังบัณฑิตสำเร็จการศึกษาและเข้าทำงานจริง เพื่อประเมินประสิทธิผลของโมเดลที่นำเสนอ 3) ควรนำโมเดลวงจร D-I-P (Diagnose-Intervene-Perform Cycle) ทดสอบความสามารถในการประยุกต์ใช้กับหลักสูตร Sandbox ในสาขาอื่นของ New S-Curve เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และยานยนต์ไฟฟ้า (EV) และ 4) ควรศึกษาเชิงลึกเฉพาะประเด็นอัตรากำลังอาจารย์เฉพาะทางด้านเซมิคอนดักเตอร์ในระดับประเทศ เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขเชิงระบบที่ยั่งยืนกว่าการแก้ปัญหารายสถาบัน

เอกสารอ้างอิง

กองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). การเตรียมความพร้อมสถาบันอุดมศึกษาไทยให้ได้การรับรองจาก Accreditation Board for Engineering and Technology (ABET). เรียกใช้เมื่อ 5 พฤษภาคม 2568 จาก https://qa.sut.ac.th/webqa/page/ABET-TABEE/ABET-Criteria.pdf

ทิศนา แขมมณี. (2566). ศาสตร์การสอน. (พิมพ์ครั้งที่ 26). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1. (9 ม.ค. 2569). ความคิดเห็น/ความคาดหวังของอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ต่อการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย. (ประวีณา หอมตา, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12. (19 ก.พ. 2569). ความคิดเห็น/ความคาดหวังของอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ต่อการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย. (ประวีณา หอมตา, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7. (29 ม.ค. 2569). ความคิดเห็น/ความคาดหวังของอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ต่อการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย. (ประวีณา หอมตา, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8. (30 ม.ค. 2569). ความคิดเห็น/ความคาดหวังของอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ต่อการผลิตบัณฑิตวิศวกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ภายใต้โครงการ Sandbox ของสถาบันอุดมศึกษาไทย. (ประวีณา หอมตา, ผู้สัมภาษณ์)

สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมแห่งชาติ. (2565). ข้อเสนอแนวทางการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากมาตรฐานการอุดมศึกษา (Higher Education Sandbox). เรียกใช้เมื่อ 14 มิถุนายน 2568 จาก https://citly.me/H8oqO

สุชญา สังข์จรูญ. (2559). กลยุทธ์การบริหารมหาวิทยาลัยสู่การยกระดับคุณภาพบัณฑิตด้านการเสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2558). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Fortune Business Insights. (2025). Semiconductor Industry Outlook Analysis 2026-2034. Retrieved May 5, 2025, from https://www.fortunebusinessinsights.com/semiconductor-market-102365

Graneheim, U. H. & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. Nurse Education Today, 24(2), 105-112. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.nedt.2003.10.001.

Luo, J. (2020). The Comparison on the Educational Management of Higher Education between Thailand and People's Republic of China. In Doctor of Philosophy Dissertation in Educational Administration. Silpakorn University.

Tang, X. & Guo, H. (2024). Factors Influencing the Professional Development of Engineering Students Under the "Plan for Educating and Training Outstanding Engineers". ECNU Review of Education, 7(3), 784-808. https://doi.org/10.1177/20965311231206835.

Yamane, T. (1967). Statistics: An Introductory Analysis. (2nd ed.). New York: Harper and Row.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี*

DEVELOPMENT OF A BORDER COMMUNITY WELL-BEING PROMOTION MODEL FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT IN SUAN PHUENG DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์*, นริศรา กรุดนาค

Nipawan Charoenlak*, Narisara Krudnak

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajaphat University, Ratchaburi, Thailand

*Corresponding author E-mail: ncharoenlak@gmail.com

*Tel: 081-705-0803

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นของการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี 2) พัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน 3) ทดลองรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และ 4) ประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยและพัฒนา เก็บข้อมูลแบบผสมผสาน การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 382 คน แบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน และตอนที่ 2 แบบสอบถามความต้องการจำเป็น มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98 สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการเรียงลำดับความสำคัญด้วยดัชนี PNImodified การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน เป็นการเลือกแบบเจาะประชาชนในพื้นที่ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และพนักงานจงแบบมี ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สังเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ตรวจสอบด้วยเทคนิคสามเส้า และนำเสนอเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) ศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็น คือ ด้านอาหาร ด้านอโรคยา ด้านอารมณ์ ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ด้านการออกกำลังกาย ด้านอบายมุข และด้านการส่งเสริมสุขภาพ 2) รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชน คือ หลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบ กระบวนการดำเนินงาน ปัจจัยสนับสนุน และผลลัพธ์ที่คาดหวัง 3) ผลการทดลองรูปแบบพบว่า อยู่ในระดับมาก และ 4) ผลการประเมินรูปแบบ อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนจำเป็นต้องดำเนินงานอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

* Received 15 September 2026; Revised 25 October 2026; Accepted 29 October 2026

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ, สุขภาวะชุมชน, บริบทชายแดน, การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

Abstract

This research aimed to: 1) Examine the current situation and needs for promoting community well-being in a border context to support sustainable community development in Suan Phueng District, Ratchaburi Province, Thailand; 2) Develop a community well-being promotion model for sustainable development in the border context; 3) Implement the model on a trial basis; and 4) evaluate the model. The study employed a research and development (R&D) approach using mixed methods. The quantitative phase involved 382 participants and employed a rating-scale questionnaire comprising two sections: demographic information and needs assessment. The questionnaire demonstrated a reliability coefficient of 0.98. Data were analyzed using the mean, standard deviation, and the Modified Priority Needs Index (PNI modified). The qualitative phase involved 15 purposively selected key informants, including local residents, administrators, officials, and relevant personnel. Data were collected through in-depth interviews using a semi-structured interview protocol, analyzed through content analysis, and verified using triangulation. The findings were presented descriptively.The findings revealed that: 1) The current situation and needs for promoting community well-being encompassed seven dimensions: food, disease prevention, emotional well-being, environmental health, physical exercise, avoidance of harmful behaviors, and health promotion; 2) The developed model comprised six components: principles, objectives, model components, implementation processes, supporting factors, and expected outcomes; 3) The results of the model trial were rated at a high level; and 4) the overall evaluation of the model was rated at the highest level. These findings indicate that promoting community well-being in border contexts requires a systematic approach that responds to local needs and supports sustainable community development.

Keywords: Model Development, Community Well-Being, Border Context, Sustainable Community Development

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประเทศไทยมีเป้าหมายสำคัญในการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความเข้มแข็งของชุมชน โดยมุ่งลดความยากจน เพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ และสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตผ่านการพัฒนาทักษะอาชีพ การส่งเสริมอาชีพที่ยั่งยืน และการสนับสนุนธุรกิจท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างรายได้และเพิ่มศักยภาพของประชาชนอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 ที่กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทยมุ่งสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ

สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก (ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580), 2561) เช่นเดียวกันกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนอย่างรอบด้าน โดยมุ่งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียม ลดความเหลื่อมล้ำ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ยกระดับสุขภาพ และเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังส่งเสริมการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสทางอาชีพและพัฒนาศักยภาพของประชาชน รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ด้านสุขภาพเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของคุณภาพชีวิต โดยกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ด้านสาธารณสุข เพื่อพัฒนาระบบสุขภาพที่มีประสิทธิภาพ รองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมผู้สูงอายุ และมุ่งให้ประชาชนมีสุขภาพดี บุคลากรมีความสุข และระบบสุขภาพมีความยั่งยืน การส่งเสริมสุขภาพเชิงป้องกัน การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ และการดูแลสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เป็นปัจจัยสำคัญในการลดภาระทางสังคมและเศรษฐกิจในระยะยาว (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2566); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) กล่าวได้ว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประเทศไทยจึงเป็นกระบวนการบูรณาการที่เชื่อมโยงบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศ เพื่อสร้างสังคมที่มีความมั่นคง เท่าเทียม และยั่งยืน

การส่งเสริมสุขภาวะชุมชนเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างองค์รวม ครอบคลุมทั้งสุขภาพกาย สุขภาพจิต สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักด้านสุขภาพ ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนสามารถดูแลสุขภาพของตนเองและมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาวะของชุมชน (World Health Organization, 2017) การพัฒนาสุขภาวะชุมชนต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยบริการสุขภาพ และเครือข่ายภาคประชาสังคม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและการตัดสินใจเชิงนโยบาย (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2566) พื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมเผชิญข้อจำกัดในการส่งเสริมสุขภาวะของประชาชน โดยเฉพาะความแตกต่างด้านโอกาสทางการศึกษา รายได้ การจ้างงาน สภาพแวดล้อม และการเข้าถึงบริการสุขภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดูแลตนเองของประชาชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2566) ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนากระบวนการส่งเสริมสุขภาวะที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความรู้และทักษะด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการพัฒนาเครือข่ายสนับสนุน เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จังหวัดราชบุรีมีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทุนสำคัญที่สามารถนำมาใช้สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน อย่างไรก็ตาม การมีทุนและทรัพยากรในพื้นที่เพียงอย่างเดียวไม่ได้รับประกันว่าประชาชนจะสามารถเข้าถึงบริการและมีสุขภาวะที่ดีได้อย่างทั่วถึง จึงจำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขทางสังคมและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรควบคู่กัน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีแนวเขตติดต่อกับประเทศเมียนมาและมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะประชาชนชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงและมอญ ซึ่งมีอัตลักษณ์และวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ (สำนักงานจังหวัดราชบุรี, 2566) บริบทดังกล่าวทำให้การส่งเสริมสุขภาวะจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของประชาชนแต่ละกลุ่ม ตลอดจนข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสุขภาพ

ข้อมูลข่าวสาร และโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ยังจำเป็นต้องมีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สะท้อนสถานการณ์สุขภาวะและข้อจำกัดของประชาชนในพื้นที่อย่างชัดเจน เพื่อใช้เป็นฐานในการกำหนดแนวทางส่งเสริมสุขภาวะที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง

จากความสำคัญและที่มาดังกล่าว การศึกษาครั้งนี้มุ่งพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยใช้บริบทพื้นที่เป็นฐาน ใช้การวิจัยและพัฒนา โดยกระบวนการวิจัยแบบผสานวิธี เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ แนวทาง และกลไกการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์ของชุมชน คาดหวังว่าผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน และเป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายและพัฒนาระบบสุขภาวะชุมชนชายแดนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นของการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
3. เพื่อทดลองรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
4. เพื่อประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมสุขภาวะชุมชน 2) การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และ 3) การทดลองใช้รูปแบบ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมสุขภาวะชุมชน

1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้แทนภาคประชาสังคมในอำเภอสวนผึ้ง เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างและแนวคำถามสนทนากลุ่ม ซึ่งตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน การเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตบริบทชุมชน การสร้างความน่าเชื่อถือดำเนินการโดยตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่งและหลายวิธี รวมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลตามความเหมาะสม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การจัดหมวดหมู่ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และการสรุปเชิงอุปนัย ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (ชาย โพธิสิตา, 2568) และแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Braun, V. et al., 2021); (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2023)

1.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ ประชาชนในตำบลสวนผึ้ง ตำบลป่าหวาย ตำบลท่าเคย และตำบลตะนาวศรี รวมทั้งผู้บริหาร สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล พนักงานส่วนตำบล และพนักงานจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 4 แห่ง รวมจำนวน 55,200 คน ตามข้อมูล (สำนักบริหารการทะเบียน, 2569)

กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 382 คน กำหนดขนาดตามตาราง (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยต้องระบุวิธีสุ่มตัวอย่างให้สอดคล้องกับประชากรที่ศึกษา

เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถาม 2 ตอน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม 5 ข้อ และแบบสอบถามสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนารูปแบบ จำนวน 37 ข้อ ใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert, R., 1967) ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.60 - 0.95 และทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach, L. J. เท่ากับ 0.98 (Cronbach, L. J., 1951); (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) เก็บข้อมูลโดยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่าง และตรวจสอบความสมบูรณ์ก่อนวิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Modified Priority Needs Index: PNI modified)

2. การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยสังเคราะห์ผลการศึกษาเชิงคุณภาพและผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นจากระยะที่ 1 เพื่อกำหนดองค์ประกอบ หลักการ ขั้นตอนดำเนินงาน และแนวทางประเมินผลของรูปแบบ จากนั้นจัดทำร่างรูปแบบและคู่มือการใช้เสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และประโยชน์ ก่อนปรับปรุงตามข้อเสนอแนะเพื่อเตรียมทดลองใช้ในพื้นที่ ทั้งนี้ รายละเอียดจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิและเกณฑ์ประเมินให้รายงานตามการดำเนินงานจริง

3. การทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยนำรูปแบบและคู่มือที่ผ่านการปรับปรุงไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ โดยประเมินผลก่อนและหลังการทดลองด้วยเครื่องมือที่สอดคล้องกับองค์ประกอบของ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติทดสอบความแตกต่างก่อนและหลังการทดลองให้เหมาะสมกับแบบแผนการวิจัยและข้อตกลงเบื้องต้นของข้อมูล

4. การประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยนำรูปแบบและคู่มือที่ผ่านการทดลองแล้วมาประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อรูปแบบและคู่มือการดำเนินงาน เพื่อยืนยันความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติจริง ผลกระทบเชิงบวกที่ได้รับ และแนวโน้มความคงอยู่ของผลการพัฒนาในระยะยาว

5. การพิทักษ์สิทธิ์ผู้เข้าร่วมการวิจัย

ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน ประโยชน์และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วม เปิดโอกาสให้ตัดสินใจเข้าร่วมโดยสมัครใจ และสามารถถอนตัวได้โดยไม่เสียสิทธิใด ๆ ข้อมูลส่วนบุคคลได้รับการเก็บรักษาเป็นความลับ ใช้รหัสแทนชื่อ และนำเสนอผลในภาพรวม การดำเนินการวิจัยได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยรังสิต เลขที่รับรอง COA No. RSUERU2026-179 ลงวันที่ 14 กรกฎาคม 2569

ผลการวิจัย

วัตถประสงค์ที่ 1 การศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นของการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

1. ผลการศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นของการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดน

จากการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 221 คน (ร้อยละ 57.9) และเพศชาย จำนวน 161 คน (ร้อยละ 42.1) ด้านอายุ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 26 - 35 ปี จำนวน 206 คน (ร้อยละ 53.9) รองลงมา ได้แก่ อายุต่ำกว่า 25 ปี จำนวน 75 คน (ร้อยละ 19.6) อายุ 36 - 44 ปี จำนวน 89 คน (ร้อยละ 23.3) และอายุ 45 ปีขึ้นไป จำนวน 12 คน (ร้อยละ 3.1) ตามลำดับ ด้านระดับการศึกษา ส่วนใหญ่จบระดับประถมศึกษา จำนวน 219 คน (ร้อยละ 57.3) รองลงมา ได้แก่ ต่ำกว่าประถมศึกษา จำนวน 86 คน (ร้อยละ 22.5) มัธยมศึกษา จำนวน 62 คน (ร้อยละ 16.2) และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 15 คน (ร้อยละ 3.9) ตามลำดับ สำหรับประสบการณ์ พบว่า ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ 1 - 2 ปี จำนวน 200 คน (ร้อยละ 52.4) รองลงมา ได้แก่ 3 - 4 ปี จำนวน 161 คน (ร้อยละ 42.1) และมากกว่า 4 ปี จำนวน 21 คน (ร้อยละ 5.5) ตามลำดับ ผลการศึกษา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นของการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ในสภาพปัจจุบันและที่พึงประสงค์ ดังนี้

การส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดน	การประเมินความต้องการจำเป็น (n= 382)							
	ระดับความคาดหวัง (I)			ระดับสภาพปัจจุบันที่มีอยู่จริง (D)			$PNI_{modified}$	อันดับ
	$\bar{x}$	S. D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล		
1. ด้านการส่งเสริมสุขภาพ	4.14	0.19	มาก	3.85	0.30	มาก	0.08	7
2. ด้านการออกกำลังกาย	4.32	0.24	มาก	3.89	0.35	มาก	0.11	5
3. ด้านอาหาร	4.02	0.19	มาก	3.50	0.32	มาก	0.15	1
4. ด้านอารมณ์	4.19	0.19	มาก	3.72	0.35	มาก	0.13	3
5. ด้านอโรคยา	4.18	0.21	มาก	3.66	0.39	มาก	0.14	2
6. ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม	4.01	0.20	มาก	3.58	0.31	มาก	0.12	4
7. ด้านอบายมุข	4.05	0.18	มาก	3.70	0.24	มาก	0.09	6
รวม	**4.13**	**0.19**	**มาก**	**3.70**	**0.17**	**มาก**	**0.12**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการประเมินความต้องการจำเป็นของการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยรวมและรายด้าน เรียงตามลำดับความสำคัญด้วยดัชนี $PNI_{modified}$ จากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านอาหาร มีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะสูงสุดเป็นลำดับที่ 1 ($PNI_{modified}$ = 0.15) รองลงมา คือ ด้านอโรคยาเป็นลำดับที่ 2 ($PNI_{modified}$ = 0.14) ด้านอารมณ์เป็นลำดับที่ 3 (PNImodified = 0.13) ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมเป็นลำดับที่ 4 ($PNI_{modified}$ = 0.12) ด้านการออกกำลังกายเป็นลำดับที่ 5 ($PNI_{modified}$ = 0.11) ด้านอบายมุขเป็นลำดับที่ 6 ($PNI_{modified}$ = 0.09) และด้านการส่งเสริมสุขภาพเป็นลำดับสุดท้าย คือ ลำดับที่ 7 ($PNI_{modified}$ = 0.08) ตามลำดับ

2. ผลการศึกษาข้อเสนอแนะในการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในชุมชน ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในชุมชนควรมุ่งสร้างชุมชนปลอดอบายมุขผ่านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเน้นการรณรงค์ให้ความรู้ การป้องกันปัญหา การเสริมสร้างคุณธรรม การฟื้นฟูผู้ได้รับผลกระทบ และการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ข้อเสนอแนะในการป้องกันอบายมุขในชุมชนสามารถสังเคราะห์ได้ 6 ประเด็น ได้แก่ 1) การจัดทำโครงการรณรงค์เขตปลอดอบายมุข 2) การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเพื่อการป้องกันอบายมุข 3) การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม 4) การพัฒนาโครงการบ้านปลอดภัย ชุมชนปลอดอบายมุข 5) การจัดทำโครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิต เส้นทางชีวิตปราศจากสารเสพติด และ 6) การจัดการสันทนาการสร้างสรรค์ปราศจากอบายมุข โดยประเด็นดังกล่าวเกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่สะท้อนถึงการสร้างความรู้และความตระหนักรู้ การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยง การสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ให้แก่ประชาชน ทั้งนี้ ผู้วิจัยพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายรายก่อนจัดกลุ่มและสรุปเป็นข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสะท้อนความสำคัญของการสร้างความรู้และความเข้าใจแก่คนในชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ตลอดจนการประสานความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน ผู้นำชุมชน และครอบครัว ดังคำกล่าวว่า

“การป้องกันอบายมุขต้องเริ่มจากการสร้างความรู้และความเข้าใจให้คนในชุมชนก่อน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน หากทุกภาคส่วน ทั้งวัด โรงเรียน ผู้นำชุมชน และครอบครัวร่วมกันจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้คนตระหนักถึงโทษของอบายมุข ลดพฤติกรรมเสี่ยง และสร้างชุมชนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและปลอดภัยมากขึ้น” (มาลี คังพุ, 2569)

นอกจากนี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกยังสะท้อนให้เห็นว่า การป้องกันอบายมุขจำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันทั้งการรณรงค์ การเฝ้าระวัง และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ ดังคำกล่าวว่า

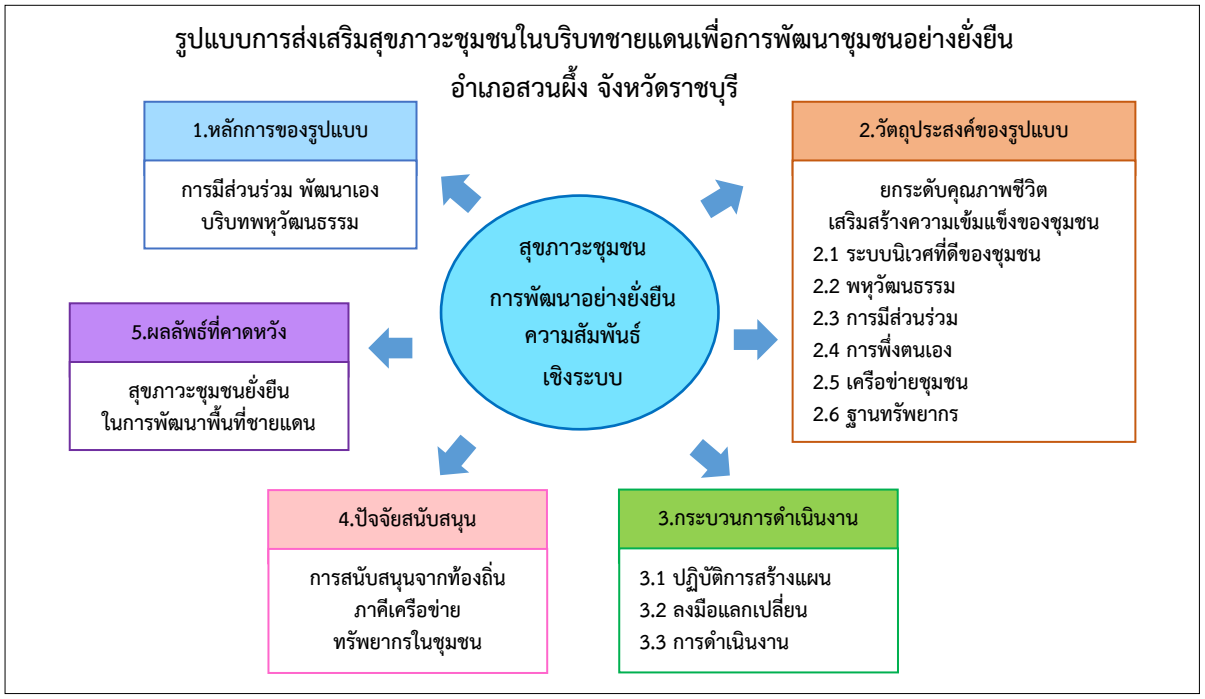
“ชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องมีทั้งการรณรงค์ การเฝ้าระวัง และการเปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน ไม่ใช่เพียงการห้ามหรือการบังคับ เพราะเมื่อประชาชนมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าของกิจกรรมที่ดี ก็จะช่วยลดปัญหาสุรา บุหรี่ การพนัน และยาเสพติดได้อย่างยั่งยืน” (รัตนดา เจริญสุข, 2569)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการศึกษารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

1. รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี มีฐานคิดสำคัญจากการบูรณาการ ทฤษฎีระบบ (System Theory) ร่วมกับ แนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และการส่งเสริมสุขภาวะบนฐานพหุวัฒนธรรม เนื่องจากพื้นที่ชายแดนมีความหลากหลายทางวิถีชีวิตและข้อจำกัดเชิงพื้นที่ การดำเนินงาน

จึงต้องเชื่อมโยงองค์ประกอบอย่างเป็นระบบ รูปแบบนี้ขับเคลื่อนผ่าน 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) หลักการที่เน้นการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเอง 2) วัตถุประสงค์ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างความเข้มแข็งใน 6 มิติ 3) กระบวนการดำเนินงาน ตั้งแต่ร่วมวางแผน แลกเปลี่ยน และปฏิบัติจริง 4) ปัจจัยสนับสนุน จากภาคีเครือข่ายและทุนในชุมชน และ 5) ผลลัพธ์ที่คาดหวัง เพื่อมุ่งสู่สุขภาวะชุมชนที่ยั่งยืน จากความสัมพันธ์เชิงระบบดังกล่าว จึงสังเคราะห์เป็น “รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี” ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ดังนี้ 1) หลักการของรูปแบบยึดหลักการมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง และการพัฒนาบนฐานบริบทพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ชายแดน 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ มุ่งยกระดับสุขภาวะและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3) องค์ประกอบหลักของรูปแบบ ประกอบด้วย กลไกและภาคีเครือข่ายที่ร่วมขับเคลื่อนการส่งเสริมสุขภาวะชุมชน 4) กระบวนการดำเนินงาน ครอบคลุมการวิเคราะห์บริบท การวางแผนแบบมีส่วนร่วม การดำเนินงาน การติดตามประเมินผล และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 5) ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงาน ภาคีเครือข่าย ผู้นำชุมชน และทรัพยากรในพื้นที่ และ 6) ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ก่อให้เกิดการยกระดับสุขภาวะของประชาชนในทุกมิติ ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการตนเอง เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง สามารถใช้ทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรมในการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนชายแดนที่มีความมั่นคงและยั่งยืน

ตารางที่ 2 ผลการประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี (n = 25)

	รายการ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1	หลักการของรูปแบบ	4.52	0.27	มากที่สุด	6
2	วัตถุประสงค์ของรูปแบบ	4.61	0.42	มากที่สุด	2
3	องค์ประกอบหลักของรูปแบบ	4.55	0.12	มากที่สุด	5
4	กระบวนการดำเนินงาน	4.53	0.22	มากที่สุด	4
5	ปัจจัยสนับสนุน	4.60	0.17	มากที่สุด	3
6	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	4.71	0.15	มากที่สุด	1
	รวม	**4.54**	**0.23**	มากที่สุด	

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมผู้ทรงคุณวุฒิประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรีจากแบบสอบถาม พบว่า ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.54, S.D. = 0.23) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผลลัพธ์ที่คาดหวัง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.71, S.D. = 0.15) รองลงมา ได้แก่ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ($\bar{x}$ = 4.61, S.D. = 0.42) ปัจจัยสนับสนุน ($\bar{x}$ = 4.60, S.D. = 0.17) กระบวนการดำเนินงาน ($\bar{x}$ = 4.53, S.D. = 0.22) องค์ประกอบหลักของรูปแบบ ($\bar{x}$ = 4.55, S.D. = 0.12) และหลักการของรูปแบบ ($\bar{x}$ = 4.52, S.D. = 0.27) ตามลำดับ

2. ผลการทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ตารางที่ 3 ผลการทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี (N = 9)

	รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	μ	σ	แปลผล	ลำดับ
1	ความเหมาะสม	4.32	0.63	มาก	2
2	หลักการ แนวคิด ทฤษฎี สอดคล้อง	4.43	0.19	มาก	1
3	จุดมุ่งหมายมีความชัดเจน	4.01	0.88	มาก	7
4	เนื้อหาของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ยืนหยุ่น	4.22	0.42	มาก	4
5	ขั้นตอนสามารถประยุกต์ได้	4.07	0.70	มาก	6
6	การวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	3.96	0.76	มาก	8
7	ส่งเสริมสุขภาวะชุมชนได้	4.06	0.75	มาก	5
8	ภาพรวมรูปแบบ	4.23	0.47	มาก	3
	รวม	**4.17**	**0.60**	**มาก**	

จากตารางที่ 3 ผลการประเมินการทดลองรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า โดยภาพรวมรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (μ = 4.17, σ = 0.60) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า หลักการ แนวคิด และทฤษฎีมีความสอดคล้อง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (μ = 4.43, σ = 0.19) รองลงมา ได้แก่ ภาพรวมรูปแบบ (μ = 4.23, σ = 0.47) และ เนื้อหาของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีความยืดหยุ่น (μ = 4.22, σ = 0.42) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม (μ = 3.96, σ = 0.76) ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 4 ประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยได้นำประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ในการประเมินตามมาตรฐานการประเมิน 4 มาตรฐาน คือ ความมีประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้อง ดังตารางที่

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการประเมินประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

มาตรฐานการประเมิน	ผลการประเมิน (N = 10)			
	μ	σ	ระดับ	อันดับที่
1. ด้านความมีประโยชน์	4.61	0.43	มากที่สุด	1
2. ด้านความเป็นไปได้	4.52	0.27	มากที่สุด	3
3. ด้านความเหมาะสม	4.51	0.28	มากที่สุด	4
4. ด้านความถูกต้อง	4.53	0.29	มากที่สุด	2
รวม	**4.54**	**0.32**		

จากตารางที่ 4 ผลการประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 14 คน พบว่า โดยภาพรวมรูปแบบได้รับการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด (μ = 4.54, σ = 0.32) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความมีประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (μ = 4.61, σ = 0.43) รองลงมา ได้แก่ ด้านความถูกต้อง (μ = 4.53, σ = 0.29) ด้านความเป็นไปได้ (μ = 4.52, σ = 0.27) และด้านความเหมาะสม (μ = 4.51, σ = 0.28) ตามลำดับ

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็น พบว่า

1. ผลการศึกษาพบว่า ความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนมีความสำคัญสูงสุดด้านอาหาร รองลงมา คือ ด้านอโรคยาและด้านอารมณ์ อาจเป็นเพราะว่า พื้นที่ชายแดนอำเภอสวนผึ้งมีความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ทำให้ประชาชนมีพฤติกรรมสุขภาพและการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกัน เนื่องจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และบริการสุขภาพ จึงควรเร่งพัฒนาในประเด็นที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูง

เพื่อยกระดับสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษานี้ สอดคล้องกับผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ วุฒิฌาน ห้วยทราย และคณะ ซึ่งพบว่า ความรอบรู้ด้านสุขภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดยเสนอให้พัฒนากิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน สะท้อนให้เห็นว่า การป้องกันอบายมุขจำเป็นต้องสร้างความตระหนักรู้ควบคู่กับการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน นอกจากนี้ (วุฒิฌาน ห้วยทราย และคณะ, 2568) ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ World Health Organization เรื่องปัจจัยกำหนดสุขภาพทางสังคม ซึ่งชี้ให้เห็นว่า สภาพเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม และการศึกษา ล้วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและสุขภาวะของประชาชน ดังนั้น การป้องกันอบายมุขจึงควรดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างครอบครัว วัด โรงเรียน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ลดพฤติกรรมเสี่ยง และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน (World Health Organization, 2021)

2. ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนเพื่อป้องกันอบายมุขมีลักษณะเป็นการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม โดยเชื่อมโยงการสร้างความรู้ การเฝ้าระวัง การพัฒนาคุณธรรม และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างปลอดภัย ครอบคลุม 6 แนวทาง ได้แก่ 1) การรณรงค์ให้ความรู้เกี่ยวกับโทษของอบายมุข 2) การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเพื่อป้องกันอบายมุข 3) การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม 4) การพัฒนาโครงการบ้านปลอดภัย ชุมชนปลอดอบายมุข 5) การส่งเสริมคุณภาพชีวิตและวิถีชีวิตที่ปราศจากสารเสพติด และ 6) การจัดกิจกรรมนันทนาการสร้างสรรค์ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะปัญหาอบายมุขมีความเชื่อมโยงกับปัจจัยระดับบุคคล ครอบครัว และสภาพแวดล้อมทางสังคม การป้องกันจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากครอบครัว วัด โรงเรียน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ รูปแบบดังกล่าวเน้นทั้งการป้องกันเชิงรุก การสร้างการมีส่วนร่วม และการส่งเสริมทางเลือกในการดำเนินชีวิต ซึ่งช่วยลดปัจจัยเสี่ยงและสนับสนุนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธวัชชัย เคหะบาล และนิตยา เคหะบาล เรื่องการพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบช่วยกำหนดทิศทางและมาตรการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ทำให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม สะท้อนให้เห็นว่า การป้องกันอบายมุขจำเป็นต้องอาศัยการกำหนดแนวทางร่วมกันและการประสานความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ (ธวัชชัย เคหะบาล และนิตยา เคหะบาล, 2565) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีงามลักษณ์ ศรีปวริศร เรื่องการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชน: มุมมองของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่า การพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครอย่างต่อเนื่องช่วยเสริมสร้างสมรรถนะด้านการส่งเสริมสุขภาพ ภาวะผู้นำ และการดูแลประชาชนเชิงรุก ผลการศึกษาดังกล่าวสนับสนุนแนวทางการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเพื่อป้องกันอบายมุข โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพบุคคลควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้การป้องกันปัญหาและการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (ศรีงามลักษณ์ ศรีปวริศร, 2565)

วัตถุประสงค์ที่ 2 จากผลการประเมินรูปแบบ พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (μ = 4.54, σ = 0.23) และทุกองค์ประกอบได้รับการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านผลลัพธ์ที่คาดหวัง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด อาจเป็นเพราะว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้สังเคราะห์จากข้อมูลเชิงประจักษ์ การทบทวนเอกสาร และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ทำให้ทุกองค์ประกอบมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนชายแดน เนื่องจาก รูปแบบได้รับการออกแบบให้ครอบคลุมทั้งหลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการดำเนินงาน ปัจจัยสนับสนุน และผลลัพธ์ที่คาดหวัง จึงมีความเหมาะสม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาวะและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิตยา เพ็ญศิรินภา และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาและประเมินผลรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นโรคเบาหวานและโรคความดันโลหิตสูงโดยการมีส่วนร่วม ในพื้นที่ตำบลคลองข่อย อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมสุขภาพโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังผู้สูงอายุ และการทราบถึงบริบทของพื้นที่จะช่วยพัฒนาความเชื่อในความสามารถ พฤติกรรมการดูแลสุขภาพ และผลลัพธ์ด้านสุขภาพได้อย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งยังเสริมศักยภาพของชุมชนให้สามารถบูรณาการการดำเนินงานและขยายผลการส่งเสริมสุขภาพได้อย่างต่อเนื่อง (นิตยา เพ็ญศิรินภา และคณะ, 2563) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สืบตระกูล ตันตลานุกุล และนัยนา แก้วคง ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาและประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมเชิงนิเวศ สำหรับพระสงฆ์: กรณีศึกษาแบบมีส่วนร่วมในกุฏิชีวาภิบาล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีปัญหาสุขภาพเรื้อรังและต้องการการส่งเสริมสุขภาพที่สอดคล้องกับหลักธรรมและบริบทชุมชน โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมี 6 องค์ประกอบ และได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ทั้งยังช่วยส่งเสริมสุขภาวะ พฤติกรรมสุขภาพ และตัวชี้วัดสุขภาพของพระสงฆ์ให้ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จึงควรนำรูปแบบไปขยายผลและบูรณาการกับนโยบายสุขภาพในพื้นที่อย่างต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืน (สืบตระกูล ตันตลานุกุล และนัยนา แก้วคง, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิศิษฎ์ เกตุรัตนกุล และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาและประเมินผลรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นโรคเบาหวานและโรคความดันโลหิตสูงโดยการมีส่วนร่วม ในพื้นที่ตำบลคลองข่อย อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างเหมาะสม ช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ การยอมรับ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความร่วมมือในการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (วิศิษฎ์ เกตุรัตนกุล และคณะ, 2566)

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการประเมินรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินรูปแบบโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านหลักการ แนวคิด และทฤษฎีมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ภาพรวมของรูปแบบและความยืดหยุ่นของเนื้อหาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ส่วนด้านการวัดและประเมินผลมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แต่ยังอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมและมีองค์ประกอบสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ผลการทดลองใช้รูปแบบยังเป็นข้อมูลสำคัญในการพิจารณาความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปปฏิบัติจริง โดยช่วยให้เห็นความเหมาะสมของกระบวนการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และข้อควรปรับปรุงจากการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ อาจเป็นเพราะการพัฒนารูปแบบอาศัยข้อมูล

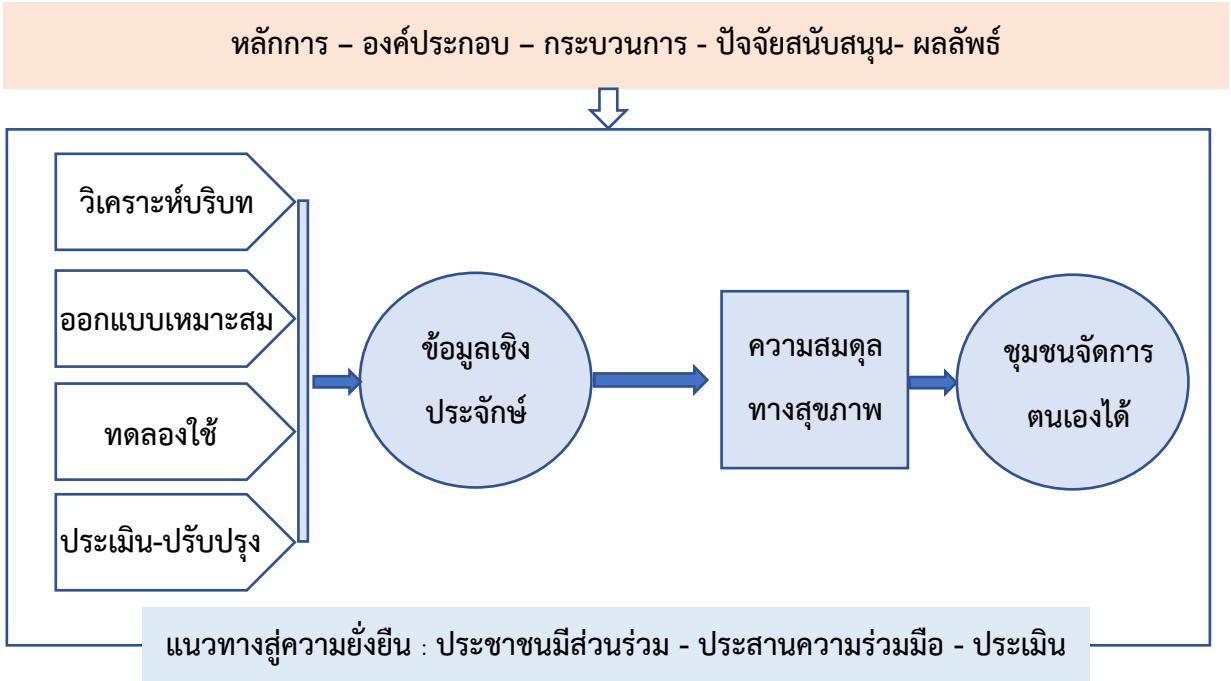
จากการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น การสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎี ตลอดจนข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงทำให้รูปแบบมีความสอดคล้องกับบริบทชุมชนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างไรก็ตาม การยืนยันประสิทธิผลของรูปแบบจำเป็นต้องพิจารณาผลการทดลองใช้ประกอบกับผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพโรจน์ บุตรชีวัน และจันทนา อุดม เรื่องรูปแบบการจัดการสุขภาวะชุมชนริมคลองเปรมประชากร เสริมพลังการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลองเปรมประชากร ชุมชนประชาร่วมใจ 2 กรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่า รูปแบบการจัดการสุขภาวะชุมชนที่บูรณาการปัจจัยสุขภาวะ ทัศนคติของประชาชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน มีความเหมาะสมและสนับสนุนการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการออกแบบรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทและกลไกการมีส่วนร่วม (ไพโรจน์ บุตรชีวัน และจันทนา อุดม, 2567) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิสากร วิบูลชัย และคณะ เรื่องการประเมินผลรูปแบบการสร้างสุขภาวะชุมชนสถาบันพระบรมราชชนก: กรณีศึกษาชุมชนบ้านแมด ซึ่งพบว่า การดำเนินงานตามรูปแบบช่วยส่งเสริมการดูแลสุขภาพของประชาชน โดยกลุ่มเสี่ยงสูงลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และประชาชนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบในระดับมากที่สุด ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การประเมินรูปแบบควรพิจารณาทั้งความเหมาะสมขององค์ประกอบและผลที่เกิดขึ้นจากการนำไปใช้จริง (นิสากร วิบูลชัย และคณะ, 2566) ขณะเดียวกัน ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และคณะ เรื่องการเสริมพลังองค์กรสร้างสุขด้วยกระบวนการจิตศึกษา: ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เทศบาลตำบลบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ซึ่งสะท้อนความสำคัญของการใช้กระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และคณะ, 2567)

วัตถุประสงค์ที่ 4 จากผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด และทุกด้านผ่านเกณฑ์การประเมินในระดับมากที่สุด โดยด้านความมีประโยชน์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเป็นไปได้ และด้านความเหมาะสม อาจเป็นเพราะว่า รูปแบบดังกล่าวได้รับการพัฒนาภายใต้กระบวนการวิจัยที่เป็นระบบ เริ่มจากการศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็น การสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ทรงคุณวุฒิในทุกขั้นตอน เนื่องจาก รูปแบบมีองค์ประกอบที่ครอบคลุมทั้งหลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการดำเนินงาน ปัจจัยสนับสนุน และผลลัพธ์ที่คาดหวัง อีกทั้งสอดคล้องกับบริบทของชุมชนชายแดนและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง จึงได้รับการประเมินว่ามีความเป็นประโยชน์ ความถูกต้อง ความเป็นไปได้ และความเหมาะสมในระดับมากที่สุด สะท้อนถึงศักยภาพของรูปแบบในการประยุกต์ใช้เพื่อขับเคลื่อนการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิผล ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลธิดา กุลประฑีปัญญา และอรุณศรี ผลเพิ่ม ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการดูแลสุขภาวะชุมชนด้วยสถานีสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนทุ่งบอน ตำบลบุ่งหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบสถานีสุขภาพชุมชนตามกรอบ 3ก 1ข 3ส และทุนทางสังคม เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะชุมชนที่ยึดโยงกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรของพื้นที่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความยั่งยืนของการจัดการสุขภาวะชุมชน (กุลธิดา กุลประฑีปัญญา และอรุณศรี ผลเพิ่ม, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพ์อร สดเอี่ยม และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบและนวัตกรรมการพัฒนาชุมชนต้นแบบการเสริมสร้าง

คุณภาพชีวิตวิถีใหม่ แบบบูรณาการตามแนวพุทธ เพื่อความผาสุกทางจิตวิญญาณและสร้างสรรค์ สังคมแห่งกัลยาณมิตร สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนโบราณแห่งลุ่มน้ำเลย ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนารูปแบบและนวัตกรรมตามแนวพุทธสามารถเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีใหม่ของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม โดยอาศัยการบูรณาการครอบครัว ชุมชน และภาคีเครือข่าย สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และนำไปสู่ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (พิมพ์อร สดเอี่ยม และคณะ, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

การส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนที่มีความซับซ้อน จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนบริบทจริงและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มากกว่าการดำเนินงานจากการสั่งการของหน่วยงานภายนอกเพียงฝ่ายเดียว โดยใช้ข้อมูลสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นเป็นฐานในการออกแบบรูปแบบ ทดลองใช้ ประเมินผล และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง กระบวนการดังกล่าวช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้กับการปฏิบัติจริง ทำให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับกำหนดแนวทางส่งเสริมสุขภาวะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเงื่อนไขของพื้นที่ ทั้งยังมุ่งสร้างความสมดุลของสุขภาวะในมิติอาหาร อโรคยา อารมณ์ อนามัยสิ่งแวดล้อม การออกกำลังกาย อบายมุข และการส่งเสริมสุขภาพ องค์ความรู้สำคัญจึงอยู่ที่การใช้กระบวนการเรียนรู้และการปรับปรุงอย่างเป็นระบบเป็นกลไกเชื่อมโยงความต้องการของประชาชนกับการจัดการสุขภาวะ โดยมีความร่วมมือของครอบครัว ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายเป็นแรงสนับสนุน กระบวนการนี้เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของประชาชนจากผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมไปสู่ผู้ร่วมกำหนดแนวทางและขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะของตนเอง อันเป็นรากฐานของความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนชายแดน สรุปได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

สรุปและข้อเสนอแนะ

ส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องเริ่มจากการศึกษาสภาพการณ์และความต้องการจำเป็นของพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การออกแบบรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน วัด โรงเรียน หน่วยงานสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การติดตามประเมินผล และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิยืนยันว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม ความถูกต้อง ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ในระดับสูง ข้อเสนอแนะจากการศึกษา คือ ควรนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ พร้อมให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านอาหาร อโรคยา อารมณ์ และการป้องกันอบายมุข ควบคู่กับการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ด้านสุขภาวะและคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป ควรทดลองใช้รูปแบบในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน ศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จด้วยการวิจัยแบบผสมผสานหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และพัฒนาเครื่องมือกับตัวชี้วัดสุขภาวะชุมชนที่ครอบคลุมมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มความแม่นยำในการประเมินผลและขยายผลการใช้ประโยชน์ในวงกว้าง

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (2566). แผนปฏิบัติราชการ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของกรมการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2566). ภาพอนาคตระบบสาธารณสุขไทย. นนทบุรี: สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข.

กุลธิดา กุลประฑีปัญญา และอรุณศรี ผลเพิ่ม. (2568). รูปแบบการดูแลสุขภาวะชุมชนด้วยสถานีสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนทุ่งบอน ตำบลบุ่งหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารวิชาการ สคร, 9(31), 91-103.

ชาย โพธิสิตา. (2568). ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ธวัชชัย เคหะบาล และนิตยา เคหะบาล. (2565). การพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์. Journal of Roi Kaensarn Academi, 7(3), 275-292.

นิตยา เพ็ญศิรินภา และคณะ. (2563). การพัฒนาและประเมินผลรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นโรคเบาหวานและโรคความดันโลหิตสูงโดยการมีส่วนร่วม ในพื้นที่ตำบลคลองข่อย อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วารสารวิชาการสาธารณสุขชุมชน, 6(3), 34-47.

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และคณะ. (2567). การพัฒนาสุขภาวะชุมชนอย่างยั่งยืนโดยประยุกต์ใช้บริบทเป็นฐาน: กรณีศึกษาอำเภอห้วยน้ำหนัก อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 11(3), 170-180.

นิสากร วิบูลชัย และคณะ. (2566). การประเมินผลรูปแบบการสร้างสุขภาวะชุมชนสถาบันพระบรมราชชนก: กรณีศึกษาชุมชนบ้านแมด. วารสารการพัฒนาสุขภาพชุมชน มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 11(1), 87-101.

บุญชม ศรีสะอาด. (2556). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580). (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอน 82 ก หน้า 1-71 (13 ตุลาคม 2561).

พิมพ์อร สดเอี่ยม และคณะ. (2568). รูปแบบและนวัตกรรมการพัฒนาชุมชนต้นแบบการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีใหม่แบบบูรณาการตามแนวพุทธ เพื่อความผาสุกทางจิตวิญญาณและสร้างสรรค์ สังคมแห่งกัลยาณมิตรสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนโบราณแห่งลุ่มน้ำเลย. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 9(11), 274-288.

ไพโรจน์ บุตรชีวัน และจันทนา อุดม. (2567). รูปแบบการจัดการสุขภาวะชุมชนริมคลองเปรมประชากร เสริมพลังการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลองเปรมประชากร ชุมชนประชาร่วมใจ 2 กรุงเทพมหานคร. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 7(3), 1560-1583.

มาลี คังพุ. (14 ส.ค. 2569). การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์, ผู้สัมภาษณ์)

รัตนดา เจริญสุข. (14 ส.ค. 2569). การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในบริบทชายแดนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์, ผู้สัมภาษณ์)

วิศิษฎ์ เกตุรัตนกุล และคณะ. (2566). รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือ ของประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 7(2), 237-250.

วุฒิฌาน ห้วยทราย และคณะ. (2568). ปัจจัยทำนายพฤติกรรมการป้องกันโรคไม่ติดต่อเรื้อรังตามหลัก 3อ.2ส. ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตำบลหนองแวง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิชาการสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 9 จังหวัดนครราชสีมา, 31(3), 5-17.

ศรีงามลักษณ์ ศรีปวริศร. (2565). การพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมสุภาพชุมชน: มุมมองของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและผู้เกี่ยวข้อง. วารสารวิชาการเฉลิมกาญจนา, 9(2), 95-104.

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2566). แนวทางการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพื้นที่เพื่อสุขภาวะชุมชน. สถาบันวิชาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. เรียกใช้เมื่อ 20 สิงหาคม 2569 จาก https:https://www.nationalhealth.or.th///www.nationalhealth.or.th/

สำนักงานจังหวัดราชบุรี. (2566). แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี (พ.ศ. 2566-2570). ราชบุรี: สำนักงานจังหวัดราชบุรี.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักบริหารการทะเบียน. (2569). สถิติจำนวนประชากรและบ้านทั่วประเทศรายจังหวัดและรายอำเภอ ณ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2568. เรียกใช้เมื่อ 20 สิงหาคม 2569 จาก https://stat.bora.dopa.go.th/

สืบตระกูล ตันตลานุกุล และนัยนา แก้วคง. (2568). การพัฒนาและประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมเชิงนิเวศ สำหรับพระสงฆ์: กรณีศึกษาแบบมีส่วนร่วมในกุฏิชีวาภิบาล จังหวัดอุตรดิตถ์. วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข, 35(2), 94-117.

Braun, V. et al. (2021). A starting point for quality: The role of the research question in thematic analysis. Psychology of Sexualities Review, 12(1), 1-13.

Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2023). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. (5th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika, 16(3), 297-334.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Likert, R. (1967). The method of constructing and an attitude scale. In S. Messick & J. Wiggins (Eds.), Readings in attitude theory and measurement. (pp. 90-95). New York: Wiley.

World Health Organization. (2017). Strategy and action plan for healthy settings. World Health Organization. Retrieved January 15, 2019, from https://iris.who.int/handle/10665/346145

_____. (2021). Social determinants of health. Retrieved August 21, 2026, from https://www.who.int/health-topics/social-determinants-of-health

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความเฉพาะภาษาไทย โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวา รสาร ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา ทางวารสารกำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน) ดังต่อไปนี้

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม	ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์	ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน	ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม	ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม	ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม	ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม	ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน	ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 12 หน้ากระดาษ A4 (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง

พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3 - 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ ดังนี้ (Student Centred Learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปสั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (Acknowledgement) ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

9) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม - ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด - ปิด แล้วระบุชื่อ - นามสกุล ของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ตัวอย่างเช่น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคนสู่อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559) โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลายรูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสาวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ้มรักษา และอัจจิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎีก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สองและตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N., 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S. et al., 2005)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//(ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

หนังสือ

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

หนังสือ ที่มี DOI

Ewert, A. W. at el. (2014). Outcomes and benefits. England: CAB International. https://doi.org/10.1079/9781845939199.0140.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความในหนังสือ

ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2556). ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

บทความในหนังสือ ที่มี DOI

Sparks, D. L. (2003). Inorganic Soil Components. In Sparks, D. L. (Ed.), Environmental Soil Chemistry. (2nd ed.). (pp. 47-73). England: Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-656446-4.X5000-2.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่),//เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความจากวารสาร

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

บทความจากวารสาร ที่มี DOI

Baker, D. (2006). The Political Economy of Fascism: Myth or Reality, or Myth and Reality?. New Political Economy, 11(2), 227-250. https://doi.org/10.1080/13563460600655581.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อสารานุกรม,//(เล่มที่อ้าง, เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทอาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อหนังสือพิมพ์,//เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//ใน/ระดับวิทยานิพนธ์/สาขา.//ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. ในรายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.//(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).//ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.//(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิถีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อัตถาพร, สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์ (ไม่อนุญาตให้ใช้แหล่งข้อมูลที่มาจาก Facebook)

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).//ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระบทสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานา.

ประภัสสร ปรี่เอี่ยม และธรรมนูญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระสุดรักษ์ วิสุทโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำาหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPM ปีงบประมาณ 2560 (อินเตอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก http://atg.hdc.moph.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.

Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helpgiving practices and family-Centered care. Pediatr Nurs, 22(2), 334-337.

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ที่ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง Email : suriya.sur@mcu.ac.th

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบ ด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 12 หน้า (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิ้งค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระบุประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ

ภาพที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อภาพ..... (16 pt)

ตารางที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อตาราง..... (16 pt)

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt)

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)